Ona VOVERIENĖ

TAUTOTYROS ETIUDAI

UDK 908(474.5)
Vo-198

Padėka

Už finansinę paramą leidžiant šią knygą nuoširdžiausiai dėkoju:

Šviesaus atminimo savo vyrui ir draugui dr. Vladui VOVERIUI,
Mons. prelatui Alfonsui SVARINSKUI,
Verslininkui iš Šilutės Rimantui JARUŠKEVIČIUI,
Konservatoriui dr. Vytautui GRINIUI,
Mokytojai Irenai EIGELIENEI ir jos vyrui p. Rimantui EIGELIUI,
Savo mieliems giminaičiams Irenai ir Zenonui MUNDRIAMS iš Pasvalio,
Daivai ir Jonui BRAZAUSKAMS iš Tytuvėnų,
Rimai ir Algiui BARTKAMS iš Pagrįžuvio (Kelmės rajonas),
Zitai ir Kęstučiui STOČKAMS iš Kamajų (Rokiškio rajonas).

Ačiū JUMS, mielieji, už JŪSŲ meilę Lietuvai ir pastangą puoselėti lietuvybę.

Knygos autorė

ISBN 978-9986-23-166-0

© Ona Voverienė, 2011
© „Diemedžio“ leidykla, 2011

LIETUVOS MOTERŲ LYGA
TĖVYNĖS PAŽINIMO DRAUGIJA

Ona VOVERIENĖ

TAUTOTYROS ETIUDAI

DIEMEDŽIO
LEIDYKLA
VILNIUS
2011

Knygą skiriu savo mylimo vyro, draugo, bičiulio, mokytojo, bendraminčio ir bendražygio dr. Vlado Voverio šviesiam atminimui.

Autorė

Ši knyga – ne tik apie tautotyros mokslo pradmenų, jo teorijos ir istorijos kūrėjus, bet ir apie žmones, Asmenybes, žodžiu, raštu ir darbais kūrusius lietuvių Tautos savimonę bei jos valstybę Lietuvą; žadinusius, kėlusius ir vedusius Tautą į kovą už jos laisvę ir nepriklausomybę. Jie tarsi bibliniai ugniniai stulpai iki šiol tebešviečia mūsų nuskurdinto socialinio gyvenimo tyruose ir rodo kryptį Tautai, kaip toliau gyventi ir atrasti savo gyvenimo prasmę.

Kaip rašė kultūrologas Vidmantas Valiušaitis, „Būti ugniniu stulpu – tai eiti su savo Tauta, vesti ją iš nelaisvės namų į Pažadėtąją žemę, kuri faktiškai yra ne kas kita, kaip Tautos ir jos sukurtos valstybės idealas.

„Jei mes nebūsime mūsų Tautai lygūs tiems ugniniams stulpams, kurie kadaise žydų tautai rodė kelią tyruose... ką mes nuveiksime? Ir kokia mūsų vertė?“ – kadaise klausė rašytoja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė.

TURINYS

ĮVADAS 9

1. PRIE TAUTOTYROS IŠTAKŲ... 19

1.1. Lietuvių tautinio atgimimo šaukliai – romantikai 28
Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius 30
Dr. Jonas Basanavičius 37
Dr. Vincas Kudirka 45
Etnologas Age Meyeris Benedictsenas 56
Poetas Maironis 61
1.2. Vincas Mykolaitis-Putinas – tautotyros pradininkas Lietuvoje 67

2. TAUTOTYRINĖ MINTIS TARPUKARIO NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE 76

2.1. Neoromantikai 84
Vydūnas 84
Vincas Krėvė-Mickevičius 88
Vincas Mykolaitis-Putinas 93
Balys Sruoga 98
2.2. Lietuviškosios tautotyros teorinių pradmenų ir tautinio ugdymo pagrindų kūrėjai 102
Stasys Šalkauskis 103
Antanas Maceina 110
2.3. Lietuviškosios tautinės ideologijos kūrėjai 118
Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona 118
Vladas Putvinskis-Pūtvis 127

3. TAUTOTYRINĖ MINTIS LIETUVOS IŠEIVIJOJE 134

3.1 Lietuvių charta – pokario išeivijos gyvenimo kelrodis ir tikslas 139

Vytautas Alantas 141
Dr. Juozas Girnius 148
Bernardas Brazdžionis 158
Adolfo ir Jadvygos Damušių šeima 165
3.2. Tautos fondas – deguonies pagalvė dūstančiai lietuvybei Lietuvoje 173

4. TAUTOTYRA SOVIETINĖS OKUPACIJOS METAIS (1940–1990) 180

Bronius Krivickas 182
Prof. Vosylius Sezemanas 186
Justinas Marcinkevičius 193
Skulptorius Antanas Kmieliauskas 212

5. TAUTOTYRA LIETUVAI ATGAVUS NEPRIKLAUSOMYBĘ 218

5.1. Kelyje į Pažadėtąją žemę 218
Vytautas Landsbergis 225
Poetas Kęstutis Genys (1928–1996 m.) 233
5.2. Pažadėtoji žemė: dvi Lietuvos Lietuvoje 241
Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus 245
Politologas publicistas Vilius Bražėnas 255
5.3. Pagrindinės tautotyros kryptys 264
Romualdas Grigas 290
Romualdas Ozolas 302
Marius Kundrotas 310

6. TAUTOTYROS TEORIJOS PRADMENYS 313

6.1. Tautotyra etnologijos sąvokų sistemoje 313
Petras Butėnas 315
6.2. Pagrindinės tautotyros sąvokos 318
6.3. Tautinė savimonė 323
6.4. Tautinis mentalitetas 329
6.5. Nutautėjimas 337
6.6. Tautos idėja 347

6.7. Tautinė valstybė 351
6.8. Tautinė ideologija ir valstybingumas 365
6.9. Tautos valia 376
6.10. Tautos garbė 382

7. TAUTOS VERTYBĖS 389

7.1. Tautiškumas 392
7.2. Tautos kultūra 405
7.3. Teisingumas 415
Lietuvos diplomatas Vytautas Dambrava 418
7.4. Šeima kaip tautos vertybė 425
7.5. Tautos dvasinis paveldas 433

8. TAUTIŠKUMO SKLAIDA DABARTIES LIETUVOJE 438

8.1. Vinco Kudirkos vaidmens tautiškumo sklaidoje aidai dabartinėje Lietuvoje 441
8.2. Visuomeninės organizacijos ir mokyklos, puoselėjančios lietuvybę 448
Tėvynės pažinimo draugija 450
Lietuvai pagražinti draugija 454
„Versmės“ leidykla 458
Vilniaus dailininkų klubas „Plekšnė“ 459
Lietuvių tautinis centras 461
Kitos organizacijos 462
Mokyklos 462
Poetė Birutė Lengvenienė 466
Aktorius Tomas Vaisieta 475
Dailininkas grafikas Antanas Rimantas Šakalys 479
Fotomenininkas Vytautas Ylevičius 487

PABAIGA: LIETUVA TARP SCILĖS IR CHARIBDĖS. QUI VADIS, LIETUVA? 493

ETUDES OF TAUTOTYRA 501

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ 504

ĮVADAS

„Aš visą laiką ieškojau savo gyvenimo prasmės tautinio gyvenimo gelmėse. Ir iki šiol man atrodo, kad tautinio, nacionalinio gyvenimo turinys, jo pajėgumas, galia – tai niekieno nepralenkta vertybė.

Aš įsitikinęs, kad šiandien vėl visu aktualumu kyla būtinybė saugoti ir ginti tą vertybę, savo kalbą, etninius dalykus, be kurių mes beveidžiai ir niekam neįdomūs. Nereikalingi nei Europoje, nei pasaulyje.“

Justinas Marcinkevičius

Jau 20 metų kartu su savo nepriklausoma valstybe einame nelengvu savo likimo keliu, kuriame, kaip savo straipsnyje rašė prof. Vytautas Landsbergis, „laisvė sumišusi su nelaisve, teisė su neteise, teisėtvarka su neteisybe ir neteisingumu. Yra dėl ko rūpintis ir nerimauti“ (*Lietuvos aidas*, 2002, rugpjūčio 3).

Dabar kaip niekad aiškiai suvoki Rusijos prokuroro Stepašino žodžius: „Mes išeiname, kad pasiliktume“. Pasiliko. Dvasinė mūsų žmonių okupacija tebesitęsia. Komunistinė ideologija visą XX šimtmetį maitinta milijonų jos iššudytų pasaulio žmonių krauju, baime ir patiklumu melui ir veidmainystei, įsirėžė į visoje komunistinėje erdvėje gyvenusių žmonių protus ir iki šiol visose pokomunistinėse šalyse, ne tik Lietuvoje, yra stipri, energinga ir kovinga (Voverienė O. Vėl kryžkelėje... // *XXI amžius*, 1998, gruodžio 16, p. 6). Dvasinis Tautos budimas – sunkus ir dramatiškas.

Lietuvos komunistų partijos gensekas Algirdas Mykolas Brazauskas, kandidatuodamas į Lietuvos prezidentus, daug kartų kartojo: pamirškime praeitį, pamirškime praeitį... Galima tūkstančius kartų pasirašyti po šviesaus atminimo „Lietuvos aido“ redaktorės Romos Grinbergienės žodžiais: „Bet kas mes būsime, jeigu pamiršime praeitį? Žmonės iš niekur, be atminties, be praeities. Be šaknų...“ (*Lietuvos aidas*, 1997, gruodžio 24).

Komunistų rezidentai ir trubadūrai, 12 metų iš 20-ties valdę nepriklausomą Lietuvą, išgrobstę jos turtą ir užsienio paskolas, pavogę iš Tautos kelių kartų ateitį ir atvedę Lietuvą prie ekonominės bedugnės krašto, paleidę galingą propagandos mašiną su visais televizijos kanalais priešaky, komunistinės ideologijos gniaužtuose laiko nenorinčių ir nepratusių mąstyti daugelio mūsų tautiečių protus, ir vėl matuojasi jų būsimos valdžios Lietuvoje mundurus bei kaklaraiščius. Komunistinė ideologija, persmelkusi visą teisėsaugą, filosofiją, moralę, žiniasklaidą, liaudį, praradusią tautinę savimonę ir orumą, iki šiol valdo Lietuvą. Ja vadovaujasi visos partijos, pasipuošusios „demokratinėmis suknelėmis“ – socialdemokratų, liberaldemokratų, darbo partijų ir tvarkiečių, atėjusios iš tų pačių okupacinio laikotarpio struktūrų – komunistų partijos ir jų skydo ir kalavijo (KGB ir GRU). Tiesa, tos partijos dabar gėdijasi vadinti savo ideologiją jos tikruoju komunistinės ideologijos žudikės vardu. Per daug kraujo aukų sudėta ant jos aukuro visame pasaulyje. Todėl savo ideologiją jos vadina „demokratine liberaliąja“. Jos esmę pakankamai išsamiai, nors ir taupiais žodžiais, atskleidė lenkų politologas Janas Marija Jackovskis (Jackowski J. M. *Dienovidis*, 1998, spalio 30).

Jo nuomone, socializmo „šviesios ateities“ kūrėjai komunistinę ideologiją perrengė „liberaliosios demokratijos drabužėliais, jos centre palikę „gerą marksistą“, perrengtą demokrato, liberalo arba postmodernisto drabužiais“. Jo pagrindinis uždavinys – painioti sąvokas, plauti smegenis, melo monopolį, kurį visą XX šimtmetį valdė komunistai, keisti melo pliuralizmu, melą ir daugelį pusiau tiesų skelbti demokratijos ir liberalizmo vardu“ (Jackowski J. M. Ten pat).

Komunistinės („liberaliosios demokratinės“) ideologijos propagandos priemonės – beveik visa Lietuvos žiniasklaida bei įvairiausi, valdžios pinigais apmokami renginiai. Jos metodai – nuolatinis žmonių sąmonės slopinimas ir priešininkų šmeižtai pa-

gal principą „lašas prakala akmenį ne jėga, o dažnai krisdamas“ (Jackowski J. M. Ten pat).

Baisiausia, kad ta „liberalioji demokratinė“ ideologija yra persmelkusi visą Lietuvos švietimo sistemą, nuo darželio iki pat aukštosios mokyklos ir doktorantūros. Kaip rašė akademikas Zigmas Zinkevičius, dabartinėse švietimo programose „nebėra lietuvio, kaip savo krašto patrioto, ugdymo pabrėžimo. Su žiburiu reikia ieškoti tokių sąvokų kaip Tėvynės meilė, patriotizmas ir pan., kurios anuomet (turima galvoje anoje prieškario nepriklausomoje Lietuvoje – *O. V.*) būdavo pabrėžiamos. Visa tai dabar paminima, bet neišryškinama. Mokymo procesas nebekreipiamas tautinio ugdymo linkme... Rodos, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, reikėjo pradėti nuo to, ką bolševikai buvo sugriovę: atkurti tautinį auklėjimą. Bet tai nebuvo padaryta. Beveik neatsižvelgta į prieškario Lietuvos patirtį... „Švietimo gairėse“ tarp prioritetų tautinio ugdymo nematyti. Dėl to nenuostabu, kad švietimo darbuotojus ir ypač mokinius galima išgirsti sakant: „Kam mums reikalinga ta nepriklausomybė?“...Tautinis auklėjimas pakeičiamas pilietiniu auklėjimu. Bet tai ne tas pats. Tauta – įgimtas fenomenas, o pilietybė – dirbtinis dalykas, susijęs su valstybe... Lietuvos pilietis gali būti ir ne lietuvis, net antilietuviško nusiteikimo žmogus, sakysim, koks nors Burokevičius ar liūdno atminimo Valerka Ivanovas. Pastarasis, atlikęs bausmę, dirbo mokykloje, net dėstė istoriją – didesnio kuriozo ir būti negali! Kadangi pagrindiniuose švietimo dokumentuose tautinis auklėjimas nedeklaruojamas, tai jis paliekamas savieigai, taigi elgiamasi kaip sovietmečiu... Švietimo sistemoje kalbos apie lietuvybę apšaukiamos politikavimu, o mokykloje politikuoti uždrausta, mokykla depolitizuota. Tokio auklėjimo rezultatas: 55 proc. jaunosios kartos neigiamai vertina lietuvybę... Dabartiniuose švietimo dokumentuose daugiau kalbama apie tautinių mažumų tapatybės išlaikymą negu apie lietuvių lietuvybės ugdymą... Neretai girdime aiškinant: einame į Europą, o ten tautiškumo nereikės! Esą tai senamadiškas reliktas.

Anaiptol! Europos Sąjungos nuostatuose tautiškumas kaip tik pabrėžiamas, net Mastrichto sutartyje. Mes Europai esame įdomūs būtent savo tautiškumu, labai sena tautine kultūra. Mūsų kosmopolitizmu jie visai nesidomi“ (Zinkevičius Z. Mokymo procesas be tautinio ugdymo // *XXI amžius*, 2003, kovo 12, p. 6).

Ar gali Tauta dar atrasti jėgų ir valios pasipriešinti šiai pražūtingai ideologijai, jai atsispirti?

Filosofai teigia, kad visuomenės raidoje galioja dėsnis: stipriai ideologijai gali atsispirti tik dar stipresnė ideologija. Ar yra tokia ideologija, šliogerių, donskių ir putinaičių nesunaikinta? Yra! Tai – lietuviška, turinti gilias istorines šaknis, gausiai palaistytas Lietuvos patriotų krauju už laisvę ir nepriklausomybę, tautinė katalikiškoji ideologija. Prieš du šimtus metų jai pamatus paklojo garbusis Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius, dvi didžiąsias dvasines lietuvių tautos vertybes – tikėjimą ir tautiškumą sulydęs į harmoningą visumą. Ją išpuoselėjo ir romantizavo dr. Jonas Basanavičius ir dr. Vincas Kudirka, šviesiais „Aušros“ spinduliais ir galingais „Varpo“ aidais žadinę tautą atgimimui, skambiomis eilėmis jai herojiškumo iki epinio skambėjimo suteikęs pirmojo Tautos atgimimo poetas Maironis, strateginiu lietuvių tautos gyvenimo ir kovos švyturiu savo „Raštuose“ šimtmečiams pavertęs lietuviškos tautinės ideologijos kūrėjas Vladas Putvinskis-Pūtvis (Voverienė O. Prezidento ir Vyriausybės konfliktas – dar viena kryžkelė // *XXI amžius*, 1999, gegužės 12). Tautinė katalikiškoji ideologija, Lietuvoje vos 20 metų buvusi valstybinė, net ir tuo metu griaunama svetimųjų importuoto į Lietuvą komunistinio gaivalo, nors ir trumpai pražydusi, prieškario Lietuvoje išugdė tūkstančius Lietuvos patriotų, kovojusių ir žuvusių už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Deja, šių dienų Lietuvoje ji daugelį metų nebeatlaikė komunistinės ideologijos ir jos mankurtizuotų, nuteletabintų naujųjų kartų spaudimo, traukėsi iš plataus Tautos ir teisingumo kelio į to kelio pakraščius, pralaimėdama. Kaip rašė prof. V. Landsbergis, „Lietuvos dvasinis išsilaisvinimas ir visos tau-

tos atgimimas pasirodė daug sunkesnis uždavinys negu politinis valstybės atkūrimas“ (Landsbergis V. Kryžkelė. V., 1992, p. 408).

Tos ideologijos komunistai labiausiai ir bijo. Neatsitiktinai visi sovietiniai Lietuvos filosofai sutartinai ir energingai savo kūrybos užaštrintą smaigalį kaip tik ir nukreipė į tautinės katalikiškosios ideologijos ir tautinio patriotizmo naikinimą: A. Šliogeriui tauta – tai stabas, o patriotas – tai idiotas, ir „kuo didesnis patriotas, tuo didesnis idiotas“. A. Juozaičiui Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas – tai „istorinė klaida“, o švietimo viceministrė N. Putinaitė, savo darbuose suniekinusi mūsų Tautos patriarchą dr. Joną Basanavičių, pirmąjį lietuvių tautinės tapatybės tyrinėtoją ir tautinės savimonės formuotoją už jo „klaidingas“ pažiūras, jaunąją lietuvių kartą moko: „Iš Lietuvos jis kūrė stabą, reikalaujantį žmogiškojo asmens besąlygiškos aukos, transcenduojantį esamą istorinę konkretybę“ (Putinaitė N. Šiaurės Atėnų tremtiniai. V., 2004, p. 66). Tarsi be aukų būtume atkūrę Lietuvos nepriklausomybę.

Kažin ir ar būtume supratę, kad jos mums reikia. Tik gaila, kad tos nepriklausomybės saldžiuosius vaisius šiandieninėje Lietuvoje nuraško šliogeriai, juozaičiai, putinaitės ir į juos panašūs.

Gerai tik, kad tauta tai jau pradeda suprasti. Kol knyga buvo rengiama spaudai, įvyko keletas lyg ir nežymių, bet, pasirodo, turinčių didelę prasmę įvykių, tapusių naujos politinės eros Lietuvoje pranašais. Apie tokius įvykius naujos kartos politikas Marius Kundrotas viename iš savo straipsnių rašė: „Iš mažos kibirkštėlės įsižiebia kiekviena pasaulį atnaujinanti liepsna“.

2010 m. lapkričio 17 d. LR Seime įvyko konferencija „Tautiškumo problemos globalėjančiame pasaulyje“. Į ją pakvietė Vlado Putvinskio-Pūtvio testamentiniai žodžiai: „Aš labai trokštu, kad lietuviai burtųsi į vieną šeimyną, kad ir jie sulauktų būsimos laimės žolelės. Nes ko man vertas tas dangus, jei to nematys mano Tauta, jei būsimoji laimė bus tik svetimųjų puota ant manosios, nesugebėjusios gyventi ir nukankintosios kapų... Vienintelis Lietuvos išganymas, tai tautinės idėjos gimimas. Jei ji negims, tai

Lietuva žus. Sujunk savo asmens sielą su Tautos siela ir pasijusi esąs amžinas!“

Konferencijos metu salė pilna žmonių, tarp jų – ir 8 Seimo nariai, parodė, kad šie lietuvių tautinės ideologijos vieno iš žymiausių kūrėjų žodžiai pasibeldė į daugelio tautiečių širdis. Žmonės juos išgirdo. Pranešimus skaitė ir vyresniosios, ir jaunosios kartos mokslininkai bei politikos apžvalgininkai, ji sulaukė plataus atgarsio žiniasklaidoje. Pasirodė kelios dešimtys straipsnių spaudoje ir internete, tarp jų Lidijos Veličkaitės „Tautiškumo problemos dabartinėje Lietuvoje“ (*Lietuvos aidas*, 2010, spalio 27), „Tautiškumo problemos globalėjančiame pasaulyje“ (*Lietuvos aidas*, 2010, gruodžio 4), Vytauto Skuodžio „Grėsmė lietuvių tautos ir Lietuvos išlikimui“ (*Karštas komentaras*, 2010, gruodžio 10), Ričardo Čekučio „Tautos išlikimas“ (*XXI amžius*, 2010, gruodžio 8), Onos Voverienės „Lietuvos tautinė valstybė: jau ne utopija, o siektina realybė“ (*Laisvas laikraštis*, 2010, gruodžio 1, *Tėviškės žiburiai* (Kanada), 2010, gruodžio 7), Marijos Šaknienės „Konferencija Lietuvos Respublikos Seime“ (*Lietuvių godos*, 2010, lapkričio 11), akad. Antano Kudzio „Ugdykime altruistinį tautiškumą“ // *Lietuvos aidas*, 2010, gruodžio 18) ir kt. 2010 m. lapkričio 23 d. Lietuvos mokslų akademijos salėje įvyko visuomeninio diskusijų forumo „Tauta, piliečiai, valstybė“ susitikimas tema „Ar esame savo valstybės šeimininkai?“ (*XXI amžius*, 2010, gruodžio 3) ir dar daug kitų renginių, organizuotų patriotinių visuomeninių organizacijų.

Konferencijų tautiškumo klausimais buvo organizuojama ir anksčiau. Vien tik Lietuvos moterų lyga per 19 savo veiklos metų jų organizavo per 20, dešimtis – Tėvynės pažinimo draugija ir Lietuvai pagražinti draugija, Lietuvių kultūros kongresas ir kt. Tačiau tos konferencijos, organizuojamos retai, viešojoje erdvėje nuaidėdavo kaip dienos aktualijos ir nuskęsdavo informacijos jūroje. 2010 metų rudens ir žiemos konferencijų ciklas – naujas reiškinys, dažnai pasikartojantis laike ir erdvėje, išliko tos informacijos

jūros paviršiuje, nuolat atnaujinamas įdomiomis idėjomis ir naujais vardais.

Šiame kontekste kaip varpo gausmas nuaidėjo 2010 m. kovo 11-ąją organizuotos patriotinio jaunimo eitynės su šūkiu „Lietuva – lietuviams, lietuviai – Lietuvai“. Tai nenaujas šūkis. Jį XIX a. pabaigoje paskelbė savo „Aušroje“ dr. Jonas Basanavičius, 1902 m. „Varpe“ pakartojo Vincas Kudirka. Su juo į Lietuvos tautinį atgimimą ir į Lietuvos valstybės nepriklausomybę ėjo ir vedė Tautą aušrininkai ir varpininkai. Lietuvos nepriklausoma valstybė buvo atkurta 1918 m. vasario 16 d., o Tauta patriotiškai sustiprėjo ir žmonių širdyse „Aušros“ pasėtą tautiškumo sėklą ne tik subrandino ir išaugino kaip laisvės gėlę, bet ir išsaugojo ją politikos audrose bei skersvėjuose.

Po jaunimo eisenos Gedimino prospektu kilęs didžiulis triukšmas viešojoje erdvėje, iki šiol netylantis, eskaluojamas ypač aktyviai vyresniosios kartos politikų, pravardžiuojant jaunuosius fašistais, net naciais, rodo, kaip jie išsigando... Jie gerai orientuojasi geopolitikoje ir supranta, kad Lietuvą jau pasiekė visoje Europoje vykstanti politinių paradigmų kaita. Todėl jie ir bijo. Tačiau, kaip Maironis sakė: „Nesustabdysi upės bėgimo...“ Kiekvienai idėjai ateina savo laikas.

Dar prieš 15 metų politinių paradigmų kaitą išpranašavo Čekijos Prezidentas Vaclavas Havelas. Jis savo kalbose ne kartą sakė, kad baigiasi politinių ideologijų – kairės ir dešinės kova ir konkurencija tarp jų dėl valdžios ir kad aušta naujos politikos aušra, kai tarpusavyje kovos ir konkuruos ne ideologijos, o idėjos.

Kita Vaclovo Havelo plačiai propaguojama idėja, kad „politika neprivalo būtinai ir visiems laikams likti valdymo profesionalų rankose. Jautrią širdį turintis, kažką aukščiau savęs esantį gerbiantis ir nieko nebijantis elektrikas gali paveikti visos tautos istoriją... Yra galima ir „antipolitiška politika“, politika „iš apačios“. Žmogaus, o ne aparato politika. Iš širdies, o ne iš tezės kylanti politika“ (Havelas V. Kas žmogaus galioje. V., 1994, p. 122).

Šviesaus atminimo politologas tarptautininkas, antikomunistas Vilius Bražėnas visiškai pritarė Vaclavo Havelo minčiai, kad šiuo metu visoje Europoje vyksta politinių paradigmų kaita. Tik jis labai aiškiai artikuliavo mintį, kad naujosios politinės paradigmos esmė glūdi ne Vaclavo Havelo neapibrėžtų idėjų konkurencinėje kovoje, o labai aiškiai apibrėžtoje globalizmo ir nacionalizmo kovoje. Tai ideologinė kova. Ir ją anksčiau ar vėliau laimės nacionalistai. Tai yra vienintelis kelias išlikti tautoms, neištirpintoms globalizmo tautų katile. Tai tautų gyvybės, išlikimo ir garbės kelias.

O Lietuvai, politologo nuomone. labiausiai trūksta politikos „iš apačios“ – „branduolinės energijos“, aktyvių žmonių grupių visuose Lietuvos miestuose ir vietovėse, kurie sklaidytų tamsą ir degiotų visoje šalyje žiburius, apšviečiančius kelius bei takus, Tautai einant į savo dvasinę ir materialiąją gerovę.

Tokiame politiniame kontekste svarbiausia – šviesti tautą, orientuoti ją, tai, kas jau padaryta jos kelyje, kokios problemos dar neišspręstos ir reikia spręsti, naudojantis Tautos patyrimu, tautotyros tyrimų rezultatais brėžti naujus orientyrus jos kelyje į Pažadėtąją žemę tautai suprantama, populiaria kalba, kelti naujus uždavinius pačiam tautotyros mokslui. To tikslo ir siekiama šioje knygoje.

Ilgai mąsčiau apie knygos pavadinimą. Svarsčiau daugelį variantų. Lėmė tai, kad iki šiol nedaug teturime nusistovėjusių tautotyros sąvokų bei laiko patikrintų mokslinių faktų. Savo straipsniuose, spausdintuose 1998–2005 m. viešojoje spaudoje – „XXI amžiuje“, „Lietuvos aide“, „Drauge“ ir kt. leidiniuose, bandžiau apžvelgti, kas padaryta lietuvių tautotyros istorijoje. Taip atsirado kelios dešimtys straipsnių apie tautotyros pagrindines sąvokas, jų vidinius ryšius, vietą mokslų sistemoje, tautotyros žinijos kūrėjus ir t.t. Didžioji jų dalis panaudota šioje knygoje. Monografijos tokių susistemintų ir į pedagoginę kalbą „išverstų“ duomenų nepateikia. Tai – svarbiausia vadovėlių ir mokymo prie-

monių funkcija bei uždavinys. Todėl terminas „etiudas“ šiuo atveju man pasirodė tinkamiausias, charakterizuojantis, „mokslo ir literatūros kritikos straipsnį, nepretenduojantį į baigtumą, griežtą argumentaciją ir galutinius sprendimus“ (Tarptautinių žodžių žodynas.V., 1985).

„Tautotyros etiudai“ nėra monografija ar mokymo priemonė, tik leidinys plačiajai visuomenei, tikintis, kad knygą paskaitys ir mokslininkas, ir mokytojas, ir dėstytojas, ir studentas, ir visuomeninių organizacijų, branginančių ir puoselėjančių lietuvybę, nariai. Knygoje bandoma pateikti kuo išsamesnį vaizdą, kas padaryta lietuvių tautotyroje iki šiol, išryškinti jos teorijos ir istorijos pradmenis, paskatinti tautiečius domėtis tautotyros moksline kryptimi, o pedagogus – parengti vidurinėms ir aukštosioms mokykloms tautotyros vadovėlius bei mokymo priemones, atitinkančias mokymo literatūrai keliamus reikalavimus.

Knygoje panaudotas ir autorės patyrimas, jos įgytos žinios, bendradarbiaujant su patriotinėmis visuomeninėmis organizacijomis – Tėvynės pažinimo draugija, Lietuvai pagražinti draugija, Lietuvos maironiečių draugija ir kitomis. Ypač daug šios knygos autorei davė bendradarbiavimas su Tėvynės pažinimo draugija, kurioje ne kartą buvo tikrintos jos skelbiamos tautotyros idėjos. Didžioji jų dalis buvo patikrintos praktikoje, lankantis Lietuvos mokyklose su Tėvynės pažinimo draugijos paskaitų ciklu „Tautiškumo žiedai“. Esu dėkinga šios draugijos pirmininkui istorikui dr. Kaziui Račkauskui, ne kartą pasidalinusiam savo įžvalgomis apie tautotyros mokslą, nustačiusiam ir paties termino „tautotyra“ atsiradimo istoriją, išaiškinusiam jo autorių – mokytoją Petrą Būtėną, nuolat skatinusiam šios knygos atsiradimą. Apie šios draugijos veiklą esu parašiusi knygą „Prie tautotyros versmių...“ (V., 2008). (Gražus knygos pavadinimas irgi buvo pasiūlytas dr. K. Račkausko.)

Knygoje neliečiama tai, kas padaryta akademinėje etnologijos erdvėje, tiriant tautos gyvenimo savastį, jos dvasią ir tyrimų

rezultatus palyginti su kitų tautų tyrimų rezultatais. Apie tai daug rašoma mokslininkų monografijose. Dalį jų apžvelgiau monografijoje „Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai“ (V., 2009), todėl šioje knygoje nekartoju.

Kadangi vienas knygos tikslų – sudominti, agituoti skaitytoją, paskatinti jį ne tik tautotyrinei, bet ir politinei tautinei veiklai, todėl čia nevengta ir subjektyvios autorės nuomonės apie mūsų visuomenės dvasines piktžaizdes bei kitokius negalavimus, siekiant juos iškelti kaip tyrimo ir jų šalinimo iš mūsų tautos gyvenimo objektus.

Tikiuosi, kad knygos skaitytojui, jeigu jis susidomės moksline tautotyros kryptimi, jos istorijos kelyje bus į ką atsiremti, apie ką pamąstyti, ieškant ir savo gyvenimo prasmės.

Nė kiek neabejodama, kad skaitytojas knygoje ras ginčytinų dalykų ir netobulumų, iš anksto dėkoju tiems, kurie turės ir kritinių pastabų. Tai padės išvengti klaidų ir man, ir kitiems, kurie savo žvaigžde pasirinks tautotyros mokslą.

Nuoširdžiai dėkoju knygos leidėjui, „Diemedžio“ leidyklos direktoriui Danui Kaukėnui, knygos maketuotojai Linai Klasinskaitei ir redaktorei už pagalbą bei kantrybę, išleidžiant šią knygą į gyvenimą.

2011 m.

1. PRIE TAUTOTYROS IŠTAKŲ...

Bet kurios mokslo šakos teorija prasideda nuo pavienių faktų. Kol empirinis faktas tampa moksliniu, dažniausiai praeina daug metų, kartais dešimtmečių ar šimtmečių, kol tų faktų susirenka tiek, kad juos būtų galima lyginti, sisteminti, atrasti, kas juos vienija ir kas skiria, apibendrinti ir pakylėti į teorinį lygmenį.

Pavienių tautotyros faktų Lietuvos kultūroje galima rasti gana daug, nuo pat lietuviško rašto atsiradimo. Tačiau žymiausių datų, lėmusių lietuviškosios tautotyros raidą, šimtmečių istorijoje nėra daug. Tai datos, kurios lėmė esminius pokyčius: išryškino tyrinėtinus tautotyros objektus, jos problemas arba fiksavo esminius tyrimų rezultatus.

Pradėjusi domėtis lietuvių tautos istorijos ištakomis buvau nustebinta atradusi, kad lietuvių tauta, kaip sąmoninga bendruomenė, turinti savimonę, pradėjo formuotis ne dabartinėje Lietuvos teritorijoje, mūsų nutautėjusių ir sulenkėjusių bajorų išduotoje, o Prūsijos žemėje, kai tuometinis Prūsijos Kunigaikštystės valdovas kunigaikštis Albrechtas Brandenburgietis, paskutinysis Kryžiuočių ordino magistras, pasikvietė iš sulenkėjusio Vilniaus jo šviesuolius Abraomą Kulvietį (1510–1545) ir Stanislovą Rapalionį (1485–1545) ir pavedė jiems įkurti Karaliaučiaus universitetą. Šie garbūs vyrai, netausodami nei savo sveikatos, nei jėgų, 1544 metais ir įkūrė garsiąją ALBERTINĄ – Karaliaučiaus universitetą, mūsų tautos istorijos ir kultūros lopšį. Abraomas Kulvietis buvo pirmasis ALBERTINOS graikų kalbos profesorius, dėstė ir hebrajų kalbą, aiškino psalmių prasmę. Stanislovas Rapalionis buvo pirmasis ALBERTINOS teologijos profesorius, garsėjęs plačia erudicija, oratoriniu menu. Rapalionis mirė jaunas, vos 60-ties metų sulaukęs; palaidotas Karaliaučiaus katedroje šalia Prūsijos kunigaikščių, tarp jų ir ALBRECHTO BRANDENBURGIEČIO. S. Rapalionio antkapio epitafijoje parašyta: „Čia guli

didis vyras, lietuvių tautos garbė“ (Be šaknų lietuvybės medis nelapotų // *Mokslo Lietuva*, 2009, lapkričio 19, p. 11).

Nors po Albertinos įsteigimo abu jo įkūrėjai po metų mirė, jų pasėta lietuvybės sėkla šiame universitete sudygo ir sulapojo jų buvusių studentų Martyno Mažvydo, vėliau Danieliaus Kleino, Kristijono Donelaičio, Liudviko Gedimino Rėzos, pagaliau ir Vydūno sielose, jų buvo nešama kaip Prometėjo ugnis ir šviesa po visą Lietuvą.

1547 metais ALBERTINOS auklėtinis Martynas Mažvydas (1515?–1563) tapo pirmuoju lietuviškosios raštijos pradininku, Karaliaučiuje parengęs ir išleidęs pirmąją lietuvišką knygą „Katekizmo prasti žodžiai“ (Karaliaučius, 1547).

Justinas Marcinkevičius, arčiausiai stovėjęs prie giliausių tautos šaknų, savo knygoje „Tekančios upės vienybė“ (K., 1995), per lietuviško rašto istoriją pateikęs ir mūsų tautos raidos bei jos sąmonėjimo istoriją, rašė: „Vargu ar pasaulyje yra knyga, kuri prasidėtų taip jautriai, betarpiškai ir nuoširdžiai, kuri taip intymiai kreiptųsi į skaitytoją: „Braliai, seseris...“. Iš didelės meilės, vilties ir tikėjimo kyla tokie žodžiai, retas Lietuvoje jų nežino, neskaitė ar negirdėjo. Iš tolimos praeities ataidi jie ligi šių dienų, užsižiebę istorijos tamsoje, jie nušvietė erškėčiuotą lietuviško žodžio kelią ir lyg pirmas naujagimio klyksmas pranešė pasauliui, kad gimė RAŠTAS, gimė pirmoji lietuviška knyga. Tai įvyko, kaip atspausta tituliniame jos puslapyje, Karaliaučiuje 1547 m. sausio 8 d... Knygos atėjimą pas žmones galėtumėm prilyginti Prometėjo žygdarbiui – dieviškosios ugnies pagrobimui, jos išdalinimui žmonėms. Su knyga po žemę ėmė sklisti šviesa ir šiluma, ji ne sykį gynė žmogų nuo tamsos ir melo žvėrių, šildė sugrubusią jo sielą, žadino mintį, skatino veiklai ir kūrybai... O savo pirmąją knygą kiekviena tauta apgaubia ypatinga meile ir pagarba, saugo ją kaip švenčiausią relikviją, kaip savo buvimo istorijoje ir kultūroje paliudijimą, didžiuojasi ja, įvairiais aspektais ją tyrinėja“ (Marcinkevičius J. Tekančios upės vienybė. K., 1995, p. 9–10).

Nors knygos „Katekizmo prasti žodžiai“ pratarmė parašyta lotyniškai (tokia tada buvo pasaulio mokslo kalba), joje pirmą kartą buvo paminėta sąvoka „tauta“ (*nostra gens*), o lietuvių kalbą Martynas Mažvydas laikė ir savo, ir savo tautos kalba (*lingua Lituanica nostra*).

Kaip rašo Justinas Marcinkevičius, Martyno Mažvydo būta stipraus žmogaus, tais laikais išdrįsusio eiti prieš srovę: pirmąją lietuvišką knygą jis dedikavo ne savo geradėjui kunigaikščiui Albrechtui Brandenburgiečiui, kaip tradiciškai tuo metu buvo įprasta, bet LIETUVAI, su įrašu: „Lietuva mano, garsi kunigaikščių laiminga tėvynė“.

„Tai vyriausia mūsų knyga, – rašo Justinas Marcinkevičius. – Visi išlipome iš pageltusių jos puslapių – kaip iš lopšio, ėjome nuo raidės prie raidės, kol išmokome sudėti amžinus jos žodžius: „Braliai, seseris, imkiet mani ir skaitykiet“ (Marcinkevičius J. Tekančios upės vienybė. K., 1995).

Pažadintas lietuviškas žodis kėlėsi lėtai ir nedrąsiai žengė pirmuosius žingsnius į Tautos gyvenimą ir kultūrą: XVI amžiuje buvo išleistos 29 lietuviškos knygos, daugiausia religinio turinio; XVII a. – 54, XVIII a.– 395, o 1801–1864 metais – 800 knygų lietuvių kalba, jau įvairiausios paskirties (Žemaitytė-Markevičienė O. Vyskupas Motiejus Valančius ir jo kariai. K., 2000, p. 9, 11).

„Tarytum žvakelę istorijos skersvėjuose ištisos mūsų šviesuolių kartos išsaugojo ir atnešė Mažvydo įžiebtą šviesą ligi mūsų dienų, įdavė ją mums, – rašo Justinas Marcinkevičius. – Dabar mūsų eilė pasirūpinti, kad ji neužgestų, o kuo ryškiau nušviestų mūsų dvasią, mūsų darbus ir žygius“ (Marcinkevičius J. Tekančios upės vienybė. K., 1995, p. 28).

Kita labai svarbi lietuviškajai tautotyrai data – 1599 metai. Tais metais Motiejus Daukša savo „Postilės“ prakalboje su dideliu nerimu ir aukštos įtampos emocija prabilo apie svarbiausius tautos požymius – jos kalbą, tėvų žemę ir papročius. Garbingas mūsų raštijos kūrėjas toje „Prakalboje“ rašė: „Ne žemės derlumu,

ne drabužių skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą, kuri didina ir išlaiko bendrumą, santaiką ir brolišką meilę... Kurgi, sakau, pasaulyje yra tokia tauta, tokia prasta ir niekinga, kad neturėtų šių trijų savų ir tarsi įgimtų dalykų: tėvų žemės, papročių ir kalbos“ (M. Daukša).

Taigi jau tada, XVI šimtmetyje, M. Daukša savo „Prakalboje“ akcentavo kelias svarbiausias sąvokas – tautą, jos kalbą, jos žemę (gyvenamąją teritoriją) ir papročius – jas iškėlė į mokslinio tyrimo objektų lygmenį.

Justinui Marcinkevičiui, prisikasusiam iki giliausių lietuvių tautos formavimosi šaknų, visada kėlė didžiausią nuostabą šio žemaičių kanauninko suvokimo gelmė, kai jis savo „Prakalboje“ rašė, kad „kalba yra vienybės motina; pilietiškumo tėvas, valstybės sargas“, kad jis valstybės sampratą grindė tautiškumu ir teigė, kad iš tautos kyla laisvė ir valstybė (Marcinkevičius J. Ten pat, p. 301). Didžiosios lietuvių tautos vertybės.

Prie šių aukščiausių lietuvių tautos istorijos uolų ir tautinės savimonės formavimosi svarbiausių atramų Justinas Marcinkevičius priskiria ir Kristijoną Donelaitį (1714–1780).

Jo „Metus“ (1760–1775, parengta spaudai ir išleista L. G. Rėzos 1818 m.) poetas vadina lietuvių tautos „Biblija“. Svarbiausias Kristijono Donelaičio nuopelnas tautotyros mokslui yra tas, kad jis į tautotyros mokslo sąvokų sistemą įvedė terminą „tautiškumas“, kurio pagrindas yra dora. Nors K. Donelaičio metais apie lietuvių tautos mokslą – tautotyrą dar net ir nemąstyta, šios sąvokos esmę paaiškino pats tautos istorijos tyrinėtojas Justinas Marcinkevičius. Jo nuomone, „Tautiškumas – tai per amžius tėvų ir protėvių purenta dirva, kurioje žmogaus dvasia, jos vertė išsiskleidžia gražiausiais žiedais, subrandina gausiausią derlių. Apleidęs šią dirvą arba išrautas iš jos, žmogus netenka savo moralinės prasmės, vėžlybumo, socialinio turinio. Kaip tikras patriotas (K. Donelaitis – *O. V.*) ne tik pats didžiuojasi savo lietuviškumu, bet moko šito ir būrus:

Žinot juk visi, kaip kožnas Lietuvą giria
Ir kaip daug svetimų žmonių, kad mus pamatytų,
Iš visų kampų šio svieto jau susibėgo.
(Cit. pagal J. Marcinkevičių. Ten pat, p. 34).

Deja, tie susibėgę į Lietuvą iš jos išeiti pamiršdavo... Tą pastebi akylas mūsų amžininkas Justinas Marcinkevičius savo knygoje. Bet Kristijonui Donelaičiui tai dar nerūpėjo, nes jis tuo metu, kaip rašo Justinas Marcinkevičius, buvo „lietuvių literatūros bei kalbos saulė. Tragiška saulė. Todėl, kad ji apšvietė germanizacijos siaubiamas istorines lietuvių žemes Rytų Prūsijoje. Herojiška saulė. Todėl, kad jis iš paskutiniųjų gynė lietuvių kalbą, papročius ir gyvenimo būdą, žmogaus vertę ir orumą“ (Marcinkevičius J. Ten pat, p. 32).

Jis pirmasis „Metuose“ prabilo apie vertybes, kurios turėjo tapti lietuvio savastimi: visų pirma tai – darbas, žmogaus ir tautos pamatinė vertybė. Jis ir savo būrus vertino ir mylėjo už sunkų kasdieninį darbą, kurį dorai ir sąžiningai atlikdami jie pelnėsi ne tik duoną, bet ir žmonių pagarbą... Darbas jam yra žmogaus pasididžiavimas, jo vargas ir garbė, kūno ir dvasios ligų gydytojas. „Skaitant poemą, ne sykį atrodo, kad net didįjį gamtos ciklą – metų laikus – net saulelę danguje iš pavasario į rudenį ir žiemą suka baudžiauninkų darbas“ (Marcinkevičius J. Ten pat).

Kristijono Donelaičio akimis, kitas žmogaus vertumo matas ir kiekvieno lietuvio siekinys turėtų būti viežlybumas – tai širdingumas, kuklumas, taurumas, saikingumas, tautiškumas, darbštumas, užuojauta žmogui, pagarba senatvei ir, žinoma, svarbiausia – dievobaimingumas. „Viežlybumo sunykimas – tai moralinė ir tautinė, ir socialinė žmogaus mirtis“ (Marcinkevičius J. Ten pat, p. 38).

Lietuvoje net ir žiauriausios priespaudos metais atsirasdavo keistuolių, kurie išdrįsdavo eiti prieš srovę, teigdami lietuvybę. Vienas iš tokių keistuolių buvo Mikalojus Akelaitis (1828–1887). Kaip rašo jo biografas ir Akelaičių genties palikuonis Kazys

Blaževičius, 1857 m. gruodžio 3 d. Mikalojus Akelaitis pasiuntė į Vilnių, į lenkišką žurnalą „Teka Wilenska“ straipsnį, kuriame pagrindė būtinybę gaivinti lietuvių kalbą, teigdamas: „Reikia mums pakelti lietuvių kalbą; ištraukti iš paniekinimo tą kalbą, kuri turi sanskrito didumą, lotynų galybę, graikų dailumą ir italų skambumą“ (Iš laiško M. Balinskiui, 1857 m. gruodžio 3 d.) (Blaževičius K. Tautinio atgimimo šauklys // *XXI amžius*, 2002, spalio 2, p. 11).

Pasirodžius „Aušrai“ M. Akelaitis joje aktyviai bendradarbiavo, džiaugėsi gražia „Aušros“ kalba, straipsnių išsamumu, laikraščio turiniu ir idėja – Lietuva turi būti lietuviams. Lietuvos prezidentas dr. Kazys Grinius, M. Akelaičio artimas giminaitis, savo visuomeniniame testamente rašė: „Mano tikslai gimė lietuvių kovose dėl žemės ir laisvės baudžiavų laikais. Jie man skiepyti Mikalojaus Akelaičio, didžiojo senų laikų laisvės kovotojo“ (Kazys Blaževičius. Ten pat).

Po 1863 metų sukilimo Šiaurės Vakarų krašto (taip rusų buvo vadinama jų okupuota Lietuva) caro vietininkui generalgubernatoriui Muravjovui žiauriai numalšinus sukilimą, uždraudus lietuvišką raštą ir intensyviai pradėjus lietuvių tautos rusinimą, Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius (1801–1875) ėmė pasiaukojamai grumtis su caro valdžia už lietuvišką Bažnyčią, lietuvišką raštą, lietuvybę ir lietuvių tautos dorą.

Jau 1867 metais jo iniciatyva, iš dalies ir lėšomis Tilžėje buvo įkurta lietuviškų knygų leidykla ir iš Varnių seminarijos klierikų bei ją jau baigusių kunigų suburta pirmoji lietuviškos literatūros knygnešių iš Tilžės į Lietuvą organizacija. Vėliau į knygnešystės judėjimą Lietuvoje įsitraukė tūkstančiai valstiečių, miestiečių, net bajorų. Siekis nešti raštą ir lietuvišką žodį savo tamsiai tautai buvo toks stiprus, kad knygnešiai tame matė savo gyvenimo prasmę, nebodami jiems gresiančių persekiojimų ir katorgų cariniuose Sibiro kalėjimuose.

Šiuo lietuviškos spaudos draudimo laikotarpiu Motiejaus Valančiaus amžininkas, pirmasis Lietuvos istorikas Simonas

Daukantas, rašęs savo mokslinius darbus lietuviškai, pirmasis savo knygose „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ (1845), „Istorija žemaitiška“ (1836–1838), „Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje“ (1893) prabilo apie „liuosybę“ ir „tautinę garbę“, išvesdamas garbingos praeities ir skurdžios lietuvių tautos dabarties rusų caro priespaudoje paralelę. Kaip rašo Vincas Mykolaitis-Putinas, „Idealiai gražiomis spalvomis piešdamas garbingą senovę, faktinai prieš akis turi skurdžią dabartį ir kiekvieną dabarties neigiamybę, stengiasi ją atsverti praeities teigiamybe... Tokiu būdu Daukanto atkuriama senovė skaitytojo sieloj įsisąmoninama kaip aukštas siektinas idealas, ir dėl to istoriniai Daukanto raštai gauna gilios auklėjamosios prasmės“ (Mykolaitis-Putinas V. Literatūros etiudai. K., 1937, p. 8).

Kitas Motiejaus Valančiaus amžininkas poetas Antanas Baranauskas, skirtingai nuo Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus, akinusio tautiečius susilaikyti nuo fizinės kovos prieš pavergėją, nes visos valdžios esą „nuo Dievo“, ir istoriko Simono Daukanto, savo darbuose nemačiusio kelio į „liuosybę“, kvietė tautiečius atkakliai priešintis maskoliams.

Ir šiuo požiūriu yra daug sąmoningesnis ir modernesnis už žemaičių bajorus.

Antanas Baranauskas savo ankstyvojoje kūryboje irgi, kaip ir Simonas Daukantas, poetizavo Lietuvos senovę („Dainų dainelė“, parašyta 1857, išspausd. „Aušroje“ 1883; romantinė poema „Anykščių šilelis“, parašyta 1856–1859, išspausdinta Ivinskio kalendoriuose 1860–1861) dėl to, kad tada Lietuva buvo plati ir galinga, o joje

Žmonės laimingi buvo turtingi,
Niekur nebuvo vergijos.

Bet ne vien dėl garbės ir galybės A. Baranauskui buvo brangi Lietuvos senovė, o daugiausia dėl to, kad ji buvo dora, turėjo gražius papročius ir tradicijas, tas vertybes saugojo ir puoselėjo. Ir kaip rašė Justinas Marcinkevičius, „Nesvarbu, kad „Anykščių

šilelis“ baigiasi nusiaubtu iškirsto miško vaizdu – mumyse lieka įsitikinimas, kad negalima sunaikinti to, kas jau kartą išdygo, žaliavo, ošė“ (Marcinkevičius J. Tekančios upės vienybė. K., 1995, p. 43). Reikia tik išsivaduoti iš Rusijos carizmo vergijos, kuri

Anei rašto, anei druko
Mums turėt neduoda.
Tegul, sako, bus Lietuva
Ir tamsi, ir juoda.

Kad tu, gude, nesulauktum –
Nebus, kaip tu nori,
Bus kaip Dievas duos,
Nes tavo priesaikai nedori.

Neįveiksi, sūnau šiaurės,
Mūsų širdys tvirtos,
Seniai buvo išmėgintos,
Seniai keptos virtos.

Nupuls kalnai, o slėneliai
Išsikels aukštybe,
Visos galybės eis dulkėn,
Silpnumas galybėn.

Drebėk ir tu, sūnau šiaurės,
Krūvon susitraukęs,
Pats krisdamas pražuviman,
Mūsų neįtraukęs.

Tai jau politinis tautinės idėjos atspalvis, skambantis revoliuciniu tonu visoje to meto Antano Baranausko kūryboje, ypač jo poemoje „Kelionė Peterburkan“ (14 giesmių, parašytų 1858–1859 m., išspausdintų 1889 m.).

Carinės Rusijos priespaudos metais lietuvių tautos erškėčiuotame kelyje atsirado dar viena aukščiausių amžiaus uolų – dr. Jonas Basanavičius, įkūręs pirmąjį lietuvišką tautinį mėnraštį „Aušra“ (1883 m. kovas – 1886 m. birželis) ir per jį žadinęs lietuvių tautą prabusti ir gaivinti savo tautinę savimonę. Pirmieji 5 „Aušros“ numeriai buvo išleisti Ragainėje, Albano ir Kybelkos spaustuvėje, kiti – J. Mikšo ir O. Mauderodės spaustuvėse Tilžėje. Knygnešių takais pasiekdavo Lietuvą. Iš pradžių „Aušra“ buvo leidžiama aukotojų lėšomis, vėliau Lietuvoje atsirado jos prenumeratorių. „Aušra“ daugiausia rūpinosi lietuvių kalbos puoselėjimu ir jos prestižu, aukštino lietuvių liaudies kultūrą, tautosaką, mitologiją; spausdino to meto inteligentijos – paties J. Basanavičiaus, J. Jablonskio, D. Poškos, S. Stanevičiaus, kaip jau minėjome, Mikalojaus Akelaičio ir kitų šviesuolių kūrybą. Daug rašė apie kitų Europos tautų – bulgarų, čekų tautinį atgimimą, kvietė sekti jų pavyzdžiu. Lietuvos istoriją laikė tautinio pasididžiavimo ugdymo priemone, rašė apie baltų ir lietuvių kilmę, pilis ir karybą, Lietuvos kunigaikščius, romantizuotos garbingos senovės herojus. „Aušra“ buvo pasaulietinio turinio leidinys, kuriame bendradarbiavo ir katalikai, ir protestantai, ir netgi „cicilikai“ to meto ateistai. „Aušra“ tapo ir besiformuojančios naujosios lietuviškos inteligentijos – joje bendradarbiavo per 70 autorių – kovos prieš caro patvaldystę tribūna.

Justinas Marcinkevičius Joną Basanavičių vadina upe, prasidėjusia mažyčiu upeliu Ožkabaliuose. „Visa Lietuvos žemė, tartum antroji motina, augino mums pirmojo Atgimimo tėvą… „čia prasidėjęs mažytis upeliukas išaugo, išgilėjo, išsišakojo, nutekėdamas per visus mus kartu ir per kiekvieną atskirai. Šioje upėje, kurios vardas Basanavičius, visa Lietuva pakrikštyta laisve ir nepriklausomybe. Dabar mes pasilenkiame prie jos, norėdami išvysti savo atspindį, pasižiūrėti, kokie esame, patikrinti, ar dideli užaugom, o gal jau visai susmulkėjom. Ir štai koks paradoksas: Basanavičius Lietuvos ieškojo visur – ir Bulgarijoje, ir Čekijoje,

ir Serbijoje, ir Prūsijoje – ir visur ją rasdavo! – o mes šiandien, deja, neretai Lietuvoje jau pametam Lietuvą: tik šaukiam, rėkiam, mojuojam kumštimis, net nežinia, dėl ko...“ (Marcinkevičius J. Tekančios upės vienybė. K., 1995, p. 121–125).

Nuo jo, nuo dr. Jono Basanavičiaus ir prasidėjo lietuvių tautinis atgimimas, papildydamas tekančią upę naujais vardais ir naujais žygdarbiais – Vinco Kudirkos, Vydūno, brolių Vileišių, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio, Vinco Pietario, M. Šiaulėniškio, Julijono Lindės Dobilo, Petro Būtėno, Maironio, Antano Smetonos ir daugelio kitų.

Vincas Kudirka suformulavo šūksnį, kuris ligi šiol tebeskamba mūsų tautiškame himne „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“. Kito tokio įtaigaus stiprybės šaltinio iki šiol lietuvių tauta ir neturi. O garbingos senovės pavyzdžių literatūra jau du šimtmečius kaitina mūsų tautiečių jausmus ir moko mirti dėl Tėvynės. Kaip rašė V. Mykolaitis-Putinas, „Naujieji idealai turėtų mus išmokyti garbingai gyventi ir kurti Tėvynei“ (Ten pat, p. 171).

1.1. LIETUVIŲ TAUTINIO ATGIMIMO ŠAUKLIAI – ROMANTIKAI

Kaip rašo Vincas Mykolaitis-Putinas, spaudos grąžinimas, Didysis Vilniaus Seimas ir šiokios tokios laisvės visuomeninio veikimo srityje pažadino daug vilčių visiems Lietuvos inteligentams, išugdytiems „Aušros“, „Varpo“ ir kitų pažangių to meto leidinių.

Laisvės nuojautos „tebežadina širdis tautinio romantizmo ir kovos entuziazmo obalsiais“ (Mykolaitis-Putinas V. Naujosios lietuvių literatūros angoje. Tautos dvasia ir tautinė forma // *Literatūros etiudai*, K., 1936, p. 86). „Kūrybinė tautos galia ieško

aukštesnių ir tobulesnių pasireiškimo lyčių – ir tai, kas seniau kūryboje buvo vientisa ir nedaloma: veiksmas, daina, kova dėl tautos idealų, – dabar ima skaidytis į praktiškąją ir estetiškąją kūrybinės tautos galios plotmę“ (Mykolaitis-Putinas V. Ten pat, p. 87).

Dinamiškoji tautos energija reiškiasi politinėje patriotinėje ir visuomeninėje kultūrinėje erdvėse; ieškoma naujų individualios ir tautinės sąmonės raiškos formų, lietuvių literatūra pradeda sąmoningą ir normalų gyvenimą, ne tik dairydamasi į užsienius, bet ir savo tautiniam turiniui ieškodama deramos tautinės raiškos formos. Kiekvienam literatui – ir poetui, ir rašytojui dabar atrodo svarbiausia – suvokti savo tautos dvasią ir įsitikinti, kuo ji skiriasi nuo lenko, ruso, vokiečio dvasios. Ieškoma etninių lietuvio bruožų, daugelio mintys krypsta į liaudies kūrybą – dainas, pasakas, mitus, legendas ir padavimus „tautiniam išsireiškimo būdui ir formai suvokti“ (Mykolaitis-Putinas V. Ten pat, p. 89). Šio laikotarpio lietuvių literatūros pirmeiviu V. Mykolaitis-Putinas laiko J. Herbačiauską-Jaunutį-Vienuolį, jo straipsnių rinkinį „Erškėčių vainikas“, išleistą Krokuvoje 1908 metais.

Kritiškai vertindamas lietuviškąją 1905 m. „revoliuciją“, kai kuriose Lietuvos vietose perėjusią į kruviną banditizmą, J. Herbačiauskas satyroje „Laisvės perėtojas“ skaudžiai pašiepė tos „revoliucijos“ vadus, dar nepriaugusius ligi laisvės, rašydamas: „Viskas, kas išsiperėjo smegenyse, o ne širdyse, būtinai turi stipti nuo šalčio! Laisvės garsintojas be širdies – tai vien špukas, pabalda, viesula“ (Cit. pagal V. Mykolaitį-Putiną. Ten pat, p. 91).

ŽEMAIČIŲ VYSKUPAS MOTIEJUS VALANČIUS

Minint Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus 135-ąsias mirties metines

Vyskupas Motiejus Valančius

„Visą mūsų raštiją – nuo pirmosios knygos ligi šių dienų – regime apšviestą vienos pagrindinės tradicijos šviesa. Pačiais bendriausiais žodžiais šią tradiciją galima būtų nusakyti: Tėvynės ir žmogaus kūrimas“.

Justinas Marcinkevičius

2010 m. gegužės 29 d. sukako 135-eri metai nuo Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus mirties Kaune (1875 m. gegužės 29 d.). O Jis vis dar beldžiasi į žmonių protus ir širdis, skatina juos veikti. Jo gyvenime ir darbuose žmonės atranda naujų ir šiandien aktualių minčių bei paskatų. Išsipildė jo pranašiški žodžiai „Norėčiau ir po mirties būti jums naudingas“. Jau beveik du šimtus metų Jis savo Tautai išliko naudingas – žodžiu, patarimu, pavyzdžiu.

Į vysk. Motiejaus Valančiaus gyvenimą ir veiklą krypsta ir tautotyrininkų akys. Šiandien jau akivaizdu, kad vyskupas Motiejus Valančius stovėjo prie mūsų lietuviškosios tautotyros ištakų kaip vienas ryškiausių jos tyrimo objektų, kūręs Tėvynę ir tobulinęs žmogų lietuvybės šviesa.

Lietuvos moterų lyga kartu su Tėvynės pažinimo draugija šių metų gegužės 22 d. Panevėžyje (Panevėžio LML skyriaus pirmininkė gyd. Liudvika Knizikevičienė) konferencijoje „Tautotyros sąjūdis Panevėžio krašte XX a. pirmoje pusėje“ užbaigė renginių ciklą,

skirtą tautotyros ištakoms. Panevėžietis mokytojas ekspertas Juozas Brazauskas praeitais metais šį ciklą pradėjo rengdamas abiejų organizacijų tautotyrininkams ekskursiją, kurios metu aplankėme žymiųjų žemaičių – vysk. Motiejaus Valančiaus, Simono Daukanto, Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos ir kitų, stovėjusių prie tautotyros ištakų, gimtines-muziejus. Šiais metais konferencijoje Panevėžyje prisiminėme Julių Lindę-Dobilą, Petrą Būtėną, Gabrielę Petkevičaitę-Bitę, Matą Grigonį, Vincą Mykolaitį-Putiną.

Vysk. Motiejus Valančius prie lietuvybės ištakų nebuvo pirmasis, iki jo buvo mūsų kultūros milžinai: Martynas Mažvydas, išleidęs pirmąją lietuvišką knygą „Katekizmo prasti žodžiai“ (Karaliaučius, 1547), Mikalojus Daukša, į lietuvių kalbą išvertęs J. Ledesmos katalikišką „Katekizmą“, pirmąją lietuvišką knygą, išleistą Vilniaus krašte (Vilnius, 1595) ir 1599 metais parašęs ir išleidęs „Postilę“. Tačiau Žemaičių vyskupas iš visų savo pirmtakų išsiskyrė organizaciniu talentu ir įtakos lietuvybės plėtrai platumu bei jos efektyvumu, žadinant lietuvių tautą dvasiniam atgimimui.

Motiejus Valančius gimė 1801 m. vasario 28 d. Nasrėnų kaime, Salantų valsčiuje, Kretingos apskrityje, pasiturinčių ir giliai tikinčių ūkininkų Onos ir Mykolo Valančių šeimoje. Mokėsi Žemaičių Kalvarijos mokykloje, vėliau – Varnių kunigų seminarijoje. Ją baigęs tęsė studijas Vilniaus vyriausioje dvasinėje seminarijoje, 1828 m. buvo įšventintas į kunigus. Kurį laiką kunigavo. 1840 m. dėstė Vilniaus dvasinėje akademijoje tikėjimo dalykus; 1842 m. Vilniaus dvasinėje akademijoje apgynė disertaciją ir gavo teologijos mokslų daktaro laipsnį. Tais pačiais metais Vilniaus dvasinę akademiją perkėlus į Sankt Peterburgą čia atvyko ir dr. Motiejus Valančius, tapo Peterburgo dvasinės akademijos profesoriumi. 1845 metais buvo paskirtas Varnių kunigų seminarijos rektoriumi. Subūrė akademiją baigusių lietuviškos orientacijos kunigų profesūrą, daugiau negu dvigubai padidino į seminariją priimamų klierikų skaičių (nuo 50 iki 120). Parašė istorinį veikalą „Žemaičių vyskupystė (1413–1841, „nuo apskelbimo Žemaičiuose krikščioniško tikėjimo lig mūsų gadynės“ (2 dalys) (Motiejus Valančius).

1850 metais Vatikano siūlymu ir Rusijos caro sutikimu Motiejus Valančius Peterburge buvo įšventintas Žemaičių vyskupu. Istorikai didžiausiu Žemaičių vyskupo nuopelnu lietuvių kultūrai ir ateičiai laiko plataus parapinių mokyklų tinklo organizavimą ir lietuviukų jose mokymą lietuvių kalba.

Po 1863 metų sukilimo caro vietininkui Šiaurės Vakarų krašto (taip buvo vadinama Lietuva) generalgubernatoriui M. Muravjovui žiauriai numalšinus sukilimą ir uždraudus lotynišką lietuvišką rašto abėcėlę bei pradėjus intensyviai rusinti lietuvių tautą, Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius ėmė pasiaukojamai grumtis su caro valdžia už lietuvišką Bažnyčią, lietuvybę ir lietuvišką raštą. Jau 1867 metais jo iniciatyva buvo įkurta lietuviškų knygų leidykla Tilžėje, iš Varnių seminarijos klierikų ir ją jau baigusių kunigų suburta pirmoji lietuviškos literatūros knygnešių iš Tilžės į Lietuvą organizacija. Vėliau knygnešiais tapo šimtai valstiečių, amatininkų, darbininkų, Vakarų universitetus baigusių inteligentų. Vyskupas M. Valančius savo aplinkraštyje kunigams ragino juos dirbti šviečiamąjį darbą, caro verčiamiems išdavystei – pereiti iš katalikų tikėjimo į stačiatikybę, nepasiduoti, o atvirkščiai – puoselėti lietuvybę, tikėjimo tiesas tarp parapijiečių skleisti tik lietuviškai, rinkti lietuvių tautosaką, dainas, nepasiduoti rusintojų pastangoms asimiliuoti lietuvių tautą. Kitame aplinkraštyje ragino kunigus doros skleidimą pradėti nuo savęs – vengti pasaulietinių tuštybių, puikybės, nesivaikyti aukštesnių postų, „dora žibėti“, nepriimti jokių raštų, nesutinkančių su Katalikų Bažnyčios mokymu, ir neskelbti jų iš sakyklų. „Jokia baimė, jokie grasinimai, ištrėmimai, pagalios pati mirtis tenegąsdina jūsų, tenesulaiko nuo katalikų tikėjimo“, – rašė vyskupas kunigams.

Žinoma, atsirado kunigų, kurie pataikavo caro valdžiai, visuose laikraščiuose rašiusiai „obrusitj, obrusitj...“ (surusinti, surusinti). Tokie kunigai per valdžios malonę tikėjosi geresnių postų ir žemiškų gėrybių. Vyskupas juos vadino šiaudadūšiais ir griežtai baudė. Joks rusų viršininkų užtarimas neišgelbėjo nė vieno šiaudadūšio nuo vyskupo rūstybės.

Rusams uždraudus lietuvišką spaudą Žemaičių vyskupas pirmasis pradėjo rašyti ir spausdinti knygas lietuviškai. Jos buvo išspausdintos Tilžėje ir knygnešių atneštos į Lietuvą. Jis parašė apie 70 šviečiamojo didaktinio pobūdžio knygų, tarp jų „Broliai, katalikai“ (1868), „Gromata apskrita“ (1868), „Iš tamsybės veda kelias teisybės“ (1868), „Perspėjimai“, „Šnekesys kataliko su ne kataliku“ (1868) ir t.t. Nors tose knygelėse M. Valančius rašė tikybos klausimais, jose vis dėlto buvo gausu pamokymų, kaip nepasiduoti rusinimui, kaip elgtis persekiojamiems žandarų, kaip puoselėti lietuvišką žodį ir t.t. Vyskupas akino ir kitus raštingus žmones – mokytojus, kunigus rašyti knygeles lietuviškai, organizavo jų leidybą ir gabenimą iš Prūsų į Lietuvą. Caro žandarai vyskupijos kanceliarijoje ir M. Valančiaus bute kartkartėmis darydavo kratas, ieškodavo lietuviškų knygų.

Į knygnešių judėjimą įsitraukė šimtai valstiečių, amatininkų, darbininkų. „Nelegalios veiklos sąlygos, nuolatinė pavojaus grėsmė, persekiojimai, katorga Sibiro šalčiuose byloja apie knygnešių likimų dramatizmą. Tačiau jų pasirinktas kelias – nešti savo tautai šviesą ir matymas tame savo gyvenimo prasmę, nutvieskė knygnešių žingsnius, veiksmus ir darbus rūsčios romantikos šviesa, iškėlė virš jų galvų didvyrių vainiką, apie kurį anie niekuomet, o niekuomet nepagalvodavę...“ (Pastarnokas J. Ten pat).

Garsėjo Žemaičių vyskupas ir kaip blaivybės sąjūdžio iniciatorius bei organizatorius. Blaivybę jis pakylėjo į politikos lygmenį, skelbdamas, kad carizmo lietuvių tautai prievarta brukama alkoholizacija yra viena iš nutautinimo ir lietuvių tautos naikinimo priemonių. Savo knygelėse ir pamokymuoseVyskupas mokė, kad tik blaivi tauta gali išlikti ir išlaikyti sveiką savo genofondą.

Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus skelbtos idėjos prieš 135 metus ir anksčiau ypač aktualios dabartinei Lietuvai. Ko gero, tada Lietuvos patriotams buvo daug lengviau negu dabar: tada mus naikino svetimieji, okupavę mūsų žemę. Dabar mes patys save naikiname, tik žymiai intensyviau ir agresyviau. Viena Irena Smetonienė, įpareigota rūpintis lietuvių kalbos išlikimu, ką reiškia!

Jeigu kada nors lietuvio dvasia atsikvošės, ji Lietuvos istorijoje bus minima ne ką geriau negu Muravjovas korikas. Žymiausias lietuvių tautinės ideologijos kūrėjų Vladas Pūtvis-Putvinskis rašė, kad niekad nežuvo laisva tauta, gynusi savo vertybes: savo kalbą, savo istoriją, savo orumą, papročius ir tradicijas, savo valstybės nepriklausomybę. „Istorija to nerodo. Tautos mirties priežastis visuomet buvo vidaus liga, o iš visų baisiausia – vergija. Savo ruožtu iš visų vergijų baisiausia yra ta, į kurią einama laisvu noru, nes iš laikinos priverstinės vergijos galima išsivaduoti, o iš laisvu noru prisiimtos sunkiau ištrūkti, kadangi trūksta dvasios pasiryžimo ir jėgos“ (Pūtvis-Putvinskis V. Gyvenimas ir parinktieji raštai. Čikaga, 1973, p. 259). Todėl šviesiausi dabartinės Lietuvos protai, nerasdami į ką atsiremti šiandieninėje Lietuvoje, ieško dvasinių atramų ir autoritetų praeityje, grąžina gyvenimui ir veiksmui iš istorijos tolių lietuvių tautos dvasinio atgimimo pirmeivius.

Rašytojas Kazys Saja parašė puikią ir sajiškai šmaikščią pjesę „Žemaičių piemuo“, kurioje išryškino esminius įtaigius Motiejaus Valančiaus katalikiškos tautinės veiklos „paveikslus“.

Pjesėje pateikiamas Motiejaus Valančiaus gyvenimo fragmentas, jį įšventinus į Žemaičių vyskupus, nuo pat jo grįžimo į Varnius iki paskutiniųjų gyvenimo metų.

Rašytojas vyskupo Motiejaus Valančiaus gyvenimo tikslą ir pagrindines idėjas, jo įgyvendintas Lietuvoje, pjesėje įdeda į paties Žemaičių piemens lūpas, jam kalbantis su kitu bendražygiu, jo pasikviestu iš Petrapilio į Žemaitiją Simonu Daukantu.

Žemaičių piemens gyvenimo tikslas tapus vyskupu – paprastas ir aiškus: tapti „žmonelių ganytoju, nelyginant Mozė, ir parodyti jiems kelią“. Tik „Mozė vedė į dykumas, o aš vesiu į kalną, aukštyn. Su Dievo ir su jūsų pagalba“.

Svarbiausi uždaviniai siekiant šio tikslo – „Žemaitiškas raštas ir blaivybė – du svarbiausi pilioriai, du bokštai, kuriuos it skruzdės sukibę pradėjom statyti... Prasigėręs vergas laisvės netrokšta... Toks tatai blaivystės politinis atspalvis...“

Ir veda M. Valančius žemaičius (jų tada – per milijoną!) į kal-

ną, aukštyn, juos šviesdamas ir mokydamas, steigdamas, kol galėjo, parapines mokyklas, o kai M. Muravjovas panaikino lietuvišką raštą ir uždarė lietuviškas mokyklas, skatindamas motinas steigti „vargo mokyklas“, vėliau „daraktorių mokyklas“ ir mokyti lietuviukus lietuviško rašto, naudojant knygnešių iš Tilžės parneštas Lietuvoje caro uždraustas knygas ir laikraščius. Caro žandarams suėmus aktyviausius knygnešius ir juos su grandinėmis ant kaklo ir rankų išsiuntus į Sibirus ir pačiam Vyskupui iškilus pavojui būti suimtam, Jis tarsi testamentą žemaičiams skelbia žodžius: „Susitūrėkit – neprasigerkit, neužmirškit savo kalbos ir tikėjimo. Tik tiek!“

Tiesą sakant, tik iš „Žemaičių piemens“ ir sužinojau, kad vyskupas Motiejus Valančius nepritarė kunigų dalyvavimui 1863 metų sukilime. Atvykusiam jo palaiminimo prašyti kunigui Antanui Mackevičiui Jis priminė visų pirma Dekalogo priesaką „Nežudyk!“ ir apaštalo Povilo žodžius: „Kiekvienas tebūnie klusnus aukštesnėms valdžioms, nes nėra valdžios, kuri nebūtų iš Dievo... Kas priešinasi valdžiai, tas priešinasi Dievo sutvarkymui...“, ragino žiūrėti „altoriaus ir brevijoriaus“. Prispaustas kunigo Antano Mackevičiaus rūsčių argumentų, kad jau neįmanoma toliau kęsti ir leisti savo Tautai kentėti caro patvaldystės siautėjimo bei siaubingo tautos nuskurdinimo, kunigo priekaištų, kad „Daugelis nežino, su kuo eina išvien mūsų ganytojas. Su pavergėjais ar su tais, kurie pasiryžę verčiau mirti, bet nebevergauti“, Vyskupas liūdnai kalbėjo: „Paguldysit savo jaunas galvas, čia nieko gero nenuveikę, o kitiems užtrauksit dar baisesnę vergiją... Klausyk, sūnau... Ne mūsų pareiga griauti valstybių sienas ir stoti laiko upei skersai kelio. Mes turėtume būti kaip tos žolės, priaugusios upėj prie akmens. Jas plaiksto plaiksto, daužo tėkmė į kairę ir į dešinę, o jos vis tiek laikosi ir švarina tos upės vandenį“ (Kazys Saja).

Nepaklausė kunigas Antanas Mackevičius, nuėjo pas dalgininkus kariauti prieš caro patvaldystę, už Lietuvos laisvę. O Žemaičių vyskupas ir jo bendražygiai knygnešiai nešė į Lietuvą šviesą ir lietuvišką žodį, švarino tos tekančios upės – lietuvių tautos – vandenį,

kūrė Tėvynę ir tobulino žmogaus bei visos Tautos dvasią. Ir nors Motiejus Valančius ir jo bendražygiai nesulaukė caro patvaldystės žlugimo, jie padėjo tvirtus Tautos savimonės formavimosi šviesos pamatus. Ant tų pamatų išdygo ir išaugo 1863 metų sukilėlių, tarp jų ir kunigo Antano Mackevičiaus, krauju palaistyta Lietuvos laisvės gėlė, pražydusi 1918 metų vasario 16 d. Tautos Tarybos paskelbtu Lietuvos Nepriklausomybės atstatymo aktu.

O Žemaičių Vyskupas paskutiniais metais prieš savo mirtį susapnavo keistą sapną: tas piemenėlis su negyvu žąsyčiu ant kaklo, kuris vienas pirmųjų pasitiko Jį, atvykusį ganyti savo avelių Žemaitijoje, ir kurį Jis užtarė prieš žiaurų Plioterio dvaro valdytoją Knežauską, padavė Jam ranką „ir nusivedė į Varnių bažnyčią, į katedrą. Bet visi altoriai pasikeitę. Vienam bestovįs Simonas Daukantas, šalimais – Jurgis Pabrėža, Mikalojus Daukša, Antanas Drazdauskis, kurių nepažinau... Kitur Mackevičius bestovįs, Klemensas Kairys, Izidorius Noreika... Ir mamo mamalė tarp jų įsispraudus. O prie altoriaus mišias belaikąs Juozelis Dovydaitis“. Visi, kurie žuvo arba kentėjo Sibiro tremtyse už Tėvynės laisvę, jos raštą ir neštą šviesą savo Tautai.

Kaip teigia rašytojas Julius Pastarnokas, vyskupo Motiejaus Valančiaus didžiausias nuopelnas Tautai buvo tas, kad jis „žadino lietuviuose atsparumo dvasią ir pasipriešinimą rusintojų užgaidoms“ (Pastarnokas J. Knygnešių krivulė (1864–1904): kultūra ir likimai: „Norėčiau ir miręs būti naudingas...“ // *XXI amžius*, 2004 gegužės 12, p. 7).

Ir ne tik tai, bet ir tai, kad vyskupas skatino jo Tautą šviestis, reikalavo tėvų, kad vaikai, eidami pirmosios išpažinties, būtinai mokėtų skaityti. K. Binkis savo laiku rašė: „Muravjovui panaikinus lietuviškas mokyklas, Valančiaus valia gimsta kitos – vargo mokyklos, kur lietuvės motinos moko savo vaikučius lietuviškų raidžių prie ratelio ir balanos. Ši vargo mokykla suvaidino lemiamą vaidmenį mūsų tautos atgimime, nes, kai saujelė šviesuolių ims Prūsuose leisti lietuviškus laikraščius ir žadins tautą pabusti – bus kas juos skaito“ (Pastarnokas J. Ten pat).

2010 m.

DR. JONAS BASANAVIČIUS

„Turėti savo laisvą ir nepriklausomą valstybę – tai kiekvienos orios ir garbingos tautos siekinys ir politinis idealas.

Tik laisvoje ir nepriklausomoje savo valstybėje tauta gali būti laiminga. Poetas Sigitas Geda viename savo straipsnių pateikė žmogiškosios laimės formulę. Ji paprasta kaip duona ir druska: vaikystėje turėti po saule savo žemuogių pievelę; jaunystėje – turėti mylimą ir mylintį žmogų; sulaukus 40-ies – būti šiek tiek pamačius pasaulio, turėti savo namus, savo stalą, savo kėdę, savo knygas ir šventas kūrybos valandas; senatvėje – mirti laisvam, nes „...mirtis okupuotame krašte yra negraži vergo mirtis. O jei aš turiu galimybę laisvas numirti, tai gal aš viską turiu?“

Sigitas Geda

Dr. Jonas Basanavičius

Dr. Jonas Basanavičius „buvo pirmasis tamsiausios rusų priespaudos naktyje pradėjęs ieškoti Lietuvos laisvės pragiedrulių ir skleisti pirmuosius laisvės vilties spindulius“. Taip apie dr. Joną Basanavičių rašė pirmasis jo biografas Adolfas Nezabitauskis 1938 m. išleistoje knygoje „Jonas Basanavičius“. Gyvenant tolimoje Bulgarijoje jam švietė meilė tautai ir tėvynei. „Ta meilė buvo nuolatinė jo žvaigždė, kuri neleido jam paklysti svetimųjų gyvenimo sūkuriuose... Jos šviečiamas dr. Jonas Basanavičius ne tik nepamiršo savo Tėvynės, bet ir įkopė į mūsų tautinio atgimimo patriarcho sostą, išaugo į genialų mūsų tautinio atgimimo politiką, gilų mokslininką ir pirmąjį anų laikų lietuvių tautos veikėją“ (Nezabitauskis A. Jonas Basanavičius. V., 1990, p. 6. Pirmą kartą šią knygą išleido „Spaudos fondas“ 1938 metais).

Dr. Jono Basanavičiaus idėjos, pasklidusios mūsų tautoje per „Aušrą“, rado atgarsį V. Kudirkos „Varpe“ ir įsikūnijo Lietuvos nepriklausomybės ir laisvės atgavimo šventėje, tęsė aktyvų

gyvenimą tarpukario Lietuvos mokyklose, įkvėpė tūkstančius Lietuvos vaikų ginti savo tėvynę ir žūti didvyrių mirtimi vardan jos idealų, ruseno daugelio širdyse per visą sovietmečio penkiasdešimtmetį; remdamasis jomis „Sąjūdis“ XX amžiuje iškovojo Lietuvos nepriklausomybę antrą kartą. Vasario 16-oji ir Kovo 11-oji irgi yra tų idėjų tęsinys.

Jonas Basanavičius gimė 1851 metų lapkričio 23 d. Ožkabalių kaime, Bartininkų valsčiuje, Vilkaviškio apskrityje, Marijos Birštonaitės-Basanavičienės ir Jurgio Basanavičiaus šeimoje, kur augo trys vaikai – vyriausias sūnus Jonas, jo brolis Vincas (1861) ir sesuo Uršulė.

Tėvas Jurgis Basanavičius, nors paprastas ūkininkas, buvo apsišvietęs žmogus. Ir nors skaitė, rašė ir kalbėjo tik lenkiškai, savo vaikams įskiepijo meilę Lietuvai. Ir pats Jonas Basanavičius savo atsiminimuose rašė: „Ir aš jam ir jo atminimui esu kaltas atgaivinimu mano širdyje meilės mūsų tautos praeičiai ir lietuvybei“ (Ten pat, p. 81).

1873 metais Jonas Basanavičius baigė Marijampolės gimnaziją, įstojo į Maskvos universiteto Medicinos fakultetą, 1879 metais jį baigęs išvyko į Bulgariją dirbti Lom–Palankos ligoninės direktoriumi, apygardos gydytoju. Į Bulgariją jis išvažiavo akinamas kelių priežasčių: po sunkaus pleurito jo plaučiai buvo gerokai pažeisti ir kilo grėsmė susirgti džiova, reikėjo ieškoti darbo šiltesniuose kraštuose. Bulgarijoje pasibaigus rusų–turkų karui prasidėjo tautinis atgimimas, todėl jis tikėjosi įgyti patirties ir ta patirtimi vėliau pasinaudoti savo Tėvynėje Lietuvoje, be to, Bulgarijoje jis turėjo gerų draugų iš studijų metų, kurie jį kvietė atvažiuoti, nes tuo metu ten labai trūko gydytojų.

1882–1884 metais jis tobulinosi Prahoje. Grįžęs į Bulgariją dirbo gydytoju Lome, 1892–1895 metais Varnoje. 1891 m. tapo Bulgarijos piliečiu, 1893 m. buvo pakviestas dirbti Bulgarijos kunigaikščio rūmų gydytoju.

1905 m. liepos 31 d. dr. Jonas Basanavičius grįžo į Lietuvą ir iš karto įsitraukė į Lietuvos politinį ir mokslinį gyvenimą. 1907 m.

išsipildė jo viso gyvenimo svajonė – jam pavyko suburti mokslininkus, gauti caro vyriausybės leidimą ir įkurti Lietuvių mokslo draugiją. Daug metų jis buvo tos draugijos pirmininkas, įkūrė tęstinį leidinį „Lietuvių tauta“, iki pat mirties jį redagavo.

Jonas Basanavičius buvo gabus, gilus ir plačių interesų žmogus. Jo kilimas profesinės karjeros laiptais svetimoje šalyje – nuo eilinio gydytojo iki šalies valdovo gydytojo statuso rodo, kad jis buvo aukščiausios kvalifikacijos to meto gydytojas: parašė kelias dešimtis straipsnių medicinos, sanitarijos, higienos ir ligų profilaktikos klausimais. 1891 metais Bulgarijoje buvo išleista „Bulgarijos sanitarinės etnografijos medžiaga. Lomo apygarda“. Jo moksliniai darbai buvo vertinami ne tik Bulgarijoje, bet ir Rusijoje, ten jie buvo plačiai cituojami. Bulgarų mokslų akademija dr. Jonui Basanavičiui už jo medicinos mokslinius darbus 1912 metais suteikė Bulgarų MA nario korespondento vardą.

Dr. Jonas Basanavičius visada domėjosi politika ir joje aktyviai dalyvavo – iš pradžių Bulgarijos demokratų partijos veikloje. Grįžęs į Lietuvą buvo vienas iš Lietuvių suvažiavimo iniciatorių, vadovavo jo organizaciniam komitetui. 1905 m. lapkričio 11 d. „Vilniaus žiniose“ buvo išspausdintas jo parengtas „Atsišaukimas į lietuvių tautą“, kurį pasirašė jis ir organizacinio komiteto sekretorius J. Kriaučiūnas. „Atsišaukime“ lietuviai buvo kviečiami dalyvauti pirmajame jų suvažiavime ir pareikšti savo valią dėl tautos ateities. Lapkričio 15 d. dr. Jonas Basanavičius parašė Memorandumą carui, kuriame reikalavo visiškos kultūrinės ir politinės Lietuvos autonomijos. Memorandumą, kuris buvo išspausdintas „Vilniaus žiniose“, pasirašė J. Basanavičius, D. Malinauskas, M. Davaina-Silvestravičius ir kun. J. Ambraziejus.

1917–1918 metais dr. Jonas Basanavičius aktyviai dalyvavo Lietuvos Tarybos darbe, kartu su kitais Tarybos nariais išdrįso imtis atsakomybės ir rizikos ir 1918 m. vasario 16 d. paskelbė Lietuvos nepriklausomybę, pasirašę Lietuvos Nepriklausomybės Aktą.

Dr. Jono Basanavičiaus mokslinių interesų pagrindinė kryptis buvo Lietuvos istorija, lietuvių kalbos ir tautinės savimonės

gaivinimas. Ypač daug jis nuveikė lietuvių etnogenezės ir kultūros srityje. Jau 1880 metais „Naujajame keleivyje“, leidžiamame Prūsijoje (jo leidėjas buvo Reylaenderis), pasirodė pirmieji dr. J. Basanavičiaus straipsniai „Atsiminkim!“, „Kur dingo, Lietuva, tavo didybė?“, „Rubežiai ir skaitlius lietuvių tautos“, „Kam teks Tėvynė mūsų?“ ir kiti. Po metų, 1881-aisiais, pasirodė jo studijos, kuriose nagrinėjo germanizacijos, polonizacijos ir rusifikacijos įtaką lietuvių kultūrai („Apie kryžiokus“, „Apie įsteigimą Ragainės pilies“ ir kiti). 1882 m. M. Šerniaus leidžiamoje „Lietuviškoje Ceitungoje“ pasirodė jo straipsniai „Byrutė“, „Apie lietuvišką Mokslo Draugystę“, „Apie senovės Lietuvos pilis“ ir t.t.

Straipsnyje „Apie lietuvišką Mokslo Draugystę“ dr. Jonas Basanavičius emocingai ir karštai rėmė Jurgio Sauerveino sumanymą prūsų lietuviams įsteigti mokslo draugiją ir rašė: „Triūskimės, broliai. Iš tos sėklos, kurią mes Lietuvoje išbarstysim, išaugs gražūs vaisiai. Kada mes jau į dulkes pavirsime, jei lietuviška kalba bus tvirta pasidarius, jei per mūsų darbus dvasia atsikvošės, tąsyk mums ir kapuose bus lengviau, smagiau ilsėtis, o mūsų dvasia gėrėsis savo darbu draugystėje mūsų prabočių, stiprių Lietuvos apgynėjų ir mylėtojų“ (Ten pat, p. 119).

Šie jo žodžiai pasibeldė į daugelio to meto lietuvių širdis. Atsiliepė J. Šliūpas, J. Sauerveinas, J. A. Višteliauskas. Pastarasis J. Basanavičiui rašė, kad jis išgirdęs lenkų patriotą, poetą ir rašytoją J. I. Kraševskį lietuvius raginant leisti lietuvišką laikraštį, „jei lietuvių tauta nenorinti mirti“ (Ten pat, p. 127).

Leisti lietuvišką laikraštį būta pastangų ir anksčiau, tačiau dėl lėšų stygiaus jos nebuvo įgyvendintos. Jonui Basanavičiui pavyko rasti lėšų ir, subūręs savo draugų ir bičiulių autorių kolektyvą, jis ryžosi leisti lietuvišką „Aušrą“. 1883 m. sausio 28 d. Jonas Basanavičius kaip „Aušros“ leidėjas ir pirmasis jos redaktorius parašė „Aušrai“ pirmąjį vedamąjį straipsnį, numerį pasirašė ir atidavė spausdinti. 1883 m. kovo mėnesį pasirodė pirmasis „Aušros“ numeris. J. Basanavičius jį išvydo Prahoje 1883 m. balandžio 13 d.

Laikraščio vedamasis buvo pavadintas dr. J. Basanavičiaus

prakalba. Moto jai J. Basanavičius pasirinko: „Homines historium ignari semper sunt pueri“ (Žmonės, nežinantieji istorijos, visada lieka vaikais). Prakalboje jis rašė: „Jau daug šimtų metų praėjo, kaip paliovė Lietuvos giedrotose padangėse spindėjus žvaigždelė, kuri mūsų tėvų tėvams švietė; tamsi neperregima ūkana apsiautė mūsų linksmą senovėje žemę, visokie vargai ir sunki, o ilga vergu-vė išdildė iš atminties mūsų laimingesnio ir nevarginto gyvenimo atsiminimus; užmiršome, kuo mes senovėje buvome, ir tik retoje jau dainoje ar pasakoje randi paminėtą paminklą... Liko dar kalba mūsų garbinga... šiaip viskas pragaišo, o ir tas vienintelis mūsų tur-tas – kalba, taip pat nyksta“. Prakalbą J. Basanavičius baigė žo-džiais: „Kaip aušrai auštant nyksta ant žemės nakties tamsybė, o kad taip jau prašvistų ir Lietuvos dvasia“ (Ten pat, p. 133).

Tame pačiame „Aušros“ numeryje buvo išspausdintas J. A. Viš-teliausko eilėraštis „Lietuviškoji kalba“, prasidedantis žodžiais:

O brangi lietuviškoji
Šventa kalba prigimtoji,
Už žemčiūgus tu brangesnė
Ir už viską meilingesnė.

Ten buvo išspausdintos ir Antano Baranausko eilės „Lietu-vos senovės paminėjimas“.

„Aušra“ tapo lietuvio tautinio atgimimo spinduliu. Lietuvių inteligentijos ji buvo sutikta su dideliu džiaugsmu. Lietuvoje ji sukėlė tikrą dvasinę revoliuciją. Gražiai apie „Aušrą“ kalbėjo kny-gos pradžioje jau minėtas Mikalojus Akelaitis iš Paryžiaus, Pet-ras Vileišis iš Belgijos, Gorodeckis, Dagilis ir kt. O dr. Vincas Kudirka apie pirmąjį „Aušros“ numerį jau savo „Tėvynės Var-puose“ rašė: „...Po to pasikalbėjimo su kunigu Narkevičium – ar į pusmetį gavau „Aušros“ Nr. 1. Žiūriu, ant pirmutinio puslapio stovi Basanavičius... „Pranašas“, – pamislijau tada apie Basanavi-čių lietuviškai. Ėmiau skubiai vartyti „Aušrą“... ir nepamenu visko, kas su manim paskui darėsi... Tiek pamenu, kad atsistojau, nulei-dau galvą, nedrįsdamas pakelti akių ant sienos mano kambarėlio... rodos, girdėjau Lietuvos balsą, sykiu apkaltinantį, sykiu ir atlei-

džiantį: o tu, paklydėli, kur iki šiol buvai? Gaila man buvo tų valandų, kurios nesugrąžintinai išbrauktos buvo iš mano gyvenimo, kaip lietuvio, ir gėda, kad taip ilgai buvau apgailėtinu pagedėliu... Po to pripildė mano krūtinę rami, smagi šiluma, ir, rodos, naujos pajėgos pradėjo rastis... Rodos, užaugau išsyk, ir ta pasaulė jau man per ankšta... Pajutau save didžiu, galingu, pasijutau lietuviu esąs. Ta valanda antrojo užgimimo per daug svarbi mano gyvenime, kad galėčiau ją užmiršti. Negaliu taip pat užmiršti, kad ir nepripažinti, kad už tą valandą esu kaltas Basanavičiui“ (Ten pat, p. 136).

Prof. Jonas Jablonskis, lietuvių bendrinės kalbos tėvas, apie „Aušrą“ rašė taip: „Dr. J. Basanavičiaus „Aušra“ – jos mintys, kalbos ir žodžiai – kaip perkūnas trenkė pasirodžiusi mūsų tarpe ir tuoj išblaškė visus... abejojimus ir svyravimus. Man ta naujoji gyvenimo pradžia, tas naujas evangelijos žodis, mūsų pačių raštu išreikštas, padarė didžiausią įspūdį ir mane, kaip ir mano draugus, aiškiai pastūmėjo į naująjį darbo kelią... Be „Aušros“ Vincas Kudirka, man rodos, lietuviams būtų visai žuvęs, kaip be to didžiojo dr. J. Basanavičiaus žingsnio būtume daug kas ir kiti nė tų mažmožių nenudirbę, kuriuos šiaip taip dirbinėjom“ (Ten pat, p. 143).

Kitas to meto šviesuolis Pranas Kriaučiūnas „Aušros“ reikšmę tautiniam atgimimui apibūdino taip: „Aušrą“ perskaitęs supratau, kad esu lietuvis, kad lietuviai yra tokia pati tauta, kaip lenkai, rusai ir kiti, kad Lietuva šiandien yra valdoma ir skriaudžiama galingesnių. Visiškai aišku pasidarė, kad šis laikraštis kviečia savo Tautą suprasti, kuo esanti... Todėl gavęs iš „Aušros“ naujų žinių, laikau savo šventa pareiga tas žinias, tą lietuvišką dvasią skleisti ir tarpe mano draugų, kurie visiškai šių dalykų nežino“ (Ten pat, p. 144).

„Aušros“ redaktoriai buvo J. Basanavičius, J. Mikšas, J. Šliūpas, M. Jankus ir vėl J. Mikšas. Tarp bendradarbių buvo J. Basanavičius, M. Akelaitis, S. Baltramaitis, kun. A. Baranauskas, V. Bruožis, V. Kudirka, J. Mačiulis, J. Sauerveinas, J. Šliūpas, V. Vaičaitis, J. A. Višteliauskas ir daugelis kitų žymių to meto žmonių.

Nors J. Basanavičius „Aušroje“ buvo dirbęs daug mažiau negu

J. Šliūpas, A. Nezabitauskio nuomone, jis buvo „neabejotinas ir vienintelis „Aušros“ idealų kūrėjas. Jo dvasia buvo nudažytas visas „Aušros“ laikraštis, ir kai ta dvasia vėliau pradėjo nykti, tai ir „Aušros“ šviesa pamažu ėmė blankti. Sukurdamas „Aušrą“ J. Basanavičius ne tik davė mūsų tautai pirmą lietuvišką laikraštį, bet ir gausiai pabėrė tų tautinių idėjų, kurios vėliau taip vaisingai ir gražiai sužydėjo atgimstančios Lietuvos veikėjų širdyse“ (Ten pat, p. 242).

„Aušros“ dvasia per Vincą Kudirką augo ir stiprėjo ir persidavė tolesnei ateičiai per jo leistą „Varpą“, pasirodžiusį 1880-aisiais, vėliau pavadintą „Tėvynės varpais“. Vincas Kudirka „Aušros“ idealus saugojo visą gyvenimą, lietuvybės darbams aukodamas savo silpną sveikatą. Šitokia įtaka tebuvo galima tik dr. J. Basanavičiaus charizmatinio romantizmo ir Tėvynės meilės dėka.

Antrasis Jono Basanavičiaus kūrybinis skrydis buvo jo mokslinė veikla. Ypač daug jis nuveikė kaip lietuvių tautosakos propaguotojas. Surinko, parengė spaudai ir išleido tautosakos rinkinius „Lietuviškos pasakos“ (2 d. 1898–1902), „Ožkabalių dainos“ (2 t., 1902), „Iš gyvenimo vėlių ir velnių“ (1903), „Lietuviškos pasakos įvairios“ (4 d., 1903–1905).

1907 metais įkūrus Lietuvos mokslo draugiją ir įsteigus mokslinį žurnalą „Lietuvių tauta“ J. Basanavičius pradėjo jame spausdinti savo etnografinį veikalą „Levas lietuvių pasakose bei dainose ir prygiškai-trakiškoje dailėje“. Šiame kūrinyje bei anksčiau spausdintame darbe „Lietuviškai-trakiškos studijos“ (1898) ir studijoje „Apie trakų-prygų tautystę ir jų atsikėlimą Lietuvon“ (1921) J. Basanavičius stengėsi pagrįsti romantinę lietuvių kilmės iš trakų-prygų teoriją, pirmasis nustatė, kad tarp baltų ir trakų yra artimų kalbos jungčių, romantizavo Lietuvos praeitį. Iki J. Basanavičiaus mirties „Lietuvių tautoje“ buvo išspausdinta beveik 100 darbų, iš jų 26 parašyti J. Basanavičiaus. Taip buvo padėti lietuvių tautinės kultūros pažangos bei lietuviškosios tautotyros pagrindai.

Kai 1920 m. spalį lenkų generolo L. Želigovskio daliniai okupavo Vilnių ir Lietuvos valdžia pasitraukė į Kauną, „dr. Jonas Basanavičius pasiliko sostinėje tarsi legendinis vaidila prie lietu-

viško aukuro… dabar pasakytume prietilčio sargybinis. Jis pasitenkino kuklia pensija ir Lietuvių mokslo draugijos pirmininko darbu. Jis negalėjo skirtis su šiuo savo „kūdikiu“, kuriam ėjo tik tryliktieji. Jis norėjo jį išauginti galiūnu. Moksle jis matė savo tautos ateitį ir šventai tikėjo, kad šviesi ir laisvės idėjai ištikima tauta atgaus savo sostinę. Būtina stiprinti tautos sąmonę, suteikti jaunimui istorijos žinių“ (Čibiras P. Pas daktarą Joną Basanavičių // *Diena*, 1991 lapkričio 23, p. 12.).

1927 metų vasario 16 dieną dr. Jonas Basanavičius, lietuvių tautos atgimimo patriarchas, mirė Vilniuje. (1889 m. vasario 16 dieną Bulgarijoje, Lom Palankoje, mirė jo mylima žmona Gabrielė Eleonora Mohl-Basanavičienė.) Minios vilniečių ir iš Kauno atvykusių tautiečių palydėjo jį į amžinojo poilsio vietą Rasose. Rašytojas Vincas Mykolaitis-Putinas pasakė dvasingą atsisveikinimo kalbą:

„Didelio žmogaus mirtį ir Tautos džiaugsmą dėl jo žygio laimėjimų paverčia šią naktį gilios ir gūdžios paslapties simboliu. Jonas Basanavičius įspėjo Lietuvos milžinkapių paslaptį, nugirdo Probočių kaulų balsą ir apreiškė jį naujam gyvenimui bundantiems.

Jisai atnešė pasaulin atmintį ir iš amžių išgriebė žavintį mitą arba garbę tų, kurie manė save vergais esant. Jisai kaip šviesus Dangaus Pranašas savo Tautai apreiškė prisikėlimo žinią ir grįžo amžinai budėti savo žemės Probočių kapuos.

Šitoksai datų – Vasario 16-osios sutapimas... Nežinia, ką ir manyti... Atsitiktinumas? Lemtis? Gal ši diena – tikrai gilios ir gūdžios paslapties simbolis?“

Rašytoja Ona Pleirytė-Vaidilutė kalbėjo: „Dr. Jonas Basanavičius mylėjo ir kentėjo kaip visi žmonės... Savo žmogiškąjį jausmą jis palaidojo savosios mylimosios Elės kape. Savo patriarcho vardą nusinešė į Rasų kalnelį“.

Dr. J. Basanavičius mėgdavo kartoti: „Tauta, kuri save atmena, išnykti nebegali – pasaulio tautų šeimoje jai liko vieta“ (Nezabitauskis A. Ten pat, p. 502).

Tik ar išliks Tauta po mūsų amžiaus televizijos barbarų puotos?

2001 m.

DR. VINCAS KUDIRKA

„Tėvynė žiūri į tave, kelkis – tu jai reikalingas!“

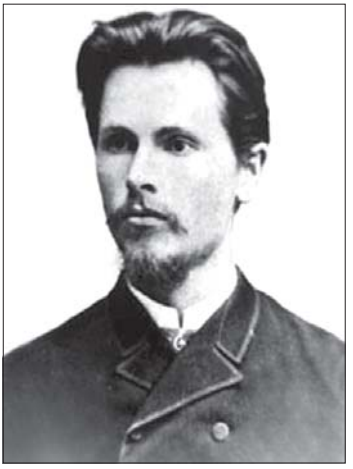

Dr. Vincas Kudirka

Tėvynė ir žmogaus santykis su ja – tai pagrindinis žmogaus bei tautos būties ir vertės matas. Žmogaus apsisprendimas tarnauti savo Tėvynei ar likti jos vargams ir rūpesčiams indiferentiškam – tai jo laisvas apsisprendimas, būti ar nebūti. Milijonai žmonių kaip tekančios upės pereina šia Žeme, nepalikę pėdsako, kad joje buvo. Dar milijonai pereis. Ir tik nedaugelis pasiekia savo užsibrėžtų tikslų, savo kalnų viršukalnes, jose įrašydami savo vardus – čia būta Žmogaus! Viena aukščiausių mūsų tautos viršukalnių – dr. Vincas Kudirka, dabar stovintis susikaupęs Vilniaus centre ir visa savo esybe mokantis savo Tautą siekti gyvenimo prasmės, o savo Tautai – laimės ir gerovės.

Apie Vincą Kudirką tiek daug rašyta, tiek daug kalbėta, su jo įkurtu „Varpu“ eita į Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą 1918 metais po beveik penkių šimtų metų mūsų valstybės nebūties. Su jo „Tautiška giesme“ kurta mūsų prieškario nepriklausoma Lietuvos valstybė, ji giedota gynusių savo tautą ir savo valstybę

partizanų bunkeriuose, su ja gyventa tremtyje Sibiro speiguose, su ja eita į dainuojančią Sąjūdžio revoliuciją. Rodos, ką čia daugiau bepasakysi. Parašyta dešimtys monografijų, šio didžio lietuvio vardas įamžintas medicinos, literatūros, politikos, visuomeninės veiklos istorijose, pastatytas jam skirtas gražus ir gausiai lankomas muziejus, dabar jau ir keli dvasingi paminklai. Viskas, kas priklausė Jam, didžiajam Lietuvos sūnui, lyg ir atiduota. Nuoširdžiai ir su dėkingumu.

Dabar laukiame jo, Vinco Kudirkos, paramos ir pagalbos mūsų suluošintoms sieloms. Neturime šiandien žmogaus, tiek daug, kiek Jis, nuveikusio lietuvybės labui, Tautos idėjos auginimui ir puoselėjimui.

Šiandien, kai Lietuvoje, mūsų šventoje žemėje, didžiausią, po komunistų, pasisekimą turi ir laimi rusofiliniai miražai – klajoklio ruso vadovaujama partija garsėja aukščiausiais reitingais, o dar visai neseniai už Rusijos milijonus parsidavęs politikas, pagal „Almakso“ scenarijų važinėjęs po Lietuvą ir vaidinęs kenčiančio Jėzaus Kristaus vaidmenį, buvo užkariavęs lietuvių simpatijas ir laimėjo Lietuvos prezidento rinkimus; kai jo įžūli komanda, susivienijusi su jedinstveninkais, Šustausko paribio žmonėmis ir Stakvilevičiaus–Troščenkos komunistais, tada ir iki šiol organizuoja triukšmingas riaušes Vilniuje, o Seimo čekistai atvirai demonstruoja savo rusofilines nuostatas – Lietuvoje darosi baisu ir grėsminga.

Istorija kartojasi. Grįžome į Vinco Kudirkos laikų lietuvybės situaciją. Tik kada ji buvo sunkesnė? Tada, prieš 100 metų, ar dabar? Klausimas retorinis.

Vinco Kudirkos laikais Lietuva dar turėjo savo kaimą. Jis išsaugojo gyvas lietuvybės šaknis – kalbą, papročius, tradicijas, dainas, sakmes... Ir nors V. Kudirkos mama ir močiutė nežinojo Lietuvos istorijos, jos dainavo lietuviškas dainas, laikėsi lietuviškų papročių ir tradicijų. Lietuvybės šaknys, nors ir gerokai caro žandarų apkapotos, dar buvo gyvos, jose dar pulsavo lietuviška

dvasia. Dėl to ir atsigavome. Ir savo nepriklausomą valstybę atkūrėme, jos laisvę nuo visokių perėjūnų – bolševikų, rusų, lenkų, vokiečių – apgynėme Nepriklausomybės karuose 1918–1920 metais. Tautinę kultūrą atgaivinome. Vinco Kudirkos „Tautiška giesme“ Lietuvos vaikų dvasią ugdėme, apie ateities kartų gerovę svajojome.

Dabar kaimo neturime. Sovietinis okupacinis režimas ir kolūkiai jį sunaikino, nugirdė, nužmogino, lietuvybės šaknis iškapojo, išrovė ir sudegino. Komunistams pavyko Lietuvos kaime sunaikinti lietuvišką dvasią, jo kalbą, primenančią lietuvių, prisodrinti šlykščiausių rusiškų keiksmažodžių; išstumti iš jo tikrąją lietuvišką tautinę kultūrą, pakeičiant ją pagal tartiufišką principą – pavergtoms tautoms kultūra, „nacionaline savo forma, socialistine savo turiniu“. Iki šiol kaimas Lietuvoje rinkimuose balsuoja už komunistus ir jų „skydą ir kalaviją“ – Rusijos GRU ir KGB statytinius.

Kažkur skaičiau, kad ano meto Lietuva, jeigu nebūtų atsiradusi „Aušra“ ir „Varpas“ ir nebūtų atkurta Lietuvos valstybė, jau būtų nuėjusi į nebūtį – kaip nuėjo jotvingiai, prūsai, nadruviai ir kitos lietuviškos gentys. Į tokią jos situaciją buvo atvedusi sulenkėjusi lietuviška bajorija, vėliau – surusėjusi valdininkija.

Laimei, visuomenės raidoje veikia nerašytas dėsnis: „Kiekviena tauta turi žmonių, kurie pastebi momento svarbą ir pakyla į žygį, kai iškyla pavojus laisvei, kalbai, tikybai ir papročiams“, – taip tikino prancūzų poetas ir filosofas Le Corderas.

Dabar kaip tik turime tokį momentą, kai tauta, mokslininko Vlado Terlecko žodžiais tariant, „rengiama dvasinei kapituliacijai“. „Tai yra tapę reiškiniu, kryptingu, organizuotu, intensyviai reklamuojamu. Šiam tikslui pasitelktas Lietuvos istorijos juodinimas, niekinimas, tyčiojimasis iš visų mūsų pamatinių tautinių vertybių... Siekiama įdiegti mums saviniekos, pasidygėjimo lietuviškumu jausmus, pakirsti tautos sąmonę... Šį pragaištingą darbą dirba gausios rašytojų, filosofų, politologų ir ypač istorikų, žur-

nalistų pajėgos. Kitaip nei ankstesniais laikais mūsų praeitį klastoja ne kaimynų šovinistai, bet lietuviai, dažnai dirbantys valstybinėse įstaigose, taigi išlaikomi visų Lietuvos žmonių... Dalis rašytojų, besiskelbiančių postmodernistais, intelektualais, yra tikri tautiškumo duobkasiai, šaržų, paskvilių apie Lietuvą, mūsų kalbą, šventes, papročius kūrėjai. Tarp jų labiausiai reiškiasi Marius Ivaškevičius ir Sigitas Parulskis“ (Terleckas V. Tautos rengimas dvasinei kapituliacijai // *Lietuvos aidas*, 2003, spalio 8, p. 12).

Taigi kada lietuvybės Lietuvoje situacija buvo sunkesnė – V. Kudirkos ar mūsų laikais? J. Basanavičius, V. Kudirka, visi aušrininkai ir varpininkai tada suglaudę pečius tą skausmingą Tautos dvasios patologiją gydė ir išgydė. Ar yra šiandien kam ją gydyti, kai beveik visa Lietuvos inteligentija pakirsta komunizmo ideologijos vėžio ir jo metastazių, paralyžiuojančių jaunųjų kartų mąstymą ir dvasią?

Vincas Kudirka gimė 1858 metais gruodžio 31 d. Paežerių kaime, Vilkaviškio rajone. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje. Su draugais kalbėjo tik lenkiškai ir labai bijojo, kad draugai nesužinotų, jog jo namuose kalbama lietuviškai. Gėdijosi savo tėvo ir giminių, kalbančių lietuviškai. Dėl to ir studijuoti medicinos į Varšuvos universitetą įstojo: tokia jam miela atrodė lenkiška aplinka.

Kai 1883 metais pasirodė „Aušra“, Vincas Kudirka, dar jos nematęs, kalbėdamas su artimu bičiuliu Jonu Jablonskiu, iš laikraščio piktai pasišaipė. J. Jablonskio reakcija jam buvo netikėta. Šis Vincą Kudirką griežtai ir kategoriškai subarė ir pagrasino, jeigu pastarasis ir toliau taip matysiąs – jų draugystė nutrūks amžinai. J. Jablonskio piktas žodis buvo pirmoji lietuvybės sėkla jautrioje V. Kudirkos sieloje. Jis daug ir skausmingai mąstė apie kivirčą, sielojosi netekęs draugo, nes savo lenkiškumo atsižadėti neketino.

Tik po pusmečio jis gavo pirmąjį „Aušros“ numerį. Apie jo patirtą emocinį šoką perskaičius laikraštį rašėme knygos poskyryje apie dr. Joną Basanavičių. Tada jis suprato, kad noras būti

lenku ir jo kultūrinė gėda būti lietuviu buvo psichologinė savižudybė, savo gimtosios Tautos ir Tėvynės išdavystė. Vėliau, jau gerokai atsitokėjęs ir sutvirtėjęs lietuvybėje, Vincas Kudirka rašė: „Negaliu tikrai pasakyti, ar nostalgija paliečia visus tuos, kurie savo lengva valia išsižada savo kalbos ir Tėvynės. Tačiau tikrai žinau, kad tuos vargšus slegia kitokia liga „stupiditas dimensija“, t.y. suirimas protinių veiksmų ir jų sustojimas, susijęs su smegenų atbukimu ir stoka jausmų“ (Mūsų Kudirka. Marijampolė, 1998, p. 27).

Neabejoju, kad tokią protinės negalios diagnozę jis būtų konstatavęs ir mūsų mandrapypkiams filosofams bei rašeivoms, netgi aukšto rango švietimo valdininkėms, niekinančioms lietuvybę, ir tautinės dvasios puoselėtojams.

Varšuvos universitete Vincas Kudirka įsteigė „Lietuvos“ draugiją, parengė jos įstatus – tikrą atgimsiančios Tautos ir tautinės veiklos planą bei nepriklausomos Lietuvos valstybės viziją. Joje jis Lietuvą matė kaip Motiną, kurią labai mylėjo. Pradėjo rašyti straipsnius, poeziją ir prozą į to meto pogrindinę lietuvišką spaudą – „Aušrą“, „Lietuvišką balsą“, „Vienybę lietuvninkų“. Uždarius „Aušrą“ tęsė dr. Jono Basanavičiaus lietuvybės puoselėjimo veiklą, įkūrė „Varpą“. 1889 m. spalio pabaigoje pasirodė pirmasis jo įkurto laikraščio „Varpas“ numeris. Čia jo straipsnių buvo spausdinta daugiausia. „Varpas“ gyvavo iki 1905 metų pabaigos. Buvo leidžiamas Mažojoje Lietuvoje.

„Varpas“ nuo pat pirmojo iki paskutinio numerio skelbė tautinio išsivadavimo idėjas, straipsnius lietuvių tautos vienybės, humanizmo ir demokratijos klausimais, griežtai smerkė rusifikacinę caro valdžios politiką, reikalavo tautos, žmogaus, spaudos ir mokyklos laisvės, daug dėmesio skyrė knygnešystės aktualijoms, kvietė tautiečius mokytis ir lavintis iš knygų ir laikraščių.

Su kiekvienu „Varpo“ numeriu jame vis labiau stiprėjo Tautą žadinančios idėjos, Vinco Kudirkos žodžio sugestyvumas, šaukiant tautiečius busti ir keltis, kelti kitus ir visa siela atsiduoti tautinės

savimonės ugdymui, atkurti savo tautos tradicijas ir papročius, puoselėti gimtąją kalbą, kurti tautišką literatūrą, kad „lietuviai giedraičių, daukantų, valančių dvasia persiėmę lietuvių tautai dirbtų“ (Ten pat, p. 117).

1896 m. jis parašė satyras „Viršininkai“ ir „Lietuvos tilto atsiminimus“, 1897 m. – „Cenzūros klausimą“ ir „Vilkus“. 1899 m. išleido savo originalių ir verstinių eilėraščių rinkinį „Laisvos valandos“. Parašė recenzijų, įvairiausių publicistikos straipsnių aktualiomis to meto temomis, dviejų apysakų fragmentus – „Nekalta auka“ ir „Pabaigtuvės“ ir t.t. Siekdamas ugdyti lietuvių tautinę savimonę, ieškojo įkvepiančių pavyzdžių užsienio literatūroje. Išvertė į lietuvių kalbą Slovackio „Mindaugį“, Asnyko „Kęstutį“, Vroblevskienės „Narimantą“, Adomo Mickevičiaus-Vaidilos apysaką ir „Konradą Valenrodą“, F. Šilerio „Orleano Mergelę“, „Vilių Telį“, Bairono „Kainą“ ir kitus kūrinius.

Vartydamas jo darbų, parašytų daugiau negu prieš šimtą metų, rinkinius, rodos, jauti Jį šalia, matai Jo žvilgsnį, nukreiptą į mūsų kasdienybę, susirūpinimą ja, kai rašo apie kryptingą Rusijos įtaką, nutautinant kaimynines valstybes, tautinę inteligentiją, partijų egoizmą, ardantį Tautos vienybę, ir kitas negeroves (Voverienė O. Mūsų amžininkas Vincas Kudirka // *Lietuvos aidas*, 2003, gruodžio 30, p. 8).

Kaip rašė literatūrologas A. Zalatorius, „Tiesa jam buvo svarbiau už idėją. Dėl Lietuvos ateities jis galėjo atiduoti visas jėgas, ginti lietuvybę nuo imperinės rusų politikos iki paskutinio kraujo lašo, bet net taktiniais sumetimas neužsimerkdamas prieš pačių lietuvių gyvenimo ydas – tinginystę, nerūpestingumą, bailumą, pasišventimo stoką, nuomonės neturėjimą, „parsidavimą už činovninko žvaigždutę prie kepurės“, nenorą „sugriaut ramų buržuazo gyvenimą“, pavydą, orumo praradimą, keliaklupsčiavimą ir servilizmą, o ypač prieš vadinamąsias denunciacijas (įskundimus), kurias laikė šlykščiausiu elgesiu ir tokius žmones vadino „šungalviais“. Kudirkos protas lyg skalpelis negailestingai (ypač

jo satyrose – *O. V.*) skrodė visuomenės kūną... Vienaip veikia tiesa, pasakyta pilkai, kitaip – pasakyta ekspresyviai ir įdomiai, taip, kad norisi ją visur cituoti. Kudirkos satyrų ne todėl buvo baisu, kad jų autorius juokėsi iš Rusijos žandarų bukumo ir amoralumo, cenzūros absurdiškumo, žydų pirklių pataikavimo valdžiai, ne todėl, kad reiškė viltį, jog tiltas per Šešupę – vaizdingoji Lietuvos metafora – išsilaikys, kol jame bus „nors viena senoji dalelė“, bet dėl to, kad apie visa tai buvo parašyta talentingai, kaip sakoma, nepaliekant akmens ant akmens“ (Albertas Zalatorius. V., 2008, p. 123).

1890 metais „Varpo“ skyriuje „Tėvynės varpai“ Vincas Kudirka rašė: „Dvigalvis Šiaurių erelis, idant galėtų išsyk praryti visus svetimus gaivalus (tautas – *O. V.*), ant kurių užtūpė ir įleido nagus, tai tikrai per mažai turi galvų. Reiktų mažių mažiausiai nors trijų galvų: dėl lenkų, Pribaltinių rėdybų ir lietuvių... Paskutiniame laike kraugeringas paukštis žiūri ant lietuvių ir Pribaltinių rėdybų...“ (Kudirka V. Raštai. V., 1990, 2 t., p. 423)... „Rakaliai, paleisti maskolių dėl lupimo kailių svetimų, idant tokiu būdu skelbti tarp jų „russkoje delo“ ir įkvėpti jiems „russkij duch“, turbūt persitikrinę yra, kad tie kailiai jau taip apsipratę su knutu... ir taip persisunkę „russkim duchom“, jog uždrėskimas jų savosios dvasios ne peršulį, o tik smagumą gamina“ (Ten pat, p. 754).

Deja, mūsų laikais – dar blogiau, kaip citavome V. Terlecką, – tik „peršulį gamina“.

Kodėl taip yra? Ir kodėl taip atsitinka? Į tuos klausimus irgi rasime atsakymą V. Kudirkos darbuose. Mat „Maskoliavimo dvasia sukasi aplink lietuvius pasiversdama visaip: tai kaipo slibinas, atidaręs nasrus, drąsiai leidžia liepsną ant silpnų, neturinčių ginklo aukų, idant lengviau įveikti auką; tai kaipo geradėjas ištiesia ranką su dovanomis, gražiomis paviršiuje, o viduryje prilaikančiomis nuodus; tai vėl kaipo nekalčiausias avinėlis šokinėja tarpu lietuvių, nuduodamas, būk nieko, o nieko pavodyti negalįs“ (Ten pat, t. 2, p. 133).

Aktualiai šiandien skamba ir V. Kudirkos žodžiai apie inteligentiją: „Rodos, kad kiekvienam lietuviui inteligentui turėtų rūpėti vieši jo Tėvynės reikalai... rodosi, negalėtum prisileisti tos minties, kad tarp inteligentų būtų atšalimas širdžių, žiūrint ant skriaudžiamos Motinos (kaip minėjome, savo vizijose V. Kudirka Lietuvą matė kaip motiną – *O. V.*), rodosi, kad aukos nuo inteligentų ant gelbėjimo savo tautybės turėtų plaukti be galo ir reikšti jausmus bei išrokavimą tėvynainio, o ne prekijo. Vis dėlto to viso nematyti. Išskyrus iš mūsų inteligentų labai mažą skaitlelį, ką tikrai rūpinasi apie savo Tėvynės reikalus, nesigaili nė darbo, nė paskutinio skatiko dėl jos gero, kiti visi „inteligentai“, lyg ledais apkrovė savo krūtines, idant kartais neužtvinksėtų širdys, atminus Lietuvą“ (Ten pat, p. 478).

V. Kudirka savo straipsniuose vanojo lietuvius inteligentus, kurie, ieškodami ramesnių ir geresnių buitinių gyvenimo sąlygų, traukė į užsienius – Rusiją ir Ameriką, ten likdavo dirbti ir nutautėdavo. Ypač griežtai jis pasisakė prieš mišrias šeimas, kurios žūdavo lietuvių tautai. Jis buvo įsitikinęs švietimo galybe, turinčia paruošti geras žmonas lietuvaites inteligentams ir išvesti lietuvių tautą į geresnę ateitį (Voverienė O. Ten pat).

Svarbiausiais politikos ramsčiais jis laikė teisingumą („Geriau su teisybe laimėti priešą, negu su melu draugą“ – *V. K.*). Dėl neteisingumo ir tautinės vienybės stygiaus jis sielojosi labiausiai. „Suėmus šitą viską... galva linksta nuo sunkių minčių, o širdį spaudžia prijautimas didelės nelaimės... Vis dėlto klausiu: kas bus su Lietuva, jeigu mes nespėsime... išbudinti mūsų „apjakėlių“ ir „užsnūdėlių“, kurie, rodos, tyčia nemato Damoklo kardo, kabančio ant mūsų galvų? Kas bus, jeigu nelaimė užklups mus greičiau, nei spėsime susivienyti ir suprasti, kad reikalas tėvynės dėl visų yra vienas, kad jis yra aukštesnis už egoizmą skirtingų partijų, kad prieš tėvynės reikalą priešingiausios partijos turi stoti su šakele alyvos ir užmiršti asmeninius nesutikimus“ (Kudirka V. Ten pat, p. 415).

Ar ne tokios pačios nuojautos kankina ir mus, nedaugelį šiomis dienomis, žiūrint į partijų rietenas, jų „kovas“, norint tik save parodyti? Baisiausia, kad didžiausi rėksniai, melagiai ir šmeižikai laimi rinkimus.

Kitas Vinco Kudirkos nemarus žygdarbis – „Tautiška giesmė“. Ją užbaigė ir muziką jai parašė 1898 metais. Ji buvo paskelbta „Varpe“ ir labai greitai paplito lietuvių susirinkimuose, nesileido nukonkuruojama kitų kompozitorių parašytų himnų. Kaip rašė prof. Vytautas Landsbergis, „...tą lėmė lengvai pagaunama, kiekvieno pagiedama ryžtinga melodija ir itin taurūs, prakilnūs žodžiai“ (Lietuvos himnas // Tautiška giesmė – 100. V., 1998, p. 2). „Tautiška giesmė“ tapo atkurtos Lietuvos simboliu, oficialiai patvirtintu Lietuvos Respublikos himnu. Taikos ir okupacijų metu ji skambėjo kaip lietuvio ištikimybės savo Tėvynei ir pasipriešinimo raiška. „Dar sykį atgimstant Lietuvoje visuotinei laisvės dvasiai, himnas suskambo šimtatūkstantiniuose Sąjūdžio mitinguose ir padėjo atkurti nepriklausomą valstybę“ (Landsbergis V. Ten pat.). Minint „Tautiškos giesmės“ sukūrimo šimtmetį prof. Vytautas Landsbergis ją pavadino „Moraliniu Tautos kodeksu“. Jo nuomone, nė viena tauta tokio prasmingo ir kilnaus himno neturi“ (Voverienė O. Ten pat).

Vinco Kudirkos eilėraščių knygos „Laisvos valandos“ (V., 2005), kurioje buvo išspausdinta ir Vinco Kudirkos „Tautiška giesmė“, pristatyme (2005 m. gruodžio 2 d. Mokslų akademijos Mažojoje salėje) dalyvavęs poetas Justinas Marcinkevičius knygą įvertino kaip tautos relikviją, primenančią ir liudijančią dramatišką pavergtos Lietuvos istorinę epochą, kurioje vis dėlto nebuvo užgesusi Tautos ir žmogaus viltis, nusiteikimas ir noras gyventi švenčiau, doriau, teisingiau ir būti vienybės lauke su visa tauta. Vienybės, kuri žydi, priklausomai nuo mūsų darbo savo tėvynei.

„Tegul tiems tekstams 106 metai; jie arti mūsų; jie mūsų žmonėms tarsi poteriai, nukreipiantys prie didžiųjų minčių, prie pagrindinės vertybės – Tėvynės, – tada kalbėjo mūsų Tautos

dabartinė Sąžinė poetas Justinas Marcinkevičius. – Artėdamas prie šios vertybės žmogus ryžtasi dirbti ir aukotis“.

Vinco Kudirkos eilėraštis „Labora“ šiandien skamba kaip tikra malda. To meto tautinės minties plėtrai jis turėjo lemiamos reikšmės. O „Tautiška giesmė“ – žodžio ir melodijos harmonija, gimusi juos abu derinant, giedant ir violončelei išraudant kiekvieną jos žodį, tapo nemirtinga. Jai Vincas Kudirka suteikė visų pirma politinį, meninį ir agitacinį pobūdį, labiausiai atitinkantį to meto tautinio kultūrinio sąjūdžio idėją – žadinti ir kelti. Tapusi mūsų Tautos ir Valstybės himnu ji žadino, kėlė ir ugdė visas XX šimtmečio Lietuvos vaikų, kovotojų už jos laisvę, kultūrą ir teisę gyventi savo jai pačių Dievų dovanotoje žemėje, kartas, daugelį jų atvedė į jų aukščiausių kalnų viršukalnes ir Amžinybės olimpą. Dėl to „Tautiškoje giesmėje“ ir yra tiek daug kreipimųsi, šaukiamosios ir liepiamosios nuosakos. Tai – lietuvių tautos herojinio epo, vis dar neparašyto, gražiausioji ir prasmingiausioji dalis.

Visoje V. Kudirkos kūryboje „Tėvynė – tai pagrindinis žmogaus būties matas, kuriuo poetas vertina ir smerkia ir save, ir Lietuvos šviesuolius, pabėgusius iš darbo jai... Tebus čia leista ta pačia proga priminti, kad Tėvynės argumentas šiandien, deja, dažnokai dingsta, kai tik prieš mus sužimba trupinys aukso arba pakvimpa gardaus valgio šaukštu (Marcinkevičius J. Pažadėtoji žemė. V., 2009, p. 492).

Šiandien Tėvynės sąvoka išvejama iš mūsų tautos ir žmonių sąmonės. Sąjūdžio mitinguose žmonės vieningai skandavo: „Lietuva! Lietuva!“. Ir čia pat daugelis jų sukišo rankas į jos kišenes, – tada kalbėjo poetas.– Eilėraščių rinkinys „Laisvos valandos“ – tai moralios dvasios kūryba. Tais laikais, kaip, beje, ir dabar, tai buvo prometėjiškas žingsnis. Tokių žingsnių reikia ir dabar. O Vincas Kudirka turi būti sugrąžintas į mokyklų programas.

Knygos pristatyme dalyvavo daugybė Vilniaus šviesuolių. Tai buvo graži dovana vilniečiams – susitikimas su dviem mūsų Tautos epochiniais švyturiais – dr. Vincu Kudirka ir poetu Justinu

Marcinkevičiumi. Tokios aukštos dvasinės akimirkos – nepamirštamos; jos uždega žiburėlius sielose, o jie šviečia daug, daug metų.

Vincas Kudirka mirė 1899 metų lapkričio 16 dieną Naumiestyje (dabar Kudirkos Naumiestis).

„Jis buvo šauklys ir vedlys, būsimos valstybės ideologas ir organizatorius, švietimo, spaudos, laisvo žodžio gynėjas... Nebuvo jam didesnio tikslo už savo tautos gerovę ir ateitį“, – kalbėjo prof. Vytautas Landsbergis V. Kudirkos muziejaus atidarymo metu 1998 metų gruodžio 5 dieną Vinco Kudirkos 140-ųjų gimimo metinių minėjime (Pocius L. Ką maži miesteliai gali // *Dienovidis*, 1998, gruodžio 18–24).

Vinco Kudirkos mintis, tarsi M. K. Čiurlionio paveiksle, perskrodusi visą ateities šimtmetį, išvydo mūsų dienų Tautos dvasią ir toliau rodo mums tikrus kelius, kaip pasiekti mūsų Tautos ir valstybės geresnės ateities – tai visiškas atsiribojimas nuo svetimųjų agresyvių kaimynų įtakos, jaunimo tautinis ir religinis ugdymas, atsakomybės už savo tautą ir valstybę jausmo diegimas, teisingumo, demokratijos ir žmoniškumo siekiai.

„Tais keliais eidamas kiekvienas, ir kukliausią visuomeninį darbą dirbdamas, pasijus reikalingas esąs savo tautai ir Tėvynei, paguos save taip, kaip Vincą Kudirką guodė Valerija, jo žodžiais į jos lūpas įdėtais, eilėraštyje „Valerijai“: „Tėvynė žiūri į tave, kelkis – tu jai reikalingas!“ (Leonas P. // Mūsų Kudirka. Marijampolė, 1998, p. 211).

ETNOLOGAS AGE MEYERIS BENEDICTSENAS

Minint Danijos kalbininko, etnologo Age Meyerio Benedictseno 140-ąsias gimimo metines

Age Meyeris Benedictsenas

„Prieš šimtą metų, kai Lietuvos vardas buvo jau senokai išnykęs iš Europos žemėlapių ir beveik pamirštas, Danijoje pasirodė knyga, kurios autorius su ypatingu atjautimu, išmanymu ir įžvalgumu prabilo apie lietuvių tautą, jos praeitį, kalbos, papročių ir tautosakos savitumą, apie jos anuometinę tautinę priespaudą ir atgimimo prošvaistes… Daug kam pasaulyje atrodė, jog lietuvių likimas seniai nulemtas – ištirpti Rusijos ir Vokietijos gyventojų masėse. Štai tokiame istoriniame fone Danijoje pasigirdo balsas, kuris viešai skelbė: „Ten, kur grobuoniški ereliai dviejų galingiausių kariniu atžvilgiu Europos valstybių herbuose atiduoda vienas kitam pagarbą, šių dviejų šalių pasienio stulpai yra įkasti svetimos tautos žemėje; ši žemė nėra nei vokiečių, nei rusų; pilietybės teisės ten neturi nei vokiečių, nei rusų kalba – ši žemė yra Lietuva“. Šie žodžiai turėjo skambėti kaip iššūkis. Kaip iššūkis turėjo skambėti ir Benedictseno knyga, skirta šiai tiesai įrodyti.“

Age Meyeris Benedictsenas, Lionginas Pažūsis

Age Meyeris Benedictsenas, Lietuvoje lankęsis prieš 113 metų, į Lietuvą sugrįžo jau po savo fizinės mirties 1997 metais su Skirmantės Ramanauskaitės (prof. L. Pažūsio diplomantės) išversta į lietuvių kalbą jo knyga „Lietuva. Bundanti tauta. Studija apie lietuvių tautos praeitį ir dabartį“ (V., 1997). Jo grįžimą į Lietuvą ir čia pasilikimą amžiams įtvirtino 2000-aisiais metais Vytautų klubo pirmininko Vytauto Tulevičiaus ir Lietuvos–Danijos kultūros ryšių draugijos pirmininko pavaduotojos dr. Svetlanos

Steponavičienės organizuota konferencija, skirta A. M. Benedictseno knygos pristatymui ir jos analizei. Vilniuje konferencija įvyko 1999 m. rugsėjo 25 d. Jos medžiaga „Age Meyeris Benedictsenas“ ir jo knyga „Lietuva. Bundanti tauta“ buvo išleista (sud. Vytautas Tulevičius, Elena Bukelienė, Lionginas Pažūsis) 2000 metais.

Lietuvos spaudoje apie šią konferenciją buvo plačiai rašyta, todėl nesikartosiu, kas domėsis, susiras tų metų „Lietuvos aidą“, „Mokslo Lietuvą“ ir kitus leidinius.

Tada su knyga ir jos autoriumi tik susipažinome. Šiais metais, minėdami A. M. Benedictseno 140-ąsias gimimo metines, savo žinojimu paaugome ir jau galime objektyviau vertinti Danijos mokslininko indėlį į mūsų Tautos kultūrą bei mokslą, ypač į lietuvių tautotyros mokslą, kurio teoriniai ir metodologiniai pamatai dar tik pradedami kurti.

Gražaus A. M. Benedictseno jubiliejaus proga „Lietuvos aido“ skaitytojams priminsiu svarbiausius jo biografijos faktus, kad nereikėtų bėgti į bibliotekas ir vartyti enciklopedijų.

Age Meyeris Benedictsenas gimė 1866 m. liepos 13 dieną Kopenhagoje. Baigęs mokslus tapo kalbininku, etnologu, keliautoju. Tyrinėdamas kalbas ir įvairių tautų kultūrą jis aplankė daugybę Vidurio, Šiaurės ir Rytų Europos, Balkanų šalių, Afganistaną, Armėniją, Indiją, Islandiją, Persiją, Lietuvą. Danijoje įkūrė vaikų globos namus armėnų, nukentėjusių nuo Turkijos vykdyto genocido, vaikams. Parašė rusų kalbos gramatiką, knygų apie Armėniją, žydus, jų dalią, blaškantis po pasaulį be tėvynės.

1893 metais, paakintas rusų kalbininko F. Fortunatovo (manoma, kad jo žmona buvo lietuvaitė – *O. V.*), A. M. Benedictsenas atvyko į Lietuvą. Apsistojo Plokščiuose (Šakių r.), svetingoje kalbininko Petro Kriaučiūno ir jo žmonos Sofijos šeimoje. Čia susipažino su to meto Lietuvos inteligentija, jau tapusia Lietuvos atgimimo šaukliais, tarp jų ir su dr. Vincu Kudirka, jų padedamas pradėjo rinkti medžiagą savo knygai „Lietuva. Bundanti tauta“.

Ją parašęs 1895 metais išleido Konpenhagoje danų kalba. Lietuvos diplomato Danijoje J. Savickio iniciatyva ši knyga iš danų kalbos buvo išversta į anglų ir išleista 1924 metais kaip geriausias informacijos šaltinis apie Lietuvą. Didelė dalis knygos tiražo buvo išsiuntinėta visoms Lietuvos diplomatinėms atstovybėms užsienyje. Į lietuvių kalbą A. M. Benedictseno knyga „Lietuva. Bundanti tauta“ buvo išversta tik 1977 metais prof. L. Pažūsio iniciatyva. Per ją ir atradome Danijos mokslininką, savo knygoje reiškusį didelį susižavėjimą lietuvių mitologija, etnine kultūra, kalba, pateikusį savo knygoje daug lietuvių dainų, tautosakos ir legendų vertimų į danų kalbą. Knygoje, kaip jau citavome straipsnio pradžioje, pabrėžiama carinės Rusijos pavergtos lietuvių tautos teisė į savo valstybinį savarankiškumą.

Konferencijoje kalbėjusi dr. Svetlana Steponavičienė savo pranešime akcentavo: „Age Meyeris Benedictsenas save laikė danu, jo motina buvo kilusi iš Islandijos, o Lietuvai buvo lemta tapti jo pirmąja ir galbūt didžiausia gyvenimo meile“ (Age Meyeris Benedictsenas ir jo knyga „Lietuva. Bundanti tauta“. V., 2000, p. 32).

Reikia pripažinti, kad dar mažai žinome apie A. M. Benedictseno kūrybą. Yra tik viena aišku ir neginčijama, kad jis stovėjo kartu su Lietuvos atgimimo šaukliais – dr. Jonu Basanavičiumi, dr. Vincu Kudirka, P. Kriaučiūnu, J. Jablonskiu, G. Landsbergiu ir kitais prie lietuvių tautotyros ištakų, savo knyga ženkliai prisidėjo prie jos formavimosi.

Skirmantė Ramanauskaitė savo straipsnyje „Age Meyerio Benedictseno knygos „Lietuva. Bundanti tauta“ vertimas į lietuvių kalbą atskleidžia ne tik knygos vertimo istoriją, bet ir A. M. Benedictseno pažiūras į „lietuvių tautinės mokyklos ištakas ir jų svarbą mūsų tautiškumui“ (Ten pat, p. 59). Straipsnio autorė pripažįsta, kad tik A. M. Benedictseno dėka jai „…Naujai atsivėrė liaudies vaizduotės ir mitologijos versmės“ (Ten pat).

Jaunai Lietuvos mokslininkei kaip tik jis, Danijos mąstytojas, atskleidė laisvės ir nepriklausomybės bei kalbos vaidmenį Tautos būtyje. „…Civilizacija turi būti tik bendras kapitalas, kurį mes kaupiame ir iš kurio turime naudos, o kiekviena tauta turi gyventi savo gyvenimą, laisvą ir nepriklausomą, su savo kalba, nes būtent kalba yra tautos tvirtovė“, – su dideliu susižavėjimu ir tautiniu supratimu straipsnio autorė cituoja A. M. Benedictseną. O juk šitie trys reiškiniai – laisvė, nepriklausomybė ir kalba ir yra pagrindiniai, neatskiriamai tarpusavyje vidiniais ryšiais susieti stulpai, ant kurių ir laikosi visas tautotyros mokslas.

Labai aktualūs mūsų dienomis ir A. M. Benedictseno žodžiai, pasakyti daugiau negu prieš šimtą metų: „Ką galima laimėti esant pasaulio piliečiu ar įsitraukus į didelės tautos gyvenimą, ir taip pasiekiama, tačiau to, kas prarandama aukojant tautiškumą, negrąžinsi. Dėl to vyksta dvasinis lūžis, kurio pasekmes jaučia ne viena karta, o jam užgijus paaiškėja, kad nebuvo pasistūmėta nė per žingsnį, kuris būtų žengtas, jei ne tautybės pakeitimas“ (Ten pat, p. 59).

Knygos vertėja, jauna mergaitė, prisipažįsta, kad jai likimas buvo pasiūlęs galimybę visam laikui išvažiuoti į Ameriką dirbti ir gyventi, tačiau ji, A. M. Benedictseno paveikta, išsigando to dvasinio lūžio. Liko Lietuvoje. Ir dabar nesigaili.

Akademikas Zigmas Zinkevičius savo straipsnyje „Lietuvių kalba Age Meyerio Benedictseno knygoje (1895)“ rašė, kad „Benedictsenas pajėgė teisingai suprasti svarbiausius lietuvių kalbos istorijos momentus, juos kvalifikuotai įvertinti, lietuvių kalbą didžiai vertino ir vadino „pagrindine lietuvių tautos tvirtove“. Jis įžvalgiai numatė tada dar neseniai įkurtos Jono Basanavičiaus „Aušros“ būsimąjį labai svarbų vaidmenį tolesnei lietuvių kalbos raidai. Reikia stebėtis autoriaus nuovoka, įvertinant tada dar palyginti neseniai prasidėjusio tautinio atgimimo svarbą, laikant jį lemiamu posūkiu ne tik lietuvių tautos, bet ir jos kalbos raidoje (Ten pat, p. 73).

A. M. Benedictsenas per trumpą laiką išmoko lietuvių kalbą, tvirtino, kad išsilavinusiam filologui išgirsti kalbant lietuviškai – tai skanėstas. „Skaitai jo knygą lyg kokį himną lietuvių kalbai, – rašo akad. Z. Zinkevičius. – Junti knygos autoriaus meilę šiai kalbai, pagarbą mūsų tautosakai, etnografijai, istorijai. Todėl supranti liūdesį, kuomet jis rašo, jog lietuviai pradeda užmiršti savo gražiąsias liaudies dainas, kartais jaunimas užtraukiąs kvailas ir nešvankias iš kitur atėjusias dainuškas“ (Ten pat, p. 74).

Akademikas teigia, kad A. M. Benedictseno „knygai teko reikšmingas vaidmuo lietuvių laisvėjimo ir lietuvių kalbos populiarinimo procese. Aktuali ji ir dabar, nes ne visi lietuviai šiandien žvelgia į Lietuvą ir lietuvių kalbą su tokia meile, su kokia prieš šimtą metų žvelgė danas Benedictsenas“ (Ten pat).

A. M. Benedictsenas buvo tas žmogus, mokslininkas ir mąstytojas, kuris savo knygoje prieš daugiau negu šimtą metų carinės Rusijos pavergtai ir tamsoje skandinamai lietuvių tautai išpranašavo gražią ateitį – laisvę ir nepriklausomybę. Jis rašė, kad lietuviai – „tai viena iš tautų, kurios žodis skambės tautų daugiabalsiame būryje, kuris po tamsos metų sukurs naująją erą“ (Voverienė O. Ten pat, p. 141). Šiandien, kai iš tikrųjų lietuviškas žodis skamba iš aukščiausių Europos tribūnų, gali tik stebėtis A. M. Benedictseno įžvalgumu ir jo dideliu noru, kad lietuviškas žodis tokios ateities sulauktų.

2006 m.

POETAS MAIRONIS

Spindulys karštas jau saulės rato
Netrukus sveikins kiekvieną daigą.
Praregės žiedas, kurs dar nemato,
Pakils iš miego, kas tebemiega.

Vienok sudėjus rankas sėdėti
Ir tos laimingos laukiant gadynės,
Leisti iškraustyt motinos klėtį, –
Nedora būtų sūnam Tėvynės!

Maironis. „Lietuva“

Maironis

Atrodo, kad šie poeto žodžiai – šiandien parašyti. Kaip ir prieš šimtą metų, nutautinta, sumankurtinta tauta vis dar miega. O Motinos tėvynės klėtį krausto – ir savi, ir svetimi, saviesiems miegant. Kaip ir prieš šimtą metų, lietuvis nėra savo žemės šeimininkas, plaukia pasroviui – be garbės ir orumo.

Kaip rašė Vincas Mykolaitis-Putinas, ir tada, prieš šimtą metų, „Patriotiška „Aušros“ romantikų programa buvo puikiai pritaikyta pavergtos tautos psichikai. Pirmiausia reikėjo pažadinti tautinės garbės jausmą. Aušrininkai tęsė S. Daukanto darbą. Reikėjo įtikinti lietuvį, kad jo tautos praeitis ir jo kalba ne tik nėra menkesnė, bet dargi geresnė už jo kaimyno lenko ar ruso praeitį ir kalbą. Beveik kiekvienas aušrininkas tapo istoriku ir lingvistu“ (Mykolaitis-Putinas V. Literatūros etiudai. K., 1937, p. 9).

„Aušros“ pasirodymo metais Maironis dar studijavo Kijevo universitete. „Aušros“ paakintas jis suartėjo su Lietuvos mylėtojų draugija ir Kijevo universitetą pakeitė Žemaičių dvasine akademija. Lietuvos mylėtojų draugijos idėjos ir veikla jam pasirodė

artimos širdžiai, užsikrėtęs jos narių entuziazmu aukotis Lietuvos atkūrimui ir supratęs, kad to meto tamsiai, užguitai lietuvių tautai labiausiai reikėjo prometėjiškos šviesos ir žmonių, galinčių tą šviesą nešti, „paimti į savo rankas lietuvių tautos likimo vairą“ (Mykolaitis-Putinas V. Visuomeninis Maironio kūrybos pagrindas // Literatūros etiudai. K., 1937, p. 6), jis ryžtasi imtis tautinių reikalų Tėvynės labui. Kunigo profesiją ir jos teikiamą tribūną jis laikė pačia tinkamiausia savo idėjai ir gyvenimo prasmei įgyvendinti. Nuo pirmojo savo eilėraščio „Lietuvos vargas“, išspausdinto „Aušroj“, iki pat savo gyvenimo pabaigos Maironis visą savo kūrybą skyrė Tautos reikalams.

Dar studijuodamas seminarijoje ir matydamas, kad lietuvių tautą labiausiai skaldo sulenkėję arba surusėję tautiečiai, Maironis beldžiasi į jų širdis savo poema „Lietuva“ žodžiais:

Šventa vienybe, Dangaus grožybe,
Tu duodi galią, gimdai galiūnus.
Brangi Vienybe, eik su Teisybe:
Nebėgs nuo tavęs Lietuvos sūnūs.

Vėliau vienybės šūkis skambės visoje Maironio kūryboje iki pat jo mirties poemose „Tarp skausmų į garbę“ (1895), „Jaunoji Lietuva“ (1905), „Raseinių Magdė“ (1909) ir jo lyrikoje, ypač „Pavasario balsuose“ (1898).

Jau nepriklausomoje Lietuvoje jis nuolat sielojosi dėl lietuvių vienybės stokos ir savo lyrikoje skaudžiai plakė vienybės ardytojus.

Visą gyvenimą likęs ištikimas aušrininkų idealams ir tautinio romantizmo dvasiai Maironis savo kūryba stengėsi praturtinti tautinę savimonę tautos garbės jausmu. Su jaunatvišku entuziazmu parašė „Lietuvos istoriją, arba apsakymus apie Lietuvos pareigą“. Joje jis rašo, kad norėtų

Prikelt nors vieną senelį
Iš kapų milžinų,
Ir išgirsti nors vieną, bet gyvą žodelį
Iš senųjų laikų.

O tų laikų būta – garbingų ir karžygiškų. Ir apie juos Maironis

pasakoja „lyrinėmis emocijomis, kurios pavergia skaitytojo ne vien protą, bet ir širdį, ir vaizduotę...“ (Mykolaitis-Putinas V. Ten pat, p. 9).

Retą atrasi Lietuvoje vietą,
nors ji žibėtų rasa tarp rūtų,
kur už Tėvynę kraujo nelieta,
kur padavimais garsi nebūtų...

Jo tėvynės ir tautos garbei apdainuoti skirtos istorinės Maironio dramos „Kęstučio mirtis“, „Vytautas pas kryžiuočius“ ir „Vytautas karalius“.

Trečioji Maironio kūrybos tema – kalba gimtoji. Jis prisipažįsta, kad ir Lietuvos senovę pamilęs dėl to, kad tada „kalbos nemindžiota gimtinės“, ir negaili rūsčių žodžių tiems, kurie tą kalbą išdavė ir pamynė.

Poemoje „Raseinių Magdė“ poetas senelio lūpomis su gilia širdgėla kalba apie „nutautusią Lietuvos bajoriją“ ir apie visus tuos, kurie, nutolę nuo savo tautos, išdavė savo gražią lietuvišką kalbą, kurie, užsikrėtę svetimųjų dvasia, perša savo tautai „svetimųjų dievus“, pančioja lietuvių tautos dvasią... Nutautimas, atskilimas nuo savo tautos kamieno – tai ne tik išsižadėjimas savo kalbos, papročių, tradicijų, bet ir paties bendravimo su savo tauta. Tai – persisunkimas svetima kultūra, ateizmu ir visokiais kitokiais -izmais.

Maironio eilėraščiai, tapę plačiai sklindančiomis po visą šalį dainomis, „Graži tu, mano brangi Tėvyne“, „Miškas ūžia“, „Už Raseinių ant Dubysos“, „Kur bėga Šešupė“ ir kiti – savo žodžio poetiškumu ir įtaiga iki šiol virpina kiekvieno lietuvio, ir jauno, ir seno, sielos stygas, iškėlę lietuviško žodžio grožį iki tuo metu dar neregėtų aukštumų.

Rašytojas Vincas Mykolaitis-Putinas giliu psichologo žvilgsniu kaip tik Maironio kūryboje ieško tautinio idealo ir jį randa. Išnagrinėjęs Maironio kūrybą nuo pat jos šaknų rašytojas teigia, kad lietuvių tautos idealas visada buvo tautinė idėja. Tik ji kito, priklausomai nuo istorinių aplinkybių. Tautinio romantizmo laikotarpiu tai buvo tautos veržimasis į laisvę, visų kultūrinių pajėgų subūrimas šiam svarbiausiam tikslui pasiekti.

Visapusiškiausiai šis idealas atskleistas Maironio epiniame kūrinyje – poemoje „Jaunoji Lietuva“:

O tačiau Lietuva
Tik atbus ji kada:
Neveltui ji tiek iškentėjo!
Kanklių balsą išgirs,
Miegąs kraujas užvirs,
Nes kryžius gyvatą žadėjo...

Tautos veržimosi į laisvę amžina palydovė buvo viltis. Reikėjo tą viltį suteikti tamsiai, dar apsnūdusiai lietuvių tautai, o ją savo eilėmis žadino Tautos šauklys poetas Maironis:

Bet ateis!.. Kaip pavasario rytas,
Kad ateina žiedais aprėdytas,
O jam pritaria paukščių giesmė!
Ir iš mūsų pačių, iš valsčionių,
Po keistų su bajorais karionių
Prasimuš atgimimo versmė.

(Cit.: pagal Vincą Mykolaitį-Putiną. Ten pat, p. 186).

Tačiau vėliau, kai jau Lietuvos nepriklausomybė buvo atgauta ir tam laikotarpiui kelta tautos idėja realizuota, Maironis ir kiti aušrininkai bei varpininkai tapo liudininkais Lietuvoje įsigalinčio oportunizmo, karjerizmo, tautiečių augančių apetitų praturtėti, abejingumo tautinės kultūros reikalams, susmulkėjimo, sumiesčionėjimo, sunkiai žmogaus protui suvokiamo tautiečių godumo, malonumų siekimo, turtinės tautos diferenciacijos, kasmet vis gilinant prarają tarp turtingųjų ir nuskurstančiųjų, biurokratų cinizmo, partijų fanatizmo ir rietenų ir dar daug visokiausių privataus bei viešojo gyvenimo ydų. Su širdgėla prisiminęs savo jaunystės svajas, siekiant išsvajoto idealo, Maironis rašė:

Laimingas tasai, kurs be kūno sapnavo,
Kam švietė žvaigždė tolima.
Kurs savo gražaus idealo negavo
Pažinti arčiau niekada.
(Ten pat, p. 22).

Ar ne tokią pačią būseną ir mes patyrėme po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo 1990 metais? Ypač kai į valdžią ilgam grįžo nomenklatūriniai komunistai su Algirdu Mykolu Brazausku priešakyje...

Analizuodamas šitą skausmingą Maironio gyvenimo laikotarpį, kai žlugo jo šviesiausios svajonės, tautiečių ydose paskandintos, Vincas Mykolaitis-Putinas padarė išvadą, kad kiekvienas tautos raidos laikotarpis privalo turėti jo specifiką atitinkančią tautos idėją – tik taip galima sušvelninti didžiulį kontrastą tarp pilkos, kartais ir labai tamsios kasdienybės ir šviesios ateities vizijų bei svajonių.

Palydint Maironį į paskutinę kelionę Amžinybėn Vincas Mykolaitis-Putinas kalbėjo: „Lydėdami Maironį į kapus, mes palydėjome į istoriją visą lietuvių tautos kovų ir sąmonėjimo epochą – epochą, kurią Maironis nužymėjo herojiškais obalsiais:

Nebeužtvenksi upės bėgimo...
Idėjos, jei didžios nemiršta kaip žmonės…
Šalin nusiminę dūsavimai skaudūs...
Užtrauksim naują giesmę, broliai...
Tik, vyrai, pajudinkim žemę...
Prikelkime Lietuvą mūsų!..

Mes palydėjome į istoriją epochą, kuri ir iš paties poeto pareikalavo herojiškos išsižadėjimo aukos ir visų jo emocijų nukreipimo į vienintelį tautai priimtiną idealą – Tėvynę...

Šiandien, kai mes išgyvename Maironio epochos obalsius, jos entuziazmą ir kai turime jos pasiektą tikslą, pajutome aplink save nykią tuštumą, susmulkėjimą ir kūrybos pajėgų nykimą, nes mes nežinome, ko siekti, ko ilgėtis ir už ką kovoti. Norėdami išvengti merdėjimo, mes turėtume sukurti naujos epochos idealą – tolimą, chimerišką, šviesų, iracionalų, kuris savo kontrastais dabarčiai iki skausmo žeistų mūsų sielas. Maironinės epochos pavyzdys parodė, kad ir toks idealas nėra nepasiekiamas“ (Mykolaitis-Putinas V. Ten pat, p. 25). Vinco Mykolaičio-Putino nuomone, Tautos idealus visais istoriniais laikotarpiais turi formuoti

tautinė literatūra. „Tautinio idealizmo literatūros uždaviniu buvo kelti tautinę sąmonę, tautinę garbę ir žadinti tautą į kovą dėl savo kultūrinių teisių“ (Ten pat, p. 262). Ir Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.

Tautinės literatūros svarbiausias uždavinys visais laikais buvo toks pat: tobulinti tautos savimonę, puoselėti tautiškumą, žadinti lietuvius, anot Vydūno, būti savo krašto šeimininkais.

Nesukūrė tokio idealo, užsižaidusi savo gerovės ir malonumų siekimuose, anos nepriklausomos tarpukario Lietuvos inteligentija. Kaip gamtoje, taip ir visuomenėje, veikia savi dėsniai – kai jose atsiranda vakuumas, neprižiūrima erdvė – joje tuoj pat sudygsta piktžolės... Kvatodamasi iš mūsų Tautos ydų ir miesčionybės komunizmo šmėkla savo juodais sparnais užtemdė visą Lietuvos padangę ir savo grobuoniškais nagais ėmė draskyti mūsų Tautos kūną... Po to okupacija ir aneksija, atnešta ant imperialistinės bolševikinės Rusijos durtuvų ir mūsų vietinių išdavikų komunistėlių siekio susireikšminti... Ir penkiasdešimt metų Lietuvos valstybės nebūties...

Ar ne tokios pat ateities pasikartojimas laukia ir mūsų dabartinės Lietuvos, draskomos ir ardomos vietinių gobšuolių, Tautos išdavikų, besimeldžiančių svetimiems stabams?

Pirmojo mūsų literatūrologo Vinco Mykolaičio-Putino vertinimu, mirus Maironiui (jau buvo mirę dr. Vincas Kudirka, dr. Jonas Basanavičius ir daugelis kitų aušrininkų bei varpininkų) baigėsi tautinio idealizmo arba patriotinio romantizmo epocha. Maironis savo lyrika buvo tos epochos viena iš svarbiausių atramų. Tos epochos kūrėjų drąsios viltys ir jų pasiaukojimas jų pačių sukurtam Tautos idealui neapvylė. Žingsnis po žingsnio Tautos sąmonė budo, viena po kitos buvo laimėtos kovos – kova dėl spaudos draudimo panaikinimo, kultūrinių ir pilietinių lengvatų, pagaliau kova ir dėl aukščiausio Tautos politinio tikslo – jos valstybės nepriklausomybės. Ko gero, ir pats Maironis, toje kovoje dalyvavęs savo kūryba, nesitikėjo sulauksiąs tokių jo įtaigiu lyrišku žodžiu kurstomos kovos vaisių. Ir tokio jo kūrybos gyvastingumo bei ilgaamžiškumo.

1.2. VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS – TAUTOTYROS PRADININKAS LIETUVOJE

Vincas Mykolaitis-Putinas

Lietuvoje tautotyros raidos pradžia sutapo su tautinio atgimimo judėjimu, tautinės savimonės ir tautinės literatūros formavimosi pradžia.

Vincas Mykolaitis-Putinas (1893–1967) – vienas žymiausių XX amžiaus lietuvių literatūros klasikų, palikusių lietuvių literatūros istorijai 13 tomų savo kūrybos: poezijos, romanų, dramų, tarp jų ir istorinį romaną „Altorių šešėlyje“ (1933), bei plačiajai visuomenei mažiau žinomus romanus „Krizė“ (1937), „Sukilėliai“ (1957), ankstyvoje jaunystėje parašytą, sekant Maironiu, romantinę dramą „Kunigaikštis Žvainys“ (1913), vėliau pavadintą „Valdovo sūnus“ (1921), ir dar kartą perdirbtą jos variantą „Valdovas“ (1929); eilėraščių rinkinį „Raudoni žiedai“ (1916), „Skalvių mergelė“ (1960), „Daktaras Gervydas“ (1960). Istorinių aplinkybių skatinamas tapo ir pirmuoju Lietuvos literatūros teoretiku bei tautotyros pradininku. Jis pirmasis lietuvių literatūroje konceptualizavo lietuvių literatūros istoriją, vertindamas ją kaip tautinės savimonės skleidimąsi ir meninį brendimą. Parašė monografijas „Naujoji lietuvių literatūra“ (1 d. 1936, 2-oji liko rankraštyje) ir „Literatūros etiudai“ (1937), kuriose išnagrinėjo K. Donelaičio, Maironio, J. Tumo-Vaižganto, Vydūno, Krėvės, M. Mažvydo, Adomo Mickevičiaus ir visų to meto žymesnių ir ne tokių žymių – 27 Lietuvos rašytojų bei poetų kūrybą.

Antrojoje knygoje „Literatūros etiudai“ V. Mykolaitis-Putinas aukštai įvertino lietuvių literatūros laikotarpį po lietuviškos spaudos atgavimo ir 1905 metų revoliucijos, kai susidarė visaver-

čio kultūrinio gyvenimo sąlygos: spaudos laisvė ir viešo organizuoto veikimo galimybė ir kai „dinamiškoji tautos energija pilnutinio kultūros gyvenimo aplinkybėse reiškėsi ne vien politinėj patriotinėj ir visuomeninėj plotmėj, bet ir veržėsi į kitas sritis: (meną, literatūrą, mokslą – *O. V.*), ieškodama tobulesnių, pastovesnių ir visuotiniškesnių įsikūnijimo formų“ (Mykolaitis-Putinas V. Naujosios lietuvių literatūros angoje. Tautos dvasia ir tautinė forma // Literatūros etiudai. K., 1937, p. 86–104). Kaip tik tuo laikotarpiu lietuvių literatūros įsčiose (kontekste) ir pradėjo formuotis lietuviškoji tautotyra, iš pradžių mintanti savo motinos literatūros krauju. Lietuvių literatūra pradeda normalų ir sąmoningą gyvenimą rūpindamasi ne vien svetimais pritaikomaisiais tikslais, bet ir auklėdama savo meniškąją sielą bei ieškodama sau tinkamo rūbo“ (Mykolaitis-Putinas V. Ten pat, p. 89).

Kiekvienam to meto kūrėjui pasirodė be galo svarbu kaip nors rasti, pajusti ir deramai savo kūryboje išreikšti savo tautos dvasią, atskleisti lietuvio tapatybės požymius, parodyti sau ir pasauliui, kuo lietuvis skiriasi nuo lenko, ruso, vokiečio ir pan. Ieškant etninių lietuvio būdo bruožų daugelio kūrėjų žvilgsnis nukrypo į liaudies kūrybą – dainas, pasakas, mitus ir legendas. Liaudies kūryba tampa versme, naudojama ne tik etnografijos, filosofijos ir istorijos tikslams, bet ir „tautiniam išsireiškimo būdui ir formai suvokti“.

Šito laikotarpio idėjų ir šūkių ankstyviausiu reiškėju Vincas Mykolaitis-Putinas laikė J. Herbačiauską-Jaunutį Vienuolį ir jo kūrybos rinkinį „Erškėčių vainikas“, 1908 metais išleistą Krokuvoje. Tai jis, J. Herbačiauskas, atkakliai savo knygoje, spaudoje ir viešuosiuose pasisakymuose reikalavo, kad lietuvių literatūra būtų tautinė. „Tautinė ne vien turiniu, bet ir forma, kaip tautinės sielos reiškėja“ (Mykolaitis-Putinas V. Ten pat, p. 92). Aušrininkams ir varpininkams ši problema nebuvo problema – tėvynės meilės žadinimas, pasitelkiant karžygišką mūsų tautos istoriją, jiems buvo savaime suprantamas dalykas, kaip pats svarbiausias... ir be jokių nukrypimų. Atgavus spaudos ir kūrybos laisvę prasidėjo dai-

rymasis į užsienius ir į visokias ten klestėjusias literatūros sroves sroveles, savotiškas mandrapypkiavimas, taip būdingas mūsų tautai, ir tautiškas kūrinys ėmė daugeliui rodytis kaip pasenęs savo turiniu ir forma. Todėl tautiškumui reikėjo suteikti gilų mokslinį pagrįstumą, ypač akcentuojant du tyrimo objektus: kokia yra lietuvių tautos siela ir kokia gali būti jos pasireiškimo tautinė forma. J. Herbačiauskas „Erškėčių vainike“ ilgisi tautos širdies, visus mąstančiuosius jis kviečia pažinti patiems save, skausmingai ieško – kur yra mūsų tautybės dvasia. Ir vėl jaunosios kartos rašytojų, užkrėstų J. Herbačiausko tautiniu entuziazmu, akys nukrypo į Lietuvos senovę, tiesa, joje ieškant jau gilesnės prasmės, negu ją atskleidė patriotiniai romantikai.

Nors tautotyriniu požiūriu J. Herbačiausko kūrybos tuo laikotarpiu niekas nenagrinėjo, tačiau lietuvių literatūros praktikoje ji įgijo gana platų mastą Vydūno kūryboje, jo dramoje „Probočių šešėliai“ ir ypač Vinco Krėvės kūriniuose „Dainavos šalies senųjų žmonių padavimai“, „Šarūnas“, „Skirgaila“, „Mūsų laimėjimas“, „Likimo keliais“, Maironio kūryboje, ypač jo poemose „Jaunoji Lietuva“, „Raseinių Magdė“, eilėraščių rinkinyje „Pavasario balsai“ ir t.t.

Tačiau nei J. Herbačiauskas, nei kuris nors kitas jo amžininkas nenurodė ir neaptarė konkrečių tautinės dvasios ypatybių, nepateikė kokių nors specifinių tautinių poezijos ar prozos raiškos formų. Vincas Mykolaitis-Putinas šį reiškinį pateisina tuo, kad lietuvių literatūros istorija dar buvo pernelyg trumpa ir dar tuo metu negalėjo realizuoti pagrindinio literatūros uždavinio – kelti tautinę visuomeninę tautos ideologiją ir sąmonę deramo turinio literatūra. Tačiau pati idėja buvo vaisinga, ypač kai ją realizuoti ėmėsi pats J. Herbačiauskas, nuo 1907 metų redaguodamas „Gabiją“, vėliau „Vaivorykštę“, dar vėliau „Pirmąjį barą“.

Tautiškumo ir formos atnaujinimo ieškojimas tapo pagrindine tuometinės lietuvių literatūros tendencija. Į šią kryptį produktyviai įsitraukė Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, raginusi

„poezijoje grįžti prie dainų, prie tų išrinktųjų, persiimti jų formos tobulumu ir suprasti, kad poezija turi plaukti iš širdies“ (Mykolaitis-Putinas V. Ten pat, p. 103).

Vėliau į šią kryptį įsitraukė Jonas Jonila-Žilius ir Liudas Gira. Tačiau virš visų to meto rašytojų kaip galinga uola upės tėkmėje iškyla Vincas Krėvė, kurio knygose „liaudies dainų forma ir stilius vietomis pasiekia aukščiausio artizmo ir kartu... tobulos kopijos vertingumo“ (Mykolaitis-Putinas V. Ten pat, p. 104).

Savo knygoje Vincas Mykolaitis-Putinas vertina Krėvę ir jo kūrybą kaip tautiškiausios literatūros pavyzdį ir jaunąsias literatų kartas skatina rinktis jo kelią, kai einama „per tautosaką į tautos dvasios gelmes, ieškoti tų lietuviškos sielos ypatybių, iš kurių kūrėsi ir tebesikuria tautiniai mūsų kultūros požymiai“ (Ten pat).

V. Mykolaitis-Putinas aukštai įvertino ir Julijono Lindės-Dobilo psichologinį romaną „Blūdas“, kuriame tautos dvasia reiškėsi kita forma – laisvės troškimu, nors ta kovinga, revoliucinė dvasia nebuvo priauginta iki laisvės savo nesugebėjimu orientuotis laisvės siekimo priemonėse, kartais pereinančiose į kruviną banditizmą. Vėliau, nagrinėdamas J. Lindės-Dobilo kitus – kritikos, estetikos ir etinės problematikos darbus, jis tautos dvasią apibrėžė kaip tautos idealistinių tikslų ir vertybių visumą, vardan kurios tauta gali aukoti viską, taip pat ir gyvybę.

Išanalizavęs pirmąsias lietuvių literatūros knygas: istorinį Vinco Pietario romaną „Algimantas“ (1904), Vinco Krėvės dramą „Šarūnas“ (1911), Julijono Lindės-Dobilo psichologinį romaną „Blūdas“ (1912), K. Plačenio romaną „Pulkim ant kelių“ (1936), Petro Cvirkos satyrinį romaną „Frank Kruk“ (1934) ir kitas to meto knygas Vincas Mykolaitis-Putinas padarė dvi esmines išvadas: žanrinis lietuvių literatūros novatoriškumas liudija, jog Lietuvoje susiformavo visavertė tautinė literatūra, atskleidžianti lietuvių tautos savimonę – tautos dvasią, ir kad to meto literatūroje ir tautos dvasioje dominavo „kovų dėl žemės ir laisvės vaizdai, pastūmėję į šalį kovos vaizdus dėl kultūros, kad mūsų

literatūra buvo stiprus mūsų tautos atsigavimo veiksnys, kad ji yra sukurta didelio idealizmo ir nesulaikomo veržimosi pirmyn, ir kad ji pagaliau nėra jokių biznieriškų pelno gaudymo išskaičiavimų (Mykolaitis-Putinas V. Konspektinė lietuvių literatūros apžvalga // Literatūros etiudai. K., 1936, p. 193–220).

Kitame to paties rinkinio straipsnyje „Tautinė idėja lietuvių literatūroj“ V. Mykolaitis-Putinas teigia, kad lietuvių literatūra skirtingais jos raidos etapais kėlė sau skirtingus uždavinius. Vos tik jai užgimusiai, kartu su pirmąja knyga jos svarbiausias uždavinys buvo gelbėti savo tautą nuo tolesnio nutautėjimo. Po Liublino unijos 1569 metais pradėjo praregėti ir nutautėję bajorai, jau net ir lietuvių kalbos neišmokę. Didikai Katkevičiai ir ypač Radvilos, priešinęsi unijai, kūrė planus, kaip čia atsikračius lenkų ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Bet jie patys ir jų įtakoje buvę kiti bajorai jau buvo visiškai atitrūkę nuo savo lietuviškų šaknų, nuo tautos kalbos, tradicijų ir papročių. Radvilos suvokė, kad reikia grąžinti Lietuvos diduomenę prie tautos šaknų, įskiepyti jiems lietuvių kalbą ir lietuviškąsias vertybes. Kaip tik tuo metu ir susiformavo tautos idėja, o Mikalojus Daukša buvo pirmasis jos reiškėjas, išaukštinęs lietuvių kalbą ir savo „Postilės“ prakalboje iškoneveikęs nutautėjusius lietuvius.

Deja, diduomenės nutautėjimas ir toliau gilėjo: Didžiojoje Lietuvoje lietuviai ir toliau lenkėjo, o Mažojoje – vokietėjo. Iš čia ir Kristijono Donelaičio būrams skleidžiama idėja jiems suprantamu būdu – saugokis svetimos kalbos ir svetimų papročių kaip įsikūnijusio blogio, kalbėk lietuviškai ir elkis taip, kaip tavo tėvai elgėsi – tai būsi geras ir doras. O svetimi, tai visoki nedorėliai ir ištvirkėliai; jiems pajuokti K. Donelaitis atranda aštrių ir taiklių žodžių, smingančių į būro širdį.

XIX amžiaus pradžioje tautinis kultūrinis sąjūdis per raštą ir žodį stiprėja. Vilniaus universitetas Lietuvos istorijos studijomis praskleidžia garbingą senosios Lietuvos vaizdą. Į tautinį sąjūdį jau buriasi ne tik naujieji Lietuvos inteligentai, kilę iš kaimo ir

net baudžiauninkų, bet ir bajorijos atstovai. Tautinė sąmonė praturtėja garbingos praeities atmintimi. Literatūrai formuojamas naujas uždavinys – ugdyti tautos garbę, romantiškai idealizuojant ir garbinant senovę. Tos idėjos atsispindi ne tik M. Daukšos, D. Poškos, Valiūno, Simono Stanevičiaus raštuose, ypatingą emocinį krūvį neša S. Daukanto, A. Baranausko, J. Basanavičiaus, iki aukščiausios natos pakyla „Aušros“ gadynėje, ypač Maironio kūryboje, kurioje praeities laisvė ir karžygiškumas priešpastatomi pavergtos tautos menkystei. Ši antitezė pavergtai tautai turėjo nepaprastos psichologinės galios. Tautinė idėja šalia patriotinės dimensijos įgijo visuomeninę ir politinę. Al. Fromas-Gužutis, Mečislovas Dovainis-Silvestravičius, Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis, Žemaitė, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana ir kt. išsižadėjo bajorijos ir savo dvasia bei kūriniais glaudėsi prie savo tautos šaknų. Tik dabar paaiškėjo, kad lietuvis – tai ne lenkas, kad lietuvis kalba ir rašo lietuviškai. Kaip minėjome įvadinėje dalyje, Antanas Baranauskas pirmą kartą lietuvių literatūroje tautinei idėjai suteikė ir politinį atspalvį – kvietė tautą į kovą su rusų priespauda dėl spaudos ir kultūrinio veikimo laisvės. Maironio kūryboje politinis tautos idėjos akcentas – „veržimasis į laisvę, visų kultūrinių pajėgų subūrimas šiam vienam tikslui, yra išreikštas su dideliu entuziazmu ir formos artizmu“ (Mykolaitis-Putinas V. Tautinė idėja lietuvių literatūroj // Literatūros etiudai. K., 1937, p. 186).

Taigi Vincas Mykolaitis-Putinas lietuvių literatūros istorijoje „pribarstė“ ir tautotyros „kristaliukų“, dabar jau gulančių į darnią tautotyros sąvokų sistemą: „tautinė idėja“, „tautinė sąmonė“, „tautinė literatūra“, „tautos dvasia (tautos siela)“, „tautos garbė“, „tautinė forma“, „nutautėjimas“ ir t.t. Jas savo „Literatūros etiuduose“ paaiškino.

Svarbiausia lietuvių tautos dvasios savybe Vincas Mykolaitis-Putinas laikė jos prometėjišką šviesą. Jaunoje to meto Lietuvos valstybėje, kur konfliktas tarp aukštų siekių ir realybės buvo la-

bai aštrus, jam atrodė, kad prometėjiška literatūros kryptis yra pati svarbiausia. Tam jis paskyrė ir savo poemą „Prometėjas“, kurią vertindamas literatūrologas, šviesaus atminimo prof. Vytautas Kubilius akcentavo jos pagrindinę mintį: „...kad kova tarp žinojimo ir tamsos, laisvės ir prievartos, žemiškos egzistencijos trapumo ir kosmoso begalybės per amžius kartojasi kaip nuolatinė drama, reikalaujanti iš žmogaus kaskart naujai kilti į Prometėjo žygius, vėl kentėti, nepasiduoti, jos antiteziškumas sprendžiamas pasiaukojimo ir heroizmo formulėmis“ (Kubilius V. Problemos ir situacijos. V., 1990, p. 218).

Da r viena tautotyros sąvoka, kurią nagrinėjo Vincas Mykolaitis-Putinas – tai „atsakomybė“: santykis tarp individo ir tautos

Kur aš einu

Ir kam aš gyvenu?

Vinco Mykolaičio-Putino nuomone, atsakomybė turėtų tapti ne tik tautotyros, bet ir visos tautinės lietuvių literatūros pagrindiniu instrumentu, nuosekliai ir kantriai ugdant žmogaus atsakomybę už savo veiksmus, tautinį orumą, savo tautą ir savo valstybę bei išdidaus tiesumo ir pagarbos kitam jausmus. Jis tai stengiasi parodyti savo romanų herojų pavyzdžiais. Jie nuolat tardo save – kaip aš elgiuosi, kodėl aš toks, kodėl aš nuskriaudžiau savo brolį ar bičiulį – ir tame moralinio teismo akte dalyvauja skaitytojas. Čia jis pratina kritiškai žvelgti į save, lyginti savo elgesį su idealumo siekiniu, be kurio negali būti jokios moralės. Tautoje ir žmoguje ieškoma dvasios turinio ir reikalaujama elgtis pagal moralinių vertybių imperatyvą, o ne pagal išorinių aplinkybių diktatą, nors kartais tai būna ir labai sunku.

„Atsakomybė“ kaip tautotyros sąvoka – tai nuolatinis moralinių vertybių ieškojimas, esminis kuriančios sąmonės išgyvenimas, veržimasis aukštyn, visas kategoriško maksimalizmo imperatyvas ieškoti gyvenimo prasmės.

Vinco Mykolaičio-Putino plunksnai priklauso ir sąvoka „tautiškumas“. Jo nuomone, „Tautiškumas – tai proto ir valios ryžtas

būti savo Tautos, savo Žemės sūnumi: mylėti Tėvynę, jos istoriją, gamtą, žmones. Tai temų ir formų ieškojimas, vedantis į Tautos kūrybą, dainų, pasakų, padavimų, sakmių mėgdžiojimas. Ir gilesnis liaudies kūrybos esmės ir tautinio charakterio suvokimas, individualus jo sulydymas su dvasiniu gyvenimu, pasaulėjauta ir individualiomis priemonėmis išreiškimas“ (Mykolaitis-Putinas V. Ten pat).

Apibendrindamas lietuvių literatūros ikikarinius istorijos tyrimus Vincas Mykolaitis-Putinas rašė: „Tauta subrendo, sustiprėjo, ir vyriausias patriotinio romantizmo idealas „Prikelkime Lietuvą mūsų“ – pasiektas. Tad kartu pasireiškė ir ano laikotarpio patriotinės ideologijos krizė. Anų laikų entuziazmas atvėso, šių dienų gyvenimas iškėlė į paviršių daug drumzlių, o nauji idealai dar nesusikristalizavo. Gyvename autokritikos ir pilietinio auklėjimo laikotarpį. Garbingos senovės pavyzdžių literatūra kaitino mūsų jausmus ir mokė mirti dėl tėvynės. Naujieji idealai turėtų mus išmokyti garbingai gyventi ir kurti tėvynei. Kokie bus tie idealai, parodys gal netolima jau ateitis ir kūrybinių tautos pajėgų intuicija“ (Ten pat, p. 173).

Pagrindinė paskutiniųjų Vinco Mykolaičio-Putino kūrybos puslapių tezė ir nuojauta, palikta mums, tarsi testamentinė tęstina, buvo, jo žodžiais tariant:

„Virš smulkaus šios dienos triukšmo dega negęstanti gėrio, tobulybės ir nemirtingumo saulė: pro pilkus kasdienybės pelenus švyti kiti, nuostabūs ir neregėti būties pavidalai:

Pakilti iš tamsos į šviesą,

Iš menkystės į tobulybę,

Iš laikinumo į amžinybę.

Tai – vienintelė žmogaus-kūrėjo alternatyva“ (Vincas Mykolaitis-Putinas).

Nesunku suvokti, kad taip jis formulavo Tautos idėją ateinančioms po jo lietuvių kartoms. „Iš pradžių nusistatykime, kad tautine idėja mes laikysime ryškiausią, gyvastingiausią tautos pastangą, kurią paprastai suvokia ir išreiškia geriausieji tautos

sūnūs, stipresnieji jos protai ir talentai, – rašė jis straipsnyje „Tautinė idėja lietuvių literatūroje“. – Dėl to tautinė idėja, keičiantis laiko aplinkybėms, įvairiais istorijos momentais, taip pat keičiasi, žiūrint koks vyriausias uždavinys yra iškeltas tautos kultūros kelyje“ (Literatūros etiudai. K., 1937, p. 175).

1941 metais „Rūsčių dienų“ rinkinyje Vincas Mykolaitis-Putinas pasmerkė Lietuvos aneksiją ir stalinizmo nusikaltimus Lietuvoje. Okupacijai grįžus jis neemigravo, nutarė likti Tėvynėje. Tokiomis aplinkybėmis jis pateko į dramatišką ir grėsmingą padėtį. Jo biografo A. Žirgulio nuomone, dėl savo antitarybinių įsitikinimų V. Mykolaitis-Putinas nebuvo įkalintas ir represuotas todėl, jog žymus rašytojo vardas pasirodė esąs reikalingas įsitvirtinančio režimo reputacijai. Tačiau jam teko „išpirkti klaidas“ ir atiduoti duoklę kulto laikotarpio ideologiniam užsakymui. Toks buvo jo eilėraščių rinkinys „Sveikinu žemę“, kuriame buvo skirti keli eilėraščiai, tarp jų „Jo vardas“ ir „Kantata Tarybų Lietuvos dešimtmečiui“. Tai suteikė V. Mykolaičiui-Putinui gilių ir skaudžių išgyvenimų.

Vėliau jis tuo laikotarpiu parašytus „duoklės režimui“ eilėraščius atsisakė įtraukti į jo kūrybinį paveldą „Raštuose“.

Realiai suvokdamas ir pats patyręs Tautos gyvenimo okupacijos sąlygomis galimybes, tam laikotarpiui jo tautos idėjos esmė buvo tobulinti individo kūrėjo asmenybę, kad jo tauta neliktų, kaip carinės okupacijos metais, „ir tamsi, ir juoda“, nutautinta svetimos kultūros. Jo kūrybinę ir dvasinę estafetę perėmė geriausieji tautos protai – Justinas Marcinkevičius, Jonas Avyžius, Jonas Mikelinskas.

2. TAUTOTYRINĖ MINTIS TARPUKARIO NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, nors ir buvo labai sunku – skriaudė plėšrios militaristinės kaimynės – kraugeriška bolševikinė Rusija, pasinaudojusi mūsų tautos išdavikiškomis bolševikuojančiomis atplaišomis, ir klastinga, sukta imperialistinė Lenkija, pakėlusi kardą prieš savo artimus ne tik kaimynus lietuvius, bet neretai ir giminaičius, saistomus kraujo ryšiais, ir užgrobusi Vilniaus kraštą, – gabi ir talentinga mūsų tauta per trumpą laiką sugebėjo sukurti savitą kultūrą, įvairiausių žanrų literatūrą, plėtoti mokslą.

Pirmajame tautinės savimonės formavimosi etape svarbiausias Tautos šviesuolių uždavinys buvo grąžinti Tautai diduomenę – nutautėjusią bajoriją, potencialią tautos šviesuomenę, jos išmintį ir protą, atgaivinti jos lietuvių kalbą ir papročius.

Katkevičių ir Radvilų šeimos, besipriešinusios Liublino unijai (1569 m.) ir slaptai svajojusios atsikratyti lenkų bei atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę, nutraukti visus unijos ryšius, jau buvo svetimos lietuvių tautai: kalbėjo tik lenkiškai ir buvo persiėmusios lenkų kultūra, laikėsi lenkų tradicijų bei papročių. Todėl Lietuvos diduomenės grįžimas į Tautą buvo itin sunkus ir truko kelis šimtmečius.

Aušrininkai, dauguma kurių buvo kilę iš buvusių baudžiauninkų, o tuo metu Istorijos valia tapo svarbiausia lietuvių tautos kultūrinio atgimimo jėga, jo *spiritus movens*, suprato, kad tautinio atgimimo svarbiausias uždavinys yra puoselėti ir diegti visuomenėje lietuvių kalbą. Tačiau jie suprato ir kita: kad kalba – tai tik Tautos idėjos forma, o Tautos idėja turi atrasti patrauklią tuo metu esmę – jos turinį. Juo buvo pasirinktas tautinės garbės jausmo gaivinimas, ugdymas ir skatinimas, remiantis garbinga Tautos istorija.

To meto lietuvis valstietis, Rusijos caro žandarų ir činovnikų

užguitas ir tamsus, buvo praradęs ne tik tautinę, bet ir asmeninę savigarbą. Aušrininkai suvokė, kad pavergtai tautai tai buvo pražūtinga, todėl jie savo darbuose carinei patvaldystei ir vergovei priešpastatė Lietuvos kunigaikščių didybę, karžygiškumą, įtikinėjo lietuvius, kad jie nėra prastesni, o gal dar ir žymiai vertingesni negu rusai, lenkai, vokiečiai ar kitos tautos, nes jie turi savo Istoriją, kuria gali didžiuotis, jų gyslose vis dar teka jų protėvių narsių karžygių kraujas. Pavergtai tautai tai turėjo nepaprastos psichologinės galios. Ji buvo tokia stipri, kad į savo traukos magnetinį lauką įtraukė ne tik inteligentiją, kilusią iš valstiečių, bet ir dalį bajorijos. Į aušrininkų gretas įsitraukė A. Fromas-Gužutis, Mečislovas Dovaina-Silvestravičius, Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis, Žemaitė, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Sofija ir Marija Ivanauskaitės-Lazdynų Pelėda ir kiti. Visi jie buvo kilę iš bajorų šeimų, bet įsitraukė į lietuvių tautinio atgimimo judėjimą, nuoširdžiai ir pasiaukojamai dirbo, skatino tautinį atgimimą, kurdami literatūrą, ugdančią patriotinius jausmus.

1936 metais pasaulio šviesą išvydo lietuviškojo literatūros mokslo pirmagimis – Vinco Mykolaičio-Putino „Naujoji lietuvių literatūra“ (Kaunas, 1936), leidinys, kuriame buvo apžvelgtas ir įvertintas lietuviško žodžio kelias, pradedant Martyno Mažvydo pirmąją lietuviškąja knyga ir baigiant knygos autoriaus amžininkais. 1937 metais kitoje Vinco Mykolaičio-Putino knygoje „Literatūros etiudai“ (Kaunas, 1937) buvo sudėti svarbiausi akcentai lietuvių literatūroje, išryškinant tuometinės tautinės literatūros laimėjimus, prilygstančius pasauliniams.

Kaip tik Vincui Mykolaičiui-Putinui, braidant po sodrią tuometinės lietuviškos literatūros pievą, pavyko išminti pakankamai gilų taką ir lietuviškoje tautotyroje – jo išminčiai ir talentui esame skolingi už pagrindinių tautotyros sąvokų, tokių kaip tautinė kultūra, tautinė literatūra, tautiškumas, tautos dvasia ir kitų, įvedimą į tautotyros apyvartą ir jų esmės atskleidimą, ryšių tarp šių tautotyros sąvokų nustatymą.

Vincas Mykolaitis-Putinas „Literatūros etiuduose“ padėjo lietuviškosios tautotyros raidos pamatus, kaip aukso kruopelytes išrankiojęs iš lietuviškos literatūros himalajų tautotyros tyrimo objektus – jos pagrindinių sąvokų sistemą, nustatęs vidinius tarpusavio ryšius tarp jų ir numatęs šios mokslo krypties svarbų vaidmenį tautos švietimo bei ugdymo patriotine dvasia procesuose. Savo darbais jis logiškai ir motyvuotai užbaigė pirmąjį istorinį tautotyros raidos etapą – nuo jos ištakų, trukusių kelis šimtmečius, iki pat 1936 metų; nustatęs, kad lietuviškoji tautotyra, kaip ir Afroditė, išplaukusi iš jūros putos, gimė iš lietuviškosios tautinės literatūros tada jau gausaus srauto.

1918 metais atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, tautotyros mokslas, dar kurį laiką vystęsis lietuviškos literatūros terpėje, pradėjo naują savo raidos etapą neoromantinės literatūros, istorijos ir pedagogikos kontekstuose.

Vienas iš aktyviausių lietuvių tautinės sąmonės žadintojų Juozapas Albinas Herbačiauskas propagavo idėją, kad lietuvių tautai atgimimą, jos pavasarį ir žydėjimą gali atnešti tik proto Genijus. Jis rašė: „Tauta – kaip gėlė – kaip vaisingas medis – kaip simboliška Obelė! Pirm, negu vaisių sulauks, tauta privalo žydėti. Žydėjimas gi – tai tautos Menas. Žydinti tautos dvasia – tai Genijus... Genijus žydi milijonų troškimais, ilgesiais, skausmais, milijonų maldomis, pasiryžimais. Jis mąsto, jis myli, jis kenčia už milijoną! Teisus Mickevičius Adomas sakydamas: „Aš kenčiu už milijoną“. Senos tautos jau pražydėjo savo „jaunas dienas“. Lietuvių tauta jauna – ji dar tik ruošiasi žydėti. Lietuvoj dar žiema. Tačiau eina Lietuvių pavasaris. Lietuvių tauta pražydės Genijum – tikrai! (Herbačiauskas J. A. Meno tragedija // *Židinys*, 1930, Nr. 4, p. 308).

Jam oponuodamas Vincas Mykolaitis-Putinas rašė: „Kad pasireikštų Genijus, reikia tam tikro paruošimo, tam tikro kultūros aukščio. Genijus be tinkamos aplinkumos numirs anemiška mirtimi greičiau, negu šiaip sau talentėlis. Genijus instinktyviai linksta

į saulę, šviesą, šilumą. Niekas negali pasakyti, kad lietuvių tauta nėra davusi didelių talentų ir net genijų. Nelaimė ta, kad lietuvių tauta, gimdydama genijus, nesugebėjo duoti tinkamų aplinkybių jiems lietuviškai prabilti, ir jie arba žuvo, arba nuėjo svetimiem tarnauti, dažnai savo kūryba stiprindami mūsų priešus“ (Mykolaitis-Putinas V. Literatūros etiudai. K., 1937, p.).

Lietuvių tautos istorija – jos praeitis ir dabartis – visiškai patvirtina Vinco Mykolaičio žodžius. Praeities klaidos, deja, kartojasi ir dabar. Todėl mes, lietuviai, neturime laukti stebuklo, Genijaus atsiradimo tarp mūsų. Svarbiausia, kad visa tauta jaustųsi kaip vienas gyvas organizmas, kad „tie, kuriems yra skirta vykdyti nors įvairūs, bet būtini uždaviniai, žinos vieni apie kitus, parems vienas kito darbą, nes visų darbas, visų kūryba turi vieną vienintelį tikslą, kad lietuvių tauta būtų laisva, šviesi, dora ir teisinga ir kad lietuvių tautos dalia žmonijos kūryboje būtų tauri ir garbinga“ (Mykolaitis-Putinas V. Ten pat).

Kai lietuvių tauta, vedama aušrininkų ir varpininkų, susitelkė vienybėje ir kovoje už bendrus tautos reikalus, ji pasiekė pozityvių rezultatų. 1904 metais caro valdžios lietuviams buvo grąžinta lietuviška spauda, 1905-ųjų metų revoliucija davė šiokių tokių kultūrinių lengvatų, imta plačiai kalbėti apie Lietuvos autonomiją. Ir svarbiausia – Tautos idėja, jos turinys buvo papildytas nauju akcentu. Juo tapo Tautos politinė laisvė. Didžiajame lietuvių Seime 1905 metais politinės laisvės problema jau buvo svarstoma viešai kaip svarbiausias lietuvių tautos uždavinys, nebijant eiti prieš tironiją ir reikalaujant Lietuvai plačios autonomijos. Palankiai susiklosčius Istorijos aplinkybėms ši idėja buvo realizuota, 1918 m. vasario 16 d. atkurtos Nepriklausomos Lietuvos signatarams pasirašius Lietuvos Nepriklausomybės Aktą.

Tačiau ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, nors politinės ir visuomeninės aplinkybės radikaliai pasikeitė, kaip rašė Vincas Mykolaitis-Putinas, pavojai liko tie patys. „Iš vidaus mūsų tauta vis dar tebėra patižusi, neatspari svetimom įtakom. Lietuvis ir šian-

dien dar iš visų Europos tautų yra neatspariausias nutautimui. Jis lengvai tampa rusu, lenku, vokiečiu, amerikonu. Lietuviai vis dar tebėra, kaip sakė Vydūnas, minkštakaulių tauta. Dar ir šiandien Lietuva yra išmarginta, praskiesta aplenkėjusiais plotais... Ne tiek dėl to, kad mūsų kultūra yra tariamai žemesnė, kiek dėl to, kad mes nesusivokiam savy. Mes nežinom kas esą. Mūsų tautinis charakteris nėra išauklėtas, sukondensuotas, nušlifuotas. Mum dažnai stoka tautinės garbės jausmo. Mes nuolatos lankstomės prisitaikydami prie visokių aplinkybių, mes savo Tėvynėj ant galų pirštų vaikščiojame aplink atėjūnus, kurie akiplėšiškai demonstratyviai afišuojasi savo svetimumu“ (Mykolaitis-Putinas V. Ten pat).

Išorės priešų Lietuvai, esančiai kryžkelėje tarp Rytų ir Vakarų, pavojai išliko irgi tokie patys. Tą vėliau parodė Lietuvos nepriklausomybės kovos 1918–1920 metais ir Antrasis pasaulinis karas. O Lietuvai, jaunai valstybei, reikėjo gyventi: kurti savo valstybę, kariauti su išorės priešais ir vidaus bolševikiniais gaivalais, kurti savo ūkį, kultūrą, organizuoti švietimą, sveikatos apsaugą. Reikėjo naujos idėjos, tautinės idėjos naujo turinio. Buvo tikėtasi, kad ją suformuos atgimusios Lietuvos literatūra. Rašytojas visada stovėjo Tautos inteligentijos viršūnėje.

„Aušros“ laikų literatūra tautinę savimonę žadino tautinės garbės siekiu, garbingos senovės pavyzdžiais ir garsiais Lietuvos kunigaikščių žygiais. Ji atgaivino tautos savimonę, pažadino ją karžygiškam laisvės siekiui ir jo realizavimui.

„Aušros“ ir „Varpo“ laikais visa lietuvių literatūra buvo nukreipta prieš rusų valdžią.

Tą kryptį kurį laiką tęsė aušrininkai ir varpininkai ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę.

Kiekvienas to meto rašytojas laikė savo pareiga ruošti tautą priešintis rusinimo pavojui. Lietuvai atgavus nepriklausomybę reikėjo jau kitokios idėjos. Su viltimi žvelgta į Lietuvos rašytojus. Juk literatūra – tai ne vien žodžių, bet ir idėjų menas. Reikėjo

teigiamo, pozityvaus, įkvepiančio herojaus, kuris galėtų būti pavyzdžiu. Tačiau atsitiko keistas dalykas. Lietuvos rašytojai vietoj tautos idėjos atnaujinimo ir Lietuvos valstybės stiprinimo pasirinko iš Europos pučiančius vėjus ir pasiklydo formos, naujo literatūros stiliaus ir žanrų paieškose – modernizmo, realizmo, natūralizmo... ir, kas be ko, bolševizmo kryžkelėse. Maironis apie to meto jaunąją lietuvių literatų kartą rašė:

Betgi nelaimei, jaunoji karta
Tik peikti ir griauti temoka
Manija siekių naujų apimta!
O mokslo ir meilės jiems stoka.
Maironis. Jaunoji Lietuva.

Juozapas Albinas Herbačiauskas, niekada nevyniojęs jokių sopulių į vatą, apie to meto lietuvių literatūrą rašė: „Mūsų rašytojų žymi dalis moka tik pletkauti apie mūsų tautą: mūsų grynos tautiškos teisybės jie bijo kaip katė vandens!.. Įsivyravo manija: nerimtai kalbėti apie rimtus dalykus. Nerimtais dalykais jau virto ir etika, ir mokslas, o labiausiai – idealizmas ir sveikas patriotizmas! Gal susilauksim, kad ir Lietuva lietuviams virs nerimtu dalyku... Pajaco tonu (būtinai!) kalbėti – tai madniausia „literatūrinė srovė“. Būti juokdariu – didžiausias literatūrinis „rekordas“. Mūsų tautos vargai ir skausmai – tai tik tema pajuokai, šposui. Aišku: virėja žino, ką tauta valgo, ir sulig valgio matuoja jos idealus! Tautos pilvelio „rūpintojėlės“ inspiruoja ypač madniausios spalvos „užpakalinio fronto“ mūsų poetėlius ir rašytojėlius. Ir nėra reikalo stebėtis, kad mūsų literatūra pamažu virsta keistu veidrodžiu, kuriame mūsų tauta save mato – beždžionės pavidalu! Bus daug juokų – o juk tai „gruntas“! Kenksmingiausia manija apsėdo kai kurių jaunųjų mūsų rašytojų protus: pirmiau apsmirdinti šeško „kvapu“, apibjaurinti mūsų gyvenimą, o paskui apie jį rašyti „linksmus kavalkus“! Tas pamėgimas nešvarumą matyti ir nešvarumą kurti erzina mano nosies uoslę. Viskas nešvariai privalo būti aprašyta (ypač lytinė meilė): toks dabar stilius!.. Kai kuriems

mūsų rašytojams mūsų mėšlyne rasti kviečių grūdą arba deimantą – didžiausia gėda, didžiausias autoriteto pažeminimas! Visa lietuvių tauta jiems privalo dvokti: toks dabar „kūrybos kanonas“... Mūsų moderniškiausieji rašytojai nemėgsta (gal bijo) atviru drąsiu protu, atvira širdimi, atviru jausmu, atviru žmoniškumu žiūrėti į atvirą mūsų tautos gyvenimą ir pastebėti jame ne tik šlamštus, bet ir deimantus. Akla vienpusiškumo manija apsėdo jų protus. Nejau mūsų tauta – tik „niekšų kolektyvas“? Laikas jau pradėti gydyti tokią maniją. Beje – madniausių mūsų rašytojų sielos tokios „uždarytos“, kad jos man primena arba „akląją gatvę“, arba užplombuotą vagoną Dancingo koridoriuj, arba galop apendicitą. Kuo pateisinti tų ponaičių sielų „užsidarymą“, dar geriau „užsikimšimą“? Tikrai apendicitu pradėjo sirgti mūsų jaunoji literatūra!“ (Herbačiauskas J. A. Vincas Krėvė-Mickevičius ir mūsų laikai // Erškėčių vainikas. V., 1992, p. 414–415).

Ar ne lygiai tokia pati yra ir dabartinė mūsų valdinė literatūra, finansuojama ir leidžiama valstybės? Ar ne tokį patį toną jai duoda nacionalinės kultūros premijos „didvyris“ Erlickas ir televizijos žvaigždės – ramanauskai, šerėnai ir kiti niekdariai, tautos dvasios žudikai?

Laimei, kiekvienoje tautoje net ir kritiškiausiais jos kataklizmų laikotarpiais išlieka nedidelė dalis narių, palaikančių jos gyvybę ir dvasią. Taip buvo anoje prieškario Lietuvoje, taip yra ir dabar.

Sekdami vėlgi lenkų judėjimo „Mloda Polska“ pasirinkta neoromantizmo – suromantinto modernizmo tipologinio varianto – kryptimi dalis lietuvių rašytojų – Juozapas Albinas Herbačiauskas, Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Balys Sruoga ir kiti vėl grįžo prie tautinio romantizmo tematikos – tautos garbės ir asmens savigarbos puoselėjimo, idealo pavyzdžių ieškodami Tautos senovėje.

Lietuvių literatūros istorijoje neoromantizmo raidoje skiriami du jo etapai: modernusis romantizmas ir postavangardinis mo-

dernizmas. Moderniajam romantizmui, kuris stipriausiai pasireiškė dramos ir prozos žanruose (Vincas Mykolaitis-Putinas, Vydūnas, Vincas Krėvė-Mickevičius, Balys Sruoga, Antanas Vienuolis, Juozapas Albinas Herbačiauskas ir kt.) būdinga tautinės ideologijos, vadinamosios tautos dvasios, formavimo ir žadinimo tendencija, tautos praeities garbinimas, folkloro stilizavimas, nacionalinio charakterio paieškos. Postavangardiniam modernizmui, pasireiškusiam daugiausia poezijoje, būdingas romantiškųjų idealistų nuovargis, nevilties ir ironijos ženklai, sustiprėjęs dėmesys intymiajam individo pasauliui, avangardinės poetikos poveikis, nors ir buvo stengiamasi išlaikyti esmines romantinio lyrizmo ir tautinio savitumo vertybes (Salomėja Nėris, Jonas Aistis, Antanas Miškinis, Kazys Boruta, Antanas Vaičiulaitis ir kt.).

Ryškiausiais neoromantikais, pateikusiais daugiausia idėjų tautotyros mokslui, laikomi Vydūnas ir Vincas Krėvė-Mickevičius. Deja, jų pastangų jau nebeužteko tautos idėjai suteikti naują esmę. Nužmoginta ir nudvasinta lietuvių literatūra tapo didžiaisiais tautos vartais, per kuriuos pergalingai, be jokio pasipriešinimo įžengė bolševikinis barbaras iš Rytų. Lietuvos inteligentija, kaip ir anksčiau bajorija, išdavė Lietuvą antrą kartą.

2.1. NEOROMANTIKAI

VYDŪNAS

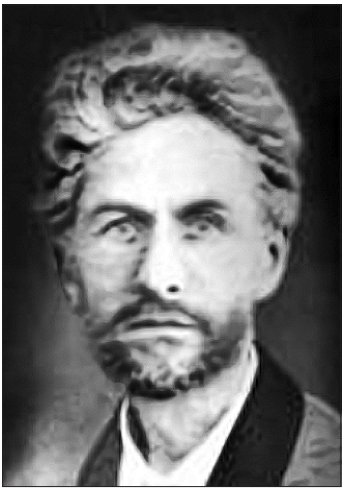

Vilhelmas Storosta-Vydūnas

Vilhelmas Storosta-Vydūnas gimė 1868 m. kovo 2 d. Jonaičiuose, Šilutės apskrityje. 1883–1885 metais mokėsi Pilkalnio preparandijoje (parengiamojoje klasėje) stoti į seminariją. 1885–1888 metais mokėsi Ragainės seminarijoje. Ją baigęs mokytojavo Kintų pradinėje mokykloje (1888–1892), 1892–1912 m. – Tilžės berniukų gimnazijoje. 1895 metais įkūrė Tilžės lietuvių giedotojų draugiją, kuriai vadovavo 40 metų. 1896–1902 ir 1913–1919 metais, daugiausia vasaromis, studijavo filosofiją, sociologiją, religijos mokslus, meno, literatūros istoriją, mokėsi prancūzų, anglų, sanskrito kalbų Greifsvaldo, Halės, Leipcigo, Berlyno universitetuose. 1902–1935 m. dalyvavo Vokietijos teosofų draugijos veikloje, rengė vaidinimus, dainų šventes, redagavo žurnalus „Šaltinis“ (1905–1910), „Jaunimas“ (1911–1914), „Naujovė“ (1915), „Darbymetis“ (1921–1925). Bendradarbiavo ir Didžiosios Lietuvos periodinėje spaudoje. 1907–1914 metais dalyvavo dr. J. Basanavičiaus įkurtos Lietuvių mokslo draugijos veikloje. 1925 metais tapo Tarptautinės rašytojų sąjungos PEN klubo nariu. 1926–1927 metais dėstė kultūros istoriją Klaipėdos muzikos mokykloje. 1928 metais Kauno universitetas rašytojui, filosofui, poetui, dramaturgui, pedagogui, kultūros darbuotojui Vilhelmui Storostai-Vydūnui suteikė filosofijos daktaro garbės vardą. Nuo 1933 metų Vydūnas buvo Lietuvos rašytojų sąjungos garbės na-

rys. Nacių režimo metais buvo persekiojamas hitlerininkų, 1938 metais jų įkalintas, 1944 m. kartu su kitais Tilžės gyventojais evakuotas į Vokietiją. Ten ir mirė 1953 metų vasario 20 dieną Detmolde.

Vydūnas parašė per 30 dramos kūrinių. Reikšmingiausios jo dramos – trilogija „Probočių šešėliai“ (1908), „Amžinoji ugnis“ (1913), „Pasaulio gaisras“ (1928), misterijos „Ragana“ (1918), „Jūrų varpai“ (1920), draminės pasakos „Žvaigždžių takai“ (1912), „Jūratė“ (1934), pjesės „Tėviškė“ (1908), „Tikroji motinėlė“ (1934), „Senovės balsas“ (1935), komedijos „Birutininkai“ (1910), „Kur prots“ (1935), „Vergai ir dykiai“ (1919), misterija „Mūsų laimėjimas“ (1913) ir kt.

Pagrindinės jo kūrybos temos: ontologiniai žmogaus būties pagrindai, kultūra kaip žmoniškumo saviraiška, kultūrinės žmogaus santykio su pasauliu formos: pažinimas, menas, dora, žmogus istoriniame kultūros procese, žmogaus socialinis gyvenimas, tautos samprata jo filosofijoje.

Vydūno nuomone, lietuviai, kaip ir kitų tautų žmonės, „gyveno atskiromis asmenybėmis šalia viens kito“ ir nejautė savo kilmės vertingumo. Tik atsiradus kultūrai pradėjo formuotis šeimos, vėliau giminės ir galiausiai tautos. Tauta Vydūno filosofijoje – svarbiausia valstybės atrama.

Pagal Vydūną, tauta – ne tik tam tikrame žemės lopinėlyje gyvenančių žmonių kolektyvai, prisitaikę prie vietos sąlygų ir siekiantys tų pačių tikslų. Svarbiausia tautos sąlyga yra ją sudarančių asmenų kraujo ryšys. Kaip tik kraujyje „tūno tautos slėpinys“. Su juo jungiama „tautos gyvybė“. Istorijos tėkmėje tauta silpnėdavo ar stiprėdavo, priklausomai nuo to, kaip išlaikydavo kraujo grynumą. Kraujas, anot Vydūno, yra tautiškumo struktūros turėtojas. Tik jame yra užkoduoti žmogaus biologiniai, psichiniai ir intelektualiniai tautos savitumai.

Savitą tautinį atspalvį turi ir žmogaus dvasinė esmė – jo žmoniškumas ir tą bruožą formuojantys veiksniai – mokslas, menas,

dora. Kiekviena tauta savo žmoniškumą pasauliui reiškia per kalbą. Kalba esanti „vyriausioji žmonių apsireiškimo priemonė“, tiesiogiai tarnaujanti visoms žmoniškumo raiškos formoms. „Kalba yra vyksmas, tvarkomas žmoniško kūno gyvumo, esmės, nuotaikos, nuovokos, protavimo ir sąmoningėjimo dėsnių, vyksmas, kuriame dalyvauja panašių savumų žmonės. Kitaip tariant, kiekvienos tautos kalba yra atskira žmoniškumo giesmė“. Kitoje vietoje mąstytojas sako, jog „kalbą reikėtų ir vadinti tautos vėliava“.

Tautos, Vydūno nuomone, atsiradusios ne tam, kad žmonija būtų suskaldyta ir kad nuo to susiskaldymo kentėtų, o tam, kad jos bendrautų ir viena kitai padėtų tobulinti visą žmoniją.

Visą gyvenimą mąstytojas siekė išryškinti savo tautos dvasinį potencialą, sustiprinti jos pačios savigarbą, išugdyti atsparumą nutautinimo vėjams, parodyti pasauliui jos kultūrinį gyvybingumą, skatinti kuo gilesnį jos žmoniškumo atsiskleidimą, kuris stimuliuojamai veiktų kitų tautų žmoniškumo augimą. Būtent čia ir esanti lietuvių tautos išlikimo galimybė bei prasmė.

Tauta, siejama vieno kraujo, vieno psichinio gyvenimo ir vienos kalbos, deja, nėra vieningas socialinis vienetas. Ją skaldo tautiečių turtinė nelygybė, klasinis antagonizmas, tautos viduje nuolat vykstanti luomų kova, todėl kyla trintis, nesutarimai ir net įvairūs maištai, revoliucijos tautos viduje. Žvelgdamas į tuos reiškinius iš humanistinių pozicijų, Vydūnas mano, kad „Mūsų dienų perversmų keliu tolyn žengiant, tegali pasidaryti žmonėms kuo didesnis prispaudimas, pajungimas ir pavergimas“. Tačiau siekdama panaikinti klasinį antagonizmą, visuomenė turi teisingai formuoti jos raidos tendencijas ir nuostatas. Istorija rodo, kad darbininkų nepasitenkinimas dažniausiai kyla ne dėl socialinės neteisybės, bet dėl materialinės-techninės kultūros įsigalėjimo. Vydūno nuomone, tauta, siekianti taikos tarp klasių ir luomų, turėtų visuomenę orientuoti ne į materialinį suinteresuotumą, bet į dvasinę

kūrybą, ugdyti dvasinę kultūrą, kūrybą, teikiančią žmogui dvasinio pasitenkinimo. Žmogus – tai aukščiausia pasaulio evoliucijos pakopa. Jo sparnai – tai dvasingumas ir jo užslėptosios galios, darančios žmogų kūrėju – kasdienybėje, literatūroje, moksle ir mene. Kultūra – svarbiausias gyvenimo variklis, visatos kūrybinių galių pratęsimas žmoguje. Kiekvienai Tautai svarbiausia yra – sudaryti sąlygas jos individo dvasios tobulėjimui per pažinimą, meną, dorą. Į Tautą Vydūnas žvelgia kaip į kūrybos galių kūdikį. Kuo kultūringesnė tauta, tuo labiau ji gali žadinti ir ugdyti žmoniškumą, tuo ji yra gyvybingesnė ir įdomesnė pasauliui.

Vydūnas savo kūryboje kritikavo kapitalizmą ne tik dėl jo materialinės-techninės kultūros antstato, bet ir dėl jo valdžių arogancijos nuskriaustųjų ir pažemintųjų atžvilgiu.

Mąstytojo požiūriu, vienas svarbiausių dabarties kultūros ir valdymo uždavinių yra deramai susiorientuoti materialinių ir dvasinių vertybių hierarchijoje, materialinę kultūrą subordinuoti dvasinei, ypatingą dėmesį skirti asmenybės ir visuomenės tauresnio žmoniškumo ugdymui, naujos, humaniškesnės kultūros kūrimui.

VINCAS KRĖVĖ-MICKEVIČIUS

Vincas Krėvė-Mickevičius

Jeigu pasieksi
Padangėj iškeltą viršūnę,
Tu būsi kaip Dievas
Vincas Mykolaitis-Putinas

Tai vienas žymiausių lietuvių neoromantikų, kuriam, J. A. Herbačiausko žodžiais tariant, „labiau rūpi Lietuvos ir lietuvių garbė, negu asmeniška, egoistiška karjera“ (Herbačiauskas J. A. Erškėčių vainikas. V., 1992, p. 417).

Vincas Krėvė-Mickevičius gimė 1882 m. spalio 19 d. Subartonyse, Merkinės valsčiuje, Dzūkijoje. 1904–1908 m. studijavo filologiją Kijevo, Lvovo universitetuose; 1909–1920 m. mokytojavo Baku mieste (Azerbaidžane), dalyvavo politiniame, visuomeniniame ir kultūriniame tos šalies gyvenime. V. Krėvė-Mickevičius priklausė eserų partijai.

1920 metais grįžęs į Lietuvą buvo Švietimo ministerijos Knygų leidybos komisijos sekretorius, redagavo žurnalą „Švietimo darbas“ (1920–1922), aktyviai prisidėjo prie Kauno universiteto steigimo, 1922–1940 metais jame dėstė, tapo profesoriumi (1922), vėliau – Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas (1925–1927). Organizavo ir redagavo tęstinius leidinius ir žurnalus: „Skaitymai“ (1920–1923), „Tauta ir žodis“ (1924–1931), „Gaisai“ (1930–1931), „Mūsų tautosaka“ (1930–1935), „Darbas ir dienos“ (1930–1940), „Dienovidis“ (1940).

1922–1924 m. vadovavo Šaulių sąjungai, dalyvavo Klaipėdos sukilime. 1924 m. įkūrus Lietuvių tautininkų sąjungą buvo išrinktas jos pirmininku. Ketvirtajame dešimtmetyje suartėjo su kairiaisiais rašytojais, jų įtakoje įsitraukė į SSRS tautų kultūrai pažinti draugiją, tapo net jos valdybos nariu. 1940 m. jau sovietų okupuotoje Lietuvoje tapo okupacinio režimo Vyriausybės nariu, ministro pirmininko pavaduotoju, užsienio reikalų ministru, 1941 m. – Lietuvos mokslų akademijos tikruoju nariu ir jos prezidentu.

Hitlerinės okupacijos metais dėstytojavo Vilniaus universitete, 1942 m. nacių priverstas paskelbė antitarybinį pareiškimą, 1944 m., artėjant frontui prie Lietuvos, pasitraukė į Austriją, 1947 m. gyveno JAV, dėstė slavistiką Pensilvanijos universitete.

Pirmieji V. Krėvės eilėraščiai lenkų kalba pasirodė 1907 m. Nuo 1909 m. pradėjo rašyti lietuviškai. 1911 m. pasirodė jo draminė epopėja „Šarūnas“, kurioje buvo išaukštinta Lietuvos senovė, pagrindinio dramos veikėjo kunigaikščio Šarūno asmenyje žmogaus nepalenkiama valia ir kryptingumas, siekiant tikslo – sukurti Lietuvos valstybę. 1912 m. buvo publikuoti jo „Dainavos šalies senų žmonių padavimai“, kuriuose, tęsiant jo pasirinktą temą „Šarūne“, buvo pavaizduotos lietuvių kovos su kryžiuočiais, išaukštinta jų narsa ir kovingumas, meilė ir pasiaukojimas Tėvynei, jos idealams. Lietuvių liaudies dainų bei dzūkiškų raudų motyvais parašytais padavimais V. Krėvė tapo lietuvių tautinės literatūros pradininku, klasiku, jau ištrūkusiu iš lenkiškojo romantizmo įtakos ir davusiu pradžią lietuviškajam tautiniam neoromantizmui.

1922 m. pasirodė jo drama „Skirgaila“, kurioje buvo vaizduojamos XIV–XV a. Lietuvos valdovo pastangos išsaugoti valstybingumą, atskleidžiama dramatiška jo psichologinė būsena, sprendžiant koliziją tarp pareigos Tėvynei ir žmogiškojo jausmo. Per sunkią ir labai skausmingą vidinę kovą dramoje laimi valdovo pareiga Tėvynei.

Nuo šios dramos Vinco Krėvės kūryboje prasideda naujas etapas – posūkis nuo neoromantinės literatūros prie psichologinės. Tai ryškiai parodo jo apsakymų rinkinys „Šiaudinėj pastogėj“

(1921–1922, 2 d.) bei misterijos „Likimo keliais“ (1926–1929, 2 dalys).

1921–1930 m. buvo išleistas Vinco Krėvės kūrybos rinkinys „Raštai“.

Jo tautotyrinė veikla – tautosakos, lietuvių liaudies dainų, priežodžių, poringių rinkimas, užrašymas ir parengimas spaudai (1924 m. pasirodė jo parengta knyga „Dainavos krašto liaudies dainos“, 1933 m. – „Aitvaras liaudies padavimuose“, 1934 m. – „Dzūkų poringės“, 1934–1937 m. – „Patarlės ir priežodžiai“).

V. Krėvė dar ketino grįžti į neoromantinę kryptį, ieškojo lietuviškos ir rytietiškos kultūrų sąsajų, parašė knygą „Rytų pasakos“ (1930), kurioje buvo pateiktos stilizuotos persų ir indų legendos. 1935 m. pasirodė istorinė V. Krėvės drama „Mindaugo mirtis“ (1935), kuri to meto skaitytojų buvo sutikta gana abejingai. Jautrios sielos rašytojas tokią skaitytojų nuostatą priėmė skausmingai ir ilgai nerašė.

1939 m. pasirodžiusi jo apysaka „Raganius“ pelnė didžiulį pripažinimą. 1944 m. buvo išleistas V. Krėvės apysakų rinkinys „Miglose“, jau gyvenant JAV – prozos ir dramos dialogų veikalas „Dangaus ir žemės sūnūs“ (2 d. 1949, 3-iosios fragmentai buvo išspausdinti periodinėje spaudoje).

1982 m. Vilniuje išleisti Vinco Krėvės-Mickevičiaus „Rinktiniai raštai“.

Vincas Krėvė-Mickevičius mirė 1954 m. liepos 7 d. Springfilde (JAV, Pensilvanijoje). 1992 m. jo palaikai buvo parvežti į Lietuvą ir perlaidoti jo gimtųjų Subartonių kapinaitėse.

J. A. Herbačiauskas Krėvę vadina „žuvusios lietuvių tautos dvasios ieškotoju“ ir vertina jį kaip žmogų, „kuris tikėjosi išvysti Lietuvoj gyvenimo stebuklus, o išvydo gyvenimo niekšybes. Jis man daro įspūdžio labai skaudžiai nusivylusio žmogaus“ (Ten pat). Todėl ir aštriai jį kritikuoja. Savo studijoje apie Krėvę J. A. Herbačiauskas rašė:

„Skaitant Krėvės žymiausius kūrinius, susidaro tokia nuotaika: Lietuvos tautos dabartiniame gyvenime nėra (?!), lietuvių dvasios, lietuvių idėjos. Lietuvos dabartis tuščia. Viskas kapuose

(praeity): ir garbė, ir didybė, ir riteriškumas, net ir lietuvio būdas (charakteris). Reikia būti archyvistu ir archeologu, kad lietuvių dvasią galėtum susekti, surasti. Reikia išknisinėti visus piliakalnius, išspaviedoti amžiumi lietuvius, kad dasiprotėtum, kuo privalo būti lietuvis dabar. Mano manymu – toks nusistatymas yra didžiausia klaida. Logiškai dalyką svarstant, reikia skaitytis su praeities determinacija: dabartį nuolat gimdo praeitis, praeitis pasikartoja dabarty, o dabartis visada demaskuoja praeitį! Turbūt mūsų praeitis nebuvo jau tokia „angeliška“, jeigu dabartis tokia „velnioniška“! Kas smerkia dabartį, tas smerkia ir praeitį. *Ex nihilo nihil* (iš nieko niekas neatsiranda (Lukrecijus – *O. V.*). Dabartis pakartoja praeities niekšus ir didvyrius“ (Ten pat, p. 418). „...Ne protu, bet širdimi reikia ieškoti Lietuvoj lietuviškos dvasios. Kur? Gyvenime, ne kapuose“ (Ten pat, p. 419).

Kitas literatūros kritiko nepasitenkinimo Krėvės kūryba akcentas motyvuojamas tuo, kad tarp įvairių Krėvės kūryboje pateiktų legendų ir padavimų „skaitytojas veltui ieško svarbiausios legendos: jo asmeniškos gyvybės legendos...“ Dėl to kritikas kaltina Krėvę nenuoširdumu, vadina jį kūrėju, „kuris nenori parodyti savo atviro veido išraiškos“ (Ten pat, p. 425).

Bet apibendrindamas Krėvės kūrybos analizę, kuri, beje, nėra palanki Krėvei, J. A. Herbačiauskas rašo: „Vien už tai aš Vincą Krėvę branginu, kad jis bent ieško mūsų tautos gyvybės šaltinio. Gal ir ne jo kaltė, kad to šaltinio jis dar nesurado. Dabar Lietuvoje labai miglotos dienos: patamsiuose sunku ką nors pastebėti. Palyginus su mūsų rašytojų didžiuma, Krėvė bent trokšta gerti iš šaltinio, o ne iš tos balos, kurią išvėmė (atsiprašau, konstatuoju faktą!) nesveiki tautos viduriai“ (Ten pat, p. 426).

Justinas Marcinkevičius, atvirkščiai, Vinco Krėvės kūrybą labai aukštai vertino už tai, kad „Iš negausių, mažiau negu kuklių folkloro užuominų jis kaip kruopštus, prityręs ir įkvėpimo pagautas restauratorius-kūrėjas ataudė legendinę Dainavos šalies senovę ir išdainavo tragiškąjį jos herojų – Šarūną. Tai, galima sakyti, tautos mitologija, mūsų „Iliada“ ir „Kalevala“. Giliau į na-

cionalinės būties šulinį dar niekas nėra nusileidęs, o vanduo, kurį iš tų klodų iškėlė rašytojas, dar ne sykį bus reikalingas mūsų drąsai ir vilčiai gaivinti“ (Marcinkevičius J. Pripildė mus Lietuvos // Tekančios upės vienybė. K., 1994, p. 51, 52). Poetas Krėvės kūrybos lauke mato augančią lietuviškos dvasios duoną, brandžiomis žodžio varpomis kuždančią amžiną laisvės, laimės, didelių darbų ir žygių troškimą, žmogaus ir istorijos dramatiškumą, kai grumiamasi ne „dėl trupinio aukso, gardaus valgio šaukšto“, o dėl gyvybinių asmenybės ir tautos pagrindų. Jo nuomone, Krėvės „Dainavos šalies padavimai“, dramos „Šarūnas“, „Skirgaila“, „Mindaugo mirtis“, „Šiaudinės pastogės“ apsakymai ir apysaka „Raganius“– tai lietuviškojo epo dalys, jungiančios herojinį ir valstietiškąjį epą. „Visi Krėvės herojai turi aštrų tėvynės meilės jausmą – be jo jie nebūtų herojai. Tas jausmas kelia juos, užlieja kaip koks galingas vėjo gūsis, įpučia žmogų – kaip ugnį, lyg fakelą uždega jį kančiai ir žygdarbiui“ (Marcinkevičius J. Ten pat, p. 55).

Krėvės kūryboje tėvynė ir gamta – neatskiriama vienovė. Jo herojai glaudžiasi prie gamtos, ieškodami joje supratimo, dvasios ramybės ir paguodos. „Gamta, kaip ir tėvynė, persmelkia visą žmogų, vienovėje su gamta ir tėvyne žmogus patiria didžiausią laimę ir gyvenimo pilnatvę“ (Ten pat). Toks yra senasis skerdžius Lapinas, kuris neturi jėgų gyventi ir miršta, kai Grainis nukerta liepą. „Sukūręs žmogų tėvynėje ir žmogų gamtoje, Krėvė savo dramomis ir proza atliko tai, ką Maironis – savo poezija: pripildė mus Lietuvos. Tiesa, Krėvės Lietuva kur kas dramatiškesnė, prieštaringenė nei Maironio... Ir žmogus, gyvenantis joje... aistrų ir prieštaravimų plėšomas, kenčiantis, nelaimingas, o trokštantis dievams prilygti žmogus“ (Ten pat, p. 57). Tokie yra ir Šarūnas, ir Skirgaila, pasiryžę dėl savo tikslų aukoti viską, taip pat ir gyvybę... „Užtat ir gimtosios literatūros peizaže Krėvė iškyla kaip koks Dainavos šalies piliakalnis, prie kurio, lietuviško žodžio vedami, einame pažiūrėti tėvynės, gamtos ir savęs“ (Marcinkevičius J. Ten pat, p. 58).

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS

Vincas Mykolaitis-Putinas

Rašytojas Vincas Mykolaitis-Putinas savo ankstyvojoje lyrikoje – neoromantinėje dramoje „Valdovas“ (1913, 1921, 1929), dabar Agnės Iešmantaitės įtrauktoje į rinkinį „Neoromantinė drama Lietuvoje“ (K., 1978), tęsė Maironio išpuoselėtą romantinę lyrikos tradiciją. Poemoje vyrauja tėvynės meilės ir ištikimybės jai, skaidrių gamtos išgyvenimų, lemtingos meilės motyvai, ryškėja simboliniai beribių žvaigždėtų dangaus erdvių, pranašaujančių žmonių likimus, jų dalią, nuojautų, burtų, sapnų, atliepiančių paslaptingą žmogaus sielos gelmę, vaizdai.

Vienas iš knygos herojų Burtininkas jausmingos sielos mergaitei Danguolei aiškina:

Sapnai – dievų slaptingas kuždesys,
Bet tiktai retas jį gerai nugirsta.
(Mykolaitis-Putinas V. Valdovas. K., 1978, p. 22).

Poemos „Valdovas“ siužetas nesudėtingas. Despotiško ir žiauraus valdovo Krūšnos užkariautoje žemėje prasideda jo pavergtos genties maištas. Krūšna jau senas, nepajėgia valdyti kardo, kaip kažkada jaunystėje, ir maištui malšinti paskiria į jo pilį užklydusį klastingą kitos genties karį Maurą. Tačiau valdovo sielos ramybę sutrikdo maištininkų pasiuntinys, pranešęs Krūšnai, kad tarp maištininkų yra jo sūnus, kuris prieš daugelį metų buvo pagrobtas ir išauklėtas tikru tos genties ir tos žemės patriotu. Jeigu Krūšna maišto malšinti pasiųs karius, gali žūti jo sūnus, būsimasis valdovo užkariavimų perėmėjas. To Krūšna negali sau leisti.

Todėl, Mauro patartas, nutaria veikti prieš maištininkus klasta. Kaip visada romantinėje literatūroje, deja, ir realioje Lietuvos istorijoje, visada atsiranda išdavikas. Išdavikas Kirmis, nekenčiantis savo genties ir jai nežinia už ką keršijantis, atsiranda ir poetinėje dramoje „Valdovas“. Jis, kaip ir mūsų pokario išdavikai, atveda Mauro karius prie brolių Gyčio ir Skaidros buvimo vietos. Mauro kariai tamsoje juos sučiumpa, atveda į Krūšnos pilį, tikėdamiesi, kad gentis, netekusi vadų, nutrauks maištą. Pilyje valdovas suimtųjų neįmeta į požemius kaip kalinių, bet elgiasi su jais mandagiai ir maloniai, siekdamas išsiaiškinti, kuris iš jų yra jo tikrasis sūnus. Vienas iš jų Skaidra – santūresnis, mandagesnis, su valdovu kalba pagarbiai, bet išlaikydamas jo aukštai kilmei deramą orumą: nemeluoja ir tvirtina – jeigu būtų paleistas, tęstų pradėtą kovą už genties laisvę. Kitas brolis Gytis – emocingesnis, sunkiai valdantis savo temperamentą, su valdovu kalba narsiai ir pakeltu balsu. Tačiau, bendraudamas su Danguole, jos argumentų ir atklydusių iš vaikystės blankių prisiminimų įtikintas, suvokia, kad tai jis, Gytis, yra valdovo sūnus. Tačiau Gytis suvokia ir kita: jeigu jis Krūšnai prisipažins esąs jo sūnus, pasmerks mirčiai savo brolį – jį užauginusios genties valdovo sūnų Skaidrą. Jo tėvą nužudė Krūšna. Sesers verčiamas prisipažinti ir nutraukti tėvo kančias jis seseriai paaiškina:

Valdovas tėvas lieptų jam tuojau
geležimi apkalt rankas ir kojas
ir į giliausią požemį įmesti,
kur jis pražūtų nuo drėgmės ir bado.
(Ten pat, p. 71).
Kitaip ir būti negalėjo, nes
Skaidra – tai sūnus
šios genties nužudytojo valdovo,
vadinasi, didžiausias Krūšnos priešas.

Sielos gelmėje Gytis supranta dramatišką savo padėtį – prieš savo tėvą rankos jis jau nebepakels.

Jau aš daugiau nebekariausiu.
Nudžiūsiu tartum jaunas ąžuolėlis,
Iš ten išrautas, čiagi neprigijęs...

Iškviestas pas valdovą, savo tėvą, jis dar kartą išsigina esąs jo sūnus, emocingai ir piktai išvardija tėvo nusikaltimus, padarytus jo užkariautai genčiai (valdovas nužudytas, jo sūnus pasmerktas našlaičio daliai, iššudyti tos genties vyrai, visas kraštas paskandintas gedule, o dabar valdovas ketinąs už savo saugumą senatvėje atiduoti niekšui Maurui ir savo dukterį Danguolę).

Tu budelis esi ne vien tik svetimiems!
Tu niekšui tam parduodi savo dukrą!
Tu vertas, kad tavęs vaikai išsižadėtų.

Audringo, kaip ir jo sūnaus, temperamento valdovui to jau buvo per daug. Jis puola prie sūnaus ir jį nužudo. Ir tik tada, kai Gytis mirdamas ištaria jam:

Vai tėve mano, tėve...
Atleiski man piktus žodžius...

Krūšna suvokia, ką padaręs. Jis išprotėja, o vėliau ir žūva... Tuo tarpu į pilį, Burtininko vedami, įsiveržia maištininkai ir tos žemės valdovu paskelbia Skaidrą. Tas savo ruožtu skelbia taiką tarp genčių...

Literatūrologė Viktorija Daujotytė poemą „Valdovas“ vadina balade. Jos nuomone, poemos baladiškumą liudija sąvokos „lemtis“, „likimas“, „dalia“. Romantinio žanro baladėje herojų likimus, kaip ir graikų dramoje, lemia ne psichologinis įtikinamumas, bet išankstinė valia, likimas.

Ir iš tikrųjų „Valdove“ yra scena, kai brolių Gyčio ir Skaidros mokytojas Burtininkas jiems aiškina:

Likimas skyrė jums dvejopą kelią:
pirmajam – kad grąžintų tėvo teisę,
antrajam – kad išpirktų tėvo kaltę –
abiem – kad iškovotut gentei laisvę.
Jūs laukia skaudžios abejonių dienos,

bet, nūn, prisiekit prabočių vėlėm,
kad savo kelio neišsižadėsit
ir genties priešui rankos neištiesit...
(Ten pat, p. 45).

Abu vaikinai liko ištikimi savo priesaikai ir Mokytojo jiems įskiepytai tėvynės meilės idėjai. Gytis pasirinko geriau mirtį, o ne turtus ir jį užauginusios genties išdavystę...

Ir Viktorija Daujotytė, ir Irena Kostkevičiūtė savo knygose ir straipsniuose apie Vinco Mykolaičio-Putino „Valdovą" ypač akcentuoja Gyčio rezistencinę dvasią. Baladėje jo paveikslas – vienas ryškiausių; jaučiama, kad baladės autorius kaip tik jam, Gyčiui, labiausiai simpatizuoja, gal net ir susitapatina su juo.

Savo straipsnyje „Pasipriešinimo fenomenas Putino lyrikoje" Irena Kostkevičiūtė rašė:

„Dvasinis pasipriešinimas vienas žmogaus valios aktų, Putino suvokiamas kaip esminis kūrybinio veiksmo akstinas, labai svarbus ir visoje rašytojo pasaulėvokoje, yra jo etinio nukreiptumo postūmis, vidinė problematikos spyruoklė, neatskiriama saviraiškos dalis, turėjusi reikšmės ir jo estetikos bei stiliaus dinamikai. „Aš pasiliksiu ištikimas, nors pats būdamas silpnas ir artimas neurozei, – rašė jis, – pasiliksiu ištikimas stipriam, tragiškam prometėjiškam–bethoveniškam žmogui, kovojančiam su visokeriopa vergove, blogiu, liga, mirtim. Tą pačią nuostatą „Aš liksiu ištikimas žmogui / Ir sau pačiam" – tvirtino poetas rinkinyje „Langas" (Metai, 1991, Nr. 1, p. 116).

Pareigos ir ištikimybės tautai etika Putino kūryboje ypač svarbi, kelianti ne tik žmogaus, bet... ir pačios tautos sąmoningumo būtinybę bei reikšmę, jo vadinama „tautine idėja". Okupacijos metais ši Putino kūrybos savybė buvo ne tik tušuojama, bet ir laikoma poeto dvasinės orientacijos įkalčiu. „Putino stipriai išplėtotas humanistinis sąmoningumas ir yra pagrindinis jo žmogaus ginklas, jo liberalinio nusistatymo išeities taškas siekti dvasinės ir pilietinės laisvės... Etinio išgyvenimo intensyvumas ir

sudaro ypač ryškų Putino kūrybos šviesratį. „Reikėtų rasti (surinkti) paliudijimų, – pažymi Justinas Marcinkevičius, – ką Lietuvai, mūsų kultūrai, inteligentijai reiškė jau vien tik Putino buvimas, gyvenimas su visais ir tarp visų – čia didžiulė jo pasilikimo, ne emigravimo prasmė. Jis buvo dvasinė užuovėja, žmogaus ir kultūros matas. Argi tai ne rezistencija, kai žmogus vien tik savo buvimu skatina tautos gyvybę ir stiprybę, kūrybingumą ir valią išlikti? Toks žmogus yra visada šūvis į priespaudą. Reikėtų įtvirtinti šitokią sampratą, šitokio buvimo sudėtingumą, dramatizmą, jos rezistencinę prasmę. Šiandien tai lengvabūdiškai užmirštama“ (Kostkevičiūtė I. Ten pat, p. 129–130).

„Kaip viena iškiliausių, dvasinę tautos kultūrą vienijančių, jos suskaidytas dalis jungiančių asmenybių poetas skelbė ištikimybę ir žmogui, ir tėvynei. Žengdamas su istorija ir drauge jai besipriešindamas, sutardamas ir prieštaraudamas, jis kūrė žmogaus Vilties ir žmogaus Tikėjimo poeziją“, – taip savo gilų straipsnį baigia kritikė Irena Kostkevičiūtė.

BALYS SRUOGA

Balys Sruoga

Ko tylite sustingę kaip belaisviai?
Karalius mirė?.. Ne! Karalius – gyvas!
Iš aukšto sosto pergalę jis skelbia!
Iškelkit vėliavas! Ir vainikus
Ištieskit vieškeliu plačiu: karalius
Mus veda Vilniun, sostan Gedimino!

Balys Sruoga

Balys Sruoga – paskutinis prieškario nepriklausomos Lietuvos neoromantikas. Jis buvo įsitikinęs, kad „Pajusti savo šaknis ilgaamžėje tautos būtyje, šalia nepriklausomybės išlaikymo – yra pats svarbiausias uždavinys“. Kaip rašė literatūros kritikas prof. Vytautas Kubilius, „Sovietinis totalitarizmas stengėsi išplauti tautinio tapatumo pagrindus: mankurtus lengviau valdyti negu piliečius, prisimenančius savo šalies nepriklausomybę ir švenčiančius jų kunigaikščių jubiliejines datas. Toks nupilietintas, istorinės atminties netekęs žmogus įtraukiamas į traiškančių socialinių permainų verpetą, o jauna ir silpna valstybė negali jo apsaugoti nuo nedarbo ir skurdo. Kadangi valstybė jo neperkelia iškart į pertekliaus visuomenę, jis nusigręžia nuo tos valstybės, nusivylęs ir piktai grūmodamas“ (Kubilius V. Tautinė literatūra globalizacijos amžiuje. K., 2003, p. 16).

Ar ne to siekia ir mūsų valdžia, Kultūros ministerija ir kitos už kultūrą atsakingos dabartinės Lietuvos institucijos, neleisdamos išvysti saulės šviesos tautinei literatūrai, kuriančiai jaunimui idealus ir siekiančiai, kad jis tais idealais vadovautųsi? Nutautinta ir nupilietinta literatūra, nutautintas teatras, nutautinta televizija. Į Lietuvą atėjo sutemos. Kur bepažvelgsi – kultūros griuvėsiai, laistomi krauju ir postmodernizmo nuodais.

Mūsų istorijoje to jau būta. Bet tą darė amžini Lietuvos priešai lenkai, vėliau rusai. Ir tai buvo suprantama. Bet kuris okupantas stengiasi sunaikinti pavergtųjų kultūrą. O dabar tai daro savi... Lietuviai. Vos tik jie prieina prie valdžios sotaus lovio. O kas užsakovas dabar? Kam rūpi sunaikinti tautą ir jos gyvybingumą? „Kodėl Lietuva, apgynusi Europą nuo mongolų „nuoga krūtine“, buvo išstumta į istorijos užribį? – klausia literatūrologas V. Kubilius. – Kodėl baltų gentys tapo savo kaimynų kolonizacijos ir asimiliacijos grobiu, o pastanga išlikti – vienintelių gyvybės likučių tikslu?“ (Ten pat, p. 39). Ar tos gyvybės kibirkštėlė dar išliks po dabartinėje Lietuvoje siaučiančių nusikalstamo godumo vėjų mūsų šalies viduje ir atšiaurių globalizacijos vėjų, draskančių Lietuvą iš išorės?

Balio Sruogos istorinėje dramoje „Milžino paunksmė“ (1932, pastatyta 1934, 1974, 1979) vaizduojama XV amžiaus pradžios lenkų didikų kova prieš jų pavergtą, bet nepaklusnią Lietuvą ir jos valdovą Vytautą; sukurtas tragiškas pardavusio Lietuvą ir lenkų niekinamo karaliaus Jogailos paveikslas. Jis atskleidžiamas dramoje paties karaliaus Jogailos lūpomis:

Aš – užkurys! Ar tu žinai, ką reiškia –
Karalius užkurys?! Kur tu matei,
Kad kalinys galėtų pasirinkti
Kalėjimo sargus? Taip pat ir aš.
Gal yra karaliai kur kitur. Ne Lenkuos.
Parduos tave su sąžine, su siela
Už menką pinigą, už žemės šiukšlę.

Tau įsakys, ką tu turi daryti.
Kalbėti ką. Mylėti. Jausti. Vesti...
Nepažiūrės, ko trokšta tavo siela.
Sutuoks tave. Vaikų tau prigimdys!
Laiške ne tai parašo, ką man skaito,
Ir skaito man ne tai, kas parašyta!..
(Sruoga B. Milžino paunksmė. V., 1997, p. 294).

O pačiame karaliaus dvare – intrigos, paleistuvystė, girtavimas, didikų ir vyskupų klasta bei veidmainystė įnirtingoje kovoje dėl valdžios pačioje Lenkijoje ir siekiant parklupdyti Lietuvą... tikra Sodoma. Ypač lenkų didikai ir vyskupai daug energijos išeikvojo intrigoms prieš Vytautą, kad jam nebūtų uždėta karaliaus karūna. Taip ateina ir lemtingieji 1430 metai, kai Vytautui paduodamas nartus žirgas ir jis, krisdamas nuo jo, susižaloja bei miršta. Krokuvos vyskupas Zbignievas, kreipdamasis į savo karalių Jogailą, sako:

Komedija dėl Vytauto karūnos
Kaip muilo burbulas dabar baigta, –
Visų komedijų pati kvailiausia!
Tau nebėra ko veikt daugiau čionai, –
Ir bėk, skubėk, karališkas seneli,
Kol dar žeme tave nešioja kojos, –
Kol sukvailėt visai nesuskubai...
(Ten pat, p. 301).

Lietuvių tauta – dramos choro giedotojų lūpomis – nuliūdusi dėl savo mylimo valdovo mirties ir išsigandusi dėl savo ateities gieda:

Kas mums pakels nuo žemės veidą
Ir mūsų širdį apvalys?..
.....
Verk, tėviškėle, verk, Lietuva...
Jau nusileido saulė tava!
(Ten pat, p. 309, 312).

B. Sruogos apdainuotu istorijos tarpsniu Lietuvoje dar buvo vyrų, stiprių Asmenybių. Tarp jų ir kunigaikščio Algirdo sūnus Švitrigaila, ilgai kalintas lenkų Karūnos požemiuose, stebuklu iš jų ištrūkęs. Priešingai negu Jogaila, sugniuždytas lenkų ponų ir vyskupų įžūlumo, Švitrigaila išdrįsta eiti „prieš srovę“, gindamas jo pavergtos tautos orumą. Prie Vytauto Didžiojo karsto jis prisiekia:

Karaliau Vytaute!

.....……..

Dangaus vardu palaimink tu mane,
Kad aš galėčiau eit keliu tavuoju, –
Pakelt galėčiau tavo naštą!
Tu dėl tėvynės mūsų nemarios
Kaip milžinas vargai, kaip viešpats koveis!
Prisiekiu Tau, – laisva tėvynė tavo
Galinga ir didi per amžius bus!..

Ir iš tikrųjų kunigaikštis Švitrigaila tęsė Vytauto Didžiojo žygį. Jam pavyko išlaikyti Lietuvą dvejus metus – galingą ir didžią... Tai buvo paskutinis Lietuvos valdovas, kuriam rūpėjo jo tauta...

Į tautinės idėjos turinį Balys Sruoga kunigaikščio Švitrigailos asmenyje įnešė naują elementą – Asmenybės valią, kuri 500 metų tėkmėje subrendo į Tautos valią. Ją 10 metų pokario partizaninėse kovose per kraujo klanus, kančias, tremtis ir mirties siaubą kaip Prometėjo liepsną nešė Lietuvos partizanai. Su ja Sąjūdžio dainuojančioje revoliucijoje iškovojome laisvę... Ir ją praradome... kai ji suskilo į 3 milijonų „nežabojamas“ laisves... Tarp jų ir laisvę vogti, skriausti artimą, smurtauti, žudyti... Ar suspėsime suvokti, kol dar tauta kvėpuoja, kad ne globalizacija ir ne kažkokios objektyvios istorijos jėgos kaltos dėl visų mūsų nelaimių, bet mes patys?.. Mes patys savo „laisvėmis“ smaugiame ir žudome mūsų tautą ir mūsų valstybę.

Istorija žengia per Lietuvą, pasirodo, dar baisesniu ir klastingesniu savo pasekmėmis, negu karai ir okupacijos, globalizacijos keliu. Ar netaps Lietuva to kelio auka?

2.2. LIETUVIŠKOSIOS TAUTOTYROS TEORINIŲ PRADMENŲ IR TAUTINIO UGDYMO PAGRINDŲ KŪRĖJAI

Kaip jau minėjome skyriaus pradžioje, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, Vinco Mykolaičio-Putino žodžiais tariant, Lietuvos inteligentija, susižavėjusi įvairiausiais laisvės vėjais, pučiančiais iš Rytų ir iš Vakarų ir susiskaldžiusi į įvairias tarpusavyje besipešančias literatūros sroves ir sroveles, jau nebepajėgė formuoti Tautos idealų, jos Tautinės idėjos bei numatyti jos kelio į ateitį strateginių krypčių. Tą suvokę patriotiškiausi ir sąžiningiausi rašytojai dar mėgino tokią chaotišką lietuvių literatūros situaciją gelbėti, lenkų pavyzdžiu gaivindami tautinio idealizmo ir romantizmo patirtį literatūroje, sąmoningai ir pasiaukojamai susibūrę į neoromantinę literatūros kryptį. Jų buvo nedaug. Tai jau minėti Vydūnas, Vincas Mykolaitis-Putinas, Vincas Krėvė ir Balys Sruoga – ir jie jau nebepajėgė tapti Lietuvos inteligentijos viršūne, vesti paskui save Tautą, tautinę idėją įgyvendinti literatūroje ir visuomenėje. Jų gražios pastangos ir darbo rezultatai taip ir liko tik tautinio romantizmo tąsa, jo aidas. Tautotyrai, beje, jis buvo naudingas, nes į jos teorinį lobyną įnešė nemažai naujų sąvokų, tarp jų – „tautinė idėja“, „tautinė literatūra“, „tautiškumas“, „tautos garbė“ ir kitas, ženkliai praturtinusias lietuviškąją tautotyros teoriją.

Visuomenėje, kaip ir gamtoje, tuštumos nebūna. Kai viena pozityvi paradigma išsisemia, atsiranda kita. Išsisėmus literatūros, kaip pagrindinės tautotyros versmės, paradigmai, visų akys nukrypo į domėjimąsi pedagogika ir ugdymo filosofija. Šios paradigmos atsiradimą lėmė objektyvūs to meto Tautos poreikiai. Kaip rašo literatūrologas R. Paulauskas, „1918 metais lietuvių tauta atsidūrė ant realaus tautinio, valstybinio, kultūrinio ir dvasinio atgimimo slenksčio, ir žengiant pirmus žingsnius į brandą buvo reikalinga nauja tautos, visuomenės ir asmenybės ugdymo koncepcija. Vienas iš pirmųjų šio darbo ėmėsi 1920 metais iš Šveicarijos

sugrįžęs Stasys Šalkauskis“ (Paulauskas R. Stasio Šalkauskio ir Antano Maceinos filosofinė pedagogika. V., 1990, p. 25).

Vydūnas, Antanas Maceina ir Stasys Šalkauskis, daug nuveikę lietuviškos tautotyros srityje, jos pamatą matė ne literatūroje, bet filosofijoje, tuo praplėsdami tautotyros tyrimų ribas naujais aspektais, parodydami dideles šios mokslo krypties plėtros galimybes.

STASYS ŠALKAUSKIS

Stasys Šalkauskis

Stasys Šalkauskis gimė 1886 metų gegužės 16 dieną Ariogaloje, gydytojo šeimoje. Motinos protėviai buvo kilę iš garsios Lietuvos didikų Goštautų giminės. Šeimoje augo 9 vaikai. 1890 metais Šalkauskių šeima persikėlė gyventi į Rygą, tačiau prie svetimos aplinkos nepritapo ir 1891 metais grįžę į Lietuvą apsigyveno Šiauliuose. Čia Stasys baigė Šiaulių gimnaziją ir 1905 metais įstojo į Maskvos universiteto Teisės fakultetą. Jį baigė 1911 metais. Kurį laiką dėl plaučių džiovos gyveno Samarkande. Dirbo Komercijos banke juriskonsulu ir papildomai – prisiekusiojo advokato padėjėju. 1915 metais išvyko į Fribūrą ir čia iki 1920 metų universitete studijavo filosofiją. 1920 metais apgynė filosofijos daktaro disertaciją.

1919 metais, dar studijuodamas Fribūro universitete, Stasys Šalkauskis paskelbė savo pirmąjį mokslinį darbą prancūzų kalba „Ant dviejų pasaulių ribos“ (Sur les Confins de deux Mondes – Geneve, 1919), kuriame, remdamasis daugybe šaltinių, paskelbtų Rytuose ir Vakaruose, įrodinėjo, kad Lietuvoje „po rytietiško

pasyvumo, būdingo Lietuvos valstybingumo pradžiai, ir po vakarietiško aktyvumo, atėjusio per lenkus ir vokiečius, seks nauja abiejų kultūrų sintetinimo era“ (Cit. pagal R. Paulauską. Ten pat, p. 30).

Ši jo studija sukėlė gana aštrią diskusiją ne tik Lietuvoje, bet ir Vakaruose. Matyt, tai ir lėmė, kad S. Šalkauskiui buvo pasiūlyta dėstyti specialų kursą Fribūro universitete apie Rytų ir Vakarų filosofijų ryšių tendencijas.

1920 metais grįžęs į Lietuvą S. Šalkauskis aktyviai įsitraukė į visuomeninę veiklą. Įkūrė „Romuvos“ draugiją, kuri įtikinamai propagavo idėją, kad lietuvių tautos ateitį lems trys veiksniai: lietuvybė, krikščionybė ir demokratija. 1921 m. inicijavo „Romuvos“ draugijos žurnalą „Romuva“, kurį jis pats 1921–1922 metais ir redagavo. Įsikūrus Kauno universitetui 1922 metais Stasys Šalkauskis buvo pakviestas į Teologijos-filosofijos fakultetą dėstyti įvairių tuo metu universitetui reikalingiausių mokymo kursų. Dėstė filosofijos, pedagogikos, logikos, etikos, estetikos, kalbos kultūros ir kitus kursus bei specialius kursus (1922–1940). Jo paskaitos buvo įdomios, populiarios, mėgstamos ne tik studentų. Jų paklausyti ateidavo ir universiteto dėstytojai, o prof. Vosylius Sezemanas, ateidamas į S. Šalkauskio paskaitas, net savo kėdutę atsinešdavo.

Ir dėstytojaudamas universitete Stasys Šalkauskis liko aktyvus visuomenininkas. 1922 metais, tapęs profesoriumi ir įgijęs akademinį svorį, Kaune įkūrė Lietuvių katalikų mokslų akademiją, 1933 metais tapo LKMA akademiku, o 1938 metais – jos pirmininku. 1939 metais jis tapo Vytauto Didžiojo universiteto rektoriumi. 1927–1930 metais vadovavo Ateitininkų draugijai. 1932–1934 metais redagavo katalikišką žurnalą „Židinys“, bendradarbiavo su kitais tos pačios krypties moksliniais žurnalais „Logos“ ir „Soter“. Parašė ir išleido knygas: 1926 metais – „Bendrieji mokslinio darbo metodikos pradai“, „Kultūros filosofijos metmens“ ir pirmąjį Lietuvoje filosofinės pedagogikos mokslinį darbą „Lietuvių tautos ugdymo uždaviniai“. Tai – vienas pirmųjų ir lietuviškosios tautotyros pedagogikos darbų, kuriame autorius aptarė lietuvių tautos istorinio paveldėjimo sąlygotus tautos bruo-

žus: polinkį į servilizmą, iniciatyvos stoką, nesugebėjimą organizuotis, amorfišką kultūrą, pasiduodančią kitų įtakai, numatė tautos auklėjimo tikslus, pirmiausia siekiant išgyvendinti šiuos įvardintus jos bruožus, būtinybę spartinti kultūrinę kūrybą ir jos brandą, daugiausia dėmesio skiriant tautiniam, patriotiniam, nacionaliniam ir tarptautiniam tautos auklėjimui.

1928 metais pasirodė jo „Filosofijos įvado“ 1 dalis. Filosofijos ciklo straipsniai ir pasirodžius monografijai buvo tęsiami žurnale „Logos“. Tais pačiais metais pasirodė kita jo knyga, parašyta, matyt, esant būtinybei, „Fizinis lavinimas ir jo tikslai“, 1932 m. – „Visuomenės auklėjimas“, 1933 m. – „Lietuvių tauta ir jos ugdymas“, iki šiol naudojama aktyvioje mokslinėje veikloje, plačiai cituojama ne tik pedagoginėje, sociologijos, filosofijos, bet daugiausia – tautotyros literatūroje. 1935 m. pasirodė S. Šalkauskio „Įvedamoji pedagogikos dalis“, 1936 m. – „Bendrieji pedagogikos pagrindai“, 1938 m. – „Bendroji filosofinė terminija“, o rankraščiuose liko jo monografija „Bendroji estetika“. Jos išleisti mokslininkas jau nebespėjo.

1940 m. birželio 15 d. Rusijos ginkluotosioms pajėgoms okupavus Lietuvą, Kauno universitetas buvo uždarytas, kaip ir daugelis jo profesorių, prof. Stasys Šalkauskis buvo atleistas iš darbo. Nei Kaune, nei Vilniuje jam nebuvo pasiūlyta jokio darbo. Jis pats bandė ieškoti kokio nors darbelio, bet dėl katalikiškų pažiūrų negavo jokio. Iš kuklaus bibliotekininkės atlyginimo šeimą išlaikė S. Šalkauskio žmona. Artimiausių draugų nebeliko: dalis jų komunistų buvo ištremti į Sibirą, dalis suspėjo emigruoti į Vakarus. Kazys Pakštas buvo radęs lėšų Šalkauskių šeimai išvykti į Vakarus, be to, dar ir garantavo tolesnį šeimos materialinį aprūpinimą. Tačiau „filosofas pasielgė sokratiškai – šaltakraujiškai priėmė jam siunčiamą išbandymą“ (Paulauskas R. Ten pat, p. 39). Nuolatinė socialinė ir dvasinė įtampa padarė savo – nualino mąstytojo sveikatą, be to, jis dar ir peršalo. 1941 m. gruodžio 4 d. prof. Stasys Šalkauskis mirė Šiauliuose, savo tėvų namuose. Šiauliuose ir palaidotas.

Stasio Šalkauskio filosofinė pedagogika plačiai tyrinėta. Apie ją parašyta dešimtys straipsnių, monografijų, apgintos kelios disertacijos. Jo filosofijos ir filosofinės pedagogikos idėjas plačiai aptarė jo mokinys Antanas Maceina, A. Salys, J. Eretas, J. Grinius, A. Sverdiolas, V. Pikutis, R. Plečkaitis, A. Šliogeris, B. Genzelis, T. Bukauskienė, R. Paulauskas ir kiti. Filosofo grįžimas į tautotyrą dar tik prasideda.

S. Šalkauskio filosofinės pedagogikos metmenyse gausu tautotyrinio pobūdžio aukso kruopelyčių, jau dabar, žiūrint iš laiko perspektyvos, surinktų ir sudėliotų į darnią tautiškumo ugdymo mozaiką.

Bendrojoje ugdymo teorijoje S. Šalkauskis nurodo tris pagrindines funkcijas: perteikimą, išvystymą, įsitraukimą; tris ugdymo priemones – pratinimą, pamokymą, įteigimą arba įkvėpimą; tris aspektus – teorinį, praktinį, estetinį ir keturis lygmenis – individualų, visuomeninį, tautinį ir tarptautinį.

Jo mokyme pedagoginės teleologijos (*tele* – tikslas; *logos* – mokslas) sąvokų hierarchijos viršūnėje yra bendrasis ugdymo idealas (tautotyroje jį vadiname tautos idėja). Kaip jau minėjome ankstesniuose skyriuose, istorinėse epochose, priklausomai nuo dominuojančios pasaulėžiūros, ugdymo idealai kito.

Istorijos tėkmėje susiklostė tokie tipiškiausi idealai: realistinis – orientuotas į materiją, buitį; humanistinis – orientuotas į žmogiškąsias ir kultūrines vertybes ir pietistinis – orientuotas į religines vertybes.

Svarbiausias pedagogo uždavinys – stebint savo ugdytinius nustatyti jų siekius, polinkius, charakterio bruožus, orientaciją aplinkoje ir t.t., siekius ir vertybines nuostatas, jau suformuotas šeimoje, ugdymo tikslus, kurie turėtų tapti jo ugdytinių gyvenimo tikslais, ir parinkti tinkamiausius metodus jiems realizuoti ugdymo procese.

Ugdymo procese svarbu yra suvokti santykius tarp žmogaus individualybės, asmens ir asmenybės interpretavimo. Žmogus kaip individas visada „tam tikru laipsniu yra prigimties davinys; as-

muo – protingo pažinimo, laisvo apsisprendimo ir teisių bei pareigų subjektas, o asmenybė – idealinių vertybių nešėja ir reiškėja“ (Šalkauskis S. Kultūros filosofijos metmens. K., 1926, p. 19). Mokytojas, ugdytojas visada yra asmenybė, nes jis formuoja ugdytinį. Ugdymo procese turi „sugestyvinės reikšmės ne tiek tai, ką (mokytojas – *O. V.*) skelbia, bet tai, koks jis yra pats“ (Šalkauskis S. Lietuvių tauta ir jos ugdymas. K., 1933).

Asmens ir asmenybės tautinio ugdymo procese galioja tie patys bendrieji ugdymo principai. Tauta, kaip ir asmuo, ir asmenybė, privalo turėti savo idealą, atitinkantį to laikotarpio Tautos idėją, kaip tikslą ir kaip siekinį įtvirtintą tautinėje ideologijoje. Jo nuomone, 1918 metais Lietuvai atgavus nepriklausomybę, tautos idėja turėtų tapti „dviejų pasaulių, tiksliau, dviejų pasaulio pusių (Rytų ir Vakarų) kultūrų sintezė“ (Šalkauskis S. Sur les Confins de deux Mondes. Geneve, 1919). Kultūrų sintezė – „tai ne tik svetimų kultūrų perėmimas ir sujungimas, bet ir jų transformavimas tautiniu idealu“. „Idealas suteikia tautos civilizacijai savąjį stilių, kuris padaro ją vienintele savo rūšyje, kuo ji tampa visai nepakeičiama žmonijos gyvenime“ (Ten pat, p. 55).

Rytų ir Vakarų kultūrų sintezės idėjos S. Šalkauskis niekada neatsisakė, nors jam labai griežtai oponavo ir Pranas Dovydaitis, ir Antanas Maceina, ir A. Gobis, ir kiti.

S. Šalkauskis laikėsi nuostatos, kad lietuvių tauta yra kilusi iš Azijos lopšio, persikėlusi į Europą, bet išlaikiusi archajines tradicijas. Rytietiška lietuvių prigimtis sąlygojo iš vienos pusės – intelektualinių galių turtingumą ir kūrybiškumą, iš kitos – lietuvių abejingumą, pasyvumą ir pasidavimą išorės jėgoms. Po Liublino unijos 1569 metais per lenkus Lietuva persiėmė vakarietiška orientacija: įsigaliojo krikščioniškoji pasaulėžiūra, tautos kultūra skilo į liaudies ir bajoriškąją lenkišką šviesuomenės kultūras. Tik 1883 metais prasidėjus tautinio atgimimo sąjūdžiui, lietuvių tauta pradėjo konsoliduotis. Liaudies kultūra garbingai atliko savo pareigą ir kultūrinę misiją, o šviesuomenės kultūra neįstengė ant liaudies kultūros pamato įgyvendinti savo kultūrinės misijos. Ne

sintezuodama, bet visiškai pasiduodama įvairiausioms Rytų ir Vakarų įtakoms, Lietuvos šviesuomenė neteko savo tautinės individualybės ir lietuvių kultūrą padarė amorfišką, neatsparią jokiems kultūriniams ir politiniams vėjams. Kultūrinio amorfiškumo eliminavimą S. Šalkauskis laikė svarbiausiu tautinio auklėjimo ir auklėjimosi uždaviniu (Paulauskas R. Stasio Šalkauskio ir Antano Maceinos filosofinė pedagogika. V., 1990. p. 53).

Tautos idealas – sukurti sąlygas visapusiškam asmenybės susiformavimui, jos brandai, gerovei ir kūrybinio genijaus visapusiškam realizavimui. Joks asmuo ir net valstybė to padaryti negali, nes tik „Tauta yra toji draugijos gyvatos lytis, kuri savaime organizuojasi prigimties būdu ir sudaro tiesiogines sąlygas pilnutiniam individui išsiplėtoti. Pilnutinis individas tegalimas pilnutinėje tautoje“ (Šalkauskis S. Lietuvių tauta ir jos ugdymas. K., 1933, p. 7–8).

Bet kuri tautinė kultūra yra sudaryta iš dviejų lygmenų: liaudies kultūros, kuri tautinei kultūrai teikia materialųjį pagrindą, ir šviesuomenės (elitinės) kultūros, kuri tautinei kultūrai teikia teorinį-idėjinį turinį. Tik glaudžiai bendradarbiaudamos ir viena kitą papildydamos tos tautinės kultūros dalys gali sukurti stiprią ir vientisą, viena kryptimi orientuotą kultūrą, nukreiptą į tautos idėjos įgyvendinimą.

Tautos ugdymo procese Stasys Šalkauskis matė tris lygmenis: tautinį (kalbos ir tautinės literatūros, istorijos puoselėjimą, tradicijų, papročių, tautinių ir religinių švenčių organizavimą, puoselėjimą, praktikavimą ir naujų tradicijų kūrimą), patriotinį (tėvynės meilės, pareigos tėvynei ir atsakomybės už jos likimą ir išlikimą ugdymą, nepakantumą tautiečių asmeninėms ydoms, dorovės pažeidimams ir t.t.) ir tarptautinį (pozityvaus kitų tautų istorinio patyrimo pažinimo ir įsisavinimo, tobulinant savo tautinę kultūrą, kultūrinių galimybių ir subjektyvių siekių derinimo, kitų tautų kultūros naujovių pažinimo ir jų transformavimo, panaudojant savo Tautos dvasiai tobulinti ir t.t).

Siekiant tautinės lietuvių kultūros brandos ir lokaliu, ir globaliu mastu, S. Šalkauskis tautos ugdymui kėlė tokius uždavinius:

1) tautinių ir kultūrinių tautos galių išvystymo; 2) išorinio ir vidinio tautos integraliteto išlaikymo ir adekvačių santykių tarp liaudies ir inteligentijos nustatymo; 3) subjektyvių tautos trūkumų nugalėjimo: 4) švietimo darbo optimizavimo; 5) tautinio pašaukimo vykdymo; 6) sąmoningo pašaukimo įvertinimo; 7) siekimo išlaikyti tarptautinę pusiausvyrą ir nepriklausomybę; 8) visiškos Rytų ir Vakarų pasaulio sintezės realizavimo; 9) jaunosios kartos ugdymo politinės pusiausvyros ir kultūrinės sintezės dvasia; 10) aktyvaus kūrybinio dalyvavimo sprendžiant bendražmogiškąsias problemas; 11) tautinės formos siejimo su universaliu turiniu kūryboje; 12) intelektinio elito ugdymo tarptautiniam bendradarbiavimui (Ten pat, p. 151).

Jo tautos ugdymo koncepcijos viena svarbiausių tezių buvo „ne tautos skaitlingumas ir galingumas, bet vidinis kultūrinis vertingumas lemia jos buvimą nacijų tarpe“ (Ten pat, p. 54). Realizuojant šiuos uždavinius ypač svarbu išugdyti tautinį atsparumą, nugalėti polinkį į servilizmą, pasyvumą, iniciatyvos stoką, nesugebėjimą organizuotis, kitus neigiamus dorovės reiškinius. „Pašalinimas visų šių ydų ir silpnybių iš tautos gyvenimo naujųjų kartų atitinkamu auklėjimu yra vienas iš aktualiausių uždavinių mūsų pedagogams... Tautų šeimoje mes tik tada begalėsime garbingai užimti prideramą vietą, jei savo kultūrinės kūrybos kilnumu prilygsime kitoms kultūringesnėms tautoms“ (Šalkauskis S. Ten pat, p. 55–56).

Mąstytojo nuomone, tik per tarptautinį bendradarbiavimą tauta gali garantuoti savo nariams universalaus kultūrinio gyvenimo sąlygas... nes tik solidarumas yra pagrindinis kultūrinio tautų gyvavimo principas ir kūryboje, ir jos skleidime po visą pasaulį, vadovaujantis lygybės, teisingumo ir lygiavertiškumo principais. Tarptautinis kultūrų bendradarbiavimas sukuria pačias palankiausias sąlygas taikai pasaulyje. „Taikos reikalu svarbiausia nuginkluoti žmonių sielas, nes tuomet savaime nusiginkluoja ir žmonių rankos“, – teigė filosofas savo kūriniuose.

Deja, jo paties fizinis likimas buvo sunaikintas ginkluotų žmonių rankomis.

ANTANAS MACEINA

Antanas Maceina

Antanas Maceina, prof. Stasio Šalkauskio mokinys, nuoširdžiai žavėjęsis savo Mokytojo asmenybe ir jo darbais, kartu su juo į Lietuvos tautotyros istoriją įrašė ne eilutę ir ne vieną kurį nors paragrafą, bet visą Tautos ugdymo lietuvybės dvasia skyrių... Tol, kol jo nepaviliojo kitos mokslo mūzos. Tačiau savo mokslinį kelią jis pradėjo kaip tik nuo filosofinės pedagogikos ir čia daug nuveikė.

Antanas Maceina gimė 1908 m. sausio 27 d. Bagrėnuose (Prienų r.). 1924–1928 ir 1929–1930 metais mokėsi Vilkaviškio kunigų seminarijoje Gižuose. 1928–1932 metais studijavo literatūrą, filosofiją ir pedagogiką Lietuvos universitete (nuo 1930 metų – Vytauto Didžiojo universitete), Teologijos filosofijos fakultete, 1932–1935 metais studijavo filosofiją Leuveno, Fribūro, Strasbūro ir Briuselio universitetuose. 1934 metais, vadovaujamas prof. S. Šalkauskio, VDU apgynė daktaro disertaciją. 1935–1940 metais VDU dėstė filosofiją ir pedagogiką. 1940 metais pasitraukė į Vokietiją. Prasidėjus karui grįžo į Lietuvą ir vėl dėstė VDU. 1942 m. tapo VDU Filosofijos fakulteto dekanu. 1944 metais, artėjant rusų-vokiečių frontui prie Lietuvos, pasitraukė į Vokietiją. Iki 1949 metų gyveno pabėgėlių stovyklose. Nuo 1956 metų dėstė Freiburgo, 1959–1970 – Miunsterio universitetuose filosofiją, Rytų Europos dvasios istoriją, vadovavo Lietuvos emigrantų ateitininkų sąjungai.

Antanas Maceina buvo plačių mokslinių ir kūrybinių interesų žmogus: dirbo filosofijos, įvairių jos krypčių, filosofinės peda-

gogikos, politologijos, teologijos, psichologijos ir kitose srityse ir daugelyje iš jų daug pasiekė, fundamentaliai įrašė savo vardą jų istorijoje. Apie tai liudija išspausdintų jo darbų gausa ir įvairovė. Filosofinės pedagogikos srityje pasirodė knyga „Tautinis auklėjimas“ (K., 1934), išleista jo daktaro disertacijos pagrindu, „Kultūros filosofijos įvadas“ (K., 1936), „Prometėjizmo problema“ (K., 1938), „Socijalinis teisingumas“ (1938), „Buržuazijos žlugimas“ (K, 1940), „Didysis inkvizitorius“ (Weilheim-Teck, 1946), „Jobo drama“ (Schweinfurt, 1950); „Saulės giesmė“ (Bruklinas N. Y., 1952), „Didžioji padėjėja“ (Putnamas, 1958), „Niekšybės paslaptis“ (Bruklinas, 1964), „Dievo avinėlis“ (Putnamas, 1966), „Sowjetische Ethik und Christentum“ (Krikščionybė ir sovietinė etika) (Witten, 1969), „Bažnyčia ir pasaulis“ (Čikaga, 1970), „Didieji dabarties klausimai“ (Čikaga, 1971), „Krikščionis pasaulyje“ (Bostonas, 1974), „Religijos filosofija“, 1 d. (Putnamas, 1976), „Filosofijos kilmė ir prasmė“ (Roma,1978), „Asmuo ir istorija“ (Čikaga, 1981), „Dievas ir laisvė“ (Čikaga, 1985), „Išlaisvinimo teologija“ (Torontas, 1985), „Ora et labora“ (Salei Umbra, 1987). A. Jasmanto slapyvardžiu išleido du poezijos rinkinius: „Gruodas“ (Bruklinas, 1965) ir „Niekad ne namolei“ (Čikaga, 1981).

Tautotyros mokslui ypač svarbi jo knyga „Tautinis auklėjimas“, parašyta iki Antrojo pasaulinio karo, kai ir jo mokytojas prof. Stasys Šalkauskis, ir jis pats ypatingą dėmesį skyrė kultūros tyrinėjimams. Natūralu, kad mokinys tuo metu perėmė daugelį savo mokytojo filosofijos ir pedagogikos idėjų bei jas papildė. Jaunystėje A. Maceina žavėjosi O. Špenglerio Vakarų gyvenimo žlugimo idėja, ją aptarė ir savo darbuose, brėždamas savo Tautos orientacinę kryptį į ateitį. Jo nuomone, tautos ugdymas „galimas tik tuomet, kai yra suvokiama žmogaus gyvenimo prasmė ir jo buvimo šiame pasaulyje tikslas. Pirma negu pradedama ugdyti, reikia žinoti, kam ugdyti... Tuo tarpu ugdymo tikslas nieku būdu negali būti suprastas... be gyvenimo tikslo... Kovoje už ugdymo tikslus visados pasirodo pasaulėžiūra. Taip yra ne tik su ugdymo

tikslu, bet ir su pačiu objektu“ (Maceina A. Kultūros filosofijos įvadas. K., 1936. p. 117).

Beveik visais auklėjimo klausimais sutikdamas su savo mokytojo S. Šalkauskio nuostatomis ir jo išvadomis, A. Maceina kategoriškai pasisakė prieš savo mokytojo siūlomą tautinį idealą, t.y. Rytų ir Vakarų kultūrų sintezę. Jo nuomone, S. Šalkauskio taip įvardijamas lietuvių tautos idealas visiškai neatitinka lietuvių tautos individualybės: lietuvių kultūra yra autonomiška, dvasinga, jai būdingas krikščioniškasis turinys ir tautinė lietuviška forma, kurios esminiai bruožai yra subjektyvumas ir vidaus pasaulio turtingumas. Išnagrinėjęs svarbiausius Vakarų pasaulio filosofijos veikalus ir realaus gyvenimo situaciją, jis, remdamasis O. Špenglerio darbais, teigė, kad Europa, einanti į savo saulėlydį, praradusi dorą ir turtėjimo saiką, persmelkta buržuazinės dvasios, kuri ieško tik naudos ir pelno, ir tuos reiškinius atspindinti ir toleruojanti Europos kultūra lietuvių tautai jau negali duoti ko nors teigiamo („Buržuazijos žlugimas“, „Socijalinis teisingumas“, „Kultūros filosofijos įvadas“). Antra vertus, Rytų kultūra, kurioje tuo metu dominavo bolševizmas su savo klasių kova, revoliucijomis, kruvina žmonių prievarta ir antikristine bedievyste, bei bolševizmo jėgos ir žiaurumo kultą propaguojanti ir šlovinanti jos kultūra irgi lietuvių tautai nieko pozityvaus duoti negali. Jo nuomone, lietuvių tauta, turinti savo gilias istorines ir kultūrines šaknis, į nieką nesidairydama turi pati formuoti savo ateities idealus ir juos tapatinti su tautos ugdymo tikslais. Vienas iš svarbiausių ateities idealų – grįžimas „į kadaise viešpatavusią artimo meilę“ tautoje ir tokią tvarką valstybėje, kad jos svarbiausiomis vertybėmis taptų – valstybės autoritetas, laisvė ir solidarumas, teisingumas ir artimo meilė. „Valstybė turi būti tvarkoma taip, kad galėtų patenkinti visos tautos opiausius reikalus ir siekius, kad atitiktų tautos prigimtį ir gyvenimo sąlygas, kad nepratintų lietuvių tautos būti tik iš viršaus diriguojama, kad darytų tautą ir kraštо gyventojus sąmoningesnius, aktyvesnius, sumanesnius, sąžiningesnius, ne

tik suprantančius, bet ir giliai jaučiančius nepriklausomos valstybės prasmę. Tai galima pasiekti tik per korporatyvinę santvarką, kultūrinę autonomiją ir teisinę valstybę“ (Maceina A. Individas, asmuo ir valstybė // *Naujoji Romuva*, 1936, Nr. 12, p. 265–269).

A. Maceinos mokytojas S. Šalkauskis kalbėjo apie realistinius, humanistinius ir pietistinius ugdymo idealus. Jo mokinys A. Maceina priešino dvi pedagogikos kryptis: pedagoginį vitalizmą ir pedagoginį spiritualizmą arba transcendentizmą. Jo nuomone, „Vitalinis pradas persveria tiktai ten ir tiktai tada, kai vitalinės vertybės yra laikomos... vertybėmis savyje ir sau“ (Maceina A. Pedagoginio vitalizmo problema // *Židinys*, 1936, Nr. 5–6, p. 544). Sportinis jaunimo ugdymas, svarbiausia pedagoginio vitalizmo dalis, „tėra ženklas apie pavargusią dvasią ir prarastą Dievą“ (Ten pat, p. 547). Didžiąją jo paties darbų ugdymo klausimais dalį sudaro antrosios – pedagoginio spiritualizmo (transcendentizmo) darbai, „o jų propaguojamas ugdymas gravituoja į žmogaus sielą ir jos santykį su gyvenimu“ (Paulauskas R. Ten pat, p. 86).

Auklėjimo sąvoką A. Maceina sieja su dora. Auklėjimas kreipia žmogaus brandą į tam tikrą idealą. „Tauta, kaip vienetas, yra prigimties ir kultūros sintezė... Pilnutinė tauta yra žmonių grupė, vieningos individualybės sujungta į bendruomenę ir apsireiškianti draugijine – valstybine lytimi“.

Tautos sąvoka A. Maceinos mokyme neatsiejamai yra susijusi su Tėvynės sąvoka. Savo ruožtu tėvynės pagrindas yra tėviškė, ji – tarpinė grandis tarp gimtųjų namų ir tėvynės... Vaikystėje tautinės savimonės formavimuisi ypatingą reikšmę turi „*terra patria*“ – tėviškės gamta ir žemė, jaunystėje – tėviškės istorija, o suaugusiam dėl ryšio su artimais žmonėmis tėviškė tampa etine vertybe. Tuo būdu ontologiniai ir psichologiniai santykiai su tėviške tampa moraliniais santykiais (Paulauskas R. Stasio Šalkauskio ir A. Maceinos filosofinė pedagogika. V., 1990, p. 81).

Tautinio auklėjimo objektu jis laikė žmogų – tautinį individą.

Auklėjimas nėra vien tik tautos ugdymas – jis kartu yra ir ugdymas tautai. Tauta, kuri ugdoma, yra tautinė tikrovė, o tauta, kuriai ugdoma, yra tautinis idealas. Tautinė tikrovė tautiniam auklėjimui teikia materialinę atramą, o tautinis idealas nustato tautiniam auklėjimui konkrečias gaires. A. Maceina teigia, kad tais atvejais, kai tauta, bendraudama su kaimynais, į savo individualybę įsileidžia per daug svetimų pradų, tokie nukrypimai yra pavojingi tautiniam ugdymui. Svetimos tautinės vertybės gali būti pateikiamos jaunimui tik tada, kai savosios jau yra pakankamai įsisavintos (Paulauskas R. Ten pat).

Medžiagos tautiniam ugdymui A. Maceina siūlo semtis iš tautos istorijos, jos kalbos, literatūros, papročių ir tradicijų, savo tautos laimėjimų, pripažintų savame krašte ir kitose valstybėse, ir iš tų kultūros vertybių, kurios visai arba bent iš dalies atitinka ugdomo individo išsivystymo laipsnio struktūrą. (Maceina A. Tautinis auklėjimas. K., 1934, p. 72). Tautiškumas yra tautinis žmogaus kryptingumas ir jo veikimo būdas atitinkama kryptimi. Patriotizmas – tai savo tautos, savo valstybės, savo tautinės kultūros meilė ir pagarba sau kaip savo tautos atstovui. Tautiškas auklėjimas išugdo tautinę individualybę, kuri pasižymi tautinėmis ypatybėmis; patriotinis auklėjimas ugdo meilę savo tėvynei ir savo valstybei; nacionalinis auklėjimas turi paruošti tautinę individualybę bendrauti su kitų tautų atstovais pagarbiu ir lygiaverčiu kultūriniu lygiu.

Kalbėdamas apie tautinio ugdymo metodų efektyvumą, A. Maceina ypač vertina veiklą ir kūrybingumą skatinančius metodus, taip pat vadovavimą ir pamokymą. A. Maceinos nuomone, tautinis auklėjimas „apima visą ugdymo plotą ir visas pedagogines disciplinas“ (Ten pat).

Lietuviškosios tautotyros istorijos kelyje S. Šalkauskio ir A. Maceinos darbai – patys reikšmingiausi. Ypač A. Maceinos. Ir ne tik tuo, kad jie sukūrė darnią tautinio ugdymo sistemą, iki

šiol niekieno nepralenktą ir tautotyros požiūriu neturinčią sau lygių visoje Europoje, bet ir tuo, kad jie abu, Mokytojas ir Mokinys, įrašė aukso puslapį ir į tautotyros teorijos raidą. Iki jų Lietuvos kūrėjai į tautotyros istoriją įrašė po eilutę, geriausiu atveju – paragrafą, o S. Šalkauskis ir A. Maceina parašė visą tautotyros mokslo – tautinio ugdymo skyrių, sukūrė tautotyros teorijos ir metodologijos pradmenis.

A. Maceinos knygoje „Tautinis auklėjimas“ pateikta per 40 tautotyros sąvokų, atskleista ir paaiškinta jų esmė. Tai beveik visa iki šiol žinomų tautotyros sąvokų sistema, sudaranti didžiąją dalį tautotyros teorijos skyriaus (prie jo dar grįšime). Knygoje pateikiami ir vidiniai tų sąvokų ryšiai, ir jų ryšiai su kitais tautotyros tyrimo objektais.

Nors A. Maceina savo knygoje „Tautinis auklėjimas“ ir neužsiminė apie tautinės ideologijos kūrimą savo darbuose, jos elementai yra akivaizdūs. Tautinė ideologija – tai pažiūrų ir idėjų visuma, jungianti tautos idėją, tautinį idealą, tautinę politiką ir jų realizavimą. A. Maceinos nuomone, tautinis idealas yra tauta, kuriai ugdomas individas, jis numato tautinio auklėjimo gaires, jis jį veda. Jis suformuoja ugdytinio tikslus ir uždavinius ir apsprendžia ugdymo eigą bei veiksmus. Tautos gyvenimo tikslas yra josios idealas, kuriam realizuoti ji ir yra pašaukta. Jam pasiekti kuriama tautos kultūra, dėl jo tauta atlieka savo žygius ir jais pateisina savo buvimą pasaulyje. Kiekviena tauta, kaip ir kiekvienas individas, yra pašaukti įgyvendinti tam tikrą tautinę idėją ir tuo būdu įprasminti savo gyvenimą. „Tautinė individualybė darosi tautinio idealo vykdytoja, o tautinis idealas tampa jos vedėju ir josios žygių apsprendėju (Ten pat, p. 100). Tikrasis patriotizmas yra tautinio idealo meilė ir pastangos įkūnyti jį tautinėje tikrovėje“ (Ten pat, p. 230). Pagrindinis patriotizmo reikalavimas yra pakelti tautinę tikrovę į tokį tobulumo laipsnį, kad idealas sutaptų su realybe.

Kaip jau minėjome ankstesniuose skyriuose, kiekvienas Tautos

istorijos laikotarpis jai kelia tam laikotarpiui aktualiausią tautos idėją. 1918–1940 metų Lietuvai aktualiausia buvo siekti savo tautos dvasinės didybės ir padaryti ją visuotinio reikšmingumo nariu tautų šeimoje (Ten pat, p. 231). Materialinės gėrybės padeda tautos dvasiniam tobulėjimui, tačiau nėra lemiamos, jos yra tik priemonė tautai išlikti. Bet kai jos atitrūksta nuo dvasios, pradeda didėti nepriklausomai nuo kultūros, tada jos pražudo kultūrą, o kartu ir pačią tautą (Ten pat, p. 231).

Svarbiausia yra įskiepyti naujųjų kartų tikėjimą savo tautos idealais. Be tokio tikėjimo tauta negali gyventi. „Tauta, kuri neteko pasitikėjimo pačia savimi ir atsisakė savo idealo garbės, yra mirusi“ (Ten pat, p. 324).

Tautinėje ideologijoje, be tautinės idėjos ir tautinio idealo, labai svarbi tautinė politika. Ji visada turi du pagrindinius uždavinius: 1) žadinti savo tautos energiją ir aktyvumą, ir 2) varžyti svetimų, nepageidautinų gaivalų veržimąsi į tautos gyvenimą. A. Maceinos nuomone, tautinę politiką turi vykdyti valstybė, o ją vykdo tik tada, kai „ji rūpinasi išvystyti tautinę individualybę, pažadinti patriotinį nusistatymą, kelti kultūrą į aukštesnį jos laipsnį, žodžiu, kai valstybė veda tautą į josios idealą ir sykiu auklėja tautą“ (Ten pat, p. 114). Valstybė, pasak A. Maceinos, turi vadovauti visam tautos gyvenimui (Ten pat).

Šią, pastarąją, A. Maceinos nuostatą savo darbuose gana kategoriškai kritikavo Vladas Putvinskis-Pūtvis, lietuviškosios tautinės ideologijos kūrėjas.

A. Maceina mąstė ir apie tautotyros metodologiją. Knygoje „Tautinis auklėjimas“ yra pateiktas vienas iš specialiųjų tautotyros tyrimo metodų, kurį knygos autorius pavadino etnologiniu. Jo nuomone, tautinę literatūrą būtina nagrinėti kaip tik tuo metodu, nes tik jis yra pajėgus atskleisti literatūrinę kūrybą kaip tautos tapsmo, josios mąstysenos ir josios ideologijos atvaizdą (Maceina A. Ten pat, p. 206). Atskiri veikalai dažniausiai yra vertinami kaip menininko kūrybos išraiška. To nepakanka. Kiekvie-

nas literatūros kūrinys turėtų būti vertinamas visų pirma kaip konkretaus istorinio laikotarpio, klasės ir tautinės bendruomenės išraiška... Visur, kur tik atsiranda tautinė savivoka, praeities ir dabarties kūrėjai turėtų būti nagrinėjami sąryšyje su tauta. Tik šitoks metodas gali atskleisti literatūros tautiškumą ir parodyti, kad ji iš tikrųjų yra tautos dvasios apraiška (Ten pat).

Kaip jau minėjome ankstesniuose skyriuose, visavertė mokslo šaka susiformuoja tada, kai ji turi susiformavusias visas mokslo šakai privalomas struktūrines dalis – jos teoriją, metodologiją, istoriją ir praktiką (mokslinių rezultatų realizavimo sritis).

Tautotyroje dėl Lietuvai nepalankiai susiklosčiusių istorinių aplinkybių tautotyros mokslas buvo pasmerktas išnykti. Nors kai kurios lietuviškosios tautotyros problemos buvo sprendžiamos po etnografijos ir etnologijos stogais, vis dėlto fundamentalūs teoriniai tautotyros tyrimai nebuvo leidžiami. Matyt, komunistinei ideologijai jie buvo pavojingi savo tautinės dvasios jėga. Gal kaip tik dėl to tokie tyrimai ir nebuvo atliekami. Kas gali žinoti? Tačiau tautotyros teorijos ir metodologijos pradmenis filosofas Antanas Maceina sukūrė, ir tolesni tautotyros teoriniai tyrimai yra galimi tik jų bazėje.

Tačiau tautotyros mokymo ir tautinio ugdymo skyrių abu filosofai – ir Mokytojas, ir Mokinys parengė be priekaištų. A. Maceinos tautiškumo ugdymo programoje, pateiktoje jo knygoje „Tautinis auklėjimas“, be autoriaus žodžio, įvado ir pagalbinių knygos skyrių – bibliografijos, asmenvardžių ir dalykinės rodyklių, yra skyriai: „Tauta ir Tėvynė“, „Tautinis auklėjimas kaip pedagoginis veikimas“, „Tautiškas auklėjimas“, „Patriotinis auklėjimas“, „Nacionalinis auklėjimas“ ir „Pabaiga. Nacija ir žmonija“.

Kiekvienas skyrius atskleidžiamas keliais poskyriais, kurie savo branda iki šiol tebėra aktualūs ir unikalūs, nes nieko geresnio tautinio ugdymo klausimais nėra sukurta nei Lietuvoje, nei išeivijoje.

2.3. LIETUVIŠKOSIOS TAUTINĖS IDEOLOGIJOS KŪRĖJAI

LIETUVOS PREZIDENTAS ANTANAS SMETONA

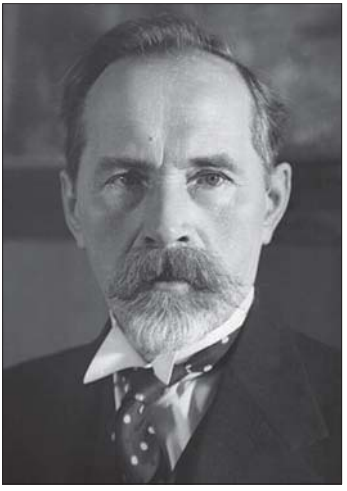

Prezidentas Antanas Smetona

„Šimtas metų riba, kurią peržengus prasideda Amžinybė. O Amžinybė yra laiko matas: jeigu žmogus peržengia šią ribą, vadinasi, jis nebus užmirštas niekad.“

Istorikas Zenonas Ivinskis

Mažai Lietuvos istorijoje yra žmonių, sulaukusių tiek amžininkų, tiek ir istorikų dėmesio, kokio sulaukė Antanas Smetona. Apie jį parašyta šimtai straipsnių, P. Klimo, S. Kairio, M. Yčo, K. Musteikio, J. Audėno, S. Raštikio atsiminimai, kelios monografijos.

Kaip jau rašėme ankstesniame straipsnyje „Asmenybės ir jų likimai“, siekiant nustatyti asmenybės vaidmenį istorijoje, tikslinga asmenybes diferencijuoti: 1) pagal jų vaidmenį, atliktą kuriant valstybę; 2) suvaidinusius ryškiausią vaidmenį kultūroje – moksle, mene, literatūroje, muzikoje ir t.t. Tai – istoriko Zenono Ivinskio, to meto istorikų pripažinto pačiu europietiškiausiu mokslininku Lietuvoje, požiūris į asmenybę (Voverienė O. Asmenybės ir jų likimai // *Lietuvos aidas*, 2004, liepos 30, p. 8).

Beveik visose monografijose apie Antaną Smetoną jis yra vertinamas tik kaip politikas. Gal tik K. Masiliūnas savo studijoje „Antano Smetonos raštų žodynas su sintaksės ir stilistikos pavyzdžiais“ (K., 1934) palietė Antano Smetonos biografiją kultūros kontekste. Tačiau Antano Smetonos vaidmuo, žadinant tautos dvasią, skiepijant lietuvių pasitikėjimą savo jėgomis ir tautinį pasididžiavimą savo istorija, ugdant tautinį orumą, jo visa publicistinė veikla ir ypač laikraščio „Lietuvos aidas“ inicijavimas, redagavimas bei administravimas, o per jį tautos dvasios puoselėjimas – tai nė kiek ne mažesnis žygdarbis negu jo politinė veikla. Tai parodo, kaip sumaniai dr. Antanas Smetona derino žodį su politiko ir kultūrininko veikla.

Jau redaguodamas „Viltį“ Antanas Smetona, sekdamas aušrininkais ir varpininkais ir net būdamas vienas iš jų, budino Tautos dvasią, aštriai pasisakė prieš bolševizmą, kritikavo savo gimnazijos bendraklasį Vincą Mickevičių-Kapsuką, brėžė svarbiausią lietuvių tautos uždavinį – „Mūsų viltis vienybėje“, jį tapatindamas su jo redaguojamo laikraščio kryptimi. „Viltyje“ jis drąsiai kėlė tautinio išsivadavimo iš Rusijos priespaudos būtinybę, politinę veiklą laikė tik priemone, siekiant svarbiausių Tautos tikslų.

„Ar darbas yra gyvenimo tikslas? – klausė Jis. – Ne! Jis tik priemonė aukščiausiam tikslui, kuris yra amžinosios dvasinės gėrybės. Atminkite visi: aukščiausias tikslas yra mūsų Tautos laisvė!“

Didžiųjų žmonių biografijos Tautos istorijoje yra tokia pati vertybė, kaip ir svarbiausi jos istoriniai įvykiai. Todėl jos turi būti kartojamos kaip malda, kad taptų tautiečių savastimi. Nors Antano Smetonos biografija daug kartų kartota minėtoje literatūroje, nepakenks ją priminti dar kartą.

Antanas Smetona gimė 1874 m. rugpjūčio 14 d. Taujėnų valsčiaus Užulėnio kaime (Ukmergės r.). Šeima turėjo 10 ha žemės. Jo tėvas Jonas Smetona buvo kaimo šviesuolis, mėgo daug skaityti ir kitiems papasakoti, ką buvo skaitęs. Ypač mėgo Žemaičių

vyskupo Motiejaus Valančiaus rašinius. Vedė Julijoną Kartanavičiūtę iš gretimo kaimo. Šeima susilaukė septynių vaikų. Antanas buvo šeštasis. Būdamas 14 metų jis baigė Taujėnų pradžios mokyklą ir įstojo į Palangos progimnaziją, tačiau tėvai ir giminės jį norėjo matyti kunigu ir įkalbėjo stoti į Žemaičių kunigų seminariją. Jis taip ir padarė, tačiau greitai supratęs, kad iš jo rimto kunigo nebus, iš seminarijos pasitraukė ir įstojo į Mintaujos gimnaziją. Čia jis susipažino su draudžiama lietuviška spauda. Gabų ir apsiskaičiusį jaunuolį greitai pastebėjo jo mokytojas Jonas Jablonskis ir įtraukė į rytų aukštaičių tarmės tyrinėjimus. Jeigu Antano Smetonos nebūtų paviliojusi politinė veikla, tikriausiai jis būtų tapęs mokslininku, kalbininku.

Jonas Jablonskis, pastebėjęs, kaip sunkiai materialiai verčiasi gabus jaunuolis, jį rekomendavo turtingo dvarininko Chodakausko šeimai korepetitoriumi mokyti vyriausio sūnaus Romano. Ten jis ir sutiko viso savo gyvenimo meilę Sofiją Chodakauskaitę. Ją vedė 1904 m. 1902 m. Antanas Smetona baigė Peterburgo universitetą, įgydamas teisininko specialybę. 1902–1907 m. dalyvavo Lietuvos demokratų partijos veikloje, buvo aktyvus varpininkas. 1903–1918 m. dirbo Vilniaus žemės banke ir aktyviai dalyvavo politinėje veikloje: redagavo „Lietuvos ūkininką“ (1905–1906), 1907–1913 m. vadovavo „Vilties“ bendrovei ir redagavo jos laikraštį „Viltis“, 1914–1915 ir 1923–1924 m. redagavo žurnalą „Vairas“. 1917 m. rugsėjo 6 d. pasirodė pirmasis „Lietuvos aido“ numeris. Laikraštis buvo inicijuotas dr. Jono Basanavičiaus ir A. Smetonos. Pirmasis oficialus jo redaktorius buvo Antanas Smetona. Pirmojo numerio vedamajame A. Smetona suformulavo ir pagrindinius „Lietuvos aido“ uždavinius, kurių bendras vardiklis buvo – atkurti ir suvienyti lietuvių tautą.

Svarbiausiu taktiniu „Lietuvos aido“ uždaviniu A. Smetona laikė: „Sutelkti lietuvius inteligentus, kurie tik valdo plunksną, nepaisant nei srovių, nei pažiūrų skirtumo“ (Smetona A. Rinktiniai raštai. K., 1990, p. 98–100), iškelti vienybės šūkį visai tautai,

kurios „šviesuomenės yra palikę namie tik mažas būrelis“, atmesti viską, kas mus skiria, ir „stotis ant bendrųjų darbo pamatų, kurie mus šlieja krūvon“ (Ten pat). „Nebenorime grįžti Rusijos valdžion, kuri nedavė augti nei plėtotis Lietuvos sąmonei... Norime būti laisvi ir savo rankomis, kad ir kitų padedami, atstatyti nuniokotą Lietuvą, – rašė vedamajame A. Smetona (Ten pat). – Nepriklausomos, savarankiškos Lietuvos geisti mes turime teisės ir Tautos laisvės vardu... Šiandien mes norime Lietuvos tomis ribomis, kuriose iš senų senovės gyvena lietuvių giminė... Mūsų praeitis privalo šiuo atžvilgiu būti paveizdu mūsų ateičiai“ (Ten pat).

„Lietuvos aido“ pirmojo numerio vedamajame Antanas Smetona perspėjo, kad siekiant laisvės pačioje Lietuvoje gali atsirasti lietuvių ir kitataučių, kurie nesupranta laisvės reikšmės arba piktybiškai jos nenori ir jie stosis lietuviams skersai kelio ir trukdys „visomis išgalėmis“ (Ten pat). „Mums reikia pažinti jų siekimai, – protino Tautos šauklys, – ir apsisaugoti nuo kenksmingų jųjų darbų ir žingsnių“ (Ten pat).

Jis kvietė visus „Lietuvos aido“ skaitytojus telktis apie laikraštį, dirbti, vienytis ir ruoštis Lietuvos laisvės sutikimui, kad „nepražiopsotume svarbios valandos“ (Ten pat, p. 110).

Tų pačių metų rugsėjo 24 dieną Antanas Smetona tapo Lietuvos Tarybos pirmininku (iki 1919 m. balandžio 4 d.), 1918 m. vasario 16 dieną – Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataru.

Tuo metu Lietuva dar buvo okupuota vokiečių, kurie tautai bruko provokišką laikraštį „Dabartis“. Lietuviams šviesuoliams pasipriešinus, po ilgiausių derybų, pažadų ir visokiausių įsipareigojimų, įvedus vokiečių cenzūrą, „Lietuvos aidas“ vis dėlto pradėjo gyvuoti, nors vokiečiai ir kategoriškai reikalavo niekada jame nekalbėti ir nerašyti apie būsimą Lietuvos valstybę. Iš pradžių „Lietuvos aido“ straipsniai buvo iškošti cenzūros ir gerokai išblukinti. Tik vėliau aidiečiai išmoko rašyti Ezopo kalba ir apeidavo cenzūrą. Numatę, kad „Lietuvos Nepriklausomybės Akto“ vokiečių cenzūra neleis spausdinti, aidiečiai išspausdino naktį iki

jo paskelbimo kelis šimtus „Lietuvos aido“ egzempliorių su Nepriklausomybės Aktu pirmajame puslapyje ir anksti ryte tuos slaptus numerius išsiuntinėjo po visą Lietuvą. Cenzūra, kaip ir tikėtasi, Akto spausdinti neleido. Kai vokiečiai sužinojo, kad po Lietuvą pasklido laikraščio numeriai su Nepriklausomybės Aktu, Antanui Smetonai teko aiškintis vokiečių okupacinei valdžiai, patirti daug nemalonumų, pažadėti, kad laikraštyje daugiau nepolitikuos. Ir nepolitikavo, tik išspausdino kelis tūkstančius lapelių su Lietuvos Nepriklausomybės Aktu ir platino po visą Lietuvą. „Lietuvos aidas“ tapo Tautos laikraščiu. Jį prenumeravo 30 000 lietuvių.

Jau atkūrus Lietuvos valstybę ir nurimus politinėms aistroms Antanas Smetona straipsnyje „Būkime nepriklausomi!” rašė: „Linksmos dienos mes sulaukėme. Rodos, visa mūsų tauta, pilna džiaugsmo, turėjo sveikinti iš mirusiųjų atsikėlusią savo Tėvynę. Tačiau ne visur tas džiaugsmas buvo matyti. Suprantama, kodėl: visas pasaulis kone ugnyje tebedega, žmonės ir valstybės tebesigrumia dėl savo gyvatos, suvargę ir nukamuoti gyvena viena viltimi... Lietuva, įgijusi nepriklausomybės teisę, dar nėra atsikračiusi priešininkų, norinčių iš jos paveržti tą teisę. Jų nestinga pačioje Lietuvoje...“

Kaip visa tai panašu į mūsų dienas. Tas pats šmeižikas. Tas pats Lietuvos nepriklausomybės priešininkas. Tas pats melagis, sulaukiantis palankiausių reitingų. Kur dingo lietuvių Tauta?

Antano Smetonos žodžiais tariant: „Budėkime! Mūsų priešininkai dar tebesiekia atimti iš mūsų laisvę. Jie viešai ir slapčia prieš mus darbuojasi: žodžiu ir raštu...“ (Ten pat, p. 110). O dabar Lietuvoje, Mečio Laurinkaus tvirtinimu, yra 3000 Rusijos čekistų, kurie gerai dirba Rusijos naudai, „nematant“ ir „negirdint“ mūsų Saugumo komitetui, kurio darbuotojai, beje, ne sausą duoną valgo...

Kaip jau rašėme savo knygoje „Antikomunizmas“ (V., 2010), bolševikams, vadovaujamiems Lietuvos duobkasio V. Mickevičiaus-Kapsuko ir jo sėbrų, Lietuvos išdavikų, sukėlus maištą Lie-

tuvoje ir jiems užėmus Vilnių, „Lietuvos aidas“ nutilo ilgam... Savo veiklą atnaujinimo tik 1928 metais. Visa Lietuvos Taryba pasitraukė į Kauną. Antanas Smetona buvo išrinktas Lietuvos Prezidentu (nuo 1919 m. balandžio iki 1920 m. birželio). 1923–1926 metais dėstė Lietuvos universitete, tapo docentu. Nuo 1926 m. gruodžio 19 d. iki 1940 m. birželio 15 d. – vėl Lietuvos Respublikos Prezidentas. Lietuvą okupavus rusų kariuomenei, pasitraukė į Vakarus. 1944 m. sausio 9 d. žuvo gaisre. Sklando mintis, kad buvo nužudytas komunisto žudiko, pasiųsto iš Lietuvos.

1928 m. Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona vėl atgaivino „Lietuvos aidą“. Jis tapo tautininkų valdomos valstybės oficiozu. Čia Prezidentas dažniausiai ir spausdino savo straipsnius vidaus ir užsienio politikos klausimais. Ypač daug dėmesio skyrė tautinei mokyklai ir tautiniam jaunimo auklėjimui. A. Smetona savo straipsniuose akino stiprinti lietuvybės ugdymą, ypač Rytų Lietuvoje ir Klaipėdos krašte, stengtis lietuviams diegti valstybinį mąstymą ir šeimininko jauseną savo krašte, nes kitos Tėvynės jie neturi, o kitataučius kvietė būti lojalius valstybei, kuri jiems suteikė pastogę ir duoną.

„Už savo ribų lietuviai nesiverčia niekur ekspansijom. Bet jų tautiškas susipratimas dar nėra galutinai subrendęs. Tai ne italai, ne vokiečiai ir ne kitos tautos, – teigė jis 1933 m. gruodžio 15 d. Lietuvos tautininkų sąjungos suvažiavime, – kas kituose kraštuose savaime suprantama, tai Lietuvoje tuo dar labai abejojama. Šitai galima išaiškinti tuo, kad dar toli gražu ne visų lietuvių sąmonė yra tautiška“ (Eidintas A. Antanas Smetona. V., 1990, p. 139).

Gyvai domėjęsis lietuvio tautine tapatybe Antanas Smetona joje įžiūrėjo stiprų polinkį į nomadizmą ir kosmopolitizmą – „į tolimą erdvę ir į laimės ieškojimą svetur“. Tai ir vedė senovės lietuvius prie Juodosios jūros. Ten jie atsižadėjo savosios kalbos, pamiršo savo tautos kultūrą, tradicijas ir papročius, vedė svetimtautes ir... nutautėjo, ištirpdami svetimose žemėse po svetimu

dangum. Išnyko kaip rūkas... Vėliau plūstelėjo į Ameriką, kur „lengviau gyventi“. Anot A. Smetonos, „Lietuvį masina, kas svetima; jam atsibosta, kas sava; nenori atsilikti nuo mados; gėdisi kitiems pasirodyti, koks yra; nori būti panašus į prašmatniuosius, prie jų prisitaikyti. Pavyzdys ėjo iš nutaustančių bajorų. Nei Daukša su Giedraičiu, nei Kulvietis neįstengė paveikti mūsų kunigaikščių ir bajorų, kad grįžtų į savo gimtąją kalbą“ (Eidintas A. Ten pat, p. 139). Kaip tik iš to A. Smetona kildino ir jo amžininkų lietuvių polinkį tarp kitataučių vartoti ne savo kalbą. „Neretai atsitinka ir dabar laisvojoje Lietuvoje, kad susiėjus keliems lietuviams, ir tai inteligentams, ir atsiradus tarp jų kokiam nelietuviui, tuojau visi derinasi į jį ir ima kalbėti jo kalba. O koks mūsų šviesuolių pamėgimas daryti mišrias šeimas!“ (Eidintas A. Ten pat).

Tautiniu lietuvio bruožu A. Smetona laikė ir nesirūpinimą savo gimtąja kalba. Jis rašė: „Kaip įsikerėjęs mūsų šviesuoliuose gimtosios kalbos negerbimas, tai rodo jų rūpinimasis taisyklingai rašyti: vokiškai, rusiškai ir prancūziškai, ir nesirūpinimas lietuvių kalbos geru mokėjimu” (Smetona A. Tautiškoji mintis – kelias ateitin // *Lietuvos aidas*, 2002, gegužės 7, p. 8).

Įdomus ir kitas Lietuvos Prezidento pastebėjimas apie lietuvių „inteligentų ir pusinteligenčių ydą“ – žodžio palaidumą. „Visokiomis apkalbomis įžeisti artimas ar aukštai pastatytas žmogus jiems vieni niekai, – rašė jis. – Kone visą laiką gyvename visokių prasimanymų ir gandų rūkuose. Tuo tarpu tamsios pajėgos, nedraugingos Lietuvai, užuodusios jos dujingą orą, džiaugiasi galėsiančios sukelti nerimą ar gal dar ir netvarką mūsų krašte ir pagaudyti sau naudą. Šia nuodėme serga ne vienas ir mūsų laikraščių. Neteisingai nušviesdami valdžios darbus, žemindami atsakinguosius jos žmones, jie pažemina mūsų tautą ir sumažina mūsų krašto svorį tautų santykiuose“ (Smetona A. Ten pat).

Straipsnyje „Lietuvių srovės ir jų vienybė“ Antanas Smetona aptarė ir tuometinio lietuvio politiko tapatybę, kuri, beje, visiškai

nepakito ir mūsų laikais. Jo nuomone, „Lietuviai dar nėra pilni piliečiai; jų visuomenė vos tepradeda mokytis politinės abėcėlės... Žmonės buriasi ne tiek apie paleistą obalsį, kiek apie atskirus asmenis, pasižymėjusius savo energija ir savo vikrumu. Šiandien jis karštas vienos srovės šalininkas, rytoj atkaklus jos priešininkas... Kiek kartų matome susirinkimuose vieną kitą inteligentą nemandagiai kėtojantis, kiek jo žodžiuose pasireiškia neapykantos, kiek demagogo priemonių, kiek noro žūtbūt įsiteikti tai miniai, už kurią jis dedasi visa galva aukštesnis... Yra padorumo dėsnis, privalomas kiekvienam, šiokia ar tokia jo pasaulėžiūra, šioks ar toks jo politikos katekizmas, tai organizacijos drausmė. Kartą įstojai draugijon, kol esi jos narys, neprivalai nieko daryti, kas jai kenktų, kas ją žemintų, negali niekinti nei smerkti, viešai spaudoje valkioti nei draugijos visuomenės, nei jos atstovų. Jei nebesusivaldai ir tau dygi liežuvis ją apspjaudyti, tai bent išstok pirma iš jos, nes to nepadaręs, spjaudydamas draugiją, ir pats save apspjaudysi. Gerai išauklėtas žmogus, branginąs savo asmens vertę, supranta tai niekieno nesakomas... Demokratijos pagrindinis principas: šiandien esi vadas, o rytoj paprastas kareivis... Nesilaikant jo, išeina negražus gudravimas: pateksiu pirmon vieton – girsiu draugiją, nepateksiu – išdėsiu ją visaip ir kur galėsiu, pavadinęs savo šmeižtą draugijos barnių „informacija“... Skaitydami laikraščius, šiokios ar tokios krypties, nematome skundžiantis... informuojant nei lenkų, nei armėnų, nei žydų, nei kitų tautų.... Jie mat jau turi tiek nuovokos, kad supranta, jog mėtyti savo šiukšles svetiman kieman nedera „demokratijos reikalams“. O mūsų Jurgiai Durneliai tarytum džiaugiasi... radę nepaprastą naują kelią demokratizman…“ (Smetona A. Ten pat; perspausdinta // *Lietuvos aidas*, 2003, spalio 23, p. 12).

Savo straipsniuose ir susitikimuose su jaunimu Antanas Smetona mokė juos gerbti savo tautos ir savo valstybės istoriją, imti pavyzdį iš didžiųjų mūsų tautos asmenybių, mokytis iš jų meilės Tėvynei, narsos ir pasiaukojimo, teisingumo. „Kai mokėsime

būti teisingi, darbštūs ir stiprūs visokiems būdo silpnumams, nebaisūs bus jokie pavojai“, – kalbėjo jis studentams. Jis kvietė jaunimą siekti aukštų idealų, puoselėti savo kalbą ir kultūrą, dauginti jos lobius. „Juk tik toji tauta verta laisvės, kuri ne veltui gyvena pasaulyje, kuri įstengia išauklėti iš savo sąmonės dvasinių žiedų. Kol ji nepamiršta to tikslo, tol ji tarpsta ir gyvuoja, įneša savo indėlį į tautų lobyną“ (Smetona A. Ten pat, p. 419). Iki šiol lieka itin aktualūs jo žodžiai: „Kaip senovėje mūsų vaidilutės kurstė ir saugojo šventąją ugnį, kad ji neužgestų, taip mes dabar turime saugoti savo krašto laisvę, nuolat žadindami tautos sąmonę, kad ji neužmigtų. Sunku inskelti ugnis, kai ji išblėsta, sunku pažadinti tautą, kai ji apsnūsta. Lietuvos nepriklausomybė tebėra jaunas medis, kuris reikia rūpestingai auklėti, kad šalnos nenugautų jo žiedų, kad vėtros neišlaužtų jo šakų ir nenudraskytų lapų. Tai dar laisvės pavasaris, o jis nepastovus. Tautinė sąmonė yra šilimos gaivinama, dėl to mums visiems reikia daugiau meilės savo Tėvynei. Ne visą laisvę, o tik jos pradžią tesame laimėję. Jeigu ji įgyjama, tai ir prarandama. Žiūrėkime, kad nebūtų prarasta, stiprinkime ją išmėgintu vienybės keliu. Lietuvių sąmonė turi būti vieninga, nes ji mus tesutelkia krūvon. Būvio imtynėse išliks gyvos tik tos tautos, kurios supranta vienybės dėsnį ir jo laikosi. Turime įsakyti savo partiniams jausmams, kad nusileistų bendriems tautos ir valstybės reikalams. Kas Tėvynei gražu ir prakilnu, tai visus mus turi traukti“ (Ten pat, p. 420).

Po tokių Lietuvos Prezidento Antano Smetonos žodžių šiuo metu ir šioje Lietuvos politinėje situacijoje visi kiti atrodo banalūs.

2011 m.

VLADAS PUTVINSKIS-PŪTVIS

Lengva Tėvynę mylėti, kada ji klesti, – daug svarbiau
Tėvynę mylėti, kai jai sunku.
Vladas Putvinskis-Pūtvis

Vladas Putvinskis-Pūtvis

Vincą Kudirką tautos atgimimo kelyje galėtume įvardinti kaip „Žodį“, keliantį ir kviečiantį į tautos ateitį, o Vladas Putvinskis-Pūtvis visa savo esybe ir darbais įamžino „Veiksmą“. Jis ne tik suformavo tautos ir valstybės išlikimo strategiją, bet ir sukūrė tautinę ideologiją, kurią pats savo veikloje stengėsi įdiegti.

V. Putvinskio-Pūtvio sukurta lietuviškoji tautinė ideologija kol kas tebėra vienintelė, galinti atsispirti komunistinei ideologijai. Todėl ir stengiamasi ją išrauti su šaknimis iš Tautos atminties. Nors dabar Lietuvoje yra atkurta Lietuvos šaulių sąjunga, pagal veiklos efektyvumą jai toli iki tos, kurią buvo įkūręs ir išpuoselėjęs Vladas Putvinskis-Pūtvis. Nors įvairiuose šaulių sambūriuose ne kartą kalbėjau, kad būtina išleisti Vlado Putvinskio-Pūtvio „Raštus“ – balsas liko tyruose. O kūnas be dvasios, kokiu dabar yra tapusi Lietuvos šaulių sąjunga, tėra tik numirėlis.

Vladas Putvinskis-Pūtvis gimė 1873 m. rugsėjo 24 d. grafaitės Idalijos Pliaterytės ir Rapolo Putvinskio šeimoje Rygoje. Gavusi

caro šeimos leidimą apsigyventi savo dvaruose Šiaulių apskrityje, šeima persikėlė gyventi į Lietuvą. Vladas Putvinskis kurį laiką mokėsi Šiaulių gimnazijoje, vėliau – Mintaujos realinėje mokykloje. Studijavo žemės ūkio mokslus Halės universitete Vokietijoje. Susirgus tėvui, 1896 m. grįžo į Lietuvą ir ėmėsi ūkio reikalų. 1897 m. vedė bendramintę Emiliją Gruzdytę. Iki vedybų abu sutuoktiniai nemokėjo lietuvių kalbos. Tapti lietuviu Vladas Putvinskis-Pūtvis nusprendė dar studijuodamas Halėje, kur bendravo su tautiškai nusiteikusiais studentais iš Lietuvos.

Abu su žmona greitai ir gerai išmoko lietuvių kalbą.

Vlado ir Emilijos Putvinskių Šilo Pavėžupio dvaras tapo vienu žymiausių lietuvybės centrų Lietuvoje. Čia kryžiavosi knygnešių takai, buvo slepiama ir platinama uždraustoji lietuviška literatūra, čia būrėsi pažangioji Lietuvos inteligentija – Žemaitė, Jonas Jablonskis, Povilas Višinskis, Jonas Biliūnas, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė ir kiti. Putvinskiai savo dvare įkūrė ir lietuvišką mokyklą. Už nepaklusnumą caro valdžiai V.Putvinskis du kartus – 1906 m. ir 1914-aisiais buvo suimtas ir kalinamas.

Lietuvos Nepriklausomybę 1918 m. Vladas Putvinskis-Pūtvis sutiko džiaugsmingai. Kartu su R. Skipičiu ir Mikelkevičiumi 1919 m. įkūrė Lietuvos šaulių sąjungą – tautos kariuomenę, 1919–1922 m. buvo jos vadas. 1928 m. Lietuvos šaulių sąjungoje buvo 68 tūkstančiai Lietuvos vyrų ir moterų iš daugelio miestų, miestelių ir kaimų. Šiai sąjungai skiepijo tautinę ideologiją. Tos ideologijos pagrindines mintis skelbė to meto žiniasklaidoje – „Varpe“, „Darbininkų balse“, „Ūkininke“, „Vienybėje lietuvninkų“, įsteigė Lietuvos šaulių sąjungos žurnalą „Trimitas“. Pats aktyviai rašė į šį žurnalą. Po Vlado Putvinskio-Pūtvio mirties išėjo trys tomai jo publicistikos ir literatūros apie jį – du tomai buvo išleisti Kaune 1933 m. 1973 m. Čikagoje, minint 100-ąsias V. Putvinskio-Pūtvio gimimo metines, buvo išleista jo kūrybos ir literatūros apie jį suvestinė „Vladas Putvinskis-Pūtvis. Gyvenimas ir parinktieji raštai“ (Čikaga, 1973).

Kaip ir Vincas Kudirka, V. Putvinskis-Pūtvis dirbo iki pat saulėlydžio. Paskutinį straipsnį „Būk stipresnis už laimę!“ parašė 1929 m. kovo 2-ąją, o 1929 m. kovo 5 d. Vladas Putvinskis-Pūtvis mirė. Jo paskutiniai žodžiai dabar skamba kaip Testamentas lietuvių tautai:

„Tikroji laimė yra toji, kuri laukia tavęs veiksmo ir vargo gale... Tikrąją laimę gali gauti tik dvasios stipruolis. Stipruoliu gali būti tiktai tas, kas juo būti nori...“ (Putvinskis-Pūtvis V. Gyvenimas ir parinktieji raštai. Čikaga, 1973, p. 227).

V. Putvinskio-Pūtvio tautinėje ideologijoje svarbiausia yra tautos idėja, suprantama kaip tautos kelio tikslas – tarnavimas savo tautai ir savo valstybei, siekiant jos kultūrinio pranašumo ir pripažinimo pasaulyje. Jo nuomone, pagrindinės žmogaus gyvenimo idėjos yra trys: tautos, tikybos ir socialinė. Iš visų tų idėjų svarbiausioji yra – tautos. „Ji yra tautos buities ir jos gyvio... tautinės kūrybos, kovos ir kooperacijos idėja“ (Putvinskis-Pūtvis V. Ten pat, p. 9, 10).

Tikybos idėja yra tautos siekiamų tikslų etinė-dorovinė idėja. „Jos problema, teisingai išspręsta, įneša darnų harmoningą ryšį tarp asmenybės, tautos, žmonijos ir viso gyvio, vis vien, kur jis apsireikštų“ (Ten pat, p. 10).

Socialinė idėja yra viso tautos ūkio sutvarkymo idėja. Ją realizuoja valstybė.

Visos trys idėjos „teisingai suprastos, yra harmonija, ir visos trys kaip upės sueina į vieną pirmapradį okeaną. Visos trys viena be kitos nustoja prasmės“ (Ten pat, p. 9).

Kaip jau minėjome, V. Putvinskio-Pūtvio ideologijoje tautinė idėja yra pati svarbiausia, „nes be jos kitos idėjos lieka pakibusios ore. Tauta be tautinės idėjos žūsta. O žuvusiai tautai nereikalinga nei teisinga ūkiškoji buitis, nei jokie galutiniai tikslai“ (Ten pat, p. 11).

Tęsdamas romantikų ir neoromantikų puoselėtą Tautos garbės ir asmens savigarbos tradiciją, tautinės ideologijos kūrėjas mokė:

„Menka ta tauta, – rašė Vladas Putvinskis-Pūtvis, – kuri nėra rinkta... Menkas tas kareivis, kuris nesiruošia būti didvyriu ir širdyje nelaiko save tokį“ (Ten pat, p. 14). Tauta rinkta tampa tik darbo, etikos, tautinės kūrybos ir kultūros kaina. „Tai yra kilni kultūros kova, tobulinimosi varžytynės, lenktynių idealas“. Įsigilinę į Šventąjį Raštą, kur surašyti visi įstatymai, skirti žydų tautai, matome, „kad jie yra visi nuostabiai harmoningai sudėti, lyg tam tyčia, kad vestų tautą tobulybės idealan“. Ten pirmoje eilėje tautos etika: „Negerbkit svetimų dievų, nesekit svetimais kultais, bet vien tik savo Dievą. Čia kartu su platesne bendra etika, tikusia visiems kartu, apsaugojamas ir tautos savitumas, kaip aukščiausia jos brangenybė“ (Ten pat, p. 12).

Tautos, turinčios stiprią tautinę motyvaciją, siekia pirmauti, veržiasi į aukštumas „Nuo amžių tautos kovojo, varžėsi, grūmėsi – ar ginklu, ar šiaip sveika savo gyvio jėga, kurią šiandien vadina kultūra, – rašė V. Putvinskis-Pūtvis. – Kultūra – tai tautos dvasia ir jos Gabija. Jei tauta savo kultūros neišlaikys – ji žus! Jei išlaikys, užkariaus ateitį“… (Putvinskis-Pūtvis V. Ten pat, p. 24) „Gyvosios tautos svarbiausias požymis – jos kūrybiškumas“ (Ten pat, p. 105).

Trečia idėja, svarbi tautinei valstybei ir tautos egzistencijai – tai nepriklausomos valstybės saugumas. Šiuo klausimu Vladas Putvinskis-Pūtvis buvo kategoriškai griežtas.

Kai bolševikų mitinguotojai perša darbininkų rojų žemėje, lietuvis neturi užmiršti, – mokė V. Putvinskis-Pūtvis: „...Ko man vertas tas dangus, jei jo nematys mano tauta, jeigu būsimoji laimė bus tik svetimųjų puota ant manosios, nesugebėjusios gyventi ir nukankintosios kapų“ (Ten pat, p. 24).

1928 m. Šaulių sąjungos leidinyje „1928 metai. Vasario 16-oji“ pasirodė Vlado Putvinskio-Pūtvio straipsnis, pavadintas „Tauta ir valstybė“. Tenka tik stebėtis, kad mintys, parašytos daugiau negu prieš 80 metų, šiandien skamba ypač aktualiai, tarsi šiandien parašytos. Jame rašoma: „Tautinės idėjos svarbiausia problema yra valstybė. Tik nepriklausomoje, laisvoje valstybėje gali

atsiskleisti tautos vaikų talentai, tauta gali gyventi kūrybingai, kurti savo gyvenimą. Tačiau net ir nepriklausomoje valstybėje kiekvienas privalo suvokti ir griežtai apibrėžti santykius: 1) tarp tautos ir valstybės; 2) tarp lietuvio ir piliečio; 3) tarp tikrųjų tautos sūnų ir svetimtaučių geruose santykiuose ir kovoje demokratinėje valstybėje“ (Ten pat, t. 2, p. 53).

Kaip šitas problemas sprendžia pats Vladas Putvinskis-Pūtvis? Štai kai kurios jo mintys: „Valstybė yra istorinis politinis padaras. Jos esmė – garantuoti žmonių taikų bendravimą... Tauta yra gamtos ir kultūros reiškinys. Jos esmė – pačiame žmogaus turinyje... Vadinas, – tvirtina V. Putvinskis-Pūtvis, ...valstybė ir tauta yra susijusios taip, kaip forma ir turinys, indas ir tai, kas tame inde tilpsta, vulgariškai sakant, lyg batas ir koja... Tautinės varžytinės valstybės viduje, organizacijos ir žmonių susigrupavimai netautiniais pagrindais, ekonominės sąlygos, tarpvalstybinė politika ir kitos sąlygos atitraukia valstybę nuo tautos (formą nuo esmės), duoda jai daugiau ar mažiau autoriteto ir savarankiško gyvenimo. Atsiranda savitas, nuo tautinio daugiau ar mažiau atplėštas, valstybės ūkis, daugėja žmonių, susijusių su valstybės likimu, atsiranda tam tikra valstybinė ideologija, kuri nori atsiriboti nuo tautinės. Gali atsitikti taip, kad jau ne valstybė tarnauja tautai, o tauta valstybei... Tauta pasidaro tik reikalingos valstybei žmogienos gamintoja. Valstybė tampa tautai Prokrusto lova, koja, vartojama, kaip kurpalis, kuris gyvas skutamas ir kalamas vinimis. Batas lieka tikslas, koja tik priemonė“ (Ten pat, p. 53–54).

Kokia išeitis iš tokios padėties, kuri susikūrė kaip klasikinis valstybės dominavimo modelis dabartinėje nepriklausomoje Lietuvoje?

V. Putvinskis-Pūtvis ir tai apmąstė. Jo nuomone, „Tauta, jeigu nori būti gyva, turi šalia valstybės varyti savo nepriklausomą nuo valstybės gyvenimo vagą... Jeigu tauta to nepadarys, valstybė ją panaudos kaip medžiagą savo statybai, bet ne kaip poną valdovą. Ir tai bus teisinga. Demokratinė valstybė yra jos veikiančiųjų

jėgų išdava. Jeigu tautinė sąmonė miega, valstybė netgi teisės neturi eiti prieš budinčiųjų direktyvas. Tauta pati kalta. Valstybė negali būti tik tautos butas. Ji visada yra tautų bendrabutis. Ir su bendrabučio teisėmis... Valstybė turi būti paruošta gintis, kovoti, kariauti už save. Tauta turi būti paruošta tam du kartu smarkiau negu valstybė ir du kartu didesniam frontų skaičiui negu valstybė“ (Ten pat. T. 2, p. 76).

Jeigu mes norime, kad Lietuvos valstybė taptų tikra lietuvių tautos tėvyne, be kita ko, turime rūpintis, kad mūsų valstybės politika būtų tikrai tautiška, tikrai lietuviška. Valdžia sugebės vesti tautinę politiką tik tuomet, jei turės tvirtą lietuvių bendruomenės ir jos organizacijų paramą. Jos duos valdžiai tvirtą pagrindą ir veiks ją pačią (Ten pat, p. 77). „Jei valstybė žūsta, ji gali būti daug kartų atkurta, kaip mašina. Jei žūsta tauta, tai ji žūsta amžinai. Mes žinome apie stebuklus, kad atgijo miręs žmogus, bet mirusi tauta neatgyja niekados. Štai kodėl tautos idealai yra svarbesni, negu valstybiniai (Ten pat, p. 78). Vykusiai pakreipti politiką į norimą pusę sugebės tik tie, kurie supranta, kaip politika daroma, kurie supranta, kas kraštą valdo, kas yra valdžia“ (Ten pat, p. 78).

Valstybė savo iniciatyva negali kelti iš esmės bet kurių tautinių idealų ir rūpintis vien tik jos ateitimi. Negali ir neturi. Tai ne jos uždavinys. Demokratinėje valstybėje tautos reikalais ir tautine ideologija turi rūpintis tautinės organizacijos. Demokratinės visuomenės idealas yra tas, kad abu reiškiniai – tautiškumas ir demokratiškumas – reikštųsi kuo stipriausiai ir veiktų tikroj harmonijoj. Pavyzdžiu, kur taip veikia abu reiškiniai, galėtų būti anglai. Tai tauta, kuri moka jungti tautinę sąmonę ir toleranciją. Tačiau turime prisiminti visur ir visados, kad mes, lietuviai, kitos tėvynės neturime niekur pasaulyje ir niekados jos ten neturėsime. Todėl privalome atitinkamai žiūrėti ir į kitataučius mūsų tėvynėje. „Negalima drausti jiems laikytis savo tautybės ir programų... Už tai jie turi elgtis su mumis taip, kaip patys norėtų, kad mes elgtumės jų tautų tėvynėje... Mūsų tėvynėje jie yra tik

svečiai. Svečiams šeimininkų namuose duodamas tik patariamasis balsas ir dori svečiai tuo visiškai tenkinasi“ (Ten pat, p. 81).

Visokio plauko internacionalistai ir kosmopolitai varo svetimų kraštų kolonizavimo ir užkariavimo politiką, tęsdami grobuonių valstybių imperialistines tradicijas. Valstybė privalo rūpintis savo tautos saugumu ir dabartimi, tam panaudodama visus esamus resursus, siekdama sukurti gerovę savo tautai šiai dienai. Tautos pareiga – „statyti ribas vartojimui“, kad „ateities kartos nebūtų apkrautos materialinėmis paskolomis ir būsimos sveikatos atžvilgiu“ (Ten pat, p. 56). Tautos uždavinys – taip „sugebėti paveikti valstybę, kad jos politika didintų jos tolimos ateities turtus“ (Ten pat, p. 56).

Valstybės valdymo aparatas visada siekia centralizacijos ir direktyvinės valdymo sistemos. Tautinės organizacijos turi būti atsvara valstybės valdymo siekiams ir eiti kitu keliu – ieškoti atramos demokratijoje ir pačioje gyvenimo gilumoje. „Ir juo krašto demokratija gilesnė, juo dviejų srovių priešingumą paverčia harmoningu bendradarbiavimu“ (Ten pat, p. 56).

Manau, kad šių Vlado Putvinskio-Pūtvio minčių komentuoti nereikia. Jos naujos, niekieno nepakartotos – darni demokratinės tautinės valstybės strategija ir ideologija. Jų vainikas – Vlado Putvinskio-Pūtvio testamentiniai žodžiai: „Tautos ateitis reikalauja, kad prablaivėtumėm ir grįždami į tautinę dirvą tuo sugrąžintumėm pusiausvyrą ir tuo pačiu sutvirtintumėm pačią valstybę“ (Ten pat, p. 57).

Vlado Putvinskio-Pūtvio mintys, išsakytos anos, prieškarinės, nepriklausomos valstybės gyvavimo metais, ne tik nepaseno, bet ir pasaulio žymiausių politologų įžvalgose, tokių kaip Zbignievas Bržezinskis, Fransuaza Thom ir Alenas Bezanconas, rado naują skambėjimą. Tik kažkodėl nei mūsų valdžiai, nei intelektiniam elitui šio talentingiausio Lietuvos politiko ir rašytojo darbų nereikia. Ak, kaip bijo tautiškumo ir tautinės ideologijos ir mūsų kairieji, ir dešinieji, komunistai ir konservatoriai bei liberalai.

3. TAUTOTYRINĖ MINTIS LIETUVOS IŠEIVIJOJE

„Jokie meilūs superlatyvai, skirti išeivijos intelektualams, neatrodys persistengimu, nes pošalkauskinė karta, išaugusi savo Mokytojo intelekto spinduliuose, atsidūrusi Vakarų tremtyje, mokė ir tebemoko mus pajusti ir suvokti žodžio, laisvo nuo režimo draudimų, skonį ir svarbą. Tik laisvas žodis yra būtina sąlyga mąstyti, tik mąstymas skatina laisvo žodžio gimimą.“

Aldona Žemaitytė

Antanas Adomėnas ir Linas Saldukas Klaipėdos universitete leistame moksliniame žurnale „Tiltai“ rašė apie 1944 metais į Vakarus pasitraukusiųjų, tiksliau – bėgusiųjų nuo raudonojo teroro intelektualų vertybes ir jų viltis greitai sugrįžti į Tėvynę.

Jų duomenimis, didžiausia pabėgėlių iš Lietuvos stovykla buvo įsikūrusi Hanau apylinkėse, įėjusiose į JAV, Anglijos ir Prancūzijos zoną. Čia 1945 m. rugsėjo mėnesį gyveno 2837 lietuviai. Jungtinių Tautų Pagalbos ir atstatymo administracijos – UNRA – duomenimis, tuo metu šioje zonoje gyveno 47 269 lietuviai. 1946 m. gruodžio mėnesį pabėgėlių iš Lietuvos čia buvo užregistruota 57 495. Tai buvo didžioji dalis iš 65 tūkstančių lietuvių, palikusių Lietuvą (Adomėnas A., Saldukas L. Nationality as a Condition of Mind // Tiltai. 2000, Nr. 2, p. 1–8).

1940 metais, rusams okupavus Lietuvą, etniniams vokiečiams buvo leista išvykti į Vokietiją. Jų išvyko apie 50 tūkst. Straipsnio autoriai mano, kad didžioji jų dalis buvo lietuviai arba vokiečiai iš mišrių šeimų. Dalis jų vėliau įsitraukė į lietuviškųjų bendruomenių veiklą.

Įvairiose Hanau apylinkėse pabėgėlių iš Lietuvos šeimose buvo apie 12 tūkstančių vaikų ir jaunimo, todėl 1945 m. liepos 20 d. buvusiose vokiečių kareivinėse buvo įkurta lietuviška mokykla. Tos mokyklos pavyzdžiu lietuviškos mokyklos kūrėsi ir kitose Hanau apylinkėse. Čia buvo dėstoma lietuvių kalba ir literatūra, reli-

gijos mokslas, anglų, vokiečių ir lotynų kalbos, matematika, fizika, visuomenės mokslas, chemija, geografija, pasaulio istorija, įvadas į filosofiją, muzika, menas, namų ūkio ekonomika ir fizinis lavinimas. Prof. M. Židonis vadovavo 1946 m. spalio 4 d. įkurtai Švietimo tarybai, kurios biudžetą sudarė lietuvių bendruomenės aukojamos lėšos. Prof. I. Malinauskas-Malėnas koordinavo mokyklų inspektorių darbą, rūpinosi Hanau lietuvių bendruomenės švietimo reikalais. UNRA lietuvių bendruomenę aprūpino maistu ir iš vietinės valdžios išreikalavo, kad ji lietuviškų mokyklų mokytojams mokėtų atlyginimus. Lietuvių bendruomenės pirmininkas Hanau apylinkėse buvo P. Gaučys, kuris pasiaukojamai rūpinosi visais Lietuvių bendruomenės finansiniais reikalais.

Lietuvių bendruomenė – daugiau negu 30 tūkst. – kiekvieną mėnesį aukojo pinigų jos reikmėms. „Tai liudija svarbų nemažos dalies lietuvių, – rašo straipsnio autoriai, – perkeltųjų asmenų įsipareigojimą lietuvybei. Ši lietuvių generacija pasirodė turinti stiprų sampratų „mano“ ir „mūsų“ suvokimą. Kitaip tariant, „mano“ ir „mūsų“ reikšmės buvo suderintos, siekiant naudos individui ir bendruomenei“ (Adomėnas A., Saldukas L. Ten pat, p. 6).

Į Vakarus pasitraukę lietuviai buvo ne tik pabėgėliai, bet ir savo Tautos apaštalai bei misionieriai. Tokiame kontekste VLIK'as 1949 m. birželio 14 d. Hanau paskelbė 13 straipsnių Pasaulio lietuvių chartą dabarties ir ateities kartoms, kurios gyvens už etninės Lietuvos ribų.

Pasaulio lietuvių chartoje sąvokai „lietuvis“ buvo suteikta dvasinė dimensija, vienijanti gyvenusius, gyvenančius ir gyvensiančius lietuvius į reikšmingą bendruomenę, kurioje „mes“ yra svarbiau negu „aš“.

Minint Pasaulio lietuvių chartos penkiasdešimtmetį Vasario 16-osios lietuvių gimnazijoje Hiutenfelde (Vokietija) JAV lietuvių aktyvistas, Amerikos pilietis A. Rugienius kalbėjo: „Šiandien, po penkiasdešimties metų, jau keliamas klausimas, ar Chartos teiginiai yra atgyvenę, gal juos reikia keisti. Pagalvokime: ar tiesa gali būti keičiama? Jei Lietuvių chartos teiginiai buvo tiesa prieš

50 metų, tai jie yra tiesa ir šiandieną, o jei reikia keisti, tai jie buvo tik tuolaikinės idėjos ir mums reikėtų kurti naują ideologiją“ (Rugienius A. Pasaulio lietuvių bendruomenės filosofija. Pranešimas LB pirmininkų suvažiavimui Vasario 16-osios gimnazijoje. Huettenfeld, Vokietijoje // *Pasaulio Lietuvis*, 1999, Nr. 9, p. 2).

Straipsnyje rašoma apie tautiškumą, kaip jis buvo suprantamas tada, kai buvo kuriama, redaguojama ir tvirtinama Pasaulio lietuvių charta, ir kaip ji suprantama išeivių dabar, po 50 metų. „Galima teigti, kad A. Rugienius suvokia tautiškumą kaip sąmonės būseną, kaip dvasinį turtą, kaip jausmų, mąstymo ir gyvenimo būdą. Jam ir kitiems pasaulyje lietuviškasis judėjimas nėra susijęs su geografija ir teisiniais apibrėžimais, bet nelyginant religija suaugęs su lietuvybės esme bet kur ir bet kada – 1940, 1946, 1949, 1999 metais ir vėliau. Ši A. Rugieniaus palaikoma filosofija turi istorinę ir intelektualinę kilmę, pagrįstą tautiškumo kaip sąmonės būsenos tyrimais. Filosofas E. V. Stonequist teigia: „Tautybė, kaip ir religija, yra subjektyvu, bet valstybingumas – objektyvu. Tautybė yra psichologinis, o valstybingumas – politinis faktorius. Tautybė yra sąmonės būsena, kai tuo tarpu valstybingumas yra teisinė būsena. Tautybė – dvasinis turtas, o valstybingumas – prievartinis įpareigojimas. Tautybė – jausmų, minčių ir gyvenimo būdas“ (Ten pat, p. 7).

„Nesupratus tautiškumo, kaip dvasios turto idėjos, neįmanoma suvokti dvasinių jėgų, leidusių lietuvių pabėgėliams sukurti Lietuvių chartą. Tautos dvasinio turto idėjos tvirtumas išreikštas pirmuoju Chartos sakiniu: „Tauta yra prigimtoji žmonių bendruomė“. Kitaip tariant, 1944 m. „politinė išeivija“ domėjosi ne tik politika. Jų rūpestis buvo lietuvybės saugojimas. 1948 m. lapkričio 11 dieną politinių pabėgėlių susirinkime VLIK'o priimtame Pasaulio lietuvių bendruomenės konstituciniame projekte susidurta su likimo nublokštų už Lietuvos ribų lietuvių problema – išlaikyti savąją lietuvišką savimonę, buvusią sielos dalimi“ (Ten pat).

Amerikos lietuviai ją ir išlaikė. Iki pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Ir iki sovietinės „ekonominės išeivijos“ iš Lietuvos tarsi skėrių antplūdžio. Be motinos, be Tėvynės, be Tautos idealų.

LIETUVIŲ CHARTA

LIETUVIŲ TAUTA,
užsigrūdinusi amžių kovose dėl teisės laisvai ir nepriklausomai gyventi savo tėvų žemėse, vieninga valia siekia savo gyvybę, kalbą, tautines bei valstybines tradicijas išlaikyti, kurti ir ugdyti, kad savo tautine kultūra visuotinei žmonių giminės pažangai bendradarbiaudama, vykdytų Visagalio valią ir laisvo žmogaus pašaukimą. Lietuvių Tautos amžinųjų siekimų vardan skelbiama ši
LIETUVIŲ CHARTA

1

Tauta yra prigimtoji žmonių bendruomenė. Niekas negali būti prievartaujamas savo ryšį su tautine bendrija nutraukti. Pasaulyje pasklidę lietuviai sudaro vieningą Pasaulio Lietuvių Bendruomenę.

2

Žmogus turi prigimtąją teisę laisvai išpažinti ir ugdyti savo tautybę. Lietuvis lieka lietuviu visur ir visada. Savo tėvų išlaikytą Lietuvių Tautos gyvybę lietuvis perduoda ateities kartoms, kad amžinai gyventume.

3

Kalba yra stipriausias tautinės bendruomenės ryšys. Lietuvių kalba lietuviui yra tautinė garbė.

4

Šeima yra tautos gyvybė. Lietuvis kuria lietuvišką šeimą.

5

Tautinė kultūra yra kelias į tarptautinį pripažinimą ir bendravimą. Apreikšdama tautos genijų, tautinė kultūra įneša savaimingą indėlį į visuotinius žmonių giminės laimėjimus. Kiekvieno lietuvio priedermė sudaryti sąlygas tautinei kultūrai.

6

Valstybė yra aukščiausioji tautinės bendruomenės organizacija. Valstybinė nepriklausomybė yra tautinės kultūros ugdymo ir išlikimo sąlyga. Darbu, mokslu, turtu ir pasiaukojimu lietuvis kovoja, kad apgintų ir išlaikytų nepriklausomą Lietuvos valstybę.

7
Mokykla yra tautinės dvasios židinys. Kiekvieno lietuvio kilniausioji pareiga būti lietuvių mokyklos rėmėju.
8
Draugija yra tautinės kultūros veiksminga talkininkė. Lietuvis kuria ir palaiko religines, kultūrines, jaunimo, savišalpos, profesines ir kitas lietuvių draugijas.
9
Mūsų tėvų kovos ir aukos dėl lietuviškos knygos yra testamentinis įpareigojimas visoms Lietuvių Tautos kartoms. Lietuvis organizuoja ir remia spausdintą lietuvišką žodį.
10
Tautos istorija yra geriausia tautos mokytoja. Lietuvis brangina savo tautos praeitį ir tautinius papročius. Lietuvis stengiasi būti vertas savo protėvių, kad paliktų pagarbų pasididžiavimą savo palikuonims.
11
Tautinis solidarumas yra aukščiausia tautinė dorybė. Lietuvis ugdo tautinį solidarumą. Visi lietuviai yra lygūs tos pačios tautos vaikai, tarp savęs broliai. Tautinio susipratimo ir lietuvių vienybės ženklan kiekvienas lietuvis moka nuolatinį tautinio solidarumo įnašą.
12
Lietuvio tautinės spalvos: geltona – žalia – raudona. Lietuvio tautinė šventė – Vasario 16-oji. Lietuvio šūkis: „Lietuviais esame mes gimę, lietuviais turime ir būt!“
13
Lietuvis yra lojalus savo gyvenamajam kraštui. Lietuvio santykius su nelietuviu nustato artimo meilė ir pagarba kiekvieno žmogaus laisvei, garbei, gyvybei, sveikatai ir turtui.

Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas
Tremtyje, 1949 m. birželio 14 d.

3.1. LIETUVIŲ CHARTA – POKARIO IŠEIVIJOS GYVENIMO KELRODIS IR TIKSLAS

Lietuvių charta buvo sukurta ir pasirašyta 1949 metais Vokietijoje. Ji padėjo suburti išeivijos lietuvius į Pasaulio lietuvių bendruomenę ir skatino jų veiklą. Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus, 1999 m. švenčiant Lietuvių chartos 50-metį, kalbėjo: „Parašytas Vokietijoje dokumentas jungė visos Tautos – Rusijos okupuotos Lietuvos ir beteisių Sibiro tremtinių – rūpesčius, reiškė valią, viltis. Apie jį negalima kalbėti tik būtuoju laiku. Šiandien jame galime rasti dvasinę atramą, ne vieną atsakymą į kilusius klausimus... Lietuvių charta prieš penkiasdešimt metų nubrėžė savitos pasaulio bendruomenės ir lietuvių išeivijos gaires. Išeivijos būtis buvo susieta su pavergtos tėvynės likimu, ilgamete jos laisvės byla“ (Adamkus V // Saulė Pauliuvienė. Tautinis solidarumas prieš 50 metų laikytas didžiausia vertybe // *Lietuvos aidas*, 1999, rugsėjo 15, p. 2).

Iškilmėse dalyvavęs Pasaulio lietuvių bendruomenės valdybos pirmininkas Vytautas Kamantas, Seimo pirmininkui įteikdamas Lietuvių chartos tekstą, sakė, kad „ji įpareigojo lietuvių tautą amžinai išlaikyti tautinę gyvybę, kalbą, tautines ir valstybines tradicijas, šeimą, kultūrą, mokyklą, spaudą, solidarumą ir kitas vertybes... Kiekvienas Lietuvių chartos straipsnis buvo ir yra kasdien įgyvendinamas 30 kraštų Pasaulio lietuvių bendruomenės šeimoje nuo Argentinos ir Australijos iki Venesuelos ir Vokietijos. Lietuvių tauta yra viena ir nedaloma, nesvarbu, kur gyvename. Mus sieja lietuvių kalba, praeitis, giminės ir Lietuvių chartos tikslai. Visi esame lygūs, tos pačios tautos vaikai“ (Ten pat). „Lietuvos aido“ korespondentei, cituojamo straipsnio autorei V. Kamantas kalbėjo, kad „asmeniškai jam Lietuvių charta yra gyvenimo kelrodis ir tikslai. Ji rodo, kaip gyventi, dirbti, padėti Lietuvai, išlikti lietuviu, auklėti vaikus ir anūkus“ (Ten pat).

Seimo pirmininko pavaduotojas Arvydas Vidžiūnas kalbėjo, kad „Charta buvo žodis, po kurio buvo veiksmas – gimė Pasaulio lietuvių bendruomenė. Lietuviai svetur tvirtai nusprendė neišnykti ir pareiškė esą atsakingi už tautos ir valstybės likimą. Tremtį jie suvokė kaip galimybę padaryti tai, ko nebuvo galima padaryti tėvynėje. Lietuva tapo matoma, girdima ir suprantama net už neperskeliamų geležinių uždangų. Lietuvių išeivija tikėjo pasieksianti Lietuvos nepriklausomybę. Tai buvo deklaruojama jau tada, kai būsima didžiųjų pasaulio valstybių Atlanto chartija laisvę ir nepriklausomybę tautoms tik žadėjo, Jungtinėse Tautose vyravo SSRS veto, kai nebuvo užsimenama apie Baltijos šalių okupaciją. Pasaulio lietuvių bendruomenė tada tapo ir liko Lietuvos atspindžiu pasaulyje“, – kalbėjo parlamentaras.

Seimo pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis sakė, kad „Chartos kūrėjai Vakaruose galėjo tikėtis tik stebuklo – greito Lietuvos išsivadavimo. Iš tikrųjų šitas dokumentas rašytas ilgus dešimtmečius, kartais vadinamus Vakarų tremtimi. Dabar ją vertiname šiandienos žvilgsniu. Charta skelbė ir mokė, patarinėjo ir liepė. Dokumente paprastais žodžiais kalbėta apie tautos teisę gyventi ir išlikti. Kas nors galėtų pasakyti – tai senų laikų ar atskiro krašto dokumentas: Lietuva liko savo žemėje – nebėra kuo rūpintis. Tačiau Lietuvių chartos nuostatos nepaseno ir niekotai Lietuvai jos aktualios. Kiek turime tėvynainių, nelojalių Lietuvai, niekinančių ir plūstančių ją? Dažnai pasigendame čionykščio lietuvio pagarbos tautiečiams, jeigu skiriasi pažiūros ir amžius. Iš kur atsirado naujieji lietuviai – gal tai ateiviai iš kitos šalies ar civilizacijos? Kas jiems parašys elgesio chartą?“ (Ten pat).

VYTAUTAS ALANTAS

„Tautinės ideologijos rėmuose gali sutilpti visokių pažiūrų bei konfesijų tautiečiai, net ir mažumos. Bet kai tu eini į tautos Panteoną svarstyti ir spręsti bendrų valstybės klausimų, palik už durų partines programas ir konfesijas ir vieningai kelk ranką už bendrą tautos ir valstybės labą.“

Vytautas Alantas

Vytautas Alantas

Jis pratęsė neoromantikų tradiciją išeivijoje, parašęs dviejų dalių istorinį romaną „Šventaragis“. Jame pasakojama apie viduramžių Lietuvą, karalių Mindaugą: jo pastangas įkurti Lietuvos valstybę, gilią diplomatiją, siekiant suvienyti susipriešinusius Lietuvos kunigaikštukus, kurie, kaip ir dabar skirtingų partijų vadai, troško būti vienvaldžiais ir vieninteliais valdžios solistais. Tai idealistų ir kietų kovotojų charakteriai, būdingi ir vėlesnių laikotarpių lietuviams, kovojusiems už savo laisvę, išlikimą ir garbę.

Romanas ir sumanytas buvo, kad ne tik papasakotų, bet ir pamokytų, pagal himno žodžius, „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“. Romane – laisvės ilgesys, ryžtas aukotis už Tėvynės laisvę, už lietuvio tapatybės išsaugojimą, kad ir kokios negandos ištiktų mūsų tautą.

Tokias pat idėjas Vytautas Alantas skelbė ir savo publicistikoje. Ištikimas Vlado Pūtvio-Putvinskio mokinys, tautinės ideologijos puoselėtojas ir saugotojas, Vytautas Alantas visą savo

sąmoningą gyvenimą neturėjo kitos Mūzos – tik Lietuvą ir jos laisvės žvaigždę.

Vytautas Alantas-Jakševičius gimė 1902 m. birželio 18 d. Sidabrave, Naujamiesčio valsčiuje. Mokėsi ir baigė Šiaulių gimnaziją. Būdamas ketvirtoje klasėje, jis su ginklu rankose savanoriškai išėjo ginti Lietuvos laisvės 1918–1920 m. laisvės kovose. Vienerius metus studijavo Kauno universitete. Mokytojavo Plungės gimnazijoje. 1925 m. įstojo ir 1929 m. baigė Monpeliero universitetą Prancūzijoje. Grįžęs iš Prancūzijos į Lietuvą 1930–1934 m. dirbo naujienų ir telegramų agentūroje ELTA prancūzų skyriaus redaktoriumi. 1934–1939 metais buvo „Lietuvos aido“ vyriausiasis redaktorius. 1936 m. buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo ordinu už nuopelnus žurnalistikai. 1941–1944 m. – Vilniaus valstybinio teatro direktorius. Vytautas Alantas buvo vienas žymiausių tautinės kultūros ir tautininkų kultūros politikos ideologų. Dar anoje nepriklausomoje Lietuvoje išleido apsakymų rinkinius „Artisto širdis“ (1930), „Tarp penkių ir septynių“ (1934), publicistikos knygą „Žygiuojanti tauta“ (1939), sukūrė pjesių. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, nuo 1949 m. gyveno Amerikoje. 1967–1971 m. buvo Lietuvių žurnalistų draugijos pirmininkas. Išeivijoje parašė romanus: „Pragaro pašvaistės“ (1951), „Tarp dviejų gyvenimų“ (1960), „Amžinasis lietuvis“ (2 d., 1972), „Šventaragis“ (2 d., 1972–1974), „Liepkalnio sodyba“ (1977), „Aušra Paliūnuose“ (1986), novelių rinkinius „Ant siūbuojančios žemės“ (1946), „Svetimos pagairės“ (1954), „Nemunas teka per Atlantą“ (1970), „Atspindžiai ūkanose“ (1976), „Gelmių balsai“ (1984), apybraižą „Romas Kalanta“ (1976), dramų, eilėraščių.

Romanuose vaizduojama Lietuvos senovė, aukštinama baltų kultūra, daug sentimentų skirta anos nepriklausomos Lietuvos ūkio ir kultūros strategijai, tautinei mokyklai, rašoma apie Lietuvos partizanų priešinimąsi okupacijai, šlovinamas jų žygdarbis, atskleidžiamos išeivijos lietuvių kultūrinio gyvenimo aktualijos ir problemos. Novelėse vyrauja romantinės meilės kolizijos, melodramiškumas.

Lietuvoje žurnalisto Algimanto Zolubo dėka plačiau žinomas tik Vytauto Alanto publicistikos rinkinys „Tauta istorijos vingiais“ (1991). Iš jo straipsnio ir sužinojome, kad Lietuvoje 1992 metais pasirodė fotografuotinis knygos leidinys. Knygos pratarmėje jos autorius rašė: „Knygą rašiau nežinau kiek metų. Kartais pagalvoju, tarsi būčiau rašęs visą gyvenimą... Sunku nusakyti, kada Tautos ideologijos dalykai prasideda ir kada baigiasi. Tauta yra gyvas, nuolat pirmyn žengiantis organizmas, tad ir savaime peršasi išvada, kad tautą reikia nuolat kurti. Po ilgų mąstymų ir gyvenimo patyrimo priėjau išvadą, kad tautai, ypač mažai tautai, neribotas politinis susiskaldymas yra pragaištingas klystkelis į savižudybę. Piliečių politinis savitarpio susiklausymas yra vienintelis kelias į vidaus santvarkos pastovumą; solidarumą bei visokeriopą pažangą, užtikrinančią valstybės saugumą bei gerovę“ (Alantas V. Tauta istorijos vingiais. V., 1992, p. 6).

V. Alanto knyga – svarus indėlis į lietuviškosios tautotyros aruodą. Joje pateikta ypač giliai išmąstyta „tautinės ideologijos“ sąvoka. Jo nuomone, „Tautinė ideologija yra tautos kūrybinės pažangos, santvarkos bei jos aspiracijų linkmės formulavimas“ (Ten pat, p. 9). „Tautinės ideologijos tikslas ir prasmė susmaigstyti į ateitį gaires, kurių prisilaikydami galėtume sėkmingai siekti politinio saugumo, tautinės kultūros suklestėjimo ir medžiaginės gerovės“ (Ten pat, p. 12). „Tautinės ideologijos vienas svarbiausių uždavinių yra rūpestingai smaigstyti tautinės kultūros gaires, kaip pagrindinius tautos gyvybės Likimo kelrodžius“ (Ten pat, p. 145). „Ideologija nėra vien tik gerų norų bei intencijų formulavimas ir deklaravimas: ji yra drąsus ir atkaklus ryžtas daryti perversmą savo galvosenoje ir telkti visas jėgas dideliam tikslui siekti“ (Ten pat, p. 13). „Tautą reikia nuolat kurti, o tai reiškia, jog ideologija nėra sustabarėjusi į geležinius rėmus įrėminta doktrina, o gyva, besikurianti, atsinaujinanti pasaulėžiūra, atremta į tvirtą tautinį pagrindą“ (Ten pat, p. 9). „Be supratimo, kur ketinama eiti, nėra pasaulėžiūros, o tuo pačiu ir ideologijos. Priešas mūsų tautą per

prievartą nuvairavo žalinga kryptimi. Mūsų uždavinys bus išdraskyti jų gaires ir susmaigstyti savas“ (Ten pat, p. 10). „Patriotizmas yra neatsiejama tautinės ideologijos dalis“ (Ten pat, p. 11).

Giliu V. Alanto įsitikinimu, tautinė ideologija yra kelio ieškojimas, siekiant išeiti iš Rytų ir Vakarų kryžkelės, iš mums nepalankių geopolitinių sąlygų ir lemties mūsų gyvenimą tvarkyti kitiems, „kol galų gale mus galutinai sumals kaimynų imperializmo girnos“. Mums būtina „įsisprausti į kietus tautinės drausmės rėmus, norint išvengti pavojų ir išlaviruoti į saugų krantą“ (Ten pat, p. 12). Jo manymu, tautinė ideologija – tai Rubikonas, prie kurio turi pritilti nuomonių priešingybės ir visi jungtis į bendrą žygį. „Tuo atveju dingsta pozicija ir opozicija ir visi piliečiai susiburia aplink Tautos židinį. Ta prasme tautinė ideologija yra ideologijų ideologija, vienijanti ir cementuojanti piliečius aplink tautos kamieną, kuris gali išleisti daugybę atžalų. Mylėti tautą reiškia jai tarnauti. Patriotizmas – tai meilė, pasiaukojimas ir atsidavimas Tėvynei; siekimas jos visokeriopos gerovės; pastangos išvystyti tautos kūrybinę galią, ginti jos laisvę“ (Ten pat, p. 32). Lietuvių tauta už savo laisvę ir savo valstybės nepriklausomybę, praradusi 6000 savanorių Lietuvos nepriklausomybės kovose 1918–1920 m. ir Tautos sukilime 1941 m. birželio 22–28 dienomis, 30 000 Lietuvos partizanų gyvybių ir šimtus tūkstančių Tautos vaikų, moterų ir senelių gyvybių Sibiro platybėse – yra unikali tauta pasaulyje, todėl, jai kuriant savo tautinę valstybę ir tautinę ideologiją, į jokių kitų tautų patirtį dairytis nereikia, „jokių svetimų virtuvių prieskonių nereikia“ (Ten pat, p. 35). Kitos tautos gali tik iš mūsų pasimokyti, o ne mes iš jų.

Knygos autorius lietuvių tautinėje ideologijoje įžvelgia du svarbiausius jos bruožus – tautiškumo ir tikėjimo sintezę: „tikėjimas remia Tėvynės meilę; tėvynės meilė remia tikėjimą. Tikėjimas padėjo daugeliui pakelti kančias už Tėvynę“ (Ten pat, p. 37).

Kitas lietuviškos tautinės ideologijos bruožas, paveldėtas iš protėvių, tai lietuvių pasaulėjautos panteizmas. Senovės lietuviai

gamtą tapatino su dievybėmis ir garbino ją kaip nežemiškų būtybių įsikūnijimą. Gamta lietuvį žavėjo ir žavi ne tik savo išoriniu pavidalu, bet ir traukia jį savo vidiniu slėpiningumu, kur baigiasi tikrovė ir prasideda mistika. „Tuo požiūriu tautos meilės ideologija yra apšviečiama gamtos meilės atošvaisčių, kitaip sakant, iš lietuvio sąmonės dar toli gražu nėra dingęs panteistinis gamtos supratimas ir išgyvenimas“ (Ten pat, p. 41).

Visais amžiais lietuvių tauta buvo žemdirbių tauta. Tautos meilė visada buvo tapatinama su valstybės ir žemės meile. Ta kibirkštėlė išliko gyva žemdirbio lietuvio sąmonėje per visus politinius kataklizmus. Kaimas buvo tas podirvis, iš kurio prasikalė tautiškumo daigai, ištryško nuostabus kaimiečių veržimasis į mokslą, buvo lemiamas žingsnis sąmoningo tautiškumo link.

Lietuvos istorija įtikinamai rodo, kad dar iki lietuviško kaimo sąmonėjimo joje buvo 200 metų laikotarpis nuo karaliaus Mindaugo iki kunigaikščio Švitrigailos, kai lietuviai kovojo dėl savo valstybingumo, ugdė politinį tautiškumą – nacionalizmą. Netgi LDK laikais sulenkėję bajorai mėgo didžiuotis savo buvusiu valstybingumu ir kilme iš lietuvių (Ten pat, p. 18–19).

Lietuvos kaimą pabudino „Aušra“ ir „Varpas“. Kaimiečiai, kartais ir labai sunkių gyvenimo sąlygų prislėgti, savo gyvenimo tikslu laikė vaikus leisti į mokslus. Iš jų ir išaugo kovotojai su okupacine rusų valdžia. Aušrininkai, vildamiesi atgauti spaudą per švietimą, kaip rašo Vytautas Alantas, iš pradžių prieš valdžią „nesišiaušė, bet pamatę, kad šilkinių pirštinaičių taktika nieko nepadeda, pradėjo atvirą kovą“ (Ten pat, p. 29). Ir laimėjo. Pasipriešinimo centru vėlgi tapo kaimas. Kaip tik jis davė Lietuvai tūkstančius knygnešių, lietuviškos spaudos platintojų ir lietuviško rašto mokytojų – daraktorių. Pasipriešinimas pareikalavo daug aukų, tačiau jis pagimdė ir užaugino lietuvių patriotizmą, kuris giliai įleido šaknis lietuvio pasaulėžiūroje. Remdamasis lietuvių kaimiečių inteligentų patriotizmu dr. Vincas Kudirka kanonizavo Lietuvos praeitį „Tautiškos giesmės“ žodžiais:

Lietuva, Tėvyne mūsų,
Tu didvyrių žemė.
Iš praeities tavo sūnūs
Tė stiprybę semia (Ten pat, p. 29).

Patriotizmas lietuvių tautoje išsikristalizavo į herojiškiausią Tėvynės meilės idealą.

Kaip ir daugelis tautotyrininkų, Vytautas Alantas domėjosi ir savo knygoje pateikė pakankamai gerai argumentuotą įžvalgą apie lietuvio tapatybę. Apibendrinęs daugybę iki jo skelbtų šaltinių, jis padarė išvadą, kad būdingiausi tipiško lietuvio bruožai yra: 1) kovingumas; 2) dosnumas ir imlumas; 3) polinkis į meną; 4) neužmiršimas jam padarytos skriaudos; 4) drąsa pasitinkant įvairiausias audras; 5) drungna lietuvybė, su kuria jis lengvai išsiskiria ir ją išduoda ir 6) „Aktyvios kovos lauke mes didvyriai ir laimėtojai, pasyvios – parsidavėliai ir pralaimėtojai“ (Ten pat, p. 94).

Šį paskutinįjį lietuvio bruožą ypač ryškiai pademonstravo anos nepriklausomos Lietuvos seimokratija 1922–1926 metais, susiskaldžiusi į daugybę viena kitos nekenčiančių ir viena prieš kitą šlykščiausiais metodais kovojusių partijų, atvedusių Lietuvą į katastrofą. Ar ne tokią pačią situaciją matome ir dabar nepriklausomos Lietuvos Seime, kai demokratija tarpusavyje besiriejančių seimūnų yra paversta seimokratija, kur homo homini lupus est?

Rašytoja Alė Rūta Vytauto Alanto šimtųjų gimimo metinių proga rašė, kad „Rašytojo gyvavimas tautoje nesibaigia jo fizine mirtimi... knygų, paskaitų, kalbų mintys ir idėjos tebėra lietuvių tautoje – žmonių atminty ir širdyse. Yra jį gerbusių skaitytojų ir jo idėjų pildytojų gyvenime, kurių kūryboje kartojasi ir sklinda rašytojo V. Alanto senosios Lietuvos, jos herojų išaukštinimas ir pasigrožėjimas jais laisvos valstybės (ir norinčios amžiais būti laisva!) gyvenime“ (Rūta A. Vytautas Alantas – dramaturgas, rašytojas, publicistas // *Draugas*, 2002, balandžio 20, p. 1). Deja, Lietuvoje rašytojo Vytauto Alanto mes dar nepažįstame. Mes tik dabar jį atrandame.

Kaip rašo Alė Rūta, „Lietuvai atgavus nepriklausomybę, prieš pat rašytojo mirtį teko su juo kalbėti telefonu. Aišku, jis džiaugėsi Lietuvos išsilaisvinimu iš raudonojo okupanto, tačiau liūdnai pranašavo: „Lietuvai bus dar ilgai sunku atsigauti, dar teks patirti daug vargų ir kančių… Bet ar gali idealistas netikėti galų gale gėrio pergale?“ (Rūta A. Ten pat).

Rašytoja Alė Rūta prisimena Vytautą Alantą kaip įdomią, savigarbę ir santūrią asmenybę, kuris, beje, buvo ištikimas tiems, kuriuos gerbė, su jais mėgo bendrauti – dažnai ir nuoširdžiai; buvo įdomus kalbėtojas – viešai, o draugiškuose pobūviuose būdavo linksmas, turėjo skoningą ir spalvingą humoro jausmą.

Ilgai ir sunkiai sirgęs (jaunystėje sunkiai dirbo „Ford“ automobilių fabrikuose) rašytojas Vytautas Alantas mirė 1990 metų balandžio 23 d. Detroite (Mičigano valstija).

Jo pageidavimu, žmona Irena jo palaikus parvežė į Lietuvą ir 1992 m. birželio 15 d. palaidojo Petrašiūnų kapinėse.

Apibendrinęs savo tyrimus, knygos autorius padarė išvadą, aktualią ir mūsų dienoms: „Tauta prisikėlė iš numirusių, atkūrė savo valstybę ir vėl jos laisvė dingo raudoname potvynyje. Kitaip sakant, mes išgyvenom laisvos valstybės atsikūrimo džiaugsmus ir laidotuvių maršo tragediją…“ (Ten pat, p. 222).

Rašytojas knygą baigia optimistine gaida: „Lietuvybė yra tas Tautos žiedas, kuris atlaikė žiauriausius istorinius klimatus nenuvysdamas. Jis laisvai žydėjo imperijos laikais ir plačiai išsiskleidė atsikūrusioje Lietuvos valstybėje. Išsivadavus tautai iš Kremliaus pančių, išauš ir trečioji gadynė, kai lietuvybės žiedas galutinai išsiskleis“.

Tikėkime tuo, būkime idealistai!

DR. JUOZAS GIRNIUS

Apie žymiausią lietuviškosios išeivijos tautotyrininką filosofą Juozą Girnių, minint jo mirties 15-ąsias metines

Juozas Girnius

„Ateitis kuriama tik kovoje“ – šie Juozo Girniaus žodžiai – visos jo mokslinės kūrybos svarbiausias leitmotyvas, ypač akcentuotas jo monografijoje „Tauta ir tautinė ištikimybė“ (Čikaga, 1961; išleista mecenuojant kunigui dr. Petrui Celiešiui, nuo 1950 m. dirbusiam lietuvių parapijoje East Chicago).

Nors dr. Juozas Girnius gyveno ne Lietuvoje, ne savoje žemėje ir ne savo tautoje, jis visą gyvenimą nė minutės nenustojo būti lietuvis: gyveno tautai, su tauta širdyje; rašė tik lietuviškai ir tapo vienu iš žymiausių tautotyrininkų, tęsusių išeivijoje Lietuvos filosofų Vydūno, Stasio Šalkauskio, Antano Maceinos inicijuotą ir subrandintą tautotyros idėjų programą. Nepaisant karo, tremties sunkumų ir kitokių to meto politinių, ekonominių bei socialinių kataklizmų, jis jautė pareigą savo tautai ir savo pavergtai Tėvynei dirbti be atvangos, kovoti už jo Tautos išlikimą, tęsiant savo mokytojų pradėtą darbą – kurti lietuviškosios tautotyros teorinius pamatus. 1947 m. buvo išleista jo pirmoji knyga „Lietuviškojo charakterio problema“, „Tautiniai mūsų uždaviniai tremtyje“ (1947), „Žmogaus problema technikos amžiuje“ (1948, išspausdinta 1998), „Laisvė ir būtis“ (daktaro disertacijos „K. Jasperso egzistencialistinė filosofija“, apgintos 1951 m. Monrealio universitete, Kanadoje, rankraščio santrauka, 1953), „Tauta ir tautinė ištikimybė“ (1961, ją latvių

mokslininkas J. Zarinis išvertė į latvių kalbą ir išleido 1963 m.), „Žmogus be Dievo“ (1964), „Idealas ir laikas“ (1966), „Pranas Dovydaitis“ (1975). Net jeigu ir nebūtų parašęs kitų kūrinių, tik „Tauta ir tautinė ištikimybė“, dr. Juozas Girnius amžininkų ir ateities kartų mokslininkų būtų laikomas vienu žymiausių Lietuvos mokslininkų, nes moksle nėra kilnesnio, tauresnio ir reikšmingesnio darbo, kaip pastanga suvokti savo Tautą ir savo Valstybę, siekiant jų išlikimo pasaulio tautų, atsirandančių ir išnykstančių, bendrijoje.

Juozas Girnius gimė 1915 m. gegužės 23 d. Sudeikiuose, Utenos r. Baigė Utenos „Saulės“ gimnaziją. 1931 m. įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą, Teologijos filosofijos fakultetą. 1936–1938 m. studijavo Freiburgo (lankė filosofo M. Heidegerio paskaitas; parašė pirmąją savo knygą „Heidegerio egzistencialinės filosofijos pagrindai“ (1936; išleista 2002 m.), Liuveno ir Sorbonos universitetuose. Dalyvavo ateitininkų veikloje, Lietuvoje buvo vienas iš šios organizacijos ideologų. 1941–1944 m. dėstė VDU. Bendradarbiavo žurnaluose „Logos“, „Židinys“, „Į Laisvę“. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Iki 1949 m. mokytojavo lietuviškose gimnazijose Vokietijoje. 1949 m. persikėlė gyventi į JAV. 1955–1958 m. – JAV Lietuvių bendruomenės tarybos narys, 1959–1964 m. – Lietuvių fronto bičiulių tarybos narys, 1963–1967 m. – Ateitininkų federacijos vadovas, nuo 1950 m. – žurnalo „Aidai“ redkolegijos narys. 1952–1965 m. žurnalą redagavo Juozas Girnius, L. Andriekus ir A. Nyka-Niliūnas, vyr. redaktorius A. Vaičiulaitis. 1965–1980 m. Juozas Girnius – vyriausiasis „Aidų“ redaktorius, nuo 1953 m. – „Lietuvių enciklopedijos“ redaktorius, „Literatūros lankų“ redakcinio kolektyvo narys (Vasiliauskienė A. Dr. Girnius: konferencija filosofo gimtinėje // *Lietuvos aidas*, 2005 rugsėjo 17, p. 6). Parengė spaudai S. Šalkauskio „Raštų“ 2 tomus (1986–1991). Apdovanotas Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino 4 laipsnio ordinu (1994).

Dr. Juozo Girniaus monografija „Tauta ir tautinė ištikimybė“ – tai fundamentalus teorinis tautotyros veikalas, parašytas to meto

pasaulio tautotyros kontekste, lyginant, papildant ir patikslinant lietuviškosios tautotyros, plėtotos prieškario Lietuvoje, pagrindinius teorinius rezultatus, sąvokas, praplečiant jų sistemą ir patikslinant jų apibrėžimus, Europos tautotyros pasiekimų kontekste patikslinant jų vidinius ryšius ir įtraukiant iki jo nenagrinėtus tyrimo objektus, tautos bei mokslo apie ją išlikimo galimybėmis svetur, tremtyje arba emigracijoje. Monografijos tekstas persunktas savo Tėvynės patrioto ir piliečio nerimu dėl jo Tautos žmonių išlikimo nenutautėjus savo okupuotoje Tėvynėje, nes „lietuvių tauta istoriniame vyksme gali ir išnykti“ (Girnius J. Tauta ir tautinė ištikimybė. Čikaga, 1961, p. 6–7).

Tautos išlikimą ir jos buvimą pasaulyje kuo ilgesnį laiką mokslininkas mato tik nuolatiniame Tautos žmonių budėjime, stebint ir laiku išsiaiškinant Tautai gresiančius pavojus, ypač nutautėjimo, atpažįstant tų gresiančių pavojų pagrindinius veiksnius, jų reiškimosi formas ir priežastis ir laiku juos šalinant, t.y nuolat kovojant už Tautos išlikimą. Tačiau, kaip knygos pratarmėje rašo jos leidėjas dr. Vytautas Vardys, „Šiais dramatiniais nacionalizmo ir tarptautiškumo įtampos laikais budėjimas neįmanomas be atsakymų į pamatinius klausimus, liečiančius tautą, jos esmę, jos santykį su gyvu, egzistuojančiu asmeniu. Tie atsakymai reikalingi tautos gyvybei pratęsti“ (Vardys V. Įvadinis žodis // Ten pat). Į tuos klausimus ir atsako dr. Juozo Girniaus knyga „Tauta ir tautinė ištikimybė“.

Nors knyga buvo parašyta ir išleista 1961 metais, jos pagrindinės mintys ne tik neprarado reikšmės, bet tapo dar aktualesnės šiandieninėje Lietuvoje, kai iš šalies jau emigravo pusė milijono jaunų žmonių ieškoti sotesnės duonos kąsnio ir laimės svetur.

Todėl šviesaus atminimo mokslininko dr. Juozo Girniaus nerimas dėl Tautos ateities mūsų laikais mąstantiems tautos žmonėms yra puikiai suprantamas.

Knygą sudaro jau minėto Vytauto Vardžio ir Stasio Barzduko įvadiniai žodžiai (Barzdukas S. „Tikėjimas neviltyje ir ištikimybė

pavojuje“. Ten pat, p. 10–14), ir 4 pagrindinės knygos dalys: 1. Tauta. 2. Tautinė ištikimybė svetur. 3. Tautinės ištikimybės pagrindai ir 4. Rezistencinis tikėjimas kaip tautinės ištikimybės siela.

Pirmojoje dalyje knygos autorius nagrinėja pagrindinių tautotyros sąvokų sistemą: „bendruomenė“, „tauta“, „tautinė sąmonė“, „tautinė kultūra“, „tautinė valstybė“, „patriotizmas“, „kosmopolitizmas“, „nacionalizmas“, „nutautėjimas“. Jų analizę pagal dr. Juozą Girnių pateikiau savo straipsniuose, spausdintuose „Lietuvos aide“ (Voverienė O. Ar sugebėsime išsaugoti tautos atmintį ir tautinę savimonę? // *Lietuvos aidas*, 2001, lapkričio 26, p. 8; Tautiškumas ir nacionalizmas // *Lietuvos aidas*, 2002, rugpjūčio 26, p. 5; Nutautėjęs lietuvis slaviška dvasia // *Lietuvos aidas*, 2004, sausio 24, p. 12; Nutautėjimas // *Lietuvos aidas*, 2004, sausio 20, p. 9; Šių dienų lietuviškasis tautiškumas ir nacionalizmas // *Lietuvos aidas*, 2002, rugsėjo 2, p. 7; Tautiškumas – vertybė globalizacijos kontekste // *Lietuvos aidas*, 2002, gegužės 25, p. 7; Tautos idėja – pati naujoviškiausia, gyvybingiausia ir perspektyviausia // *Lietuvos aidas*, 2004, birželio 12, p. 11; Tautos gyvybės šaknys – jos kultūroje // *Lietuvos aidas*, 2005, kovo 31, p. 8; Tautinė ideologija ir valstybingumas // *Lietuvos aidas*, 1999, kovo 4, p. 16; Tautinis mentalitetas ir jo deformacijos // *Lietuvos aidas*, 2001, spalio 27, p. 8; Tauta yra valstybės suverenas ir jos žodis turi būti lemiamas // *Lietuvos aidas*, 2004, spalio 12, p. 5 ir t.t.). Kai kuriuos straipsnius pateikiu šioje knygoje, tačiau didžioji dalis informacijos, paskelbtos minėtose publikacijose, lieka už knygos ribų kaip praradusi aktualumą, buvusį aštrų savo laiku.

Šioje dalyje dr. J. Girnius taip pat nagrinėja ir šių sąvokų vidinius ryšius, tokius kaip bendruomenė ir organizacija, jas suprantant kaip visuomeniškumo lytį, o žmogų kaip visuomeninę būtybę; tauta ir valstybė, akcentuodamas tautos bendruomeninį pobūdį, o valstybės – organizacinį; tauta ir kultūra, tautinę kultūrą vadindamas objektyviausiu tautos pagrindu, tauta ir asmuo, kur tauta

yra įvardijama kaip moralinė bendruomenė, o tautinė sąmonė – kaip subjektyvusis tautos pagrindas; patriotizmas iškeliamas į tautos moralinio ir dvasinio ryšio statusą.

Visas skyrius yra skiriamas patriotizmo, kosmopolitizmo ir nacionalizmo sąvokų analizei. Nutautimas vadinamas tautinio nejautrumo viena iš priežasčių (egoizmo, sumaterialėjimo, dvasingumo praradimo, pasidavimo svetimos šalies kultūrinei įtakai, kosmopolitizmo ir t.t.), o patriotizmas suprantamas kaip dorinis asmens įsipareigojimas tautai, kaip žmogaus gyvenimo prasmės realizavimas.

Sąvoką „tauta“ J. Girnius apibrėžia kaip „prigimtinę bendruomenę“. „Bendruomenė yra visa, kas yra natūralu ir spontaniška“, o „organizacija – visa, kas yra sukurta (socialinės technikos prasme)“ (Ten pat, p. 27). Kultūra yra žmogaus atskirties iš viso biologinio pasaulio pagrindas, antroji „žmogaus prigimtis“. Tačiau ji priklauso ne atskiram žmogui, o visiems drauge dėl to, kad ji yra pačių susikuriama, o ne gimimu suteikiama“ (Ten pat, p. 29). Žmogus, perimdamas kultūrą, išauga į savo amžiaus žmogų, tampa kultūrine būtybe. „Būti kultūrine būtybe lygu būti visuomenine būtybe, esmiškai susieta su kitais“ (Ten pat). Laikydami kultūrą savo egzistencijos pagrindu, mes esame ne tik nuo kitų priklausomi, bet ir esame kitiems įsipareigoję. Solidarumas ūkinėje bei kultūrinėje veikloje įpareigoja moraliniam solidarumui. Moralinis solidarumas – „...tai ta vidinė kultūra, kurią vadiname dora, arba moraline kultūra. Kaip viena prasme žmogus pats turi susikurti savo egzistencijos sąlygas, taip antra prasme, jis privalo pats save sukurti vertinga asmenybe“ (Ten pat, p. 21).

Tautiškumo žiedai – kilmė, kalba, tradicijos, gyvenimo būdas, bendras likimas, istorija. „Be savos valstybės tauta negali būti laisva. Valstybė yra ta organizacija, kuri įgalina tautą laisvai gyventi ir laisvai kurti tautinę kultūrą. Tautos laisvė – jos valstybinė nepriklausomybė“ (Ten pat, p. 58, 59). Laisva tauta nepriklausomoje valstybėje – toks yra visų tautų autentiškas principas ir

politinis idealas. Tačiau kur yra laisvė, ten yra ir kova, nes visada tikrovėje vienų laisvė yra ribojama kitų laisvės. Tautos istorija – tai jos kovos istorija. Kiekviena valstybė faktiškai remiasi viena kuria tauta, net ir tada, kai joje gyvena ir daugiau tautų.

Tautinis idealas įprasmina visą lietuvių tautos gyvenimą. Tikėjimas tokiu idealu ir jo siekimas palaiko gyvą tautinę mūsų dvasią, o kur „dvasia gyva, ji pati randa savo sprendimus“ (Barzdukas St. Tikėjimas neviltyje ir ištikimybė pavojuje // Girnius J. Ten pat, p. 12).

Tautinis valstybės modelis istoriškai susiformavo su demokratinės valstybės samprata.

Demokratiškai laisvės aistrai susijungus su tautiniu jausmu, „Tautos, lyg praregėjo, žvelgdamos į save, susidomėdamos savo praeitimi ir drauge užsidegdamos tautinės laisvės mintimi. Abstrakčiai suvoktą valstybę pakeitė tautinės valstybės modelis. XIX a. kilo visa eilė tautinių revoliucijų Vokietijoje, Vengrijoje, Italijoje. Ir nors jos buvo paskandintos kraujyje, tautų laisvės mintis vis giliau ir plačiau skleidėsi žmonių sąmonėje. Dalis tautų išsivadavo ir sukūrė savo valstybes po Pirmojo pasaulinio karo; tačiau didelė jų dalis vėl pateko į komunistinės Rusijos vergiją – po Antrojo. Tautos gyvena, valstybės kariauja“ (Ten pat, p. 42). Po komunistinės Rusijos imperijos subyrėjimo išsivadavusios tautos atkūrė savo tautines valstybes. Tačiau kai kurios iš jų, tarp jų ir Lietuva, dėl pragmatinių tikslų išsižadėjo tautinės valstybės idealų ir siekių ir tapo tik gerovės siekiančiomis valstybėmis. Todėl šiuo metu pralaimi laisvės kovą.

Tikėti Lietuvos istoriniu amžinumu autoriui reiškia „visomis pajėgomis kovoti, kad piktas likimas jos neištiktų, tai visomis pastangomis rūpintis, kad nemirtume Lietuvai, kur bebūtume atsidūrę“. Tikėti lietuviškosios dvasios kūrybiniu nemirtingumu – „tai kiekvienam pagal savo pajėgas įsipareigoti lietuviškosios kultūros ugdymui“ (Barzdukas S. Ten pat).

Tautinėje valstybėje tautos kultūra yra tautos forma, „kuri

materialius tautos siekius sulydo į vieną visumą ir tuo būdu suformuoja tautinę individualybę – tautinę dvasią (R. Eisleris). Kultūra sukuria tautą, nes ji formuoja visus ryšius, kurie tautą sieja“ (Ten pat, p. 79).

Dėl tautinės kultūros stokos Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė, nors ir buvo išaugusi į galingą valstybę, jos šviesuomenė iš pradžių pasidavė gudų bei rusų, vėliau lenkų kultūrų įtakai, o liaudis, neturėdama atramos ryškesnėje kultūroje, tirpo kaimynų naudai. Nesukūrę pajėgios kultūros ne tik praradome nepriklausomybę, bet ir atsidūrėme prieš pačios tautinės gyvybės užgesimo grėsmę (Ten pat, p. 81).

Tautinė gyvybė ir vienybė yra susijusios su kultūrine vienybe; kultūra suteikia tautai dvasinę vienybę. „Kultūra tautai yra jos pašaukimas, suteikiąs jos egzistencijai žmogiškąją prasmę“ (Ten pat, p. 82).

Nepriklausoma tautinė valstybė žmogaus būtį pakeičia galimybėmis, kurių realizavimas priklauso nuo paties individo (Ten pat). Būdamas laisvas žmogus laisvoje valstybėje privalo pats realizuoti savo esmines galimybes ir šia prasme pats save sukurti. Todėl kaip atskiram žmogui, taip ir tautai kyla uždavinys vertingai egzistuoti, o ne tik laike trukti. Vertingai egzistuoti – tai išplėtoti savo galimybes kūrybiniais laimėjimais ir tuo būdu savo trukmę gyvenime pakelti į istorijos rangą (Ten pat, p. 83). Tautai vykdyti savo pašaukimą – tai kurti savo kultūrą.

Tauta kaip tauta pabunda tik tada, kai joje subręsta tautinė sąmonė. Kol tautinė sąmonė nėra išsiskleidusi, tol tautos lyg ir nėra, nes ji pati savęs nežino. Čia yra skirtumas tarp minios, etninės bendruomenės ir tautos. Tautą nuo minios ir nuo etninės bendruomenės skiria tautinės sąmonės išsiskleidimas. Tik įsižiebus tautinei sąmonei minia, arba etninė bendruomenė, tampa tauta. „Kultūra kuria tautą, kaip objektą; tautinė sąmonė pažadina ją, kaip subjektą“ (Ten pat, p. 92). Taigi tauta – tai kultūra, tai sąmonė ir valia, sąmoningai savo vienybę teigianti bendruomenė. Tau-

ta susikuria suvokdama pati save ir norėdama būti sąmoninga ir valinga jėga.

Tautos žadintojui tauta yra idėja ir subjektas, ne tai, ką reikia tirti, o tai, ką reikia kurti ir į ką apeliuoti, kad tauta būtų tuo, kuo ji pati privalo būti. Tauta yra lygiai ir objektas, ir subjektas, faktas ir idėja, tikrovė ir uždavinys; „ji turi turėti bendrų garbingų žygių praeityje ir bendrą tikslą dabartyje, būti drauge atlikus didelių dalykų ir norėti dar jų atlikti – štai esminė sąlyga tautai“ (E. Renan).

Nepakanka tautoje tik būti, jai pasyviai priklausyti; privalu jai angažuotis ir įsipareigoti. Faktinę tautos vienybę tautinė sąmonė pakeičia moraline vienybe ir įpareigoja asmenį gyventi tautai, būti jai ištikimą, rūpintis jos pažanga, ugdyti broliškumą, etc. Turėdama prieš akis savo pašaukimą, sąmoninga tauta save suvokia ne tik kaip faktą, bet ir kaip uždavinį. Etninės bendruomenės uždavinys – būti, kaip visi, tautos – asmens auklėjimas individualiai atsakomybei ir kūrybinei iniciatyvai. Etninei bendruomenei pakanka konformizmo, tauta remiasi sąmoningu patriotizmu. Tautinė sąmonė individe atsiskleidžia patriotizmu. Patriotizmas tautinę sąmonę padaro dinamine jėga, tautą sulydo į moralinę bendruomenę. Patriotizmas yra tautos širdis (Ten pat, p. 97). Šv. Augustinas pagrindiniu patriotizmo principu paskelbė, o prelatas Mykolas Krupavičius lietuvių kultūroje įtvirtino nuostatą: „Tebūnie tau pirmieji tėvas ir motina, bet Tėvynė tau tebūnie aukščiau ir už tėvus“. To principo laikėsi visi pokario Lietuvos partizanai, ėję ginti ir žūti už Tėvynę ir jos idealus. Tėvynė mylima dėl to, kad ji yra sava, o ne dėl kokių nors istorinių ar pragmatinių jos savybių (joje sukurtos gerovės, žmonių kilnumo, krašto gražumo ar istorijos didingumo, etc.). Tėvynės ir Tautos meilė nėra akla: ji viską mato: ir „didvyrių žemę“, ir Tautos „arielkinius padliecus“, ir žmones, ir jų gerus, ir jų blogus darbus. Mylėti savo Tėvynę ir savo Tautą, tai reiškia kurti ją tokią, kuri būtų verta entuziazmo visu jos plotu. Meilė ne kitus įpareigoja, o pati įsipareigoja. Ši pagrindinė tiesa slypi patriotizme. Būti patriotu – tai

pačiam įsipareigoti savo Tautai (Ten pat, p. 114). Tikras įsipareigojimas visuomet reiškiasi per darbą, veiklą ir auką. „Tikra savo Tautos meilė neleidžia nurimti matant joje netobulybių ir ydų; pasitenkinti tuo, kas yra jos gyvenime. Ji verčia kovoti su savo Tautos silpnybėmis ir nevykusiais polinkiais, ją drausminti ir net smarkiau paplakti, kai jos nukrypimai velka ją iš deramos pažangos kelio“ (Cit. pagal St. Šalkauskį, p. 119).

Tokių žodžių ir tokios doriškai subrandintos teorijos kažin ar rasime kurios nors kitos tautos tautotyroje. Turėdami tokį Vinco Kudirkos sukurtą valstybinį himną ir tokią tautotyros teorijos pamatą, kokį yra sukūrę Vincas Mykolaitis-Putinas, Antanas Maceina, Stasys Šalkauskis, dr. Juozas Girnius, Justinas Marcinkevičius ir Romualdas Grigas, esame tikrai stiprūs ir tikrai turime didžiulę potenciją atgaivinti savo Tautos galią bei valią, jeigu tiktai laikysimės jų išmąstytų nuostatų ir jas savo gyvenime realizuosime. O tai dabar ir yra svarbiausia.

Kitos trys knygos dalys yra skirtos tautinei ištikimybei, gyvenant svetur. Antroje knygos dalyje analizuojamas tautos ryšys su kraštu; nutautimas – kaip nusikaltimas be kaltės jausmo; bendruomenės nusiteikimas kovoti prieš nutautimą; tautinė lietuvių išeivių santalka – Pasaulio lietuvių bendruomenė (PLB). PLB kaip lietuviškosios išeivijos organizacinė santalka, jos organizacinė forma ir bendruomenės dvasia, ryšys su tauta, vertinant save kaip tautos dalį, o ne atplaišą. Gyvenant tautai, jos idealams įgyvendinti, siekiant tautinio broliškumo, vienybės, solidarumo ir atsakomybės, nevengiant kovos su nukrypimais ir kritikos. Gyvenant lietuviškąja kultūra ir ją kuriant, skleidžiant jos laimėjimus pasaulyje, į mecenavimą žiūrint irgi kaip į kūrybą, auklėjant jaunąją kartą lietuvybės dvasia, ugdant joje lietuvybę per kalbą, tautos istoriją, tautinę kultūrą, tautinį charakterį; stiprinant lietuvišką šeimą, lietuviškas mokyklas, vasaros stovyklas, jaunimo organizacijas, ugdant tautinės ištikimybės idealus, rezistencinį tikėjimą kaip tautinės ištikimybės sielą, asmeninį

idealizmą ir ištikimybę kaip kūrybinę atsakomybę už savo tautos ir Tėvynės ateitį.

Dr. Juozas Girnius mirė 1994 m. rugsėjo 13 d. Bostone. Palaidotas Lietuvoje, Sudeikiuose. Žurnalistė, buvusi „Dienovidžio“ redaktorė Aldona Žemaitytė viename iš savo straipsnių, skirtų filosofo Juozo Girniaus atminimui, pacitavo prof. Juozo Brazaičio „Raštų“ IV tomo eilutes, įtvirtinančias filosofo atminimą, šiais žodžiais: „Dr. Juozas Girnius pataikė suprasti tekamo amžiaus srovę. Suprasti jo idėjinius rūpesčius. Ne tik suprasti, bet juos priimti. Pataikė suprasti ir prisiimti ir šio amžiaus formas ir jomis reikštis. Sakytum, sugebėjo rūpintis šio amžiaus rūpesčiais ir kalbėti šio amžiaus kalba... Dr. J. Girnius yra nusileidęs į savo amžiaus gyvenimo srovę ir savo veiksmus, kartais desperatiškai, dažniau herojiškai mėgina srovei vadovauti, įspėdamas nuo povandeninių uolų, rodydamas švyturius...“ (Brazaitis J. Cit. pagal A. Žemaitytės straipsnį In Memoriam // *Dienovidis*, 1994).

Tarsi testamentinį perspėjimą išeinantiems dabar iš Lietuvos filosofas paliko žodžius: „Savo versmių vanduo gaivesnis už svetimų šalių vyną, savajai tautai laimėtoji šviesa brangesnė už pasaulinio garso vardą. Tebūnie pirmuoju rūpesčiu, kad kūrybinė šviesa neišblėstų mumyse, besistengiant ja svetimuosius nušviesti. Ne pasaulinė istorija ir ne visuotinė kultūra išlaikys mūsų tautą gyvą, o tik mūsų pačių tautinė kultūra“.

Nors Lietuvoje yra išleisti Juozo Girniaus „Raštai“ (4 tomai, V., 1991–2001), mūsų dinamiškame informacijos amžiuje jų, esančių tik bibliotekose, nepakanka, reikėtų dideliu tiražu valstybės lėšomis išleisti knygą „Tauta ir tautinė ištikimybė“, kad ji būtų prieinama visiems dar nevisiškai nutautėjusiems lietuviams, išversti ją į anglų kalbą, kad ji taptų prieinama visoms lietuviškoms diasporoms užsienyje. Tik taip išliksime – patys šviesdamiesi ir šviesdami“ (Juozas Girnius).

BERNARDAS BRAZDŽIONIS

Minint poeto Bernardo Brazdžionio 100-ąsias gimimo metines

Bernardas Brazdžionis

Tepabunda krūtinės užmigę,
Tepradės mūsų širdys vėl plakti,
Ir išėję į vieškelių žygį,
Šviesiu rytu paversim tą naktį.

Bernardas Brazdžionis

Bernardo Brazdžionio, Lietuvos poetų karaliaus, jubiliejinių renginių maratoną pradėjo kauniečiai, parengę ir išleidę naują jo eilėraščių rinktinę „Sugrįžimas“ (Kaunas, 2003). Vasario 5 dieną Lietuvos ateitininkai (Ateitininkų federacijos pirmininkas Vygantas Malinauskas) pakvietė į gražų jubiliejinį renginį Vilniaus rotušėje, gražiai pavadintą „Bernardas Brazdžionis – jaunimo idealizmo šauklys“. Vytės Nemunėlio mokyklos pradinukai maloniai nuteikė jų atlikto koncerto programėle, buvo parodyta ištrauka iš dokumentinio filmo „Vėtrose nepaklydęs“, Bernardo Brazdžionio eiles skaitė aktoriai Virginija Kochanskytė ir Petras Venslovas.

Iki šiol tebesiginčijama dėl tikslios Bernardo Brazdžionio gimimo datos. Vieni tvirtina, kad ja reikėtų laikyti vasario 1-ąją, remdamiesi paties B. Brazdžionio liudijimu, kad Jis gimęs per

pačias Grabnyčias; enciklopedijose ir žinynuose nurodyta vasario 14-oji. Manau, tai – ne bėda. Vienas žymiausių mūsų tautos poetų, tribūnų ir šauklių, perėmęs iš Jono Basanavičiaus „Aušros“, Vinco Kudirkos ir Maironio Tautos žadintojų estafetę, švenčiant 100-ąsias jo gimimo metines, tikrai nusipelnė, kad tos dienos tarp vasario 1-osios ir 14-osios būtų užpildytos įvairiais renginiais, minėjimais, koncertais, skirtais šiai iškiliai datai, jo eilėraščių skaitymui.

Lietuvos radijas vasario 1-ąją gražiai paminėjo poetą Bernardą Brazdžionį, įvertino jo didžiulį indėlį į Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės kovas, akcentavo jo kaip Tautos šauklio ir tribūno vaidmenį Lietuvos istorijoje. Laidoje dalyvavusi mokytoja iš Kretingos Aldona Krušnevičiūtė (atsiprašau, jeigu nenugirdau ir iškreipiau pavardę – *O. V.*) aiškino, kad B. Brazdžionis, savo laiku garsėjęs kaip tribūnas ir šauklys ir kvietęs į kovą, šiuo aspektu jau prarado savo aktualumą, nes nepriklausomybės kovas jau laimėjome; esame laisvi ir laimingi, ir dabar pačiais aktualiausiais jo kūryboje tampa jo eilėraščiai vaikams, mokantys gražaus lietuviško žodžio ir skleidžiantys gėrį bei grožį.

Visiškai pritariu antrajam mokytojos teiginiui, tikrai taip yra, bet pirmąjį – kategoriškai atmetu. Neturime šiandien nei tikros laisvės, nei tikros nepriklausomybės. Klaidžiojame, kaip ir Brazdžionio eilėraštyje – komunizmo ir rusizmo pavergto proto naktyje. Apie tai liudija mūsų nutautėję ir suzombėję „piliečiai“, keliantys į valdžią svetimtaučius svieto perėjūnus ir nusikaltėlius. Todėl kol kas nė vieno tautos šauklio ir žadintojo kūryba neprarado savo aktualumo ir jo nepraras, kol Tauta neišraus iš savo gyvenimo, protų ir vertybių sistemų pačių baisiausių piktžolių – nostalgijos komunizmui ir rusizmui.

Gaila, kad po Kęstučio Genio, perėmusio iš Bernardo Brazdžionio Tautos žadintojo ir tribūno kūrybos estafetę, mirties Lietuvoje taip ir neatsirado Žodžio, kuris su savo vėliava keltų ir

vestų mus į dvasinį atgimimą ir kovą su komunizmo liekanomis, iki šiol nuodijančiomis mūsų gyvenimą. Todėl tautiečiams, ieškantiems dvasinės atramos, Bernardo Brazdžionio kūryba iki šiol tebelieka neišsenkanti gaivinanti versmė.

Ačiū kauniečiams, pabudusiems ir kenčiantiems dėl Lietuvos nutautėjimo ir daug darantiems, kad tos negandos Lietuvoje liktų mažiau. Ačiū ir už Bernardo Brazdžionio „Sugrįžimą“ (K., 2003).

Šį Poeto eilių rinkinį į gyvenimą palydinti S. Dovydaičio pratarmė – reikšminga ir giliamintė. Jis rašo:

„Tabariškių mokyklos salė pilnutėlė. Aš pirmas mokinys ir dar iš tų, kuriuos vežė ir dar veš, ir aš deklamuoju eiles. O už nugaros visas choras pro sukąstus dantis niūniuoja pritardamas:

...Kalnuos Altajaus pušys, pasilenkit,

Aukštyn tu debesis pakelk, sunkus Dangau...

Margo šilko suknele salėje sėdi motina mano ir šluosto ašarą neklusnią. O POETO eilės jaudina ir kvapą gniaužia ir įsimena visam gyvenimui:

...Atgal atgręžk sparnus, vakari vėjau,

Į Baltijos pakrantę baltą grįžk.

Laukuos pavasario kur brolis grūdą sėja.

Sesuo kur ievų kvapsniui veria langus ir duris...

Ir mes sugrįžom, nors mus degino ir šaudė. Sugrįžom net ir tie, kurie išėję nebuvom. Nors ne visi.

Bet dainos ir Poetai gelbėjo kaip ginklas bunkeriuose šaltuose ir miškuos, kai tvarstėme žaizdas. Ir drėgnuose saugumo karceriuose, kai alpome nuo šalčio ir kančių. Be Poeto eilių nebūtume ištvėrę.

Sugrįžome ir aptvėrėme savanorio kapą. Tik mano Motinos kapas nežinomas... Ir vėl eiles kartoju, čia randu paguodą ir amžiams liks jos nemariai ir Tavo Poete, šviesus atminimas“ (Dovydaitis S. Sugrįžimas. K., 2003, p. 3, 4).

Atmintis atgaivina vaizdą, kai Poetas, tribūnas, sugrįžęs į Lie-

tuvą, pakėlęs ranką sveikino savo tėvynę ir beldėsi į mūsų jaunimo, tuntais ir būriais traukiančio į Vakarus laimės ieškoti, sielas, primindamas jiems sunkią pasaulio klajūno dalią, kurią priverstinai teko patirti pokario jaunimui:

...Ir einu tolyn, kaip vaikas, mielą motiną praradęs,
Be takelio ir be kelio kryžkelėm didžiom einu,
Kaip gimtų namų pakluonėje audros išrautas medis,
Nieku, niekur neprigijęs gyvenu negyvenu.

Ypatingai, ypatingai, ypač vieno trokštu –
Kad pavargus nepriglaustų mūsų svetimi kapai,
Kad išvysčiau saulę tekant ant baltų Pažaislio bokštų
Ir kaip gaudžia aleliuja Kauno Katedros varpai.

Kitame eilėraštyje jaunas poetas, su skausmu širdyje palikdamas tėvynę, klausia:

Lietuva – mano Šiaurės pašvaistė
Ir gėlė sidabrinių rytų,
Kas krauju tavo veidą nulaistė
Ir ko raudi prie kryžkelės tu?

...Ak, norėčiau raudoti iš džiaugsmo
Ir pajust, kad po kojom esi,
Lietuva, žemės žodi švenčiausias.
Lietuva, žemės laimė šviesi...

Poetas žinojo, kad pavergtai tautai beliko vienintelė vertybė – jos Žodis, įkūnijantis ir dvasios laisvę, ir viltį, ir amžiną Tautos siekį turėti savo laisvą ir nepriklausomą valstybę. Poetas Žodį mato ir kaip jo Tautos ginklą jos kovoje už savo Tautos ir dvasios laisvę:

O, mūs šventas lietuviškas žodi,
Ilgą naktį vergijoj kalėjęs,
Ne kaip vergas šiandien pasirodyk,
Bet kaip laisvas pavasario vėjas.

Šauk į žygį prieš svetimą jungą,
Iš kapų kviesk pakilti vaidilą, –
Apie skaudų likimą ir sunkų
Užmirštųjų dienų teprabyla.

O, mūs šventas lietuviškas žodi,
Kaip ramunė mūs žemėj pražydęs,
Iš gimtųjų viensėdžių ir sodžių
Tu, skambėk stebuklingas ir didis.

Lietuvių pasaulėjautoje mūsų mirusieji neišeina – jie gyvena šalia mūsų, stebi mūsų elgesį ir veiksmus, padeda mūsų nelaimėse ir skriaudose, užtaria prieš Dievą, nes jie arčiau jo ir primena mums mūsų pareigas. Taip ir poetas Bernardas Brazdžionis, stebėdamas iš Anapus mūsų dienų moralinį nuosmukį ir chaosą Tautos dvasioje, beldžiasi į mūsų tautiečių širdis „Paskutinio pasmerkto myriop žodžiu“:

Man duotas žodis. Laisvas. Paskutinis.
Ir savo kaltę dar, kaip žaizdą užmiršta, nuplėšt galiu.
Akte kaltinamajam pasakyta: nemylėjau aš Tėvynės...
Ne! Mylėjau, bet idealų neišniekinau šventų!

Mačiau jos veidą skausmo ir kančios pervertą,
Mačiau vergijoj jos laukus ir miestus jos gražius,
Verkiau kaip kūdikis iš gailesčio ne kartą,
Ir sąžinės nenunešiau parduot į rinką už grašius.

Verkiau kaip kūdikis, bet nešaukiau prieš vėją,
Ėjau tik nešinas tyliu skausmu po krūtine.
Mačiau, kaip brolis broliui laisvę vagia, bet tylėjau,
Kaip be burnos... Aš kaltas. Bauskite mane!

O kiek dabar kaltųjų-abejingųjų savo Tėvynės likimui Lietuvoje. Kiek jų išduoda Lietuvą visokio plauko perėjūnams,

girtuokliams ir parazitams, ateinantiems į valdžią per rinkimus, kai rinkėjai, neva mylintys Tėvynę, neina balsuoti. Jie pavojingesni už atvirus priešus ir išdavikus. Juos mes pažįstame. O patys pavojingiausi dabar yra abejingieji... Ir šie Poeto žodžiai skirti jiems, besimeldžiantiems svetimiems stabams, garbinantiems svetimas vertybes. Visiškai pritariu Poeto žodžiams – šie miniažmogiai neverti gyvenimo, jų dvasia pasmerkta myriop. Nes ko gi vertas jų gyvenimas? Kokia jo prasmė? Tik – prikimštas pilvas, palepinta papilvė ir dar viena pripildyta tualeto duobė...

Poetas Bernardas Brazdžionis savo tautos atgimimo kelyje mato dvi viena kitą papildančias gaires: Tikėjimą ir Tėvynės meilę.

Pirmasis kelias veda į sugrįžimą prie Dievo, mūsų Tautos amžinąją vertybę:

Iš Tavo rankos, Dieve, gaunu savo rytą,
Iš Tavo rankos ir šviesi darbų diena,
Iš Tavo rankos man ir laimė mano krito,
Ir praeitis, ir dabartis, ir rytdiena.

Tik per Tikėjimą Tauta atgaus dvasios ramybę, įvertins ją kaip vertybę. Tik Tikėjimas sugrąžins mūsų Tautai taiką ir teisingumą, mūsų tėviškės sodybų grožį ir paukščio giesmę, ir žydinčios gėlės kvapą, ir grožį, pasitenkinimą tuo, ką turi iš Dievo malonės. Ir tada

... bus ramu, ir man. Ir mano motinai, ir sesei,
Ir mūs tėvų, ir mūsų protėvių kapams....
Iš Tavo rankų mūsų meilė žemės dvasiai
Ir turtai dangiški mums, bėdiniems vaikams.

Antrasis kelias į dvasios atgimimą – tai meilė savo tėvynei ir budėjimas jos sargyboje:

Mirtimi mes užgrūdinti ir mirt nepabūgę,
Tik mirtis arba laisvė tebus atgaiva, –
Prieš kiekvieną vergijon grąžinantį smūgį
Smogiam laisvės šventuoju žodžiu: LIETUVA

Budi narsūs pilėnai parlamento rūmuos,
Pabudėk, sesuva, irgi mudu eiva.
Dieną naktį ugniakuro kylančiuos dūmuos
Dangų remia vilties ugnimi Lietuva.

Ir dar apie mūsų dienas ir Viltį, negęstančią, nušviečiančią kelią ir vedančią:

Kas paliko sieloj tau tą gilią žaizdą,
Lietuva, juk tai ne tu? Nejaugi Tu?
Pereisi, tikiu, Tu pereisi tą žaizdrą
Pro bedugnę vedančiu krantu...

Įėjai į tunelį. Diena aptemo
O tačiau dar ne naktis... Dar ne naktis
Pro širdžių girdžiu raudojimą neramų
Šviesą akys, apsiverkę pamatys...

Einančią Tave Vilties išgelbės gėlės
Pasodintos… gintos Viešpaties valia
Žiba, žiba, žiba... žiburėlis
Tunelio tamsaus, regiu, pačiam gale.

Šį eilėraštį poetas Bernardas Brazdžionis padovanojo „Lietuvos aidui“, ir mes, aidiečiai, juo labai didžiuojamės.

2007 m.

ADOLFO IR JADVYGOS DAMUŠIŲ ŠEIMA

Jadvyga ir Adolfas Damušiai

Lietuvai atgavus nepriklausomybę juos visada matydavome kartu. Adolfas Damušis (1908 06 16–2003 02 27) – aukštas, lieknas, besišypsantis, besidžiaugiantis atgauta Lietuvos laisve ir laimėjimais, besisielojantis dėl jos nesėkmių. Ji, Jadvyga Pšibilskytė-Damušienė – visada elegantiška, geranoriška, maloni, balta kaip pavasarį obelėlė ir, atrodo, niekada dėl to nesisielojusi, visada atrandanti gerą žodį sutiktajam, padrąsinimą veikloje. Visada malonu buvo juos sutikti Vilniaus ir Kauno universitetų auditorijose, konferencijų salėse, išgirsti jų išmintingą žodį, akinantį neprarasti vilties ir pasiaukojamu darbu greitinti jos realizavimą.

Visiems mums jie atrodė kaip tvirtos lietuviškos šeimos etalonas, į kurį reikia lygiuotis ir imti pavyzdį.

Apie prof. Adolfą Damušį ne kartą rašiau įvairiomis progomis: kaip apie mokslininką (Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai. V., 2009), politiką, visuomenės veikėją (viešojoje spaudoje). Jadvygos Damušienės bičiule Lietuvoje ir jos biografe

tapo dr. Aldona Vasiliauskienė. Jos darbais mielai pasinaudosiu, siekdama atskleisti Jadvygos Damušienės indėlį į lietuvybės sklaidą išeivijoje bei išeivijos jaunosios kartos ugdymą tautiškumo dvasia.

Adolfas Damušis 1928 metais baigė Panevėžio gimnaziją, 1934 m. – Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultetą, įgydamas chemijos inžinieriaus technologo specialybę. Užaugęs gražioje katalikiškoje šeimoje A. Damušis anksti įsitraukė į ateitininkų veiklą. 1930–1931 m. tapo Moksleivių ateitininkų sąjungos pirmininku.

Ypač žavėjosi filosofo Antano Maceinos darbais ir jo asmenybe. 1936 m. kartu su juo tapo deklaracijos „Į organiškosios valstybės kūrybą“, paskelbtos „Naujosios Romuvos“ žurnale, signatarais. Deklaracijoje abu šviesuoliai, „regėdami pavojingai besiklostančią tarptautinę situaciją ir didėjančią socialinę atskirtį šalies viduje, bandė siūlyti būdus reformuoti autoritarinį tautinį režimą, valstybės žlugimo išvakarėse likusį be deramos politinės atramos visuomenėje ir tesilaikiusį valstybinių jėgos struktūrų galiomis“ (Valiušaitis V. Kapitalistinės dvasios žymė // *Lietuvos žinios*, 2008, sausio 31, p. 14).

1937–1938 m. A. Damušis specializavosi Berlyno ir Frankfurto universitetuose. 1937 m. vedė mokytoją ateitininkę, baigusią Klaipėdos pedagoginį institutą, Jadvygą Pšibilskytę. Jie prisiekė vienas kitam amžiną meilę. Visą gyvenimą liko ištikimi duotai priesaikai. 1940 m. A. Damušis apgynė daktaro disertaciją „Geležies ir aliuminio deginių santykio įtaka į cemento susitraukimą“, buvo pakviestas dėstyti chemijos disciplinų Vytauto Didžiojo universitete. Rusams okupavus Lietuvą, Adolfas Damušis su ištikimiausiais bendraminčiais įsitraukė į pogrindinį pasipriešinimo judėjimą, aktyviai dalyvavo Lietuvos aktyvistų fronto, vėliau Lietuvių fronto, dar vėliau Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK'o) veikloje. Jadvyga visuose jo žygiuose ir sumanymuose tapo ištikima talkininke. 1941 m. birželio 22–28 d. Adolfas Damušis tapo vienu iš Tautos sukilimo organizatorių. Pra-

sidėjus karui ir sukūrus Laikinąją Lietuvos vyriausybę A. Damušis joje tapo pramonės ministru. Neilgai. Vokietis pasirodė esąs toks pat okupantas kaip ir rusas, tik rusas raudonos spalvos – komunistinės, o vokietis rudos – nacistinės ideologijos. Abi jos buvo broliai dvyniai, vienodai plėšrios ir vienodai naikinančios pavergtąsias tautas ir fiziškai, ir dvasiškai. 1944 m. birželio 16 d. A. Damušis kartu su kitais Laikinosios vyriausybės nariais gestapo buvo suimtas ir įkalintas Vokietijoje. Jadvyga, kaip kadaise Rusijos dekabristų žmonos, nors buvo po sunkios operacijos, pasiėmusi abu mažamečius sūnus Vytenį ir Saulių ir jau gerokai pagyvenusius tėvus, ryžosi vykti į Vokietiją ir bet kokia kaina kalėjimuose surasti savo vyrą. Jai pavyko jį rasti Miuncheno kalėjime ir išgelbėti nuo bado mirties. Kai frontui artėjant prie Vokietijos kaliniai iš Miuncheno buvo pervežti prie Šveicarijos sienos, Jadvyga su šeima taip pat persikėlė iš Miuncheno ir apsigyveno kaimelyje netoli kalėjimo. Ten ir surado savo šeimą A. Damušis, JAV kariuomenės išlaisvintas iš kalėjimo. Jis svėrė tik 46 kg. Atgavęs sveikatą A. Damušis kurį laiką mokytojavo, buvo net pabėgėlių lietuviukų mokyklos direktorius. 1947 metais Damušių šeima emigravo į JAV, į Klyvlendą. Čia A. Damušis įsidarbino dažų pramonės cheminių tyrimų firmoje, aktyviai dalyvavo Amerikos lietuvių visuomeninėje veikloje: tapo Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos pirmininku, Lietuvių katalikų mokslo akademijos nariu, Tautos fondo nariu, Lietuvių enciklopedijos, leidžiamos Bostone, chemijos technologijos skyriaus redaktoriumi, aktyviai bendradarbiavo Amerikos lietuvių spaudoje, rašė straipsnius į „Draugą“, „Ateitį“, „Į Laisvę“, „Lietuvių dienas“, „Pasaulio lietuvį“. Jadvyga Damušienė įsitraukė į katalikiškąją lietuvių veiklą: išeivijos lietuviukus mokė lietuvių kalbos ir literatūros, rėmė vargingai gyvenančias lietuvių šeimas, parūpindavo jiems pastogę ir darbą, dainavo lietuviškos dainos moterų kvartete, giedojo bažnyčios chore. Įstojo ir baigė Veino universitetą Detroite, tapo menotyrininke. Visur jos buvo pilna. Daug metų J. Damušienė

dirbo lietuviškoje šeštadieninėje mokykloje. Lietuvių šeimų vaikai mokėsi angliškose mokyklose, savaitgaliais juos viliojo įvairios išvykos su bendraklasiais, sporto, golfo klubai ir įvairiausių būrelių veikla savo mokyklose, todėl šeštadieninių lietuviškų mokyklų vadovams ir mokytojams reikėdavo ypatingo išradingumo, kad vaikai šeštadienius norėtų leisti jose. Tokie jie ir buvo. Režisavo lietuviškus spektaklius vaikams, sugalvodavo visokių pramogų. J. Damušienė su vaikais statė spektakliukus, režisavo Bernardo Brazdžionio „Meškiuką Rudnosiuką“, Salomėjos Nėries „Eglę žalčių karalienę“ ir kt. Vaikų tėvai noriai lankydavo tuos spektaklius, jais džiaugdavosi.

1955 m. Damušiams kilo idėja organizuoti lietuviško Amerikos jaunimo vasaros poilsio stovyklą, kad joje lietuviukai iš visos Amerikos galėtų susipažinti, pabendrauti lietuviškai, o susipažinę gal ir kurti lietuviškas šeimas. Taip 1957 metais gražioje vietoje už Detroito, prie ežero, įkurta lietuvių jaunimo stovykla „Dainava“, dabar pavadinta A. Damušio vardu ir veikianti iki šiol. Stovyklos spiritus movens tapo Jadvyga Damušienė. Ji buvo ir administratorė, ir mokytoja, ir korespondentė, ir renginių organizatorė. Kaip rašo jos biografė dr. Aldona Vasiliauskienė: „Jadvyga mokė visus savo pavyzdžiu, darbais – niekada nesibodėjo valyti ir tvarkyti ateitininkų stovyklos patalpas, parengiant jas naujai pamainai. Gebėjo uždegti jaunimo širdyse meilę Lietuvai, jos istorijai, papročiams. Būdama giliai tikinti, ji mokėjo tikėjimą perteikti ir ją supusiems. Jadvyga Damušienė buvo ne tik pavyzdinga savo vaikų Motina, bet tapo mylinčia Motina visiems lietuviukams, atvykstantiems į „Dainavą“ (Vasiliauskienė A. Tarsi Anglijos karalienė: Jadvygai Damušienei atminti // *Lietuvos aidas*, 2010, rugsėjo 8, p. 7). Mėgstamiausias jos posakis buvo: „Nesvarbu, kad gimėte ne Lietuvoje. Svarbu, kad gimėte lietuviškose šeimose, todėl ir esate lietuviai“. Vyskupo metropolito Sigito Tamkevičiaus nuomone, „Dainava“ ir ypač Jadvyga Damušienė, „ugdė lietuvius ir dabar ugdo lietuvybę ir katalikybę“. Jie abu

(Adolfas ir Jadvyga – *O. V.*) tapo ateitininkų švyturiais... žadino dvasinių vertybių ilgesį“.

Norėdama būti arčiau savo įkurtos vasaros stovyklos, Damušių šeima persikėlė gyventi į Detroitą, jau išėję į pensiją – į Čikagą, lietuvių išeivijos kultūros centrą (čia jie gyveno 1983–1997 m.), dalyvavo visuomeninėje lietuviškoje ir katalikiškoje veikloje. Už katalikiškąją veiklą Popiežius Jonas Paulius II Adolfą Damušį apdovanojo Šv. Silvestro ordinu (1984). A. Damušio nuopelnus Tėvynei gražiai įvertino ir Lietuvos Vyriausybė. 1995 metais jis buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu, 1997 metais A. Damušiui Vytauto Didžiojo universitetas suteikė Garbės daktaro vardą.

1978 m. A. Damušio iniciatyva ir didžia dalimi jo parengta Lietuvių fronto bičiulių leidinyje „Į laisvę“ pasirodė studija „Credo“, kurioje, sekant filosofo Antano Maceinos idėjomis, buvo aptartos pagrindinės valstybingumo vertybės – žmogaus laisvė ir socialinis teisingumas. Socialinis teisingumas ir anoje prieškario nepriklausomoje Lietuvoje ir dabartinėje Lietuvoje – nerealizuoti. Taip ir liko tik idealu, kaip rašo Vidmantas Valiušaitis, „prie kurio Lietuvai per visą savo istoriją niekad nepavyko net priartėti“ (Valiušaitis V. Kapitalistinės dvasios žymė // *Lietuvos žinios*, 2008, sausio 31, p. 14). Studijoje rašoma: „Socialinė sritis yra pats pagrindinis dirvonas, kuris turi būti suartas. Mūsų visuomenė, ypač jaunuomenė, tegali būti paveikta bei pajudinta naujomis moderniomis socialinėmis idėjomis. Jos turės būti svetimos prievartinei politikai be moralės. Socialinis teisingumas, bendrasis labas, demokratijos politinė, ūkinė, socialinė, kultūrinė ir tarptautinė – tai ateities gairės. Mūsų lietuviškoji visuomenė yra keista ir lėkštai buržuazinė. Ji tegali būti sukrėsta naujų socialinių idėjų, nukreiptų prieš smurtu vykdomą komunizmą ir anemijoje sukritusį liberalizmą“ (Ten pat).

Vidmantas Valiušaitis, komentuodamas A. Damušio studiją, savo ruožtu teigia: „Dvasiniai buržujai gyvena visuomet, kadangi

tai amžinas žmogaus tipas, kuris, susiklosčius atitinkamoms socialinėms sąlygoms, itin išryškėja. Buržuaziškumas pasižymi dvasiniu lėkštumu, materialinių gėrybių suabsoliutinimu ir naudos veiksnio iškėlimu į aukščiausių vertybių rangą. Buržujum, anot A. Maceinos, tampama tuomet, kai žmogus „prikimba prie medžiagos paviršiaus ir kai medžiagos idėją jis iškeičia į medžiagos duodamą naudą“. Naudingumo apskaičiavimas, racionalizmas, gamtos pasaulio apvaldymas, gyvenimo sutechninimas, taupumas yra būdingos kapitalistinės dvasios žymės, tačiau charakteringiausioji jų, lakiu A. Maceinos pastebėjimu, yra „kiekio meilė ir prisirišimas prie krūvos“... nenuostabu, kad A. Maceina vienodai kritiškai vertino ir kapitalizmą, reikalaujantį, kad „žmogus savo asmenybę paaukotų ekonomikos pažangai ir ekonomikos reikalavimams“, ir komunizmą bei nacionalizmą, kurie prievartauja žmogų nusilenkti „klasės ar tautos psichologijai ir josios instinktams“. A. Maceinos įsitikinimu, žmogaus, kurio asmuo „krikščionybėje turi absoliutinės vertės“, nedera palenkti ūkio, technikos ar klasės poreikiams. Priešingai – tiek ūkis, tiek technika, tiek socialinių grupių raiška valstybėje turi tarnauti taip, kad susidarytų sąlygos asmeniui išlaikyti savo vertingumą bei išplėtoti prigimtines galias, kadangi „asmenybės laisvė yra aukščiausias principas, kurį respektuoja net pats Dievas... Kas išduoda nekaltą žmogų, kurį turi pareigos ginti, tas nusilaužia moralinį nugarkaulį“, – savo laiku rašė filosofas Antanas Maceina ir tai jo minčiai besąlygiškai pritarė A. Damušis. Todėl ir A. Damušiui socialinės demokratijos idėja, greta tėvynės laisvės, atrodė svarbiausia „socialinės veiklos kryptis, kuri demokratiją praplečia į socialinę ir ūkinę sritis. Tuo yra siekiama, kad tikrovėje kiekvienas krašto gyventojas būtų ir krašto ūkinės gerovės dalininkas“ (Ten pat).

Jadvygos ir Adolfo Damušių šeimoje gimė ir užaugo keturi vaikai: Vytenis (g. Lietuvoje 1940 m. vasario 28 d.). Dabar jis – socialinių mokslų daktaras, Purdeu universiteto profesorius, At-

eitininkų šalpos fondo direktorius. Saulius (irgi gimė Lietuvoje 1940 m. gegužės 31 d.) dabar – žymus kompiuterių specialistas Amerikoje, dirba pagal specialybę pažangioje kompiuterių kompanijoje. Indrė (gimė 1946 m. Vokietijoje, mirė Amerikoje jauna, sulaukusi vos 33 metų, susirgusi vėžiu) ir Gintė Damušytė trejus metus vadovavo Lietuvių informacijos centrui (jis veikė kaip Lietuvių katalikų religinės šalpos padalinys Katalikų bažnyčiai, sąžinės laisvės kaliniams bei žmogaus teisių gynėjams remti; 1991 m. G. Damušytė buvo viena pirmųjų Lietuvos Respublikos misijos prie Jungtinių Tautų delegacijos sudėtyje. Nuo 1992 metų ji oficialiai tapo diplomate. Jai teko būti lietuvių delegacijos vadove prie Europos Sąjungos ir Bendradarbiavimo organizacijos, ambasadore Austrijos Respublikoje, kartu ambasadore Slovakijoje ir Slovėnijoje, nuo 2001 m. – Lietuvos atstovė prie NATO, nuo 2008 m. – Lietuvos ambasadorė Kanadoje.

Nuo 1989 m. A. Damušis dažnai lankėsi Lietuvoje. 1997 m. birželio 12 d. Jadvyga ir Adolfas Damušiai grįžo į Lietuvą. Čia aktyviai įsitraukė į Lietuvių katalikų mokslų akademijos veiklą, skaitė paskaitas, važinėjo po Lietuvą, dalyvavo konferencijose. „Laisvosios Europos“ radijo paklaustas, kas lėmė jų apsisprendimą iš klestinčios ir saugios Amerikos grįžti į beatsikuriančią ir sunkiai ekonomiškai besiverčiančią Lietuvą, Adolfas Damušis atsakė: „Meilė Lietuvai. Aš tikiu Lietuva, tikiu tauta. Esam perėję ugnį ir vandenį. Išlikom. Ir tie, kurie išlikom, galim susiburti ir atstatyti savo kraštą. Tauta gali keistis. Ir keistis į gerąją pusę“ (Valiušaitis V. Ten pat).

Adolfas Damušis buvo vienintelis Lietuvoje gyvenęs Lietuvos Laikinosios vyriausybės ministras. Jis noriai liudijo Lietuvos sudėtingą 1940–1944 metų laikotarpį savo kalbose Seime, Vyriausybėje, viešose auditorijose. Išliko jo solidi knyga apie Lietuvos gyventojų aukas. Ši knyga – iki šiol nepaneigta atskaitos pozicija, tikslinant abiejų okupacijų – raudonosios ir rudosios – genocido aukų skaičių Lietuvoje.

Jadvyga Damušienė aktyviai įsitraukė į Lietuvos ateitininkų veiklą, skatino jos plėtrą, savo išmintingais patarimais prisidėjo prie jos veiklos krypčių formavimo, ateitininkų vasaros stovyklų organizavimo Berčiūnuose, netoli Panevėžio. Ji buvo apdovanota Ateitininkų federacijos padėkos raštu „Už ilgametę veiklą, globojant ir auklėjant ateitininkus, steigiant ir rengiant „Dainavos“ stovyklą, darniu šeimos gyvenimu ir uoliu talkininkavimu savo velioniui vyrui Adolfui Damušiui parodant, kaip vaisingai įgyvendinamas šeimyniškumo principas“ (Vasiliauskienė A. Tarsi Anglijos karalienė: Jadvygai Damušienei atminti. 1. Ateitininkai pagerbia savo mokytoją // *Lietuvos aidas*, 2010 rugpjūčio 21, p. 5). Viename iš paskutiniųjų susitikimų su Kauno miesto birutietėmis Jadvyga Damušienė, patyrusi pedagogė, kalbėjo, kad „Geriausių rezultatų pedagogikoje galima pasiekti tuomet, kai šeima, mokykla ir Bažnyčia dirba ta pačia kryptimi. Be šitos vienybės sunku išvengti bjaurasties: šiurpina jaunimo „šventės“ prie Žaliojo ir Baltojo tiltų: alkoholis, narkotikai, prostitucija, net žmogžudystė...“ (Kačerauskienė A. Tautos šventėje – garbinga viešnia // *XXI amžius*, 2002 gruodžio 11, p. 4).

Adolfas Damušis mirė Vilniuje 2003 metų vasario 27 dieną, Jadvyga Damušienė – 2010 metų kovo 4, viešėdama pas sūnų Amerikoje. Jos palaikai parvežti ir palaidoti šalia vyro Adolfo Damušio mūsų Tautos panteone – Petrašiūnų kapinėse.

Užgeso ne tik ateitininkų, bet ir visos lietuvių Tautos švyturiai, visą savo gyvenimą skyrę Lietuvos valstybės atkūrimui, tautos gerovei, jos švietimui ir ugdymui.

3.2. TAUTOS FONDAS – DEGUONIES PAGALVĖ DŪSTANČIAI LIETUVYBEI LIETUVOJE

Jurgis Valaitis

Kaip jau rašėme straipsnyje „Kad Tautos gyvybės medis žaliuotų ir lapotų...“, buvęs Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininkas, patyręs ir išmintingas žmogus Bronius Nainys, kelis kartus lankęsis Lietuvoje, jau 1995 metais suvokė, kad lietuvybės Lietuvoje yra likę mažiau negu Amerikos lietuvių bendruomenėje, o ir ta pati, kurios gyvybė vos berusena, dūsta nuo kosmopolitų ir sovietinių internacionalistų nuožmaus smaugimo.

Matyt, tada ir gimė šviesiausių Pasaulio lietuvių bendruomenės žmonių galvose mintis, kad lietuvybę pirmiausia reikia gelbėti pačioje Lietuvoje.

Mums nėra žinoma Lietuvos mokyklų įdukrinimo priešistorė. Žinome, kad tą gražią iniciatyvą ir projektą Tautos fondas pradėjo vykdyti 1995 metais. Per tą laiką jis Lietuvoje jau įdukrino 130 mokyklų. Kaip pabrėžė Tautos fondo Mokyklų įdukrinimo komisijos pirmininkė dr. Nijolė Bražėnaitė-Paronetto, „Tautos fondas pageidavo, kad pinigai įdukrinimui būtų panaudoti švietimui, tautiniam, doroviniam, krikščioniškam jaunimo auklėjimui bei teisingam Lietuvos istorijos dėstymui“ (*Tėviškės šviesa*, 2002, spalio 15, p. 3).

Tautos fondo tarybos pirmininkas Jurgis Valaitis – dažnas svečias Lietuvoje. Susipažinęs su čia leidžiamais laikraščiais Tautos fondo atstovu Lietuvoje jis pasirinko „Valstiečių laikraščio“ priedą „Tėviškės šviesa“, leidžiamą Lietuvos mokytojams 20 000 egz. tiražu.

„Tėviškės šviesa“ išeina du kartus per mėnesį. Ją redaguoja Bernardas Šaknys, talentingiausias Lietuvos žurnalistas, rašantis švietimo klausimais, išsaugojęs dvasioje lietuvybės šviesą ir ją skleidžiantis. Šiaulių rajono Raudėnų pagrindinės mokyklos direktorė Zita Bezarienė Tautos fondą ir „Tėviškės šviesą“ įvertino kaip dvasingumo šaltinius, kurie „gyvi, alsuojantys Lietuvos ateitimi“ praskaidrina nelengvą mokytojo darbą (Bezarienė Z. Dvasingumo šaltiniai // *Tėviškės šviesa*, 2003, birželio 17, p. 1). Jurbarko Naujamiesčio vidurinės mokyklos direktorė savo laiške Jurgiui Valaičiui rašė: „Ačiū Jums ir visam Tautos fondui už priedą „Tėviškės šviesa“... Čia randame tautinę dvasią“. Ji papasakojo apie tautinio ir religinio auklėjimo renginius Naujamiesčio vidurinėje mokykloje, joje aktyviai veikiančias maironiečių, jaunųjų miškininkų, skautų organizacijas, žymiausių Lietuvos žmonių arkivyskupo Sigito Tamkevičiaus, Lietuvos laisvės kovotojos Nijolės Sadūnaitės lankymąsi mokykloje, knygų pristatymus, mokyklos draugystę su Karaliaučiaus mokyklomis, puikią dvasinę atmosferą mokykloje, pasiaukojančius taurius mokytojus, puikius moksleivių mokymosi rezultatus (Gulbinienė R. Skubėkime daryti gera! // *Tėviškės šviesa*, 2001, lapkričio 20, p. 1).

Tautos fondo parama įdukrintoms mokykloms dvejopa: 1) materiali, teikiama pinigais, kompiuteriais, knygomis ir kitomis dovanomis, padedančiomis mokykloje įgyvendinti lietuvybės puoselėjimo programą; 2) dvasinė – idealistinė, teikiama „Tėviškės šviesoje“ per Tautos fondo narių publikacijas, gaivinančias lietuviškumą, ir Tautos fondo tarybos pirmininko Jurgio Valaičio laiškus mokytojams.

Abi šios kryptys – materiali ir dvasinė – reikalingos Lietuvos mokykloms, papildo viena kitą, harmonizuoja pilietinio ir tautinio ugdymo siekį.

Ukmergės rajono Pabaisko pagrindinės mokyklos mokiniai ir mokytojai dėkoja Tautos fondui, jo tarybos pirmininkui Jurgiui Valaičiui ir dr. Rožei Šomkaitei už atsiųstus kompiuterius, spaus-

dintuvą, knygas, praturtinusias mokyklos biblioteką, popierių ir spalvotus pieštukus, kuriais „mūsų mokiniai pieš gražius mūsų krašto vaizdus ir jo šlovingą praeitį“ (Jastčembskienė J. Aukštaitiška padėka // *Tėviškės šviesa*, 2002, birželio 17, p. 1).

Turgelių vidurinės mokyklos direktorė A.Voverienė ir informatikos mokytoja J. Adamovič dėkoja Tautos fondo atstovei Karilei Arnold už mokyklai iš Švedijos atsiųstų 10 kompiuterių. Jais naudojasi pradinių ir aukštesniųjų klasių moksleiviai bei mokytojai. Mokiniai kompiuteriais piešia, spausdina, atlieka įvairias užduotis (*Tėviškės šviesa*, 2003, birželio 17, p. 2).

Tik Tautos fondo paramos dėka suremontuota Šalčininkų r. Dieveniškių „Ryto“ vidurinė mokykla. Joje – 53 moksleiviai ir 12 mokytojų. Įsteigta kompiuterių klasė, Čingų ir Sinkių šeimų fondai padėjo mokyklai įsigyti vadovėlių ir grožinės literatūros, finansavo moksleivių ekskursijas (Andriuškevičiūtė D. Dieveniškių vaikai // *Tėviškės šviesa*, 2002, spalio 15, p. 1, 2).

Tautos fondo įdukrinta Vilniaus rajono Bezdonių „Saulėtekio“ pagrindinė mokykla jau atšventė savo dešimtmetį. Joje mokosi 170 moksleivių. Mokyklos direktorė Aušrelė Šatienė sako, kad Tautos fondo atstovė Eugenija Bulotienė „...man buvo ir yra lyg geroji sesė, o mūsų vaikams – lyg motina“ (Šaknys B. Karti pelynų duona // *Tėviškės šviesa*, 2002, vasario 19, p. 1). Mokyklą globoja net keli Tautos fondo atstovai: p. Stasys Kligus dovanojo pinigų, už kuriuos mokykla įsigijo kompiuterį, p. Bronė Karškienė ne kartą mokyklai atsiuntė įvairiausių dovanų, Irena ir Eugenijus Slavinskai iš Floridos subūrė mokyklos rėmėjų būrelį, mokyklai kompiuterių ir knygų padėjo įsigyti Elena ir Mečys Krasauskai, Ona ir Pranas Michelevičiai, Bronė Miklienė. Kaip rašo žurnalistas Bernardas Šaknys, Tautos fondo, jo rėmėjų ir puikių pedagogų dėka „mokykla – kaip tikras saulėtekis, nešantis šviesiąją dieną. Miestelio žmonės, susirinkę į šventę (mokyklos įkūrimo dešimtmečio minėjimą – *O. V.*), džiūgavo, kad į Bezdonis įžengė Lietuva. Skambiai aidėjo mokyklos giesmė „Mes saulės vaikai“. Ačiū

Aušrelei Šatienei, ačiū mokytojams, kad sukūrėte šiuos saulės namus. Valgydami karčią pelynų duoną, kęsdami nepriteklius, jūs atnešėte ir nešate kraštui šventą lietuvių kalbą (Šaknys B. Ten pat).

Ne kartą ir mane į savo renginius buvo pakvietusi, mano nuomone, pati lietuviškiausia Vilniaus mieste „Sietuvos“ vidurinė mokykla, įdukrinta Tautos fondo (kol jos direktoriumi buvo talentingas pedagogas A. Grauslys). Čia tautinis ir pilietinis ugdymas tapo šios mokyklos savastimi, tarsi duona kasdienė, tarsi oras ir vanduo. Mokinius ir jų tėvus kasmet nudžiugina išradingai organizuojamos Vasario 16-osios, Kovo 11-osios ir Motinos dienos šventės. Ilgai mokinių ir jų tėvų bei mokytojų atmintyje išliks įspūdingi „Sietuvos“ mokykloje organizuoti renginiai – „Duonos šventė“, „Medis – mano brolis“, „Skaičiai senovės lietuvių gyvenime“, „Senasis dvaras“ (pagal Šatrijos Raganos romaną „Senąme dvare“, „Mes atėjome iš XX amžiaus“ (pagal O. Voverienės knygą „Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys“, „Lino šventė“, padovanota ir Vilniaus pedagoginio universiteto dėstytojams, ir studentams. Visų šių renginių spiritus movens – neišsenkančios energijos, reto talento ir išradingumo, niekad nepavargstanti ir neišsenkanti idėjų mokytoja Janina Lukoševičienė ir 20 jos jaunų bendražygių bei kolegių D. Kasinskienė, I. Gučienė, A. Sabaliauskienė, D. Katyšovienė, J. Goptaitienė, V. Mikšienė, N. Čiukšienė ir kitos (*Tėviškės šviesa*, 2002, vasario 19, p. 3).

Kartais negali atsistebėti, kokių reto grožio, Vaižganto žodžiais tariant, „deimančiukų“ dar turime Lietuvoje. Gaila, kad nėra kam pasirūpinti, jog jie tautoje ir jos istorijoje sužibėtų visomis savo talento saulės spektro spalvomis. Kiek daug būtų padaryta. Kiek saulės karoliukų būtų pasėta jaunųjų širdyse.

„Tėviškės šviesoje“ spausdinami p. Jurgio Valaičio laiškai mokytojams – tikra tautiškumo tyroji versmė, gaivinanti sielą, kelianti asmenybę. Kartu tai ir programa Lietuvos mokytojams, dirbantiems Tautos fondo įdukrintose mokyklose ir siekiančiose įdukrinimo.

Laiške jau minėtai Raudėnų mokyklos direktorei Zitai Bezarienei Jurgis Valaitis dėkoja už jos „Tėviškės šviesos“ puslapius, kuriuose spausdinami moksleivių rašinėliai konkursui „Esu lietuvis (lietuvė) ir tuo didžiuojuosi“. Jis akina Lietuvos mokytojus nepamiršti Birželio 14-osios, Gedulo ir vilties dienos, nes „dabartinis jaunimas dar turi galimybę išgirsti gyvą žodį iš tų dienų. Tad kuo prasmingiau ir plačiau skleiskime tiesą apie išvežimus ir apie Lietuvos partizanų didvyriškas kovas su okupantais“ (*Tėviškės šviesa*, 2003, birželio 17, p. 1).

Tarsi atsiliepdamas į tą J. Valaičio laišką, Pakuonio (Prienų r.) pagrindinės mokyklos moksleivis Valdas Baranauskas parašė apie jo mokykloje veikiantį kraštotyros muziejų, kurį įkūrė ir tvarkė mokytoja Irena Gedminaitė, dabar jį tvarko mokytoja lituanistė Ona Zmiejauskienė. Muziejus tapo kultūros židiniu. Į jo veiklą įtraukti mokyklos moksleiviai. Jie surinko medžiagą ir parašė rašinius apie lietuvių kovas už laisvę, „Lietuvių kariuomenės ir netekčių istoriją“, dalyvavo Varniuose organizuotoje stovykloje „Žemaičių apygarda“, kurioje vyko seminaras moksleiviams „Pokario istorija jaunimui“ (Baranauskas V. Ačiū už gyvenimo kraitį // *Tėviškės šviesa*, 2003, birželio 17).

Kitame laiške Alsėdžių vidurinės mokyklos (Plungės r.) direktoriui Leonui Mockūnui Jurgis Valaitis gerai įvertino tos mokyklos (joje mokosi 460 moksleivių) patyrimą, organizuojant gynybinį-pilietinį ugdymą per Šaulių organizaciją, mokyklos bendradarbiavimą su generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, sveikino tokį mokyklos užmojį ir „teisingą požiūrį į valstybės gynimo svarbą, turintį gilią prasmę ir naudą“. Jis taip pat pasidžiaugė „Tėviškės šviesos“ iniciatyva organizuojant moksleivių rašinių konkursą „Kaip aš suprantu demokratiją Lietuvoje“. Laiške jis rašė: „Tai džiuginantis reiškinys, kuris stiprina viltį, kad demokratijos idėjos ir tautinė savimonė stiprėja“ (*Tėviškės šviesa*, 2002, spalio 15, p. 1).

Atsakydamas į mokytojos Rimgailės Gulbinienės laišką,

Jurgis Valaitis surado žodžių, kurie ne tik šildo, kelia ir įkvepia: „Ačiū už laišką, nes jis patvirtina, kad Lietuva – gyva. Iškentusi sovietmetį, ji tarytum rugio daigas pavasarį kyla į saulę, į lietuvišką rytojų... Kylama per mokyklas ir atsidavusius mokytojus... Ačiū už šviesą, kurios dėka mokykla apsivalo nuo sovietmečio nulemto palikimo“ (*Tėviškės šviesa*, 2001, lapkričio 20, p. 1).

Tik kaip nedaug šiais laikais Lietuvoje tokių mokyklų ir tokių mokytojų turime...

Laiške Kauno Senamiesčio pradinės mokyklos mokytojai Danutei Abramavičienei Jurgis Valaitis dėkoja ir džiaugiasi jos išleista knyga „Pažink Tėvynę ir save“, už jos skiepijamą meilę Tėvynei, už ribų tarp gėrio ir blogio suvokimą, jos kritišką požiūrį į abejingus savo tautai ir savo valstybei mokytojus. Jis ypač akcentavo: „Tautinių vertybių diegimas mūsų pačių mažiausių moksleivių sieloje yra ypatingos svarbos... Tautos fondą džiugina, kad viena mokykla imasi atsakomybės ne tik už mokinių tautinį ugdymą, bet ir padeda šeimoms atgauti per sovietmetį prarastas tradicijas, kurios anksčiau rėmėsi aukšta morale, sąžiningumu, ištikimybe tautos idealams“ (*Tėviškės šviesa*, 2003, balandžio 15, p. 1).

Tautos fondo tarybos pirmininkas Jurgis Valaitis 2002 m. rugsėjo 17 d. dalyvavo diskusijoje „Tautiškumo ir demokratijos daigai Lietuvos mokyklose“. Joje dalyvavo ir Lietuvos mokslo ir švietimo ministras Algirdas Monkevičius. Apibendrindamas diskusijoje dalyvavusių Lietuvos mokyklų direktorių ir mokytojų mintis ministras tada kalbėjo: „...Norėčiau skatinti Lietuvos mokytojus: kurkite patys! Jūs, būdami arčiausiai vaiko ir gerai pažindami mokyklą, remdamiesi turima patirtimi, galite atsakingai ir kūrybiškai rūpintis tautiniu ir pilietiniu ugdymu. Jūs turite laisvas rankas!.. Ugdant mokinius svarbu remtis į krikščioniškąją dorą, katalikiškąsias vertybes ir visa tai įtvirtinti mokinių sąmonėje“ (*Tėviškės šviesa*, 2002, spalio 1, p. 3).

Jurgis Valaitis ir diskusijoje dalyvavęs Tautos fondo tarybos narys Kęstutis Miklas pasidžiaugė tokiu ministro požiūriu į tauti-

nį ir pilietinį ugdymą, linkėjo, kad šis požiūris nesikeistų ir „Tėviškės šviesa“ negestų. J. Valaitis konstatavo, jog „Tautos fondo darbai švietimo srityje yra prasmingi, juos būtina palaikyti“. Čia pat pasidalijo savo mintimis.

Apie Tautos fondo vykdomą Lietuvos mokyklų įdukrinimo projektą: „Tautos fondas nuo 1995 metų pradėjo įdukrinti Lietuvos mokyklas. Tai darėme su viltimi, kad padėsime mokytojams atgaivinti tautinę mokyklą, pasėti demokratijos daigus... Tautos fondas jau įdukrino 130 Lietuvos mokyklų. 1997 m. pirmą kartą buvau mažoje Lavoriškių pradinėje mokykloje. Joje buvo tik 8 mokinukai, o dabar čia – jau pagrindinė mokykla. Ketiname ir toliau remti šį lietuvybės židinį. Jis vis skaidresnis, šviesesnis...“ (Ten pat). O tai juk ir yra svarbiausia!

Neabejoju, kad šis Tautos fondo žygis per Lietuvą turi istorinės svarbos tautos dvasiniam atgimimui, jos laisvėjimui iš pavergto proto vergijos. Turiu viltį, kad šis žygis tęsis tol, kol, mokytojos iš Alytaus generolo Adolfo Ramanausko-Vanago vidurinės mokyklos Daivos Mikalonytės žodžiais tariant, mokinys supras „...jog Nepriklausomybė – mūsų šventovė, kurią privalome kurti širdimi ir protu, tada jis bus mūsų vaikas – išaugs piliečiu, patriotu, o į sovietinį filosofą, paniekinusį patriotizmą, žvelgs kaip į nesusipratimą“. Duok, Dieve, Lietuvai tokių mokytojų! Jų žodis ir veiksmas ir bus didžiausias Tautos fondo laimėjimas.

4. TAUTOTYRA SOVIETINĖS OKUPACIJOS METAIS (1940–1990)

Sovietinės okupacijos metais, kai okupanto programa šiame žemės lopinėlyje buvo „Lietuva – be lietuvių“, kalbėti, net ir mąstyti apie tautotyrą buvo nusikaltimas, vadinamas nacionalizmu, net fašizmu, ėjimas prieš internacionalizacijos, t.y. prieš totalinės rusifikacijos srovę. Budriai prižiūrint Glavlito sargams, kad nebūtų peržengtos lietuvių kaip Sovietų sąjungos vienos iš daugybės etninės grupės ribos, šiaip taip dar buvo toleruojamos etnografija ir etnologija.

1991 metais pasirodžiusioje Pranės Dundulienės knygoje „Lietuvių etnologija“ (V., 1991) apibendrintas viso produktyvaus mokslininkės gyvenimo savo Tautai ir savo Valstybei triūsas, atskleistos ribotos to meto galimybės tirti tautos dvasinę kultūrą.

Savo knygoje etnologė supažindina su lietuvių materialine kultūra – verslais (žemdirbyste, gyvulininkyste, bitininkyste, žvejyba, medžiokle nuo seniausių laikų iki XX amžiaus pradžios), kaimo architektūra (gyvenvietėmis, jų suplanavimu, sodybomis), namų pramone ir amatais (tekstilės gaminiais, audiniais ir nėriniais), maistu, transportu ir susisiekimu, meteorologija, liaudies meteorologija, liaudies medicina ir veterinarija. Knygoje taip pat rašoma ir apie lietuvių dvasinę – senovės lietuvių religiją bei mitologiją, kalendorines šventes, papročius ir apeigas, lietuvių meną ir jo simbolius, dailę, muzikos instrumentus, choreografiją, šeimą, lietuvių žodinę kūrybą, senovės raštus tik iki XX amžiaus pradžios.

Mokslininkė teisingai sudėjo pagrindinius akcentus, rašydama apie pagrindines tautotyros sąvokas: „etnologiją“, „etnografiją“. Tik tabu – „tautotyros“ ji peržengti dar nesiryžo. Etnologiją ji apibrėžė kaip vieną iš visuomenės mokslų, „kurio tyrimo objektas yra tautos ir per ilgus tūkstantmečius jų sukurta kultūra“. Pagalbinė etnologijos mokslo šaka yra etnografija (*ethnos* – tauta ir *grapho* – rašau). Ji pateikia etnologijai faktinę aprašomąją medžiagą, paprastai sukauptą ekspedicijų metu, aprašų, brėžinių bei

piešinių, fotonuotraukų, muziejų eksponatų (Dundulienė P. Lietuvių etnologija. V., 1991, p. 5).

Sovietinės okupacijos metais daugiausia nuveikta etnografijos srityje. A. Vyšniauskaitė ir V. Milius sudarė istorinį etnografinį Lietuvos žemdirbystės atlasą (Pabaltijo istorinis ir etnografinis atlasas. Žemdirbystė. V., 1985); M. Miliuvienė ir V. Kulikauskienė (Pabaltijo istorinis ir etnografinis atlasas. Drabužiai. V., 1986); P. Dundulienė parašė monografiją „Žemdirbystė Lietuvoje: nuo seniausių laikų iki 1917 m." (V., 1963); R. Merkienė ir V. Milius – „Žemės ūkio inventorius" (V., 1979); R. Merkienė – „Gyvulių ūkis XV a.–XX a. pirmojoje pusėje: Etninės patirties ištakos" (V., 1989); I. Butkevičius – „Lietuvos valstiečių gyvenvietės ir sodybos" (V., 1971); J. Kudirka. „Lietuvos puodžiai ir puodai" (V., 1975); R. Kulikauskienė, M. Miliuvienė ir S. Bernotienė – knygą „Lietuvių liaudies moterų drabužiai. XVIII a. pab.–XX a. pradžioje" (V., 1974); A. Vyšniauskaitė – „Lietuvių etnografijos bruožai" (V., 1964); „Lietuvių šeimos tradicijos" (V., 1967); „Lietuvių linininkystės papročiai" (V., 1983); I. Čepienė – „Lietuvių liaudies vestuvių veikėjai" (V., 1977); A. Daniliauskas – „Šiaurės rytų Lietuvos pramonės darbininkų materialinė kultūra" (V., 1970); I. Butkevičius – „Šiuolaikinis Suvalkijos kaimas" (1981); I. Butkevičius, R. Kulikauskienė, M. Miliuvienė, A. Vyšniauskaitė – „Šiuolaikinis Žemaitijos kaimas" (V., 1985); J. Mardosa – „Socialistinio Lietuvos kaimo gyventojų dvasinė kultūra" (V., 1987); P. Kalnius – „Šiuolaikinė Lietuvos miesto šeima" (V., 1988); A. Daniliauskas, P. Kalnius – „Lietuvos TSR pramonės darbininkų kultūros ir šeimos etnografinės problemos" (V., 1983). Buvo leidžiama konferencijų medžiaga: „Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje (1970–1974); „Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje (1975–1994).

Padaryta tikrai daug: surinkta gausi medžiaga tautotyros ir etnologijos tyrinėjimų plačiai programai. Lietuvai atgavus nepriklausomybę žymi dalis tos medžiagos jau panaudota etnologijos tyrimuose, tačiau didžioji jos dalis dar tebelaukia tyrinėtojų dėmesio.

BRONIUS KRIVICKAS

Bronius Krivickas

Viena iš jo biografių Paulė Mikelinskaitė rašė: „Bronius Krivickas literatūrologų vadinamas ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai didybės ir tragizmo poetu. Tai be galo tragiškai, be laiko iš gyvenimo išėjęs talentingas, daug lietuvių literatūrai žadėjęs ir per trumpą savo gyvenimą, ačiū Dievui, nemažai suspėjęs palikti kūrėjas“ (Mikelinskaitė P. Ginkluoto pasipriešinimo poetas // Bibliotekų darbas, 1994, p. 34–38).

Bronius Krivickas gimė 1919 m. lapkričio 17 d. Pervalkų k. (Pasvalio apskr.). Vėliau Krivickų šeima persikėlė į Kiauliškių vienkiemį (Biržų apskr.). 1931–1938 m. mokėsi Biržų valstybinėje A. Smetonos gimnazijoje, aktyviai dalyvavo Meno kuopos veikloje, savo pirmuosius kūrinėlius rašė į gimnazijos šapirografuotą žurnalėlį „Literatas“. Paskutinėje gimnazijos klasėje jau pradėjo spausdinti savo rašinius – feljetonus, esė, eilėraščius ir respublikinėje spaudoje. 1937 metais „Ateities“ žurnalas išspausdino aštuoniolikmečio gimnazisto rašinį „Moksleivija nepriklausomybės apsaugojimo ir stiprinimo darbe“, kuriame buvo paskelbta jo credo: „Mes ryžtamės su patvarumu, su valia pildyti savo pareigas Tėvynei, o pavojaus valandai išmušus, dėl jos laisvės nepasigailėti savo gyvybės“ // *Ateitis*, 1937/1938, Nr. 5, p. 793).

1938 m. B. Krivickas įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą, Filosofijos-teologijos fakultetą, įsitraukė į ateitininkų veiklą, į meno kuopą „Šatrija“. Aktyviai bendradarbiavo spaudoje – „Ateityje“, „Studentų dienose“ („Ateitį“ redagavo 1938 m., „Studentų dienas“ 1939–1940 m.), „Darbininke“, „Naujojoje Romuvoje“, „XX amžiuje“. Rašė noveles, literatūros kritikos straipsnius, bend-

radarbiavo su literatais, vėliau pasivadinusiais žemininkais, E. Matuzevičiumi, P. Jurkumi, V. Mačerniu, K. Bradūnu, A. Čipkumi (Nyka-Niliūnu), H. Nagiu, M. Indriliūnu ir kitais. Lietuvai atgavus Vilnių, B. Krivickas su kitais bendramoksliais tęsia studijas Vilniaus universitete, Humanitarinių mokslų fakultete (vėliau pavadintame Filologijos fakultetu). Aktyviai dalyvauja literatūros vakaruose, juose skaito savo kūrybą, padeda jaunesniesiems literatams, diskutuoja Vinco Mykolaičio-Putino globojamose literatūros popietėse. Vincas Mykolaitis-Putinas džiaugėsi, kad Lietuvoje yra tokių talentingų jaunų poetų kaip B. Krivickas, M. Indriliūnas ir kiti. K. Bradūnas vėliau pasakojo, kad Vincas Mykolaitis-Putinas buvo numatęs kviesti B. Krivicką, talentingą kūrėją, savo asistentu.

1943 m. balandžio mėnesį, dar prieš uždarant vokiečiams universitetą, Bronius Krivickas gavo VU baigimo diplomą. 1944 m. jis talkino J. Keliuočiui, redagavusiam „Kūrybos“ žurnalą, po to kurį laiką mokytojavo Biržų gimnazijoje, dėstė lietuvių literatūrą ir kalbą, o 1945 metų pradžioje, prasidėjus antrajai rusų okupacijai, išėjo į mišką partizanauti, siekdamas būti kartu su kenčiančia savo tauta. Ginkluotame pasipriešinime dalyvavo ir du jo broliai Jonas ir Juozas. B. Krivickas rašė eilėraščius, keliančius partizanų dvasią, straipsnius į partizaninę spaudą. Kai 1946 metų vasarą žuvo jo jaunėlis brolis Juozas, B. Krivickas savo eilėraštyje rašė:

Jau nuo tos skausmingos valandos
Ligi galo motina raudos.
Ir kasdien skaudžias maldas kartos,
Kad negrįžo iš kautynės tos,
Kad ištryško kraujas ant kaktos,
Kad iš rankos barbaro piktos
Ten ant gatvės dulkinos karštos
Krito akmenys ant karžygio lavono.
(Raštai. V., 1993. T. 1, p. 194).

Partizanaudamas B. Krivickas vedė. Susilaukė sūnelio. Stribai

negailestingai terorizavo tėvus, seseris, žmoną, sudegino tėvų sodybą. Netrukus tėvai, neatlaikę psichologinio teroro ir grasinimų, mirė, sesuo Stasė buvo ištremta į Sibirą, susirgo džiova ir ten mirė. Jos palaikai, jau atgavus nepriklausomybę, buvo parvežti į Lietuvą ir palaidoti šalia motinos. Žuvo ir brolis Jonas. 1940 m. tragiškai žuvo ir kitas jo brolis Antanas. Bronius liko vienintelis iš visos gausios šeimos. Jo biografė Paulė Mikelinskaitė savo straipsnyje cituoja jo eilėraštį „Šaulio tragedija“, kuriame poetas rašė:

Ir štai tu vienas. Taip menkai težiba
Tavo aušros ištryškę spinduliai.
Stipryn netrykš jie. Juos griausmingai niaukia
Piktasis paukštis, jo sparnų galia.
Tu nejauti: tavęs jau laukia, laukia
Klaiki nelaimė finale...
(Ten pat, p. 173).

Literatūrologas V. Kubilius taip apibūdino B. Krivicko kūrybą: „Priedermės imperatyvas, brėžiamas ties mirties riba, B. Krivicko lyrikoje tampa aukščiausia egzistencijos nuostata ir galutiniu būties išsipildymu, kuriam atiduodama viskas... Jis stovi ribinėje situacijoje be jokių išlikimo vilčių ir žvelgia į savo žūtį nesudrebėdamas, kaip į bendrą tautos likimo neišvengiamybę“ (Cit.: pagal Paulė Mikelinskaitė. Ten pat, p. 36).

Bronius Krivickas žuvo 1952 m. rugsėjo 11 d. Raguvos miške, slaptam agentui išdavus. Operacijoje dalyvavo 1150 kareivių (Mikelinskaitė P. Ten pat).

Priešmirtiniame savo testamente „Vergijos ir priespaudos laikmečiui“ Poetas užrašė tokius žodžius: „Rašančio žmogaus pareiga – žadinti laisvės viltį ir rengti juos laisvės dienai“. „Žmogaus būtis, draskoma siaubo ir pavojų, paklūsta žiauraus Dievo ištarmei: tu privalai veiksmu ginti teisingumą žemėje. Ne stebėti ir komentuoti, o atremti prievartą savo paties gyvybe

Eikim, baikim tamsą išsklaidyti
Mūsų meilės degančiu kardu...

Tu negali rinktis – susitaikymo ramybė ar kova iki pabaigos, nes viskas nuspręsta Aukštybėse, ir tu nesvyruodamas ir nesugniuždomas turi atlikti tai, kas paskirta.

Ir tvirtas būk! Vėl vieną žiemą žiaurią
Dievų valia pereit privalai!

Juk Lietuvos partizanai – „Mes esame kalnai. Mes esame tvirtieji kalnai. Mus plėšo pačios didžiausios žemės vėtros. Mūsų krūtinės stovi nuogos prieš jas ir nėra pasaulyje daiktų, kurie pasiektų mus nuo jų uždengti... Mes esame kalnai. Mes esame aukštieji, nykieji, vienišieji, tvirtieji kalnai

Nepabūgęs grasančio metalo,
Tu pirmyn smelkiesi su aistra, –
Vienas geismas tau širdy tėra:
Priešais mirtį veržtis ligi galo,

Nes žinai, jei kas, įtempęs valią,
Nesvyruodams pereis šitą kelią,
Mūšį tas ir žūdamas laimės.

O jei kas pabėgs neištesėjęs,
Tas tikrai bus kovą pralaimėjęs
Ir paženklintas gėdos dėmės.

(Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998 / Sud. Izidorius Ignatavičius. V., 1999, p. 350, 355).

PROF. VOSYLIUS SEZEMANAS

Vosylius Sezemanas

Prof. Vosyliaus Sezemano straipsniai „Tautinės kultūros klausimu“ ir „Vokiečių idealizmas XIX a. pradžioj ir tautos problema“ – tai du gražiausi perlai jo kūrybos vėrinyje, tik dabar Lietuvoje pradedantys švytėti savo grožiu.

Kaip jau rašėme ankstesniame straipsnyje „Žymieji XX a. Lietuvos mokslininkai. Išminties ramybė gyvenimo sumaištyje“ (*Lietuvos aidas*, 2003, birželio 28 d., p. 7), prof. Vosylius Sezemanas žavėjosi vokiečių filosofija, ypač J. G. Fichtės bei G. F. Hegelio darbais, kuriuose buvo gvildenamos tautiškumo problemos.

Hegelio kūryboje prof. V. Sezemanui imponavo jo dialektinis požiūris į istoriją ir tautos problemas. Hegelis teigė, kad „istoriniame procese vienos tautos pavaduoja kitas... Kiekviena epocha arba kultūra yra organiškai susieta su tam tikros tautos istoriniu likimu. Vadinasi, kiekvienoje epochoje tam tikra tauta vaidina sprendžiamąjį vaidmenį: ji sukuria epochos vertybes ir nurodo kitoms tautoms kultūrinio išlavėjimo kelią. Vadinasi, šita tauta užima istorinėje evoliucijoje tam tikrą vietą, kurios negali užimti kita tauta“ (Sezemanas V. Vokiečių idealizmas XIX a. pradžioj ir tautos problema // Raštai. V., 1997, p. 628).

Tačiau ne visos tautos pasirodo istorijos scenoje, bet tik tos, kurios aktyviai dalyvauja kultūriniame darbe ir pasižymi kūrybinėmis jėgomis bei svarbiais kultūros rezultatais, t.y. tos, kurios tampa ne tik kultūros pažangos subjektais, bet ir tyrėjų dėmesio nusipelniusiais objektais.

„Istoriškoji tauta... negali pasitenkinti paprastu faktu, kad ji egzistuoja ir auga: jos uždavinys – ne vien apginti ir išsaugoti sa-

vo politinį ir ekonominį savarankiškumą. Tad tai, ką ji veikia ir sukuria, turi eiti ne tik jos pačios naudai, bet ir turėti universalią reikšmę, vadinasi, jos istorinis svarbumas priklauso nuo to, kiek ji aktyviai dalyvauja visos žmonijos kultūros kūrime, nuo to, ką ji įdeda į bendrą kultūrinių vertybių lobyną. Tai nereiškia, kad istoriškoji tauta turi atsisakyti savo naudos ir interesų, pasiaukoti visos žmonijos gerovei ir laimei; priešingai, ji gali tarnauti bendrai kultūrai ir atlikti tinkamai savo uždavinį tvirtindama ir lavindama savo individualią prigimtį, savo ypatingą dvasią bei gabumą“ (Sezemanas V. Ten pat, p. 632).

Todėl kiekviena tauta „turi pati įsisąmoninti ir suvokti paskirtą jai istorinį uždavinį ir padaryti viską, kas nuo jos pačios priklauso, kad pajėgtų jį tinkamai atlikti, nes *a priori* nė viena tauta nežino ir negali žinoti, koks vaidmuo istorijos dramoje jai bus skirtas, ir tai priklauso nuo jos valios stiprumo, pasiryžimo ir sąmoningumo, ar ji pasinaudos palankia situacija (aplinkybėmis) ir įsigis istorinės reikšmės ar ne“ (Sezemanas V. Ten pat).

Kaip tik dabar Lietuvai ši problema, tautos kultūrinės ir istorinės reikšmės problema, pasidarė ypač aktuali ir neatidėliotinai diskutuotina, spręstina ir gilintina visais teoriniais bei organizaciniais lygmenimis. Lietuvių tauta šių dienų pasaulio kontekste turi potencijos tapti istorine tauta ir įvykdyti istorinę misiją.

J. G. Fichtė, tarsi papildydamas G. Hegelį, savo filosofijoje parodo kelią, kuriuo eidama tauta galėtų savo tautines vertybes sujungti su universaliomis kultūros vertybėmis.

Savo straipsnių cikle „Reden an die deutsche Nation“ (kalbos vokiečių tautai) jis nurodė pagrindines tautų nelaimių ir karinių pralaimėjimų priežastis. Tai moralinis ir dvasinis išsigimimas, kuris atima ir tautos fizinę jėgą.

Kaip tik dėl to Vokietija ir pralaimėjo Napoleonui Bonapartui.

Kaip ir Hegelis, Fichtė pripažįsta, kad tautos buvimas ir jos dvasios žydėjimas susijęs su vaidmeniu bendroje visos žmonijos kultūros evoliucijoje.

Savo kalbose jis nurodo ir kelius, vedančius į tautos dvasios atgimimą.

Visų pirma tai gimtosios kalbos, „kurios prigimtyje atsispindi tautos dvasia ir tos dvasios charakteringi bruožai“, puoselėjimas.

„Tauta, turinti gyvą gimtąją kalbą, t.y. tokią kalbą, kur metaforiški posakiai gimsta tiesiog iš vidinės patirties, pajėgia sukurti tikras dvasios kultūros vertybes ir drauge aktyviai dalyvauti žmonijos evoliucijos procese. Svetimos kalbos galima išmokti ir ja pasitenkinti praktiniame (ekonominiame) gyvenime, bet ji nieku būdu negali pavaduoti gimtosios kalbos dvasinės kultūros atžvilgiu, nes joje nėra atitikimo tarp vidinio patyrimo (dvasios gyvenimo) ir išreiškiančių jį metaforiškų posakių“ (Sezemanas V. Ten pat, p. 634).

Jo nuomone, normalios civilizuotos valstybės uždavinys yra ne tik sukurti savo piliečiams ekonominę gerovę ir garantuoti jų saugumą, bet ir TAIP „organizuoti piliečių gyvenimą ir veikimą, tad jis tarnautų kultūros reikalams, kultūros pažangai ir evoliucijai“ (Sezemanas V., Ten pat, p. 635).

Todėl vienas iš svarbiausių valstybės uždavinių yra rūpintis savo piliečių auklėjimu.

Auklėjimas turi būti organizuojamas taip, kad išlavinti tos valstybės piliečiai, „tarnaudami savo tautai, kartu būtų tikri universalios visos žmonijos kultūros veikėjai“ (Ten pat, p. 635).

Svarbu, kad auklėjimo sistema, ugdydama individą, asmenybę, skatintų ir lavintų žmogaus savarankišką veiklumą; mokėjimą naudotis savo gimtosios kalbos sukauptomis vertybėmis, nes „gyva kalba – aiškaus mąstymo būtina sąlyga“ (ten pat), o aiškus mąstymas – pagrindinė žmogaus valios ugdymo priemonė.

Mąstymo veiklumas sužadina valios veiklumą (ir atvirkščiai), o jų abiejų harmonija yra glaudžiai susieti su išoriniu veikimu, dėl to atsiranda poreikis lavinti kūną. Bet „kūno išlavėjimas ne tik tarnauja sveikatos reikalams, bet ir turi svarbią įtaką žmogaus intelektualiniam išprusimui. Kūno sugebėjimas veikti ir nugalėti kitų kūnų pasipriešinimą, jo mokėjimas elgtis su aplinkiniais daiktais, jais naudotis sudaro bendro auklėjimo išlavėjimo svarbiau-

sią momentą, kuriuo valstybė turi rimtai rūpintis“ (Sezemanas V. Ten pat, p. 636).

Savarankiško veiklumo, mąstymo aiškumo, valios ugdymo ir kūno lavinimo pagrindas yra dorovė, nes tik tos valios nukreipimas „neprieštarauja žmogaus esmei, atitinka jo prigimtį, jo likimą ir išplaukia iš natūralaus ir laisvo jo dvasinių jėgų išsiplėtojimo“ (Ten pat).

Kiekvienas individas yra visuomenės, tautos narys. Žmogaus priklausomybė visuomenei, tautai nėra atsitiktinė, bet esminė, susieta bendradarbiavimu ir savitarpio pagalba. Bendradarbiaujant įgyvendinami ne tik valstybės uždaviniai, bet ir svarbiausios žmogaus gyvenimo vertybės – žmoniškumas, pagarba kitam, pasiaukojimas, savo asmeninių interesų aukojimas tautos labui.

Bendradarbiavimo ir žmonių (individų) savarankišką veiklumą turi harmonizuoti moralinis auklėjimas. Individo auklėjimas ir socialinis (bendradarbiavimo) auklėjimas – tai dvi vieningo moralinio auklėjimo pusės, kurios papildo viena kitą.

„...Tarnaudamas tautai žmogus (individas) taip pat tarnauja ir žmonijai, nes tautų reikšmė ir yra tokia, kad ji atstoja tam tikrą konkrečią žmonijos individualizaciją istorijoje“ (Ten pat).

Individą, tautą ir žmoniją vienija religija. „Tuo būdu tautiškumo idėja ir tautiška kultūra remiasi... religiniu pagrindu“ (Ten pat, p. 637).

Toks bendrais bruožais yra vokiečių idealistų Fichtės ir Hegelio tautos idėjos supratimas ir jos interpretavimas V. Sezemano darbe.

Tačiau, apgailestauja V. Sezemanas, ir gera, ir kilni teorija praktikoje kartais virsta jos karikatūra. Stebėdamas fašistinės Vokietijos gimimą, jis rašė: „...Arčiau įsižiūrėjus nesunku įsitikinti, kad dabartinė tikrovė toli gražu neatitinka tų idealių reikalavimų, kuriuos iškėlė Fichtė ir Hegelis. Politikoje visur ir visuomet viešpatavo tam tikras veidmainiškumas, bet, rodos, niekuomet šis veidmainiškumas nepasiekė tokio laipsnio, kaip dabar. Gražių žodžių (posakių) tariama daug, bet veiksmai jų visiškai neati-

tinka... Tautiškumas – nacionalizmas suprantamas ne taip, kaip jį suprato Fichtė ir Hegelis, bet visai kitaip: ir šitas tautos ir tautiškumo kitas supratimas veda į tai, kad tautiškumas išsigimsta ir pavirsta šovinizmu... Tautiškumo pagrindas yra teigiamas, kūrybinis pradmuo, o šovinizmo pagrindas yra neigiamas, naikinąs, griįstas neapykanta kitoms tautoms... Svarbiausias neapykanta pagrįsto sielos nusistatymo pavojus yra toks, kad neapykanta (ir apskritai neigiamos emocijos) nusilpnina žmogaus kūrybinę jėgą, skatina ne kurti bei statyti, o griauti ir naikinti“ (Ten pat, p. 640).

Jo nuomone, žmogus ir tauta gali tinkamai pažinti patys save tik pažindami ir suprasdami kitus. Ši aplinkybė turi reikšmės ir politiniam, ir socialiniam gyvenimui. „Dabar kiekvienos tautos gyvenimas taip glaudžiai susietas su kitų tautų gyvenimu, kad sukurti savo savaiminę kultūrą, kuri nepriklausytų nuo bendros žmonijos kultūros, negalimas dalykas. Tokia kultūra būtų provinciali, atsilikusi ir neturėtų tikros vertės“ (Ten pat, p. 641).

Kultūra, nesuprasdama kitų, nesupranta ir pati savęs, „ji nustoja jautrumo istorinei realybei ir, pasiduodama kenksmingiems prietarams ir iliuzijoms, nepajėgia atlikti savo istorinio uždavinio“ (Ten pat).

Baigdamas straipsnį jis pasiūlė ribos tarp tautiškumo ir šovinizmo indikatorių: „Štai kodėl tikras patriotas, kuris rimtai rūpinasi savo socialinėmis ir politinėmis pareigomis, turi išsiaiškinti, koks yra patriotizmo ir patriotiško veikimo pagrindas: ar jis teigiamas, ar neigiamas; ar jis remiasi meilės ir simpatijos jausmais, ar, priešingai, neapykanta ir nekantrumu; jo patriotizmas gali pavirsti šovinizmu, kuris visų daugiausia kenkia tik savosios tautos interesams“ (Ten pat).

Kitame straipsnyje „Tautinės kultūros klausimu“ V. Sezemanas pabrėžia, kad tautinės kultūros klausimas visada tampa aktualus išsivadavusioms iš okupacijų valstybėms.

Jau visame pasaulyje pripažįstama, kad tautiškumas, suprantamas tinkamai, yra žmoniškumas ir žmoniškos kultūros universalumo pagrindas. Kiekvienos tautos ribose tautiškumas žmoniškumui suteikia „ypatingą ir savotišką“ išraišką. Ir tiktai apsivaisinęs tautos... savybėmis ir dėl kitų konkrečių faktorių įta-

kos žmoniškumas iš tikrųjų pasidaro kūrybine jėga, sugebančia varyti toliau kultūros plėtotę ir tobulėjimą“ (Sezemanas V. Tautinės kultūros klausimu // Raštai. V., 1997, p. 619).

Todėl tautiškumą V. Sezemanas ir vadina tautos dvasios žydėjimu.

Straipsnyje V. Sezemanas iškelia svarbiausius tautinės kultūros ir tautiškumo aspektus.

Visų pirma tai sąsajos tarp praeities, dabarties (esamybės) ir ateities.

Liaudies menas ir liaudies kalba susiformavo ir susikristalizavo tokioje aplinkoje ir tokiomis aplinkybėmis, kurios jau beveik paliovė buvusios. Jose atsispindi tokia buitis ir toks požiūris į gyvenimą ir aplinkinį pasaulį, kuris jau priklauso praeičiai ir nyksta. Bet tai nereiškia, kad toji liaudies kūryba nustojo vertės.

Jeigu taip būtų, tautiškumas priklausytų tiktai nuo praeities, ir tautinė kultūra turėtų sekti vien senovės pavyzdžiu, turėtų būti užkonservuota, kad išliktų išsaugota.

Taip atsitiktų, jeigu, kaip rašo V. Sezemanas, pasiduodami bevaisėms romantizmo svajonėms, iš akių išleistume aktualius gyvenimo uždavinius ir idealu keltume tai, „kas nebegyva ir turi žūti“.

Tačiau taip nėra, nes „esamybei tarpininkaujant pati praeitis pasidaro prieinama mūsų supratimui... ir sugeba iš naujo atgyti ir išsiskleisti dabarties aplinkybėmis... Esamybė, kiek ji aktuali, rodo ateitį, ir esamybės uždaviniai, ir siekimai gali būti įgyvendinami tik ateityje...“ (Ten pat, p. 621).

Ne tik tauta, bet ir jos tautiškumas, tautinis savitumas... tampa, kinta, rutuliojasi. „O šis tapimo ir rutuliojimosi procesas priklauso ne tik nuo išorinių aplinkybių, nuo istorinės situacijos, bet pirmučiausia nuo pačios tautos, jos dvasinės energijos ir intelektualinio savarankiškumo. Pati tauta kala savo gyvenimo būdą bei stilių ir savo idealus, įgyvendindama juos kuria bei formuoja savo tautinę kultūrą“ (Ten pat, p. 621).

Kitas svarbus tautiškumo tyrinėjimo aspektas – tautinės kultūros sąsajos su kitų tautų kultūromis.

„Pažinti save galima tiktai santykiaujant su kitais ir juos pažįstant. Todėl ir tautiška kultūra augdama negali jokiu būdu apsieiti be svetimų kultūrų įtakos. Susipažindama su kitų tautų gyvenimu, kūrimo ir mąstymo būdu, pasisavindama tai, kas svetimoj kultūroj vertinga bei reikšminga, jinai įsisąmonina savuosius ypatumus bei sugebėjimus, išmoksta teisingai vertinti savo potencijas bei galias ir naudotis jomis tinkamu būdu“ (Ten pat, p. 622).

Tačiau pasisavinti svetimą kultūrą reikia ne mechaniškai, ne išoriškai, ne pamėgdžiojant ją pakliūti į jos vergovę, bet užvaldyti kūrybiškai, jos šaltinius ir ją taip transformuoti, kad ji pasidarytų savosios tautinės kultūros dalimi, tautos dvasios komponentu. Jo nuomone, kas bijo svetimos kultūros, tas nepasitiki savo jėgomis ir pripažįsta esąs per silpnas ją pritaikyti prie savosios prigimties savybių.

Originalumo kūryboje ir kultūroje galima pasiekti tik pasitelkus išorės jėgas. Jas pažindamas kūrėjas ir nustato, kas originalu, kas vertinga.

Pagaliau trečias tautinės kultūros tyrimo aspektas – pažinti jos specifinius raidos dėsnius. Pagreitinti jos vyksmą kieno nors nuožiūra ar kuria nors dirbtinai nustatyta linkme neįmanoma. Tai duotų tik priešingą rezultatą – kultūros paviršutiniškumą, dirbtinumą ir tautiškumo falsifikavimą. Atsirastų galimybė išvysti „susikurtoje naujoje kultūroje ne savo idealų atvaizdą, bet iškreiptą ir susuktą veidą“ (Ten pat, p. 624).

Todėl, jo nuomone, visų pirma reikia siekti ne tik kultūros tautiškumo, bet ir jos gilumo. Tik kultūros gilumas stiprina tautos ir žmogaus kūrybines jėgas. „Gili kultūra kartu yra organiška. O organiška kultūra negali būti ne tautiška“ (Ten pat).

M. K. Čiurlionis yra menininkas, kurio kūryboj aiškiausiai ir tobuliausiai atsispindi lietuvių tautos dvasia ir savitumas. Tačiau jo kūrybos siekiai, idėjos ir meninės priemonės, kuriomis jis tuos siekius ir idėjas įkūnijo, pasižymi ir universalumu. Jis įdomus visam pasauliui.

2002 m.

JUSTINAS MARCINKEVIČIUS

Justinas Marcinkevičius

Nors Justinas Marcinkevičius kategoriškai pasisakė prieš kūrėjų laipsniavimą (žymus, žymesnis, žymiausias), kai kalbama apie svarbiausius tautos dalykus – jos buvimą ir išlikimą, tai neišvengiama. Todėl drąsiai jį vadiname žymiausiu okupacinio laikotarpio poetu, ėjusiu prieš srovę ir gaivinusiu tautos atmintį bei jos savimonę.

Jis pats pasirinko upės tėkmės metaforą, rašydamas apie Tautos dvasios raidą istorijoje, kaip jis pats sakė – per raštą ir kalbą – tautos dvasios viršūnę.

Kažin ar mes būtume sovietinės okupacijos metais tiek dešimtmečių išlikę lietuviais, po tokiu galingu sovietinės kultūros presu, jeigu Justino Marcinkevičiaus „Mindaugas“, „Mažvydas“ ir „Donelaitis“ bei jo „Katedra“ nebūtų beldęsi į mūsų širdis. Tai jie – šitie Justino Marcinkevičiaus, o per jį ir mūsų tautos mylimi didieji Tautos vyrai neleido mums užmigti... neleido mirti mūsų tautinei savimonei. Ją kaip saulę rankose ir atsinešėme į antrąjį savo tautinį Atgimimą, į Baltijos kelią ir Kovo 11-osios Nepriklausomybę.

Skaitydama Justino Marcinkevičiaus trilogiją „Dienoraštis be datų“ (V., 1981), „Tekančios upės vienybė“ (K., 1995) ir „Pažadėtoji žemė“ (V., 2009), antrojoje trilogijos knygoje atradau, kad visus sovietinės okupacijos dešimtmečius Poeto namuose ant jo darbo kambario sienos kabojo Maironio portretas. Galima įtarti, kad nebijodamas – tyliai, ramiai, be triukšmo ir įspūdingų deklaracijų – eiti prieš okupacinės valdžios režimą ir jo agresyvios kultūros galingą srovę, Justinas Marcinkevičius, žvelgdamas į

Maironio portretą, kaip tik su juo „tardavosi“ dėl savo kūrybos siužetų ir jų išraiškos formų. Ir didysis Lietuvos tautinio atgimimo dainius jam puikiai patarė: imtis to, kas svarbiausia Tautai: neleisti užmigti ir pražūti tautinei savimonei. Kai miršta tautinė savimonė, miršta ir pati tauta. Ieškojau sąsajų upės tėkmėje. Jos kuklios. Tik vienas Justino Marcinkevičiaus eilėraštis, skirtas Maironiui, „Pavasario balsai Pasandravy“. Jame daug pasakyta:

Nulijo padubysiais.
Atsivėrė dvasia ir nulijo.
Žodžiais nulijo. Skalsiais.
Atgijo širdys. Prigijo.

Ar tik ne čia ir bus paslaptis? Skausmingiausio ir šviesiausio Justino Marcinkevičiaus kūrybos laikotarpio, kai gimė pati reikšmingiausia lietuvių Tautos herojinio epo dalis – „Mindaugas“, „Mažvydas“, „Katedra“; knygnešių takai, kurie „Lietuvėlę augino“, nors patys knygnešiai ir nežinojo, kur tie takai veda – „Į ateitį ar į kilpą“. Ir Maironio, ir J. Marcinkevičiaus akis temdė ašaros, žiūrint į Tautos moteris, kurios

...nakčia akių nesumerkia:
vaidenasi – lyg vaikai,
lyg vyras tremiamas verkia...

Maironis kaip „kikilis ant imperijos ledo“, striksėdamas „po dirvą“ žadino tautą... Ir pažadino.

Nubudom kalbos geležy.
Prašvitom raides pažinę.
Ir perskaitėm šitaip: „Graži
Tu, mano brangi, tėvyne“…

(Marcinkevičius J. Tekančios upės vienybė. K., 1995, p. 45–49).

O Justinas Marcinkevičius pažadintai Tautai neleido... vėl užmigti raudonmiegio įšale, „teisybei kosint Sibire...“

Maironis buvo savo epochos, o Justinas Marcinkevičius – savo rūsčios epochos ryškiausias ženklas, suvokęs, kad pirmasis žingsnis į tautos mirtį yra tautinės savimonės praradimas. Ją pra-

radęs žmogus netenka dvasinio inkaro, yra blaškomas pasaulio vėjų ir galiūnų kaip dykumos augalas be šaknų. Savo publicistikoje J. Marcinkevičius yra prisipažinęs, kad iš Maironio jis perėmė jausmo ir emocijos kaitrą – ryškiausią jo poezijos bruožą, keliantį ir vedantį.

Į antrąjį tautinį Atgimimą ir į dainuojančią Sąjūdžio revoliuciją ėjome su Maironio ir J. Marcinkevičiaus eilėmis ir dainomis... Ir nugalėjome. Atgavome savo valstybės nepriklausomybę ir... galimybę kurti savo tautinę kultūrą bei krašto gerovę...

Justinas Marcinkevičius gimė 1930 m. kovo 10 d. Važatkiemio kaime (Marijampolės apskr.). 1954 m. baigė Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto lietuvių kalbos ir literatūros specialybę. 1953–1959 metais dirbo žurnalų „Genys“ ir „Pergalė“ redakcijose. Čia dirbant pasirodė ir pirmosios jo kūrybos „kregždės“: 1955 m. eilėraščių rinkinys „Prašau žodžio“, 1956 m. poema „Dvidešimtas pavasaris“. Už ją Justinui Marcinkevičiui buvo paskirta LTSR valstybinė premija. Pasirodė pirmosios jo knygelės vaikams: „Daina prie laužo“ (1955 m.), „Grybų karas“ (1958 m.), „Laukinė kriaušė“ (1960). 1959–1960 m. Justinas Marcinkevičius – LTSR rašytojų sąjungos valdybos sekretorius, nuo 1965 m. – rašytojas profesionalas. Kasmet pasirodydavo vis nauja eilėraščių knyga arba net dvi: 1960 m. – poema „Kraujas ir pelenai“, 1961 m. – „Publicistinė poema“ ir „Pušis, kuri juokėsi“, 1964 m. – „Donelaitis“, 1965 m. – „Siena“, 1966 m. – „Mediniai tiltai“, 1968 m. – „Liepsnojantis krūmas“, 1969–1972 m. – baladės pokario metų tematika: „1946-ieji“, „Devyni broliai“, „Šešios poemos“ (1973). 1968–1977 metais – poetinė draminė trilogija: „Mindaugas“ (1968), „Katedra“ (1971), „Mažvydas“ (1977). Visos dramos išleistos 1978 ir 1988 metais. 1973–1981 metais pasirodė dar vienas jo poemų ciklas „Heroica, arba Prometėjo pasmerkimas“, tarp kurių – ir „Ikaras“ (išleistas 1983 m.). 1978 metais pasirodė nauja jo eilėraščių knyga „Gyvenimo švelnus prisilietimas“, 1980 m. buvo išleista dar viena knygelė vaikams – „Voro vestuvės“ ir dar viena eilėraščių knyga – „Būk ir

palaimink“, 1981 m. – publicistikos rinkinys „Dienoraštis be datų“ (2-as leid. 1999), ir vėl eilėraščių knygos: „Vienintelė žemė“ (1984), „Už gyvus ir mirusius“ (1988), 1994 m. – „Eilėraščiai iš dienoraščio“ (1994), 1995 m. esė rinkinys –„Tekančios upės vienybė“, po jo – vėl eilėraščių rinkiniai: 1998 m. – „Žingsnis“, 2000 m. – „Carmina minora“, 2002 m. – „Dienos drobulė“, 2005 m. – „Amžino rūpesčio pieva“, didelė rinktinė „Poemos“ (2007), naujų eilėraščių rinkinys „Naktį užkluptas žaibo“ (2008), dar vienas eilėraščių rinkinys „Vėlyvo vėjo vėliavos“ (2009), baladžių poema „Devyni broliai“ (2010), 2009 m. – publicistikos rinkinys „Pažadėtoji žemė“.

Neabejoju, kad ateities tautotyrininkai Justino Marcinkevičiaus kūryboje atras daugybę sąsajų su tautotyra per jo rašymo stilių, jausmą, emociją ir raidę. Ryškiausia sąsaja – romantizmo dvasia jo poetinėje dramų trilogijoje „Mindaugas“, „Mažvydas“ ir „Katedra“. Tautinio atgimimo ir tautos gyvybės pagrindiniai bruožai romantizmo kontekste – tai tautos idėja ir jos veikimo kilnus tikslas, kuriais gali ir turi remtis žmogus.

Kaip rašė literatūrologas prof. Vytautas Kubilius, „Techniškosios civilizacijos niveliuojančių procesų sūkuryje... lietuvių poetinė drama (kaip ir romantizmo laikais – *O. V.*) gyvena tautos istorine praeitimi. Ji karštai įtikinėja: be savo praeities pagrindo tu būsi tik vėjo gainiojama dulkė; be istorinės sąmonės neturėsi jokios perspektyvos ir jokių vertės kriterijų, niekad nesužinosi, kur eini, jei nežinosi, iš kur ateini. Pažadinti dabarties žmoguje istorinę savimonę – didžioji dramos visuomeninė paskirtis, kitur – Gruzijoje ir Estijoje – sutelkta istoriniame romane“ (Kubilius V. Problemos ir situacijos. V., 1990, p. 262).

Romantikai ir neoromantikai savo kūryboje vaizdavo realius (V. Krėvės „Skirgaila“, Balio Sruogos „Vytautas“) ir nerealius, jų sukurtus istorinius įvykius bei veikėjus (V. Krėvės „Šarūnas“). Justino Marcinkevičiaus poetinė drama vaizduoja realius nacionalinės istorijos įvykius ir jų herojus, bet jam, skirtingai nuo pirmtakų, labiau rūpi ne pasibaigusių įvykių supoetintas aprašymas jų didy-

bėje, bet istorijos proceso nenutrūkstamumas. „Tai, kas buvo, įvyko – neturi galutinės, užbaigtos prasmės, o tęsiasi ir vyksta mumyse“ (Marcinkevičius J. Mindaugas. Mažvydas. Katedra. V., 1978, aplankas). Todėl J. Marcinkevičiaus poetinė drama regi pasaulį ne tik tokį, koks buvo, bet ir tokį, koks turėtų būti. „Šių dviejų aspektų kryžiavimasis formuoja kūrinio įtampą, apmąstymą iškelia virš iliustratyvaus aprašymo, įteisina poetinį suvokimą ir apibendrinimą kaip struktūrinę būtinybę. Jau pats Justino Marcinkevičiaus dramų trilogijos sumanymas – sutelkti nacionalinę istoriją į tris svarbiausius taškus: karaliaus karūna, pirmoji knyga, Vilniaus katedra – yra padiktuotas poetinio abstrahavimo ir metaforizacijos galios, ieškančios visur ir visada pasaulio vientisumo formulės“ (Kubilius V. Ten pat, p. 263).

„Mažvyde“ sodinamas ąžuolėlis yra lietuviško rašto ir kultūros alegorinis ženklas. „Katedroje“ aklo smuikininko daina ir pamišusios motinos rauda – tėvynės leitmotyvas – visų išgyvenimų, įvykių, konfliktų galutinė tiesa ir spindinti aureolė, skaudžios rimties ir taurumo intonacija, išlaikoma net masinėse scenose ir gyvų balsų dialoguose... „Mindaugo“ monologai ir dialogai uždaryti abstrakčiose visuotinumo sąvokose. Dramos herojai kalba ne pulsuojančiais emociniais šūksniais, bet tvirtais loginiais argumentais („Prievarta, brolau, / Tai ne įrodymas, jog tu teisus“ (J. Marcinkevičius). Vyrauja valingos įtampos, rūsčios didybės skambesys, be jokių svajingo trapumo ar ironijos priemaišų:

Tu valdovas,
Tu privalai ir savo neteisybėj
Teisus išlikti, aukštas ir baisus...

„Mindaugo“ aukšta gaida – iš degančio intelekto, iš problemų svarstymo, išgyvenimo, sprendimo“ (Kubilius V. Ten pat, p. 264).

„Mindaugas“ – vieno herojaus, istorinio vienintelio Lietuvos karaliaus Mindaugo drama. „Mindaugo“ autorius nepripažįsta personažų teisybių pliuralizmo. Yra vienintelė teisybė – nacionalinės valstybės gimimo teisybė, sutelkta jos kūrėjo figūroje. Kiti

dramos personažai tik iš šalies reflektuoja šitą teisybę, kurios dramatiškas turinys yra sudėtas į Mindaugo, valdovo ir žmogaus, asmenį. Tai – veikianti jėga, prieš akis šventą turinti tikslą – sukurti Lietuvos valstybę. Jis žino, ko siekia ir kam gyvena: sukurti Lietuvą „vieningą, laisvą, stiprią ir galingą“. Šis tikslas pateisina visas aukas, dėl jo išsižadama asmeninės laimės, gyvenama kitiems, apeliuojama į ateitį (taip darė ir pokario Lietuvos partizanai). Jo individuali būtis ištirpsta tautos istoriniame likime – „to reikalauja Lietuva“. Jis turi aukštesnių vertybių horizontą ir veržiasi jo link, kupinas idealistinio pasiaukojimo. Kaip prisipažino pats Justinas Marcinkevičius, karalius Mindaugas – vienas mylimiausių jo personažų Lietuvos istorijoje. „Todėl, kad Mindaugas, – rašo Poetas, – kenčiantis, gilus žmogus, sugebantis vertinti savo poelgius, ieškantis pasiteisinimo, atgailaujantis, keikiantis savo lemtį, regintis, suvokiantis istorinę prievartą. Būdamas karalius, Mindaugas išlieka žmogus ir turi savo Dievą – Lietuvą. Ir jam tarnauja. Ne vien valdžios ar turtų siekimas veda ir iškelia Mindaugą – jį iškelia jo Dievas, jo Lietuva... Šiuolaikinė visuomenė iš Mindaugo galėtų pasimokyti patriotizmo, tarnystės ir darbo Lietuvai. Galėtų pagalvoti apie istorijos tragizmą... Esame istorijos tauta – patyrusi ir šilto, ir šalto. Šalto daugiau. Apskritai nėra „šiltos“ istorijos“ (Marcinkevičius J. Mindaugo stumtelėta Lietuva geriau ar blogiau eina iki šiol / Užrašė Ramūnas Gerbutavičius // Lietuvos rytas, 2003, liepos 5, p. 2).

2010 m.

MINDAUGO LIETUVA… ŪKUOSE

Mes mėgstam didelius žodžius: Tėvynė
O kas gi ta Tėvynė? Juk tai mes…
Taip, mes visi. Ir jeigu mes teisingi,
Tai ir tėvynė bus teisinga.

Justinas Marcinkevičius

Daug parašyta apie Mindaugą, Lietuvos vienintelį karalių. Kiekviena karta atranda, atėjusi į gyvenimą, atsineša savąjį jo įvaizdį. Jausminį. Mūsų kartai, matyt, iki pat saulėlydžių išliks Justino Marcinkevičiaus suformuotas, įaugęs į kraują, jį kaitinęs ir žadinęs lietuvybę tada jo žodis… kai dar buvome nelaisvi. Šiais metais Justino Marcinkevičiaus „Mindaugas“ grįžo į Lietuvą, aplankė Kauno pilį, Trakų pilies kiemelį. Į Vilnių, matyt, dar negreitai sugrįš… Čia dar vis tebekaraliauja komunizmo šmėkla…

Rankose laikau Justino Marcinkevičiaus dviejų dalių dramą-poemą „Mindaugas“, išleistą 1968 metais. Politinis klimatas Lietuvoje jau buvo šiek tiek pašiltėjęs… bet speigmečio šalnos… dar vis stingdė protą ir mintis. „Mindaugas“ buvo kaip žaibas, perskrodęs tamsą; su nerimu laukėme jo knygynuose, stovėjome ilgiausiose eilėse, kad pamatytume jį teatre. O išvydę jautėmės pakylėti, orūs ir turtingi, turintys tokią istoriją… ir savo valstybę; gyvenome viltimi, kad svetimųjų jungas vis tiek kada nors nukris… toliuose švietė uždegtas švyturys.

Justino Marcinkevičiaus „Mindaugas“ – tai ne vien tik istorija. Tai – jausmas… ir kraujas, tekantis iš apnuogintos širdies. Poemoje – dvi viena kitą papildančios linijos, Baltojo ir Juodojo metraštininko, ir antroji – Mindaugo ir Lietuvos.

Baltasis ir Juodasis metraštininkai – tai istorikai, žvelgiantys į to meto istoriją, tik skirtingai… Baltasis metraštininkas iš pašaukimo, Juodasis – iš pareigos užsidirbti duoną.

Baltasis Lietuvos istoriją rašo net ir tada, kai nerašo, net

sapnuose ją mato: „karai, gaisrai, laiškai, pasiuntiniai, klasta, apgaulė, melas, išdavystė“. Dažnai jis net miegot negali – „Baisi atsakomybė, kai visa šita aprašyti reikia“ (Marcinkevičius J. Mindaugas. V., 1968, p. 8).

Juodajam metraštininkui viskas paprasčiau – jis pripažįsta tik faktus ir tik faktus. Jam nei Žmogus, nei jo jausmai ir kiti žmonės neberūpi… Vien tik faktai. Baltajam – atvirkščiai. Jam atrodo, kad Žmogus, jo jausmai, nerimas ir džiaugsmas, viltys ir paskatos yra svarbiausia:

O faktai –
Kaip akmenėliai Nemuno pakrantėj,
Nugludinti istorijos bangų,
Vaikams tetinka mėtyti į upę.
Mums reikia visumą aprėpt. Žmogų..
Jo priežastį ir tikslą jo išaiškint…

Todėl abiejų istorikų žvilgsnis į Mindaugą skirtingas, beje, kaip ir nūdienos istorikų – į ginkluotą pokario rezistenciją.

Baltasis metraštininkas pripažįsta, kad faktai lieka faktais ir be jų istorijos neparašysi… Tačiau vien tik remdamasis jais… gali, kaip ir Juodasis metraštininkas, pamatyti „tik šios dienos tiesą“. O tokia Istorija neproduktyvi. Ji neugdo. Skirtingai negu Juodasis, Baltasis yra įsitikinęs, kad Istorijos mokslas, „aprėpęs Žmogų ir visumą“, atskleis ne tik faktus, bet ir paaiškins jų „priežastį ir tikslą“, išvaduos iš „DABARTIES kalėjimo, kur esam uždaryti“, ir tada:

Pro vieną jo plyšelį mus pasiekia
Mažytis spindulėlis ateities…
(Ten pat, p. 8).

Tačiau, skirtingai nuo mūsų laikų istorikų, nesusikalbančių tarpusavyje, Justino Marcinkevičiaus Baltasis ir Juodasis metraštininkai trumpam sustoja… ir jiems pavyksta susitarti… žvelgti į Istoriją, nors ir iš skirtingų pozicijų, bet viena kryptimi… Abu suvokia, kad Mindaugas yra UOLA, ant kurios pastatyta Lietu-

vos valstybė. Toliau jau Istorijos faktai perpinami jausmais… iš kurių ir pamatai Baltojo metraštininko ranką…

1219 metais buvo pasirašyta taikos sutartis su Volynės kunigaikščiais Danila ir Vasilka. Sutartį pasirašė Lietuvos kunigaikščiai Živinbudas, Daumantas, Dausprungas, jo brolis Mindaugas; žemaičių kunigaikščiai Erdivilas ir Vykintas; Sūduvos kunigaikščiai Kintibutas, Vambutas, Butautas, Vyžeikis; Nalšios kunigaikštis Vismantas, jo broliai Edivilas ir Sprudeika; Deltuvos kunigaikščiai Judikis, Pūkeikis ir Ligeikis“ (Ten pat, p. 11).

Nalšios kunigaikštis Vismantas pakvietė Mindaugą ir dar kelis jam artimesnius kunigaikščius paviešėti jo pilyje, atšvęsti sutartį. Čia ir paaiškėja, kas yra kas… Žemaičių kunigaikštis Vykintas, narsus vyras, laimėjęs daug kovų, atskleidžia savo karžygio esmę ir lietuvio garbės suvokimą, to meto kario garbės kodeksą:

Gėdinga būtų vyrui lovoj mirti.
Manau, jog vyrui tinka du kartus,
Tik du kartus nušokt nuo savo žirgo:
Kai reikia žmoną pakylėt į balną
Ir kai saviškį sužeistą iš mūšio
Išgelbėti, išnešti privalai.
(Ten pat, p. 13).

Tai – aiški karžygio, kario pozicija, reiškusi, kad tada lietuviams kunigaikščiams, jam pritarusiems… teks į mūšį joti… O būta jų ir kitaip mąstančių. Štai filosofuojantis, išmintimi pagarsėjęs vyresnysis Mindaugo brolis Dausprungas, tuo metu irgi turėjęs didžiulės įtakos Lietuvos raidai, mano, kad

… Ir doriausias kardas
Už nedoriausią arklą nedoresnis.
Štai pasirašėm sutartį – garbė dievams –
Gal bent metus, kitus… klestės ramybė…
(Ten pat).

O visi po tiekos alinančių karų buvo jos taip pasiilgę… Tačiau jiems bekalbant į menę įbėga žygūnas ir paskelbia, kad kryžiuo-

čiai, vykdydami popiežiaus Honorijaus III valią, paskelbusio kryžiaus kovą prieš pagonis lietuvius ir prūsus, užpuolė kunigaikščio Kintibuto pilį, nusiaubė jo žemes, jo aukštą pilį sudegino prieš tris dienas, o žmones, kurie dar gyvi buvo likę, išsivedė; žirgus, gyvulius ir grūdus išsigabeno… Prūsai jau pavergti… Beliko lietuviai…

Kunigaikštis Vismantas siūlo: „Pavyti ir užmušti, kaip šunis“… Visų akys krypsta į Mindaugą… O jis kalba išminties žodžiu:

Ak, ne nuo to dabar pradėt reikėtų,
Pirmiausia reik susitvarkyt namie…
Ir kuo greičiau, nes laiko jau neliko…
Kol mes kiekvienas atskirai, mes – niekas.
Štai šiandien Kintibutą nuteriojo.
Rytoj, gal būt, mane. Poryt – jau kitą.
Mums reikia jungtis. Tai baisi jėga.
Mums reikia vienytis. O mes ką darom?
(Ten pat, p. 19).

Čia pat kryžiuočių nusiaubtam Kintibutui Mindaugas padovanojo Kolainių pilį „su žemėm, su žmonėm ir gyvuliais“ (Ten pat, p. 21).

Žemaičių kunigaikštis Vykintas Mindaugo dovaną bando užprotestuoti, sakydamas, kad jis neturi teisės dovanoti Žemaitijos žemių… Bet tos žemės – tai Mindaugo tėvų… Ir kai vyresnis brolis Dausprungas pritaria savo jaunėlio brolio žmoniškumui… visiems pasidaro aišku, kurį norėtų matyti jų vadu ir valdovu.

Kunigaikštis Vismantas Mindaugui įteikia kalaviją sakydamas:

Laikyk tad jį iškėlęs.
Mes irgi savo dešines pridėsim.
Bet pirmas būsi tu: kur tu pakreipsi,
Ten kalavijas kirs. Tuo mes visi
Pirmumą, valdžią tavo pripažįstam.
(Ten pat, p. 23).

Mindaugas prisiekia visiems, kad šitą sunkų kalaviją jis pakels tik tada, kai reikės apginti Tėvynės laisvę, žmonių gerovę ir dievų garbę…

Visi, išskyrus Vykintą, jam pritarė… O narsus karys Vykintas tik pasišaipė, kad namo sugrįžus

Visa Žemaitija iš juoko pliš,
Išgirdus, kad jau išrinktas ka-ra-lius
(Ten pat, p. 25).

Įsižeidė karžygys, jam atrodė, kad jis – pats vertingiausias. Apnuodijo jo protą pavydo juodo gyvatukė. Taip, kaip R. Ozolo Seimo pirmininko rinkimuose, nenorėjusio pripažinti V. Landsbergio pranašumo. O Mindaugui… Tėvynė, Lietuva – aukščiau net už dievus…

…Nėra daugiau dievų.
Yra tiktai Tėvynė. Vienas dievas.
Žiaurus, negailestingas ir… teisus
(Ten pat, p. 28).

Jis pasiruošęs bet kokia kaina kurti Lietuvą:
Sukursiu ją iš ugnies, iš molio ir vandens.
Bet ar ji duos mums laimės?

Jam laimės Lietuva pašykštėjo. Sunku Mindaugui. „Visur tik sąmokslai, klasta ir melas“. Net brolis, jo išmintingasis Dausprungas, kai jaunėlis prašo karių, jam atsiunčia grūdų… Kiekvienas Lietuvos ir jos žmonių laimę supranta savaip. Mindaugo neapleidžia ir ramybės neduoda mintis.

Kaip aš surinksiu Lietuvą dabar,
Kuri kiekvieno širdyje kitokia?..
(Ten pat, p. 53).

Vykintas ryžosi išdavystei. Vedė kryžiuočius į Lietuvą, kad jie kalaviju ir kryžiumi atneštų Lietuvai krikštą. Mindaugas nesutriko. Paprašė pagalbos ir krikšto Popiežiaus Inocentijaus IV, 1251 metais ir pats pasikrikštijo, ir savo žmoną Mortą pakrikštijo, ir dvariškius, Rygos vienuoliai įsikūrė jo dvare, o 1253 m. atvežė jam ir Lietuvos karaliaus karūną. Vykinto išdavystė buvo aplenkta… Taigi Lietuva suvienyta, valstybė sukurta tik Mindaugo kančios kaina.

Jam norėtųsi būti geram savo šeimai ir savo Tėvynei. Bet aplinkybės neleidžia: maištaujantį kunigaikštį Vilikailą išsiuntė iš jo tėvonijos į Slonimą jo valdyti; dukterį Ramunę iš pirmosios santuokos išvarė už nemylimo vyro Galičo kunigaikščio Švarno Danilovičiaus vien dėl to, kad sustiprintų rytines Lietuvos sienas giminystės ryšiais, net gerą, dorą ir išmintingą vyresnįjį brolį Dausprungą nuskriaudžia, įtaręs jį išdavyste, kelis nepaklusnius kunigaikščius liepia nužudyti, net nubaudžia Baltąjį metraštininką, kai tas pasako, kad Istorijai sakys tiesą ir tiktai tiesą. Nepyksta Baltasis ant Mindaugo, jį supranta:

Kas apsakys tą skausmą, per kurį
Keliauja Lietuva. Lyg prakeiksmas
Ją užgulė karai, nesutarimai,
Vaidai visokie, rietenos ir kliaudos…
Atrodo, lyg į šitą mažą kraštą…
Dievai visas nelaimes būtų siuntę…

Ir kalė Lietuva save kaip kardą,
Kankindamasi kūrė vieną ranką,
Kuri, kaip kardą ją pakelt galėtų…
Karalius Mindaugas kūrė Lietuvą. Jis suvokė, kad
…Tėvynę reikia visą laiką
Lipdyt ir kurti, kurti ir lipdyti…
Nes jei sustoji tik – jinai ir miršta…
Taip. Kurti visą laiką. Visą laiką…
Lipdyt ir kurti…

Tarsi nujausdamas savo mirtį Mindaugas paliko tokį Testamentą ateinančioms lietuvių kartoms. O jam pačiam… toliau kurti Lietuvą nelemta buvo. Kryžiuočiai nenustojo puldinėti neapsikrikštijusių žemaičių. Žemaičiai kreipėsi į Mindaugą pagalbos, atgailaudami už Vykinto išdavystę. Jį įkalbėjo atsisakyti krikščioniškojo Dievo. Tai prabloškė Mortą, jau Dievą įtikėjusią, ir ji susirgo. Mindaugas išvijo iš savo dvaro kryžiuočių vienuolius, nors

jie geranoriškai perspėjo, kad Mindaugui gresia mirtinas pavojus iš savųjų… Taip ir atsitiko. Netikėtai į jo rūmus įsiveržęs Daumantas su savo kariais sunkiu kirviu Mindaugą mirtinai sužalojo… Suskaldė Lietuvą. Į Mindaugo sąmonę jau buvo stipriai įaugęs krikščioniškasis Dievas. Neturėdamas savo dvare jo kunigų, paskutiniąją išpažintį atlieka Baltajam metraštininkui, taip palengvindamas savo sielą… ir savo mylimai Lietuvai palikdamas europietiškąją jos orientaciją… Jis miršta.

Juodasis metraštininkas nužudo Baltąjį. Juk turi būti viena tiesa. Jo tiesa…

„Scena pamažu temsta. Jos gilumoje išryškėja suskaldytos Mindaugo Lietuvos kontūrai. Dar labiau sutemsta. Šviečia tiktai ant didelės juodos knygos karūna…“ (Ten pat, p. 118).

Blogis triumfuoja… Ir kartojasi. Kaip Tautos prakeiksmas. Neapykanta pranašesniam. Begalinis noras pirmauti. Išdavystės.

Išdavė broliai lietuviai pirmąjį mūsų valstybės kūrėją – didįjį karalių Mindaugą. Po 700 metų išdavė ir antrąjį mūsų valstybės kūrėją A. Smetoną, o Lietuvą pažadinęs iš nebūties, inicijavęs jos atkūrimą ir Lietuvos Nepriklausomybės Akto pasirašymą, dr. Jonas Basanavičius mirė skurde. Išdavė ir trečiosios Lietuvos valstybės atkūrėjus… prof. Vytautą Landsbergį, o Stasį Lozoraitį… net sunaikino.

Ir vėl Lietuva ūkuose. Klastingose komunistų rankose. Kas ją dabar ryšis vienyti, kurti ir lipdyti? Juk pro Istorijos plyšelį… matosi jo ateitis: būti savo brolių lietuvių išduotam ir sunaikintam. Kas ryšis šitokiai aukai mūsų laikais?

Paties Justino Marcinkevičiaus idealistinis pasaulėvaizdis, įtvirtintas poetinėje trilogijoje, laužė to meto viešpataujančias blogio ir prievartos aplinkybes, skatindamas jo dramas mačiusius žiūrovus ir jų skaitytojus eiti prieš srovę, konformistiškai neprisitaikyti, bet mąstyti. „Viena iš „Mindaugo“ svarbesnių užduočių, – rašė pats Poetas, – man rodos, buvo paskleisti, sutvirtinti lietuvybės gaivalą, parodyti sau ir kitiems, kad turėjome

valstybę, karalių, kad ugnis ateina iš toli, kad ji neturi užgesti, o begęstanti privalo vėl suliepsnoti... Idealo šviesa rūsti, nepaliekanti nei ramybės, nei poilsio žmogui, patekusiam į jos ratą“ (Marcinkevičius J. Pažadėtoji žemė. V., 2009, p. 374, 400). Tai patvirtino ir buvęs poetinės trilogijos žiūrovas teatre Arvydas Genys, rašęs: „Poetinė trilogija „Mindaugas“, „Mažvydas“ ir „Katedra“ (taip pat „Daukantas“) savitai ir netikėtai – lemtingai pasitarnavo tautinės savimonės ugdymui, net paskatino sąjūdietiškos dvasios proveržiui okupantų engiamoje Lietuvoje“ (Genys A. Meilės tiesos poetas, santarvės žmogus // *Mokslo Lietuva*, 2000, kovo 9, p. 6). O literatūros kritikas Vytautas Kubilius, prisiminęs, kaip stovėdavome ilgiausiose eilėse bilietų į teatrą, kad patektume į J. Marcinkevičiaus trilogijos spektaklius, ir žiūrovų bendrą nuotaiką jų metu, kurią ir pats, matyt, jausdavo, rašė: „Nors trumpam, būdamas teatre, žmogus staiga atsiduria tikrovėje, kurioje nebegalioja okupacinės valdžios įstatymai, ir patiria trumpalaikę išsivadavimo palaimą. Tai užslėptos idealybės išsipildymo akimirka, graži ir didinga draudimų zonoje – Mažvydas kartu su minia skanduoja vienintelį žodį „Lietu-va!“ Kiekvieno nuotaika,

Kai pulti ant kelių noris
Ir viską savim apimti.
(Justinas Marcinkevičius).

Į tautotyros lobyną Justinas Marcinkevičius įtraukė savo laikotarpio Tautos idėją – „Tauta turi vienintelę teisybę – jos idealą, savo nepriklausomą valstybę“, per Mindaugo asmenį nurodė tos idėjos pagrindinę įgyvendinimo kryptį – Tautos vienybę, pagrindė tautinį patriotizmą su jo savitomis spalvomis, herojine dvasia ir pasiaukojimo tragizmu, asmenybės sąsajas su tauta:

Tu esi dalelės visuma: „Aš, dalelė, visumą priglausiu“ (Justinas Marcinkevičius).

Tu privalai nuolat tobulėti, kad pateisintum tautos lūkesčius, aiškiai skirti gėrį nuo blogio, veržtis į didelį tikslą:

Ir žmogų suprantu kaip šūvį,
Kurs turi taikinį pasiekti...
(Justinas Marcinkevičius).

Tu esi tautos vaikas ir turi išreikšti jos patyrimą, jai tarnauti:

Aš – vienas iš daugelio tavo langų,
Kuriais tu žiūri į pasaulį.
(Justinas Marcinkevičius).

Santarvė – tai pagrindinė naujausios Justino Marcinkevičiaus knygos „Pažadėtoji žemė: Užrašai, pokalbiai, straipsniai, kalbos (1988–2008)“ (V., 2008) idėja ir tema, siekinys ir šaukinys jo Tautai, raudona gija, vingiuojanti per visą 520 puslapių knygą. Čia rašoma: „Lietuva kūrėsi vienydamasi: Kęstutis vieningos Lietuvos simbolis. Nesantarvės vėžys, įsimetęs į galingą valstybės kūną, ilgainiui pakirto jį, suardė ir sugriovė tą, ką didysis pagoniškosios Lietuvos riteris buvo sutvėręs. Pagrindinė mūsų tautos istorijos pamoka ir perspėjimas yra toks: Lietuva kūrėsi vienydamasi, o iro ir merdėjo skaldydamasi...“

Santarvė – tai dieviškas aukuras, ant kurio šviečia žodžiai: „būti“, „buvimo džiaugsmas“, „kūrybiškumas“, „patriotizmas“ ir virš kurio kyla „balti sutarimo ir santarvės dūmai“, „baltas tikėjimo, vilties ir meilės dūmas“. Prie to aukuro turėtų būriuotis politikai, partijų lyderiai, garbingi valdžios ir verslo vyrai. Deja, to nėra.

Dabar gi nepriklausomoje Lietuvoje socialinė paradigma „būti“ pakeista jai priešinga – „turėti“, pikta, godžia, kai „karštai meldžiamasi pinigui, aukojama ant neapykantos, šmeižto, melo, pavydo, prievartos, smurto, puikybės ir tuštybės altorių, ar atnašaujamos kraujo aukos sprogdinant, nušaunant, pasmaugiant ar kaip kitaip sunaikinant kitą į save panašų, gal net kažkuo pranašesnį. Visuomenė vis dar tebėra gerokai supriešinta ir pavargusi nuo socialinės ir politinės įtampos. Ypač tai išryškėja rinkimų, referendumų, kitokių akcijų metu, kai socialinio ir politinio egoizmo sukaustytos valdžios, valdymo ir teisėtvarkos jėgos neįstengia susitarti, susivienyti, priimti svarbių Lietuvos vidaus ir užsienio

politikai sprendimų“ (Marcinkevičius J. Pažadėtoji žemė. V., 2008, p. 8).

Nuostatą „turėti“ ir „turėti kuo daugiau“ poetas jaučia kaip rūdis, „graužiančias ne tik žmogaus dieviškumą, bet ir jo žmogiškumą“.

Knygos pradžia, jos ištakos – Lietuvos persitvarkymo sąjūdis, jo susiformavimas, gimimas ir veiksmas. Su juo buvo siejamos viltys, kad „Visų mūsų darbas, kūrybiškumas, susiklausymas ir kantrybė privalo pakelti ir išauginti tai, kas dar gyva, įpūsti tai, kas dar neužgesę – valstybėje, tautoje ir žmoguje“ (Ten pat, p. 7).

Vardan to Poetas tada paliko savo ramybės uostą – rašomąjį stalą ir aktyviai įsitraukė į Sąjūdžio veiklą. Steigiamajame Sąjūdžio suvažiavime, vykusiame 1988 m. spalio 22 d., jis kalbėjo apie svarbiausius Sąjūdžio uždavinius: „kad kiekvienas atskirai ir visi kartu su skausmo ašara akyse prisimintume stalininio teroro aukas, kad padarytume viską jų atminimo įamžinimui, kad tūkstančiams nekaltų žmonių sugrąžintume garbę ir gerą vardą“... „kad visų bendrom pastangom Sąjūdis žengtų dar vieną žingsnį tiesos ir teisybės link, įtvirtindamas idėjų, minčių ir įsitikinimų įvairovę kaip visuomenės laisvo vystymosi pagrindą...“ (Ten pat, p. 8).

Tada, prieš dvidešimt metų, turėjome „Tik žodžius. Tik viltį. Tik tikėjimą. Tik įsitikinimą, kad galima įpūsti ugnį. Kad galima padaryti tai, ką privalėjome padaryti. Žmonės suprato. Jie buvo ištroškę. Tikėjo, kad po žodžių seks darbai. Jie buvo pasiryžę aukoti ir aukotis. Į Lietuvą ėjome lyg į Pažadėtąją žemę“ (Ten pat, p. 508).

O ką turime po dvidešimties metų?

Jau pirmuose knygos puslapiuose Poetas įvardija svarbiausias tautos vertybes: istoriją, „į kurią atsiremiam“, kalbą, „kuria kalbam ir kuria didžiuojamės“, žmogų, „kuris žiūri į mus, reikalauja teisybės ir teisingumo“; gamtą, „kurioj esam, yra mūsų, bet mes esame jos“ (Ten pat, p. 10). Į vertybių sistemą Poetas įtraukė laisvę ir Sąjūdį, „išlaisvinantį dvasią, mintį, darbą ir kūrybą ir po

jo viešumo ir demokratijos vėliavomis – siekimą atsinaujinti, atgimti žmogui ir tautai“.

Tas vertybes Poetas plačiai ir visapusiškai analizuoja knygoje, daugelyje jos skirsnių (108 straipsniuose, kalbose, pokalbiuose su žurnalistais, eilėraščiuose), parodo, kaip atgavus nepriklausomybę tos vertybės buvo trypiamos, klastojamos, stumiamos iš gyvenimo, niekinamos ir išjuokiamos. Mąstytojas skausmingai ieško atsakymo į klausimą – kodėl taip atsitiko?.. Ir mano: „Yra tik vienas toks galingas daiktas: nuosavybė. Ypač grobiamoji. Puolėm prie jos grąžinimo, privatizavimo ir paprasčiausio grobimo. Įrašėme į Konstituciją 23 straipsnį: „Nuosavybė neliečiama. Nuosavybės teises saugo įstatymas“. Puiku. Kad būtų dar stipriau ir puikiau, mūsų politinėje retorikoje atsirado epitetas „šventa“. Jis liudija naują tikrovę, kai neteisėtai įsigiję nuosavybės bijo, nenori jos prarasti, tad uždeda ant jos kaip antspaudą „šventa“ (Ten pat, p. 509). Dėl tos „šventos nuosavybės“ paminti visi idealai, net „Tėvynės argumentas, šiandien, deja, dažnokai dingsta, kai tik prieš mus sužimba trupinys aukso arba pakvimpa gardaus valgio šaukštu“ (Ten pat, p. 492).

Antrasis Poeto argumentas: „Skaudžiausia, žinoma, kad ta didžioji laisvės idėja – monumentali, didelė laisvė – šiais laikais tartum subyrėjo į daugelį mažyčių laisvių. Vos ne kiekvienas mūsų turi savo laisvę ar bent mano, kad ją turi. Ir nusikaltėlis galvoja, kad turi laisvę prievartauti, žudyti... Tos didžiosios laisvės susmulkėjimas, subuitiškėjimas gerokai pakerta mums sparnus. Norėtųsi, kad vėl sugebėtume aktualizuoti tautinį motyvą, pakelti jį iki amžinesnių tiesų...“ (Ten pat, p. 374). „Subyrėjus Laisvei į daugybę laisvių, ir visuomenė subyrėjo į daugybę visuomenėlių. Jinai jau nebepajėgia suformuoti tokio didelio, tokio vientiso, tokio stipraus „užsakymo“, kokį ji teikė menininkui (ir žmogui – *O. V.*) anais laikais“ (Ten pat, p. 347).

Į žurnalisto Ferdinando Kauzono klausimą, ar po 20 metų po jo pasakytų žodžių Steigiamajame Sąjūdžio suvažiavime Poetas

dar turi vilties, kad kada nors pavyks „prikelti ir išauginti tai, kas dar gyva, įpūsti tai, kas dar neužgesę valstybėje, tautoje, žmoguje“, o gal tik mums, mūsų kartai, to dar reikia, o po mūsų jau niekam nebereikės? – knygos autorius tvrtai atsakė: „Liūdną valandą ir aš panašiai pagalvoju. Didysis globalizacijos ledkalnis neturi sentimentų. Kapitalas neturi tautybės. Nuosavybė šventa. Lietuva didelę dalį savo suvereniteto jau praradusi. Politikai įtikinėja, kad nacionalinių valstybių amžius jau praėjo. Vadinasi, praėjo, dingo ir tautos? Ką gi – mums telieka sunkiausias darbas: įrodyti, kad jie klysta... (Ten pat, p. 512).

Knyga „Pažadėtoji žemė“ – tai liudijimas, kad Poetas vėl kelyje... Einantis... Suvokiantis situaciją: „Dievo aky tebespindi ašara... Per nepriklausomybės dešimtmečius labiausiai nuvertėjo patriotizmas ir padorumas... Esame kalti, jog jos nenušluostome...“ (Ten pat, p. 462). Drąsiai prisiimantis Istorijos iššūkį ir matantis tikslą: „Europos integracija reikalauja iš mūsų būtent sąmoningo tautiškumo ir aktyvaus pilietiškumo. Rizikuoju pasirodyti juokingas, bet ištarsiu žodį... lietuviškumo. Kalba, istorija, papročiai, moralė. Nematau prasmės ištirpti, išnykti. Kitaip sakant, nutautėti. Kam tada visi tie paminklai, tiltai, Valdovų rūmai, dainų šventės?“ (Ten pat, p. 443). Ištikimas savo idealams: „Aš visą laiką ieškojau savo gyvenimo prasmės tautinio gyvenimo gelmėse. Ir iki šiol man atrodo, kad tautinio, nacionalinio gyvenimo turinys, jo pajėgumas, galia – tai niekieno nepralenkta vertybė“ (Ten pat, p. 407)... „Net nesapnavau, kad ji taps tarsi kokia programa visam gyvenimui“ (Ten pat, p. 416). Žinantis kelią – „atsiremti į nedidelį žemės sklypelį, vadinamą Lietuva“ (Ten pat, p. 416). Ir orientyrus, kaip juo eiti: „Veiksmas dabar yra visų verčių matas“ (Ten pat, p. 405): „...iš Mindaugo pasimokyti patriotizmo, tarnystės ir darbo Lietuvai“ (Ten pat, p. 442)“; „ne bausmė, o atgaila pažadina mumyse žmogiškumą, pastangas nušvisti ir pakilti“ (Ten pat, p. 404); „Jeigu yra kur nors patriotizmo... tai tik mokyklose... Norisi tikėti“ (Ten pat, p. 340).

„Tauta ir valstybė yra stipri būtent mokykla. Kiek mokykla yra gerbiama, vertinama, kiek ja pasitikima, tiek ji atiduoda valstybei, tautai, žmogui“ (Ten pat, p. 349). „Mokytojo veikla – dieviška... Jo žemė, kurioje jis kuria, yra jaunas, mažas žmogus. Reikia jį pažadinti, paaukštinti, sukurti. Su niekuo tai nepalyginama“ (Ten pat).

Sakoma, kad poetas, kaip ir mokytojas, yra pranašas, žynys, jeigu tik jis savo kūryboje atsiremia į tautos istoriją, jos tradicijas, papročius, vertybes, tada jis ne tik mato ateitį, bet ir ją kuria, formuoja. Toks buvo Justinas Marcinkevičius tada, kai su ašaromis akyse žiūrėjome jo „Mindaugą“ ir „Mažvydą“; kai pamiršę baimę skandavome „LIE-TU-VA“, kai tas žodis tarsi sparnai kėlė į laisvę, trupino komunistinio režimo suformuotą mąstymo betoną, teikė išsilaisvinimo viltį. Tokį Justiną Marcinkevičių atradau ir jo „Pažadėtoje žemėje“. Knygoje pateikta skausminga poeto patirtis, jo žvilgsnis į Tautos praeitį, dabartį ir ateitį – kvietimas Tautai, jo Tautai, prabusti veiksmui; pakilti jam ir veikti, atkuriant ir puoselėjant amžinąsias tautos vertybes ir visų pirma dorą ir moralę, „atsakomybę už tai, ką darome, kalbame, rašome. Esame labai nedidelė tauta ir valstybė. Atsakomybės jausmas turėtų padėti ir įsirašyti į Europos kontekstą“ (Ten pat, p. 344). Ir tik tada Tauta pakils kūrybingumui ir jo džiaugsmui, sugrįš patriotizmas, santarvė ir meilė artimui.

Neabejoju, kad knyga taps kiekvieno lietuvio ir nelietuvio, doro Lietuvos piliečio, pamatine knyga, kad daugelis iš jos semsis valios stiprybės ir noro veikti, kad „Šviesa ir Tiesa mūs žingsnius lydėtų“.

2009, 2010 m.

SKULPTORIUS ANTANAS KMIELIAUSKAS

„Tegul pasižiūri Europa, tegul sužino ir stebisi – nieko reikšmingesnio ji neturi.“

Rimantas Dichavičius

Antanas Kmieliauskas

Šviesaus atminimo rašytojas Romualdas Jurelionis viename iš savo straipsnių skulptorių, tapytoją ir grafiką, Lietuvos nacionalinės premijos laureatą prof. Antaną Kmieliauską pavadino menininku, kuriam „pavyko įkopti į pačias aukščiausias viršūnes, o iš jų – mums atskleisti pasakiško grožio panoramą“ (Jurelionis R. Apie dailininką, įveikusį kalnų viršūnes / / *XXI amžius*, 2001, birželio 22, p. 6).

Antroji šios tiesos pusė yra ta, kad pats menininkas savo talentu, darbštumu ir kūrybos produktyvumu tapo aukščiausia mūsų Tautos meno viršukalne, kiekvienam menininkui siektinu idealu, kūrėju, poeto Vinco Mykolaičio-Putino žodžiais tariant, „pagal kurį galėtume save matuoti“. Dėl ribotos straipsnio apimties apsistosime tik prie vienos daugiašakio menininko kūrybos krypties – skulptūros.

Antanas Kmieliauskas gimė 1932 m. kovo 8 d. Olendernėje, Alytaus apskrityje, netoli Butrimonių miestelio. 1939–1947 m. mokėsi Butrimonių pradžios mokykloje ir Jiezno gimnazijoje, 1947–1949 m. – Butrimonių progimnazijoje. 1949 m. įstojo į Kauno vidurinę meno mokyklą (vėliau ji buvo pavadinta J. Naujalio vidurine meno mokykla, dabar – dailės gimnazija).

1951–1957 m. studijavo Dailės institute. Piešimą čia tada dės-

tė Leonas Žuklys, Jonas Mackonis, Liuda Vaineikytė, Kazys Morkūnas, o tapybą – Vincas Dilka, Aleksandras Silinas, Vladas Karatajus, Vytautas Mackevičius. 1957 m. Antanas Kmieliauskas buvo priimtas į tuometinę LTSR dailininkų sąjungą, tapybos sekciją, pagal tuometinę tvarką, už instituto baigiamąjį darbą gavęs aukščiausią įvertinimą. Į gyvenimą žvelgė optimistiškai, įkvėptas gražių jaunystės svajonių ir didelių užmojų.

1957–1959 m. mons. Česlovo Krivaičio užsakymu Antanas Kmieliauskas sukūrė Šv. Kristoforo skulptūrą. Ji buvo pastatyta Šv. Mikalojaus bažnyčios šventoriuje ir skirta karo metais žuvusiam kanauninkui K. Čibirui. Senieji vilniečiai ilgametį šios bažnyčios kleboną K. Čibirą pažinojo ne tik kaip dvasingą ganytoją, bet ir kaip aktyvų lietuvybės Vilniaus krašte puoselėtoją. Apie jį kalbėjo su didele pagarba ir meile. Kunigas žuvo prie savosios bažnyčios Antrojo pasaulinio karo metu, bombarduojant Vilnių.

Šv. Kristoforas su kūdikėliu Jėzumi ant peties – buvo lemtingas Antano Kmieliausko likimo posūkis. „Pradėjęs kurti Šv. Kristoforo skulptūrą, ne tik neturėjau gerų įrankių, bet ir nebuvau matęs, kaip kalamas akmuo, – vėliau rašė prof. Antanas Kmieliauskas. – Nuėjęs prie Žaliojo tilto, stebėjau ten dirbusius akmenskaldžius. Iš jų nusipirkau ir kaltų, bet jie buvo netikę, per minkšto plieno. Tad po darbo dienos prie skulptūros motoroleriu veždavau juos namo į Olendernę, kad tėvas užgrūdintų. Kai po didelių pastangų akmenyje pradėjo ryškėti pirmieji skulptūros ženklai, jaučiau neapsakomą džiaugsmą... Ir nors iškalęs šią skulptūrą buvau viešai smerkiamas, dėl jos niekada nesigailėjau“ (Kmieliauskas A. Skulptūra. Freska. Tapyba. Grafika. Albumas. V., 2003, p. 24).

1960 m. Antanas Kmieliauskas buvo pašalintas iš Dailininkų sąjungos už sukurtą skulptūrą „Šv. Kristoforas“, vadinasi, – liko be darbo ir duonos. O čia ir šeima atsirado. Apsigyveno Markučiuose. Šv. Kristoforas jam padėjo gauti darbo ir duonos... ir kūrybinės laisvės – dailininkas pagal individualius užsakymus

pradėjo kurti antkapių skulptūras. Pagal to meto geležinius įpročius Jis ilgam „dingo“ iš oficialaus menininko gyvenimo. Tik artimiausi draugai – Vincas Kisarauskas, Vytautas Šerys, Adomas Matuliauskas žinojo apie šį jo gyvenimo periodą, kūrybą ir jo skulptūras aukštai vertino.

Kuo nusikalto „Šv. Kristoforas“ okupaciniam režimui? Šiandien jau aišku – laisvės dvasia. Skulptūroje jos autorius tarsi rėkte išrėkė pasauliui savo credo: lietuvis niekada ir niekam neleis pavergti savo dvasios. Menininko sieloje dar gyvi buvo kruvino okupantų siautėjimo pokariu vaizdai jo gimtojoje Dzūkijoje, draugų ir artimųjų netektys, tėvų namuose – nerimo ir siaubo kupinos dienos ir naktys. Jo „Šv. Kristoforas“ valingu ir rūsčiu, susikaupusiu veidu, galinga figūra, tvirtai žengiantis per upę, stipriomis rankomis apglėbęs giedro ir nepaprastai gražaus veidelio Jėzų tarsi Lietuvos ateitį buvo akivaizdi simbolinė laisvos Lietuvos alegorija. Minėto albumo tekstų autorė Neringa Markauskaitė albume rašė: „Pasak A. Kmieliausko, Šv. Kristoforas pavaizduotas tarsi eitų prieš vėją. Skulptūroje norėta įprasminti – tuomet kaip tik aršiais ateizmo ir paminklų griovimo metais – mūsų nepalūžtančią tautą, atsilaikančią prieš visas audras ir tikinčią ateitimi“ (Ten pat, p. 6).

1962–1979 m. Antanas Kmieliauskas dirbo Vilniaus vaikų dailės mokykloje, dėstė piešimą ir skulptūrą. 1966 m. dalyvavo ekslibrisų parodoje Čekoslovakijoje, vėliau tokiose parodose su savo kūriniais dalyvavo ne kartą ir 1974 metais Italijoje laimėjo aukso medalį. Politinis klimatas Lietuvoje jau buvo šiek tiek pašiltėjęs ir A. Kmieliauskas vėl buvo priimtas į Dailininkų sąjungos grafikos, vėliau ir į monumentaliosios dailės sekciją. 1977 m. buvo pakviestas dėstyti Dailės institute plastinę anatomiją, vėliau – piešimą. 1994 m. jam buvo suteiktas profesoriaus vardas. Lietuvai atgavus nepriklausomybę už Rainių Kančios koplyčios freskas (architektas A. Žebrauskas) prof. Antanui Kmieliauskui buvo įteikta Lietuvos nacionalinė premija. 2003 m. išleistas jau minė-

tas albumas – Antanas Kmieliauskas. Skulptūra. Freska. Tapyba. Grafika. V., Daigai, 2003, 321 p. (Dailininkas ir sudarytojas Rimantas Dichavičius, tekstų autorė Neringa Markauskaitė). Albumo nuotraukose pateiktas prof. Antano Kmieliausko kūrybinis derlius: 128 jo sukurtų skulptūrų, tarp jų ir antkapinių nuotraukos, 59 freskų ir jų atskirų elementų, 49 tapybos paveikslų, 111 ekslibrisų. Nuotraukų autoriai – Valerija Dichavičienė, Rimantas Dichavičius, Antanas Kmieliauskas, Antanas Lušėnas, Andriato di Sante, Vytautas Suslavičius.

Kaip tik šiame albume ir buvo atskleista prof. Antano Kmieliausko lietuvybės filosofija, kuriai jis liko ištikimas visą gyvenimą „...Esame okupacijoje, todėl privalome išsaugoti savo šaknis. Liaudies menas turėjo reikšmės mūsų kūrybinėms nuostatoms. Tuomet... supratome, kad mūsų kūryba be lietuviškos dvasios yra nieko verta...“ (Kmieliauskas A. Ten pat, p. 10).

Menininkas Antanas Kmieliauskas buvo pats nuosekliausias ir produktyviausias ir skulptorius, ir tapytojas, ir grafikas, savo kūryboje tobulai sintezavęs tautiškumą ir sakralumą, pačias didžiausias lietuvių tautos vertybes – mitologiją, istoriją ir krikščioniškąsias vertybes, tapusias kiekvieno lietuvio dvasine savastimi. Todėl Jo kūryba – skulptūra, paveikslai, freskos ar ekslibrisai švytėte švyti, skleisdami lietuvio sielai nepakartojamą kmieliauskišką meninę šviesą.

Apie menininko prof. Antano Kmieliausko kūrybą ir albumą puikius straipsnius parašė jau minėtas Romualdas Jurelionis, vienas talentingiausių mūsų dienų žurnalistų Gediminas Zemlickas „Mokslo Lietuvoje“ (2001, Nr. 11(235) ir Nr. 12(236), Lina Klusaitė „XXI amžiuje“.

Pasiklydusi skaičių ir lentelių brūzgynuose ir retai pakeldavusi akis į dangų, iš Linos Klusaitės ir sužinojau apie skulptorių Antaną Kmieliauską, apie Jo Šv. Mykolo arkangelo skulptūrą, pastatytą Musninkuose, JAV lietuvių bendruomenės kultūros tarybos pirmininkės Marijos Remienės ir jos sesers Margaritos

Bareikaitės tėviškėje jų užsakymu. Perskaičiusi straipsnyje prof. Antano Kmieliausko žodžius, pasakytus žurnalistei, nustebau, kad Lietuvoje dar yra žmogus, galintis taip kurti ir taip kalbėti: „Šv. Mykolas arkangelas simbolizuoja gėrio pergalę prieš blogį. Lietuvai teko išgyventi daug sunkių laikotarpių, bet visus ji ištvėrė, perėjo, todėl Šv. Mykolo arkangelo paminklas – tai lyg Tautos išlikimo, negandų nugalėjimo simbolis. Daug įvairių sunkumų savo gyvenime patiria ir kiekvienas žmogus atskirai. Norėjau, kad pažvelgęs į šią skulptūrą žmogus pakiltų savo dvasia... Man buvo svarbu atskleisti gyvybės ir energijos veržimąsi, ryžtą kovojant už tiesą. Aš pats viską kaliau, todėl man buvo svarbi kiekviena forma, kiekvienas bruožas, atskleidžiantis šio rausvo, lietuviško akmens mirgėjimą ir liepsnojimą. Esu labai dėkingas M. Remienei, kad ji mane atrado, pasitikėjo ir be jokių komisijų leido man kurti taip, kaip aš suprantu ir jaučiu. Menininkui kūrybos laisvė yra didelis privalumas“ (Klusaitė L. Musninkuose nusileido Šv. Mykolas arkangelas // *XXI amžius*, 2003, liepos 9, p. 1, 16; Voverienė O. Kad tautos dvasia gyvuotų ir tobulėtų // *XXI amžius*, 2003, liepos 19, p. 8).

Tuo metu rašiau tautotyros straipsnių ciklą ir skausmingai mąsčiau – nebeliko Tautos šauklių poetų Bernardo Brazdžionio ir Kęstučio Genio. Nebeliko Žodžio, kuris galėtų kaip varpas gausti ir žadinti iš letarginio raudonmiegio mūsų pavergto proto tautiečius. Ir tada supratau: „Šv. Mykolas arkangelas“, paminklas Atgimusiai Lietuvai ir pasiaukojusiems dėl jos prisikėlimo ir skulptoriaus žodžiai paminklo pjedestale „Šv. Arkangele Mykolai, vesk mus gėrio keliu“ (2003) yra mūsų informacinio amžiaus pats išraiškingiausias Žodis, skaitomas per vaizdą akimis ir širdimi. Tai – Lietuvos dvasinio atgimimo strategija. Vėlesnę prof. Antano Kmieliausko kūrybą – skulptūrą ir tapybą jau suprantu kaip taktinius žingsnius šiai strategijai realizuoti. Svarbiausias iš jų – mūsų Tautos kančių istorija sovietinės okupacijos metais.

Sukrečiančią istoriją pasakoja Antano Kmieliausko skulptū-

ra „Motina“, neseniai pastatyta buvusio Šiaurės miestelio teritorijoje, S. Žukausko gatvės pradžioje. Ji savo rankose laiko mirštantį sūnų, išsiųstą į Afganistaną kariauti svetimos valstybės kolonijinio karo, siekusio pavergti, kaip ir mus prieš penkiasdešimt metų, afganų tautą. Iš Vilniaus ir jo apylinkių į tą karą buvo pasiųsta keli šimtai jaunų vyrų – per šimtą jų žuvo. Motinos veide – begalinė kančia, o sūnaus rankos bejėgiškai nusvirusios. Jose tiek nevilties, pavergtos tautos beteisio vaiko, kuri tarsi šaukte šaukia apie jo žūties beprasmybę. Stovėjau sukrėsta šio vaizdo ir prieš akis iškilo kito Lietuvos sūnaus – Lietuvos laisvės karžygio, legendinio partizanų vado Vaclovo Voverio-Žaibo mirties vaizdas, išdrožtas iš ąžuolo, mokytojo Algimanto Lelešiaus idėją realizuojant, sūduviečio skulptoriaus Vytauto Apučio Tauro apygardos Žalgirio rinktinės partizanams atminti. Vaclovas Voveris-Žaibas po žūties emgebistų buvo nufotografuotas, o ta nuotrauka išliko Liongino Baliukevičiaus-Dzūko „Dienoraštyje“. Mokytojas istorikas Algimantas Lelešius apie tą nuotrauką rašė: „Jis tarsi ir po mirties kovoja: iškelta jo dešinė ranka tarsi ragina, šaukia į ataką. Jo mirties vaizdas yra visiškai adekvatus, sutampantis su jo išskirtiniu kovingumu, jam gyvam esant. Tas vaizdas savaip užburia, sukelia šiurpuliukus. Tai idealiai karžygiška, net romantiška mirtis“.

Abu skulptoriai, ko gero, net nepažįstantys vienas kito, panaudoję savo talento galybę, net mirties atvaizdu parodė žmogaus gyvenimo prasmę arba beprasmybę, atskleisdami dviejų žmonių tragedijos skirtingumą. Vienas jų žuvo kovodamas už savo tėvynės laisvę, kitas – beprasmiškame lietuviui svetimos valstybės svetimame grobikiškame kare. Tik motinų skausmas, netekus sūnaus, visada tas pats.

Prof. Antanas Kmieliauskas – menininkas, sugebėjęs prakalbinti granitą, įkalbėjęs jį pasakoti lietuvių tautos kančių ir skausmo istoriją, vaikų dramas ir tragedijas bei nepalenkiamą lietuvio sielos Laisvės šauksmą, savo tobula skulptūra suteikęs savo Tautai jos dvasinio Atgimimo viltį.

5. TAUTOTYRA LIETUVAI ATGAVUS NEPRIKLAUSOMYBĘ

5.1. KELYJE Į PAŽADĖTĄJĄ ŽEMĘ

Audringų 1989–1990 metų Lietuvos atgimimo sūkuryje daug vilčių tautotyros raidai Lietuvoje teikė pasirodžiusi knyga „Tautinis mentalitetas. Istoriosofiniai apmąstymai“ (V., 1989 m.) ir analogišku pavadinimu Vilniuje vykusi mokslinė konferencija.

Tai buvo pirmosios tautotyros kregždės po ilgai trukusios sovietinio okupacinio režimo žiemos, kai tautiškumas buvo vadinamas pavojinga režimui tendencija – nacionalizmu ir tapatinamas su fašizmu bei nacizmu. Mąstant apie knygą, kurioje buvo apibendrinta minėtos konferencijos medžiaga, jau iš 17 metų perspektyvos, kyla nuoširdus pasigerėjimo jos autorių pozicija jausmas. Tada jie jautėsi esą lietuviais gimę ir norintys jais būti. Nors vėliau pasirodė keletas Lietuvos autorių knygų: prof. Romualdo Grigo „Lietuva nepriklausomybės kelyje“ (1991), „Pralaimėjęs Kainas“ (1991), „Tautos savigyna“ (1993), „Tautos likimas“ (1995), „Savasties ieškojimas arba laiškai Amerikos lietuviams“ (V., 2004) ir kt., Broniaus Kuzmicko ir Lilijanos Astros „Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė“ (1996), prof. Onos Voverienės straipsnių ciklai: „Tautotyra“, „Tauta ir valstybė“, „Tautos sargyboje“, „Tautinė mokykla“ bei Mariaus Kundroto straipsniai tautotyros teorijos klausimais, šios pirmosios knygos, pasirodžiusios pirmaisiais atgautos nepriklausomybės metais, reikšmė tautotyros mokslui – neįkainojama.

Akademikas P. Kapica bet kurios mokslinės krypties pradininką (o tokia ir buvo ši tautotyros knyga) lygino su laivų karavanu Lediniuotajame vandenyne. Nors atstumas tarp pirmojo laivo ir paskui jį plaukiančiųjų nedidelis, bet pirmojo vaidmuo daug didesnis – jis pralaužia ledus ir atveria kelią kitiems.

Kodėl mūsų tautotyros mokslui ši knyga tokia svarbi? Atsakymas paprastas: joje buvo numatytos strateginės tautotyros kryptys, iš kurių svarbiausios buvo mūsų atgimstančios tautinės valstybės teorinių pamatų kūrimas ir pačios tautotyros teorijos raidos krypčių orientyrai.

Knygą sudaro 5 dalys: „Tauta ir jos savimonė“, „Tauta ir kultūra“, „Tauta ir tikėjimas“, „Tauta ir dvasingumas“, „Tauta ir jos raiška“.

Knygos pratarmėje tarsi pranašas, žvelgiantis į netolimą ateitį, prof. Romualdas Grigas rašė: „Niekas taip nepakerta tautos, jos dorovingojo, dvasingojo prado, jos kūrybinių galių, kaip nesantaika ir ambicinga konfrontacija“.

Ar ne tai matome šių dienų Lietuvoje? Bet ar daug padarėme, kad įveiktume nesantaiką ir partinių ambicijų konfrontaciją? Ar nuvainikavome nors vieną tą nesantaiką keliančią ambicingą asmenybę? Ar išsiaiškinome, kur nesantaikos priežastys? Ar tai vien ambicijos, ar ir kiti veiksniai? Tai ne trivialūs dalykai ir apie juos kalbėti reikia karšta širdimi bei šaltu protu.

Dr. R. Ozolas straipsnyje „Šiandieninės Lietuvos tautinis atgimimas“ tada rašė: „TSRS tautų tautinis atgimimas dar ir šiandien Maskvos traktuojamas kaip – švelniai tariant – pasaulinio imperializmo pavainikis, apie kurį labai nepatogu prisipažinti, visų pirma sau“ (Ten pat, p. 263).

Priešingai nei šioje nuostatoje, filosofas manė, kad Lietuvos atgimimą – visus joje vykstančius ekonominius, politinius ir socialinius pakitimus, jeigu norime, kad jie būtų pozityvūs vyksmai, turi realizuoti pati tauta, ji turi tapti naujos valstybės pagrindiniu subjektu. „Ten, kur persitvarkymas dar netapo nacionaliniu atgimimo procesu (Baltarusija, Ukraina, Rusija), – teigia filosofas, – jo dar tiesiog nėra. Net Užkaukazės nacionaliniai judėjimai, nors juos komplikuoja dviejų pasaulinių religijų sąrėmiai, patvirtina bendrą taisyklę: kad ir kraštutinėmis formomis reikšdamasis, persitvarkymas į teritorijas ateiti tegali tik kaip nacionalinis veikimas“ (Ten pat).

Sovietų Sąjungoje bet kokios permainos buvo galimos tik partijai, jos suvažiavimui arba partijos generalisimui leidus, o nacionalinės – „nacionalinės savo forma, bet socialistinės savo turiniu“ – tik kultūroje, nors ir šioje srityje buvo smarkiai tramdomos. Tačiau Atgimimas, jeigu jis nori būti tikras dalykas, „negali vykti netautinės raiškos forma. Priešingu atveju viskas liks eiliniu lozungu ir eiline politine kampanija“ (Ten pat).

O jo teorijoje svarbiausia – „...visų tų judėjimų rezultatas tegali būti vienas: savarankiškų nacionalinių valstybių sukūrimas“ (Ten pat).

„Pertvarkai, kaip visų pirma dvasioje prasidedančiai ir dvasinėmis formomis pasireiškiančiai revoliucijai, vykdyti reikalingi ypatingi jos dalyvių dvasiniai sugebėjimai – nauja suderinti su sena taip, kad iš seno galėtų išlikti visa, kas perspektyvu, kad sena galėtų būti produktyviai absorbuota“ (Ten pat).

Tai idėjos, kurios turėtų patekti į viso pasaulio tautotyros vadovėlius kaip šimtus kartų absorbuotos ir pasitvirtinusios valstybių praktikoje. Jos visiškai pasitvirtino ir dainuojančioje Sąjūdžio revoliucijoje, kuri padėjo atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Belieka tik apgailestauti, kad jų autorius, įsivėlęs į partines rietenas, nieko bendra neturinčias su dvasios vertybėmis, neišlaikė Dievo ar likimo jam skirto egzamino ir įkliuvo „į ambicingos konfrontacijos“ spąstus, negynė savo idėjos. Ji liko našlaitė politinių vėjų pagairėje. Ir tautos idėjos visuotinio niekinimo, ir menkinimo vajuje. O savo turimo intelekto galia jis tai galėjo padaryti. Nedaug tokių žmonių turime.

Straipsnio autorius kelis kartus akcentavo, kad „visų pirma ir nedelsiant turi būti sukurta lietuviška mokykla, kuri dvasią ne niokotų, o ugdytų, ir ugdytų ne bet kokią, o lietuvišką...“

O kas atsitiko su mūsų mokykla, Lietuvai atgavus nepriklausomybę? Viskas, kas lietuviška, buvo paskelbta, kad tai yra politika, ir mokykla buvo „depolitizuota“, visiškai nutautinta ir nupilietinta, o dabar dar daugiau – beatodairiškai „ginant vaikų

teises“, padaryta smurto ir moksleivių nusikalstamumo perykla, diriguojant ir jaunų žmonių sąmonę žalojant mūsų televizijos dėdėms ir tetoms 24 valandas per parą ir visais televizijos kanalais demonstruojant smurtą, žudynes bei nusikaltimus.

Užsiėmęs valdžios reikalais straipsnio autorius negynė ir kitos pamatinės idėjos, skelbiančios: „Turi būti padėti pagrindai lietuvių tautos kultūros atgimimui ir jos tokiam ugdymui, kad ji būtų pajėgi reprodukuotis kaip tautinė kultūra. Ši kultūra turi pagimdyti meną, kuris remtųsi ne melu, o tiesa, ir dar reikštų gyventi norinčios bei džiaugsmingai gyvenančios tautos dvasios šviesą“ (Ten pat).

Produktyvi buvo autoriaus idėja, reikalaujanti „nedelsiant įtvirtinti nuosavybės formų įvairovę, leidžiant kurti tokį ūkį, kuris būtų pajėgus tenkinti visas tautos reikmes“ (Ten pat).

Apibendrindamas savo sukurtos tautinės valstybės teorinius pamatus, straipsnio autorius rašė: „Mes turime sukurti tokią savo politiką, kuri užtikrintų mums visus reikalingus ryšius su visu pasauliu, greta to išspręsdama vieną iš pagrindinių mūsų visų laikų problemą – nustatydama tokį santykį su mūsų didžiąja kaimyne Rusija, kad jai niekada nereiktų mums teikti jokios „nesavanaudiškos“ pagalbos, o mūsų ryšiai būtų tik kuo geriausi prekybiniai ir kultūriniai ryšiai: kad visa tai būtų realizuota, turi būti sukurta mūsų savarankiškumą konstatuojanti ir institucionalizuojanti valstybė“ (Ten pat, p. 269).

Taigi dr. R.Ozolui pavyko Lietuvos atgimimo aušroje sukurti ir paskelbti stiprios tautinės valstybės teorinius pamatus. Juos realizavę turėtume valstybę tokią, kurioje tauta galėtų gyventi ir kurti savo dvasios šviesą. Deja, visos tautinės valstybės viltys, perėjusios atkurtos sovietinės valstybės realybės filtrą, žlugo. Dabar ją turime kreivą ir šleivą, sukčių, tapusių milijonieriais, nusiaubtą ir iškankintą. Baisiausia, kad patys didžiausi nedorėliai susirinko Lietuvos valdžioje, jos aukščiausiose institucijose – Seime ir Vyriausybėje. Mokslininkai tyli, renka trupinius nuo nedorųjų stalo,

paliko savo tautą jos pačios gelbėjimuisi – be idėjų, vadų, be kovos su melu ir sukčiais dvasios.

Knygoje „Tautinis mentalitetas“ padėti ir tautotyros sąvokų sistemos kūrimo pamatai. Prof. R. Grigas joje nagrinėja vieną svarbiausių tautos sąvokų – tautinį mentalitetą. Jo nuomone, tautinis mentalitetas – tai tautai būdinga gyvensena, galvosena, saviraiškos, savitaigos būdai (Ten pat, p. 6). Prof. J. Minkevičius „mentaliteto“ sąvokoje įžiūrėjo dvi pagrindines prasmes – protą ir mąstymą. Jo nuomone, ši sąvoka reiškia „ne tik tautos protinį sugebėjimą ir galvosenos būdą, bet ir tai, kaip tauta suvokia savo prigimtį, savo istoriją ir savo vietą pasaulyje. Tautos egzistencijos pamatai glūdi jos natūroje ir kultūroje, jų vienovėje ir sąveikoje: tauta tampa savimi pirmiausia savo mentalitetu. Kiekvienos tautos svarbiausias uždavinys – žadinti tautos atsakomybę už savo egzistenciją. Šiame procese didžiausią atsakomybę turi prisiimti inteligentija – mokslininkai, rašytojai, menininkai, kurie ir formuoja tautinį mentalitetą“ (Ten pat).

Dainuojančioje Sąjūdžio revoliucijoje spontaniškai prasiveržė tautos gyvoji dvasia. Ji ir įveikė monstrą molinėmis kojomis. Tačiau tauta, skatinama netikrų, savanaudžių ir godžių „pranašų“, po revoliucijos nesugebėjo grįžti į civilizuotos tautos gyvenimą, nes spontaniškai prasiveržusi jos dvasia pačiame Nepriklausomybės atkūrimo procese, kaip mėgdavo sakyti V. Krėvė, kaip šiaudai perdegė, užgeso komunizmo ūkuose – su neapykanta, melu ir pavydu, materialinių gėrybių troškimais, materija aptemdė tautos protą, ir šiandien turime tai, ką turime. Tauta, balsuodama už A. Brazauską, pasirinko materiją, apvilktą komunizmo drabužiu. Filosofijos istorijoje ir atbudusių civilizuotų tautų kultūroje pagrindinė jėga, turinti didžiausią kuriamąją galią, visada buvo idealizmas. Idealizmą propagavusį ir tautos gyvosios dvasios atbudimo siekusį Vilties prezidentą Stasį Lozoraitį lietuvių tauta paneigė ir nužudė.

Prof. R. Plečkaitis straipsnyje „Tautos savimonės istorijos vyksme“ tautos istorinę sąmonę vadina reikšmingiausiu jos dvasinės

kultūros kriterijumi. Istorinės sąmonės antipodas yra mankurtizmas. Tautos istorinės atminties mirtis tolygi jos fizinei mirčiai. Rusų filosofas F. Čadajevas žmones be istorinės atminties vadino „laiko nesuvokiančiais erdvės klajokliais“, bet istorija ugdo ir formuoja žmones tik tada, kai jie ją jau yra sukūrę ir parašę.

Svarbiausias Tautos atgimimo požymis yra jos siekis savo istorijoje apsivalyti morališkai.

Filosofas dr. Krescencijus Stoškus studijoje „Lietuvių tautos savitumas: keletas charakterio bruožų“ iš tų charakterio bruožų įvardijo lietuvišką tingumą, namisėdiškumą, nesantūrumą, atkaklų konservatyvumą, blaškymąsi tarp Rytų ir Vakarų. Jo nuomone, Vakarai – tai aktyvumas, valia, laisvė, racionalumas, pažanga. Rytai – pasyvumas, kontempliacija, despotizmas, iracionalumas (jausmas, intuicija, mistika), sustingimas (Ten pat, p. 51).

Tipiškas lietuvis – Petras Kurmelis. Jis nemoka veikti, paimti likimo į savo rankas, jam būdingas pasyvumas. Tai Rytų žmogaus tipas – delsiantis, kenčiantis, nesiryžtantis veikti, neapsisprendžiantis, kaip ir kodėl reikia veikti, kokia to prasmė. Vakarų žmogus elgtųsi atvirkščiai – ryžtingai ir energingai imtų likimą į savo rankas.

Filosofas savo straipsnyje taip pat akcentavo lietuvių etnologinę individualybę. Jis rėmėsi A. Maceinos nuostata, kad ją sudaro du pradai – matriarchalinis sėslumas, perimtas iš Rytų kultūros, ir nomadinis karingumas, perimtas iš ekspresyvių vokiečių piemenų kultūros.

Zigmantas Morkūnas savo pranešime nagrinėjo ūkio valdymo ir jo tobulinimo galimybes. Jo nuomone, „gamybos augimas yra prasmingas tiek, kiek jis tarnauja sukurti vienodus šansus kiekvieno žmogaus kūrybinei veiklai“. Jis siūlė Lietuvai atgavus nepriklausomybę įkurti Nacionalinės raidos strategijos institutą, kurio uždaviniai būtų: nacionalinės raidos koncepcijos sukūrimas ir nuolatinis tobulinimas, šios koncepcijos realizavimo atsižvelgiant į strateginio planavimo, programavimo bei valdymo rodiklius

ir jų panaudojimo metodiką, strateginio valdymo teorijos sukūrimą ir jos įgyvendinimo praktikoje metodikos technologinį taikymą. Straipsnio autorius pabrėžė, kad strateginio valdymo teorija ir jos technologija yra dinamiškas procesas, kurį būtina nuolat tobulinti.

Taigi knygoje „Tautinis mentalitetas“ buvo aptarti įvairūs klausimai – pradedant tautinės valstybės kūrimo pagrindais, svarbiausiais tautotyros teorijos klausimais ir baigiant požiūriais į jos būsimo ūkio problemas. Reikėtų rimto ir objektyvaus mokslininkų žvilgsnio, įvertinančio, kas iš knygoje pateiktų vilčių išsipildė Nepriklausomoje Lietuvoje per 13 jos gyvavimo metų, o kas beviltiškai žlugo. Neabejoju, kad daugelis idėjų buvo toliau rutuliojamos jau minėtose R. Grigo, B. Kuzmicko, L. Astros knygose. Reikia tyrinėti ir nustatyti ryšius tarp idėjų ir jų tęstinumo. Aišku tik viena – tolesnė tautotyros raida, nesiremiant šia knyga ir joje pateiktomis pamatinėmis idėjomis, būtų neįmanoma. Tikras mokslas ir tikra išmintis, kaip sakė I. Lojola, yra nuostabūs tuo, kad turi dvi akis – viena įvertina, kas jau yra padaryta, kita mato, ką reikia padaryti.

2002 m.

VYTAUTAS LANDSBERGIS

Vytautas Landsbergis

Profesorius Vytautas Landsbergis – unikaliausias XX a. pabaigos žmogus, ugnies stulpas, kuris kartu su bendražygiais atvedė savo Tautą į Pažadėtąją žemę Jo žodis savo laiku didelei tautos daliai tapo svarbiausiu orientyru Lietuvos ir užsienio politikoje, švyturiu dabartiniuose klaidžiuose Lietuvos politikos keliuose ir kryžkelėse, pagrindine atrama Tautos ir Valstybės sargyboje. Jo vadovaujami vadavomės ir vaduojamės iš sovietinės mūsų Žemės ir mūsų dvasių okupacijos. Sunkiai vaduojamės iš pavergto proto vergijos. Išsivadavimas iš pastarosios – pats sunkiausias. Juk sunkiausia žmogui įveikti patį save.

Leidykla „Pasviręs pasaulis“ išleido Liučijos Jasiukevičiūtės sudarytą prof. Vytauto Landsbergio minčių rinktinę „Būta ir pasakyta. Mintys“ (V., 2002). Dabar ši knyga jau tapo bibliografine retenybe, nes kai kurios bibliotekos jos net nespėjo įsigyti.

Knygą „Būta ir pasakyta. Mintys“ sudaro dvylika skyrių: 1. Laisvė. 2. Tėvynė. 3. Tiesa ir melas. 4. Komunizmas. Kompartija. SSRS. 5. Sąjūdis. 6. Lietuva ir pasaulis. 7. Menas. Muzika. Čiurlionis. 8. Gyvenimo prasmė. 9. Tautos kultūra. 10. Žmonija. Žmonės. 11. Valstybė ir pilietis. 12. Idealizmas. Atgimimas.

Žymusis fizikas A. Einšteinas savo pasekėjus mokė rašyti taip, kad iš vienos frazės ir net formulės būtų galima atkurti viso pasaulio vaizdą. Kaip rašė vienas pirmųjų V. Landsbergio knygos „Būta ir pasakyta. Mintys“ recenzentų Robertas Kundrotas, šios knygos kiekvienas skyrius „...galėtų būti išplėstas iki atskiros knygos apimties, nes tai ne citatų rinkinys, o Lietuvos istorija

ir iš vidaus, ir iš išorės“ (Kundrotas R. // *Lietuvos aidas*, 2002, gegužės 9). Tikriausiai, laikui bėgant, taip ir atsitiks.

Tautotyros mokslui aktualiausios mintys yra apie tautą ir valstybę, sąsajos tarp jų ir jų harmonizavimo dalykai. Kaip rašė lietuviškos tautinės ideologijos kūrėjas Vladas Putvinskis-Pūtvis, „Demokratinės visuomenės politinis idealas yra tas, kad abu reiškiniai – tautiškumas ir valstybingumas – reikštųsi kuo stipriausiai ir veiktų vienas kitą“ (Putvinskis-Pūtvis V. Gyvenimas ir parinktieji raštai. Čikaga, 1973, p. 55).

Valstybės valdymo aparatas visada siekia centralizavimo ir daugiau ar mažiau direktyvinės valdymo sistemos. Tautinės organizacijos privalo būti valstybės siekių atsvara ir eiti kitu keliu... demokratizacijos ir žmonių poreikių iškėlimo (Voverienė O. Tautos ir valstybės ateitis; ar ilgai dar ji bus valdžios rankose? // *Lietuvos aidas*, 2001, gruodžio 3, p. 8). „Ir juo krašto demokratija bus gilesnė, tuo dviejų srovių priešingumą pavers harmoningu bendradarbiavimu“ (Putvinskis-Pūtvis V. Ten pat, p. 56).

V. Putvinskis-Pūtvis, kalbėdamas apie tarpukario Lietuvos pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį, teigė: „Išgyventas dešimtmetis kada nors bus pavadintas valstybingumo svaigulio laiko tarpu, kuriuo savaimingas tautinis plėtojimasis mažai tesireiškė. Tautos ateitis reikalauja, kad prablaivėtumėm ir grįždami į apleistą tautinę dirvą tuo sugrąžintumėm pusiausvyrą ir tuo kartu sutvirtintumėm ir pačią valstybę“ (Putvinskis-Pūtvis V. Ten pat, p. 57).

Prof. Vytauto Landsbergio „Mintys“ neanalizuoja tautos kaip tyrimo objekto ar Lietuvos politikos subjekto. Jose nėra net skyriaus apie tautą, bet tautiškumu yra persunkti beveik visi knygos skyriai, pradedant pirmuoju „Laisvė“ ir baigiant paskutiniuoju „Idealizmas. Atgimimas“. Taip autorius pratęsia tautiškumo ideologinę kryptį, pradėtą Motiejaus Valančiaus, Simono Daukanto, dr. J. Basanavičiaus, kitų aušrininkų ir varpininkų ir išpuoselėtą visų šioje knygoje minimų Tautos didžiavyrių. Ją koreguoja ir pagilina atsižvelgdamas į istorines epochos aktualijas ir tarsi sako, kad tauta išlieka gyva, tik būdama laisva, puoselėdama savo kalbą ir tautinę kultūrą, stiprin-

dama valstybingumą, į valstybės lygmenį iškeldama dorą ir teisingumą, mokydama savo vaikus meilės ir kūrybingumo.

Didžiuodamasis savo tauta dainuojančioje Sąjūdžio revoliucijoje, atgavusia laisvę ir nepriklausomybę, knygos autorius akcentuoja lietuvių tautos kilnumą, ryžtantis aukai už Tėvynę ir remiant kitas tautas, siekiančias išsivaduoti iš totalitarizmo vergijos: „Gynėmės politiškai, pabrėždami puolimų neteisėtumą, užpuoliko neteisėtumą. Solidariai rėmėme kitas tautas, kylančias prieš totalitarizmą. Gynėme moraliai, laikydamiesi mūsų čia esančių nuostatos, kad nėra aukos, kuri būtų per didelė už Tėvynę, už jos laisvę ir nepriklausomybę“. Tai tik viena V. Landsbergio knygos minčių (Landsbergis V. Būta ir pasakyta. Mintys. V., 2002, p. 24).

Tautos gyvybės pamatas yra jos kultūra. V. Landsbergis „Mintyse“ rašo: „Tautos sukuria kultūrą. Tai kalba, raštija, mokslo ir meno formos, tai gamyba, buitis, papročiai, tikėjimai, tradicijos. Visa susiję. Kai archeologai atkasa nežinomą kultūrinį sluoksnį, jie skaito žemėje likusias, dar lentynėlėse neišdėliotas žinias: kaip tie žmonės ir kokiais įnagiais dirbo, medžiojo, kovėsi, ką valgė, kaip rėdėsi ir puošėsi, kas jiems buvo gražu. Sena daina apie mergelę primena ir paaiškina, kaip jie mylėjo...“ (Ten pat, p. 248).

„Tautos kultūros prigimtinė paskirtis – būti savimi ir tuo praturtinti pasaulio tautų bendriją, jų kultūrų visumą“ (Landsbergis V. Ten pat, p. 247).

Knygos autorius dorovę laiko tautos kultūros pamatu. Jo nuomone, nedorovinga yra kenkti kitam, apsileisti, burnoti, vengti darbo arba gaminti niekalą... Bažnyčią jis laiko valstybės padėjėja, ugdančia dorovingumą, o iš jos sklindančią etiką ir estetiką – tarnaujančia gėriui (Landsbergis V. Ten pat, p. 249).

„Esame savotiška tauta, – rašo jis, – ligi šiol dainuote išdainuojanti savo skausmus ir viltis... Apsigynę nuo savęs, pagiję nuo girtuoklystės ir nedorovingumo, kietaširdiškumo ir siauraprotiškumo, pavydų, kerštų ir skundėjų pomėgio, gaivindami savyje gerąsias lietuviškas savybes ir dorybes, galėtume tapti net neįveikiami“ (Ten pat, p. 252).

Iš tikrųjų juk buvome tapę neįveikiami tada, Atgimimo pradžioje, kai „Matėme žudomą Lietuvos gamtą, griaunamą kultūrą, moralę, ištrinamą istorinę atmintį, pakertamą kalbą, kai suvokėme, kad atsidūrėme didžiausiame pavojuje, o tuo pat metu – kad laikai keičiasi ir kad galime patys juos keisti, stodami ginti tautos gyvybės“ (Landsbergis V. Ten pat, p. 343)... Kai supratome, kad „galime neišsaugoti savo galvų, bet Lietuvą turime išsaugoti! (Landsbergis V. Ten pat, p. 15).

Atgimimas. Kovo 11-oji. Politinė ir ekonominė blokada. Sausio 13-oji. Jas ištvėrėme, pakėlėme. Tai buvo mūsų dvasios pergalė – aukščiausi skrydžiai Tautos gyvenime XX a. pabaigoje. „Aukščiausi momentai išlieka žmonių gyvenime, – rašo profesorius. – O apgailėtini, niekingi neišliks“ (Ten pat, p. 286).

Dar 1989 metais V. Landsbergis rašė: „Tauta pasirenka kelią – arba gaivalingai savo būdo vedama, arba sąmoningai, atsižvelgdama į paprotį ir teisę, į suvoktą pareigą ir galimybę, pavedusi savo šviesuomenei apsvarstyti ir siūlyti tą pasirinkimą. Nebrandžiai arba sutrikusiai tautai pasirinkimą gali siūlyti atsitiktiniai pranašai, ir tai pasitaiko net ilgaamžės valstybinės patirties tautų kelyje... Vėlgi nelaisvai tautai tariamąjį „pasirinkimą“ primeta kiti, ir tai pasitaiko net XX amžiaus pabaigoje. Renkamasi tikslas, renkamasi ir kelias į tą tikslą. Tokia yra natūrali branda ir augimas, galimas, kai tautos niekas neprievartauja“ (Ten pat, p. 251.)

Atgimimo pradžioje mūsų Tauta pasirodė brandi ir sąmoninga, žinanti tikslą ir kelią, į jį vedantį, suvokusi savo pagrindinę teisę – turėti savo valstybę ir būti jos piliečiu, supratusi pareigą ir galimybę atkurti nepriklausomą Lietuvą. „Mintyse“ rašoma: „Mūsų akyse ir tikrovėje štai atgimsta mūsų valstybė, nes ji gimė mūsų sielose ir širdyse kaip nauja laisvės ir nepriklausomybės sąvokų prasmė. Kyla, randasi, nors dar apraizgyta ir žaizdota, bet tikra ir apčiuopiama šių dienų Lietuva, ir visi tai darome. Duodame nurodymus ir įgaliojimus savo valstybei ir joje vieni kitiems pasižadame. Čia yra didžiausioji, su niekuo nepalyginama teisinė,

politinė ir dorovinė Lietuvos kelio ir Lietuvos plebiscito reikšmė“ (Landsbergis V. Ten pat, p. 295).

Per du tūkstančius metų atkūrę savo valstybę trečią kartą jau iš istorinio patyrimo žinojome, kad, kaip rašo V. Landsbergis, „Lietuva stiprėdavo ir klestėdavo savo žmonių sugebėjimo dirbti, kovoti, valdyti ir susitarti dėka, nepaisant kokio nors tautybių arba tikėjimų skirtumo. Ir Lietuva silpnėdavo ir žlugdavo, kai sumenkėdavo jos žmonių dorovė ir pilietinė atsakomybė, kai viršų imdavo giminaičių ardymasis ir valdančiųjų pasileidimas, nepelnytos naudos arba tuščios garbės vaikymasis“ (Ten pat, p. 297).

O kaip didžiavosi knygos autorius, tada buvęs atkurtos Lietuvos vadovas, Vytautas Landsbergis Tautos žmonėmis, atkūrusiais savo valstybę! Nežinau, ar kurios nors kitos tautos istorijoje rasime tokius žodžius, pasakytus apie savo žmones: „Pasaulis pamatė, kad ši valstybė turi savo valstybines sienas. Jeigu žmonės stovi prie tų sienų, rizikuodami savo gyvybe ir sveikata, patirdami terorą, puolimus, gąsdinimus, sužalojami ir vėl grįžtantys į savo postus, visiškai nuošaliuose keliuose naktimis pamiškėse nepasitraukiantys iš savo pareigos, tai čia yra valstybė, kurią sudaro žmonės, pasiryžę turėti savo valstybę“ (Ten pat, p. 304).

Tarsi tęsdamas savo mintį, toliau V. Landsbergis rašo: „Valstybė – tai žmonės. Tie žmonės, kurie nori turėti savo valstybę. Jeigu jie nenori, tai yra kokia nors minia arba sąvartynas. Bet tie žmonės, kurie nori turėti savo valstybę, jie įstengia ją turėti... (Ten pat, p. 331). Kas mes būtume be savo valstybės? Į tą klausimą knygos autorius atsako taip: „Be valstybės būtume tik bevardis būrelis žmonijos vandenyne, kuriam lemta skęsti ir ištirpti. Su Lietuvos vardu – priešingai – turime ir vietą pasaulyje, ir atsakomybę už ją, ir teisę į ateitį. Lietuvos valstybė nelaukia, kas bus, o pati sprendžia, kaip turi būti, ir dalyvauja sprendimuose“ (Ten pat, p. 192).

„Atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, svarbiausiais jos tikslais laikyta: teismus padaryti nepriklausomus, pasiekti ekonominės nepriklausomybės – Rytų ir Vakarų ekonominių ryšių

pusiausvyros, atkurti žmonių dvasinę nepriklausomybę – laisvų piliečių atvirą visuomenę“ (Ten pat, p. 14).

Tačiau Tauta nebuvo vieninga, pasirinkdama valstybinę santvarką. Kaip rašo „Minčių“ autorius, „Vieni norėjo Nepriklausomos nežinomos, tiesiog kitokios Lietuvos, kurioje būtų teisingumas ir žmonių santykiai keistųsi iš esmės. Kiti norėjo nepriklausomos „tarybų“ Lietuvos, taigi gerai žinomos, kurioje pokyčių būtų mažiau ir sovietmečiu nustatyti žmonių santykiai liktų kaip įprasta. Tas dvilypumas atsispindėjo susikertančiuose raginimuose „žengti greičiau“ ir „žengti lėčiau, neskubėti“, jis reiškiasi abipusiuose kaltinimuose ligi šiol“ (Ten pat, p. 331).

Dvasinis išlaisvinimas ir visos Tautos atgimimas pasirodė daug sunkesni uždaviniai negu politinis valstybės atkūrimas. Dėl to šiandien Lietuvoje turime tokią politinę situaciją: valdžioje komunistai; išgrobstytas Lietuvos turtas atsidūrė komunistų ir svetimtaučių rankose; žmonės iki kraštutinumo nuskurdinti ir toliau kryptingai skurdinami; Vakarų investuotojai išvaromi, o savi milijonieriai investuoja į Rusijos ir Baltarusijos ūkius; visa energetika melu, klasta ir slaptais suokalbiais Maskvoje perduota Rusijai. Kaip rašė vienoje iš savo publikacijų filosofas Vytautas Radžvilas, „Dabar Lietuvoje yra tik vienas reikšmingas įvykis – lėtas valstybės mirimas. Ir tai, ką mes vadiname politiniais įvykiais, yra šito mirimo kronika“ (*Lietuvos aidas*, 2002, rugsėjo 3, p. 4).

Knygos autorius – optimistas. Jis tiki, kad „Sėkla suspėjo subręsti ir šaknys tebėra tvirtos. Lietuva atgims ir gyvens. Ji buvo ir bus vienintelė mūsų Tėvynė, graži ir garbinga, verta laisvų žmonių“ (Ten pat, p. 356). „Valstybė, Tėvynė yra visų, o ne kurių nors visuomenės „dalių“ – partijų. Tėvynės meilė – tai žmonių meilė, noras padaryti bendrijai ką nors gera. Sąmoningas buvimas Tėvynėje, jos kūryba, pasirengimas ką nors kurti ir dalyvauti įprasmina žmogaus gyvenimą, ir tai ypač svarbu įdiegti nuo jaunumės „Kol da idealais, o broli, gėriesi...“

Jis kviečia būti idealistais, nes „Idealizmas žino, kad yra vertybės, dėl kurių verta gyventi ir mirti, nes jos didesnės už gyveni-

mą. Vertybės, dėl kurių kartais turime aukotis ir gera būna aukotis“ (Ten pat, p. 348).

Lietuvos nepriklausomos valstybės architektas, atvedęs savo tautą į Pažadėtąją žemę, savo „Mintyse“ kviečia tautą eiti „Į tą Lietuvą, kurios norime, kurią nužymėtų teisingumas, nevaržomas žmonių darbštumas ir doras požiūris į gyvenimą, nes vien tik tai atneša gerovę – ir buities gerovę šioje žemėje, ir dvasinę gerovę – santarvę, galimybę ir tikėjimą, kad mes padarysime savo šalį vėl visokeriopai, visapusiškai gražią“ (Ten pat, p. 348).

Knygos pristatyme, surengtame Vilniaus rotušėje, prof. Vytautas Landsbergis, tarsi papildydamas savo „Mintis“, kalbėjo: „Išliksime, nes lietuvius jau saugo Lietuvos valstybė. Išliksime, jei savo vaikus išmokysime Dešimties Dievo įsakymų; jeigu jie žinos 1949 m. Vasario 16-osios Lietuvos partizanų deklaraciją, Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios aktus ir jų reikšmę Lietuvos istorijai, jeigu jie mokės Lietuvos valstybės himną (Voverienė O. Intelektualai apie Vytauto Landsbergio „Mintis“ // *Lietuvos aidas*, 2004, birželio 30, p. 8).

Knygos pristatyme kalbėjęs Šarūnas Nakas pabrėžė „Minčių“ ir prof. Vytauto Landsbergio retorikos originalumą, kuris pasižymi tuo, kad perskaitytas tekstas neduoda ramybės. Jis gimdo naujas asociacijas, verčia į reiškinį žvelgti įvairiais aspektais, ieškoti naujų sąsajų tarp įvykių ir reiškinių, įminti giliai paslėptus reiškinius ir priežastis. V. Landsbergis „Mintyse“ nepataikauja skaitytojui. Gal dėl to jam ir politikoje sekasi blogiau, negu visiems norėtųsi. Jis kalba apie esminius dalykus, kurie neišlavintam intelektui ne visada įkandami. Todėl jo tekstai kaip ikonos, svarbūs ir reikšmingi, ir visiškai nesvarbu, ar jie parašyti 1991-aisiais, ar 2001-aisiais metais. Tačiau iki jo tekstų intelektui reikia priaugti. Tik tada „Mintys“ taps dvasinio kelio gairėmis (Voverienė O. Ten pat).

Kultūrologas Vidmantas Valiušaitis Rotušėje kalbėjo, kad jis jau penkiolika metų iš tolo stebi Vytauto Landsbergio kultūrinę ir politinę veiklą. Retas kultūrininkas tampa geru politiku ir atvirkščiai – politikas kultūrininku. Lietuvos kultūrininkai – maloni

išimtis. Dar prof. J. Ambrazevičius-Brazaitis kadaise kėlė likimines Lietuvos problemas. Jo mintys ir dabar kelia didelę įtampą. O kiti politikai, prasidėjus politiniams kataklizmams, nutilo ir nesiryžo veikti ryžtingai ir drąsiai, ramiai sėdėjo po šluota, kurdami tik savo buities gerovę.

Vytautas Landsbergis – viso XX amžiaus Lietuvos ženklas. Tai vėliava, įprasminanti dešiniąją politinę kryptį ir vertybes. Dabartinis Lietuvos naujųjų laikų – sovietinių ir provakarietiškų – integralumas reikalauja svarbiausio – neišduoti tiesos! Vytauto Landsbergio „Mintys“ moko, kaip neišduoti tiesos visais galimais kritiniais atvejais. Tai laisvo žmogaus mintys. Ir nėra pasaulyje aukštesnio žmogaus posto už laisvo žmogaus postą (Voverienė O. Ten pat).

Vytauto Landsbergio knyga „Būta ir pasakyta. Mintys“ – tai puiki doro politiko, mokslininko ir menininko mokykla. Kaip teigia kultūrologas A. Šidlauskas, „Profesoriaus Vytauto Landsbergio iki šiolei dar niekas nepralenkė – ir minties subtilumu, ir mąstymo taktiškumu, ir kalbėsenos įtaiga, ir pokalbio nuoširdumu, ir įsitikinimų tvirtumu, ir potekstės gilumu. Aišku, jį suvokti tegali mąstanti asmenybė“ (Šidlauskas A. Lietuvos įvaizdžio šešėlyje // *Lietuvos aidas*, 2002, rugsėjo 17, p. 7).

Atskirai norisi paminėti knygos sudarytoją Liučiją Jasiukevičiūtę, peržvelgusią kelis tūkstančius prof. Vytauto Landsbergio politinių ir kultūros tekstų ir iš jų išrinkusią jo mintis-deimančiukus, juos susisteminusią į darnų kūrinį, neabejoju, gulusį ant kiekvieno Lietuvos inteligento stalo.

Solidarizuojuosi su Robertu Kundrotu, teigiančiu, kad ši knyga įeis į mūsų Tautos kultūros aukso fondą ir atsistos greta J. Basanavičiaus, Vinco Kudirkos, Vydūno, Justino Marcinkevičiaus ir kitų šioje knygoje minimų autorių, kurie sunkiomis ir nedėkingomis Lietuvai sąlygomis kėlė tautiečių savimonę, savo pavyzdžiu ugdė žmonėse aiškų, drąsų ir tvirtą protą, pasiryžimą ir tvirtą tikėjimą ateitimi (Kundrotas R. // *Lietuvos aidas*, 2002, gegužės 9). Tautos šauklių, žadinusių ir kėlusių Tautą atgimimui, savo galingo talento jėga vedusių į Pažadėtąją žemę, brėžusių kelio kryptį ir tą kelią apšvietusių.

POETAS KĘSTUTIS GENYS
(1928–1996 m.)

Kęstutis Genys

2006 m. gruodžio 15 dieną minėjome mūsų Tautos laisvės šauklio – poeto ir aktoriaus mirties 10-ąsias metines. Ne šiaip sau paminėjome. Sugrįžo Poetas į visas didžiąsias koncertų sales, į ramoves, visų mūsų namus. Žadins ir kels. Kaip kadaise kėlė Vinco Kudirkos „Varpas“, Maironio „Pavasaris“ ir „Jaunoji Lietuva“, Bernardo Brazdžionio eilės apie „GPU Lietuvą užgujusią nakty“. Prabilo Kęstutis Genys savo galingu poezijos balsu: „Šaukiu aš Tautą KGB užguitą“. Išgirdo Jį visų Lietuvos miestų ir miestelių akmenys… Deja, Jo neišgirdo nuzombėjusios Lietuvos vaikų širdys, šį kartą sukčių užguitos…

Dėl to ir nesikeičia mūsų gyvenimas. Lietuva nepradeda laisvėti, pakėlusi Teisingumo, Doros ir Žmoniškumo vėliavas.

Renku viską, kas pasirodo apie Kęstutį Genį. Laukiu knygos apie Jį. Tai – švenčiausia jo draugų, bičiulių, buvusių kolegų pareiga. Ją reikia atlikti. Nutiesti „baltų drobelių takelius“. Poeto grįžimui iš Anapus į Amžinąją mūsų Tautos istoriją. Iš mūsų gyvenimų Jis niekada neišėjo. Gyvena visų Jį pažinojusių širdyse ir atmintyje. Ir nebeišeis. Nes Jis buvo mūsų aukščiausio dvasinio pakilimo liudininkas, dar daugiau – Šauklys į Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, kiekvieno lietuvio žvaigždėtąsias aukštumas.

Prieš akis – puikus Reginos straipsnis, pokalbis su Kęstučio Genio žmona Aleksandra Lolita Geniene, apie jų pažintį, meilę, gyvenimą. Iš jo ryškėja mintis, kad net šviesiausiomis savo gyvenimo valandomis Poetas niekada neužmiršo… svarbiausio jo gyvenime – kenčiančios Tėvynės. Lolita Genienė liudija: „…Jis savyje turėjo idealą, prie kurio reikia vis eiti ir eiti, nors ir nema-

tyti kelio pabaigos… Jo gyvenime buvo daug kančios… Mudu labai atvirai ir anksti pradėjome kalbėti apie Nepriklausomybę. Jautėme, kad ji jau ateina, nors žmonės apie tai net negalvojo (Ožeraitienė R. Pamoka iš ilgesio, atvirumo ir meilės // *XXI amžius*, 1998 gruodžio 16, p. 7).

Apie savo kelią iš kančios į gyvenimą, tik kitais žodžiais, kalba pats a. a. Kęstutis Genys:

Kas man kelią pašvies
Šioj nakty nebylioj?
Kas išdrįso mane
Iš namų išviliot?

O namai – pragarai…
Be namų kur man eit?
Eisiu tyliai numirt.
Taip geriausiai. All right…
(1946. SOS // Po svarstyklių ženklu. V., 1996, p. 8).

Nežinome, kas tada taip skaudžiai slėgė jauną vaikinuką. Juk jam buvo vos 17 metų. Nemirė tada Kęstutis Genys, atvirkščiai – jau po dvejų metų, 1948 m. atrado savo Pažadėtąją žemę – teatrą. Jį tarsi naujam gyvenimui prikėlė „gražioji Žizel“, „maža mergaitė iš kalnų trobelės“. Ir nors dar daug Kęstučio minčių apie gyvenimo beprasmybę, Žizel „kaip klajojanti švieselė, jam jau rodo kelią…“ nors jis ir iš kapų…

1949 metai… Kęstutis Genys galbūt pirmą kartą išvydo Mikalojų Konstantiną Čiurlionį, kurio tada nepažinojo, „didžiulėj maskarado šventėj“ daugelis – „šioje išvargusių ir nuskriaustų žmonių šaly“. Poetas stovi prie Genijaus paveikslų apstulbęs, pakerėtas jų paslaptingos magijos ir prašo dailininką priimti iš jo „nuo darbo ir kančios suskirdusių rankų“… nuostabiausią dovaną:

Tau atnešu savo karališkąjį meilės ir didybės miestą –
Jo bokštus, kylančius dangun ir griūvančius į bedugnes…
(Ad Astra. M. K. Čiurlioniui. Ten pat, p. 12).

Ir Jis pats, Poetas, jaučia „ekstazėje paskendęs ir nematantis / Užgesęs kaip naktis bežvaigždė ir juoda“, kaip plaka M. K. Čiurlionio širdis, kaip virpa jo ištiesta ranka pagalbos ieškančiam poetui. Tada poetas suprato – tvirtai ir visam gyvenimui

…kad nebėra kitos Tiesos,
Kaip ši, kurią mes laikom kaip Karaliai savo rankose, –
Beprotiškas Didžiųjų Paukščių Kelias – į Žvaigždes.
(1949. Ad Astra. Ten pat).

Gal dar studijuodamas Vytauto Didžiojo universitete lietuvių literatūrą, o gal jau ir Maskvoje, Lunačiarskio teatro institute (mes Kęstučio Genio biografijos beveik nežinome – *O. V.*), 1950 metais, ko gero, pirmą kartą Kęstutis Genys pažvelgė ne į save, o į Lietuvą. Jam ji atrodė kaip gilus šulinys:

Šulinys buvo baisiai gilus…
Biro smiltys į šulinį gilų…
Biro akmenys, biro dangus…
Ir galaktikų žvaigždės biro…

Šulinys buvo baisiai gilus –
Lyg bedugnė. Ir niekas nežino,
Kaip nuskendo ten mano Dangus
Ir manoji žvaigždė Aušrinė.
(1950. Šulinys. Ten pat, p. 13).

Įdomu, kad jau 1954 metais, kai kraujyje buvo paskandintas ginkluotas Lietuvos pasipriešinimas ir kai atrodė – nėra jokios vilties Lietuvai atgauti laisvę, Poetas išgirdo paslaptingą balsą:

Šaukia balsas lyg tolimas aidas
Dusliai ūžiančių jūros bangų…
Kas išgirsta jo balsą, išeina tas
Kaip į audrą plaukiantis laivas
Ir sudūžta paskui tarp uolų…
(1954. Apie meilę. Ten pat, p. 19).

Tame balse dar daug abejonės, nevilties, net rezignacijos ir

nuojautos… „sudužti tarp uolų“. Bet tas balsas jau yra… ir lydi Kęstutį Genį, nepalieka visą gyvenimą…

Gal jis, tas balsas, ir pažadino Kęstučio Genio dvasioje žmogaus gyvenimo prasmės suvokimą – palikti pėdas Žemėje:

Eina žmonės – ryškios pėdos
Žemėje palieka…
Eina žmonės – žmonių gėdai –
Jokio ženklo – nieko…
(1956. Pėdos. Ten pat, p. 21).

Praėjo dar metai ir Poetas sapne išgirdo Motinos Žemės šauksmą:

Ir plakimą širdies mano Žemės gimtos,
Apšlakstytos purvais ir krauju,
Išgirdau aš, prispaudęs prie savo kaktos,
Kaip klaikius prakeikimo žodžius.

Išgirdau aš – mirtis, išgirdau – vergija,
Išgirdau, kaip skausmingai, liūdnai, –
Aš apleista visų, aš palikus viena, –
Pakartojo iš lėto jinai.
(1957. Sapnas. Ten pat, p. 25).

Po 11 metų, jau Poeto talento brandoje, Jis suvokia, kad Lietuva ir kiekvienas jos žmogus, kiekvienas jos vaikas – tai tik objektas ir jo atvaizdas:

Mes esam lygūs, – lygiai pasmerkti. –
Aš tavo atvaizdas – hieroglifas ir mitas, –
Tu – pažadėta mano Žemė ir mana Lemtis
Metagalaktikoj sušvitus.
(1968. Lemtis. Ten pat, p. 33).

Žmogus, tiktai suvokęs, kad jam ne vis tiek, kokia yra ta jo Pažadėtoji žemė, pradeda matyti jos tikrąjį veidą ir trokšti, kad jis keistųsi į gerąją pusę. Taip ir Kęstutis Genys, žvelgdamas į to meto Lietuvos tikrovę, pamato, kaip „Aplinkui sukas… pilka ba-

nalybė – kibildi, kibildi, kibildi“, kaip „strypinėjam ratu, užsimiešę salyklą – kibildi, kibildi, kibildi…“

Iš tuščio – į tuščią… iš nieko – į nieką,
Statinės volė paruošta –
Grūdai sudaiginti – supilti belieka –
alutį su kraujo puta.
(1969. Ten pat, p. 35).

Poetas jau suvokia, kad Laisvės be kovos ir be kraujo putos sulaukti neįmanoma. Reikia priprasti prie tos minties. Bet… tada dar nebuvo išmušęs Laisvės varpo dūžis… dar daug metų turės praeiti. Tik liūdna Poetui, kad „Ta naktis padūkusiai ilga / Sukasi ir sukasi užburtas ratas“:

Iš rieškučių vandenį pilu
Ant malūno girnų – ką gi, –
Nemala malūnas – malūne tylu. –
Dievas regi, –
Ką galėjau – viską padariau,
Tiek ir tegalėjau…
(1969. Ten pat, p. 39).

Todėl jis „su žiburiu ieško žmogaus, pasimatymo laukia.“ …Tačiau jo laiškai „nepasiekia adresato“:

Nesuranda mano laiškas adresato –
Gal jis mirė? Gal nėra jau to žmogaus?
Ne… Negali būti. Rašysiu sekantį,
O po sekančio – vėl sekantį. Kol gaus.
(1969. Laiškas. Ten pat, p. 46).

Poetas savo eilėse prisipažįsta, kad išbando daugybę kelių, išanalizuoja daugybę priežasčių, kodėl žmonės taip abejingi jo Tėvynės laisvei, kol ateina suvokimas, kad žmonėms idėjų… iš viršaus – nenuleisi, iš šalies – neįtikinsi. Jie tiki tik savo idėjomis. O kad jos gimtų ir subręstų… reikia laiko. Daug laiko. Ir kantrybės. Todėl svarbiausia – dirbti savo darbą

Tėvynė kenčia. Vienos žaizdos…

Jai privalau eiles rašyti…
Tegu mažasis princas žaidžia…
Aš neisiu išmaldos prašyti.
(1970. Sonetas 66-tas. Ten pat, p. 54).

Kas norės – pasirinks ir idėjas, ir savo gyvenimo kelią…

Ar apsinuoginęs širdim
Tu skelbsi Tiesą?
Ar vien gražius tepasiimt
Rankas ištiesi?
(1970. Pasirinkimas. Ten pat, p. 55).

Poetas susitaiko su ta mintimi, bet nepraranda vilties ir tiki, kad Lietuva anksčiau ar vėliau taps laisva. Tiki ir žodžio galia:

Ateina laikas, ir tada
Mes tariam savo žodį.
Ir žodis skamba kaip malda
Kaip džiaugsmo odė.
(1970. Ten pat, p. 59).

Turėjo praeiti dar 16 metų, kad Poetas vėl pajustų Laisvės dvelksmą ir pasakytų:

Ir vėl šią naktį Laisvė man prisisapnavo –
Buvau laimingas aš regėdamas sapne,
Kad nebėra pasauly priespaudos, nei melo,
Kad baigėsi mano Tėvynėj vergija…
(1985. Ten pat, p. 175).

Pajutęs laisvės dvelksmą Poetas jos jau nebepaleidžia. Ji tvirtai įsikūrė jo mintyse, širdyje, sapnuose ir gyvenime. Ir eina Poetas per namus, beldžiasi į širdis, meldžiasi „…už apsnūdusius ir miegančius visus“, kurie jo, Poeto, balso dar negirdi:

Labas rytas. Kelkitės. Gana miegot,
Nieko dar nenuveikta, nepadaryta.
Atsibuskit. Kyla upėmis vanduo –
Tuoj pavasaris, o tėviškėj ruduo.
Kelkitės. Jau metas. Labas rytas.

(1981. Kelkimės. Ten pat, p. 247).

1987 m. Poetas jau su džiaugsmu mato, kad Lietuva – bunda… Jis džiūgauja, nuolat kartodamas „Pabudome ir kelkimės“:

Per skaistyklas, per pragarus,
Iš nežinios į nežinią,
Mes pagaliau atradome,
Kad Lietuva – tai sąžinė.

Bedalėj savo Žemėje
Mes patys save niekinom,
Mes patys save žeminom.
Mes pasidarėm niekieno…

(1987. Pabudome ir kelkimės. Ten pat, p. 26).

Tapęs daina šis Poeto eilėraštis pasklido po visą Lietuvą ir žadino, ir kėlė…

O 1988-aisiais į Lietuvą, kaip gervės pavasarį, kartu su pirmaisiais laisvės šaukliais pradėjo grįžti Lietuva, nuvilnijus per „Sibiro pašalus“ mūsų motinų kraujui ir ašaroms, „Nerimis, nemunais ir merkiais“:

Per pasaulį – į prarastą rojų –
Į Tėvynę sugrįžta žmogus,
Į Tėvynę sugrįžta Čiurlionis,
Donelaitis, Mačernis, Brazdžionis, –
Į Tėvynę sugrįši ir tu.

(1988. Šiaurės Atėnai. Ten pat, p. 263).

1989 m. Poetas su baime meldžia Viešpatį, kad tik Lietuva nesukluptų jos laisvės kelyje, prašo jo palaiminimo:

Palaimink, Dieve, tuos, kas šiandien dvasioje atgimę.
Už tiesą grumiasi ir žengia Lietuvos keliais,
Kas neša sunkų Laisvės Kryžių – į Prisikėlimą.
Palaiminki teisiuosius, nusidėjėliams atleisk.

(1989. Laisvėjame. Ten pat, p. 265).

Tais pačiais metais per savo gimtadienį, spalio 10 dieną, Poetas rašo Testamentą Lietuvai:

Savo širdį sueiliuotą
Lietuvai aš palieku…

Tai Lietuvai, kuri jau laisva dvasia, kuri visada buvo jo „Paukščio kelias danguje“ ir „žvaigždžių sietynas“, ir „žaižaruojanti jo saulė“, „meilės žiburys“. Išsipildė visi jo sapnai ir svajonės:

Aš dabar jau ne bedalis –
Su manim laisva Tėvynė,
Su manim visas pasaulis
Lietuva mano širdy.
(1989. Testamentas. Ten pat, p. 267).
Paskutinė stotelė Poeto Laisvės kelyje – „Lietuva prisikėlė“
Ėjau ir tikėjau – sulauksiu. – Sulaukiau –
Regiu, kaip šviesėja dangus apsiniaukęs,–
Sugrįžta į Lietuvą meilė ir Dievas.
Laisva Lietuva. Lietuva prisikėlus.
(1991. Lietuva prisikėlė. Ten pat, p. 268).

Paskutinį kartą mačiau jį Kaune, šventinant atminimo paminklą mūsų Vilties prezidentui Stasiui Lozoraičiui, – linksmą, besišypsantį, gražų, kaip tikrą Karalių, ir girdžiu jo įtaigingą balsą:

Seserys ir broliai! Lietuva pavojuj!
Motina vėl šaukia! Metas atsibust!
Jau gana miegoti! Kelkimės į kovą!
Už tėvynę brangią! Už tėvų kapus!

(Genys K. Seserys ir broliai! // Neišduokim Lietuvos! // Ten pat, p. 198.)

Ar išgirs mano tauta jos geriausio sūnaus, poeto ir pranašo balsą šįkart? Ar išgirs? (Voverienė O. Sąjūdžio poetas, įkvėpęs tautą drąsos atgimimu // *Lietuvos aidas*, 2003, lapkričio 3, p. 11).

5.2. PAŽADĖTOJI ŽEMĖ: DVI LIETUVOS LIETUVOJE

Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir laisvės bei pergalės euforijai išsisklaidžius kaip rytmečio rūkui, vos tik nomenklatūriniai komunistai sugrįžo į valdžią, prasidėjo realus gyvenimas, kurį šiandien galima drąsiai įvardyti raudonuoju džiunglių kapitalizmu, kai žmogus žmogui tapo vilkas.

Nuo pat nepriklausomybės atkūrimo svarbiausiuose ūkio postuose įsitvirtinę buvę komunistų partijos CK ir partijos komitetų sekretoriai (vien tiktai iš KP CK į Aukščiausiąją Tarybą buvo išrinkti 23) pirmiausia ėmėsi nusavinti „partijos auksą“ – fabrikus, gamyklas, įmones, žemę ir labai greitai tapo milijonieriais. Po dešimties Lietuvos nepriklausomybės metų Lietuvoje buvo 2562 milijonieriai (0,8 proc. bendro gyventojų skaičiaus), valdančių 50 proc. viso Lietuvos turto. Inteligentija (rašytojai, mokslininkai, gydytojai, mokytojai, menininkai, inžinieriai ir kiti) buvo nuskurdinti iki Europos elgetų lygmens, o žmonių, gyvenančių žemiau skurdo ribos, per visus 20 Lietuvos nepriklausomybės metų skaičius svyravo nuo 18 iki 21,5 proc. (2010 m. 27 proc.) bendro Lietuvos gyventojų skaičiaus ir turi ryškią tendenciją augti.

Rašytojas Romualdas Lankauskas straipsnyje „Quo, vadis, Lietuva?“ su dideliu nusivylimu ir širdgėla prabilo apie lietuvių tautos, apiplėštos komunistinio klano ir KGB apsukruolių, skurdą ir sunkią moralinę krizę.

Jo nuomone, „Teisinę valstybę reikėjo kurti nuo pat pirmųjų komunistinės sistemos žlugimo dienų, tai buvo be galo svarbus uždavinys, bet į jį, deja, anuomet numota ranka. Šitokio nedovanotino naujosios valdžios nerūpestingumo pasekmės akivaizdžios – tai sužlugdyti ir išvogti bankai, grobuoniška, neretai vagystei prilygstanti privatizacija, neteisėtas tautos turto pasisavinimas už skatikus, baisus korupcijos įsigalėjimas, nusikaltėlių nebaudžiamumas, šimtų tūkstančių žmonių, ypač inteligentijos, nuskurdinimas, nužmogėję, kyšius ir milžiniškas algas glemžiantys

valdininkai, paperkami teisėsaugos pareigūnai, banditizmas, narkomanija, alkoholizmas. Negailestingai kertami miškai, siekiant stambaus pinigo ir klestint gobšumui, iš jūrinės valstybės tampame valstybe prie jūros... Dar užsimota ir Žemę parduoti užsieniečiams...“ (Lankauskas R. Quo vadis, Lietuva? // *XXI amžiaus horizontai*, 2002, liepos 10, p. 2).

Rašytojas dėl tokios apgailėtinos valstybės būklės ryžtingai kaltino vadovus, kurie net nebandė „kalbėti apie naujos, sovietinio paveldo nesuterštos, moralės būtinybę; nenubrėžė aiškių etinių orientyrų, neatsigręžė veidu į tradicines tautos vertybes. Todėl ir dvasinis Atgimimas neišsiskleidė it gražus stebuklingas gėlės žiedas“ (Ten pat).

Rašytojo nuomone, pragaištingą, beveik visuotinį pakrikimą, moralinės entropijos ir degradacijos procesą ypač klastingai skatino ir skatina bulvarinė spauda, televizija, šlykščiausią smurtą, prievartą, seksualinius iškrypimus ir ciniškiausią begėdystę propaguojantys užsienio, ypač Holivudo, filmai. „Atsivėrė itin drumzlina, bjauriai dvokianti kloaka“ (Ten pat).

Rašytojas priminė, kad tokia pat kloaka buvo atsivėrusi ir anoje nepriklausomoje, prieškario Lietuvoje prieš didžiąją Lietuvos katastrofą – jos okupaciją. Poetas Maironis matė tokį pat tuometinės aukštuomenės amoralumą ir nesitverdamas apmaudu satyriniame eilėraštyje „Kai kam“ piktai sušuko:

O, siurbėlės, niekšai, bastūnų gauja,
Diplomuoti valizų vežikai!

„Kokiais žodžiais Maironis prabiltų dabar?“ – klausia rašytojas. O jo straipsnio logika verčia kelti ir kitą klausimą – kokio kataklizmo išvakarėse esame dabar? Kas mūsų laukia rytoj? Juk dabar situacija Lietuvoje žymiai blogesnė, negu buvo prieškario nepriklausomoje Lietuvoje.

Žurnalistas Kęstutis Girnius, mėgindamas tautą amerikoniškai raminti, sunkią lietuvių tautos būklę dabartinėje savo Tėvynėje aprašančius autorius (ne tik R. Lankauską, bet ir Rūtą

Vanagaitę bei kitus) vadina kasandromis ir rašo, kad ne taip jau ir blogai toje Lietuvoje. Jis teigia: „Kasandrų yra daugiau negu optimistų, šmaikščios jų kalbos yra įsimintinesnės ir sulaukia daug dėmesio. Bet kasandrų analizės neatspindi tikrovės, daugiau ką pasako apie jų psichologinę būseną, negu apie Lietuvos politinę ir ūkinę padėtį“ (Girnius K. Ką Lietuva pasiekė per 20 nepriklausomybės metų? // *Lietuvos žinios*, 2010, kovo 15, p. 4).

Kaip didžiausius Lietuvos pasiekimus per 20 metų žurnalistas įvardija:

Įstojome į Europos Sąjungą ir NATO.

Lietuva, Latvija ir Estija „yra vienintelės buvusios sovietinės respublikos, kurios sugebėjo sukurti stabilią demokratinę santvarką“.

Nors nuolat baiminamasi militaristinės ir aktyviai besiginkluojančios Rusijos, nors jaunimas ir vaikai dar keikiasi rusiškai, tačiau tarp jų nėra tokių, kurie norėtų važiuoti studijuoti ar dirbti Rusijoje.

Piktybiškai nenorima „pažvelgti į automobilių ir autobusų parkus, į kavines ir prekių perpildytas parduotuves, naujas statybas, žmonių aprangą, ypač į moterų avalynę, mobiliuosius telefonus ir kompiuterius bei prisiminti, kaip Lietuva atrodė prieš 20 metų, kad įsitikintum, jog taip yra“ (Ten pat).

Krizė padarė savo, bet yra ženklų, kad ūkis atsigauna, biudžeto deficitas suvaldytas, verslas prisitaiko prie naujų sąlygų, tarptautinė spauda neberašo apie galimą lito devalvavimą arba kreipimąsi į Tarptautinį valiutos fondą, nes pavojus jau praėjo (Ten pat).

Tarptautinės organizacijos, pavyzdžiui, Pasaulio bankas, „World Economic Forum“, „Transparency International“, „Freedom House“ ir kitos, kasmet skelbia, kad „Jau kurį laiką bene visose srityse Lietuva laikoma pažangesne ir labiau išsivysčiusia negu trys ketvirtadaliai pasaulio valstybių. Kai vertinamos naujai priimtos ES šalys, Lietuva nėra pirmūnė, bet nėra ir atsilikėlė“ (Girnius K. Ten pat).

Kaip vienintelį ir patį ryškiausią dabartinės Lietuvos trūkumą, šalį lyginant su 1919–1939 metų Lietuva, žurnalistas mato dabartinės Lietuvos nutautėjimą. Anai Lietuvai iš lietuvių etnoso pavyko sukurti politiškai sąmoningą, modernią tautą; jai pasisekė „įskiepyti tokią meilę savo kraštui ir tautai, kad ji neišblėso per ilgus okupacijos metus“ (Ten pat).

Dabar nutautėjimo procesas kasdien įgauna vis didesnį pagreitį, ir, kaip rašė prof. Vytautas Radžvilas, iš tautos sparčiai tampame tik etnosu, nepaisant keleto dabartinių Lietuvos inteligentų pastangų.

Gražios žurnalisto K. Girniaus pastangos sušvelninti prieštaravimus ir suteikti žmonėms daugiau optimizmo. Bet tos sritys, kurias jis įvardijo kaip optimistines, – tai aukštoji politika, kuri vargo prislėgtam žmogui – kaip aukštas mėlynas dangus, neteikiantis jokios paguodos ČIA ir DABAR. O juk jam reikia dar ir vaikus auginti, ir apie jų ateitį pagalvoti.

Kodėl taip yra ir kodėl taip atsitiko? Kodėl viskas Lietuvoje klostosi taip skausmingai ir dramatiškai? Apie tai rašyta dešimtyse straipsnių, kalbėta keliose dešimtyse konferencijų (konferencijų ir visuomeninių organizacijų veiklą apžvelgsime paskutiniame knygos skyriuje „Tautiškumo sklaida dabartinėje Nepriklausomoje Lietuvoje“).

LIETUVOS PREZIDENTAS VALDAS ADAMKUS

Prezidentas Valdas Adamkus

Žvelgiant į Lietuvos Prezidento Valdo Adamkaus veiklą akivaizdu, kad pirmuoju prezidentavimo laikotarpiu jo veikla skyrėsi nuo veiklos antrą kadenciją. Pirmuoju laikotarpiu jo veiksmuose ir sprendimuose buvo daug neryžtingumo, abejonių ir perdėto atsargumo, kartais ir visiškai jokia logika nepaaiškinamų bei nesuprantamų dalykų, pvz., visos A. Brazausko komunistuojančios prezidentūrėlės įdukrinimo in corpore arba jo nenuoseklumo vertinant tautos ginkluoto pasipriešinimo kovotojų ir tremtinių kančias, žodžiais lyg ir suvokiant tautos tragediją, o veiksmais ir sprendimais remiant tautos kolaborantus – komunistų partiją.

Antruoju laikotarpiu priimant sprendimus Lietuvos Prezidento Valdo Adamkaus veiksmuose ir žodžiuose atsiranda kur kas daugiau nuoseklumo ir tvirtumo. Nesikeitė tik būdingiausios jo charakterio savybės – matyt, įgimta elegancija, inteligentiškumas, nuoseklumas, santūrumas ir orientacija į Vakarų politiką bei struktūras.

Kai pirmą kartą Valdas Adamkus buvo išrinktas Prezidentu, vienoje iš savo kalbų Lietuvos Seime (1998 m. vasario 26 d.) jis akcentavo: „Tauta kaip suverenas neklystamai renkasi savo lemties kelią. Prieš aštuonias dešimtis metų Vilniuje ryžtingiausi Tautos didžiavyriai įkūnijo per amžius iškentėtą tautos siekį – paskelbė nepriklausomą Lietuvos valstybę. Prieš aštuonerius metus jų ainiai žygdarbį pakartojo. Aš norėčiau padėkoti visiems, kurie, vedami širdies balso, iškentėję daug dvasinių ir fizinių kančių ir

paaukoję gyvybes, nutiesė kelią naujam Lietuvos gyvenimui. Iš šios garbingos tribūnos norėčiau padėkoti tiems, kurie jau nebegali mūsų išgirsti, nes pokario metais padėjo galvas už mūsų laisvę. Norėčiau padėkoti ir tiems, kurie sunkiai dirbo, augino vaikus, puoselėjo nepriklausomybės dvasią čia, tėvynėje, arba nublokšti toli nuo jos. Nepriklausomybė yra mūsų viena ir nedaloma. Kaip ir Lietuva“ (*Valstiečių laikraštis*, 1998, vasario 28).

Kitoje irgi Seime (1998 m. gegužės 22 d.) pasakytoje kalboje, minint Didžiosios tremties penkiasdešimtmetį, Lietuvos Prezidentas kalbėjo apie Tautos atminties išsaugojimo būtinybę. Jis sakė: „Sunaikinus Tautos istorinę atmintį, pasikėsinama į pačios tautos gyvavimo pamatą. Ne veltui totalitarinės valstybės savo smurto įrankius pirmiausia nukreipia prieš šviesiausius ir kūrybiškiausius Tautos žmones. Pasaulio visuomenė, gydžiusis Antrojo pasaulinio karo žaizdas, apie šiuos prie Baltijos vykdomus nusikaltimus žmonijai praktiškai nieko nežinojo. Šiandien atskleidžiami vis nauji istorijos faktai šiurpina kiekvieną dorą pasaulio pilietį. Tai ne tik prarasta lietuvių karta, ne vien prarastos ar nepanaudotos žmonių gyvenimo galimybės. Tremtis sudavė skaudų smūgį mūsų Tautos rezistenciniam pajėgumui. Ji išdraskė mūsų visuomenės žiedą, užkirto kelią normaliam ir prasmingam mūsų tautos kultūriniam, ekonominiam ir politiniam augimui. Tai, ką prarado lietuvių tauta, dar nėra iki galo įvertinta... Didžioji tremtis byloja ne tik apie skaudų istorijos faktą. Represijų mastai rodo, koks stiprus buvo lietuvių tautos pasipriešinimas, kurį okupantas tikėjosi užgniaužti tik teroru. Šis pasipriešinimas suteikė vilties prievarta nuo tėvynės atskirtiems tautiečiams. Tai turėtų suteikti vilties ir mums. Išsaugoję meilę Lietuvai, tremtiniai ir rezistentai įrodė, kad stiprios dvasios tautos neįmanoma palaužti. Manau, tai gera pamoka renkantis valstybės prioritetus. Šeima, mokykla, visuomenė turi ugdyti pilietį, kuris ne tik žinotų savo konstitucines teises, bet ir aiškiai suvoktų savo pareigą tėvynei. Tik šitaip galėsime drąsiai žengti per XXI amžių. Nebijoda-

mi, kad didžiosios XX amžiaus tragedijos vėl pasikartos“ (*XXI amžius*, 1998, birželio 3).

2002 m. lapkričio mėnesį Lietuva buvo pakviesta į NATO, į Lietuvą atvyko JAV Prezidentas Džordžas Bušas. Pirmą kartą Lietuvos istorijoje tauta pamatė Amerikos Prezidentą. Dž. Bušas tada pasakė viltingą kalbą. Ne vienas lietuvis Rotušės aikštėje braukė ašarą. Jaudinosi ir Lietuvos Prezidentas. Susirinkusiems keliems, o gal keliasdešimčiai tūkstančių Lietuvos žmonių tada jis kalbėjo: „Aš jaučiu pasididžiavimą lietuvių Tauta. Pagaliau esame ne tik pripažinti, bet ir įvertinti. Kitaip neįsivaizduoju Prezidento Dž. Bušo atvykimo į Lietuvą. Amerikos politikoje nebūna taip, kad imtų staiga Prezidentas ir nutartų skristi į Lietuvą pasižiūrėti, kaip ten tie lietuviai gyvena. Iki tol buvo ilgas darbas, ir galų gale buvo nuspręsta, kad toks pripažinimas Lietuvai turi būti duotas. JAV Prezidento vizitas į Lietuvą buvo pirmas Amerikos istorijoje, ką jau ir kalbėti apie Lietuvos istorinių įvykių tėkmę. Aš didžiuojuosi Lietuvos žmonėmis, nes tai – jų pasiekimas, jų darbas, kuris pripažintas pasaulio mastu...“ (Adamkus V. Didžiuojuosi Lietuvos žmonėmis // *Valstiečių laikraštis*, 2002, gruodžio 17, p. 1, 8).

Savo kalboje, pasakytoje prieš NATO vadovų susitikimą Prahoje 2002 m. lapkričio 20 dieną, Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus sakė: „Įtvirtinti Lietuvą saugioje Europoje siekė ištisos lietuvių kartos. Už laisvą vakarietišką europinę Lietuvą guldė galvas praėjusių amžių sukilėliai, kariai savanoriai, pokario partizanai. Tokios Lietuvos siekėme mes, prieš dvylika metų atkūrę savo valstybę. Siekėme tam, kad jos vėl neprarastume. Kad ji būtų stipri ir ilgaamžė. Kad ji užtikrintų saugų ir pasiturintį mūsų gyvenimą. Kad užtikrintų lietuvių tautos išlikimą. Kvietimo įsijungti į NATO ginamą saugumo erdvę laukėme beveik dešimtmetį. Norėjome, kad ši diena ateitų greičiau. Tačiau laukimo metų nepraleidome veltui. Lietuva sustiprėjo, ir šiandien esame pakankamai brandi demokratiška valstybė, savo gyvenimą grindžiame bendromis

Vakarų vertybėmis... Lietuvos pripažinimas Prahoje – tai jūsų, mieli Lietuvos žmonės, nelengvo kasdienio darbo ir pastangų įvertinimas. Tai istorinė visų mūsų pergalė. Už ją iš širdies visiems dėkoju. Su ja kiekvieną Jūsų sveikinu... Su naryste NATO mes baigiame vieną svarbų valstybės raidos etapą. Šiandien metas numatyti naujo etapo tikslus, projektuoti darbus ir vienyti jėgas. Juk prireiks dar ne vienerių metų, kol įveiksime atotrūkį, skiriantį mus nuo Vakarų Europos valstybių. Turime pabaigti pradėtus darbus ir imtis naujų, kad Lietuva sėkmingai gyventų Europoje, pati dalyvautų ją kuriant... Vienybės, solidarumo, bendro darbo šiandien reikia naujoms Lietuvos pergalėms“ (Prezidento Valdo Adamkaus žodis visuomenei... // *Lietuvos aidas*, 2002, lapkričio 21, p. 1).

Sveikindamas Lietuvą Vasario 16-osios proga, Prezidentas kalbėjo: „...Daugiau nei dešimtmetį gyvename atgavę Tėvynę ir laisvę. Lietuvos nepriklausomybė jau kartais ima atrodyti kaip gamtos dovana – kaip oras, kuriuo kvėpuojame, kaip vanduo, kurį geriame. Net nepastebime, kai retsykiais savo tėvynę ir savo laisvę imame keiksnoti kaip blogą orą. Kartais elgiamės kaip mokiniai, pamiršę istorijos pamokas. Iš tiesų šiandien esame plačiame pasaulio vieškelyje: jame daug galimybių ir daug bauginančios nežinios. Mums reikia patikimų kelio ženklų, aiškių vertybinių orientyrų, geros atminties ir sąmoningumo, kad viešame kelyje nesukluptume, bet eitume į priekį – pasitikėdami savimi, Lietuva ir pasauliu.

„Saugokime sienas“, – įspėjo mus išeidamas šviesios atminties Stasys Lozoraitis. Prie jo žodžių noriu pridėti: saugokime savo laisvę ir demokratiją. Nes tik demokratinė Lietuva dabarties pasaulyje gali išlikti nepriklausoma. Tik laisvi žmonės, tik atsakingi piliečiai gali išsaugoti tautos ir valstybės laisvę. Neužmirškime, – kalbėjo Prezidentas. – Laisvės mums niekas nedavė veltui. Ją išsikovojome. Patys savo laisvę turime saugoti ir ginti nuolat. Mūsų laisvė nebus patikima be moralės, be tarpusavio pasitikėji-

mo ir solidarumo, be teisingumo, be paramos vargo ištiktiesiems. Kad mūsų demokratija veiktų, viešasis gyvenimas, politika turi remtis bendromis vertybėmis, garbe ir padorumu. Politika nėra ir negali būti tik valdžios siekimo technologija, tik jėgos žaidimu, kur viskas perkama ir parduodama, kur nebelieka ribų tarp tiesos ir melo, tarp padorumo ir niekšybės. Tik garbinga politika, politika kaip atsakingas bendrų tautos reikalų tvarkymas gali auginti mūsų laisvę ir stiprinti demokratiją. Ne šeimininko, ne kietos rankos, bet veiklių aktyvių piliečių, stiprios pilietinės visuomenės šiandien reikia Lietuvai. Reikia piliečių, kurie nuolat primintų valdžiai, kad valstybė nėra jos nuosavybė. Reikia piliečių, kurie savo kasdiene veikla, savo oria laikysena nuolat sakytų, kad valstybė – tai bendras tautos kūrinys, tai laisvų žmonių santara. Tegu Nepriklausomybės diena mums primins rašytojo Balio Sruogos perspėjimą, kad istorija lietuviams lėmė statyti savo namus ant Vezuvijaus. Tragiška praėjusio amžiaus patirtis ir dabarties tikrovė mums primena, kad tautos laisvei ir saugumui reikia patikimų sąjungininkų“ (Adamkus V. Valstybė – tai bendras tautos kūrinys, tai laisvų žmonių santara // *XXI amžius*, 2003, vasario 19, p. 1).

Klausydamiesi tokių savo Prezidento kalbų mes džiaugėmės ir didžiavomės Juo. Tačiau kas atsitiko po dvejų metų, tai, manau, tik po daugelio metų paaiškins istorikai ir psichologai. 2000-aisiais „Lietuvos aidas“ išspausdino 33 Lietuvos laisvės kovotojų pareiškimą, kuriame jie pareiškė pasipiktinimą, motyvuodami tuo, kad Prezidentas savo dekretais apdovanojo ne tik rezistentus, liejusius kraują už Lietuvos laisvę, bet ir genocidą Lietuvoje vykdžiusių represinių struktūrų darbuotoją plk. M. Misiukonį, atsisakė įteisinti įstatymu 1949 m. vasario 16 d. ginkluoto pasipriešinimo vadų, ėjusių mirti už Lietuvos laisvę, Lietuvos Nepriklausomybės deklaraciją; nepasirašė Rusijai teiktino komunistinio okupacinio režimo žalos atlyginimo įstatymo; nepasirašė valstybinių pensijų skyrimo nukentėjusiems nuo komu-

nistinio okupacinio režimo asmenims; nesilaikė nešališko ir teisinio asmenų ir politinių partijų vertinimo (*Lietuvos aidas*, 2000, liepos 11, p. 5).

Tauta nusivylė savo Prezidentu, matydama, kaip jo darbai skiriasi nuo žodžių ir kad jis besąlygiškai remia buvusių tautos genocido vykdytojų partijas bei jų nuostatas, o ne savo, nukraujavusią nuo komunistų partijos budelių rankos tautą.

Apibendrindamas per pirmąją kadenciją savo nueitą kelią pats LR Prezidentas didžiausiu savo kadencijos laimėjimu įvardijo Lietuvos integraciją į Europos Sąjungą ir NATO struktūras, saugumo garantijų Lietuvoje gyvenantiems žmonėms užtikrinimą bei demokratijos laisvių ir garantijų plėtrą, priartinusią Lietuvą prie civilizuotų pasaulio valstybių.

Savo viešose kalbose LR Prezidentas pasisakė, matyt, jo patarėjo kosmopolito Dariaus Kuolio stipriai veikiamas, už pilietinės visuomenės kūrimą ir jos tarpusavio santykių gerinimą. „Lietuvos aido“ žurnalistas J. A. Patriubavičius visos tautos vardu viešai įvardijo Prezidento Valdo Adamkaus kitokius „nuopelnus“ tautai: „Prezidentas leido įsitvirtinti buvusiems komunistams ekonomikoje, leido privatizuoti ir prichvatizuoti Tautos sūriu prakaitu ir vergišku darbu uždirbtą visą Lietuvos turtą už pažadą netrukdyti Lietuvai žengti į Vakarus... step by step“ (Patriubavičius J. A. Valdas Adamkus: Prezidento galia ir valia // *Lietuvos aidas*, 2002, gruodžio 12, p. 5).

Kita vertus, kaip galėjo elgtis Lietuvos Prezidentas, kai komunizmo šmėklai pavyko Lietuvą suskaldyti į dvi – komunistinę ir istorinę – Tautos Lietuvą. Tarp jų komunistai ir jų skardžiabalsiai mazuroniai, gapšiai, klumbiai bei veselkos iškasė giliausius griovius, pripiltus visokių „pilstukų“ ir, kaip rašė prof. V. Landsbergis, „nuodo tiesiogine prasme – dvasinio nuodo, nuo kurio žmonės dvasiškai apanka, sužiaurėja, žudo ir savo, ir artimo sielą“ (Landsbergis V. Būta ir pasakyta. Mintys. V., 2002). Atsidūręs tarp Scilės ir Charibdės, Prezidentas turėjo laviruoti arba žūti,

kaip žuvo Stasys Lozoraitis, Vytautas Pociūnas, žurnalistas Kęstutis Žičkus, dar per dvi dešimtis dorų nepriklausomos Lietuvos piliečių – komunistinės politikos aukų. Jis pasirinko „minkštą politiką“: apsiribodamas „tėviškai“ pabarti ir kairiuosius, ir dešiniuosius.

Metiniame pranešime, skaitytame Seime 2005 m. balandžio 12 d., Lietuvos Prezidentas kalbėjo, kad tuo metu Lietuva stovėjo didelių iššūkių akivaizdoje: 1) politinio susvetimėjimo ir politinės bei pilietinės brandos stokos; kliūčių sparčiai ekonominei plėtrai ir iš to kylančio socialinio teisingumo stokos; tautos nykimo, lydimo nevaldomų demografinių ir emigracijos procesų. Nieko negražindamas ir nieko neslėpdamas Prezidentas įvardijo bjauriausias mūsų visuomenės ydas: „Mūsų viešojoje erdvėje jaučiamas bendrų vertybių, bendrų idėjų stygius... Ir visuomenėje, ir politikoje vis labiau įsigali vartojimo logika, neigianti pilietines vertybes. Mums vis dar trūksta supratimo, kad ir pozicija, ir opozicija, ir skirtingos visuomenės grupės esame bendra Lietuvos komanda, kurianti ir įgyvendinanti bendrą Lietuvos projektą... Pasidavę fatalizmui ir nesiimdami valingų politinių sprendimų ar neartėjame prie oligarchinio valdymo, prie modelio šalies su įtakinga oligarchų grupe ir didele, tačiau lengvai manipuliuojama skurdo klase“ (Prezidento V. Adamkaus metinis pranešimas // *Lietuvos aidas*, 2005, balandžio 14, p. 8).

Pranešime Prezidentas kalbėjo apie „savotišką mūsų politinio gyvenimo pakrikimą, kuris darosi pavojingas. Pavojingas, nes pakerta pasitikėjimą valstybės institucijomis ir demokratinio gyvenimo vertybėmis. Todėl kyla pavojus mūsų laisvei ir Konstitucijoje įtvirtintam valstybingumui. Politikų ginčuose jau nebesusigaudoma, kas yra svarbiausios vertybės. Jeigu paminama moralė, politikos etika ir valstybės interesai, netenka prasmės bet kokios kalbos apie vyriausybių ir koalicijų stabilumą“ (Adamkus V. Ten pat).

Deja, Lietuvos Prezidento balsas nei valdžios, nei Tautos tada nebuvo išgirstas, liko tik balsas tyruose. Savo pranešime

pabrėžęs, kad „Seimo narių darbe stinga darnos ir atsakingumo“, Prezidentas iš Seimo pirmininko (tada Artūro Paulausko – *O. V.*) sulaukė tik žeminančio pasiūlymo patylėti (Voverienė O. Tauta ir valstybė Lietuvos Prezidento Valdo Adamkaus viešose kalbose // *Lietuvos aidas*, 2005, rugpjūčio 25, p. 8; 2005, rugpjūčio 26, p. 8).

Tuo metu Lietuvoje jau buvo prasidėjęs ir sparčiai įgijo pagreitį oligarchų bei nusikalstamo pasaulio baronų vedybinis procesas, kuris, kaip jau rašė žurnalistas Giedrius Grabauskas-Karoblis, mūsų dienomis pavirto į oligarchinį aštuonkojį, pradedantį diktuoti politikos ir ekonomikos madas. Po 2011 metų savivaldybių rinkimų oligarchinis aštuonkojis, apraizgęs Vilnių, Kauną ir Panevėžį, savo kraštutinai įžūlia veikla įgijo tipišką čekistinį pobūdį: susivienijęs čekistinis oligarchinis pralaimėjusių rinkimus partijų aštuonkojis pradėjo smaugti Lietuvos žmonių pasitikėjimą pelniusią ir daugumą rinkimuose laimėjusią Tėvynės sąjungos krikščionių demokratų koaliciją. Veikiama buvo visuose miestuose ir pagal vieną scenarijų, kurio fone plačiai „šypsojosi“ Feliksas Edmundovičius Dzeržinskis.

...Lietuvos Prezidentas išliko Tautos moralinis autoritetas, tačiau valdžiai nei jo žodžiai, nei išmintis buvo nereikalingi. Į Prezidento nuostatą „...Visomis galiomis remsiu švietimą, o ypač kaimo mokyklas, kurios, mano įsitikinimu, labai svarbios ne tik kaip kultūros židiniai, bet ir kaip žmonių dvasinio atgimimo šaltiniai“ (Adamkus V. Ar Prezidentas mes iššūkį kosmopolitizmui? / Užrašė Bernardas Šaknys // *Tėviškės šviesa*, 2005, rugsėjo 20, p. 9) Lietuvos valdžia atsakė dar spartesniu kaimo mokyklų naikinimo vajumi, o miesto mokyklose padidėjo kosmopolitinis spaudimas.

Prezidentas pokalbyje su „Tėviškės šviesos“ redaktoriumi išreiškė susirūpinimą dėl politikuojančių Lietuvos lenkų trukdomos nelietuviškų mokyklų vaikų integracijos į visuomenę. Jis sakė: „Lietuvių kalbos mokėjimas jiems būtinas, ir valstybė turi sudaryti visas sąlygas jiems tą kalbą gerai išmokti. Tačiau svarbus ir kitas dalykas – kad tokių mokyklų vaikams ir jų tėvams neatrody-

tų, jog jų gimtoji kalba yra neverta pagarbos, jog dėl jos ar dėl savo kilmės jie yra nevisaverčiai Lietuvos valstybės piliečiai. Neseniai atlikti sociologiniai tyrimai parodė, jog lenkiškų mokyklų mokiniai labai tvirtai laiko Lietuvą savo tėvyne ir ją yra pasiruošę ginti, jei prireiktų. Norėčiau, kad taip jaustųsi visi jaunieji Lietuvos piliečiai“ (Adamkus V. Ten pat).

Vienoje iš savo paskutiniųjų kalbų Seime Prezidentas Adamkus kalbėjo, kad „Šiandienos Lietuvoje labiausiai trūksta ryšio tarp žodžio ir jo tesėjimo. Tarp tikrųjų vertybių ir jų realizavimo, tarp veiksmo ir atsakomybės. Sugrąžinti piliečių viltį ir susigrąžinti jų pasitikėjimą galima tik viena priemone – atsakomybe. Tik taip įveiksime nusivylimą, įkvėpsime naujo tikėjimo nepriklausoma Lietuva...“

Prezidento nuomone, „Turime ryžtis versti naują mūsų visų Lietuvos istorijos puslapį ir stiprinti atsakomybe grindžiamą valstybę. Turime didžiuotis savo šalimi ir jos žmonėmis. Privalome tikėti Lietuva ir puoselėti viltį, kad mokame gyventi kitaip, kad kuriame ateitį, kokios trokštame. Turi rastis rūpestis Lietuva, o ne jos įvaizdžiu. Nes gyvenimas ne kartą įrodė, kad ne popieriniai projektai, o proveržiui ir pažangai tarnaujantis talentas bei kantrus darbas sukuria geriausius valstybių įvaizdžius, nepriklausomai nuo jų dydžio ir gyventojų skaičiaus“... linkėjo Lietuvai, kad „Tikėjimas, optimizmas, atsakomybė ir sąžinė būtų nuolatiniai palydovai Lietuvos kūrybos kelyje“ (Ten pat).

Taigi dvidešimt pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus liko savo bejėgės, suskaldytos į šipulius Tautos bejėgis Prezidentas... Bet, nors ir neturėdamas galios valdyti ir ką nors pakeisti, Prezidentas liko su savo Tauta.

Filosofas Vytautas Radžvilas, šiaip jau labai kritiškas visų valdžių oponentas, aukštai įvertino Prezidento Valdo Adamkaus nuopelnus Lietuvai ir Jo paties Asmenybę. Viename iš savo straipsnių filosofas rašė: „V. Adamkaus prezidentavimas yra žingsnis į priekį

Lietuvos politinėje raidoje, palyginti su A. Brazausko. Jis nemėgina savo kartai pasitaikančio politinio silpnumo ar klaidų dangstyti visokiais kitokiais motyvais, pirmiausia administraciniais, juo labiau ūkiniais. Manau, kad Lietuvai turėti tokį Prezidentą yra svarbu todėl, kad penkiasdešimt metų šalis buvo milžiniškos imperijos ūkinė ir administracinė provincija ir per tą laiką iš daugelio ar net daugumos žmonių sąmonės išnyko net supratimas, kas apskritai yra politika. Taigi politiškai aktyvus Prezidentas, kuris tuo pačiu metu ir valstybės vadovas, paprasčiausiai prisideda prie to, ką aš vadinčiau politinės sąmonės gaivinimu“ (Radžvilas V. Prezidentas mėgina veikti kaip politikas // *Apžvalga*, 2001, kovo 16, p. 3, 8).

Politologo Alvido Lukošaičio vertinimu: „Prezidentą Valdą Adamkų galima ir reikia gerbti už tai, kad jis nuosekliai bando laikytis savo rinkiminių pažadų – būti aktyviu ir politikoje galinčiu daryti įtaką Prezidentu... Sakyčiau, kad didesnės dalies pažadų įgyvendinti jam nepavyksta. Vien todėl, kad jis neturi galimybių. Vis dėlto V. Adamkus labai aukštai iškėlė kartelę būsimiems prezidentams ir ją nuleisti būtų gana sudėtinga. Juolab kad istoriškai Lietuvoje yra paveldėtas tvirtos rankos Prezidento įvaizdis: galintis daug, galintis padaryti tvarką, pagerinti žmonių gyvenimą“ (Lukošaitis A. Stiprus Prezidentas – mitas ar realybė // *Apžvalga*, 2001, kovo 16, p. 3).

POLITOLOGAS PUBLICISTAS VILIUS BRAŽĖNAS

„Neiškenčiu nepataręs Lietuvos inteligentijai dėti pastangas dekolonizuoti nuo sovietinės kolonizacijos likučių tautos dvasią, kas palengvintų ir kitų problemų sprendimą. Tai būtų pareiga ypač tų, kurie savanoriškai ar priverstinai buvo prisidėję prie dvasinės kolonizacijos vykdymo“.

Vilius Bražėnas

Vilius Bražėnas

Vilius Bražėnas, vienas žymiausių Lietuvos publicistų, politologas, antikomunistas tarptautininkas – paskutinis Tautos žadintojas ir šauklys, tarsi meteoras švystelėjo Lietuvos padangėje ir, perskrodęs tamsą, užgeso 2010 m. spalio 3 d. Liko ryški jo Asmenybės šviesa, rodanti tautai kelią į dvasinį atgimimą ir Teisingumo mūsų valstybėje atkūrimą. Liko jo knygos, mintys ir šviesūs prisiminimai apie bendravimą su Juo, mokymąsi iš Jo ir jo paliktas turtas visuomeninėms patriotinėms organizacijoms – žodžiui ir veiksmui.

Vilius Bražėnas gimė 1913 m. Rygoje, daugiavaikėje Elenos ir Jurgio Bražėnų šeimoje. Tėvas dirbo Rygos gumos fabrike, kur neblogai uždirbo ir be vargo galėjo išlaikyti šeimą. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, fabrikas buvo evakuotas į Rusiją. J. Bražėnas, nenorėdamas prarasti darbo, evakavosi kartu su fabriku ir visa šeima, kur teko patirti revoliucijos ir pilietinio karo baisumus, bolševikinį terorą, badą ir epidemijas. Sibiro platybėse amžino poilsio atgulė V. Bražėno tėvas (mirė 1919 m.), dvi sesutės ir

jauniausias broliukas. E. Bražėnienė su dviem likusiais vaikais 1922 m. grįžo į Lietuvą. Apsistojo Žiemelyje, vėliau gyveno Žalpiuose (Nemakščių valsč.), po kurio laiko – Žagarėje ir Kaune. 1933 m. Vilius Bražėnas baigė Kauno jėzuitų gimnaziją ir įstojo į VDU, studijavo elektrotechniką. 1936–1937 m. atliko karo prievolę Kauno karo mokykloje. Jam buvo suteiktas karinis inžinerijos leitenanto laipsnis. Baigęs tarnybą karo mokykloje V. Bražėnas dirbo techniku, vėliau inžinieriumi Energijos ir Verslų ūkio valdybose. 1940 m. vedė žemaitę nuo Kretingos Edą Sabatauskaitę, kuri visą gyvenimą buvo ne tik mylima žmona ir rūpestinga jų dukros Livijos motina, bet ir draugė, bičiulė, bendramintė bei savo vyro talkininkė. Eda Bražėnienė mirė 2000 m. vasario 27 d. V. Bražėno rūpesčiu jos palaikai iš Amerikos parvežti į Lietuvą. Juos priglaudė Vilniaus Sudervės kapinaitės.

1944 m. V. Bražėnas dalyvavo Sedos kautynėse – vadovavo savanorių būriui. Čia žuvo 104 lietuviai savanoriai, gynę mūsų kraštą nuo Rytų barbarų. V. Bražėnui nebuvo lemta žūti. Jis su šeima emigravo į Vokietiją, iš ten 1949 m. – į JAV. Įstojo į Konektikuto valstijos Bridgeporto inžinerijos institutą. Jį baigęs kurį laiką dirbo inžinieriumi įvairiose Konektikuto gamyklose ir įmonėse. Bendradarbiavo Amerikos lietuvių spaudoje – „Drauge“, „Darbininke“, „Vienybėje“, „Dirvoje“, „Laisvojoje Lietuvoje“, žurnale „Į laisvę“ ir kt., vėliau ir viešojoje Amerikos spaudoje, kurį laiką redagavo konservatyvų Floridos laikraštį „Lee Constitution“. Aktyviai įsitraukė į Amerikos visuomeninių antikomunistinių organizacijų veiklą. 1955 m. V. Bražėnas gavo Amerikos pilietybę. 1960 metais įstojo į pačią aktyviausią antikomunistinę Amerikos organizaciją „John Birch Society“, lėmusią jo gyvenimo pilnatvę. Kaip šios organizacijos narys, V. Bražėnas kelis kartus apvažiavo visą Ameriką, skaitydamas paskaitas apie žudikišką komunizmo ideologiją, Baltijos šalių okupaciją, komunistų čia vykdytą siaubingą tautų genocidą. Iš pradžių jis aplankė visas lietuviškas diasporas, po to daug metų švietė Amerikos jaunimą,

lankydamasis jų vasaros stovyklose, aktyviai spausdindamas savo straipsnius, kalbėdamas per Amerikos radiją ir televiziją. Dar būdamas Amerikoje parengė ir išleido savo politinės publicistikos knygą „Sąmokslas prieš žmoniją“ (1975, antrasis knygos leidimas – 1978, trečiasis – 1997 jau Kaune).

Lietuvai atgavus nepriklausomybę 1994 m. V. Bražėnas su žmona Eda atvažiavo į Lietuvą. Supratęs, kad nepriklausomoje Lietuvoje įvykęs komunistinis perversmas vėl į pašalius nustūmė tautą, neišdavusią ir nekolaboravusią su komunistiniu režimu, V. Bražėnas nutarė grįžti į Lietuvą, nes čia jo išmintis ir aštri, sąmojinga įgudusio feljetonisto, politologo antikomunisto plunksna yra reikalingiausia. Pradėjo bendradarbiauti su dar išlikusia laisvos minties spauda „XXI amžiumi“, „Tremtiniu“, „Lietuvos aidu“. 2003 m., mirus žmonai Edai, sugrįžo į Lietuvą, kaip jis pats rašė, „padėti krašto patriotams, kovotojams už 50 metų komunistinės valdžios nuterioto krašto sielą ir prisidėti prie grumtynių už Lietuvos nepriklausomybės išsaugojimą“ (Bražėnas V. Priminimai bendražygiams. V., 2003, p. 15).

Komunistinį perversmą Lietuvoje 1992 m. jis įvardijo taip: „Čia atsitiko lygiai tas pats, kas jau buvo Rusijoje, kai rusiški socialdemokratai tapo bolševikiniais komunistais. Dabar, kai bolševikai formaliai nėra valdžioje, atrodo, kad istorijos ratas sukasi atgal, nes daugelis tų, kurie buvo komunistais, dabar vadinasi socialdemokratais. Daugeliu jų negalima pasitikėti“ (Bražėnas V. Ten pat, p. 15).

Gyvendamas Lietuvoje V. Bražėnas viešojoje spaudoje – laikraščiuose „XXI amžius“, „Tremtinys“, „Lietuvos aidas“, „Laisvas laikraštis“ ir užsienio spaudoje paskelbė per 100 straipsnių, parašė ir išleido knygas „Nauja pasaulio santvarka“ (2000), „Po dvylika vėliavų“ (2005), „Priminimai bendražygiams“ (V., 2009). Iki pat saulėlydžio rašė dar vieną knygą. Jos baigti jau nespėjo.

Mūsų, jo mokinių ir bendražygių, atmintyje Vilius Bražėnas išliko ne tik kaip nuoseklus kovotojas prieš komunizmą ir jo nuo-

dingą metastazę – globalizmą, bet ir kaip kantrus Mokytojas, dažnai mus surinkdavęs prie jaukaus stalo aptarti Lietuvos politikos aktualijų, leisdavęs išsikalbėti, net pasiginčyti, mokęs mus politinio švietimo darbo organizavimo informacinės visuomenės kontekste (Voverienė O. Vilius Bražėnas. Gyvenimo prasmę atradęs kovoje prieš komunizmą // *Laisvas laikraštis*, 2010, spalio 16–23).

Jo testamentinė knyga „Priminimai bendražygiams“ – tai Mokytojo nužymėtos politinio darbo gairės jo mokiniams ir beldimasis į dar neprabudusių iš komunistinio raudonmiegio tautiečių širdis, akinimas busti ir keltis, nenuleisti kovos vėliavos, kol iš visos tautos dvasios nebus išvarytas jos nuožmus okupantas. Nors praėjo jau dvidešimt metų, kai atgavome nepriklausomybę, po 50 metų žiauraus fizinio ir dvasinio tautos genocido padorioji ir mąstanti Tautos dalis iki šiol jaučiasi nesaugi, gyvenanti tarsi šalia veikiančio ugnikalnio, kuris kiekvieną minutę gali išsiveržti. Lietuva visą laiką jaučia Rusijos kvėpavimą į nugarą ir jos politinį spaudimą įvairiausiais gyvenimo atvejais: „dėl tranzito teisių per Lietuvą į Kaliningradą, į uostamiestį, į sritį, kuri anksčiau vadinosi Rytų Prūsija. Rusija derėjosi su Europos Sąjunga, kad išgautų „bevizį priėjimą“ prie uosto per Lietuvą. Tai reiškia, kad ir Rusija, ir ES ignoruoja Lietuvos suverenitetą. Ir Rusijos generolai Kaliningrade, kuris yra ne tik uostas, bet ir milžiniškas karinis rajonas, pakartotinai yra išreiškę grasinimus – kaip lengva būtų peržygiuoti Lietuvą per kelias valandas, jei Lietuva nesuteiks jiems to, ko jie pageidauja. Mano sutinkami Lietuvoje žmonės puikiai žino Vladimiro Putino biografiją, faktą, kad jis buvo aukštas pareigūnas buvusioje KGB. Jie netiki, kad jis galėtų būti Lietuvos draugas“ (Bražėnas V. Ten pat, p. 16).

Savo publikacijose viešojoje Lietuvos spaudoje Vilius Bražėnas, kaip prieš geroką šimtmetį Vincas Kudirka, akino tautiečius vietoj skundimosi tamsa uždegti bent vieną žvakelę, sklaidančią tamsą, vietoj dejavimų dėl padėties ir skurdo kurti aktyvių piliečių kovotojų prieš tamsą branduolius. Jie turėtų uždegti tiesos

žvakes ir žibintus visoje Lietuvoje... „Tada ir raudonojo melo rasale užmarinuoti ir dar neatsidvokę istorikai nedrįstų dergti Lietuvos garbingą istoriją ar bent negautų valstybinių tribūnų valstybės istorijai niekinti... Lietuvą bus lengviau tokių branduolių pagalba pakelti iš apačios, negu iš viršaus aukštiems pareigūnams, ne kartą pamirštantiems, kuriai valstybei ir kuriai tautai jie turi tarnauti“, – teigia knygos autorius (Bražėnas V. Ten pat, p. 21).

Straipsnyje „Pakelti Lietuvą iš apačios“ V. Bražėnas pateikė gerai apmąstytą patyrusio politiko, teoretiko ir praktiko bei talentingo politinės veiklos organizatoriaus metodiką, kuria Seimo rinkimams suburti turėtų naudotis „politiniai branduoliai“.

Svarbiausias tos metodikos principas, žadinant ir buriant tautiečius, – ne nurodinėti „gelbėtojus“ ar „geruosius“, „o politikos prožektorių šviesą nukreipti į tikrus ar pagrįstai „galimus“ Lietuvos valstybės ir mūsų Tautos priešus. Būtina veikti atsakingai, tik įstatymų ir etikos ribose“ (Bražėnas V. Ten pat, p. 29).

Kreipdamasis į tautiečius katalikus, per Seimo rinkimus balsuojančius už svetimuosius, publicistas jiems primena popiežiaus Jono Pauliaus II mintį apie tautiškumą ir kultūrą: „Siekiant užtikrinti naujajai Europos vienybei ilgalaikį stabilumą, privalu įsipareigoti, kad ji bus grindžiama etiniais principais, kadaise tapusiais Europos pagrindu, drauge reikia suteikti erdvės reikštis kiekvienos tautos kultūros bei tradicijų turtingumui ir įvairovei“ (Bražėnas V. Ten pat, p. 32). Čia pat publicistas šią Šventojo Tėvo mintį komentuoja: „Vargu ar galima manyti, kad Archangelskas yra Europos dalis, kad jo kultūra padės reikštis kiekvienos tautos kultūros tradicijų turtingumui ir įvairovei“ (Ten pat).

Tautiečius patriotus knygos autorius akina mūsų laikų informacinės visuomenės kontekste nelikti politikos ignorantais, tamsuoliais ir nors retkarčiais pasižvalgyti „už kiemo tvoros“. O ten retas žurnalistas ar politikas, analizuodamas Maskvos laikyseną, pamini nesuvaldomą rusišką imperializmą kaip pagrindinį Maskvos politikos akstiną. JAV politikoje dažnai įžiūrimas „hegemo-

nijos“ akstinas. „Tačiau JAV politikos kritikai retai nurodo į hegemonijos priešingybę – į globalizmą. O tam yra rimto pagrindo: JAV akademiniame žiniasklaidos ir politiniame elite vyrauja globalinės utopijos idėja. Todėl pasitaiko politinių sprendimų, priešingų net JAV interesams. Tad pačioje Amerikoje dabar yra kritikuojamas administracijos karas prieš Sadamą ne tiek už tai, kad yra kariaujama, kiek už tai, kad kariaujama vienašališkai, be aiškaus Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) palaiminimo“ (Ten pat, p. 27).

Straipsnyje „Tautos išlikimas globaliniame ciklone“ V. Bražėnas lietuviams primena popiežiaus Benedikto XV įspėjimą: „Pasaulio valdžios atėjimo ilgisi visi blogiausi ir iškrypėliški elementai. Tokia valstybė panaikintų visus tautinius lojalumus. Joje nebūtų pripažįstamas joks tėvo autoritetas virš jo vaikų ar Dievo viršenybė virš visuomenės. Jei tokios idėjos bus įgyvendintos, tai neišvengiamai seks dar negirdėtas teroro viešpatavimas“ (Bražėnas V. Ten pat, p. 80). Popiežiui Benediktui XV antrino ir kitas Šventasis Tėvas – Jonas Paulius II. Jis globalinę pasaulio valdžią irgi įvardijo kaip teroro valdžią, jei ją „sugebėtų sukurti arba lenininis marksizmas, arba demokratinis kapitalizmas“ (Bražėnas V. Ten pat).

Žymus Rusijos disidentas Vladimiras Bukovskis vienoje iš savo viešų kalbų Europos Sąjungą pavadino pabaisa (monster), kuri turi būti išardyta, ir kuo greičiau, tuo geriau, kol ji dar neišsigimė į totalitarinę valstybę – tarpinį etapą į pasaulinę valdžią ir tautų sunaikinimą. Jis priminė, kad tokių planų turėjo L. Trockis ir V. Leninas.

Ispanų kilmės Amerikos filosofas Santajana mėgdavo kartoti: „Žmogus kojomis turi remtis į savąją Žemę, o akimis – aprėpti visą pasaulį“. Jam antrina ir V. Bražėnas, sakydamas, kad tauta gali būti laiminga ir kūrybinga tik turėdama savo valstybę, bet globalizmas – tai „tautų gripo“ ideologija, skleidžianti visuotinį kosmopolitizmą ir žudo tautas, kurios pasaulio gobšiems susimokėliams bando pastoti kelią į jų siekiamą pasaulinę politinę valdžią. Čia pat politologas primena garsiąją Stalino tautų dvasinio žudymo formulę, jo taikytą greta fizinio jų naikinimo: „Jei suge-

bėsime sunaikinti bent vienos kartos tautinę savigarbą ir patriotizmą, būsime nužudę tautą“. Panašu, kad komunistai, Lietuvoje sunaikinę jau dviejų kartų tautinę savigarbą ir patriotizmą, gali triumfuoti ir dėl to nuolat laimi Seimo rinkimus.

Savo knygoje Vilius Bražėnas apeliuoja į Lietuvos patriotų, ypač jaunimo, sąžinę, kviesdamas „įsijungti į statybą dvasinių užtvarų tautų žudikų idėjų įsiskverbimui į tautos sąmonę bei pasąmonę... Ypač mūsų jaunimas turėtų pakilti į ideologinį partizaninį ir po to organizuotų pulkų karą už tautos išlikimą... Senoji karta privalo skirti laiko ir energijos mokyklų vaikų patriotiniam ugdymui. Tai gali padaryti organizuodami ideologines moksleivių organizacijas, kaip valančiukus, kudirkaičius, jaunuosius šaulius, skautus, ateitininkus. Studentai turėtų tapti tų moksleivių organizacijų vadovais... Mūsų visų Motina Lietuva po kelių istorinių avarijų, po pasaulinio karo ir okupacijų dar vis nesveikuoja. Jos slaugymas reikalauja mūsų visų – nuo jauniausiųjų iki vyriausiųjų – pastangų. Lietuva per ilgai užsigulėjo ant kairio šono. Jau metas apsukti ją ant kito šono ir, gal netrukus, prikelti iš ligos patalo“ (Bražėnas V. Ten pat, p. 83).

Po patriotiško jaunimo eisenos Gedimino prospektu Kovo 11-ąją kilęs didžiulis ir iki šiol netylantis triukšmas viešojoje erdvėje, eskaluojamas ypač aktyviai vyresniosios kartos politikų ir kairiųjų, ir dešiniųjų, pravardžiuojant 15–17-mečius jaunuolius „fašistais“ ir „naciais“, rodo, kaip jie visi išsigando.

Ne be pagrindo. Jie puikiai orientuojasi geopolitikoje ir supranta, kad Lietuvą jau pasiekė visoje Europoje (Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Danijoje, Norvegijoje, Švedijoje ir t.t.) vykstanti politinių paradigmų kaita. Objektyviai ateina laikas kiekvienai ideologijai gyventi ir mirti.

Dar prieš 15 metų politinių paradigmų kaitos ateitį išpranašavo Čekijos Prezidentas Vaclavas Havelas. Savo viešose kalbose Jis ne kartą akcentavo, kad baigiasi dabartinių ideologijų – kairės ir dešinės – kova ir konkurencija tarp jų dėl valdžios ir kad

aušta naujos politikos aušra, kai tarpusavyje konkuruos ne ideologijos, o idėjos.

Kita Vaclavo Havelo plačiai propaguojama idėja buvo, kad „politika neprivalo būtinai ir visiems laikams likti tik valdymo profesionalų rankose. Jautrią širdį turintis, kažką aukščiau savęs esantį gerbiąs ir nieko nebijantis elektrikas gali paveikti visos tautos istoriją. Yra galima ir „antipolitiška politika“. Politika iš apačios, žmogaus, o ne aparato politika, iš širdies, o ne iš tezės kylanti politika“ (Havelas V. Kas žmogaus galioje. V., 1994, p. 122).

Šviesaus atminimo Vilius Bražėnas visiškai pritarė Vaclavo Havelo minčiai, kad šiuo metu visoje Europoje vyksta politinių paradigmų kaita. Tik jis labai aiškiai ir vienareikšmiškai artikuliavo mintį, kad naujosios politinės paradigmos esmė glūdi ne V. Havelo neapibrėžtų idėjų konkurencijoje ir kovoje, o labai ryškiai aštrėjančioje ir jau apibrėžtoje globalizmo ir nacionalizmo kovoje. Tai – ideologinė kova. Ir ją anksčiau ar vėliau turi laimėti nacionalistai. Tai yra vienintelis kelias išlikti Europos tautoms, dar neištirpintoms globalizmo katile. Tai tautų gyvybės, išlikimo, jų garbės kelias. Ir jis bus laimimas tik žūtbūtinėje dvasinėje kovoje.

Politologo nuomone, Lietuvoje labiausiai trūksta organizuotos ir vieningos politikos „iš apačios“ – „branduolinės energijos“ visuose Lietuvos miestuose ir kaimuose, šviesuolių patriotų, kurie neštų žmonėms prometėjišką tautiškumo liepsną, visoje Lietuvoje įžiebtų tautiškumo žiburius, sklaidančius nusikalstamą iki šiol mus valdančiųjų tamsą, įvardijant tos tamsos skleidėjus ir aršiausius mūsų Tautos ir valstybingumo priešus. Tie žiburiai savo sąžiningumu, teisingumu ir išmintimi turėtų vesti tautą į jos Pažadėtąją žemę, nušviesti jai kelius ir takus, einant į savo dvasinę ir materialiąją gerovę (Voverienė O. Publicistas, pranašo žvilgsniu žvelgęs į Europos politinę ateitį // *Laisvas laikraštis*, 2011, balandžio 9–15, p. 20).

Dėl visų didžiausių Lietuvos negandų politologas kaltina dabartinius mūsų intelektualus, kurie „akli aplinkai“: „Intelektualų

atsiribojimas nuo visuomenės pilietinio švietimo ir nuo Europai tradicinės krikščioniškos dvasios gynimo leido įsišaknyti įvairios kilmės materializmui ir kosmopolitizmui, – kitame straipsnyje rašo V. Bražėnas. – Tautos moralės reikalai, ypač jaunimo auklėjimas, daug kur užleistas Antikristo legionieriams... Yra politologų, kurie skundžiasi, jog esą sunku rasti aiškių skirtumų tarp kairės ir dešinės tradicinių partijų. Tačiau daugelis žymiausių JAV politologų jau seniai teigia, jog dabar varžybos vyksta ne tarp kairės ir dešinės, o tarp globalizmo ir nacionalizmo“ (Bražėnas V. Ten pat, p. 86). Džiaugiasi, kad nacionalizmas, kad ir kaip jį stengtųsi suniekinti globalistai, Europoje ne slūgsta, bet kyla. Tik Lietuvoje jo mažoka. Patyręs politologas teigia: „Jeigu be kovos atsisakysime Nepriklausomybės ir per tai neišvengiamai tautinio identiteto, įstumsime tautiškumą, kurį bandoma sutapatinti su nacizmu, į „pasaulio piliečių“ (tokių kaip T. Venclova – *O. V.*) mėsmalę, Europos ateities tautos – jų likučiai – mūsų kartą, ypač jos elitą, galės apkaltinti „Tėvynės išdavimu“. Ateities kartoms būtų siaubinga gyventi religiškai, dvasiškai, kultūriškai bespalviame pasaulyje, apgyvendintame pilkų asmenybių... Mūsų visų pareiga užtikrinti, kad ši generacija garbingai perduotų estafetės lazdelę sekančiai generacijai. Viešpats gal neklaus mūsų „Ar tau pavyko?“ bet tikriausiai klaus: „Ar bandei?“ (Bražėnas V. Ten pat, p. 87).

Pabaigos žodyje, tarsi atsisveikindamas su savo Tauta ir bendražygiais, V. Bražėnas rašė: „Didžiuokitės, Sesės ir Broliai, savimi. Tačiau ypač didžiuokitės sava Tauta, sava Tėvyne Lietuva. Lietuvos žemės syvai tūkstantmečiais išlaikė kovingais Lietuvos dvasios ir kardo karius. Didžiuokitės sava Tauta, nepaniekindami kitų. Baltijos kelias suteikia tam pagrindą... Mūsų istorijoje pirmavo ir toliau turi pirmauti „PAREIGA TĖVYNEI“. Pareiga Tėvynei išrikiavo Lietuvos raitelius Juodosios jūros pakrantėje, Saulės mūšio laukuose ir Žalgiryje. Ji subūrė kovotojus Pilėnuose ir partizanų bunkeriuose. Pareiga Tėvynei uždėjo ant Lietuvos vadų Europos nuo mongolų gynėjų šarvus didžiausiame Europos valstybių suva-

žiavime Lucko pilyje... Pareigos Trimitų pašaukti savo didžiąja auka ir beginkle narsa pagerbė už Kovo 11-osios Nepriklausomą Lietuvą kovoję ir žuvę tautiečiai... Kova tebesitęsia. Anot šviesios atminties kun. Stasio Ylos: „Kas liaujasi kovojęs – miršta“.

Neatsukime nugaros Lietuvos kovų istorijai ir PAREIGAI TĖVYNEI. Mus mato kovose žuvusių lietuvių vėlės. Mūsų žodžius su darbais lygina mus stebintis jaunimas. Gal galima gražiomis kalbomis, be pasiaukojančios veiklos, apgauti vyresniąją kartą. Tačiau vargu ar kam pasiseka tuo būdu apgauti jaunimą“ (Bražėnas V. Ten pat, p. 203).

Būkime verti Jo atminimo.

2011 m.

5.3. PAGRINDINĖS TAUTOTYROS KRYPTYS

Kaip įprasta sakyti, pirmiausia buvo „Žodis“. Ir tas žodis buvo sovietinio filosofo Arvydo Šliogerio, vienoje iš televizijos laidų paskelbusio, kad „patriotas – tai idiotas, ir kuo didesnis patriotas, tuo didesnis idiotas“, kad „tauta – tai stabas, kuriam nedera melstis“, o jam pačiam, kai sėdi ant upelio kranto ir gaudo upėtakius, visiškai tas pats, ar jis lietuvis, ar upėtakis. Į A. Šliogerio diriguojamą chorą įsitraukė kiti filosofai – L. Donskis, A. Terešinas, M. Ivaškevičius ir skardžiabalsės mergelės Nerija Putinaitė bei Nida Vasiliauskaitė, ypač šlykščiai niekinančios tautai šventus dalykus ir žymiausius jos žmones.

Dr. Edvardas Kriščiūnas, apžvelgęs Lietuvą nutautinančių „lakštingalų“ žygius, viename iš savo straipsnių rašė apie tų istorikų ir filosofų veiklos parsidavėlišką prigimtį kuriant lietuvių tautą žudančią kosmopolitinę Lietuvos istorijos doktriną.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę iš Vakarų atšliaužusi globalizacija, kaip ir sovietinės okupacijos metais pavergtų tautų rusifikacija, žymaus JAV politologo P. Bjukineneo teigimu, siekia

sugriauti tautines kultūras ir tautines valstybes. „Šioji didžiųjų tarptautinių monopolijų finansuojama Europos tautų kosmopolitizacija, – rašė E. Kriščiūnas, – mus, lietuvius, užklupo nepasiruošusius“ (Kriščiūnas E. Kosmopolitinės Lietuvos istorijos doktrinos bruožai ir tikslai // *Lietuvos aidas*, 2008, kovo 20, p. 1).

Su širdgėla straipsnio autorius rašo: „Dabartinė valdžia – Prezidentūra, didžioji Seimo dalis, Vyriausybės ministrai – nesirūpina lietuvių tauta, nesaugo jos kultūros... išduoda tautos interesus. Valdžios žmonės abejingi tautos reikalams arba yra kosmopolitinių pažiūrų. Demokratija reiškia Tautos valdžią. Dabar demokratija Lietuvoje vis labiau silpsta ir įsigali milijonierių klanų valdžia. Mūsų Tėvynėje demokratija virto oligarchiniu režimu. Lietuvos oligarchai („Maxima“, „Dujotekana“, I. Paleičiko naftos imperija ir kt.), nupirkę didžiausių politinių partijų vadus, tarnauja ne lietuvių tautai, o kosmopolitinėms jėgoms. Valdžia vis labiau tolsta nuo tautos reikalų ir tampa kosmopolitinė. Neretai valdžios pareigūnai įsijungia į lietuvių tautos nutautinimą“ (Seimo narys ir švietimo ministras G. Steponavičius ir ypač jo viceministrė N. Putinaitė – *O. V.*) (Kriščiūnas E. Ten pat).

Griaunama lietuvių kalba (lenkų tautinės mažumos imperialistinės užgaidos), klastojama Lietuvos istorija, tyčiojamasi iš tautos praeities, iš mūsų didžiųjų žmonių, jaunajai kartai stengiamasi įskiepyti nevisavertiškumo kompleksą. Briuselio biurokratija siekia lietuvius padaryti dvikalbius, įpareigodama užsienio kalbą padaryti privalomą nuo 2-os klasės. Kas nepavyko Lietuvoje padaryti Maskvai, tą rengiasi padaryti Briuselis.

Istorikai A. Bumblauskas ir A. Nikžentaitis kaip epidemiją Lietuvoje platina kosmopolitinę istorijos sampratą, kuria tyčiojamasi ir niekinama Lietuvos praeitis.

Kosmopolitine istorijos doktrina siekiama sugriauti tautinę lietuviškąją istoriografiją, pakeičiant ją antilietuvišku teoriniu modeliu. Pagal tą kosmopolitinę istorijos doktriną, lietuvių tauta nėra savitas istorijos veiksnys, savosios istorijos kūrėja. „Fanatiškiau-

sias kosmopolitinės krypties atstovas A. Bumblauskas aiškina, kad lietuvių tauta net savosios kultūros neturi. Esą kultūros vertybių lietuviai prisirankiojo iš Europos. Todėl, anot A. Bumblausko, lietuviai, neturintys savo kultūros, negali būti ir savo istorijos kūrėjai“ (Kriščiūnas E. Ten pat).

Kitas kosmopolitinės istorijos doktrinos bruožas – nihilistinis požiūris į savo gimtąją kalbą ir istoriją. „Nihilizmas daro daugiausia žalos tautiškumui, kadangi toks požiūris mato vien klaidas, išdavystes, intrigas, kitais žodžiais tariant, vien tamsiąją istorijos dalį“.

Nihilistams, piktybiškai šmeižiantiems Lietuvą ir jos didžiuosius žmones, straipsnio autorius priskyrė istoriką E. Gudavičių, Vytautą Didįjį išvadinusį „šunsnukiu“, rašytoją Marių Ivaškevičių, savo romane „Žali“ šlykščiai išsityčiojusį iš pokario partizanų vadų, laisvės kovotojų ir pademonstravusį tipišką pokarinio stribo mentalitetą; neva „filosofę“ N. Putinaitę, savo rašliavoje apšmeižusią visą Lietuvos romantikų kartą, prikėlusią Tautą atgimimui ir dr. Joną Basanavičių drįsusią išvadinti apolitišku psichiniu ligoniu. (Už tokį „žygdarbį“ ji buvo Lietuvos Prezidento Valdo Adamkaus apdovanota aukštomis pareigomis, tapo jo padėjėja, o dabar net patikėtas jaunosios lietuvių kartos auklėjimas, jai tapus švietimo viceministre). Jos stulbinanti karjera – šlykštus valdžios spyris Tautai į veidą.

Istoriko E. Kriščiūno nuomone, „Nihilizmas kursto panieką savo tautai, ugdo jos nevisavertiškumo kompleksą, tampa net savotiška neuroze. Pagal nihilistinį požiūrį, tautos praeitis yra menkavertė, joje – tik protėvių klaidos, išdavystės, tautos praeitis vargana, todėl daroma išvada, kad nevykėlė yra ir dabartinė lietuvių tauta. Kitais žodžiais, kokia tautos praeitis, tokia ir pati tauta. Jei praeitis niekinga, niekinga yra ir tauta, kuri yra tautos istorinio gyvenimo kūrėja. Todėl nihilistinis požiūris į gimtąją istoriją tampa dabartyje veikiančia idėjine piktybe“ (Kriščiūnas E. Ten pat).

Kas žino, gal kaip tik šių idėjų veikiamas vienas Lietuvos istorijos instituto vadovų Darius Staliūnas istorikų suvažiavime pareiškė, kad iš Lietuvos istorijos mokslo reikia išmesti sąvoką „lietuvių tauta“, nes esą tokio dalyko iš viso nėra, kadangi istorijoje veikia tik atskiri asmenys, organizacijos ir partijos (Kriščiūnas E. Ten pat).

Vladas Terleckas savo straipsnyje „Ar senoji Lietuva atsiliko nuo Europos?“, kritikuodamas už nutautėjimą tuos pačius istorikus kosmopolitus, ypač akcentuoja A. Nikžentaičio nesąžiningai atliktą tyrimą, pateiktą habilitacijai, kuris, beje, Mokslo tarybos buvo patvirtintas, apie pagoniškosios Lietuvos kariuomenę, kuri neva buvo labai atsilikusi nuo Vakarų Europos. Straipsnyje pateikęs daugybę priekaištų istorikui, Vladas Terleckas įrodė, kad viskas buvo atvirkščiai. Net tada Lietuvos kariuomenė ne tik nebuvo atsilikusi to meto pasaulio karo technikos pažangos požiūriu, bet, palyginti su kitomis su Lietuva tada kariavusiomis valstybėmis, turėjo ir daug ką, parodančio tos kariuomenės pozityvų vaizdą.

Apibendrinęs savo straipsnio mintis Vladas Terleckas rašo: „Skaudu, kad Tautos praeities niekinimas, vien neigiamybių kėlimas sklinda kaip užkratas. Stokojame Tautos išdidumo ir suvokimo, kad kertamos mūsų Tautos išlikimo šaknys. Gal dalis tautiečių drovisi patriotizmo, kai iš jo politologas R. Lopata tyčiojasi vadindamas lituanobambizmu, o LDK vadovus – „plėšikais“ ir „reketininkais“, filosofuojantis A. Šliogeris – idiotizmu. Net režisierius R. Tuminas leido sau pasakyti: kas antras lietuvis yra nevykėlis, esame žudikai ir vagys (Cit. pagal *Kultūros barai*, 2002, Nr. 2, p. 42–43; Vladas Terleckas. Ar senoji Lietuva atsiliko nuo Europos? // *XXI amžiaus horizontai*, 2002, birželio 26, p. 4).

Dabartiniai intelektualai turi prisiimti atsakomybę už bendrą psichologinį klimatą dabartinėje Lietuvoje. Tai jų kraštutinis cinizmas sukūrė Lietuvoje tokią situaciją, kad didelė dalis lietuvių, apimti nevilties, savo vaikus skatina kuo greičiau emigruoti, nes

Lietuvoje nemato nei savo, nei savo vaikų ateities. Dalis gyventojų nedalyvauja jokiuose rinkimuose, o dalis yra pasiruošusi balsuoti už bet kokius uspaskichus (Plumpa P. Lietuva eina fizinio išnykimo ir moralinės degradacijos link / Užrašė G. Visockas, 2008, vasario 6, p. 1, 3).

Tokiame socialiniame, ekonominiame ir Lietuvos istorijos tyrimų fone brendo ir naujausios lietuviškosios tautotyros kryptis. Pradžią jai davė Romualdo Grigo knyga „Pralaimėjęs Kainas (Kritinė istoriografinė apybraiža)“ (V., 1991, 220 p.). Joje filosofas aptarė kainiškąją bolševizmo prigimtį, konstatavęs, kad bolševizmas – „tironiškiausia, totalitariškiausia Naujųjų amžių diktatūros sistema. O Stalino politinį credo galėtume įvardinti kaip bolševizmo teorijos bei praktikos ir rusiškojo didžiavalstybinio nacionalizmo hibridą“ (Grigas R. Pralaimėjęs Kainas. V., 1991, p. 18).

Bolševizmo ideologiją knygos autorius vadina kitiems savo valią diktuojančia kainiškąja žmonijos padermės ideologija, kuri laikosi tik jėga, „slopindama ir šiaip iki to užslopintą žmonių sąmonę ir pilietinę saviraišką. Toks buvo ir pasilieka bolševizmas. Jis gajus tol, kol tarsi vampyras maitinasi išlikusiu ir palaikomu žmonių tamsumu, nuniokota jų dvasia ir istorijos sukurta jų sąveika... Bolševizmo sistemoje per daug akumuliuoto fiziologinio žiaurumo ir neapykantos, brutalumo ir žmogaus prigimtinių teisių neigimo, per daug militarinės jėgos ir vulgaraus utopizmo, įteisinto bandos instinkto ir baimės prieš laisvą žmogų ir jo dvasią, per daug akumuliuotos rafinuotos demagogijos ir klastos, nukreiptos skaldyti žmonių bendruomenes, priešpastatyti tautas viena kitai, siekiant vienintelio tikslo – išsaugoti pačios istorijos pasmerktą imperiją“ (Grigas R. Ten pat, p. 214, 216).

„Bolševizmas, ypač jo stalinistinė atmaina, knygos autoriaus nuomone, rėmėsi žmogaus prigimtyje tūnojusiais kultūros užspaustais instinktais, tingumu ir vergišku įsiteikimu, gyvuliška baime ir pavydu, kerštu ir neapykanta... Bolševizmas ne tik juos (tuos instinktus – *O. V.*) išlaisvino, bet ir suteikė jiems tariamą prasmin-

gumą, kurį proporcingai stiprino naikinamos kultūros, ypač jos dvasinio-dorovinio komponento, klodas. O įgimtas žmogaus altruizmas – aukojimasis artimui ir bendruomenei, tapo suvalstybintu ir tuo pačiu išsigimusiu“ (Ten pat, p. 20).

Bolševizmui pavyko sukurti „naują žmogų“ su „nauja sąžine“ ir nauju „mąstymo tipu“.

Pagrindinis naujo žmogaus – *homo sovieticus* bruožas – „miegančio piliečio sindromas“. Tai – „tamsūs, užguiti, neiniciatyvūs ir pavydūs kitų sėkmei žmonės. Jiems būdingas nuolankumas prieš poną, prieš valdininką, prieš bet kokią valdžią“ (Grigas R., p. 183; Ten pat, p. 32). „Miegantis pilietis“ ir diktatūra – du tos pačios sistemos organiškai suaugę dvyniai (Siamo sindromas). Tokius piliečius komunistų partija išugdė prievarta, smurtu ir masinėmis žudynėmis.

„*Homo sovieticus*, – teigia knygos autorius, – tapo susvetimėjęs, pasimetęs, agresyvus ne tik aplinkiniams, įprastai tvarkai, bet ir sau. Jam tapo būdingu atvirai reiškiamas egocentrizmas (individualių interesų suabsoliutinimas) ir pragmatinė materialinė orientacija... Jis jau nebeturi sugebėjimo suvokti, kad nykstantis jo dvasingumas daro jį ne tik agresyvų, bet ir neatsparų socialinėms ir fizinėms negandoms“ (Ten pat, p. 185).

Tokį žmogiškųjų resursų palikimą Lietuva rado atkūrusi nepriklausomybę. Per dvidešimt Lietuvos nepriklausomybės metų jis beveik nepakito. Apie 50 procentų mūsų tautiečių iki šiol tebėra *homo sovietikai*, sergantys „miegančiojo piliečio sindromu“. Jautriausias indikatorius, kuriuo tikrinamas žmonių pilietiškumas, yra rinkimai. „Miegančiojo piliečio sindromu“ sergantys žmonės paprastai sudaro politinę balą. Jie piktybiškai neina balsuoti, bet daugiausia burnoja ir keikia valdžią, kad ir kokia ji būtų.

Kita vertus, bet kokie staigūs revoliucinio pobūdžio pasikeitimai, o tokie pas mus Lietuvoje vyko ir vyksta, knygos autoriaus nuomone, nuo evoliucinių skiriasi jau tuo, kad ant bangos išmeta susikaupusį purvą, tarp jų ir žmogaus žemiškosios prigimties purvą

(Grigas R. Ten pat, p. 183)... „Tokių lūžių metu išmintingesnis brutalesniojo dažnai nustumiamas į šalį arba pats bevelija likti šešėlyje, puikiai suvokdamas, kad jam dar neatėjo metas, kad pasirodęs tribūnoje jis paprasčiausiai bus apdrabstytas purvu tų, kurie politikos dėka dabar vaduojasi nuo kankinusio juos nepilnavertiškumo“ (Ten pat).

Knygos autoriaus nuomone, „Šiandien mes gyvename ne tik savojo lietuviškojo savitumo, bet ir apskritai dvasinės kultūros griuvėsiuose. Liūdniausia tai, kad daugeliui žmonių tie griuvėsiai – patogus būdas įsitvirtinti gyvenime, patenkinti savo grynai egocentrinius interesus, deformuotai įsisavinti individualizuotą erdvę, ar tai būtų politikos, daiktų, ar abi puses apimantis pasaulis“ (Grigas R. Ten pat, p. 187). Viena pagrindinių priežasčių, sukėlusių tokį dvasinį mūsų nuopuolį, yra tautiškumo praradimas. Filosofo nuomone, „Žmogus, praradęs tautiškumą, priklausymą tautinei kultūrai, sparčiai degraduoja doroviškai, nes jo ankstyvesne jėga nebeveikia vadinamoji socialinė kontrolė ir prasmingai veiklai nebemobilizuoja ankstesni bendruomeniniai tikslai“ (Grigas R. Ten pat, p. 195). Kita vertus, žmogus, praradęs tautiškumą ir dvasingumą, praranda savo gyvenimo atramos tašką, tikslus ir prasmę. Orientavimasis į vartojimą ir buities gerinimą žmogaus gyvenimui prasmės nesuteikia.

Šviesaus atminimo p. Vincenta Lozoraitienė, žymi prieškario nepriklausomos Lietuvos visuomenės veikėja ir viena aktyviausių moterų judėjimo vadovių, su širdgėla stebėjusi komunistinį perversmą Lietuvai atgavus nepriklausomybę, savo priešmirtiniame laiške giminaitei į Kauną rašė: „Išravėkite piktžoles ir jūsų darželiuose vėl rūtos sužaliuos“. Toje metaforoje – gili išmintis, kuria per 20 Lietuvos nepriklausomybės metų įsitikinome. Negalima pastatyti naujo valstybės rūmo, statybų aikštelėje neišvalius šiukšlių ir visokio purvo.

Tai puikiai suvokė išmintingas žmogus, nepabijojęs eiti prieš purvo srovę ir... rizikuoti savo akademine karjera, prof. Romual-

das Grigas, atgimusią Lietuvos nepriklausomą valstybę pradėjęs statyti savo knyga „Pralaimėjęs Kainas“ statybos aikštelės išvalymu. Kitas dalykas: kiek tą knygą yra skaičiusių arba bent mačiusių mūsų nutautėjusioje ir sumankurtėjusioje visuomenėje „miegančių piliečių“?

Bet tai jau ne Kūrėjo, bet visuomenės problema.

O filosofas R. Grigas, pasirinkęs atgimusios Lietuvos valstybės statytojo ir stratego kelią, juo ėjo ir eina toliau.

1994 metais jis paskelbė straipsnį „Tautos valstybingumo kontūrai“ pagal jo skaitytą pranešimą Nepriklausomo strateginių tyrimų centro susirinkime.

Straipsnyje jis aptarė tautos ir valstybės skirtybes: skirtingus tikslus ir skirtingas jų egzistencijos įtvirtinimo priemones. Anot mokslininko, „Svarbiausias tautos egzistencijos tikslas yra jos išlikimas ir socialinė evoliucija“ (Grigas R. // *Naujasis Dienovidis*, 1994, kovo 25, p. 2). „Valstybė – tai tautos organizacija, savęs teigimo būdas, forma. ...Gali būti normali, tautos lūkesčius, jos ypatybes bei šiuolaikinius civilizacijos reikalavimus atitinkanti valstybė (Šveicarija, Švedija) arba nenormali valstybė (kaip dabar Lietuva – *O. V.*), pajungta tautiškumo suniveliavimui, netgi likvidavimui“ (Ten pat).

Filosofo giliu įsitikinimu, „Valstybė ir jai atstovaujanti valdžia įsipareigoja piliečiams garantuoti jų saugumą, tvarką, o tautai – pilnavertę ateitį. Jeigu įsipareigojimai nevykdomi, tokia valdžia nei piliečiams, nei tautai nereikalinga“ (Ten pat).

Aptardamas normalios valstybės siekimo sąlygas filosofas išskiria šias: „ir individualus, ir grupinis, ir tautinis egoizmas, taip pat „kosmopolitinis“ indiferentiškumas (abejingumas tautiškumui) yra vienodai nepriimtini ir smerktini; pasirinkto tikslo siekimo priemonės bei kryptys turi būti evoliucinio pobūdžio (t.y. privalo „paklusti“ socialinės raidos dėsniams); pasirinktos tikslo siekimo priemonės bei keliai turi atitikti realias kultūros potencijas ir galimybes (t.y. ne tik materialinius išteklius, ekonominį

potencialą, politinę valdymo sistemą ar išorinę apsuptį, bet ir žmonių įpročius, jų mentalitetą, realiai susiklosčiusią kultūrą)“ (Ten pat).

Lietuvos valstybingumo plėtojimui filosofas pasiūlė tokias pagrindines kryptis-orientacijas:

orientacija į pilietinės demokratijos visuomenę;

orientacija į visuotinės gerovės valstybę;

orientacija į tautinio identiteto išsaugojimą ir plėtojimą;

orientacija į dvasinės, intelektualinės kultūros primatą;

orientacija į integravimąsi su demokratinio tipo tarptautinėmis bendrijomis“ (Grigas R. Ten pat).

Tokia Lietuvos valstybė ir sukurta, tik be tautinio identiteto išsaugojimo ir plėtojimo bei dvasinės kultūros primato.

Turime tai, ką turime, ką ir aptarėme skyriaus pradžioje. Dar daugiau, dvidešimt pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais Lietuva tapo kriminalizuota oligarchine-mafijine valstybe, kurioje daugelį valdžios įstaigų užvaldė galingi mafijos klanai, įsigalėjo kleptokratija, korumpuotų politikų ir oligarchų kontroliuojama santvarka. Straipsnio autorius įvardija tuos oligarchus, kurie yra susiję su nusikalstamo pasaulio, kaip dabar įprasta sakyti, „autoritetais“ (Grabauskas-Karoblis G. Fašizmo ir komunizmo renesansas // *XXI amžius*, 2011, vasario 4, p. 4).

Straipsnio autoriaus nuomone, 2004–2006 m. Lietuvoje įvyko kriminalizacijos lūžis – daugelį valdžios įstaigų užvaldė galingi mafijos klanai, įsigalėjo kleptokratija – korumpuotų politikų ir oligarchų kontroliuojama santvarka, buvo pradėti aršiai persekioti sąžiningi pareigūnai – ištremtas į Baltarusiją ir ten nužudytas saugumo pulkininkas Vytautas Pociūnas, iš Valstybinės mokesčių inspekcijos Telšių skyriaus pašalintas jos vadovas A. Bagdonas. Dabar mafijos taikiklyje atsidūrė Viešųjų pirkimų tarnybos vadovas G. Plytnikas, kiti (Grabauskas-Karoblis G. Ten pat).

Tokį palikimą iš 12 metų valdžiusios brazauskinės-kirkilinės valdžios perėmė Prezidentė Dalia Grybauskaitė ir premjeras An-

drius Kubilius. Visiškai išsipildė talentingo žurnalisto Kęstučio Žičkaus, irgi, matyt, tų pačių jėgų nužudyto, priešmirtinė pranašystė, kad Lietuvoje kuriama kleptokratinė santvarka.

Europarlamentaras Leonidas Donskis dabartinę Lietuvą vadina „mažąja Rusija“. Viskas, kas vyksta čia, – yra arba visiškai neseniai jau buvo Rusijoje. Viskas sinchronizuota. Petras Plumpa jau minėtame straipsnyje rašė: „Manau, kad Rusijoje į apyvartą sugrįžta visas daugiametis KGB įdirbis. Jeigu dėl Stasio Lozoraičio staigios ir neišaiškintos mirties galima buvo visaip galvoti, tai 2004 m. rugpjūtyje bandymas sunkvežimiu nustumti nuo plento kandidato į prezidentus Viktoro Juščenkos automobilį, jo apnuodijimas dioksinu tų pačių metų spalio mėnesį, Anos Politkovskajos nužudymas 2006 m. spalio mėnesį, Vytauto Pociūno nužudymas 2006 m. rugpjūtyje, Aleksandro Litvinenkos nunuodijimas poloniju ir mirtis 2006 m. lapkričio mėnesį turėtų atverti akis naivuoliams: po Čečėnijos karo metodas „močitj v sortire“ tapo dabartinės Rusijos politikos pagalbine priemone“ (Plumpa P. Ten pat). G. Grabauskas-Karoblis tą žmogžudysčių sąrašą papildo: 2005 m. Rusijoje buvo nužudytas gruzinų kilmės filosofas Timūras Kačarava, 2007 m. – žydų kilmės profesorius Nikolajus Girenka (Grabauskas-Karoblis G. Fašizmo ir komunizmo renesansas // *XXI amžiaus horizontai*, 2010, birželio 16, p. 1, 2).

Ar ne tokia pati ateitis laukia mūsų ir Lietuvoje?

…Apleido Dievas maldyklas ir sielas –
Ir dvasios votys, sąžinės raupai
Užgriuvo Lietuvą. Vagysčių maras
Į vieną duobę guldo mus visus...
...O ką daryt? Toliau gyventi šitaip?
Sugyvulėt? Pavirsti žvėrimi
Ir gerklę savo sąžinei pragraužti
(Kad būt ramiau) ir kūno malonumuos
Voliotis tartum kiaulei po purvyną?

Justinas Marcinkevičius, „Mažvydas“.

Tautos ir valstybės santykių tyrimo kryptis po R. Grigo straipsnio tapo svarbiausia tautotyros kryptimi. Čia per porą dešimtmečių paskelbta daugiausia straipsnių. Ši tema galėtų tapti disertacinio tyrimo tema.

Svariausi šios tyrimų krypties rezultatai atsispindėjo 2004 m. Lietuvių tautininkų sąjungos programoje, jos skyriuje „Tauta ir valstybė“.

Programoje dabartiniam Lietuvoje įsigalėjusiam gerovės valstybės modeliui priešpastatomas tautinės valstybės modelis, įtvirtinantis tautos konstitucinę teisę turėti ir kurti savo valstybę be jokių gudravimų, sukčiavimų ir nuolaidžiavimų nusikaltėliams bei svetimiesiems. Joje rašoma:

„Tauta – prigimtinė, savaiminė žmonių bendruomenė, susijusi bendra teritorija, kilme, kalba, gyvensena, tradicijomis, papročiais ir savimonės ryšiais, bendru istoriniu likimu.

Skirtingai nuo kitų, laisviau pasirenkamų ir mažiau įpareigojančių piliečių jungčių, tauta glaudžia savyje tiek prigimtinę, tiek ir dvasinę esmę. Gimstant įgyjama tautybė, vėliau, sąmoningo apsisprendimo kelyje, bręsta tautiškumas... Demokratija yra ne vien daugiapartinė sistema ir laisvi rinkimai. Demokratija valstybėje yra tuomet, kai visi piliečiai turi galimybes laisvai ir pasiturinčiai gyventi, kai valstybė rūpinasi tautos gerove. Įgyvendinti šį idealą galima tik tautinės demokratijos sąlygomis... Patikimiausias tautos vertybių ir interesų garantas, tautos laisvo vystymosi ir saugumo laidas, organizuotumo, politinės brandos ir apsisprendimo nepriklausomai kuri savąjį gyvenimą išraiška yra tautinė valstybė – tautos tvarkoma ir tautos gyvybingumą ir tęstinumą užtikrinanti valstybė. Atlikdama savo pareigas tautai, valstybė turi tvarkyti jos bendrąjį ūkį, nustatyti ir prižiūrėti bendrąsias teisines normas, reikalingas konstruktyviam žmonių sugyvenimui visuomenėje, ginti ir rūpintis savo piliečių interesais, kartu reikalaudama, kad piliečiai rūpintųsi valstybės interesais“ (*Tautininkų žinios*, 2004, Nr. 20(208).

Algirdas Endriukaitis griežtai kritikuoja Europos Sąjungos programą „Aktyvių piliečių Europa“, patvirtintą 2007–2013 metams, kurioje kalbama, kad ES piliečiams svarbu dalyvauti ES integracijos procese „ir taip ugdyti priklausymo Europai jausmą bei stiprinti Europos identitetą... Jei naujųjų valstybių narių piliečiai ir pilietinės visuomenės organizacijos atsisakytų aktyviai bei visapusiškai dalyvauti šioje veikloje, Europos raidai galėtų kilti rimtas pavojus“. Straipsnio autorius piktinasi, kad taip siūlomas europinis pilietiškumas, taip paneigiant naujųjų ES narių tautiškumą ir mano, kad po šia veidmainystės skraiste yra slepiamas Europos unitarinės valstybės siekis (Endriukaitis A. Tautinės valstybės atsisakymas – „Aktyvių piliečių Europa“ // *XXI amžiaus horizontai*, 2007, vasario 28, p. 2).

Žurnalistas Saulius Spurga straipsnyje „Ar išgyvensime atsisakę tautinės valstybės idėjos?“ cituoja filosofą Alvydą Jokubaitį, kuris tvirtina, kad „demokratija neturi kitos terpės skleistis, kaip tik tautinę valstybę. Čia yra tam tikro nepatogumo, nes nacionalizmo idėjos yra ne kartą susikompromitavusios. Vis dėlto, pasak filosofo, be tautinės individualybės demokratija praranda savo ribas, savo atstovaujamus piliečius ir tampa *kratos be demos*. Tai juo labiau dera įvertinti turint omenyje, kad nepaprastai turtinga Lietuvos praeitis ir kultūrinis paveldas turi didžiulį potencialą burti tautą, gaivinti jos kultūrą... Nusisukę nuo tautinės ir patriotinės valstybės idėjos tapome uolesni liberalizmo vertybių gynėjai nei daugelis Vakarų šalių, kurios vis dar puoselėja galingus tautinio pasididžiavimo mitus. Būtent šie mitai ir amžinos valstybės vizija turi didžiausios galios įkvėpti žmones kasdienei kūrybai, kuri nebūtinai turi būti pagrįsta šios dienos ekonomine nauda (Spurga S. Ar išgyvensime atsisakę tautinės valstybės idėjos? // *Lietuvos žinios*, 2010, liepos 21, p. 4).

Kitame straipsnyje „Tauta ir tautiškumas: lietuviškosios realybės kontūrai“ prof. R. Grigas kaltina nepriklausomos Lietuvos valstybės valdžią, visiškai uzurpavusią Tautos suverenitetą ir

pažeidinėjančią Lietuvos Konstitucijos 3-iąjį straipsnį, teigiantį, kad „Niekas negali varžyti ar riboti tautos suvereniteto, savintis visai tautai priklausančių teisių“. Iš tikrųjų matome, kad lietuvių tauta yra visiškai priklausoma nuo valdžios. O juk Tauta yra savo valstybės suverenas, – teigia straipsnio autorius, – valstybės, kuri turi užtikrinti jos pagrindines teises ir pirmiausia – pačią pagrindinę – tautos teisę į fizinį išlikimą ir kultūros bei civilizacijos prasme visavertį evoliucionavimą, teisę į etnokultūros tęstinumą, ypatumo ir unikalumo išsaugojimą (Grigas R. // *XXI amžiaus horizontai*, 2002, sausio 16, p. 2). „Vienpusiškas valstybės, tik jos struktūrų akcentavimas ir (kartu vien joms skiriamas teorinis aiškinimas – studijose), kai be dėmesio paliekama tauta, kaip valstybės ir valstybingumo įtvirtinimo suverenas, ir užslėpta, ir atvira forma palaiko valstybinių struktūrų biurokratėjimo ir slenkančio valdžios „šventojo despotizmo“ (A. Tocquevillo posakis) tendenciją, – teigia straipsnio autorius. – Visuomenės sąvoka, kuria šiandien visuotinai operuojama, jokiu būdu nepakeičia tautos sąvokos, nes jai visiškai neadekvati...“ Politikai ir visiškai nutautėję intelektualai – mokslininkai ir rašytojai bei pedagogai, dairydamiesi į vėjo, pučiančio iš globalėjančios ES imperijos, kryptį, pamiršę lietuvių tautos istorinį ir kultūrinį kontekstą „ir kas svarbiausia – to konteksto mobilizuojantį, integruojantį socialinį vaidmenį, visą dėmesį koncentruoja į valstybę ir jos subjektą be tautybės – į pilietį. Iš čia ir lietuvių tautos naikinimas, jos menkavertiškumo jausenos ugdymas, beapeliacinis valdžios valią tautai diktuojantis elgesys, politinių partijų egoizmas, jų atotrūkis nuo valstybės suvereno – Tautos“ (Grigas R. Ten pat). Antra vertus, ir tautiečių neorganizuotumas, pasyvumas, ginant Tautos konstitucines teises, ir jos priešiškumas tas teises uzurpavusiai valdžiai, ištikimybės savo valstybei stygius, nepakankama pagarba valstybės simboliams, karinės tarnybos vengimas ir tik nebylus priešiškumas valdžiai, neinant į rinkimus, nebalsuojant ir didinant valstybėje politinę balą.

Kuo tas valdžios ir tautos priešinimas iš viršaus baigiasi, šiandien matome iš Afrikos valstybių revoliucijų. Ar norime tokios ateities sulaukti ir mes?

Filosofui antrina ir politikos apžvalgininkas Andrius Navickas, teigdamas: „Turime rinktis: būti tauta arba vergų banda... Tiek, kiek sugebėsime įveikti korumpuotą, oligarchinę sistemą, tiek stipri ir nepriklausoma bus Lietuva. Būtent šia prasme šiandien reikalinga revoliucija, kuri pakeistų sistemai lojalų mąstymą, leistų išsiveržti iš nomenklatūros gniaužtų. Didelė problema, kad piliečiai, suvokiantys sistemos ydas, šiandien neturi sąjungininkų valstybėje. Opozicija (turima galvoje Tėvynės sąjunga valdant komunistams ir jų skydui ir kalavijui, buvusioms jėgos struktūroms – *O. V.*) kolaboruoja su sistema, vis labiau traukiasi Prezidentas (tuo laiku buvo Valdas Adamkus – *O. V.*). Taigi piliečiams tenka prisiimti konstitucinę atsakomybę už valstybę (Navickas A. Turime rinktis: būti Tauta arba vergų banda // *Baltijos kelias*, 2006, gegužės 23, p. 1, 3).

Tokios pat nuostatos laikosi ir vienas žymiausių Amerikos lietuvių žurnalistų šviesaus atminimo Juozas Kojelis (Kojelis J. Lietuvai reikia antro išsilaisvinimo // *Apžvalga*, 2000, rugpjūčio 16, p. 2.)

Antra sulaukusi didžiausio tyrėjų dėmesio tautotyros kryptis – lietuviškos tapatybės paieškos. Viktoras Alekna straipsnyje „Savitumas ar tapatumas“ lietuviškajam savitumui priskiria kalbą, papročius, tikėjimą, net valstybingumo atkūrimo troškimą (*XXI amžius*, 2001, rugpjūčio 22, p. 11–12).

Vienas pirmųjų, praradęs savo tautinį savitumą ir nuėjęs tarnauti kitoms tautoms, buvo Lietuvos karaliaus Mindaugo ir jo sūnų Ruklio ir Rupeikio žudikas Nalšios kunigaikštis Daumantas. Bijodamas Mindaugo sūnaus Vaišvilko keršto jis pabėgo į Pskovą, kur priėmė stačiatikių tikėjimą, vedė rusaitę ir visiškai nutolo nuo savo Tautos ir Tėvynės, pasivadino net rusišku Timofiejaus vardu, su savo kariuomene net keletą kartų buvo užpuo-

lęs Lietuvą (Ten pat). Tokių faktų Tautos istorijoje rašytojas rado ir straipsnyje pateikė dešimtis. Šiai kategorijai tautiečių priklauso ir visi komunistinio režimo kolaborantai, padėję komunistinės rusų imperijos rezidentui Lietuvoje M. Suslovui įgyvendinti Stalino nubrėžtą Lietuvos sunaikinimo programą: „Lietuva, jos vardas išliks, tik be lietuvių“. Šiai nutautėjusių lietuvių kategorijai aš, šios knygos autorė, priskiriu ir dabartinius rusiškosios imperijos kolaborantus, vadovaujamus tos šalies rezidento Lietuvoje V. Uspaskicho, tęsiančius genocidinę M. Suslovo programą: „Lietuva be lietuvių“. Šia programa siekiama Lietuvos žemę kolonizuoti neva „pigia darbo jėga“, įvežta iš Baltarusijos ir Rusijos, net iš komunistinės Kinijos.

Lietuvio tapatumą autorius mato ir kai vis daugiau lietuvių džiaugiasi savo drabužiais, automobiliais, svetimų kalbų mokėjimu, universitetinio aukštojo mokslo įgijimu užsienio universitetuose, maistu, jo daugybe, įvežtų iš visos ES valstybių, ir t.t. (Alekna V. Ten pat). Manau, kad šį reiškinį reikėtų vadinti kitaip, gal panašumu ar pan., nes terminai „tapatumas“ „tapatybė“, „identitetas“ jau turi kitą prasmę, nusistovėjusią tautotyroje.

Filosofas Leonidas Donskis, atvirkščiai, tautinę tapatybę sieja ne su panašumu ir ne su buitimi, o tik su aukščiausiais žmogaus kultūros laimėjimais. Jo nuomone, „Tapatybė yra pasiekiama, o ne nustatoma ar pripažįstama – ji yra sąmoninga veikla ir identifikavimasis su tuo, kas mums egzistenciškai yra svarbiausia. Nėra ir negali būti, – rašo jis, – nei normatyvinės tapatybės teorijos, nei tapatybės ekspertų, kurie pagal objektyvius kriterijus nustatytų, kas yra kas“ (Donskis L. Tapatybės klasifikavimas ar pasiekimas? // *Lietuvos aidas*, 2007, rugsėjo 24, p. 2.). Remdamasis savo patyrimu lankantis daugelio valstybių universitetuose ir bendraujant su daugelio šalių mokslininkais, filosofas teigia, kad apie šalį ir tautą sprendžiama iš garsių vardų ir pasiekimų. Jie tampa savęs identifikavimo ir net savivokos dalimi bei tautinės tapatybės segmentais. „Augustas Strindbergas ir Ingmaras Bergmanas yra

švediškosios tapatybės segmentai, Hansas Kristianas Andersenas – daniškosios, Rembrandtas ir kiti olandų tapybos genijai – olandiškosios, Volfgangas Amadėjus Mocartas – austriškosios. Lygiai kaip lietuvių teatras ir džiazas yra tapę mūsų tapatybės segmentas“ (Donskis L. Ten pat).

Danutė Bindokienė, buvusi JAV lietuvių dienraščio „Draugas“ redaktorė, lietuvių tapatybę apibūdina ryškiausiais charakterio bruožais: „Tėvynės (galbūt reikėtų sakyti – žemės) meilė, tvirtas moralinis nugarkaulis, teisingumas, veržlumas į mokslą, pamaldumas ir nepalaužiamas laisvės ilgesys... (Lietuvis – *O. V.*). Juo labiau spaudžiamas, tuo stipriau priespaudai priešinasi. Daug kartų būvyje svetimiesiems pavyko pavergti tautos kūną, bet niekuomet jie neįstengė parklupdyti lietuvio sielos“ (Bindokienė D. Kas pažadins tautą? // *Draugas*,1995, kovo 24, p. 4).

Tačiau dabartinėje Lietuvoje straipsnio autorė mato „labai neigiamą reiškinį, kurio užuominos pradžioje srovėjo menka srovele, o dabar jau liejasi putojančia upe: „tautiečiai tėvynėje visiškai puolę į apatijos glėbį... Skandina savo dienas alkoholyje ir apatijoje“ (Bindokienė D. Ten pat).

Vis dėlto D. Bindokienė turi viltį, kad „visuomet, kai lietuviai puldavo į neviltį, kai jų ateitis atrodydavo beviltiška, atsirasdavo žadintojai – vaidilos, kurie juos vesdavo į dvasinį bei tautinį atgimimą. Ar atsiras ir šiandien vaidila su sidabrinėmis kanklėmis, ar privers mūsų tautą pabusti kol dar nevėlu?“ (Bindokienė D. Ten pat).

Deja, kitam išeiviui iš Lietuvos Tomui Venclovai, pasaulio piliečiui, klajūnui, labiau rūpi tautinių mažumų problemos Lietuvoje, o ne pačios lietuvių tautos (Venclova T. Tautos identitetas yra gyvas daiktas // *Voruta*, 2009, liepos 10–16, p. 3). Jo nuomone, lietuviško tapatumo esmė „pirmiausia yra kalba ir tam tikri istoriniai prisiminimai“ (Venclova T. Ten pat).

Dienraščio „Lietuvos žinios“ organizuotoje diskusijoje tautiškumo klausimu buvo konstatuota, kad Lietuvoje „Trūksta vals-

tybės politikos... Nėra aiškios politikos nei lietuvių kalbos puoselėjimo atžvilgiu, nei skatinant pagarbą Lietuvos istorijai. Trūksta ir tautiškumą įprasminančių simbolių. Vilniuje nėra nei paminklo Jonui Basanavičiui, nei Vytautui Didžiajam. Rasų kapinės, kur ilsisi iškiliausi Lietuvos žmonės, gyvenę prieš šimtą ir daugiau metų, griūva, o lenkai Jozefo Pilsudskio atminimą kruopščiai prižiūri. Nesirūpinant iškilių tautos žmonių atminties įprasminimu paminklais ir jų palaidojimo vietomis neįmanoma išlaikyti tautiškumą. O dabar dar prasideda ir globalizacijos iššūkiai“ (Medalinskas A. Lietuviškojo tautiškumo išbandymai // *Lietuvos žinios*, 2009, lapkričio 8, p. 3–15).

Valdas Pruskus straipsnyje „Globalizacijos iššūkiai tautiniam tapatumui“ tuos iššūkius – stiprėjantį individualizmą, kultūros vartotojiškumą, religinių vertybių ir bažnyčios vaidmens menkėjimą, gimtosios kalbos kaip tautinės vertybės menkinimą, įsigalint anglų kalbai, globalizacijos iššūkius politiniam ir ekonominiam savarankiškumui, ekonomikai integruojantis į pasaulio ekonomiką, o politikai į ES politiką, – vertina kaip grėsmę tautiniam identitetui ir Lietuvos valstybingumui.

Būdama ES ir NATO bei kitų tarptautinių organizacijų narė, Lietuva dalį savo suvereniteto deleguoja joms, teikdama pirmenybę ES įstatymams, kuriems šalys ES narės turi paklusti. Antra – valstybėje visada atsiranda viskuo, ypač valdžia, nepatenkintų piliečių, kurie pradeda ieškoti „teisybės“ ES institucijose, kompromituodami savo valstybę. Kita vertus, politinis lietuviškas servilizmas, „tylusis nuolankumas“, atsineštas mūsų pareigūnų iš sovietinės sistemos, neretai jiems trukdo jaustis visaverčiais per ES svarstymus ir suponuoja didžiosioms valstybėms galimybę spręsti už mus klausimus, liečiančius mūsų tautos ir valstybės gyvybinius interesus. Eilinis pilietis, matydamas tokį mūsų atstovų bejėgiškumą ir net neįgalumą tarptautinėse organizacijose, savo Tėvynėje pradeda jaustis nesaugiai ir žvalgosi vietos po saule Vakaruose ir net Rytuose. Straipsnio autorius mano, kad, norint Tau-

tai išlikti, neištirpti globalizacijos katile, būtina puoselėti tautinį orumą, saugoti savo kalbą, sugrąžinti pasididžiavimą savo tautinėmis vertybėmis, aktyviau ginti savo ekonominius interesus tarptautiniu lygmeniu (Pruskus V. // *Lietuvos aidas*, 2005, birželio 16, p. 13).

Įdomias tautotyros kryptis inicijavo J. Venclova savo straipsnių cikle „Tautinis pašaukimas“, išspausdintame 2006 m. sausio mėnesį, ir Vaclovas Jonuška straipsniu „Tautinė ištikimybė“ (*Lietuvos aidas*, 2003, birželio 4, p. 5).

Išskirtinio dėmesio nusipelno „Vyresniosios kartos atstovų žodis jaunimui“, pasirašytas žymiausių mūsų Tautos šviesuolių, dalis kurių jau išėjo į Amžinybę.

Šiame „Žodyje jaunimui“ vyresnieji rašo: „Senoji karta nenori išdidinti savo nuopelnų, bet ir nuneigti juos būtų istoriškai neteisinga, nes jai teko labai sunkūs išbandymai, pareikalavę daug ištvermės, fizinių ir dvasinių kančių. Per penkiasdešimt sovietinės santvarkos metų, dominuojant agresyvios pasaulėžiūros diktatui, kurį rėmė ir skatino svetimos valstybės represinis aparatas, Lietuva išliko lietuviška, išsaugojo savo kalbą ne vien privačioje, bet ir valstybinėje sferoje, sukūrė modernią pramonę ir, kiek tomis sąlygomis buvo įmanoma, intensyvų žemės ūkį, išplėtojo ir iškėlė iki pasaulinių aukštumų ne vieną mokslo šaką, labai daug nuveikė meno kūrybos baruose ir visoje humanitarinėje sferoje, apsaugojo Lietuvos kultūrą nuo internacionalizacijos tendencijų, o žymiausi tautos talentai paliko joje pasaulinės reikšmės pėdsakus, kurie negali nekelti tikrų Lietuvos patriotų pasididžiavimo. Visa tai pareikalavo ne vien fizinių ir dvasinių dabar jau nueinančios kartos pastangų, bet ir aukų, asmeniškų netekčių, neretai virtusių visos tautos žaizdomis. Tačiau Lietuva išliko, liko savo istorinėje žemėje su ją mylinčiais, gimtąja kalba kalbančiais tautos sūnumis ir dukromis“ (*Lietuvos aidas*, 2003, gruodžio 8).

Perduodami Lietuvos ir lietuvybės estafetę į jaunimo rankas, vyresnieji išreiškė susirūpinimą tautiškumo ir tautinių vertybių

menkinimu bei niekinimu dabartinėje Lietuvoje ir atsainiu jaunosios kartos požiūriu „į savo gimtąjį kraštą. Atrodo, kad ne vienam jaunam žmogui šiandien nėra didesnės svajonės už galimybę palikti tėvų žemę ir įsikurti užsienyje“... „Žodyje“ beldžiamasi į jaunimo širdis, siekiant jose pažadinti sąžinę: „Lietuva tėvynė mūsų yra ne todėl, kad mes taip giedame mūsų dainiaus Vinco Kudirkos sukurtoje tautinėje giesmėje, tapusioje Lietuvos himnu, o todėl, kad mūsų protėviai atrado šį žemės lopinėlį prie Baltijos jūros daugiau kaip prieš du tūkstančius metų ir per gausybę istorijos negandų išsaugojo jį – lietuviškai kalbantį ir graudžias dainas dainuojantį. Jei mes jį paliksime, greit nebeliks ir mūsų tautos, numirs lyginamajai kalbotyrai labai svarbi lietuvių kalba, Antikos laikus siekianti mūsų kultūra nebepuoš pasaulio tautų etninio gėlyno. Todėl visomis fizinėmis ir dvasinėmis galiomis mes privalome kurti Lietuvą... Tam yra būtinos kelios sąlygos: 1) Laisvė, kurią mūsų tautai iškovojo jos kankiniai, negali būti vaisinga be vidinės kiekvieno piliečio disciplinos, jo mokėjimo ir noro iš savęs reikalauti daugiau nei iš kitų, be pastangų nuveikti daugiau, prasmingiau ir naujoviškiau ne vien sau, bet ypač savo tautai ir jos valstybei. 2) Tautos ir jos valstybės labui daugiau nuveikia ne tas, kuris reikalauja daug teisių, o tas, kurio pareigos jausmas logiškai kontroliuoja jo teisines galimybes, dideles teises atsveria dar didesnė pareiga nepiktnaudžiauti jomis. 3) Pareiga neturi rastis iš baimės: ją turi skatinti tvirtas doros jausmas, kuris savo ruožtu negali būti matuojamas tik elgesio pažymiu, tikybos ar etikos žiniomis, o visados turi atspindėti tikrąjį asmenybės sielos grožį“ (*Lietuvos aidas*, 2003, gruodžio 8). „Žodį jaunimui“ pasirašė prof. Z. Zinkevičius, prof. J. Balžekas, prof. A. Žilėnas, akad. A. Merkys, prof. J. Kubilius, inž. A. Jasiūnas, aktorius D. Banionis, žurnalistė N. Baužytė, prof. K. Meškauskas, P. Plumpa, žurnalistas A. Naujokaitis, gydytoja L. Knizikevičienė, med. dr. J. Stankus, inž. A. Stumbras, jau a.a. inž. Kostas Birulis, a.a. prof. V. Kubilius, a.a prof. H. Zabulis, a.a. advokatas A. Dziegoraitis, a.a. prof. A. Stancevičius.

Ar pasieks šis „Žodis jaunimui“ jaunųjų lietuvių širdis, parodys mūsų tautos ir valstybės ateitis. Jeigu ji dar matyti horizonte.

Išskirtinio visuomenės dėmesio sulaukė trijų mokslininkų – akademiko Zigmo Zinkevičiaus, prof. Aleksiejaus Luchtano ir a.a. prof. Gintauto Česnio knyga „Tautos kilmė“ (V., 2006), kurioje, remiantis antropologijos, archeologijos ir ypač kalbotyros duomenimis, nagrinėjami lietuvių etnogenezės klausimai. Dėstomas ir mokslinių tyrimų rezultatais patvirtinamas tradicinis požiūris į lietuvių tautos kilmę. Tyrimų aprašymus papildo archeologinių radinių nuotraukos ir piešiniai, žemėlapiai, schemos, laiko juostos, kalbų pavyzdžių lyginamosios lentelės, žymiausių mokslininkų, daugiausia nuveikusių lietuvių tautos kilmės tyrimų baruose, nuotraukos ir biografijos. Pateikiamos visų knygos autorių nuotraukos, supažindinama su jų mokslo tiriamosios veiklos problematika ir parašytais darbais.

Knygos pabaigoje, mokslininkų pavadintoje „Tarsi Feniksas“, rašoma: „Iš kadaise gausaus baltų genčių būrio XXI a. pasiekė tik lietuviai ir latviai. Lietuvių tauta, XIII a. pirmoji iš visų baltų genčių sukūrusi savo valstybę, patyrė ir klestėjimo laikotarpių, ir skaudžių netekčių. Sunkiausiu metu lietuvių tauta visada atrasdavo jėgų susitelkti, pasipriešinti, tarsi legendinis paukštis Feniksas vėl pakilti iš pelenų. Dėl to į ateitį žvelgiame optimistiškai“ (Zinkevičius Z., Luchtanas A., Česnys G. Tautos kilmė. V., 2006, p. 127).

Pervertus 108 laikraščio „Tautininkų žinios“ numerius pavyko rasti 26 straipsnius, daugiau ar mažiau susijusius su analizuojama tematika.

Visų pirma tai Algio Avižienio straipsniai. Viename jų „Lietuviška nacionalinė savimonė ES plėtros kontekste“ autorius teigia, kad lietuvių nacionalinė savimonė „yra palyginus jauna, gyvavusi ne ilgiau nei pusantro šimtmečio“ (Avižienis A. // *Tautininkų žinios*, 2001, birželio Nr. 11(133), p. 3). Fragmentiškų lietuvybės protrūkių būta ir XVI, ir XVII, ir XVIII a., tačiau tikrasis

tautiškasis atgimimas siejamas su Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus veikla, „Aušros“ ir „Varpo“ atsiradimu, aušininkų, vadovaujamų dr. Jono Basanavičiaus, ir varpininkų, susitelkusių aplink Vincą Kudirką, veikla. Lietuvos bajorai, kaip ir dabartiniai praturtėliai iš komunistinės nomenklatūros ir nusikalstamo pasaulio, tarnavo tik savo turtui ir savo klanui. Jie ambicingai deklaravo, kad valdžia jiems duota paties Dievo, o Dievas juk gynė ne kažkokias tautines, bet bendražmogiškąsias vertybes. Tauta – tai jų baudžiauninkai ir samdiniai, todėl jie jokio vaidmens valstybės gyvenime neatlieka. Tik XIX a. pabaigoje šis psichologinis barjeras buvo peržengtas, pradėjo formuotis tautinė savimonė, atsirado vienijanti – Tautos idėja ir bendri politiniai tikslai, susirūpinta savo kilmės studijomis, kalbos norminimu, tautinės kultūros apraiškomis, jos paieška, tautosakos rinkimu, puoselėjimu ir kūrimu. Lietuvių tautos sąmonėjimo kelią akino dar ir kaimynai, ypač lenkai, kaip tik tuo metu vieni pradėję kurti savo tautines valstybes, kiti – vaduotis iš svetimų valstybių jungo.

Straipsnio autorius lietuvių tautą lygina su žydais ir savo simpatijas aiškiai skiria jiems, nes jie pirmieji pasaulyje išmoko konceptualiai žiūrėti į giminystės ryšius, sukūrė ištisą moralinių vertybių sistemą, kuri ištikimai jau du tūkstančius metų tarnauja „svarbiausiam tikslui – jų bendruomenės solidarumui“ (Avižienis A. Ten pat, 2001, Nr. 12 (134), p. 3). Iš daugybės žydų Dievo įsakymų pats svarbiausias yra – ištikimybė savo Dievui. Jau XIX a. gimė Izraelio valstybės atstatymo idėja kaip svarbiausias visos žydų tautos, kad ir kur ji būtų išsisklaidžiusi, siekinys. Ir jiems pavyko jį įgyvendinti.

Žydų tautai visada vadovavo jų intelektualinis elitas – rabinai. Lietuvių intelektualinis elitas bajorai nutautėjo pirmiausia. Žydų rabinai didžiausia savo Tautos vertybe laikė Talmudą, kiekviena ateinanti nauja karta stengėsi stiprinti jo sukurtų moralinių vertybių sistemą. Rabinai griežtai reikalavo laikytis tų vertybių sistemos, gyventi pagal jos nustatytas normas. Lietuvių bajorų ambicijas žadino universalios vertybės, kurios tarnavo Europos feo-

dalams ir karaliams kaip pretekstas siekti teritorinės ekspansijos ir vienyti pavergtas tautas.

Šių dienų euroentuziastų pastangas kuo greičiau įsilieti į europietiškąją erdvę straipsnio autorius prilygina Žečpospolitos politikai, kai tuometinis Lietuvos elitas strimgalviais veržėsi į Europą, ten patekęs prarado visus ryšius su savo tauta, iš kurios buvo kilęs, ir nutautėjo. Ir dabar straipsnio autorius baiminasi dėl to. Kuo daugiau valstybės funkcijų Lietuva perduoda Briuseliui (ekonominį planavimą, pinigų kontrolę, krašto apsaugą, užsienio politiką ir daug kitų dar atsirasiančių), tuo labiau pakerta nacionalinės savimonės pagrindus – bendrą veiklą ir bendrus siekius. Tauta savo reikalus turi spręsti pati: „kojos turi judėti, kitaip jų raumenys sunyksta… o protui reikia nuolat mąstyti, kad išsaugotų savo aštrumą“ (Ten pat).

Šiuo metu po sovietinių nomenklatūrinių komunistų valdymo (deja, jis ir toliau bus tęsiamas, A. Brazausko šešėliui tampant už virvučių naują G. Kirkilo vyriausybę – *O. V.*) mūsų Tauta yra ir be galvos, ir be orientyrų. Į universalumą pretenduojančios ideologijos ir valdžios vienija tiktai valdantįjį elitą, o Tautos kur kas patikimesnis susitelkimo pagrindas yra giminystė, kalba ir istorinės atminties ryšiai. Tautą sutelkti gali tik Tautos idėja. Autoriaus nuomone, „Nauja nacionalinė idėja galėtų sutelkti šiuo metu demoralizuotą inteligentiją naujoms pastangoms, tame tarpe ir politinės programos kūrimui“ (Ten pat). Dabar sąlygos tam yra palankios. Tautos idėja stiprėja visoje Vakarų Europoje. Vienas populiariausių Prancūzijos politikų Le Penas griežtai pasisako prieš svetimtaučių imigraciją į Prancūziją ir reikalauja, kad Prancūzija išstotų iš ES, jeigu nesiims jokių priemonių prieš nevaržomą imigraciją, kaip buvo iki šiol. Tokios pat nuotaikos sklando Olandijoje: dešinysis politikas Pim Fortuyn dėl jų skelbimo buvo net nužudytas, mat arabai toje šalyje jau sudaro 40 proc. gyventojų ir jų skaičius vis didėja. Tačiau pralietas kraujas už idėją visada daro ją nemirtingą ir, matyt, Olandija viena pirmųjų atkurs savo tautinę

valstybę. Tokie patys judėjimai bręsta Belgijoje, Italijoje, Austrijoje, Norvegijoje, Danijoje, Portugalijoje. Romos katalikų vadovybė, nors to atvirai nedeklaruoja, šiai idėjai simpatizuoja, ką liudija jos pritarimas sugrąžinti į tėvynę atplaukusius į Italiją pabėgėlius iš kitų šalių. Straipsnio autorius griežtai pasisako prieš tvirkinančią ES nuostatą: „Aukščiausia vertybė yra ne tauta, o individas ir jo asmeninė laisvė“ (Avižienis A. Tautinių jėgų stiprėjimas Vakarų Europoje // *Tautininkų žinios*, 2001, Nr. 11(155), p. 3).

Trečiame straipsnyje „Koks galėtų būti mūsų laikų nacionalinės savimonės vaidmuo“ A. Avižienis aptaria dabartines vyraujančias ideologijas – socializmą, demokratiją ir nacionalizmą (jį tarptautinės praktikos įpratimu laiko tautiškumo sinonimu – *O. V.*). Mes skaitytojų neklaidinsime ir tautiškumą vadinsime tikruoju vardu. Autorius, be jokios abejonės, aiškiai simpatizuoja tautinei ideologijai, nes ji nutiesia tiltus tarp praeities, dabarties ir ateities. Tai žmogui suteikia šaknų pojūtį, jis darosi tvirtesnis ir saugesnis, žino kelią ir moka siekti savo tikslo. Tuo tarpu demokratinės valstybės elitas, kaip ir socialistinės, yra kraštutinai ciniškas, plėšrus, godus, sugeba rūpintis tik savo ir savo klano reikalais. Abi šios ideologijos yra visiškai identiškos, tik viena savo valstybės valdymą delegavo Maskvai, o kita, dabartinė – Briuseliui. Asmenybiniu požiūriu „Mūsų laikų mobilusis europietis kol kas gali mėgautis savo laisve“, kurios neturėjo jo tėvai, bet ilgainiui ir jis pajus, kad gyvenimas yra beprasmis, nes jis visuomenėje atlieka tik stebėtojo ir vartotojo, bet jokiu būdu ne savo valstybės kūrėjo vaidmenį. Tai gali tenkinti tik menko intelekto, jokių dvasinių polėkių neturinčią vidutinybę, bet ne Asmenybę. Tik tautinė valstybė Asmenybei gali suteikti kūrybos ir saviraiškos laisvę.

Marius Kundrotas į tautiškumo sąvoką įterpia dar vieną atspalvį „pasyvusis tautiškumas“, kuris lietuviams buvo būdingas sovietinės okupacijos metais, kai, norint išlikti lietuviu, reikėjo gudrauti, kalbėti Ezopo kalba ir būti labai išradingam, kad galėtum švęsti savo tautines šventes.

Deja, sovietinės okupacijos metais susiformavęs pasyvusis patriotizmas toks ir liko, ir tai darosi labai pavojinga šiuo metu, kai Lietuvoje sparčiai daugėja imigrantų iš rusakalbių kraštų (Kundrotas M. Pasyvusis tautiškumas, arba ko galime pasimokyti iš švedų // *Tautininkų žinios*, 2002, Nr. 19(163), p. 2).

Gintautas Ereminas tautiškumui nori suteikti dar ir moderniojo atspalvį. Pagal vakarietišką įprotį jį vadina moderniuoju nacionalizmu. Savo straipsnyje jis apžvelgia literatūrą, išleistą Vakaruose: Ernesto Gellnerio knygą „Tautos ir nacionalizmas" ir Anthonio Smitho teorijas bei daro išvadą, kad ir ten tose teorijose, kurios pakyla virš abstraktaus filosofavimo lygmens bei abstrakčių, normaliam žmogui nieko nesakančių teiginių, tokių kaip E. Gellnerio: „nacionalizmas yra politinis principas, kuris teigia, kad politiniai vienetai turi sutapti…" arba „nacionalizmas yra politinio teisėtumo teorija", tautiškumo sąvokos turinį sudaro tie patys principai, kurie yra pripažinti ir Lietuvos tautotyrininkų, t.y. „Istorija ir tautinė tradicija vaidina svarbiausią vaidmenį nacionalistiniame (tautiškame) mąstyme, nes tėvynės nepriklausomybės poreikis yra vienas iš pagrindinių nacionalistinio judėjimo reikalavimų. Nuo pat savo pradžios nacionalizmas fetišizuoja etninius, tautosakos, gimtosios žemės, kalbos, religijos, papročių ir postuluojamos kilmės ryšius, kad tik būtų patvirtinti ir atgaivinti platesniu mastu tie broliški solidarumo jausmai, kuriuos komunikacijų stoka, lokališkumas ir grupiškumas išardė ir suskaldė" (Anthony Smith // Gintautas Ereminas. Moderniojo nacionalizmo apraiškos Lietuvoje // *Tautininkų žinios*, 2002, Nr. 4(148), p. 4).

Su didele širdgėla jaunas vaikinukas rašo, kad Atgimimo metais buvo deklaruojamas siekis atkurti tautinę Lietuvos valstybę. Tačiau labai greitai, vos tik buvę komunistiniai nomenklatūrininkai įgijo persvarą valdžioje, „…iš tautiškumo liko tik graži iškaba, po kuria slepiasi tai, kas buvo giliai užslėpta mumyse pačiuose, tik mes to niekam nenorim prisipažinti. Konkrečiai tai laisvė lėbauti ir ištvirkauti, laisvė naikinti tautos praeitį ir kultūrą, laisvė

būti skundikais ir išdavikais. Niekad dar nebuvo paleista į laisvę tiek žvėries – kruvina, godi, purvina, šlykšti gyvulio laisvė. Jeigu tu negriebi, neapgaudinėji, neplėši, nevagi, nesidrabstai kuo nors dvokiančiu – tai esi atvirai ir tiesiai vadinamas kvailiu“ (Ten pat).

O man tai, prisipažinsiu, – didžiulis džiaugsmas: jeigu toje mūsų žvėries visuomenėje atsirado jaunas žmogus, kuris taip mąsto, vadinasi, jis sulauks pasekėjų ir tą žvėries visuomenę įveiks, padarys ją žmoniškesnę ir tauresnę. Linkiu Lietuvai, kad taip mąstančių žmonių atsirastų bent šimtas – tada ir išsivaduosime iš moderniojo žvėries „tautiškumo“.

Kitame straipsnyje Marius Kundrotas nagrinėja svarbias tautotyrai sąvokas „nacionalizmas“ ir „nacizmas“. Jo manymu, „Nacionalizmas – tai lojalumas tautinei valstybei, ideologinė ir praktinė sistema, solidarizuojanti visuomenę bendros kilmės, savimonės ir kultūros pagrindu“ (Kundrotas M. Nacionalizmas ir nacizmas: istorinė tąsa ar priešprieša? // *Tautininkų žinios*, 2002, Nr. 12(156), p. 2; Nr. 14 (158), p. 2). „Nacizmas – tai sąvokos „nacionalsocializmas“ trumpinys, kuriame persipynė ksenofobija (neapykanta kitoms tautoms), šovinizmas (savo tautos iškėlimas virš kitų tautų, imperinis ekspansionizmas ir totalitarinis despotizmas“ (Ten pat).

Z. Juškevičienė analizuoja svarbią kosmopolitizmo sąvoką. Pasak jos, „Kosmopolitizmas – tai politinio, pasaulinio planavimo sukurta ideologija, neigianti viską, kas žmogui sava, miela, brangintina; neigia tautiškumą, tautinius papročius, tradicijas, religiją, valstybių sienas. Kosmopolitizmas yra nukreiptas prieš mažų pasaulio valstybių egzistenciją“ (Juškevičienė Z. Kosmopolitizmas siaubia Lietuvą, dėmesio // *Tautininkų žinios*, 1999, Nr. 10(90), p. 4).

Marius Kundrotas su bendraautore dar viename straipsnyje grįžta prie Prezidento Antano Smetonos vartotos sąvokos „tautinis patriotizmas“. Šiam reiškiniui A. Smetona teikė pirmenybę ir prieš klasinius visuomenės interesus, ir prieš konfesinius prieštaravimus, o „tautinę valstybę įvardino patikimiausiu tautos gerovės ir tautinio ugdymo garantu“ (Kundrotas M., Paškevičiūtė-Kundro-

tienė E. Eurointegracija tarpukaryje ir tautininkų Lietuva // *Tautininkų žinios*, 2005, Nr. 3, 5, 6).

Teoriniu požiūriu įdomus ir dr. Henriko Gintauto straipsnis apie Antano Smetonos požiūrį į lietuvių padarytas klaidas, vedusias prie nutautėjimo. Prie tokių klaidų A. Smetona priskyrė: 1. Viduramžiais – Lietuvos didžiųjų kunigaikščių polinkį į ekspansiją. LDK, savo valstybės ribas išplėtusi iki pat Juodosios jūros, derinosi prie svetimos aplinkos, buvo tolerantiška Rytų tikėjimui, todėl į svetimas žemes pakliuvę valdovai ir jų šeimos bei dvariškiai greitai nutautėjo, ištirpo toje svetimoje aplinkoje. 2. Polinkį į kosmopolitizmą – visais laikais, esant visoms santvarkoms, lietuviai bėgo ieškoti laimės svetur. 3. Lietuviai negerbia savo kalbos, lengvai ją užkrečia svetimais barbarizmais. Jau pirma emigravusių lietuvių vaikų karta praranda tautiškumą, nesimoko savo gimtosios kalbos. Lietuvos bajorai kalbėjo tik lenkiškai. 4. Lietuviai pernelyg dažnai, kaip nė viena kita pasaulio tauta, kuria mišrias šeimas. Tokiose šeimose, ypač jeigu motina yra svetimtautė, vaikai labai greitai nutautėja. 5. Lietuviai yra „palaido žodžio“ tauta. Tai itin ryšku žiniasklaidoje. Prasimanymais ir gandais lietuviai itin mėgsta žeminti aukštas pareigas užimančius tautiečius, o tai žemina pačią lietuvių tautą, mažina mūsų krašto žmonių autoritetą tautų santykiuose. 6. Lietuviai irgi kaip nė viena pasaulio tauta niekada nesiekė nutautinti savo valstybėje gyvenusių tautinių mažumų. A. Smetona mano, kad „lietuvio būdui yra priešinga kitos tautos žmonių sielą žaloti“ (Gintautas H. Prezidento Antano Smetonos tautiškumo samprata // *Tautininkų žinios*, 2002, Nr. 17, 18). Dėl to labai dažnai nukenčia pati lietuvių tauta. Akivaizdus pavyzdys – lenkų mažuma Lietuvoje.

Antano Smetonos nuomone, lietuviškąjį tautiškumą geriausiai įkūnija valstybės ženklas Vytis. „Tai riteriško teisingumo simbolis. Tai – riteris, kuris su kalaviju stoja už teisybę. Teisingumas mūsų valstybės pagrindas“ (Ten pat). O tai ir yra, Prezidento Antano Smetonos nuomone, svarbiausia.

ROMUALDAS GRIGAS

Romualdas Grigas

„Mažos tautos teturi tik vieną stiprybę, būtent, dvasios švarumą. Kada jose teisybės jausmas gyvas, budrus ir stiprus, kada jose tėvynės meilė yra skaisti ir karšta, tada ta tauta turi savyje visa, ko jai reikia gyventi viduje ir pakelti pasitaikančias sunkių išbandymų valandas“.

Vydūnas

Lietuva, šimtmečius buvusi karų ir grobikiškų žygių tai į Rytus, tai į Vakarus kryžkelė, per stebuklą išlaikė savo kalbą ir etninę kultūrą. Kiekvienas okupantas ne tik žudė šviesiausius ir narsiausius tautos žmones, grobė jų turtą, naikino lietuvių kultūros paveldą, bet ir stengėsi ją nutautinti, pavergti protą, atimti sielą, primesti savo kultūrą ir savo vertybių sistemas. Gal todėl Lietuva ir išugdė tokią stiprią rezistencinę tautos dvasią, sukūrė turtingą literatūrą, skirtą mūsų tautos išlikimo problemoms, reiškiančią didžiulį susirūpinimą dėl jos ateities.

Tautos ir jos išlikimo klausimais daug rašė mūsų filosofai Vydūnas, S. Šalkauskis, A. Maceina, J. Aleksa. V. Alantas, M. Krupavičius, J. Girnius ir kiti. Mūsų dienomis lietuvių tautotyros baruose daugiausia nuveikė prof. Romualdas Grigas, parašęs net kelias knygas, skirtas tautotyrai ir Tautos išlikimo klausimams. Tai „Pralaimėjęs Kainas“ (1991), „Tautos savigyna“ (1993), „Tautos likimas“ (1995), „Prolegomenai. Politikui ir piliečiui“ (1997),

„Tautinė savivoka“ (2002), „Savasties ieškojimas arba laiškai lietuviams“ (V., 2004), jo iniciatyva parašytos ir redaguotos knygos „Tautinės tapatybės dramaturgija“ (V., 2005), „Tautiškumas ir pilietiškumas“ (V., 2007), ir vėl jo monografija „Senieji lietuviai: tapatybės bruožai ir jų kitimas“ (V., 2009). Visai neseniai pasirodė dvi naujausios jo knygos „Dienoraščio langą pravėrus“ (V., 2011) ir rubajatų knyga „Akivarų atspindžiai“ (V., 2010).

Kiekviena iš šių knygų nusipelnė atskirų išsamių recenzijų, tikriausiai nemažai jų jau ir paskelbta. Neabejoju, kad jomis bus remiamasi, jos bus analizuojamos rašant daktaro disertacijas ir habilitacijos darbus, kai į aktyvų mokslinį gyvenimą ateis dabartiniai aštuoniolikmečiai–dvidešimtmečiai, kai Lietuvos mokslui bus sugrąžintas deramas prestižas ir pagarba. O kol kas Lietuvoje, sukaustytoje materializmo ir hedonizmo, trokštančioje tik duonos ir žaidimų, nėra kam rimtais likiminiais darbais užsiimti. Su širdgėla prisimenu prof. R. Grigo žodžius, pasakytus Tautos šventėje Veliuonoje, ant Ramybės piliakalnio: „Dabar nei mano, nei jūsų, profesore, darbai niekam nereikalingi… Bet vis tiek dirbkime…“ Dar daugiau: Lietuvoje tokie darbai yra pavojingi… Kosmopolitiškai nusiteikusių politikų jie yra vertinami kaip ėjimas prieš srovę, t.y. prieš oficialiąją, siekiančią Tautą kuo greičiau nutautinti politiką. Jų leidyba nefinansuojama, visuomenė skatinama jų „nepastebėti“, o autoriai nustumiami į mokslo ir visuomenės gyvenimo pakraščius.

Po penkių sovietinės okupacijos dešimtmečių, kai literatūra iš Vakarų sunkiai prasiveržDavo pro „geležinę uždangą“, prof. R. Grigui savo tyrinėjimuose ypač nelengva buvo rasti objektyvių tautotyros atramos taškų. Sovietinės okupacijos metais tautos klausimai irgi buvo nagrinėjami, bet tik kaip jos niekinimo ir peikimo objektai, tautiškumą vadinant tik nacionalizmu ir net fašizmu, propaguojant „tautų draugystę“, kai svarbiausias vadas ir vėliavnešys, žinoma, buvo „didžioji rusų tauta“, ir internacionalumą, aukščiausiu siekiniu laikant komunistinį kosmopolitiz-

mą, sovietinės lietuviškos lakštingalos lyriškai apdainuotą: „Apsistosim, kai raudonu žiedu / Visa žemė skaisčiai sužydės“.

Prof. Romualdui Grigui, vienam iš nedaugelio Lietuvos intelektualų, pavyko išsivaduoti iš pavergto proto klampynės ir sukurti darnią šiuolaikinę lietuviškos tautotyros kryptį, kuria pagrįstai galime didžiuotis.

Romualdas Grigas gimė 1936 m. sausio 25 dieną Astelkių kaime, Radviliškio rajone. 1954 m. baigė Joniškėlio (Pasvalio r.) žemės ūkio technikumą, tais pačiais metais įstojo į Maskvos K. Timiriazevo žemės ūkio akademiją, ekonomikos specialybę. 1962–1965 m. čia mokėsi ir aspirantūroje. 1966 m. apgynė ekonomikos mokslų kandidato disertaciją, dirbo įvairiose su žemės ūkiu susijusiose organizacijose – Bartkuškio žemės ūkio technikumo direktoriumi, Aštriosios Kirsnos (Lazdijų r.) parodomojo ūkio direktoriumi, Lietuvos mokslų akademijos Ekonomikos instituto vyr. moksliniu bendradarbiu. Ten dirbdamas pradėjo domėtis filosofijos problemomis. 1982 m. apgynė filosofijos daktaro disertaciją, perėjo dirbti į Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutą, vėliau tapo Socialinių tyrimų instituto vadovu. 1988 m. jam buvo suteiktas profesoriaus vardas, 2003 m. tapo Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu, parašė per 10 monografijų, kelis šimtus straipsnių, aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, dėstė specialius kursus Vilniaus pedagoginiame universitete, Kauno technologijos universitete, Lietuvos teisės M. Romerio universitete.

Monumentaliausia prof. R. Grigo knyga – monografija „Tautos likimas“ (1995), kuri pelnė viso pasaulio lietuvių pagarbą.

Knyga pradedama Jono Aisčio žodžiais, siejančiais dvi tautos epochas: „Mūsų tautos istorija yra tragiška. Dideles pastangas sekė didelės nesėkmės. Ir aš galvoju, argi būtų lietuvių tauta kadaise amžių glūdumoje padariusi kam nors didelę skriaudą, kurią štai daugiau nei tūkstantis metų esame tebeverčiami atlyginti…“ (Jonas Aistis).

Tarsi pratęsdamas Jono Aisčio mintį knygoje prabyla ir sovietinių lagerių kankinys, pirmasis antikomunistas teoretikas Lietuvoje arkivyskupas Mečislovas Reinys: „Miršta tik tos idėjos, už kurias niekas nemiršta“. Tautos ir valstybės atsiranda ir išnyksta… o lietuvių tauta jau gyvuoja ir kaip idėja, ir kaip jos materialusis pavidalas jau daugiau negu tūkstantį metų gal kaip tik dėl to, kad buvo kam už jos laisvę mirti.“

Knygą „Tautos likimas“ sudaro keturios dalys: 1. Tauta civilizacijos skersvėjuose. 2. Žmogaus pasaulis ir socializacija. 3. Tautos socialinė organizacija. 4. Tautos valstybingumo orientyrai.

Pirmojoje dalyje nagrinėjamos temos: tauta socialinių epochų sankirtoje; nuo kaimiškosios bendruomenės prie urbanistinės visuomenės; agrarinė epocha; pramoninė-industrinė epocha; poindustrinė epocha; civilizacinė tuštuma; gamybos socialinės organizacijos Vakaruose evoliucija; įvadinės pastabos; „laukinio“ kapitalizmo etapas; apžvalgos apibendrinimas; suartėjimas – tautų raiškos geosocialinė sąlyga; suartėjimo prasiveržimas; politinių-ekonominių doktrinų konvergencija; mokslų konvergencija; religijų suartėjimas; mokslo ir religijos suartėjimas, tautos socialinių jėgų konvergencija; „transcendentinis suartėjimas; universalizmo ideologija; ideologijų krizė ir jų kaita; universalizmo ideologijos esmė ir akivarai; mūsiškasis mentalitetas; lietuvių ir kitų tautų etnogyvybingumo bruožai; įvadinės pastabos; lietuviai ir rusai; lietuviai ir lenkai; lietuviai ir estai; lietuviai ir žydai.

Antrame skyriuje analizuojamos temos: žmogus socializacijos procese; bendrasis socializacijos mechanizmas; socializacijos prieštaravimai; socializacijos institutai; mokykla; neformalios grupės; Bažnyčia; tauta ir šeima; integralumo erdvė ir jos kaita; sociologinis žvilgsnis; šeimos deformacijos; moteris ir vyras šeimoje; žvilgsnis į šeimos ateitį; kintanti ar gęstanti socializacija; kartų sociologinis portretas; išeities pozicija ir t.t.

Akivaizdu, kad tai nėra tautos istorija atskirais istoriniais periodais, kaip iki šiol buvo įprasta rašyti, o visai kitas žvilgsnis į

tautos problemas iš dabartinių filosofijos ir sociologijos pozicijų. Tas žvilgsnis originalus, įdomus ir studijuotinas, nes nemažai knygoje minimų faktų, reiškinių ir įžvalgų daugeliu atvejų jau pasitvirtino, manau, dar ir todėl, kad iš monografijoje panaudotų 229 pasaulio literatūros šaltinių dauguma yra išleisti paskutiniaisiais metais iki knygos pasirodymo. Taigi naudotasi naujausiais informacijos šaltiniais. Nustebau tarp jų pamačiusi ir mano mielo bičiulio antikomunisto publicisto Viliaus Bražėno cituojamą straipsnį, išspausdintą tik 1993 metais.

Toks pat požiūris ir trečioje bei ketvirtoje monografijos dalyse. Jos įdomios. Kiekvienas inteligentas, kuriam rūpi jo Tautos ir Valstybės reikalai, jas turėtų perskaityti.

Paskutinėje, ketvirtojoje, dalyje „Tautos valstybingumo orientyrai“, be teorinės dalies, pateikiama ir konkrečios pilietinės savigynos rekomendacijos, pilietinės savigynos būdai ir pagrindiniai visuomeninės-politinės veiklos principai.

Pabaigos žodyje knygos autorius rašo: „Esu įsitikinęs, kad visi mes – eiliniai piliečiai – turėtume ne tik sparčiau patys bręsti, keistis savu supratimu – tuo praplėsdami savąjį. Bet mes neturime taip lengvai, kaip iki šiol, pavesti spręsti mūsų ir mūsų vaikų, ir netgi tautos, valstybės likimo nedaugeliui žmonių, kurie linkę vadintis profesionaliais politikais. Mes visi privalome užimti mąstančio, suprantančio tikrovę ir aktyviai ją veikiančio piliečio poziciją.

O tai ir yra šiandien Lietuvai bene svarbiausia. Tada ir tasai mus kankinantis nerimas palengva išsisklaidys tarsi koks rugsėjo rytmečio rūkas“ (Ten pat, p. 447).

Nors knyga parašyta jau senokai, šiandien ji ypač aktuali, kai naikinama nepriklausoma Lietuvos valstybė, ignoruojamos visos valdžios aukščiausios valdymo institucijos ir vėl grįžtama prie vienos, komunistų partijos, tik melagingai vadinančios save įvairiais vardais – LDDP (Lietuvos demokratinė darbo partija), LSDP (Lietuvos socialdemokratų partija). Matyt, mūsų gyvenamuoju laikotarpiu atsiras ir naujų šios partijos pervartų ar pavadinimų,

siekiant išvalyti kraujo dėmes iš jos munduro. Atsirado ir „vienos tiesos“ valdymo modelis, įkūrus keistą darinį – politinį biurą ar politinę tarybą. Tai nekeičia jo esmės, kuriam vadovauja „kažkada pro duris džiaugsmingai išlydėto gubernatoriaus drg. N. Mitkino įpėdinis, tyliai sugrįžo per langą ar paršliaužė atgal dujotiekio vamzdžiais ir kryptingai bei sumaniai tęsia savo pirmtako darbą“ (Radžvilas V. Evoliucija ar revoliucija? // *Baltijos kelias*, 2005 gruodžio 11, p. 1).

Knygoje „Prolegomenai“ (įžanginiai samprotavimai) prof. R. Grigas kalba apie didelį Nerimą, kuriuo gyvename kiekvienas dėl mūsų valstybės valdančiųjų negalios. Baiminamasi dėl Lietuvos ateities. Tai knygoje pateikta gražia literatūrine kalba, žaismingai, su daugybe pasaulio išminčių sentencijų ir todėl politikos valdymo principai, jau pateikti pirmojoje monografijoje, čia papildyti, kai kurie permąstyti skaitomi lengvai, vienu prisėdimu, žavintis autoriaus rašymo stiliaus lengvumu su neslepiama sarkazmo doze, ironija ir autoironija. Nors knygoje daroma analogiška išvada, kaip ir pirmojoje monografijoje, čia akcentai ryškesni ir kategoriškesni: kol Tauta, eiliniai Lietuvos žmonės nesusiburs į galingą kumštį, turintį valią ir galią, kol neatsiras pusiausvyra tarp valdžios ir tautos galių, tol valdžia, kad ir kokia ji būtų – mus naudos kaip baudžiauninkus, nevisaverčius ir nevispročius padarus, tik kaip medžiagą, įrankius jų pačių asmeniniams turtams didinti ir įgeidžiams tenkinti.

Trečioje R. Grigo publicistikos straipsnių, spausdintų Amerikos laikraščiuose „Dirva“ ir „Draugas“, knygoje „Savasties ieškojimas arba laiškai Amerikos lietuviams“ (V., 2004) dominuoja sociosofiniai pamąstymai apie Lietuvos politinę situaciją bei pagrindines lietuvių tautos išlikimo sąlygas ir problemiškumą.

Problemiška yra tai, kad dabartinę Lietuvą sudaro dvi pamatinės struktūros. Pirmoji arba klodas – tai lietuvių etninė tauta. Ją dar galėtume pavadinti istorine-kultūrine bendruomene. Antroji – politinė bendruomenė, „fizinė žmonių masė, turinti

pilietines teises ir taip pat susidedanti ne tik iš etninių lietuvių (jau nutautėjusių, suslavėjusių, praradusių tautinę savimonę, netgi moraliai degradavusių, bet turinčių balso teisę, idėjinių komunistų, kuriems lietuvybė – savotiškas tabu – *O. V.*), bei kitų tautinių ir etninių mažumų".

„Lietuvos valstybės gyvenime, jos politikoje pusiausvyra aiškiai yra pažeista, – rašo knygos autorius. – Ir pažeista būtent istorinės-kultūrinės bendruomenės nenaudai. Toks reiškinys vertintinas kaip mūsų lietuvių tautos nelaimė, einanti ne tik iš sovietinių, bet ir žymiai ankstesnių istorinių laikų" (Grigas R. Savasties ieškojimas. V., 2004, p. 213–214). Autoriui tenka tik apgailestauti, kad to nesupranta ne tik valdžios vyrai, bet ir politologai. Jie visą dėmesį sutelkia tik į politinės bendruomenės interesus – tautinių ir etninių mažumų Lietuvoje problemas: „Jos valdžiai rūpi labiau negu pagrindinės, vienintelę Tėvynę čia turinčios etninės lietuvių tautos likimas" (Ten pat, p. 204).

„Istorinei-kultūrinei bendruomenei paliekamas muziejinio paveldo vaidmuo, eliminuojant etninę tautą iš bent kiek aktyvesnio dalyvavimo politiniame gyvenime… tokio susipriešinimo (sakyčiau ne susipriešinimo, o sąmoningo supriešinimo, einančio iš valdančiosios komunistinės daugumos – *O. V.*) neišgyvena ne tik lenkai, vokiečiai ar čekai, bet ir rusai, iškentę septyniasdešimt metų trukusį bolševikinį terorą ir sovietinės ideologijos spaudimą" (Ten pat, p. 214).

Tokia apverktina etninės lietuvių tautos padėtimi dabartinėje Lietuvoje autorius siūlo susirūpinti visoms Lietuvos visuomeninėms organizacijoms ir Pasaulio lietuvių bendruomenei, organizuoti Pasaulio lietuvių kongresus ir pareikalauti, kad valdžios vyrai paaiškintų, kas vis dėlto yra Lietuvos valstybės suverenas – etninė, istorinė-kultūrinė lietuvių tauta ar atklydusi ir paklydusi politinė bendruomenė? Tai ir yra svarbiausia.

Mokslininkas, savo mokslinių tyrinėjimų kryptimi pasirinkęs tautą ir jos išlikimo problemas, tiriantis ir analizuojantis visus jos

aspektus, nusipelno didžiausios tautos pagarbos ir dėkingumo už jo atliktą mokslinį žygdarbį. Kaip mėgdavo sakyti rašytojas V. Hugo – mokslininko žygdarbis nušviečia Tautos istoriją akinančia šviesa, tai ir – vienas ryškiausių žmonijos švyturių.

Šių metų sausio 27 dieną Lietuvos mokslų akademijos Mažojoje salėje iškilmingai buvo paminėtos filosofo, sociologo ir tautotyrininko prof. Romualdo Grigo 75-osios gimimo metinės, pražydusios gražiausiomis rožių ir kitokių spalvingų gėlių puokštėmis bei jo žmonos solistės Zitos Grigienės ištraukomis iš operų, dainomis (akompanavo Daiva Žitkevičienė, kankliavo Martyna Galūzaitė). Iškilmėse buvo pateiktos minėtos pastaraisiais metais išleistos dvi Romualdo Grigo knygos „Dienoraščio langą pravėrus. 10 mano jaunystės metų (1956–1965)“ ir „Akivarų atspindžiai“. Iškilmėse dalyvavo ir jubiliatą pagerbė Lietuvos mokslų akademijos prezidentas V. Razumas bei MA skyrių vedėjai, R. Grigo kolegos ir bičiuliai. Daugelis jų su jubiliatu buvo nuo pat jaunystės – studijų ir aspirantūros laikų, tapo „Dienoraščio“ herojais, prisiminė jaunystės ir akademinio gyvenimo įvykius, kuriuose dalyvavo kartu su juo.

Akademikas Algirdas Gaižutis aukštai įvertino Romualdo Grigo mokslinius nuopelnus sociologijos srityje, jubiliatą įvardijo kaip žymiausią Lietuvos sociologą. „Dienoraščio“ viršelio atlanke pateikti A. Gaižučio žodžiai: „Knygos autorius, sovietiniais metais priverstinai „išmuštas“ iš agrarinės ekonomikos kelio, jau tuo laikotarpiu tapo ir sociologijos, ir vadybos mokslų Lietuvoje pirmeiviu. Vėliau, atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, dėjo teorinius pamatus lietuvių tautos socialinės organizacijos tyrimams, gilino ir plėtė tautotyros kryptį. 1991-aisiais buvo išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu ekspertu, o 2003-aisiais – nariu korespondentu. Jam suteiktas 2002 metų Lietuvos mokslo premijos laureato vardas“.

Žurnalas „Mokslas ir gyvenimas“ irgi gražiai paminėjo prof. Romualado Grigo 75-erių metų jubiliejų, akcentuodamas: „Dau-

geliu įdomių knygų, straipsnių, paskaitų prisodrinta profesoriaus įvairiatematinė veikla. Ir moksliniai interesai labai platūs, ir didis nerimas dėl lietuvybės, tautiškumo išsaugojimo, ir širdies skausmas, kad Lietuva neišsivaikščiotų... Profesoriui neduoda ramybės, kad globalizacija neištrina, bet išryškina socialinės realybės lokališkumą, kelia kitą itin aktualų klausimą: virštautiškumo, anttautiškumo sklaidą“ (Romualdui Grigui – 75 // *Mokslas ir gyvenimas*, 2011, Nr. 1, p. 31). Žurnalas pateikė ištrauką iš R. Grigo knygos „Akivarų atspindžiai. Sociosofinės mintys eilėmis“ (V., 2011).

Jubiliejiniame renginyje kaip tik kalbėjau apie šią knygą ir apie prof. Romualdo Grigo vaidmenį tautotyros plėtroje ir jos istorijoje.

„Akivarų atspindžiai“ – tai visos Romualdo Grigo kūrybos, parašytos tautiškumo tematika, kvintesencija eilėmis: čia ir kūrėjo kūrybinio kelio posūkiai, ir jo knygų referatai eilėmis, ir mintys apie lietuvių tautos likimą bei didelis nerimas dėl jos išlikimo.

Kažkada, dar jaunystėje, pradedantis poetas V. Kukulas parašė eilėraštį apie Kūrėjo kelią.

Priešaky – balti balti sparnai –
Kiekvienam. Ir kiekvienam tik savo...
Gal pavys... Gal, sakau... Žinai,
Kad kai kas ir miršta nesugavęs...
(V. Kukulas)

Kiekvienas žmogus, pasirinkęs Kūrėjo kelią, turi svajonę, viltį, kurių siekia, kartais ir visą gyvenimą. Dažnai ta svajonė tarsi miražas vilioja, traukia ir klaidina. Tačiau, kaip rašo literatūrologė Viktorija Daujotytė, „ir tada ji didelė jėga, verčianti griuvus atsikelti ir vėl kopti iš naujo, palaikanti žmogaus dvasią“.

Daugelis taip ir neranda atsakymo į klausimą, kas aš esu. Kur aš einu? Kokia mano gyvenimo prasmė?

Ir praplaukia savo gyvenimo upe tūkstančiai ar milijonai tarp savo neišsipildžiusių svajonių krantų, už kiekvieno upės posūkio girdėdami tolimą šauksmą... Neišsipildžiusio...

Kartais ir pats nežinai, kas jis?.. Tas tavo gyvenime Neišsipildęs...

Man atrodo, kad tokio laikotarpio būta ir R. Grigo gyvenime. Nuo jo pirmosios knygos „Įmonės socialinė organizacija ir jos funkcijos“ (V., 1980, rus. k.) (tai buvo ir jo habilitacinis darbas – *O. V.*) iki apysakos „Medaus skonis“ (1987) praėjo septyneri metai, devyneri – iki kitos apysakos „Degantis sniegas“ (1989) ir vienuolika metų iki svarbiausiojo – „Pralaimėjęs Kainas“ (1991), suvokus didžiąją gyvenimo ir kūrybos misiją – tarnauti savo Tautai ir Valstybei, tarus sau ir kitiems „Tauta buvo ir tebėra mano esybė“. Tai tarsi ir patvirtina filosofo rubajatas (taip R. Grigas vadina savo eiles – *O. V.*):

Eini... Pro obelį, pražydusią senam
sode,
Pro pusnį, supustytą
patvory.
Pro ašarą, į sausžemį
nukritusią.
Pro žvilgsnį, gęstantį šalia…
Pro gūdumą, nusėdusią
nakty...
Eini... Kažkas kažkur tave dar
šaukia...

Ką veikė talentingas ir kūrybingumu liepsnojantis kūrėjas tais savo gyvenimo metais – sunku pasakyti. Dabar jau iš laiko perspektyvos atrodo, kad ir kūrybiniu tuštymečiu filosofas nepaskendo neišsipildymų buityje, bet sunkiai kasė molį ir smėlį – savo milžinkapiui statyti... Kad atsistotų į vieną gretą su didžiaisiais tautos vyrais – Mažvydu, Kristijonu Donelaičiu, Simonu Daukantu, vysk. Motiejumi Valančiumi, dr. Jonu Basanavičiumi, dr. Vincu Kudirka, Maironiu, Vydūnu, Vincu Krėve, Baliu Sruoga, Vincu Mykolaičiu-Putinu, Vytautu Alantu, dr. Juozu Girniumi, Bernardu Brazdžioniu, Justinu Marcinkevičiumi.

Tai jie – tie didieji Tautos vyrai penkis šimtus metų, aukštai iškėlę rankas į Dangų, atnešė mums kaip Prometėjo liepsną mūsų Tautos idėją ir jos nemarumo paslaptį. Nedaug jų mūsų Tauta išugdė. Bet kiekvienas jų kaip ryškus žibintas tamsoje – pavergtoje Lietuvoje tapo epochos ženklais, įkūnijo Tautos idėją ir jos viltį... Kaip ir jie, Romualdas Grigas savo knygomis, skirtomis lietuvybės analizei ir jos išlikimo vilčiai, tapo mūsų epochos – didelio džiaugsmo atgavus laisvę ir skaudžių nusivylimų, ją pagrobus juodosioms mūsų amžiaus jėgoms, ženklu, kuriančiu ir lipdančiu Lietuvą, neleidžiančiu užgesti vilčiai ir jos kūrimo procesui savo parašytomis bei redaguotomis knygomis, viešais pasisakymais apie mūsų Tautos ir Valstybės praeitį ir ateitį, susitikimuose su jo kūrybos gerbėjais.

Kai žvelgi į Romualdo Grigo nueitą buities ir būties kelią, kuris, beje, nebuvo rožėmis klotas, nors knygos autorius ir suspaudė jį į 8 eilėraščio eilutes:

Audringoj jūroj blaškomas buvai
Ir netekčių skaudžių praėjęs
kelią,
Vos ne stebuklu išlikai,
Be pakirptų sparnų.
Ne protas, o širdis tau sakė, dėl ko
pasauly gyvenai
Ir ką jame praradęs suradai...

Ir savo knygose, ir iš aukštų tribūnų – akademinių ir politinių – filosofas R. Grigas skelbia:

„Valstybės tvarumas priklauso nuo tautos tvarumo ir atvirkščiai – paliegusi tauta „gimdo“ tokią pat paliegusią valstybę.“

„Be istorinės atminties, be tapatybės... žmogus lieka be šaknų. Jam plačiai atveriami vartai tapti mankurtu, o gal ir zombiu...“

„Tauta – tai protėvių tikėjimas, jog jų iškeltoje kovos vėliavoje yra susitikusios žuvusiųjų karžygių vėlės...“

„Tik susigrąžinusi Tėvynės meilę tauta pasveiks ir žengs pirmyn...“

O jo rubajatuose – ir kreipimasis į valstybės vyrus:

Konfucijus kalbėjo: „Tas gyvas
liks dabartyje
Ir ateitį tik tas regės, kas savo
praeitį brangina...“
Valstybės vyre, ką nors apie išminčių šį
esi girdėjęs?
Ar suvoki, kokia tautos bus ateitis,
Jei nurašai šaknis?
Jei svetimas tau tapo žodžių
junginys:
„Tauta ir jos valstybė“...

Ir pedagogo, išmintingo žmogaus, pamokymai Mokytojui:

Tu klausi: kokia žmogaus būties
prasmė?
Išniekintų tiesų ieškoki.
Ieškoki aukso trupinių, kurie purvu
užkloti.
Prieš laiką negalvok apie vartus, į
amžinybę atvertus...
Jei dienomis prasmingom gyvenai,
Prie jų tikrai neužsibūsi.....

Straipsnio pabaigoje pakartosiu mintį, parašytą savo knygoje „Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai“ (V., 2009). „Istorija, ilgus dešimtmečius Romualdui Grigui buvusi pikta pamotė, didžiulės tautinės potencijos mąstytojui leidusi tik smilkti, Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, Jam... nusišypsojo ir Jį įšventino į Tautos dvasios riterius, žinantį, kam ir vardan ko jis mąsto, pasiaukojančiai ir kūrybingai dirba, vardan ko gyvena“ (Voverienė O. Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai. Kai Istorija, buvusi rūsti, ima ir... nusišypso. V., 2009, p. 180).

2011 m.

ROMUALDAS OZOLAS

Romualdas Ozolas

O laiko smiltys byra vis ir byra
Po klodais šimtmečių žmogaus
pėdas užkloja...
Kas amžina, kas šventa ir kas gyva
Pro savo rėtį kruopščiai atsijoja.

Zita Čepulytė

Romualdas Ozolas – filosofas, mąstytojas, publicistas, 1990 metų Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, politikas, buvęs Seimo narys ir Seimo pirmininko pavaduotojas, politikos apžvalgininkas, Centro partijos vadovas ir t.t. – viena žymiausių ir kontroversiškiausių Lietuvos politikos asmenybių. Neprognozuojamas kaip ir visi dualistai. Pasirinkęs trečiąjį kelią, tarp lietuviškos tautinės ir komunistinės politikos ir jų ideologijų. Ir vienoje, ir kitoje fronto barikadų pusėje daug nuveikęs, gynęs Tautos idėją, tautinės valstybės modelį ir tautiškumą... Ir komunistinio liūno balsą bei liūno plėtrą gilyn ir platyn.

Kodėl taip yra ir kodėl taip atsitinka? Sunku pasakyti... Tik viena aišku – tokiems politikams gyventi ir veikti žymiai sunkiau, negu turintiems vieną kelią ir juo einantiems nuo sąmoningo gyvenimo pradžios iki pat saulėlydžių... R. Ozolo tipo politikams galima būtų drąsiai priskirti ir Lietuvos laisvės lygos vadovą Antaną Terlecką. Neabejoju, kad nemažai besiblaškančių savo politinėse nuostatose trečiakelininkų yra ir tarp žemesnio lygio politikų.

Dabar bandoma trečiojo kelio politika ir ideologija vadinti liberalizmą. Kažin? Pastaruoju metu pasaulyje vis labiau įsigali požiūris, kad liberalizmas yra tas pats, kas ir marksizmas. Liberalizmas kuria marksizmą. Marksizmas kuria liberalizmą. Abiejų jų pagrindas yra tas pats – materializmas. Į žmogų liberalai žiūri tik kaip į objektą, kaip į įrankį. Romualdas Ozolas į lietuviškąjį liberalizmą žiūri dar kritiškiau. Jo nuomone, lietuviškiesiems pseudoliberalams „niekas nesvarbu, svarbu, kad jų gerovę garantuotų neribojamas pelnas ir asmeniniai sargybiniai“ (Ozolas R. Prioritetas – tautietis ar pilietis? // *Atgimimas*, 2007, gruodžio 21, p. 10).

Gal kaip tik tai suvokęs ir būdamas padorus žmogus R. Ozolas paliko oficialiąją politiką ir savo vertybių sistemoje prioritetą teikia lietuvybės puoselėjimui. Lietuvybė, noras tarnauti lietuvių tautai ir Lietuvos valstybei, be jokios abejonės, tapo ryškia bryde ne tik R. Ozolo kūrybinėje biografijoje, bet ir Lietuvos politikoje, ir lietuviškojoje tautotyroje.

Būtina pripažinti, kad R. Ozolas buvo pirmasis, Atgimimo apyaušryje iškėlęs tautiškumo vėliavą. Dar 1987 m. vykusioje konferencijoje „Tautinis mentalitetas“ (jos medžiaga 1988 m. tuo pačiu pavadinimu buvo išleista atskira knyga) jis pirmasis prabilo apie tai, kad visi nacionalinio išsivadavimo judėjimai baigiasi sėkmingai tik tada, jeigu jie vyksta su tautiškumo vėliavomis.

Vėliau, jau Lietuvai atgavus nepriklausomybę, išrinktas deputatu į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą – Atkuriamąjį Seimą ir čia atsidūręs valdžios piramidės viršūnėje (dirbo ministrės pirmininkės K. Prunskienės vienu iš padėjėjų) R. Ozolas dirbo priešingai – komunistinei idėjai, beveik besąlygiškai rėmė visus buvusių komunistų partijos CK nomenklatūrininkų sprendimus. Daug metų išbuvo valdžioje ir bendromis pastangomis su komunistais bei jų „skydu ir kalaviju“ – uspaskiniais kūrė tokį Tautos „šviesų rytojų“, kokį šiandien turime.

Tik iškritęs iš oficialiosios politikos vežimo vėl savo mintimis, pamąstymais, darbais, visa savo kūrybinga Asmenybe grįžo į tautos

glėbį, o dabar vis dėlto, be kitų savo darbų, dirba ir Lietuvos valstybei, ir lietuvių tautai. Gaila, daug metų vėjų išpustyta.

Nesekiau viso Romualdo Ozolo kūrybinio proceso, tai tikriausiai jau daro jo biografai.

Registravau ir iš laikraščių išsikirpdavau tik tai, kas man buvo įdomu: jo mintis tautiškumo klausimais, pamąstymus apie tautinės valstybės atkūrimo perspektyvą ir priemones, kuriomis ši idėja galėtų būti įgyvendinta ir tautinė Lietuvos valstybė atkurta.

Tautiškumo gaivinimo klausimais Romualdas Ozolas parašė daugiausia. Nemažai jo straipsnių ir įvairių straipsnių fragmentų apie tai, ištraukų iš jo „Dienoraščių“ buvo spausdinta „Lietuvos aide“, „Atgimime“, interneto svetainėse.

R. Ozolo garbei tenka pripažinti, kad net būdamas nepriklausomos Lietuvos valdžios olimpo viršūnėje jis jautė pareigą dalyvauti renginiuose, skirtuose lietuvių etninės kultūros klausimams, juose net pranešimus skaitydavo. 1995 m. prof. Norberto Vėliaus organizuotoje konferencijoje „Etninė kultūra...“ R. Ozolas savo pranešime akcentavo, kad kol kas mes savo etninę kultūrą tik giname, o reikėtų ją teigti: jokia Europos Sąjunga neišspręs mūsų likimo iš esmės. Mes jį turime spręsti patys. Viena svarbiausių lietuviškosios tautotyros problemų tada jis laikė lietuvio tapatybės klausimą: kas mes esame – kariai ar žemdirbiai? Du sukilimai XIX a., du išsivadavimai XX a. Be to, Lietuvos viduramžių kunigaikščių žygiai į Rytus ir Vakarus ir sėkmingi jų užkariavimai, pagaliau pokario partizaninis karas, trukęs dvigubai ilgiau negu Antrasis pasaulinis – ar tai nereiškia, kad mes esame karių tauta, užsigrūdinusi nuolatinėse kovose už savo būvį. Antra vertus, mūsų tautos etninė kultūra, šimtmečius kurta, saugota ir puoselėta Lietuvos kaime, švelni ir lyriška – ar tai nereiškia, kad esame žemdirbių tauta, siekianti išsaugoti taikų dangų virš savo galvų ir taikią savo žemę, kad galėtume joje saugiai gyventi ir kurti savo Tėvynės ateitį?

Vėliau, jau pasitraukęs iš aktyvios politinės veiklos, Romualdas Ozolas daug ir kūrybingai rašė kitais klausimais, savo „Die-

noraščiuose“ fiksavo Lietuvos įvykius ir jų komentarus, stabtelėjo rašyti tautiškumo klausimais, ilgai mąstė apie savo tautinę tapatybę (Jo gyslose teka latviškas kraujas). Savo „Supratimuose“ ( ) jis rašė: „Ieškodamas atsakymo, kaip man gyventi, visų pirma turėjau atrasti, kad turiu tapti lietuviu. Ir tapau – visų pirma neformaliai, o paskui ir formaliai – pase pakeisdamas tautybę... O dabar „Esu nacionalistas. Nacionalizmas, o ne kas kita, yra mano jėgų šaltinis. Ką tai reiškia, tegul aiškinasi kiekvienas pagal savo kvailumo laipsnį“ (Ozolas R. Supratimai. Parinktos 1956–2006 metų metafizinio dienoraščio mintys. V., 2007).

Ėmęsis Tautos idėjos analizės filosofas pradėjo nuo pat jos degradavimo nepriklausomoje Lietuvoje šaknų. Manau, „užsikabino“ už Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo pirmininko prof. Vytauto Landsbergio kalbos 1990 m. kovo 11 d., pasakytos pirmajame nepriklausomos Lietuvos AT posėdyje. Joje Profesorius sakė: „Sąjūdis – tai mūsų krašto atgimimas: dvasinis, pilietinis, tautinis. Jis atnešė didelių permainų. Permainos – tai gyvybė, jau esanti ir pažadėta. Permainos ir jų siekiai šiandien atsispindi jau ne vien Sąjūdžio programoje, ne vien Sąjūdžio dokumentuose. Tas bendras siekis gali būti vadinamas labai paprastu žodžiu – Lietuva. Šiame žodyje, kaip aš suprantu, yra meilė, yra žmonių orumas, yra teisingumo siekis. Mūsų bendras uždavinys: atkurti savo visuomenę, savo valstybę ir kurti jas toliau. Tos kūrybos galias atskleidžia tik laisvi žmonės laisvoje žemėje“ (Laisvės byla. V., 1991, p.).

Matyt, šie LR AT pirmininko žodžiai po dešimties metų suponavo vieno iš jo nuolatinių oponentų filosofo R. Ozolo mintį, vėliau išsakytą viešojoje erdvėje, aptariant nepriklausomos Lietuvos nueitą kelią: „Pakeitimai prasidėjo vos tik mes atkūrėme Lietuvą. Štai pirmuosiuose 1990 metų dokumentuose pakeitimas atrodytų labai nedidelis – vietoje Tauta įrašomas Žmogus. Tauta, kaip sąvoka, kaip žmonių visuma iš politinio mąstymo pradedama eliminuoti, viską sukoncentruojant apie žmogų“ (Karklelienė E.

Romualdas Ozolas perspėja apie tautos nykimą // www Patriotas. Lietuviais esame mes gimę, 2000).

Nuo tada, kai Lietuvą ėmė kurti „laisvi žmonės“, „laisvoje žemėje“ – o jų net 3 mln., visokių, ir padorių ir labai nepadorių – Lietuvoje išmušė barbaro valanda. Kaip rašė filosofas Arvydas Šliogeris, „Griovimo instinktas vis labiau pradėjo išstumti kūrybos instinktą. Technikos išugdytų barbarų masė augo stebėtinu greičiu“, išstumdama ir iš gyvenimo, ir iš politikos pozityviuosius žmogaus instinktus ir gebėjimus – padorumą, kūrybingumą, sąžinę, moralę ir dorą. Labai greitai buvo sugriautas ir išgrobstytas kaip komunistų partijos „auksas“ visas Lietuvos žmonių socialistinės vergovės sąlygomis uždirbtas ir sukurtas turtas: gamyklos ir fabrikai, kolchozų turtas, statybinės medžiagos, viena po kitos pusvelčiui, net už simbolinį vieną litą „prichvatizuojamos“ gamyklos, vidury baltos dienos ištuštinti visų bankų seifai, o jų turinys nusėdo grupės draugų asmeninėse kišenėse, per 12 komunistinės nomenklatūros ir jos „skydo ir kalavijo“ (KGB ir GRU struktūrų Lietuvoje) iš užsienio pasiskolintos milijardinės paskolos išgaravo irgi kaip „rytmečio rūkas“, depolitizuota, t.y. visiškai nutautinta ir demoralizuota Lietuvos švietimo sistema, per labai trumpą laiką atsirado tūkstančiai milijonierių (prieš trejus metus, J. A. Patriubavičiaus duomenimis, jų Lietuvoje buvo 2652, dabar jau tikriausiai daugiau, tačiau ši statistika – jau už devynių spynų – *O. V.*) ir šimtai tūkstančių bedarbių. Dabar kas penktas lietuvis gyvena žemiau skurdo ribos. Lietuva „išsivaikščioja“ po pasaulį.

Filosofo nuomone, dauguma iškeliaujančiųjų dažniausiai važiuoja ne degintis, bet ieškoti duonos. Ką jie daro išvykę, niekas dorai ir nežino – dažniausiai viešinamos tik sėkmės istorijos, o nesėkmių – nutylimos. „Tuo tarpu žmogaus pažeminimas, kokį ten patiria mūsų ekonominiai migrantai, yra siaubingas, – sako R. Ozolas. – Jis siaubingesnis negu Lietuvos skurdas, nes žmogaus orumas yra kur kas vertingesnis“.

„Kovo 11-osios Respublikos mes nebeturime. Kovo 11-oji baigėsi 2004 m. gegužės 1 d., kai Lietuva pasirašė įstojimo į Europos Sąjungą sutartį. Todėl dabar esame pasimetę, nežinome, ko neturime kaip savo žemės suverenai ir ko privalome reikalauti iš tų, kurie pasiėmė didžiąją dalį mūsų suvereniteto, – rašo R. Ozolas. – Kai kas man sako: ko tu čia purkštauji – mes turime laisvę ir daug kam yra visai neblogai. Sutinku. Niekada neturėjome tiek daug automobilių, tiek ir tokių informacinio ryšio sistemų, niekada taip nebendravome ir tiek nekeliavome. Taip. Tai yra tiesa. Tačiau jei mes suskaičiuotume visus galinčius ir negalinčius keliauti, matematika būtų nedžiuginanti ir, ko gero, visiškai priešinga“ (Ozolas R. / Užrašė Edita Karklelienė. Ten pat).

Filosofas yra įsitikinęs: jei ir toliau nykimo ir naikinimo procesai Lietuvoje vyks taip, kaip vyksta dabar, po kelių dešimtmečių Lietuvoje nebeliks nė dviejų milijonų žmonių.

Tačiau „Jei koks pusantro, na, du milijonai žmonių pasakytų: „Čia mūsų žemė ir mes niekur iš jos nesitraukiame ir niekad nesitrauksim“, atsirastų vilties, kad Lietuva išliks kaip lietuvių tauta, bet jei ne – šansų išlikti nėra daug“, – įsitikinęs filosofas.

„Baisiausia yra tai, jog žmonėms įkalta, kad nuosavybė yra šventa: aptvėrei tvora, pririšai šunį ir niekas nepraeis, o eis – turėsi teisę net šaudyti... Betgi nuosavybė nėra šventa. Ji šventa tik kaip tautos žemė. Visa kita nuosavybė žmogui yra atiduota tik sutartimi. Ir tu, žmogau, privalai pagal tos sutarties sąlygas ta nuosavybe disponuoti, perduodamas ją tokią pat gerą, nenugyventą savo vaikams ir anūkams“ (Ten pat).

Tai ką daryti? Negi imsiesi prievartos prieš nepadoriuosius, savo amoralumu, godumu ir šlykščiausiu gobšumu griaunančius valstybės pamatus ir žudančius tautos gyvybę?

R. Ozolo nuomone, „Nukentėjusiųjų nedalia yra ta, kad jie blogio negali sunaikinti, darydami naują blogį“. Suprantama, nuo tokio elgesio Lietuvoje blogio tik dar daugiau atsirastų. Be to, tai būtų nesuderinama su laisve ir laisvo žmogaus, ne vergo, mentalitetu.

Vergui nereikia laisvės, vergui reikia tik keršto.

Skausmingai apmąstęs įvairiausias išeitis iš tokios aklavietės, filosofas daro išvadą, kad vienintelis tautos išsigelbėjimas būtų atkurti savo tautinę valstybę. Tiesa, jo nuostatose – tai turėtų būti nacionalinė valstybė, kuri būtų motina ne tik lietuviui, bet ir čia gyvenančiam žydui, lenkui, rusui, vokiečiui, ukrainiečiui, estui ir pan.

1988–1990 metais Lietuva turėjo didelį visą tautą vienijantį tikslą – įveikti Sovietų Sąjungą ir atsikratyti okupacijos. Dabar Lietuva jokio vienijančio tikslo neturi. Gerovės valstybės modelis Lietuvoje nepasiteisino – vienų besaikis turtėjimas, kitų beprecedentis skurdas ir jo augimas suskaldė, supykdė vienus su kitais, išplovė buvusią tautos vienybę. Jos nebeliko. Galimais lemtingais istorijos lūžiais (R. Ozolo nuomone, geopolitikos kontekste dabartiniai lokalūs civilizacijų konfliktai gali pereiti į totalinio krikščionybės jungiamų tautų ir islamo vienijamos erdvės susidūrimo Didįjį civilizacijų karą) mūsų Tauta gali būti pasmerkta, jeigu abi jos viena kita nepatenkintos, kartais net konfliktuojančios pusės nesupras vieno – kad „nėra ir nebus kito, realaus, – o ne spekuliatyvaus – gyvenimo šioje žemėje, kaip žmonių gyvenimas tautoje“ (Ten pat). „Tokia yra mums istorijos išmintis – išgyventi arba visai tautai atsilaikant, arba dar geriau – nugalint. Bet jokiu būdu neprisitaikant, kaip dabar“ (Ten pat).

Šiandien vykstančio tautinio degradavimo eigą bandoma vaizduoti kaip pažangą. Visose žiniasklaidos priemonėse, ypač televizijoje, gaudžia: „...tautietis yra beveik retrogradas, kažkoks atgyvenęs padaras, nacionalistas, o gal net fašistas. Jis užsisklendęs savy, kažką vienas sau galvoja, popso ir piliečių Europai bet kada gali iškrėsti žiaurų pokštą“ (Ten pat).

Didžioji Prancūzijos revoliucija sukūrė piliečio kosmopolito projektą. Juo pasinaudojo JAV, iškėlusios pilietiškumą virš tautiškumo, taip pat ir „azijuotizuota“ Sovietų Sąjunga, o dabar jį stengiasi įgyvendinti Europos Sąjunga.

R. Ozolas teigia, kad šiam projektui įgyvendinti sukurti galingi metodai ir priemonės: 1949 m. paskelbta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, „suteikianti juridinius įgaliojimus kiekvienam asmeniui kovoti su savo valstybe. Tai ir laisvoji rinka, suteikianti galimybę turtingiesiems jų įmones dislokuoti ten, kur galima tikėtis didesnio pelno, ir... darbo jėgai trauktis ten, kur galima daugiau uždirbti. Taip nutrinamas bet koks etninis tapatumas, žmogus nutautinamas, paverčiamas pasaulio klajūnu – be motinos, be Tėvynės, be šaknų“.

Svarbiausia, kad Lietuvoje šiai Europos doktrinai pasiduota nuo pat pirmųjų Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienų.

Dabar sueuropėję lietuviai, nutautinti, nukirstomis savo šaknimis nuo Tautos kamieno, paversti pasaulio klajūnais, jau gyvena 41 pasaulio šalyje. Jie dar prisimena Lietuvą, kai kurie iš jų dar jaučia savo Tėvynei sentimentų, o jų vaikams – Tėvynė jau bus ten, kur duonos kąsnis sotus ir sriubos šaukštas riebus.

Didžiausią nerimą filosofui kelia mūsų valdžios ir praturtėlių abejingumas savo tautai ir tautiškumo problemoms, neturėjimas Lietuvos ateities perspektyvos ir nenorėjimas matyti geopolitikos iššūkių. „Šiandien, kai virš mūsų riaumoja globalinis Europos Sąjunga vadinamas cunamis, mūsų reikalas yra visomis galiomis siekti, kad šis cunamis nenušluotų mūsų tautos... Šių problemų sprendimas įmanomas tiktai tada, kai visų mūsų darbų kriterijus bus vienas – nacionalinė valstybė“ (Ozolas R. Prioritetas – tautietis ar pilietis? // *Atgimimas*, 2007, gruodžio 21, p. 10).

Nacionalinės valstybės svarbiausi bruožai: atkurtos Tautos teisės jos žemėje, nes žmogaus teisės dabar pavirto tik mažumų teisėmis; nacionalinis ūkis turi būti Tautos rankose, gynyba turi būti nacionalinė, politinės visuomeninės organizacijos – tik mūsų, kultūra – irgi mūsų.

Visa tai tam, kad bet kuriuo momentu galėtume pasakyti: „Ačiū, nuo šiol mes gyvensime savarankiškai“ (Ozolas R. Yra galvų, kurioms galima atleisti tiktai po to, kai jos nuimtos nuo pečių // Slaptai. Lt. 2000 sausio 1 d.).

MARIUS KUNDROTAS

Marius Kundrotas

Mariaus Kundroto monografija „Tauta amžių kelyje“ – tai vienas reikšmingiausių (po prof. R. Grigo monografijų tautine tematika ciklo) dabartinės kultūros ir lietuvių tautotyros įvykių. Jos autorius kvalifikuotai ir deramu aukštu teoriniu lygmeniu tautotyros estafetę perėmė iš pirmtakų, Tautos kultūros milžinų – Antano Maceinos, Stasio Šalkauskio, Juozo Girniaus, Romualdo Grigo.

Mūsų Tautoje sakoma: „Istorija moko, pavyzdys ugdo“. Kitas šios knygos privalumas tas, kad jos autorius – jaunas žmogus. Neabejoju, jog jauno žmogaus rezistencinė dvasia dabartinės „nepriklausomos LTSR“ pirkliškai kriminalinei ideologijai, kuriant „gerovės valstybę“ sau ir savo giminaičiams, taps pavyzdžiu daugeliui jaunų žmonių dabartinio sumaterialėjusio pasaulio sumaištyje. Jaunimas jau pradeda mąstyti ne tik buities, jos malonumų, pilvo ir papilvės kategorijomis. Jaunų žmonių pasirodymas viešuosiuose politiniuose ir kultūros renginiuose jau rodo, kad kuo toliau, tuo daugiau tarp jų atsiranda ieškančių gyvenimo prasmės ir tikslų, trokštančių kilnių idealų ir jų realizavimo, kuriant švarią, orią ir garbingą Lietuvą.

Monografija „Tauta amžių kelyje“ parašyta istorijos, politologijos ir tautotyros sandūroje, bet visų pirma tai istoriko žvilgsnis į lietuvių tautos nueitą kelią, jo vingius, tarpeklius tarp kalnų ir nuokalnes bei kryžkeles, palyginti su kitų pasaulio tautų istorijos keliais ir Tautos idėjos sampratos raida įvairiose valstybėse.

Monografiją daro šiuolaikišką jos autoriaus, iš istoriko persikūnijančio į politologą, žvilgsnis į Tautos idėjos vietą įvairių šiuolaikinių ideologijų – liberalizmo, konservatizmo, socializmo,

nacionalizmo... ir globalizmo – ir joms atstovaujančių partijų kontekste.

Be jokios abejonės, Lietuvos tautotyrininkai Mariaus Kundroto monografiją „Tauta amžių kelyje“ savo darbuose laikys viena dabartinės tautotyros teorinių atramų, nes joje pirmą kartą Lietuvos tautotyros istorijoje pagrindinis objektas – tauta – yra nagrinėjama taip giliai: nuo pirmųjų tautinės minties atsiradimo ištakų – čekų reformatoriaus Jano Huso (1369–1415) ir prancūzaitės Žanos d'Ark, Orleano Mergelės (1412–1431), vedusių savo tautiečius į žūtbūtinę kovą prieš užsienio pavergėjus okupantus, ir taip plačiai – pasaulio mastu (apimant Tautos idėjos raidą Didžiojoje Britanijoje, JAV, Indijoje, Kinijoje, Vengrijoje, Čekijoje, Ispanijoje, Japonijoje, netgi Korėjoje ir t.t.). Parašyti savo Tautos istoriją yra svarbus ir reikšmingas žygis, bet parašyti pasaulio tautų istoriją jų sąmonėjimo kelyje – tai jau žygdarbis.

Prof. Romualdas Grigas savo kalboje knygos pristatyme Vilniaus knygų mugėje (2010 02 18–21 dienomis) jos tyrimo objektą apibūdino kaip „Tauta jos tėvynėje ir tauta pasaulyje“, o jos aktualumą – kaip autoriaus bandymą atsakyti į laiko iššūkius. Svarbiausias iš jų – tautiškumo nykimas Lietuvoje, jo erozija ideologinėse kryptyse, partijose ir valstybinėse Lietuvos institucijose.

Išskirtiniu knygos bruožu prof. R. Grigas pavadino jos autoriaus minties brandą ir gilumą, todėl net neabejoja, kad Mariui Kundrotui įsitraukus į tautotyrą, ši mokslinė kryptis įgis pagreitį, suaktyvės, tyrimų tematika plėsis.

Pagirtinas autoriaus požiūris į tautiškumą – universalumas, nagrinėjant tautos idėjos plėtrą dviem aspektais: 1) tauta pasaulyje, nepriklausomai nuo to, kokia ta tauta ir kokioje geografinėje erdvėje ji sukūrė savo valstybę; 2) lietuvybės ideologija ir jos istorija pačioje Lietuvoje.

Popiežius Benediktas XVI vienoje iš savo enciklikų pažymėjo, kad šiuolaikinis pasaulis gyvena dvasios dykumoje. Mariaus Kundroto monografijoje tautiškumas suprantamas kaip priemonė,

įtvirtinanti dvasinę kultūrą. Prof. R. Grigas išradingai, panaudodamas gražią metaforą, dvasinę dykumą palygino su realiąja dykuma, kurioje auga tik kupranugarių žolė. Bet koks, net ir menkiausias vėjelis, papūtęs iš bet kur, pakelia kupranugarių žolę, ir ji skraido vartydamasi po visą dykumą. Kupranugarių žolė be šaknų. Į kupranugarių žolę panašus ir žmogus, praradęs savo Tėvynę arba ir gyvenantis joje, bet praradęs savo tautines vertybes. Jam visur gerai, kur gera ir sotu gyventi, o ciniškesni tokie žmogėnai net sako „Nusispjaut man ant tos Lietuvos!“

Skaudu ir liūdna, kai lietuviai tampa naujanomadais – zombiais ir mankurtais, gebančiais tik vartoti ir turtėti. Daugelis jų pasaulio kryžkelėse tampa kapitalizmo grobuonių, kartais... net ir bedančių aukomis.

NASA mokslininkai, tyrę tūkstančius galaktikų, tam panaudodami Žemės palydovus, nustatė, kad tarp jų visiškai nėra identiškų. Nors jų yra milijonai, bet kiekviena turi savo konfigūraciją. Taip ir su tautiškumu. Kiekviena tauta, be universalių, visoms tautoms būdingų ir priimtinų vertybių, turi savitas, unikalias. Taip ir lietuvių tauta turi savų, unikalių vertybių – nuostabiausią pasaulyje kalbą, mitologiją, senąsias lietuviškas dainas, sutartines, dainų šventes, unikalų pasaulyje kryždirbystės meną, pilkapių istoriją. Tas vertybes būtina tyrinėti tautotyros kontekste, Tautos istorijos gelmėse ieškoti naujų savitumų.

Tautiškumas yra vienas iš tautinės tapatybės matmenų. Jis suteikia žmogui, tautai ir jos kultūrai kokybiškai naują jų gyvavimo, likimo ir išlikimo dimensiją – gyvenimo prasmę.

Prasmingas yra ir knygos autoriaus Mariaus Kundroto žodis „Vietoje pabaigos...“ jo monografijoje: „Žalgirio mūšio kritusiems kariams, XIX amžiaus sukilėliams, 1941 metų rezistentams, pokario partizanams teko mirti už savo tautą. Užtat mums, dirbantiems, mąstantiems, kuriantiems ir kovojantiems, tenka ne ką lengvesnė užduotis – vardan tautos, su tauta ir tautoje... GYVENTI!“

6. TAUTOTYROS TEORIJOS PRADMENYS

6.1. TAUTOTYRA ETNOLOGIJOS SĄVOKŲ SISTEMOJE

Pagal „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“, sąvoka – tai žmogaus mąstymo forma, suvokimo išdava, mintis, idėja, kuri išreiškia bendrus ir esminius daikto bei reiškinio požymius (DLKŽ. V., 1972, p. 688).

Apibrėžiant mokslo šakos sąvoką, atskleidžiamas jos turinys, nurodomi esminiai požymiai. Taip ji išskiriama iš visų gretimų ir panašių sąvokų ir nuo jų atribojama.

Kiekvienos mokslo šakos ištakos prasideda nuo jos pagrindinių sąvokų atsiradimo.

Kaip rašėme įvadinėje dalyje, Lietuvoje pagrindinė tautotyros sąvoka „tauta“, tapusi svarbiausiu tautotyros objektu, atsirado kartu su lietuvišku raštu pirmojoje Martyno Mažvydo išleistoje lietuviškoje knygoje „Katekizmo prasti žodžiai“ (1547). Vėliau, pačios tautotyros raidoje sąvokos tapo ženklais, žyminčiais ne tik šios mokslo šakos raidos periodus, kintančius tyrimo objektus ir metodus, bet ir jos teorinę brandą bei vietą mokslų sistemoje.

Sąvokos „etnografija“, „tautotyra“ ir „etnologija“ – kito lygmens. Jos žymi hierarchinius ryšius pačioje etnologijos mokslo sistemoje.

Vincas Maciūnas savo knygoje „Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje“ rašė, kad etnografija savo giliausiomis šaknimis rėmėsi į žmogaus natūralų polinkį stebėti įdomius, retus ir keistus reiškinius, juos papasakoti kitiems, o atsiradus raštui ir užrašyti (V., 1997, p. 261). Niekas tada ir negalvojo, kad tokie pasakojimai gali turėti kokią nors mokslinę reikšmę.

Šiandien, kai tautotyros mokslas jau gerokai pažengęs ir kai atėjo laikas sudėlioti pagrindinius akcentus, būtina grįžti prie jo ištakų.

Sąvoka „tautotyra“ atsirado tik 1925 metais, per penkis šimtmečius jau gerokai pažengus ir įsitvirtinus kitų jos sąvokų sistemai. Tautotyros sąvoką pasiūlė, įvedė į mokslinę apyvartą ir išpopuliarino panevėžietis mokytojas Petras Būtėnas. Jis net parašė knygą „Lietuvių tautotyros žinių ir senienų rinkimo programa“ (1925), joje atskleisdamas tautosakos rinkimo metodus ir kitas paslaptis.

Terminas „tautotyra“ mokslo šakai žymėti Lietuvoje buvo vartojamas iki 1944 metų, antrosios Lietuvos okupacijos po karo.

Okupuotoje sovietinėje Lietuvoje pagal vieno iš Kremliaus vietininkų M. Suslovo programą nei termino „tauta“, nei pačios lietuvių tautos šioje žemėje neturėjo likti. Lietuva turėjo likti be lietuvių. Taigi ir sąvoka „tautotyra“ okupantų ir jų kolaborantų, komunistuojančių tautos atplaišų iš mokslo apyvartos buvo išginta. Vietoj jos buvo vartojamas terminas „etnografija“, nuvertinęs lietuvių tautą iki etninės grupės – „nedidelio etninio darinio, esančio kito, dažniausiai gerokai didesnio etninio darinio gyvenamojoje teritorijoje“ (Visuotinė lietuvių enciklopedija. V., 2004).

Ilgus dešimtmečius etnografija buvo vadinama mokslo kryptis, tirianti materialinę ir dvasinę tautos kultūrą. Okupacijos metais iki pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo etnografija buvo tapatinama su tautotyra. Etnografijoje, gyvavusioje okupuotoje Lietuvoje kelis dešimtmečius, susiformavo keletas jos krypčių: etnobotanika (liaudies medicina), etnoarcheologija, kraštotyra.

Etnografija ir visos jos kryptys – aprašomoji mokslinė disciplina. Jos pagrindiniai metodai – stebėjimas ir aprašymas.

Tautotyra – tai mokslo šaka, tirianti vienos tautos dvasinę ir materialiąją kultūrą bei jos savitumus, siekiant plėtoti tos mokslo šakos teoriją, istoriją, metodologiją, praturtinant tas jos struktūrines dalis naujais mokslo faktais, kartu tobulinant ir visos tautos dvasinę kultūrą. Tautotyros mokslinio pažinimo metodai – bendramoksliniai ir specialieji (A. Maceina kaip vieną tokių įvardijo etnologinį tyrimo metodą), kuriais siekiama nustatyti tos mokslo šakos dėsnius ir dėsningumus bei jos raidos tendencijas.

Etnologija – žymiai platesnė sąvoka už dvi pirmąsias. Tai mokslas, tiriantis įvairių pasaulio tautų materialiąją ir dvasinę kultūrą, jos savitumus ir bendrąsias savybes bei raidos tendencijas. Etnologijos pradininku laikomas švedų mokslininkas S. Eriksonas praėjusio šimtmečio septintajame dešimtmetyje pasiūlė šį terminą ir etnologijos mokslo matmenis. Jo sukurta etnologijos koncepcija sulaukė didžiulio būrio pasekėjų ir ypač spartų raidos pagreitį įgijo visose Skandinavijos šalyse, Vokietijoje bei Austrijoje.

PETRAS BŪTĖNAS

Malvina ir Petras Būtėnai

Kaip jau minėjome ankstesniuose skyriuose, terminą „tautotyra“ į mokslo apyvartą įvedė panevėžietis mokytojas Petras Būtėnas. Nors jis nesuformulavo termino esmės, bet jau pats termino atradimas naujai etnologijos mokslo krypčiai įvardinti yra laikomas svarbiu moksliniu faktu, įeinančiu į tos mokslo krypties teorinių žinių visumą.

Petras Būtėnas gimė 1896 m. birželio 27 d. Dovydų kaime, Biržų apskrityje (Joniškėlio parapijoje).

Jis XIX amžiaus pabaigos – XX amžiaus pradžios vaikas,

kurio dvasinę pasaulėjautą ir moralines savybes brandino lietuvių tautos dvasinis atgimimas ir to meto idealizmas.

Petro Būtėno kelrode žvaigžde tapo meilė Tėvynei, o gyvenimo prasme – kuo daugiau padaryti jos labui.

Pirmojo pasaulinio karo metais P. Būtėnas, kaip ir daugelis Lietuvos moksleivių, kartu su savo Martyno Yčo berniukų gimnazija pasitraukė į Voronežą. Jau 1916 metais jis įsitraukė į aktyvią lietuvišką tautinę veiklą ir 1916–1917 metais Voroneže šapirografu leido lietuvišką laikraštėlį moksleiviams „Inkaras“, propagavusį ateitininkų idėjas. Prasidėjus Lietuvos Nepriklausomybės kovoms (1918–1920 m.) P. Būtėnas 1918 m. grįžo į Lietuvą ir nuo 1919 metų pradžios iki 1923 m. sausio 27 d. buvo Lietuvos kariuomenės kareivis, dalyvavo kovose Širvintų ruože, vėliau dirbo karo valdininku. Nuo 1922 m. studijavo aukštuosius kursus Humanitarinių mokslų fakultete. Stropus studentas greitai atkreipė į save didžiųjų to meto kalbininkų Kazimiero Būgos ir Jono Jablonskio dėmesį. Jie ir pasiūlė jam imtis mokslo tiriamojo darbo. Jau 1923 metais dienraštyje „Lietuva“ P. Būtėnas paskelbė pirmąjį savo mokslinį straipsnį, kuriame pagrindė būtinybę išsaugoti mažesnių miestelių, kaimų ir viensėdžių pavadinimus. Vytauto Didžiojo universitetą baigė 1930 metais. Nuo 1923 metų – Panevėžio mergaičių gimnazijos mokytojas, nuo 1925 m. – Panevėžio mokytojų seminarijos lietuvių kalbos mokytojas. Prie Panevėžio mokytojų seminarijos įsteigė Tautotyros ir senienų rinkimo draugiją. Parašė ir paskelbė Lietuvių tautotyros žinių ir senienų rinkimo programas (1925). Kurį laiką redagavo „Darbininką“ ir buvo „Ryto“ redakcinės kolegijos narys; bendradarbiavo ir skelbė savo straipsnius to meto laikraščiuose ir žurnaluose „Ateityje“, „Ateities spinduliuose“, „Lietuvių balse“, „Matininke“, „Kalboje“, „Mūsų senovėje“, „Laisvėje“, „Lietuvoje“, „Sietyne“, „Švietimo darbe“, „Židinyje“, „Naujojoje Romuvoje“, „Ūkininke“, „Panevėžio balse“ ir kt. Parašė mokymo priemonių: „Kirčio ir priegaidės mokslas“ (1926, išspausd. 1927), „Trumpas linksnių mokslas“

(1929), „Lietuvių kalbos akcentologijos vadovėlis mokyklai“ (1931), „Aukštaičių tarmės akuojančios pašnektės sienos“ (1932), „Lietuvių kalbos prielinksnių mokslas“ (1930), „Priežodžio ir patarlės gyvenimas“ (1930), „Tautosakos nagrinėjimas mokykloje“ (1928), surinko ir susistemino kelis tūkstančius tautosakos dalykų. Dar spėjo paskelbti rinkinį „Vestuvių apeigos“ (1924), „Aisčių tautos ir jų kalbos“ (Židinys, 1925), „Mūsų kalbos prokalbiai“ (Lietuvos mokykla, 1926) ir t.t. Išvertė į lietuvių kalbą Dode (Daudet) Taraskono „Tartarėną“ (1931), I. Turgenevo „Rudiną“, B. Kelermano „Tunelį“ ir kt. 1935 metais Petras Būtėnas buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu.

1940 m. birželio 15 d. Lietuvą okupavus Raudonajai armijai, P. Būtėnas buvo suimtas ir tardomas NKVD kalėjime, mušamas ir kankinamas už tai, kad buvo Lietuvos krikščionių demokratų partijos narys ir į ją įstojo iš gilaus įsitikinimo tos partijos reikalingumu Lietuvai, buvo pasižadėjęs joje būti visą gyvenimą. Stebuklu išliko gyvas. Tačiau 1944 metais frontui artėjant prie Lietuvos, žinodamas, kas jo laukia, grįžus NKVD sadistams, emigravo į Vokietiją. Lietuvoje liko jo žmona Malvina su keturiais mažamečiais vaikais (Lionė Lapinskienė. Du patriotai // *XXI amžius*, 2005, lapkričio 30, p. 5).

1949 metais P. Būtėnas, kaip ir daugelis lietuvių pabėgėlių, emigravo į JAV, įsikūrė Niujorke. Dirbo laikraštyje „Keleivis“, bendradarbiavo „Lietuvos enciklopedijos“ redakcijoje. Toliau tyrinėjo lietuvių kalbos kirčiavimą, senąsias lietuvių etnines ribas. 1951 metais Lietuvoje žuvo jo brolis partizanas Julius Būtėnas. Apie brolio žūtį jam pranešė prel. M. Krupavičius savo laiške su prierašu „Gražu mirti už Tėvynę“.

Mirė Petras Būtėnas 1980 m. spalio 4 d. Bostone. Palaidotas Toronte. 1996 m. jo palaikai perlaidoti Panevėžyje.

6.2. PAGRINDINĖS TAUTOTYROS SĄVOKOS

Dr. Juozo Girniaus nuomone, tautotyros sąvokų sistemoje pagrindinės yra „tauta“ ir „valstybė“ ir jų vediniai „tautiškumas“, „pilietiškumas“. Taip pat – „kosmopolitizmas“, „internacionalizmas“, „nacionalizmas“, „nutautėjimas (nutautimas)“ (Girnius J. Tauta ir tautinė ištikimybė. Čikaga, 1961).

Tauta „yra bendruomenė, kurios nariai yra jungiami jų gimimu tautinėse šeimose, kalba, bendru gyvenimo būdu, papročiais, kultūra“ (Girnius J., p. 39).

Valstybė yra formali organizacija, sukurta specialiu tikslu. Valstybės tikslas – jos valdomoje teritorijoje palaikyti tvarką ir vykdyti teisingumą, rūpintis visų jos gyventojų gerove ir garantuoti jų laisvę (Ten pat).

Visoms šioms funkcijoms atlikti valstybė organizuoja valdžios aparatą.

Taigi tauta yra prigimties, o valstybė – sutarties dalykas.

Tautiškumas yra prigimtinis, atsineštas iš šeimos gimstant, kartu su krauju ir tėvų genetiniais kodais. Jis yra unikalus. Tautiškumo dvasinė gyvybė – iš tautos kultūros ir kasdieninės kūrybos. Jo pamatas – tautos sąmonė. „Tautiškumas įpareigoja būti ištikimiems savajai tautai ir jos tradicijoms, rūpintis tautos grynumu, jos grožiu, meno savitumu ir visu kuo, kad būtų išsaugotas tautos savitumas, studijuojant jos istoriją, ginti Tautos sukurtą Nepriklausomą Lietuvos valstybę“ (Vincentas Rastenis).

Pilietiškumas yra suteiktas valstybės. Galima tapti bet kurios valstybės piliečiu. Tai priklauso nuo tavo noro ir valios bei kantrybės, jeigu reikia tenkinti tos valstybės reikalavimus pilietybei gauti.

Tautinė sąmonė. Ją sudaro keletas svarbiausių struktūrinių dalių.

Tai – tautinis idealizmas, kuris pasireiškia dviem būdais: politiniu ir kultūriniu. Tautos idealas ir siekinys yra laisva tauta nepriklausomoje savo valstybėje. Tik valstybė gali suteikti tautai galimybę

gyventi laisvai ir kurti savo tautos kultūrą. Normalioje, sveikoje valstybėje tai, kas nepriimtina tautai, nebus priimtina ir valstybei.

Kitas tautinio idealizmo bruožas yra susijęs su kūryba. J. G. Herderis teigė: „Žmogaus minties tobulybė visuomet yra individuali ir tautiška“.

Tautinis patriotizmas. Kiekviena tauta sąmoninga tiek, kiek yra sąmoningi jos individai. Patriotizmas – tai meilė savo tautai, savo gimtinei, savo tautos tradicijoms ir papročiams, dorovės ir kultūros vertybėms. J. Girnius patriotizmą vadino tautos širdimi ir dinamiškiausia jėga, kuri tautos individus daro labai aktyvius ir kryptingus, kai jie siekia įgyvendinti savo tautos idealus.

Neatsitiktinai sovietmečiu gerai maitinti filosofai savo „išminties“ smaigalį kaip tik ir nukreipė į tautinio patriotizmo niekinimą bei naikinimą. Vieniems tauta – tai stabas, o patriotas – tai idiotas, kitiems Lietuvos nepriklausomybė – tai istorinė klaida, tretiems Lietuvos nepriklausomybės architektas prof. Vytautas Landsbergis – tai didžiausias priešas ir ašaka gerklėje. Dėl to jis raudonųjų brigadų – tėvų ir įsūnių Seime ir Vyriausybėje yra šmeižiamas ir ujamas. Tam panaudojama žiniasklaida, ypač angažuota televizija, dabar jau ir valdžios galia.

Tautinė ištikimybė. Teisingai suprastas patriotizmas reikalauja mylėti savo tautą todėl, kad jinai yra sava ir kartu niekuo nepakeičiama. Panašiai kaip vaikas myli savo motiną, todėl, kad jinai yra jo motina, sava, individuali, nepakeičiama. „Patriotizmas, sąmoningai pakeltas į moralinių dorybių laipsnį, yra tikrai vertingas ir visiškai patikimas Tautos ramstis. Tik per dorą kilsime kitų Lietuvos tautų akyse.

„Tautinė ištikimybė kaip moralinė problema atsiranda tada, kai Tautai iškyla grėsmė“(Vaclovas Jonuška). Dabartinei Lietuvai viena didžiausių grėsmių yra demografinė. „Didelei tautai – tai ne problema, tačiau mažai, kuriai gresia išnykimo pavojus (etninė mirtis) – tai didelė bėda... Tautinė ištikimybė pasireiškia konkrečiomis sąlygomis kaip elgesys savo Tautoje kritiškais momen-

tais. Tautinė ištikimybė neatskiriama nuo valstybės – „Tautos namų, – rašo tautotyrininkas Vaclovas Jonuška. – Kai valstybingumui kyla pavojus, tai požiūris į Tautos valstybingumo atkūrimą ir išsaugojimą nusako ištikimybės laipsnį“ (Jonuška V. Tautinė ištikimybė // *Lietuvos aidas*, 2003, birželio 4, p. 5).

Tautinė kultūra. Ji kartais vadinama dar ir tautos dvasia. Tautinė vienybė ir solidarumas grindžiami tautinės kultūros bendrumu. Kiekvienos tautos misija yra sukurti savitą tautinę kultūrą. Tuo savitumu ji yra įdomi pasauliui. Pasaulis tautos vertę matuoja jos kultūros verte. Kultūra transformuoja tautos dvasią į tautos valią. Kaip išlikti tautai su savo kultūra ir vertybių sistema, kai prieš ją nukreipta zoologinė neapykanta tų, kuriems svetimos valstybės kultūra ir jos vertybės yra mielesnės negu šimtmečiais savo žemėje gyvenusios savo tautos? Tai didžiausia mūsų dienų problema.

Nacionalizmas. J. Girniaus monografijoje „Tauta ir tautinė ištikimybė“ jis turi aiškiai apibrėžtą prasmę. Tai sąvokai paaiškinti autorius pasitelkė tautinį patriotizmą. Jo nuomone, „...Tautinis patriotizmas – tai protinga savo tautos meilė, vadovaujama dorinių principų ir tuo būdu pakelta sąmoningai į moralinių dorybių laipsnį“, tuo tarpu nacionalizmas – tai patriotizmo karikatūra, „neprotinga savo tautos meilė, iškelianti tautybę aukščiau už dorą ir teisę“ (Ten pat, p. 116). Patriotizmas savo tautai siekia moralinės ir dvasinės didybės, kurią jis gali pasiekti per kultūrą ir kūrybos laimėjimus, moralinį ir dvasinį tautos vertingumą, kuris remiasi jos narių doriniu ir kultūriniu vertingumu. Nacionalizmas siekia materialinės ir fizinės galybės, kuri veda į imperializmą, kai tauta iškeliama aukščiau visko, kai ji pastatoma aukščiau teisės ir doros. Antrojo pasaulinio karo įvykiai ir fašizmas tai paliudijo. S. Šalkauskis jį griežtai pasmerkė taip: „...nuo dorinių principų atpalaiduotas nacionalizmas neša pražūtį savo pačių tautoms... visi tie nacionalistai, šovinistai, imperialistai, kurie norėtų pasilaikyti savo monopolijoje tikro patriotizmo vardą, iš tikrųjų yra ne tik žmonijos, bet ir savo tautos budeliai“. Ten pat

S. Šalkauskis nacionalizmą vadina „kultūrinės destrukcijos veiksniu“, stumiančiu tautą į kultūrinį nuosmukį. „Mažųjų tautų didybė, – teigė jis, – remiasi ne išorine galybe, o vidine jėga, jų kultūrine pažanga“ (Šalkauskis S. // *Židinys*, 1928, Nr. 5–6).

Patriotizmas nuo nacionalizmo skiriasi dar ir savo požiūriu į kitų tautų kultūrą. Nacionalizmas, iškeldamas savo tautą virš teisės ir doros, niekina kitų tautų, ypač nacionalinių mažumų, kultūrą. Tikroji savo tautos meilė jokiu būdu nesiejama su šovinistine neapykanta kitoms tautoms, o atvirkščiai, gerbia jų kultūrą ir tradicijas ir siekia savo kultūros laimėjimus integruoti į pasaulio kultūros lobyną.

Kosmopolitizmas. Straipsnio pradžioje kalbėjome apie marksistinį kosmopolitizmą, aukščiausią internacionalizmo pakopą. Dabar jau atsiranda nauji reiškiniai ir naujos sąvokos – pirmiausia globalizmas, kilęs visų pirma iš ekonominio kosmopolitizmo.

J. Girnius skiria dar vieną kosmopolitizmo rūšį. Jis tai vadina materialistiniu kosmopolitizmu, kuris nuvertina žmogaus ryšį su savo tauta ir gimtine principu „kur gerai, ten tėvynė“. Jo nuomone, šis kosmopolitizmo principas nuvertina ne tik tautą ir kraštą, bet ir patį žmogų degraduoja į gyvūną. B. Paskalis, skausmingai susidūręs su šia problema, rašė: „...žmogus nėra nei angelas, nei gyvulys: jam reikia vietos, nes nėra angelas, bet jis nėra savo vietai abejingas, nes nėra gyvulys“ (Cit. pagal J. Girnių. Ten pat, p. 129).

Kraštas – tai tautos namai, šiam pastarajam žodžiui teikiant visą tą šilumą, kuri supa gimtuosius namus. Tautai jos kraštas yra tėvynė, kurioje ji susiformavo, gyvena ir augina vaikus. Neatsitiktinai iš pradžių tauta buvo vadinama tėvyne, lotyniškai *patria.* Šiandien, kai tautos yra save „praregėjusios“, tėvynė yra dažnai vartojama kaip tautos sinonimas. O patriotizmo žodžiu, reiškiančiu tėvynės meilę, faktiškai išreiškiama savo tautos meilė, kuri apima ir tėvynės, ir gimtojo krašto meilę.

Nutautėjimas. Gali būti įvairių nutautėjimo priežasčių. Dažniausiai pasitaikanti – tai ryšių su tėvyne nutraukimas: 1) dėl tiesioginės

prievartos (taip atsitiko su šimtais tūkstančių lietuvių nacių ir komunistinio genocido laikotarpiu); 2) dėl materialinių siekių.

Skaudus Lietuvos patyrimas parodė, kad tie, kurie paliko savo tėvynę dėl tiesioginės prievartos, išliko Lietuvos patriotai, o tie, kurie išvyko norėdami pagerinti savo ekonominę situaciją – nutautėjo. Pastarieji jau gyvendami Lietuvoje buvo nutautėję. Tauta, jos kultūra, vertybės, idealai, jos likimas ir ateitis jiems niekada nerūpėjo, domino tik materialinė gerovė, bet Lietuvą jau pasiekia šykščios žinios, kad kai kurie iš naujosios bangos išeivių pradeda busti tautai. Pasiekę atitinkamos gerovės, jie pradeda ilgėtis Lietuvos, „didvyrių žemės“, kuriai priklauso savo dvasia. Bunda istorinė savimonė. Kai kas iš jų jau pradeda mylėti savo tautą, laikyti Lietuvą savo istorine tėvyne. Kaip teigia J. Girnius: „Nesame Lietuvos netekę, kol patys nesame jai mirę. Tikra prasme palikti Lietuvą – tai mirti jai, nutautėjus“ (Ten pat, p. 141).

Nutautėjimas – dabar pats aktualiausias Lietuvai reiškinys.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, galima teigti, kad tautiškumas yra tautos gyvybės pamatas, stiprinantis jos šaknis tautinės kultūros versme, tautiniu idealizmu ir patriotizmu, individų dora ir moraline didybe.

Nacionalizmas – lietuvių tautai svetima savybė, iškelianti tautą virš doros ir teisės, siekiant jai materialinių gėrybių ir imperialistinių tikslų.

Tautiškumas ir nacionalizmas – nesuderinamos tautinės savimonės sąvokos kultūrine prasme. Tautinis intelektas tarsi medžio šakos stiebiasi į saulę ir pasaulio kultūrų kontekstą, nacionalistinis – į uždarumą, provincialią izoliaciją nuo kitų tautų kultūrų ir vertybių.

Tautiškumą būtina pažinti, „nes tautos dvasinis charakteris yra mus įpareigojanti tėvų testamentinė valia. Ir tiek būsime savo tėvų verti, kiek šitą jų valią išpildysime. O mumis galės didžiuotis tik tie, kurie jau po mūsų ateis. Bet vargas mums būtų, jei tas testamentinis žodis, kurį mums perdavė tėvai, liktų mūsų vaikams neperduotas“ (Girnius J. Ten pat, p. 411).

6.3. TAUTINĖ SAVIMONĖ

„Tik laisva nepriklausoma tauta gali daugiau prisidėti ir prie kitų tautų, visos žmonijos pažangos.

Išsaugoti tautą ir jos savimonę – svarbiausia. Jei valstybė žūsta, ji gali būti atstatyta iš naujo. Jei žūsta tauta, tai žūsta amžinai.

Yra žinoma apie stebuklus, kai atgyja miręs žmogus, bet mirusi Tauta neatgyja niekada.

Daugiausia žmogus gali nuveikti, pasiekti didesnio tobulumo – tik stengdamasis suaugti su savo tauta, Tautos garbę laikydamas savo garbe“.

Vladas Putvinskis-Pūtvis

Savimonė – tai savo esmės, savybių ir vaidmens supratimas. Sugrįžome į Tautos namus, į savo Valstybę. Vilniaus katedroje bazilikoje skamba giesmės, tarp jų ir Lietuvos himnas – Tautinė giesmė. Kaune atgijo Laisvės statula ir Vytauto Didžiojo paminklas, Vilniuje prisėdo vienintelis mūsų Valstybės karalius Mindaugas, į Vilniaus miestą, jo mūrus ir bažnyčias žvelgia Lietuvos Didysis kunigaikštis Gediminas. Švyti Valdovų rūmai. Gražėja miestai ir kaimų sodybos. Naujomis spalvomis švyti miestų ir miestelių bažnyčios. Švenčiausiose Tautos vietose statomi kryžiai. Atsiveria patys skaudžiausi rezistencijos ir tremčių puslapiai. Lydimi Lietuvos himno garsų ir pridengti Lietuvos Trispalvėmis perlaidojami žuvę už Lietuvos laisvę kovotojai ir kankiniai. Pradeda kalbėti Lietuvos istorija.

Laimėjome didžiausią politinę pergalę – atgavome laisvę ir nepriklausomybę, apie kurią dešimtis metų buvo svajota bunkeriuose, kalėjimuose ir Sibiro gulaguose, mūsų basoje ir alkanoje vaikystėje bei jaunystėje.

Laimėjome, nes mūsų tėvai, net ir mūsų karta turėjome stiprią tautinę savimonę, suformuotą dar prieškario tautinės mokyklos mokytojų.

1996 m. prof. Norberto Vėliaus iniciatyva organizuotoje konferencijoje „Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje: pakilimas ar nuosmukis“ įžanginiame žodyje Profesorius akcentavo, kad tai, ką mes turime – senieji mitai, giesmės, dainos, liaudies papročiai – nėra pakankamai apmąstyti, įvertinti. Noras suprasti save – tautos brandumo ženklas, kuris rodo, kad visuomenė pajėgi išsaugoti tai, kas buvo puoselėta per šimtmečius (Mykolaitytė A. Lietuva – medis su pakirstom šaknim? // *Apžvalga*, 1996, vasario 9–15, Nr. 6).

Atgavę Lietuvos nepriklausomybę tikėjomis kurti savo tautos gerovę ir kultūrą. Deja, 1992 m. komunistams laimėjus rinkimus ir 12 metų uzurpavus valdžią Lietuvoje, visos viltys žlugo. Per visas žiniasklaidos priemones ir iš aukštų valdžios tribūnų jų vykdoma nutautinimo, krikščioniškosios kultūros slopinimo, doros ir moralės vertybių bei šeimos naikinimo, seksualinių iškrypimų – homoseksualumo ir pedofilijos, nomadizmo ir alkoholizmo skatinimo politika – davė savo vaisių. Į Tautos kūną įaugo piktžolės ir kaip pikčiausia vėžio forma jį naikina. Tai komunistinio mentaliteto ir Europos sugedimo, plūstančio didžiule srove ne tik iš Rusijos, bet ir iš visos Europos, padariniai, kuriuos reikia tyrinėti, aiškinti jų esmę ir įtaką Tautos gyvenimui, jaunimui bei neutralizuoti.

Lietuvos dailės akademijoje ilgokai dėstė iš Amerikos atvykęs dailininkas Zapkus. Jis ir „Lietuvos aide“ rašė apie nesuprantamą lietuvių laikyseną Sibire. Pažiūrėjęs parodą apie tremtį jis nustėro, kodėl ten nėra baisių dalykų. Sako, išgyvenimai buvo kaip Osvencime, o lietuviai piešė berželius, paukštelius, gėles, etc. Jis tai laikė vos ne pasityčiojimu iš tremties. Beje, tremtinių poezija irgi labai švelni, lyriška.

Kitam amerikiečiui, literatūros kritikui Rimvydui Šilbajoriui tai pasirodė įdomus lietuvių mentaliteto reiškinys, priešingas žydų ir norvegų mentalitetui. Jo nuomone, „Kad tą perprastum, jog čia yra pati sielvarto gelmė, o ne paviršutiniškumas. Čia be-

veik kaip Samuelis Beketas, iš dalies. Absoliutaus pasaulio galo ramybė“ (Šilbajoris R. Apie lietuvių mentalitetą, istoriją, šventenybes / Užrašė Sigitas Geda // *Lietuvos aidas*, 2003 spalio 17, p. 12).

Tik kodėl Lietuvoje tiek daug nerimo ir netikrumo? Kodėl Tauta išsivaikščioja po pasaulį? Kodėl tiek daug skurdo? Ir sumaišties, nevilties, ir tragedijų?

Kai prieš septyniolika metų iš Lietuvos išėjo paskutinis okupantų kareivių būrys, Seimo narė Vilija Aleknaitė-Abramikienė viename iš džiaugsmo mitingų kalbėjo: „Išlydėjome paskutinį rusų kareivį. Lietuva tapo laisva ir nepriklausoma. Bet tai dar tik viena pergalė. Tikrąją švęsime tada, kai iš savo gyvenimo ir sielų išvarysime paskutinį šėtono kareivį“. Mums liko sunkiausia, daugiausia pastangų reikalaujanti kova su mūsų Tautą užvaldžiusia šėtono kariuomene – komunizmu, kagėbizmu, tinginyste, girtuoklyste, godumu, pavydu, seksualiniu palaidumu, pareigos jausmo sunykimu... ir stipria penktąja kolona, įsirangiusia ne tik į visuomenę, bet ir į aukščiausias valdžios institucijas.

Dar prieš šimtmetį Vincas Kudirka pranašiškai numatė: „Jei teks jums kada maskolių valdžia nusikratyti, turėsite dar sunkesnę kovą, kol savo juodųjų nenugalėsite“.

Tai jie, tie mūsų Tautos juodieji, – brazauskininkai, šustauskininkai, borisovininkai, uspaskiniai ir jų šutvės, išvogę visos tautos uždirbtą turtą, susikūrę sau ir savo gentims bei partinių klanams rojų Lietuvos žemėje, mus ubagais paleidę ir jų ideologinis vainikas – Prezidento dekretas dėl stribų bei KGB pareigūnų apdovanojimo šventais lietuvių tautai Gedimino ordinais, valstybinėmis pensijomis, jų ilgametis valdymas jau nepriklausomoje Lietuvoje atvedė mus į pačios skurdžiausios Europos valstybės padėtį, praskolino, atėmė kelių visos tautos kartų ateitį.

Tarsi aidas, atskriejęs iš šimtmečio tolių, viename iš Vasario 16-osios minėjimų į mūsų širdis pasibeldė prof. Vytauto Landsbergio žodis apie šiuolaikinę dvasinę mūsų visų, Lietuvos žmonių, nustumtų į visuomenės pakraščius, būklę: „Ir svarbiausias

dalykas, kurį turbūt jaučiame, gal pamąstome, o gal ir ne, kodėl yra tiek siūlymų, patarimų nedaryti skirtumo tarp gėrio ir blogio, neskirti, kur tvirta žemė, o kur liūnas, kur mūsų krantas, o kur pelkė ir klampynė. Neabejoju, kad mes išliksime sugebantys tai atskirti: čia yra gėris, o čia – blogis, čia – tiesa, čia – melas, čia krantas, čia liūnas. O siūlymas nematyti skirtumo yra liūno balsas. Ir nors pats juodžiausias liūnas gali pasivadinti krantu, mes atskirsime, kas yra kas. Mus norėtų įsiurbti, norėtų, kad krantas susmegtų ir nugrimztų į tą liūną; tada kas nors sakytų: štai kaip gražiai mes susivienijome“ (Landsbergis V. Kai sutarsime, joks liūnas neįsiurbs // *Lietuvos aidas*, 2000, vasario 17, p. 5).

Oligarchų valdžia stiprėja, liūno balsas kasdien vis garsesnis ir baisesnis, Tautos ir valdžios keliai išsiskyrė ir tolydžio vis labiau tolsta vienas nuo kito, tauta verčiama beteisiais vergais; tūkstančiai renkasi ekonominę tremtį kaip panacėją nuo bado ir psichologinę užuovėją nuo paniekinimo Tėvynėje.

Liūnas Lietuvoje spjaudėsi ir riaumojo ne kartą. Kaip rašė politikos apžvalgininkė Lina Pečeliūnienė, „Visi, kas protingomis akimis žiūrėjo Lietuvos televizijos filmą „Viktoras. Geras vaizdelis“, turėjo puikią progą suprasti, jog tie patys rusiškos kilmės pinigai ir rusiškos rinkimų technologijos iš Rolando Pakso grupuotės dabar dar stipriau permestos į Darbo partiją... Dabar visiškai aišku, kad V. Uspaskichas į Lietuvos žmones žiūri kaip į savo vergus, besimušančius dėl numestos ledų porcijos, o Darbo partiją valdo pyrago ir lazdos principu. Klausimas tik vienas: kaip ilgai šios partijos nariai pakęs savo vado patyčias, kaip ilgai už kąsnį iš baimės lankstysis savo šeimininkui. (Vienas Darbo partijos lyderių europarlamentaras Arūnas Degutis V. Uspaskichą atvirai vadina „šeimininku“) (Pečeliūnienė L. Girgždančiais ratais pirmyn // *Valstiečių laikraštis*, 2004, spalio 19, p. 6). Kaip matome, darbiečiai – baudžiauninkai tvirti. Daug metų atlaikė. Ir vis dar laikosi. Kol lietuvių tauta miega, kietai įmigusi abejingumo ir raudonmiegio letargu. O „šeimininkai“ šeimininkauja Lietuvoje.

Dabar jau tvarkosi Vilniaus ir Kauno savivaldybėse. Mat šeimininko užpakalis gali likti be kėdės.

Vladas Putvinskis-Pūtvis dar praėjusio šimtmečio pradžioje rašė: „Tautos mirties priežastis visuomet buvo vidaus liga. Iš jų baisiausia yra vergija. Iš visų vergijų baisiausia yra ta, į kurią einama laisvu noru, nes iš priverstinės vergijos galima išsivaduoti, o iš laisvu noru prisiimtos – sunkiau ištrūkti, kadangi trūksta dvasios pasiryžimo ir jėgų“ (Putvinskis-Pūtvis V. Gyvenimas ir pasirinktieji raštai. Čikaga, 1973, p. 259).

Pirmasis žingsnis į tautos mirtį – savimonės praradimas. Ją praradęs žmogus netenka dvasinio inkaro, yra blaškomas pasaulio vėjų ir galiūnų kaip dykumos augalas be šaknų.

Kitame straipsnyje V. Landsbergis rašė: „Mums reikia tvirto dorovinio susivienijimo, pagrįsto vertybėmis, idealais. Branginkime Lietuvos idealą. Niekada jo nesupainiokime su kasdienybe, su nepasisekimais, su klaidomis, kurių yra mūsų statybos kelyje...“

Sociologė M. Česnavičiūtė teigia, kad praradus tautinę savimonę prarandami ir dorovės pradai, savoji vertė. Todėl apsisprendimas dėl tautinio identiteto reikalauja sąmoningo apsisprendimo ir nemažai pastangų. Pagrindiniais tautos bruožais ji laiko savo bendruomenę, bendrą kalbą, bendrus papročius, tradicijas, bendrą istoriją ir savo kultūrą. Kiekviena tauta turi savo vertybes, gyvenimo nuostatas ir tarpusavio bendravimo būdus. Jaunimui mokyklose turėtų būti diegiamos tautos tradicijos, dorovės principai, savo Tautos ir Tėvynės meilė, žmogaus vertės ir jo gyvenimo prasmės suvokimas, teisė į laisvę ir pagarba kitų tautų laisvei.

Tautybė ir tautiškumas yra įgimtos savybės, bet jos turi augti, plėstis ir tvirtėti kiekviename individe. Tautiškumas yra žmogaus tapatybės ženklas, jis yra vertybė, kurią reikia gerbti ir branginti. Tautinės tapatybės perdavimas iš kartos į kartą yra neišvengiamai susijęs su epochų, jų politinių, socialinių ir ekonominių vertybių kaita.

Kaip teigia straipsnio autorė, dabar požiūris į vertybes yra smarkiai pasikeitęs. Sumaterialėjusi, vartotojiška visuomenė

traukiasi iš amžinųjų vertybių lauko, eina į turto, pinigų, modernumų ganyklas. Naujausios komunikacijų technologijos, globalizacijos procesai, mišrios vedybos su kitataučiais daro pražūtingą įtaką tautiškumui. „Globalizacija yra procesas be turinio, – rašo sociologė. – Turinys glūdi tautinėje ir asmeninėje tapatybėje. Bet tam turiniui išlaikyti reikia asmeninių nuoširdžių pastangų, reikia tarpusavio bendravimo, ištikimybės savo vertybėms ir gyvenimo moraliniams principams“ (Česnavičiūtė M. Ar išlaikysime savo tautiškumą // *Lietuvos aidas*, 2005, birželio 13, p. 1, 3).

Atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę prasidėjo tautinis atgimimas, bet jis greitai išblėso, nes visiems buvo svarbūs ekonominiai ir socialiniai dalykai, kova už būvį, už fizinį išlikimą. Prasidėjo emigracija, o kartu ir „smegenų nutekėjimas“. Gabūs ir labiausiai išsilavinę pasirodė esantys labiau reikalingi ir vertinami svetur negu Lietuvoje.

Visuotinai pripažįstama, kad mūsų valstybė po 500 metų nebūties, tautai visus tuos šimtmečius būnant svetimųjų baudžiauninke, 1918 ir 1990 m. buvo atkurta tik su tautinės valstybės vėliava. Prieškario Lietuvoje išugdytas aukštas tautinės savimonės lygis, puoselėtas paslapčiomis ir sovietinės okupacijos metais, iš pradžių kaip besikalanti žolė pro storą okupacinio režimo, vykdžiusio tautos fizinį ir dvasinį genocidą, gelžbetonio dangą, vėliau – jau drąsiau ir galiausiai beveik atvirai padėjo tautai išlaikyti gimtąją kalbą, tradicijas, papročius, etninę kultūrą. Šios vertybės buvo perduotos iš kartos į kartą. Svarbų vaidmenį išsaugant tautinę savimonę atliko Bažnyčia, pogrindinė spauda, užsienio lietuvių veikla ir okupuotos Lietuvos kultūrinis gyvenimas – poezija, literatūra, dainų ir kitos tautinės šventės.

Visiškai pritariu sociologės tvirtinimui: „Tautinė tapatybė iš tiesų priklauso žmogaus protui, dvasiai ir jo jausmams. Jie ir turi puoselėti tautiškumą. Tik taip jį išlaikysime, tik taip atremsime globalizacijos grėsmes, tik taip parodysime pavyzdį kitoms tautoms ir galėsime didžiuotis, jog esame lietuviai“ (Česnavičiūtė M. Ten pat).

Marius Kundrotas savo knygoje „Tauta amžių kelyje“ (V., 2009) rašo: „Tauta – tai ne šiaip elektoratas, kurio balsas tampa svarbus tiktai per rinkimus. Tauta – tai sąmoninga, turinti savimonę bendruomenė. Savimonės neįmanoma sukurti, ją galima tik pažadinti. Kažkada tai darė dr. Jonas Basanavičius, dr. Vincas Kudirka ir Vilhelmas Storosta-Vydūnas. Ne visi jie sulaukė savo darbo vaisių. Tačiau be jų Lietuva galėjo taip ir neprabusti. Šie pavyzdžiai įkvepia ir verčia susimąstyti: ar viską padarėme, kas nuo mūsų priklauso?“

Minimo straipsnio autorė Aurelija Mykolaitytė su širdgėla rašo: „Mums dar labai stinga tautinės savimonės: mes dar nežinome, kas esame, ir užtat nesugebame tų didžiulių iš praeities turtų išsaugoti. Ar ne todėl Lietuva iš galingos valstybės susitraukė į kumštelį, nes buvo labai lengvai pasiduota svetimųjų įtakai, nesuvokiant savo tautinės tapatybės. Taip nuėjo į istorijos užmarštį daugybė baltiškų žemių. Ar mums iš tikrųjų jau negresia prūsų likimas? Ar mes nesame tauta su pakirstom šaknim?“ (Ten pat).

6.4. TAUTINIS MENTALITETAS

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, tautinis mentalitetas ir inteligentijos vaidmens istorijoje tema įgijo naują skambėjimą. Ji išsiveržė už filosofijos mokslo kompetencijos ribų, tapo daugelio mokslo šakų atstovų analizės objektu ir dabar jaudina mokslininkų bei menininkų protus, dėmesys jai kasmet didėja.

Gera pradžia buvo Vilniuje 1989 metais surengta konferencija, skirta tautiškumo problemoms, ir ypač šios konferencijos pranešimų rinkinys „Tautinis mentalitetas“, išleistas Vilniuje tais pačiais metais.

Vėliau pasirodė šiai temai skirtos arba su ja susijusios R. Grigo monografijos „Lietuva nepriklausomybės kelyje“ (1991), „Pralaimėjęs Kainas“ (1991), „Tautos savigyna“ (1993) ir „Tautos

likimas“ (1995), Lilijanos Astros ir Broniaus Kuzmicko knyga „Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė“ (1996). Tačiau šios monografijos temos neišsėmė – atsiranda vis naujų darbų ir naujų pamąstymų, rodančių, kad tema aktuali ir įdomi skaitytojams.

Tautinis mentalitetas, pagal R. Grigą – tai tautai būdinga galvosena, gyvensena, saviraiškos, savitaigos būdai (Tautinis mentalitetas. V., 1989, p. 6).

Tauta tampa savimi pirmiausia savo mentaliteto dėka.

Svarbiausias Tautos mentaliteto ugdymo uždavinys yra žadinti jos atsakomybę už savąją egzistenciją. Didžiausia atsakomybė šiame procese tenka mokslininkams, menininkams ir visai inteligentijai, formuojančiai tautinį mentalitetą.

Pirmasis, istoriškai pradėjęs domėtis lietuvių tautos mentalitetu (nors taip dar ir nevadino), buvo vokiečių istorikas C. P. Heilsbergas, daug kartų lankęsis Lietuvoje. Jis lietuvius apibūdino taip: „Lietuvis yra vidutinio vaišingumo, tauriai galvojąs, filantropas, narsus […]. Jis patenkintas savo esama buitimi, myli tėviškę, nemėgsta gausių susirinkimų, draugysčių su svetimais […]. Jis gerbia savo tėvų tikybą, nors dar nėra visai laisvas ir nuo prietarų; švietimo srityje yra pažangus […], tvirtas, pastovus, nebijo sunkumų. Lietuvis iš prigimties yra paslaugus, skolina be palūkanų ir nekenčia sukčiavimo“ (Heilsbergas C. P. Litauisch – Deutsches uns Deutsch – Litauisches Weltberichte Buch. C.9. – Millecke, 1800).

Simonas Daukantas, „Būde senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ aprašęs senovės lietuvių politinę santvarką, papročius, teigia lietuvių „dievobaimingumą nuo gimimo“, pratinimąsi nuo mažų dienų kariauti su priešais, kovoti už savo laisvę. Kaip teigia S. Žukas, „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ tapo viena pirmųjų knygų, caro valdžios įrašytų į draudžiamos literatūros sąrašą (Žukas S. Simonas Daukantas. V., 1988, 182 p.).

Baudžiavos įvedimą Lietuvoje Simonas Daukantas laikė pražūtingu lietuvių tautai. 1845 m. vasario 24 d. laiške T. Narbutui jis rašė, kad lenkai mums atnešė valdžios oligarchiją ir valstiečių

luomo vergiją, ūkinį nuosmukį, ponų ir valstiečių moralinį degradavimą. Valstiečiai, skirtingai nuo senovės lietuvių – karingų ir dorų, – įgijo baudžiauninko mentalitetą „verkti ir […] guostis priespaudomis ir neteisybėmis“, o ponai tapo ištvirkę ir šykštūs, nesirūpinantys savo krašto žmonių gerove ir krašto prestižu (Ten pat).

Danijos keliautojas ir istorikas Age Meyeris Benedictsenas savo 1985 metais išleistoje knygoje „Lietuva. Bundanti tauta“ (knyga išversta ir išleista Lietuvoje 1994 m.) apie lietuvių tautą XIX amžiaus pabaigoje rašė taip: „Ši valstiečių tauta, kurios vos septintadalis moka skaityti ir rašyti, pradeda suvokti, jog ji vis dėlto yra tauta, turinti kraštą ir kalbą, kurias reikia mylėti […]. Rodos, kad šydas, šimtmečius gaubęs ir vos nepasmaugęs lietuvių tautos, buvo sunaikintas karo ir smurto, šimtų tūkstančių žmonių kančios ir karčios tremties, ir dabar ši tauta su savo senomis teisėmis ir jaunatviška energija išvydo aušrą […], kuri pranašauja naują dieną […]. […] laisva tauta laisvoje žemėje“ (Benedictsen A. M., 1994).

Mokslininko nuomone, patriotizmas yra lietuvių tautos mentaliteto pagrindas, tiesiantis Lietuvai kelią į pasaulio tautų bendriją. „Tačiau ne vienas, stebėjęs šios tautos kovą kelis pastaruosius dešimtmečius, susipažinęs su ankstesnių kartų padėtimi ir dabartine situacija, neabejoja, kad tai viena iš tautų, kurios žodis skambės daugiabalsiame tautų būryje, kuris po tamsos metų sukurs naująją erą“, – taip rašė mokslininkas apie Lietuvos ateitį prieš šimtą metų tarsi šiandien (Benedictsen A. M. Lietuva. Bundanti tauta. V., 1994, p. 17–18).

Apie tarpukario nepriklausomos Lietuvos tautos mentalitetą rašė prel. J. Prunskis. Savo sudarytoje ir redaguotoje knygoje „Mano pasaulėžiūra“ (1958) apibendrinęs 68 įvairių pažiūrų ir profesijų išeivijos lietuvių – mokslininkų, rašytojų, gydytojų, žurnalistų, mokytojų ir kitų – užpildytas anketas apie lietuvių tautą, jos vietą ir savitumą pasaulyje, kaip svarbiausius to meto lietuvio mentaliteto bruožus įvardijo gilų religingumą, jo pagrindu sukurtą

aukštą moralę ir dorovingumą, tautiškumą, grindžiamą dvasine kultūra, ir išskirtinį lietuvių geraširdiškumą (Prunskis J., 1958).

Išeivijos lietuviams visada grėsė ir tebegresia nutautėjimo pavojai. Vienas iš minėtos knygos autorių (P. Naujokaitis) mano: „Niekas žmogaus dvasios taip nenuskurdina, kaip nutautimas – atitrūkimas nuo savo tautos kultūrinio paveldėjimo. Kosmopolitizmo ir internacionalizmo idėja yra tikroji dvasios elgetos sesuo. Jei kraujo balsas turi žmogui tam tikros reikšmės biologine prasme, tai tautos dvasios balsas yra paveldėjimas visų tų dvasios lobių, kuriuos sukūrė kartų kartos per praėjusius amžius. Kiekviena kultūra ir kiekviena kūryba savo esmėje yra tautinė“ (Naujokaitis P. Mano pasaulėžiūra. Čikaga, 1958, p. 221–222).

Per išeivijos lietuvių mintis apie tautą atsiskleidžia ir jų pačių dvasinis portretas, jų noras tarnauti Dievui, tautai ir lietuviškumo talkai pasaulyje, kraunant tokius turtus, „kurių nei kandys, nei rūdys neėda“ (Babickas P. Ten pat, p. 19), t.y. siekiant palikti „ateities kartoms ne savo mirties testamentą, bet ateities lietuvio gyvybei palaikyti būtinas lietuviškosios dvasios kultūrines vertybes“ (Prunskis J. Ten pat, p. 124).

Viktoras Alekna straipsnyje „Savitumas ir tapatumas“ aprašo tautinio mentaliteto naikinimą sovietmečiu (*XXI amžius*, 2001, rugsėjo 22).

Lietuvą okupavus rusams, pirmiausia buvo iššudyti, nukankinti ir ištremti į Sibiro gulagus šviesiausi, doriausi, labiausiai išsilavinę Lietuvos žmonės, tautos patriotai. Tauta neteko beveik 40 proc. savo šviesiausių žmonių. Pradėtas priverstinis rusų kalbos mokymas jau darželyje. Norint gauti aukštosios mokyklos diplomą ar apginti daktaro disertaciją, taip pat reikėjo mokytis rusų kalbos. Per rusiškus vadovėlius buvo diegiamas komunistinis požiūris į pasaulį. Tautos savitumas buvo smukdomas sovietiniais filmais, teatru, raštijos kūriniais, muzika, dailės kūryba – viską vienodino, „viską tempė ant sovietinio kurpalio“ (Alekna V., 2001). Lietuviška literatūra, net ir mokslinė, parašyta iki sovietmečio, bu-

vo sunaikinta. Vien tik per 1940–1941 metus, vykdant A. Venclovos dekretą, buvo sunaikinta 7 343 683 egz. Sunaikintų knygų sąrašuose – Marijos Pečkauskaitės (Šatrijos Raganos), Bernardo Brazdžionio, K. Inčiūros, J. Ereto, S. Šalkauskio, A. Maceinos, V. Čepinskio, Vaclovo ir Viktoro Biržiškų, netgi L. Tolstojaus ir A. Čechovo knygos (Sinkevičius K. Uždrausti autoriai ir leidiniai. V., 1994, p. 171). Sovietinė cenzūra gyvavo visą penkiasdešimtmetį – iki pat 1998 metų, kai sovietinės imperijos pamatai pradėjo irti.

Tauta buvo pasmerkta istorinės atminties mirčiai. Kaip teigia filosofas R. Grigas, svarbiausias sovietinio režimo „laimėjimas“ – „pažeistas žmogaus socialumas, suniekinta jo dvasia, sunykusi atsakomybė ir masinė tautos alkoholizacija. Iš to laikotarpio lietuviai, ypač jaunesnioji, jau bolševizmo sąlygomis gimusi ir brendusi karta, paveldėjo dabar jau laisvos Lietuvos sąlygomis išryškėjusius dar ir mankurtizmo (individo atsiribojimo nuo praeities, tėvų, prosenelių kultūros) ir neonomadizmo („man nesvarbu, kur gyventi – svarbu, kad galiu gyventi gerai“, „po manęs – nors ir tvanas“) bruožus“ (Grigas R. Tautos likimas. V., 1995, p. 113).

Homo sovieticus per dvi lietuvių generacijas buvo išugdytas žmogus be doros, be sąžinės, be garbės jausmo, be pareigos Tėvynei. Jo gyvenimo tikslas – gardaus valgio šaukštas ir viršininkų malonė.

Aleksandra Ashborne straipsnyje „*Homo sovieticus*: posovietinė Lietuva“ su giliu liūdesiu kalba apie lietuvių dvasinį degradavimą okupacijos metais. Etalonine *homo sovieticus* charakteristika ji pasirinko Michailo Gorbačiovo pateiktą sovietinio žmogaus charakteristiką – pravaikštininkas, tinginys, melagis, vagišius, girtuoklis ir visoks kitoks niekadėjas (Ashborne A. Homo Sovieticus and postsoviet Lithuania // Lithuanian Papers (Australija), 2000, V. 14, p. 49–55).

2000 m. grįžus į Seimą komunistams ir jų tikriesiems įsūniams liberalams bei socialliberalams, tautos dvasinis genocidas įgijo naują pagreitį – įstatymais įteisinta masinė alkoholizacija, alkoholio girdyklos pradeda dirbti visą parą, netgi sanatorijose įteisinti

lošimo namai, naikinama dorovė, kaip ir sovietmečiu, panaikintos kunigų, skleidžiančių teisingumo, dorovės ir dvasios atgimimo šviesą, socialinės garantijos, žiniasklaidą užtvindė paties premjero ir jo superaktyvaus *homo sovietiko* A. Juozaičio bei jų pakalikų keliamos raudonosios nostalgijos bangos – ak, kaip saldu buvo sovietmečiu, kai jie buvo okupantų durtuvais ramstomi karaliai, o visa tauta – paklusnūs, bijantys sovietinio „kagėbė“ vergai.

Filosofo B. Kuzmicko nuomone, esmingiausias *homo sovieticus* bruožas ir paradoksas yra tai, kad „Komunizmas suformavo žmogų, kuris yra materialiai nuskurdintas, bet jau nemato savo skurdo, nes visi yra sulyginti skurde, kuris yra visiškai priklausomas, bet priima priklausomybę, net palaiko tuos, kurie jį nuskurdino ir supančiojo, mielai leidžiasi manipuliuojamas, patikliai priima melą“ (Kuzmickas B. Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė. V., 1996, p. 34). Kaip tik to ir siekia juozaičiai, jokubėnai, brazauskai ir kt.

Lietuvos nepriklausomybės priešaušryje, audringų 1989 metų Lietuvos atgimimo dienų sūkuryje, minėtoje konferencijoje „Tautinis mentalitetas“ R. Ozolas pranešime „Šiandieninis Lietuvos tautinis atgimimas“ rašė:

„[…] O mums jau nebepatogu argumentuoti tą banalia tapusią tiesą, kad visi ekonominiai, socialiniai ir politiniai pakitimai, kaip pozityvūs vyksmai, galimi tik tautos subjekto vykdomi…

[…] Jeigu pertvarka nori būti tikras dalykas, ji negali vykti ne tautinės raiškos forma. Priešingu atveju viskas liks eiliniu lozungu ir eiline politine kampanija...

[…] Tačiau visų tų judėjimų rezultatas tegali būti vienas – savarankiškų nacionalinių valstybių sukūrimas“ (Ozolas R. Tautinis mentalitetas. V., 1989).

Panašios mintys skambėjo ir Lietuvos kultūros kongrese 1991 m. Justinas Marcinkevičius, tarsi pratęsdamas R. Ozolo mintį, tada kalbėjo: „Laisvės ir nepriklausomybės sparnai išsiskleidžia tiktai kultūros danguje. Mums reikia jo aukšto ir gilaus, kad

po šitiekos metų galėtume atsitiesti, pakilti visu ūgiu ir išdrįsti pažvelgti į akis ir žmogui, ir Dievui“ (Marcinkevičius J. Lietuvos kultūros kongresas. V., 1991, p. 6).

Tiek buvo svajota, tiek buvo planuota, norėta „sugrąžinti teisingą požiūrį į etninę kultūrą kaip į bendražmogiškųjų ir tautinių vertybių visumą, mūsų tautinės kultūros pamatą“ (Vėlius N. Ten pat, p. 26).

Tokios idėjos sklandė ore Lietuvai atgavus nepriklausomybę, labai sunkiais politinės ir ekonominės blokados metais, kai dar nebuvo išvesta okupacinė kariuomenė, siautėjo omonininkai, buvo žudomi žmonės ir kiekvieną dieną grėsė pavojus prarasti nepriklausomybę.

Bet buvo nužymėtas kelias – stiprinti tautinę kultūrą ir tautinį mentalitetą. Tik kas iš to išėjo?

Kai Lietuva tapo visiškai laisva ir nepriklausoma ir rodės, kad turėtų suklestėti kultūra bei menas, nes žmonės tapo laisvi ir nevaržomi, Lietuvoje prasidėjo keisti, protu nesuvokiami dalykai. Tarsi kažkas būtų pravėręs pragaro vartus ir išleidęs visus baisiausius demonus.

„Išmušė barbaro valanda!“ – taip situaciją apibūdina Arvydas Šliogeris.

„Prasidėjo chamo epocha!“ – jam antrino dramaturgė Gražina Mareckaitė. Ją autorė charakterizavo remdamasi Merežkovskio-Galaunės žodžiais: „[…] jis (chamas – G. M.) ištiesė nešvarius nagus prie švenčiausių tautos sielos paslapčių: literatūros, meno, teatro, kritikos. Chamas nieko nekuria. Jis tik griauna. Griauna vardan savo kūrybinio nupuolimo“. […] gėrį jis pavadino blogiu, blogį – gėriu, jis išbraukė ir trumpina žodyną, nes žodžiai „sąžinė“, „garbė“, „vulgarumas“, „niekšybė“ jam visiškai nieko nereiškia, tėra tik kalbinis balastas“ (Mareckaitė G. Gyvenimo teatras. V., 2001, p. 148).

Chamui nėra nieko šventa. Netgi vaikų sielos jam – tik nuodijimo objektas. Straipsnyje „Tai tau mergelė!“ autorė aprašo įspūdžius iš spektaklio vaikams „Vilniaus mergelė“, kur „žudymas,

žudymas, žudymas“, „galvos kaip kopūstai ritasi prieš trimetukų, keturmetukų akeles, o „mergelė“ balta skepeta valo nuo kirvio ašmenų „kraują“ (p. 121). Autorė stebisi: „Gal šitaip mažyliai pratinami prie „realybės“? O gal tiesiog dėdės ir tetos savo pasąmonės demonus stengiasi suvaryti į vaikų sielas?“

Chamai okupavo beveik visus TV komercinius kanalus, bjaurojasi, keikiasi, tyčiodamiesi iš to, kas šventa, nešvankauja kiek tik įstengia. Per televiziją, radiją, spaudoje, estrados renginiuose, teatre, literatūroje apstu bjaurasties, žodžių, vietoj kurių rašte dėdavome daugtaškius, o kalboje darydavome pauzes, nešvankių anekdotų ir vaizdų, kurių autorių ir atlikėjų intelektas ir padorumas aukščiau juosmens pakilti neįstengia.

Atrodo, kad Lietuvą užplūdo ir siaubia nauja neregėta dvikojų padermė – chamai: žiniasklaidoje, teatre, literatūroje, politikoje. Dar tarpukario Lietuvoje Vladas Putvinskis-Pūtvis rašė: „Chamas yra žemiausias pasaulio padaras. Chamas yra bjauresnis, šlykštesnis už piktadarį. Su piktadariu yra lengviau kovoti ir lengviau jį izoliuoti. Chamas viską subjaurina, sutepa, suteršia, pažemina, pagadina prie ko tik prisiliečia […]. Chamas yra dvasios išdaras […]. Štai dėl ko taip sunku susitvarkyti kraštams, kurie po ilgų vergijos metų įgijo laisvę“ (Putvinskis-Pūtvis V. Gyvenimas ir parinktieji raštai. Čikaga, 1973).

Lietuvoje chamo mentalitetas remiasi kalėjimų „kultūra“. Ji Lietuvoje gerbiama ir aukštinama. „Lietuvos ryto“ pirmuosiuose puslapiuose puikuojasi recidyvistų, keliskart žmogžudžių nuotraukos, prieš TV laidą „Paskutinė kryžkelė“ liejasi kraujo upelis, rodomi lavonai, ekrane puikuojasi žmogžudys už grotų. Čia vėl norisi pakartoti teatrologės G. Mareckaitės žodžius, ar tik to laikraščio ir TV laidos savininkas ir autoriai nevaro savo pasąmonės demonų į Lietuvos žmonių sąmonę? Ar jie nėra atsakingi už nusikalstamumo didėjimą Lietuvoje? O gal chamo „kultūra“ – raudonosios nostalgijos sudėtinė dalis – plėtojama kryptingai ir sąmoningai?

2004 m.

6.5. NUTAUTĖJIMAS

Nutautėjimas – tai viena didžiausių mūsų ir visų tautų nelaimių. Kartu tai ir viena svarbiausių teorinių tautotyros sąvokų bei problemų. Ją išsprendus teoriškai, gal pradėtų taisytis reikalai ir praktiniame tautų gyvenime.

Tautotyros teorijoje ši sąvoka nedalomai susijusi su pamatinėmis jos sąvokomis: tauta, valstybė, tautiškumas, nacionalizmas, pilietiškumas, tautinė sąmonė, tautinis patriotizmas, tautinė kultūra, tautinis mentalitetas, tautos moralė ir pan.

Kaip jau rašėme, tautiškumo pamatas yra tautos sąmonė – tautinis idealizmas: politinis, kultūrinis ir tautinis patriotizmas.

Kai tautos sąmonė prarandama – nutautėjama. Ne iš karto, laipsniškai, kaip ir visomis kitomis ligomis sergant, prarandant vieną po kitos ir kitas tautinės sąmonės dalis – gimtąją kalbą, kultūros savitumą, tradicijas, papročius, užmirštant savo tautos istoriją, prarandant tautinę savigarbą, giminystės ryšius, kuriant mišrią šeimą (Voverienė O. Tautos ir valstybės išlikimo pamatinės vertybės // *Lietuvos aidas*, 2004, sausio 14, p. 9).

Nutautėjama, kai tautinėms vertybėms tampa abejinga, kaip dabar Lietuvoje, šeima, mokykla, žiniasklaida, t.y. tos struktūros, kurių svarbiausias uždavinys turėtų būti tautiškumo ir jo savitumo ugdymas.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas taip ir aiškina: nutautėti, nutausti – tai netekti savo tautinių ypatybių, asimiliuotis.

Teoriškai išeivijos lietuviams visada daugiau negu mums, gyvenantiems Lietuvoje, grėsė ir tebegresia greitesnio nutautėjimo pavojus.

Prel. Juozo Prunskio sudarytoje knygoje „Mano pasaulėžiūra“ vienas knygos autorių P. Naujokaitis, jausdamas tą grėsmę, susirūpinęs ieškojo jos priežasčių, tikėdamasis, kad jas įvardijęs pristabdys tą procesą tarp antrosios išeivių bangos lietuvių, dar 1958 metais rašė: „Niekas žmogaus dvasios taip nenuskurdina,

kaip nutautimas – atitrūkimas nuo savo kultūrinio paveldėjimo. Kosmopolitizmo ir internacionalizmo idėja yra tikroji dvasios elgetos sesuo. Jei kraujo balsas turi žmogui tam tikros reikšmės biologine prasme, tai tautos dvasios balsas yra paveldėjimas tų dvasios lobių, kuriuos sukūrė kartų kartos per praėjusius amžius. Kiekviena kultūra ir kiekviena kūryba savo esme yra tautiška“ (Naujokaitis P. Mano pasaulėžiūra. Čikaga, 1958, p. 221–222).

Kada atitrūkstama nuo savo tautos dvasios – jos kultūros?

Filosofas J. Girnius kaip vieną pagrindinių priežasčių įvardijo ryšių su savo Tėvyne nutraukimą: 1) dėl politinių sąlygų – tiesioginės prievartos, okupacijos, genocido, tremties; 2) dėl materialinių siekių.

Jis nustatė, kad tie tautiečiai, kurie paliko Tėvynę dėl tiesioginės prievartos, neprarado tautinės sąmonės, patriotizmo ir išeivijoje, ribodami savo materialinius poreikius, savo kūrybiniu darbu toliau plėtojo lietuvių kultūrą, studijavo, leido laikraščius, organizavo sekmadienines lietuviukų mokyklas, kūrė jiems vadovėlius, rašė ir leido knygas, stengėsi ir išeivijoje išsaugoti lietuvišką dvasią.

Tie, kurie išvyko ieškodami materialinės naudos, prarado savo tautinę savimonę, asimiliavosi, jų vaikai ir vaikaičiai, nors ir pakankamai turtingi, jau nebeturi tautinės savigarbos, nežino Lietuvos istorijos, jos tradicijų, papročių, liko be genetinių šaknų ir Tėvynės, nežino, kad jos – Lietuvoje.

Stebint tautiečius Lietuvoje šiandien jau drąsiai galima teigti, kad čia pagrindinė nutautėjimo priežastis yra valstietiškas baudžiavinis mentalitetas ir sumaterialėjimas, begalinis turto troškimas bei gobšumas.

Nutautėjimas – tai vienos tautybės kultūros vertybių pakeitimas kitomis. Tipiškas pavyzdys – jauni žmonės, kurie dar vaikystėje tėvų buvo atskirti nuo savo tautinės aplinkos. Tai, ką jie gavo tėvų namuose, svetimame krašte nesunkiai užgožia to krašto pagrindinės tradicijos, papročiai, kultūra.

Kaip rašo J. Girnius, svetima mokykla jiems perduoda to krašto vertybes, svetimųjų šventės virpina širdį, svetimoje kariuomenėje jis rengiamas ginti svetimą kraštą. Tai, kas svetima, jam darosi savastimi, o savo tautos vertybės pamirštamos, darosi tolimos ir nereikšmingos. Įaugęs į svetimą tautą, toks žmogus jau niekada nekentės ir nekovos dėl savo tėvų tautos, jam ji svetima (Girnius J. Tauta ir tautinė ištikimybė. Čikaga, 1961, p. 312–317).

Su širdgėla daug metų stebiu vieną Seimo narį, garbingos inteligentų, 1941 metų tremtinių šeimos vaiką. Ta šeima prie Laptevų jūros iškentė baisiausias kančias, Dalios Grinkevičiūtės aprašytas jos knygoje „Lietuviai prie Laptevų jūros“ (Amžino įšalo žemėje. V., 1989, p. 20–45).

Jų vaikas, gimęs jau ten, šiaurėje, tapo svetimos tautos, svetimos valstybės ir tos valstybės Lietuvai prievarta primestos komunistinės ideologijos reiškėju mūsų nepriklausomos Lietuvos Seime, savo draugais ir bendražygiais pasirinko komunistus, naudodamasis valdžia kartu su jais griovė, naikino atkurtos jaunos nepriklausomos Lietuvos valstybės pamatus, kartu su komunistais tempė Lietuvą į jo Tėvynę pavergusios, trečdalį tautos išnaikinusios ir tėvams tiek skausmo suteikusios Rusijos glėbį. Tai, ko gero, pats įtikinamiausias chrestomatinis nutautėjimo pavyzdys, turintis patekti į visas mokymo priemones ir vadovėlius.

Ačiū Dievui, dabar tas Seimo narys, kai jau daug kas prarasta, pražudyta negrįžtamai, pradeda atsikvošėti, busti tautai. Tik ar suspės jis savo gerais darbais panaikinti tą blogį, kurį kartu su komunistais sukūrė, atnešė savo tautai, atvedęs ją prie sunkios dabartinės politinės krizės slenksčio, dar nežinia. Kas žino? O kiek jis gera galėjo padaryti savo tautai, savo valstybei, jeigu nebūtų nutautėjęs!

Šiuo metu užsienio lietuvių spaudoje daug rašoma apie nutautėjimą. Štai liūdnas vedamojo pamąstymas „Tėviškės žiburiuose“, Kanados lietuvių laikraštyje:

„Išeivijoje nyksta Lietuva, traukiantis į Amžinybę pirmajai

pokario išeivių kartai. Su ta karta miršta ir jos inicijuota, leista, finansuota, platinta ir skaityta lietuviška spauda. Kanadoje mirė „Nepriklausoma Lietuva“, JAV – „Darbininkas...“ Tokia netektis verčia susimąstyti ir ne mažiau nuliūdina negu mylimų žmonių netektys“ (Č. S. Jautrūs klausimai // *Tėviškės žiburiai*, 2002, sausio 29, p. 1).

Kitame to paties laikraščio vedamajame rašoma, tik jau pasidairius pačioje Lietuvoje: „Mirštanti tauta (!?)... Tartum koks balsas tyruose retkarčiais vis pasigirsta statistikų pranešimai, kad mes, lietuviai, esam mirštanti tauta... Surinkti duomenys paliudija, kad tai nėra tuščias gąsdinimas ar koks pesimistų prasimanymas...“ (Mirštanti tauta? // *Tėviškės žiburiai*, 2002, liepos 2, p. 1).

Tame pačiame straipsnyje analizuojamos to liūdno tautos istorijos reiškinio priežastys. Autoriaus nuomone, pagrindinės jų yra dvi – mažėjantis gimstamumas ir emigracija. O šių priežasčių pagrindinės prielaidos – išsikerojęs egoizmas ir savimeilė, hedonistinis gyvenimo būdas, gyvenant tik šia diena, tautinių idealų netektis, sumaterialėjimas ir sumiesčionėjimas.

Pagrindinis nutautėjimo požymis – psichologinė nuostata: Tėvynė ten, kur man gerai. Nebeliko vertybių, kurioms galėtum aukotis, jas ginti, saugoti, puoselėti, palikti ateinančioms kartoms. Formuojasi kirmino psichologija – suvartoti, sugraužti, sunaikinti, po manęs nors ir tvanas. Skitiškasis nomadizmas padarė Lietuvos žmones nuolatiniais keliautojais, kuriems terūpi jų pačių malonumai ir išsilaikymas. Suvokus tai, rūpestis dėl tautos išlikimo nė kiek nesumažėja... Belieka tik viltis... ir pasiaukojamas švietimo darbas. „Tik darbais paremtos viltys nėra tuščios“ (Mirštanti tauta? // Ten pat.).

Taigi mes kalbame apie spartų nutautėjimą, lietuviams išvykus į svetimą kraštą, o lietuviai išeiviai jau mato ir kitą medalio pusę – nutautėjimą pačioje Lietuvoje.

Ar iš tikrųjų taip yra? Ar galima nutautėti savame krašte?

Pasirodo, galima! Ir dar kaip! Nutautėjimo priežastys – tos pačios. Jos bendros: žmonių sumaterialėjimas, tautinės dvasios praradimas, tautos ir valstybės idealų sunykimas, kraštutinis egoizmas, pareigos ir atsakomybės savo tautai ir savo valstybei praradimas.

J. Girnius mini dar vieną priežastį, suponuojančią nutautėjimą savo krašte. Tai tariamai „aukštesnė“ kitos tautos, gyvenančios šalia, kultūra. Taip atsitiko bajorų luomui Lietuvoje, nutautėjus dėl tariamai „aukštesnės“ lenkų kultūros, taip atsitiko lietuviams Mažojoje Lietuvoje dėl tariamai „aukštesnės“ vokiečių kultūros (Vydūnas, tyręs šį reiškinį, labai įtikinamai ir argumentuotai įrodė, kad, atvirkščiai, lietuvių kultūra tuo metu Mažojoje Lietuvoje buvo daug aukštesnė negu agresyvių, garbinančių tik ginklo galią vokiečių), taip atsitiko Pietryčių ir Rytų Lietuvoje.

Ypatingas atvejis nutautėjimo istorijoje – lietuvių nutautėjimas, jiems lietuvybę iškeitus į *homo sovieticus*. Šviesaus atminimo istorikė Nijolė Gaškaitė-Žemaitienė rašė, kad šią *homo sovieticus* sudaro okupacinio režimo mičiūriniškai išvesta ir išugdyta „nauja besielių žmonių veislė“, kuri nepripažįsta jokių dvasinių vertybių – tik vartojimą ir biologinius malonumus. Juo žmogus yra dvasiškai menkesnis, juo jis greičiau nutautėja, pirma, dėl to, kad niekas jam nėra brangu, kas neneša naudos, antra, dėl to, kad nutautimas, sutampant „su visais“, su „aplinka“, jam atrodo galįs paslėpti dvasinę menkystę.

Išeivijos lietuviai skundžiasi, kad dėl jaunosios kartos ir trečiosios bangos bėglių iš Lietuvos nutautėjimo prarandantys savo dešimtmečiais leistus laikraščius, o Lietuvoje kasmet krintantys laikraščių tiražai (dėl to dabar dauguma laikraščių jų ir neskelbia) rodo, kad vyksta visiškai tas pats procesas: nėra dvasinio poreikio juos skaityti... ir nutautėjimas spartėja geometrine progresija.

Sovietinio režimo metais nutautėjimas buvo okupacinės val-

džios triumfas prieš individą. Kuo daugiau nutautėjusių žmonių, tuo juos lengviau valdyti.

1940 metų spalio 14 d. Lietuvoje buvo įsteigtas Glavlitas, kuriam buvo pavesta prižiūrėti naujus leidinius, o jam vadovauti iš Maskvos atsiųstas V. Procenko, kuris ir toliau vieną po kito vykdė lietuviškos spaudos naikinimo vajų. 1959–1960 m. buvo išspausdinti 452 antilietuviški straipsniai, parengta 30 antilietuviškų radijo laidų, 2 kino apybraižos; 1985 m. išleistos 9 antilietuviškos knygos, per 100 straipsnių, 14 radijo laidų, 2 dokumentiniai filmai (Ten pat, p. 376–379). Manyčiau, kad tiek antilietuviškos produkcijos būdavo paskelbiama kiekvienais metais.

Vietoj tautinio paveldo tūkstantiniais tiražais buvo brukama rusų kultūra kaip pati geriausia, pati stebuklingiausia. Nuo 1972 m. buvo uždrausta rašyti disertacijas lietuvių kalba. Rusijos poetai buvo patys „geriausi“, Rusijos filmai – „tobuliausi“, rusų muzika – pati gražiausia, o visa, kas lietuviška, provincialu, mužikiška, neįdomu, negražu.

Tokiomis sąlygomis užaugo dvi lietuvių kartos, rusų kalbos mokomos nuo darželio ir rusų kultūros vertinimo kaip pačios geriausios pasaulyje. Todėl šiandien ir turime tai, ką turime – nutautėjusį slaviškos dvasios lietuvį.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, lietuvybės dvasia, vedusi ir suteikusi mums visiems sparnus dainuojančioje Sąjūdžio revoliucijoje bei Sausio 13-osios neginkluotame pasipriešinime, atrodė tvirta, atspari, prabudusi amžiams. Tai buvo tikras stebuklas tautos istorijoje. Deja, jo neapgynėme, neišsaugojome.

Atsitiko baisiausia, kas galėjo atsitikti – Tautos dvasia, atlaikiusi priešo tankus, jų smurtą ir prievartą, iškentusi žuvusiųjų skausmą, neatsilaikė prieš savųjų komunistėlių melą, suvyniotą į šilko skepetaitę, leido save apvogti, apiplėšti, iki kraštutinumo nuskurdinti, juos išrinkusi, tiems ciniškai šaipantis, kad jų niekšybes jiems leido pati tauta.

Vis dažniau ir vis neramiau grįžta mintis prie Jono Aisčio pa-

mąstymų: „Mūsų tautos istorija yra tragiška. Dideles pastangas visada griovė didelės nesėkmės. Ir aš galvoju, argi būtų lietuvių tauta kadaise, amžių glūdumoje, padariusi kam nors didelę skriaudą, už kurią štai daugiau negu tūkstantis metų ji tebeverčiama atlyginti...“ Kas sumaišo tautos protą lemiamais momentais? Gal tai iš tikrųjų Dievo bausmė?

Vytauto Landsbergio ir pasiaukojusių Lietuvai jo bendražygių dėka tapome atkūrusios savo nepriklausomybę valstybės piliečiais. Didžiavomės esantys lietuviai. Pasaulis stebėjosi mūsų drąsa ir dvasios pergale prieš tankus. Kaip rašė Justinas Marcinkevičius, „nedidelė Lietuva... vėl tapo didele“. Atrodė, visi tapome broliais ir seserimis.

Tačiau taip neilgai tetruko tos žvaigždėtos tautinio patriotizmo, tautinės santarvės ir brolybės dienos.

Tarsi į gilų šulinį įmestas sunkus akmuo sudrumstė jo vandenį ir iš paties jo dugno į paviršių iškėlė apipuvusias, pasmirdusias, nuodingas šiukšles, kurios iki šiol nuodija mūsų sielas, temdo dangų, luošina mūsų gyvenimus, varo tautą į beprotybę...

Pirmasis smūgis lietuvybei buvo suduotas komunistų, pakėlusių kovos kirvį prieš Lietuvos nepriklausomybę ir valstybingumą dėl valdžios ir turto.

A. Brazauskas, K. Prunskienė, R. Ozolas ir jų bendražygiai turi prisiimti atsakomybę ir kaltę už pirmąjį ir aršiausią Lietuvos nepriklausomybės pamatų griovimą, jiems vadovaujant pirmajai atkurtos nepriklausomos Lietuvos Vyriausybei.

Jų bendraminčiai A. Šliogeris ir A. Juozaitis kaip išmanydami niekino tautos laisvę ir mūsų valstybės nepriklausomybę, griovė tautos savigarbą, šaipėsi iš patriotizmo. Šliogerizmas kaip pikčiausia nuodinga gyvatė įsirangė į „Dviratininkų“ televiziją ir trylika metų kasdien nuodijo ir taip jau sovietinio režimo metais tautiškai pažeisto *homo sovieticus* smegenis.

Darius Kuolys ir jo kompanija savo kosmopolitiniais eksperimentais parklupdė ir, kas žino, gal ir galutinai pražudė mūsų

ateitį – mokyklas, visą švietimo sistemą. Kai akademikas Zigmas Zinkevičius bandė mokyklose atkurti tautinę pusiausvyrą, buvo kaip pikčiausių vilkų rujos užpultas, apkandžiotas, apdraskytas ir turėjo pasitraukti.

Gediminas Vagnorius, galėjęs tą niekšingiausią vieno didžiausių tautos vyrų susidorojimą sustabdyti, to nepadarė, nes tuo metu jis jau buvo sąmoningai persiorientavęs į Lietuvos nepriklausomybės ir valstybės griovėjų pozicijas.

Šiandien jų visų dėka turime tai, ką turime – nutautėjusį slaviškos dvasios lietuvį.

Koks yra tas „lietuvis“ ir kaip pasireiškia jo slaviška dvasia mūsų dienomis, kalbėsime kitame skyriuje.

Lietuvos laisvės kovų dalyvis dr. Juozas Parnarauskas su dideliu liūdesiu rašė: „Erškėčiais klota mūsų Tautos istorija. Okupacija sekė po okupacijos. Tūkstančiai patriotų krito garbingoje laisvės kovoje. Okupantai dešimtis tūkstančių iššudė, nukankino Sibiro katorgoje, sunaikino Tautos elitą – geriausius, patriotiškiausius. Okupantai supriešino mūsų Tautą į partijas, „liaudies priešus“, „liaudies gynėjus“, priveisė agentų ir šnipų. Patriotizmo, tautiškumo, dvasingumo pamatai suardyti“ (Parnarauskas J. Tautiškumo naikinimo metai // *XXI amžius*, 2004, sausio 16).

Lietuvos žmonių dvasia dar tebėra okupuota. Štai kodėl tokie saldūs atėjūno iš mus okupavusios imperijos mėtomi kaip šunims ar žuvims tvenkinyje ledai... Dėl jo sociologinėse apklausose išdavikiškos partijos reitingai tokie aukšti... ir pora dešimčių Lietuvos kvislingų, šmeižusių nepriklausomą Lietuvą po Trispalve, jų išskleista po Kremliaus kurantais, sėdi aukščiausios valdžios Olimpe ir valgo iš nuskriaustos ir apmulkintos Tautos atimtą, storai sviestu užteptą baltą duoną, savo kišenėse kaupdami milijonus...

Kaip rašo cituotos ištraukos autorius, Lietuvos laisvės kovų dalyvis Juozas Parnarauskas, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, jos nutautinimas prasidėjo pirmiausia... iš viršaus... Nepriklauso-

mos Lietuvos švietimo ir mokslo ministrui mestelėjus frazę „Mokykla privalo būti depolitizuota“. „Ekskomunistai dėstytojai ir mokytojai tai suvokė pagal savo norą – nereikia jokio tautiniopatriotinio ugdymo“. Lietuvos mokyklose jaunoji karta pradėta ugdyti kosmopolitiškai, pagal principą: „Kur geriau – ten ir tėvynė“. Šiandien Lietuva jau turi tokio ugdymo rezultatus: netekome beveik pusės milijono darbingiausių jaunų žmonių, išvykusių ieškoti kur geriau. Tačiau buvęs švietimo ministras ir jo to meto ministerijos bendražygiai, formavę tokią Tautai pragaištingą švietimo politiką, vaikšto pakėlę galvas ir nejaučia jokio sąžinės graužimo dėl jų padaryto nusikaltimo Tautai, naikinant ją fiziškai.

Seimo narys liberalas Gintaras Steponavičius „sumąstė – reikia nuvertinti Trispalvę. Ir visi Seimo nariai nutarė: nereikia Tautai brangių švenčių metu jos kelti. Turbūt šiandien mūsų seimūnams nepaprastai džiugu, kai ir sostinėje, ir provincijoje jau nešlama Trispalvių jūra. Nekelia tėvai, nekels ir vaikai“ (Parnarauskas J. Ten pat). Už tai G. Steponavičius buvo apdovanotas... švietimo ministro portfeliu... Ir toliau su savo dabartine komanda „depolitizuoja“ mokyklą. Jo pavyzdys tapo užkrečiamas. Atsirado ir kitas dienos didvyris – teisingumo ministras Šimašius, kuris irgi abejoja Trispalvių kėlimo valstybinių ir tautinių švenčių dienomis reikalingumu.... Matyt, kaip ir G. Steponavičius, tikisi aukštesnio... premjero ar prezidento posto už nuopelnus... žudant tautiškumą.

Rytinėse radijo laidose neskamba Lietuvos himnas – Tautiška giesmė. Valdžia uždraudė, kad nedirgintų jausmų tų, kurie Tautą žudė, kankino, trėmė.

Nuo liberalizmo apsvaigusi mūsų valdžia nemato ir nenori matyti, kad sostinėje ar kokio kito apskrities miesto gatvėse „prieš akis plieskia dvimetriniai, mirguliuojantys šviesomis vos ne viso pasaulio kalbomis parduotuvių, „ofisų, įmonių pavadinimai“. Kai kur dar yra ir mažulytėmis lietuviškomis raidėmis parašyta, tarsi Lietuva būtų kitos valstybės tarnaitė, tai identifikuojant kalbo-

mis. „Vadinasi, užsieniečiai, savi verslininkai, patentininkai ir kitokie, o ne mūsų valdžia, kalbininkai reguliuoja miestų (kartu ir valstybės) įvaizdį, savitumą. Impotentiška Kalbos komisija algas gauna, o ką veikia?“ (Ten pat). Taip savųjų ir svetimųjų rankomis ir bukagalviškumu tiesiamas kelias į lietuvių tautos ištirpinimą globalizacijos katile, o Lietuvos valdžia nieko nedaro, kas „sustiprintų Tautos brandumą, atsparumą, kas sukurtų ne vien Europos gudragalvių mums primestą pilietiškai, bet ir tautiškai stiprią valstybę“ (Ten pat).

Įdomu dar ir tai, kad tautines vertybes puoselėję iki rinkimų į Seimą, laimėję rinkimus, tuoj pat ištirpsta Seime vyraujančiame komunizmo-liberalizmo katile, pamiršę savo rinkiminius pažadus rinkėjams ir savo rinkimų programas, ciniškai ir niekšingai spekuliuodami „Tautos prisikėlimo“, „Tautos pažangos“, tautininkų vardais.

Dvasia politikoje ryški rusakalbių ir prorusiškos politikos garbinimu, dėl to į Lietuvos Prezidento postą Rusijos pinigais ir išrinktas rusiška nacionalbolševikine maniera fašistuojantis žmogus.

Dėl to ir kyla kažin kokiais tikslais į Lietuvą atklydusio V. Uspaskicho, pretenduojančio, kaip ir J. Borisovas, į aukščiausius Lietuvos postus reitingai.

Dėl to ir kuriasi nacionalbolševikų – smogikų būriai, lydintys Prezidentą jo kelionėse, jau parodę kumščius prieš Ukmergės moksleiviukus paauglius.

Kodėl taip yra? Kodėl taip atsitiko?

Rašytojo Antano Čalnario nuomone, „todėl, kad mes nebemylime savo Tėvynės! Užmiršome, kad ji yra! Tie, kuriems reikalinga ne Lietuva, o tik jos turtas ir vardas, klastingai pasinaudojo mūsų naiviu patiklumu, įkalbėjo, jog patriotizmas tėra atgyvenęs žeminantis tautinis davatkiškumas, vertas tik kažkokių „megztų berečių“. Mes patikėjom įžūliais pliurpalais (ir dabar jais dar tikime – O.V.) ir dvasiškai beveik sugrįžome į besielį sovietinį gyvenimą, kai nereikia nei tėvų sodybų, nei bažnyčių, nei lietuviškų

dainų, nei doros meilės, nei nuostabių saulėlydžių grožio. Nereikia nieko – tartum žmogus sutvertas tam, kad ėstų ir gulėtų... Išklydome iš Baltijos kelio, o būtume nuėję jau labai toli“ (Čalnaris A. Išklydę iš Baltijos kelio // *V. L.*, 1996, kovo 9, p. 1).

Mūsų dienomis patys įtakingiausi jaunimo kultūrinio ir tautinio identiteto formuotojai yra televizija ir radijas. Tačiau dabartinės Lietuvos televizijos laidų tinkleliuose dominuoja kriminalinės laidos, tokios kaip „FTB“, „Abipus sienos“, Rūtos Grinevičiūtės laidos ir daugybė kitų, kuriose kalbama vien tiktai apie žmogžudystes, plėšikavimus, vagystes, išprievartavimus ir t.t. Tokios laidos kaip tik ir ugdo nusikaltėlius. Neatsitiktinai iš visų Europos Sąjungos valstybių Lietuvoje jų daugiausia – pilni kalėjimai, glaudžiantys dešimtis tūkstančių daugiausia jaunų žmonių ir užkietėjusių recidyvistų, teistų po 10 ir daugiau kartų. Kartais kyla mintis, ar nereikėtų su jais pasodinti kokiems trejiems–penkeriems metams – Kęstutį Petrauskį, buvusį Televizijos ir radijo komiteto generalinį direktorių, Audrių Siaurusevičių – dabartinį ir visus ankstesnius, organizuojančius ir vykdančius dvasinį Tautos genocidą rodomais filmais beveik vien apie žmogžudystes, keliais lavonais per vieną vakarą, bei visus buvusius televizijos komitetų pirmininkus, formuojančius laidų tinklelius. Tada gal jie susimąstytų, kokį produktą savo veikla gamina. Gal pradėtų mąstyti...

6.6. TAUTOS IDĖJA

Popiežius Jonas Paulius II socialinėje enciklikoje „Apie šimtąsias Rerum Novarum metines“ (Cantesimus Annus, 1991) rašė: „Troškimas gyventi geriau nėra blogas, bet netikęs yra toks gyvenimo būdas, kai orientuojamasi į „turėjimą“, o ne į „būtį“ ir kai turėti daugiau siekiama ne tam, kad būtų daugiau, bet kad malonus gyvenimo praleidimas taptų galutiniu tikslu“.

Iš čia ir begalinis skurdas vienų, ir milijonai bei darkymasis tų, kurie plėšrūs ir nori turėti kuo daugiau.

Todėl statyti valstybės rūmą ne ant dvasinių, bet ant materialinių pamatų – vadinasi, jį pasmerkti griūčiai kaip smėlio pilį pajūry.

Taigi politologų ginče teisus ir toliaregiškesnis yra A. Bačiulis. Dabartinė mūsų politika – tai tik išdžiūvusio medžio stagaras, be lapų – be keliančios, šaukiančios ir vedančios idėjos.

Kokia ta idėja turėtų būti? Ji sena kaip pats pasaulis. Ir nauja kaip kiekvieną pavasarį pražystančios vyšnios žiedas.

Jeigu patys savęs negirdime, apakinti ir apkurtinti asmeninės didybės ir patologiško egoizmo arba gudraus brangokai parsiduodančių svetimiesiems cinizmo, paklausykime, ką sako kiti. Kitų mes kartais paklausome.

Zbignievas Brzezinskis savo knygoje „Nebevaldomas pasaulis“, beje, viename iš pasaulio bestselerių, rašė: „Tautos, neturinčios instinktyvaus organiško tautinio siekio, negali sukurti didžių valstybių“ (Brzezinskis Z. Nebevaldomas pasaulis. Globalinė sumaištis. V., 1998, p. 3).

Tautos, kurios į pasaulį eina ir kaip savo skydą aukštai iškėlusios neša tautiškumo idėją, tampa visa galva pranašesnės už kitas. Tautiškumas „atspindi paslaptingą misijos jausmą, pasireiškiantį daugybės individų pasiaukojimu ir bendru įsipareigojimu pelnyti didingos tautos šlovę“ (Brzezinskis Z. Ten pat, p. 116).

Prieškario Nepriklausomoje Lietuvoje šis ypatingas mūsų žmonių pasiaukojimas, derinant individų iniciatyvą su valdžios kuriama gerove, padarė mūsų tautą dvasiškai nenugalimą.

Mūsų tautos ir lietuvybės dvasios nesunaikino nei Stalino durtuvai pokario kovose, nei M. Gorbačiovo tankai 1991 m. sausio 13-ąją. Išlikome tik todėl, kad gyva buvo tautos idėja ir jos sudedamosios dalys: tikėjimas, meilė ir viltis.

1918–1920 metų Lietuvos Nepriklausomybės kovų dalyvis, Šaulių sąjungos įkūrėjas ir daugiametis jos vadovas, tautinės ideologijos kūrėjas Vladas Putvinskis-Pūtvis rašė: „Vienintelis Lietu-

vos išganymas – tai tautinės ideologijos gimimas. Jei ji negims – tai Lietuva žus. Tą idėją aiškiai matau, tik negaliu jos įgyvendinti. Turi gimti pranašas. O kol jo nėra, tai reikia sudaryti grupę, dirbančią tautos idėjai, reikia sudaryti tautos židinį.

Be tautos idėjos ūkiškoji pakimba ore. Pajudinkime tautos varpą!“ (Putvinskis-Pūtvis V. Gyvenimas ir parinktieji raštai. Čikaga, 1973, p. 7–8).

„Nėra tokios jėgos pasaulyje, kuri galėtų pavergti tautą, tvirtai pasiryžusią ginti savo Nepriklausomybę“ (Ten pat, p. 221).

Prieškario Lietuvoje tautos idėja ne tik gimė, apgaubta dr. Jono Basanavičiaus, Vinco Kudirkos, Maironio ir jų bendražygių meilės savo Tėvynei, bet ir sužaliavo, sužydėjo ir subrendo, globojama lietuviškos tautinės mokyklos, mūsų iškiliųjų prieškario mokytojų (amžina jiems šlovė!), lietuvės motinos, mokyklos ir valstybės laikraščio „Lietuvos aido“.

Tautos idėja buvo gaivinama mūsų protėvių žygdarbių dvasia, romantizuota tautos karžygiška praeitimi, jos didvyrių atmintimi. Atmintis – tai tautos gyvybės siūlas, jungiantis praeitį su dabartimi ir ateitimi, „kada perkerpamas tas gyvybės siūlas – tauta žūsta“ (Ten pat, p. 195).

Tautos gyvybei išlaikyti reikia doros ir drąsos. „Pavergti save leidžia tik bailiai ir apgautieji. Drąsus niekada nebus vergas ir neleis savęs žeminti ir išnaudoti. Lietuviai niekada neleido savęs pavergti jėga. Priešui mus pavyko pavergti tik apgaule“ (Ten pat, p. 260).

Vladas Putvinskis-Pūtvis kaip Testamentą mums paliko keletą priesaikų: „Sugebėk sujungti savo sielą su tautos siela ir tapsi amžinas. Jeigu nori tapti amžinas savo kūnu – pasisodink sau ant kelių savo palikuonį“ (Ten pat, p. 174).

„Kuo aukščiau iškilusi tauta, juo daugiau gerbiamos tos tautos moterys. Kokios bus lietuvaitės, tokios bus būsimos kartos motinos, toks bus visas mūsų jaunimas, tokia bus mūsų tauta“ (Ten pat, p. 189).

„Tu turi išmokti dirbti taip, tarsi tau būtų skirta gyventi tūkstantis metų. Bet kiekvienu momentu turi būti pasirengęs mirti“ (Ten pat, p. 227), kaip bitė, kuri „uoliai ir ramiai dirba, bet, užpuolus priešui, iš karto virsta narsiu kariu. Tautos didybė ir laimė susideda iš daugelio gerai atliktų darbų“ (Ten pat, p. 125).

Mūsų turtas – mūsų žemė, graži, skambi ir šventa mūsų kalba, „kilnus lietuvių kraujas, kurį jūs paveldėjote iš galiūnų didžiavyrių ir nors jūs suteršėt tą kraują pasidavę vergovei, bet vis dėlto jis teka jūsų gyslose, jis dar nenustojo jėgų, jis dar gali ir turi gimdyti didžiavyrius“ (Ten pat, p. 304).

„Didžios tautos amžinosios vertybės – tautos idealai, tautinė kultūra, tikėjimas savo galia, patvara, santūra, narsa, blaivybė, pastanga tapti dvasios aristokratu. Tauta be savo dvasios riterių, be idėjinės aristokratijos silpna“ (Ten pat, p. 131).

Prieš mirtį Vladas Putvinskis-Pūtvis sakė: „Aš trokštu, kad lietuviai burtųsi į vieną šeimyną, kad ir jie sulauktų savo laimės dalelės. Nes ko man vertas tas dangus, jei jo nematys mano tauta, jei būsimoji laimė bus tik svetimųjų puota ant manosios, nesugebėjusios gyventi ir nukankintosios, kapų...“ (Ten pat, p. 24).

Visa tai siejasi su Z. Brzezinskio mintimis, užrašytomis po 80 metų: „Europos tautoms būdingas giliai glūdintis didybės siekis. Istorijoje tai reiškėsi dinamiška atradėjų, vėliau imperijų kūrėjų veikla. Dabar šlovingos praeities ir net neišsipildžiusių tautinių troškimų istorija yra itin svarbus šaltinis, kuriant vieningą ir pagaliau galingą Europą“ (Brzezinskis Z. Ten pat, p. 133).

Apibendrinęs savo tyrimus ir baigdamas knygą politologas rašė: „Moderniame pasaulyje visiems teks siekti aiškesnės pusiausvyros tarp materialinės ir dvasinės gyvenimo dimensijų, ypač jei vis labiau bus sutariama, kad globalinės politikos tikslas yra formuoti bendrą pasaulinę bendruomenę, palengva suvienodinant žmonių saviraiškos galimybes, todėl tautinė valstybė dar gana ilgai išliks kaip svarbiausias politinio lojalumo židinys, pagrindinis istorinės ir kultūrinės įvairovės šaltinis ir pagrindinė jėga, mobili-

zuojanti individą vykdyti savo įsipareigojimus visuomenei“ (Ten pat, p. 221).

Tautinės valstybės svarbiausias tikslas – įveikti globalinę dvasios krizę, į valstybės lygmenį iškelti dorą, savidrausmę, saiką ir pusiausvyros jausmą, jo cituoti A. Jakovlevo žodžiai, „sutaurinti žmogų per jo dorovę“ (Ten pat, p. 29).

Taigi tautos idėja vėl tampa pati naujausia, moderniausia ir perspektyviausia, o Lietuvių tautininkų partija – ateities partija. Ar pajėgs ji aukštai iškelti tautos Trispalvę ir nešti ją per politikos brūzgynus, dvasinio nuosmukio liūną, ar užteks jai dvasios stiprybės ir rankų tą atsakomybės naštą pakelti?

Tik aukštas tiesos ir prasmės skliautas gali sutelkti jėgas. O idėją ši partija jau turi – ji yra tautos idėja.

6.7. TAUTINĖ VALSTYBĖ

„Tardami „Lietuva – lietuviams“ (pagrindinis dr. Jono Basanavičiaus „Aušros“ šūkis – O. V.) mes trokštame išgauti mūsų Tautai tokią politišką tvarką, kuriai esant lietuviai patys galėtų save valdyti, nepriklausydami svetimiesiems, o kultūriškas jų ūgis nebūtų trukdomas svetimtaučių“.

Vincas Kudirka. Varpas (1902, Nr. 12, p. 2)

Prieš dvi dešimtis metų, atgimimo laikais, visų pirma buvo atsigręžta į valstybę, kurią 1940 m. sunaikino okupacija. Lietuvai atgavus nepriklausomybę buvo orientuojamasi į tautinės valstybės atkūrimą.

Lietuvos nepriklausomybės priešaušryje, 1989 metų Lietuvos atgimimo dienų sūkuryje įvyko konferencija „Tautinis mentalitetas“. Viename iš pranešimų Romualdas Ozolas išsakė tokias mintis:

„...visi ekonominiai, socialiniai ir politiniai pakitimai kaip pozityvūs veiksmai galimi tik tautos subjekto vykdomi...

Jeigu pertvarka nori būti tikras dalykas, ji negali vykti ne tautinės raiškos forma. Priešingu atveju viskas liks eiliniu lozungu ir eiline politine kampanija...

...visų tų judėjimų rezultatas tegali būti vienas – savarankiškų nacionalinių valstybių sukūrimas“ (Ozolas R. Šiandieninis Lietuvos atgimimas // Tautinis mentalitetas. V., 1989).

Panašios mintys skambėjo ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio seimo sesijoje Kaune tų pačių 1989 m. vasario 15 d. Profesorius Vytautas Landsbergis tuomet savo kalboje teigė: „Tauta niekam nepriklauso. Jeigu kiti savinasi ir lemia jos likimą, jie elgiasi neteisėtai. Tauta pati pasirenka kelią – arba gaivalingai savo būdo vedama, arba sąmoningai atsižvelgdama į paprotį ir teisę, į suvoktą pareigą ir galimybę, pavedusi savo šviesuomenei apsvarstyti ir siūlyti tą pasirinkimą...“ (Landsbergis V. Atgavę viltį. V., 1990, p. 27).

Tiesa, toje pačioje kalboje prof. V. Landsbergis, tarsi nujausdamas Lietuvai gresiančius pavojus, perspėjo: „Nebrandžiai arba sutrikusiai tautai pasirinkimą gali siūlyti atsitiktiniai pranašai... Vėlgi nelaisvai tautai tariamąjį „pasirinkimą“ primeta kiti, ir tai pasitaiko net XX a. pabaigoje“ (Ten pat).

1989 m. gegužės 31 d. SSRS liaudies deputatų suvažiavime Maskvoje prof. Vytautas Landsbergis prabilo apie „savivaldžių tautinių valstybių, išaugančių iš tautos suverenumo principo, kurį apvaisina tautų, savo gyvenimo šeimininkių, valia, atkūrimą“ (Ten pat, p. 38).

Lietuvių tauta, susibūrusi į Sąjūdį, parodė pasauliui esanti brandi, galinti atgauti savo laisvę ir nepriklausomybę. 1990 m. kovo 11 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdyje prof. V. Landsbergis Sąjūdį įvertino taip: „Sąjūdis – tai mūsų krašto atgimimas: dvasinis, pilietinis, tautinis. Jis atnešė didelių permainų... Permainos – tai gyvybė, jau esanti ir pažadėta. Permainos ir jų siekiai šiandien atsispindi ne vien tik Sąjūdžio programoje, ne vien Sąjūdžio dokumentuose. Tas bendras siekis gali būti vadinamas labai papras-

tu žodžiu – Lietuva. Šiame žodyje, kaip aš suprantu, yra meilė, yra žmonių orumas, yra teisingumo siekis, taigi ir žmoniško gyvenimo siekis. Mūsų bendras uždavinys: atkurti savo visuomenę, savo valstybę ir kurti jas toliau“ (Landsbergis V. Darysiu viską, ką man patars protas ir sąžinė // Laisvės byla. V., 1992, p. 19).

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Akte „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės Atstatymo“ Tautos valia buvo ypač akcentuojama:

„Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, reikšdama Tautos valią, nutaria ir iškilmingai skelbia, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos valstybės suverenių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė“ (Laisvės byla. V., 1992, p. 18).

Taigi Tautos valia Lietuva tapo nepriklausoma tautinė valstybė, kuri 50 metų svetimos jėgos buvo užgrobta ir okupuota. 1991 metais Lietuvos kultūros kongrese Justinas Marcinkevičius kalbėjo: „Laisvės ir nepriklausomybės sparnai išsiskleidžia tiktai kultūros danguje. Mums reikia jo aukšto ir gilaus, kad po šitiekos metų galėtume atsitiesti, pakilti visu ūgiu ir išdrįsti pažvelgti į akis ir žmogui, ir Dievui“ (Marcinkevičius J. Lietuvos kultūros kongresas. V., 1991, p. 6). Norėta sugrąžinti „teisingą požiūrį į etninę kultūrą kaip bendražmogiškųjų ir tautinių vertybių visumą, mūsų tautinės kultūros pamatą“ (Vėlius N. Ten pat, p. 26). Taip buvo planuota ir svajota apie Lietuvos ateitį sunkiausiais Lietuvai politinės ir ekonominės blokados metais, kai dar nebuvo išvesta okupacinė kariuomenė, kai dar siautėjo omonininkai, kai A. Brazauskas su p. K. Prunskiene Lietuvai primetė isterišką purviną diskusiją, kai kiekvieną dieną grėsė pavojus prarasti nepriklausomybę.

Komunistams 1992 metų spalį laimėjus rinkimus šio valstybės raidos modelio buvo atsisakyta ir blaškytasi tarp rusiškojo sovietinio Lietuvos raidos ir vakarietiškojo gerovės valstybės modelio. Buvę komunistai – LDDP, LSDP, NS, „Tvarka ir teisingumas“, prorusiška Darbo partija nors ir jautė didelę nostalgiją jų

karaliavimo laikams sovietinės okupacijos metais, vis dėlto mažiau priešinosi Lietuvos kaip gerovės valstybės raidos modeliui, sparčiai įgyvendindami visas jo struktūrines dalis – politinę, ekonominę, socialinę ir ypač tautiškumo bei dorovės naikinimo. Žiniasklaidoje plačiai buvo skelbiama mintis, kad lietuvių kaip žemdirbių tautos įvaizdis – „Nieko nėra lietuviui brangiau už žemę“, su kuriuo siejome tarpukario Lietuvą, kuris buvo aukštinamas ir sovietiniais metais, jau yra visiškai atgyvenęs ir gerokai atitrūkęs nuo pasikeitusių aplinkybių.

Okupacijos metais lietuviai, norėdami pabrėžti savo tapatybę ir išskirtinumą pilkoje ir niveliuojančioje aplinkoje, imdavosi folkloro. Ir menininkai, ir paprasti žmonės gilinosi į tautos kultūros lobius. Atkūrus nepriklausomybę šitai neteko reikšmės. Folkloras tapo tik muziejine vertybe. Imta priekabiai ir kritiškai vertinti tautos istoriją, tautos autoritetus, Lietuvos didybę – viduramžius, kunigaikščių darbus, kritikuoti romantizmo laikus, kurie jau seniai pasibaigė. Lietuvai peršamas LDK, daugelį šimtmečių buvusios daugiatautės ir daugiakultūrinės gerovės valstybės modelis, afišuojant tos valstybės teisinę ašį – demokratiją.

Stebėdamas atsikuriančias posovietines valstybes Z. Brzezinskis kaip optimalų mato tautinių valstybių raidos kelią.

Jo nuomone, „Tautinė valstybė dar ilgai išliks pagrindinė jėga, mobilizuojanti individą vykdyti jo įsipareigojimus visuomenei, žabojanti atskirų individų užgaidas, kurios yra daug didesnės už asmens reikmes. Tautinei valstybei, jeigu ji nori valdyti savo likimą, būtinas moralinis kompasas, dora, saikas ir pusiausvyros jausmas, išsiugdyta drausmė ir jos lemiama nuostata, kas dera, o kas nedera. Tautos kokybė reiškia žmogaus sutaurinimą per jo dorovę. Tautinė valstybė turi tapti pilietinio lojalumo židiniu, išsaugoti savo istorinį ir kultūrinį savitumą. Tautinės valstybės sėkmingai galės bendradarbiauti susitelkusios į platesnę bendruomenę, kuri atspindės tai, kas valstybes vienija, ir prislopins tai, kas jas skiria...“ (Brzezinski Z. Ten pat).

Šarlis de Golis, kalbėdamas apie valstybių tautinį didingumą, manė, kad tikroji didybė gali būti pasiekta tik bendromis Europos pastangomis bendruose tautinių valstybių Europos namuose. Dėl giliai paslėptų tautinių ambicijų daugeliui vokiečių, britų, prancūzų, ypač jų politiniam elitui, ši vizija atrodo nepaprastai patraukli. Šlovingos praeities ir net neišsipildžiusių tautų troškimų istorija yra itin svarbus motyvas, kuriant vieningą ir galingą Europą (Voverienė O. Moterys ir politika XXI amžiuje? // *XXI amžius*, 1991, rugpjūčio 13).

Taigi pagrindinis šių dienų Lietuvos politikos uždavinys – Tautos dvasinis atgimimas ir tautinės valstybės sukūrimas – kaip siekinys, kaip procesas, kaip ateities garantas.

Istorija rodo, kad vienokie ar kitokie teigiami ir neigiami pokyčiai iš pradžių vykdavo pačioje visuomenėje, ir tik šitoje terpėje politikai susirasdavo „vietą po saule“.

Istorija taip pat rodo, kad kiekviena tauta, kiekviena karta turi išspręsti savo laikotarpio gyvybinį uždavinį. Neišsprendusios jo tautos ir kartos žuvo. Taip žuvo sėliai... taip žuvo jotvingiai, taip žuvo prūsai… taip žuvo bajorų Lietuva, penkiasdešimčiai metų iš pasaulio žemėlapio buvo išnykusi Smetonos Lietuva (Voverienė O. Ar atras Tauta jėgų dar kartą pakilti skrydžiui? // *Draugas*, 2001, lapkričio 8, p. 3).

Ar suvoks Tauta svarbiausią šių dienų uždavinį, jo esmę? Ar supras, kaip veikdama ji išspręs Dievo skirtą uždavinį? Ar atras jėgų dar kartą pakilti skrydžiui ir įgyvendinti daugelio lietuvių kartų svajonę – laisva ir saugi Tauta laisvoje ir nepriklausomoje savo valstybėje?

Prasidėjo keisti dalykai (Voverienė O. Tautinis mentalitetas ir jo deformacijos // *Lietuvos aidas*, 2001, spalio 27, p. 8). Ne veltui sakoma: į revoliucijas veda romantikai, jas daro paprasti žmonės, o jos vaisiais naudojasi niekšai.

Tų niekšų, deja, Lietuvoje netrūko. Vieni vogė bankus ir tapo milijonieriais, kiti apvaginėjo „Mažeikių naftą“ ir statė viešbučius

Vilniuje, treti išvogė kolchozų turtą ir dabar tebevagia iš visokiausių fondų, skirtų žemės ūkiui, ketvirtieji tiesa ir netiesa pasisavino žiniasklaidą ir kaip pelkių piktosios pradėjo nuodais šlakstyti tautos idėją bei romantikus, vedusius į nepriklausomybę, visa, kas susiję su lietuviškumu. Į apyvartą sugrįžo stribų terminija: nacionalizmas, fašizmas, banditai, patriotas – idiotas, visa, kas tautiška, lietuviška – nemodernu, primena urvinį žmogų, o Lietuvos nepriklausomybė – istorinė klaida.

Beveik visos partijos ėmė kratytis lietuviškumo, politinėje veikloje jis tapo savotišku tabu, nebeliko lietuviškos dramaturgijos, iš estrados repertuarų išstumta lietuvių kalba, švietimo sistemoje tai, kas lietuviška, pavadinta politika, o politikuoti mokyklose ir aukštosiose mokyklose uždrausta, iš aukštųjų mokyklų pašalinti dėstytojai, išdrįsę priminti studentams, kad lietuviais esame mes gimę, lietuviais ir turime būti, bibliotekos beveik nefinansuojamos, įsigyti naujos literatūros neįstengia, o nurašyti sovietinę, propaguojančią raudonąją nostalgiją literatūrą uždrausta, matote, tai nedemokratiška, bus pažeistos raudonųjų partorgų ir stribų teisės... Taip ir liko daugelio bibliotekų lentynos užpildytos tik sovietine literatūra. Netgi šiomis dienomis vienas aukštas pareigūnas, tikras Vinco Kapsuko dvasinis įsūnis, prasitarė, kad kuo greičiau baigsime su tuo lietuviškumu, tuo mums visiems bus geriau. Vincas Kapsukas dvidešimtojo amžiaus pradžioje irgi norėjo lietuvių tautą, „tą lavoną“, kuo greičiau užkasti. Istorija kartojasi. Daug dar Lietuvoje žmonių, žvelgiančių į savo tėvynę svetimųjų akimis ir balsuojančių už komunistus bei jų įsūnius, svetimos valstybės kolaborantus. Tai jie daugiausia skundžiasi ir verkšlena. Kaip sakė Vydūnas, „svetimieji visada peikia, kas ne jų“.

Dar 1995 metais Zita Paulauskaitė liūdnu, bet sodriu balsu prabilo: „Aš bijau fašizmo ir jo brolio dvynio, apsisiautusio raudonų vėliavų šilku, kruvinom kojom žengusio per mūsų jaunystę, per mūsų gyvenimus ir likimus“ (Žemaičių saulutė, 1995).

Filosofas Alvydas Jokubaitis pažymi, kad demokratija neturi

kitos terpės skleistis, kaip tik tautinę valstybę. Be tautinės individualybės demokratija bet kokioje valstybėje praranda savo ribas, savo atstovaujamus piliečius ir tampa tik „kratos“, be „demos“. Tai juo labiau dera įvertinti, turint omenyje, kad nepaprastai turtinga Lietuvos praeitis ir kultūrinis paveldas turi didžiulį potencialą burti tautą, gaivinti jos kultūrą.

Kaip rašo žurnalistas Saulius Spurga, kol kas neturime net tokio suvokimo, kad nauja demokratinė Lietuva gali būti sukurta tik patriotiškai nusiteikusių piliečių pastangomis.

„Istorija kviečia šiandien jaunus ir senus telktis į valstybę kaip į etninę visuomenę, – kalbėjo Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus 2004 m. kovo 10-osios vakarą, Valstybės 14-ojo gimtadienio išvakarėse, kada Seimas patvirtino NATO sutartį. – Esame ir būsime skirtingi, įvairiai galvojantys ir gyvenimą įvairiai suprantantys. Bet saugūs ir tvirti būsime tik tada, jei mūsų meilė Lietuvai bus stipresnė už mūsų skirtybes. Brangieji, saugokime šiandien tai, ką bendromis pastangomis esame laimėję, būtent tautos laisvę ir tautos garbę. Būkime valstybės žmonėmis. Mūsų atstatyta Lietuvos valstybė gyvuos per amžius...“ (Mūsų dienos kaip šventė // *XXI amžius*, 2004, kovo 19, p. 9).

Lietuvos švietime ir viešojoje erdvėje vyrauja kitos idėjos – aukštinamas liberalizmas. Mūsų valstybė tarsi koks UAB'as garbina liberaliąją rinką, jos dėsnius nori pritaikyti visose gyvenimo srityse. Retai susimąstoma, kiek daug destrukcijos ir nihilizmo į mūsų gyvenimą įliejo ši ideologija, propaguojanti mechanišką instrumentinį požiūrį į politiką ir skiepijanti savo piliečių priešiškumą savo valstybei. Liberalizmas nuvertina tautiškumą, paraštėn nustumia moralę, o žmonių žvilgsnius kreipia į universaliąsias vertybes, tokias kaip žmogaus teisės, niveliuoja tautas, jų kultūras ir vertybes, jas nuvertina.

Ir tokia etninio minimalizmo programa mūsų vis dar besikuriančioje valstybėje, atrodo svetima, šalta ir neturi didesnio potencialo įkvėpti nuoširdžiam valstybės statybos darbui.

Mūsų valdžia, nusisukusi nuo tautinės ir patriotinės valstybės idėjos, tapo uolia liberalizmo vertybių gynėja ir propaguotoja, tuo tarpu daugelis stiprių Europos valstybių vis dar puoselėja savo kultūrines ir tapatumo vertybes, kuria tautinio pasididžiavimo mitus. Būtent šie mitai ir amžinos valstybės mitai turi didžiausios galios įkvėpti žmones kasdieninei kūrybai, kuri nebūtinai turi būti pagrįsta ekonomine nauda. Siekiant tik ekonominės naudos – juk lengviausia yra imti ir išvykti ten, kur reikalingos tavo rankos, protas ir intelektas (Spurga A. Ar išgyvensime atsisakę tautinės valstybės idėjos? // *Lietuvos žinios*, 2010, liepos 21, p. 4). Dauguma Lietuvos jaunimo taip ir daro.

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Algirdas Endriukaitis, su širdgėla rašęs apie komunistų, laimėjusių 1992 metų Seimo rinkimus, pastangas atkurti sovietinę komunistinę Lietuvą, atsisakant tautinės valstybės raidos modelio, rašė, kad jiems įgyvendinus gerovės valstybės su komunistine dvasia modelį Lietuvoje, „Lietuviai giliai į archyvus uždarė Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios Lietuvos nepriklausomybės Aktus; nors ir gieda savo Tautos himną, bet negirdi jo žodžių, prisimena tik, kokie narsūs ir išmintingi buvo jų tėvai ir protėviai pokaryje ir Atgimimo metais ir yra panašūs į šaulius, kurie neturi šautuvo. Vietoje šių šimtmečiais puoselėtų Tautos vertybių, nutautėję lietuviai pasirinko europietiškąsias neva „vertybes“ – tokias, kaip „Aktyvių piliečių Europą“, judėjimą, jungiantį visos Europos iškrypėlius ir išsigimėlius, homoseksualus ir pedofilus, Europą, dabar jau siekiančią iškrypėlių „santuokos“; Europą, plėtojančią prostitucijos industriją bei didžiavimąsi ja; pasipriešinimo, tradicijų, pagarbos ir meilės savo kraštui menkinimo; pasilinksminimų ir pramogų pramonės plėtojimą, tautai paliekant tik muziejinės etnografinės politikos žaidimus. Padorias Lietuvos valstybės valdžias jie nuverčia jėga arba nuperka pinigais (Endriukaitis A. Aktyvių piliečių Europa“ (2007–2013) // *XXI amžius*).

Šias europietiškąsias „vertybes“ mūsų valdžia papildo dar ir amerikietiškomis, apie kurias su širdgėla rašė savo knygoje „Nebevaldomas pasaulis“ Zbignievas Bržezinskis: gyvenimą kreditan, kai per 20 metų prisiskolinta ir valdančiųjų išsidalinta po privačias kišenes dešimtys milijardų litų, taip pasmerkiant kelias ateinančias lietuvių kartas skurdui; žemą santaupų ir investicijų lygį, kai visomis propagandos ir reklamos priemonėmis skatinamas vartojimas, o ne investicijos ir gamyba; pramonės nekonkurencingumą tarptautinėse rinkose dėl to, kad nėra ilgalaikių pramonės vystymo tikslų; tolydžio lėtėjančius darbo našumo tempus dėl nuolatinių darbininkų streikų ir nepasitenkinimo darbo sąlygomis; masinę emigraciją ir bedarbystę; nepatenkinamą sveikatos apsaugą, nors jai skirtos milijoninės lėšos, bet vartotojų visuomenei, ką bedarytum, viskas jai bus blogai; godžiausią visoje Europoje turtingųjų klasę, kuri rūpinasi vien tik savimi ir nemato šalia kito, mažiau sėkmingo žmogaus; parazitišką bylinėjimosi maniją, dažniausiai dėl garbės ir orumo, kai besibylinėjantis jų jau seniai nebeturi, pats yra kraštutinai nepadorus; didžiulį nusikalstamumą ir prievartą; masinę narkotikų kultūrą; seksualinį palaidumą, tampantį dominuojančiu gyvenimo būdu; politinės sistemos krizę, demonstruojančią rinkėjams, kad jų išrinktiesiems rūpi tik jų asmeniniai interesai ir kad jų išrinkta vyriausybė yra kraštutinai atitrūkusi nuo žmonių, neatsakinga, korumpuota; masinę moralinių iškrypimų – homoseksualumo, pedofilijos, narkomanijos, alkoholizmo ir paleistuvystės – propagandą, prisidengiant žmogaus teisėmis ir laisvėmis; gilėjantį dvasinio tuštumo jausmą ir savižudybes ir t.t. Štai tokiomis „vertybėmis“ ir praturtėjo Lietuva, atgavusi nepriklausomybę ir pasirinkusi gerovės valstybės raidos modelį.

A. Brazausko vadovaujamas komunistų ir jų „skydo ir kalavijo“ – tvarkiečių ir uspaskinių – klanas iš tikrųjų sukūrė „gerovės valstybę“ sau ir savo vaikams bei anūkams, o tūkstančiams Lietu-

vos žmonių liko tik nuograužos nuo jų sotaus stalo, nedarbas, elgetystė ir ekonominė tremtis iš Lietuvos, ieškant duonos kąsnio. Kardinolas A. J. Bačkis savo pamoksle, skirtame Kovo 11-osios Akto paminėjimui, sakė: „Dauguma žmonių siekia gerovės tiktai sau, bet ne visai tautai, myli tik save ir abejingi artimiesiems – išsižadėjo krikščioniškų vertybių – mylėti artimą kaip pats save“. Bet gyventi taip toliau neįmanoma: vieniems parazituojant, o kitiems – tik vegetuojant.

Kur išeitis? Kas darytina, siekiant sumažinti tų „vertybių“ įtaką mūsų gyvenimui?

Knygos autorius Z. Brzezinskis mato vienintelį kelią, būtent, tautinės valstybės raidos kelią. Jo nuomone, „Tautos, neturinčios instinktyvaus organiško tautinio siekio, negali sukurti didžių valstybių. Tik tos valstybės tampa visa galva pranašesnės už kitas, kurių kultūroje spontaniškai išsiveržia atkaklus, stiprus atradimų ir pergalių troškimas. Šis troškimas atspindi paslaptingą misijos jausmą ir galią, pasireiškiančią nuoširdžiu daugybės individų pasišventimu ir bendru įsipareigojimu pelnyti didingos Tautos šlovę“ (Brzezinski Z. Nebevaldomas pasaulis. V., 1998, p. 112).

Jau net kinai, turintys beveik pusantro milijardo gyventojų, rūpinasi savo tautine tapatybe, nekalbant apie lenkus, kuriems prieš žūdamas jų Prezidentas Lechas Kačynskis paliko testamentinį susirūpinimą, išreikštą žodžiais: „Lenkų elitas dažnai neatsižvelgia į mūsų nacionalinius interesus. Jeigu prie to dar pridėsime Lenkijos žiniasklaidos poziciją, manau, jog mūsų mūšis dėl Lenkijos gali būti pralaimėtas“ (*Dziennik*, 2006, liepos 22–23; 26–27).

„Kiekvienas žmogus visų pirma pasigenda saviraiškos ir prasmingesnio gyvenimo, kuriam labiausiai tinkama sava šalis“ (Spurga S. Ten pat). Tik tautinėje valstybėje žmogus gali realizuoti savo gyvenimo prasmę, tarnaudamas savo Tautai ir savo Valstybei.

2010-aisiais pirmą kartą dabartinės Lietuvos istorijoje jauni nesavanaudiški mūsų bronzinės krepšinio komandos vyrai pademonstravo ryžtą savo sveikatą ir jėgas skirti ne pasipinigavimui pasaulio keliuose ir kryžkelėse, bet savo tautos ir savo valstybės šlovei, savo Tėvynės išaukštinimui. Gal jau pradeda busti Lietuva? Gal bronzinių krepšininkų pavyzdžiu paseks ir visa jauna Lietuva. Tik ar sugebės ji susivokti ir atkurti savo tautinę valstybę, kelti jos atkūrimo tikslą ir jį realizuoti?

Filosofas Romualdas Ozolas kaip tik čia mato didžiausią darbartinės mūsų valstybės problemą. Jis tvirtina: „Tegul sako, kas ką nori, o aš tvirtinu: lietuvių tauta dar neturi tikslo. Vienu metu jis buvo atsiradęs: išsivaduojant. O išsivadavus vėl prapuolė – išsiplovė. Turto troškulys, skurdžių psichikos valdovas, išplovė. Mes vėl vegetuojame plavinėdami dekadentiškose klajonėse“. Su tikslo problema mąstytojas sieja laisvės problemą. Prieš dešimtmetį jis savo „Dienoraščiuose“ rašė: „Dešimtmetis praėjo. Visi svajojom apie Lietuvos laisvę, o pasirodė – tik apie savo laisvę, dar baisiau – apie laisvę nuo Lietuvos... Štai baisusis mūsų amžiaus laisvės plėtros rezultatas, sutvirtinamas ir literatūros, kuri laisvę vartoja kaip kūno laisvę (Ričardas Gavelis), pabėgimo laisvę (Jurga Ivanauskaitė), pasišaipymo laisvę (J. Erlickas)“.

Vakarai, atidžiai stebėdami Lietuvos gyvenimą ir suvokę, kad čia pabėgimo laisvė tapo viena svarbiausių lietuvių vertybių, vilioja gabiausius žmones iš Lietuvos savo intelektu bei gebėjimais joms nešti naudą. Todėl iš visų Europos šalių Lietuvoje didžiausias protų – gydytojų, inžinierių, programuotojų, mokytojų, mokslininkų – nutekėjimas. Tūkstančiai lietuvių stengiasi išvykti į Vakarus, kad čia nutautėtų ir mirtų savo Tautai amžinai.

Kaip teigia žurnalistas Saulius Spurga, „Svarbiausias vertybių krizės požymis – savigarbos stoka. Jo nuomone, žmonės palieka Lietuvą ne tik dėl ekonominių motyvų, bet ir dėl gyvenimo

prasmės, motyvacijos stygiaus, dėl tvyrančios savidestrukcijos dvasios, nors blaiviai pažiūrėjus didžiam pesimizmui pagrindo nėra“ (Spurga S. Visų pirma atkurkime savigarbą // *Lietuvos žinios*, 2010, liepos 7, p. 4).

Ar įmanoma atkurti tautinę valstybę Lietuvoje? Koks jos svarbiausias bruožas? Dalį jų jau išvardijome referuodami Z. Brzezinskio mintis apie tautinę valstybę, bet pačią svarbiausią dar prieš kelias dešimtis metų atskleidė mūsų tautos mąstytojas, tautinės ideologijos kūrėjas Vladas Putvinskis-Pūtvis. Jo nuomone, tautinės valstybės pamatas yra jėgų pusiausvyra ir harmonija tarp Tautos ir valdžios valių. Savo laiku jis rašė:

„Tautinės varžytynės valstybės viduje, organizacijos ir žmonių susigrupavimai ne tautiniais pagrindais, ekonominės sąlygos, tarpvalstybinė politika ir kitos sąlygos atitraukia valstybę nuo Tautos (formą nuo esmės), duoda jai daugiau ar mažiau autoriteto ir savarankiško gyvenimo. Atsiranda savitas, nuo tautinio daugiau ar mažiau atplėštas valstybės ūkis, didėja žmonių kadras, susijęs su valstybės likimu, atsiranda tam tikra valstybinė ideologija, kuri nori atsiriboti nuo tautinės. Gali nueiti iki to, kad jau ne valstybė tarnauja Tautai, bet tauta valstybei... Tauta pasidaro tik reikalingos valstybei žmogienos gamintoja. Valstybė tampa tautai Prokrusto lova, batas, o tauta – koja, vartojama, kaip kurpalis, kuris gyvas skutamas ir kalamas vinimis. Batas lieka tikslas, o koja tik priemonė“ (Putvinskis-Pūtvis V. Gyvenimas ir parinktieji raštai. Čikaga, 1973, p. 54). „Tauta, jeigu nori būti gyva, turi šalia valstybės varyti savo, nepriklausomą nuo valstybės gyvenimo vagą... Jeigu tauta to nepadarys, valstybė ją panaudos kaip medžiagą savo statybai, bet ne kaip poną valdovą. Demokratinė valstybė yra jos veikiančiųjų jėgų aktyvumo išraiška – kas energingesnis, kas aktyvesnis, tas ir madas diktuoja. Valstybė savo iniciatyva negali kelti iš esmės bet kokių tautinių idealų ir rūpintis jos ateitimi... Negali ir neturi, tai ne jos uždavinys. Valstybė orientuojasi į dabartį, tauta – visuomet į

ateitį ir sulig tuo nuostatu į šios dienos žingsnius“ (Putvinskis-Pūtvis V. Ten pat).

Todėl ir tautinė valstybė Lietuvoje galės būti sukurta tik tada, kai valdžios ir Tautos jėgos ir galios bus apylygės, liks jas tik harmonizuoti...

„Laisvę atgavome. Bet ar nesame panašūs į šuniuką, kurį atrišo nuo grandinės ir kuris nebežino, kur bėgti, todėl tik kvailai, beprasmiškai strakalioja į visas puses“, – tvirtina kitas žurnalistas Gintaras Visockas. Tai tik dar vienas patvirtinimas, kad šiuo metu Tauta neturi svarbiausio savo strateginio tikslo. Tik jį turėdama ji galės spręsti ir kitas aktualias mūsų laikotarpiui problemas, tarp jų valdžios atotrūkio nuo tautos, kurią kardinolas A. J. Bačkis įvardijo taip: „Valdžioje nėra asmenybių, kurioms rūpėtų ne vien valstybės įvaizdis, bet ir jos žmonės. Būtent politikams tenka didžiausia atsakomybė už juos. Ir kad kartais mūsų valdžios atstovams rūpi tik partiniai interesai, asmeninė nauda, dar didesnių galių siekis“. Kita aktuali, neatidėliotinai spręstina problema, įvardinta kardinolo, yra lietuvių nuostata savo nepasitenkinimą Vyriausybe ir Seimu tapatinti su nepasitikėjimu pačia valstybe. Su netinkama valdžia reikia visomis įmanomomis priemonėmis kovoti, tačiau savo valstybę privalome visi ginti ir tobulinti jos valdžios struktūras. Didelė mūsų tautos problema – giminystės, kraujo saitų, šeimos nuolatinis naikinimas. Kova prieš padorią lietuvišką šeimą tapo vienu svarbiausių socialdemokratų Seime programinių uždavinių (M. Pavilionienė, B. Vėsaitė, R. Žilinskas, savo dorovinėmis nuostatomis, papildantys vienas kitą); tautinių mažumų, ypač lenkų, problemos, kurios nepriklausomoje Lietuvoje visada buvo itin aštrios; visuotinė vertybių krizė; tautos smegenų „plovimas“, ciniškai veidmainiaujant ir spekuliuojant tautiniais jausmais (Tautos prisikėlimo partija (vad. A. Valinskas), „Tautos ateities forumas“ (vad. Algimantas Matulevičius) atrodo, kad šis

paskutinis judėjimas siekia iš žmonių patiklumo nusikaldinti naują Trojos arklį ir juo įjoti į Seimą ir t.t.

Lietuvos istorija moko, kad kiekviena karta turi išspręsti savo laikotarpio svarbiausią, gyvybinį išlikimo uždavinį. Neišsprendusios jo gentys ir tautos žuvo. Taip žuvo sėliai… taip žuvo jotvingiai, taip žuvo prūsai… žuvo ir bajorų Lietuva, praradusi savo kalbą ir dvasią, penkiasdešimčiai metų iš pasaulio žemėlapių buvo išnykusi ir Antano Smetonos Lietuva, nesugebėjusi įveikti komunizmo šmėklos ir jos gaivalų Lietuvoje... (Voverienė O. Tautinė valstybė: ar turi ji ateitį Lietuvoje? // *Lietuvos aidas*, 2002, sausio 4, p. 11; Ar atras Tauta jėgų dar kartą pakilti skrydžiui? // *Draugas*, 2001, lapkričio 8, p. 3).

Ar suvoks dabartinės Lietuvos kartos svarbiausią šių dienų tautos uždavinį, jo esmę? Ar supras, kad neišravėjusi piktžolių:

– komunizmo ideologijos pikčiausių apraiškų ir jos subjektų nomenklatūrinių komunizmo vadovų ir partijos kruvinojo ginklo – KGB;

– liberalizmo dorovinio nuosmukio, keliančio grėsmes žmoniškumui ir vedančio į visišką Tautos sugyvulėjimą;

– kad neatkūrusi tautinės žmonių savimonės ir tautinės valstybės, įpareigojančios žmones ne tik imti iš valstybės, bet ir jai atsilyginti pareiga ir atsakomybe už jos likimą;

– ir neatkūrusi pusiausvyros tarp tautos ir valdžios galių ji negalės, neturės jėgų pakilti naujam skrydžiui, atsispirti globalizacijos vėjams ir įgyvendinti daugelio lietuvių kartų svajonės – gyventi laisvoje, nepriklausomoje ir saugioje savo valstybėje ir kurti savo ir savo vaikų dvasinę bei materialinę gerovę.

Kol Tauta neatsibus, neatkurs savo tautinės savigarbos ir nesugrąžins Lietuvos į tautinės valstybės raidos kelią, kol kiekvienas mūsų pilietis neatgaus atsakomybės už savo valstybės likimą ir išlikimą jausmo ir pats jausis ar norės būti kažkieno pastumdėlis, tarnas ar išlaikytinis, o savo gyvenimo prasmę matys tik bega-

liniame piktame bambėjime arba pašūkavimuose girtuose mitinguose ant Tauro kalno su raudonomis ir svastikuotomis vėliavomis, tol mes grimsime į dugną. Gal ir išnyksime nuo žemės paviršiaus kaip degradavusi baudžiauninkų minia, ištirpsime kaip rytmečio rūkas.

O atsigauti dar turime šansą, jeigu savo istorijoje ir praeityje ieškosime ir atrasime tai, kas mus stiprina ir telkia, kas žadina vienybę ir patriotizmą, kas augina laisvės ir demokratijos daigus.

6.8. TAUTINĖ IDEOLOGIJA IR VALSTYBINGUMAS

Lietuva šimtmečius buvo karų ir grobikiškų žygių kryžkelė. Visų okupantų tikslas – sunaikinti valstybę, pavergti jos žmones, jų protą, dvasią, primesti jiems savo kultūrą, vertybių sistemą ir nutautinti.

Valstybingumas – tai valstybės savarankiškumas. Ekonominį ir teritorinį valstybingumą turime. Tai įtvirtino Nepriklausomos Lietuvos Respublikos atstatymo 1990 m. Kovo 11-osios Aktas ir LR Konstitucija. O dvasinį? Kaip rašė prof. Vytautas Landsbergis savo knygoje „Kryžkelė“, „Rusijos ekspansijos grėsmė išlieka, o Lietuvos dvasinis išsilaisvinimas ir visos tautos atgimimas pasirodė daug sunkesni uždaviniai negu politinis valstybės atkūrimas“ (Landsbergis V. Kryžkelė. V., 1992, p. 408).

Ideologija – tai idėjų, pažiūrų, sąvokų sistema, išreikšta įvairiomis visuomenės sąmonės formomis (filosofija, politinėmis pažiūromis, teise, morale, menu, religija ir t.t.). Kokia šiandien ideologija vyrauja Lietuvoje? Turbūt neapsiriksime teigdami, kad komunistinė. Ji yra persmelkusi filosofiją, teisę, moralę. Ja vadovaujasi visos margaspalvės ekskomunistų partijos, dabar jau nusirėdžiusios savo margaspalves sukneles, susivienijusios ir veikiančios atvirai, tik gėdinasi ją vadinti komunistine. Vadina demokratine

liberaliąja. Jos esmę gana išsamiai atskleidė lenkų politologas Janas Maria Jackowski. Jo nuomone, socializmo „šviesios ateities“ kūrėjai komunistinę ideologiją perrenginėja „liberaliosios demokratijos“ drabužėliais, jos centre palikdami „gerą marksistą“, perrengtą liberalo arba postmodernisto drabužiais, kurio pagrindinis uždavinys – painioti sąvokas, „plauti smegenis“, melo monopolį (kurį valdė SSRS – O. V.) keisti melo pliuralizmu, daugelį melo ir pusiau tiesų skelbti demokratijos ir liberalizmo vardu.

Liberalioji demokratija atmeta šeimos instituciją, tautos ir istorijos tradicijas, propaguoja hedonistinį visuomenės idealą, ypač aršiai kovoja prieš Katalikų bažnyčią (Jackowski J. M. // *Dienovidis*, 1998, spalio 30–lapkričio 5), t.y. visas vertybes, kurias lietuvių tauta šimtmečius laikė tautinėmis vertybėmis.

Tos ideologijos propagandos priemonės – žiniasklaida, laikraščiai, televizija, o metodas – nuolatinis sąmonės slopinimas pagal principą „lašas prakala akmenį ne jėga, o dažnai krisdamas“. Dar Čestertonas pastebėjo, kad tie, kurie netiki į Dievą – patikės viskuo. Apgaulės pliuralizmo ideologai dažnai naudojasi labai veiksmingu propagandos ginklu, gerai psichologiškai motyvuoja „užslėpta įtaiga“ (Jackowski J. M. // *Dienovidis*, 1998, ten pat).

Nedrąsiai, tarsi žolė pro storą cemento dangą Lietuvoje pradeda kaltis tautiškoji – katalikiškoji ideologija. Jos kelias sunkus. Liberaliosios demokratijos ideologai, ekskomunistai stengiasi ją sunaikinti, vos tik koks daigas pasirodo – stengiasi kuo greičiau jį išrauti. Jie žino, ką daro. Tautos idėjos ir tautinės ideologijos jie bijo labiausiai. Jos gyvybingumą įrodė tūkstančių Lietuvos geriausių sūnų ir dukterų žūtys rezistencinėje kovoje, žmonių kančios Sibiro gulaguose, žuvusiųjų ir badu bei šalčiu numarintų auka, kad tauta ir jos idėja gyventų.

2004 m.

Dabar visi esame (išskyrus negausią saujelę pralobusių nomenklatūrinių turčių) valdžios įkaitai. Elgiamasi su mumis kaip norima. Kaip sovietmečiu. Tokia padėtis bus tol, kol Lietuvoje bus sukurta visuomeninė jėga, galinti atkurti pusiausvyrą tarp valdžios ir žmonių, pareikalauti teisingumo.

Kaip rašėme minėtame straipsnyje (*Lietuvos aidas*, 2001, lapkričio 26, p. 8), ta jėga yra tauta, turinti stiprią savimonę ir pakankamai patriotizmo, transformuoto į tautos valią.

Kokių reikėtų siekti ryšių tarp tautos ir valstybės?

Valstybės ateitį galima prognozuoti. Kiekviena save gerbianti partija privalo turėti Lietuvos viziją bent artimiausiems dešimčiai metų. Ji turi būti prieinama visuomenei, atvira kritikai ir tobulėjimui. Valstybė yra idėjų ir žmonių susitarimo dalykas, todėl ji privalo būti atvira kritikai. Tauta yra tokia, kokia yra. Ji turi ateitį tik tada, jeigu turi tvirtą savimonę. Jeigu tauta tą savimonę praranda, ateities nebeturi.

Ar galima pakeisti tautą pilietine visuomene? Tai primygtinai bando daryti Lietuvos valdžia visuose olimpuose: švietimo, politikos, kultūros, teisės ir kituose, formuojančiuose pasaulėjautą.

Kodėl taip yra? Piliečių bendruomenę, draskomą įvairiausių prieštaravimų – tautinių, religinių, istorinių, skirtingų kultūrų ir socialinių – lengviau valdyti. Lietuvoje dar gajus pagrindinis imperialistinės Rusijos valdymo principas: „Skaldyk ir valdyk!“

Algimantas Zolubas straipsnyje „Demokratija – našta ar palaima?“ (*Lietuvos aidas*, 2001, lapkričio 28, p. 7) klausia: „Kas gali paneigti, kad pilietinė visuomenė nėra nauja fikcija? Ar pilietinė visuomenė gali išreikšti tautos valią? Moldovos Padniestrės „pilietinė visuomenė“, atskyrusi Padniestrę nuo Moldovos ir prijungusi ją prie Rusijos, jau reiškia savo valią, tokią grėsmę turi mūsų artimiausia kaimynė Latvija“. Pridursime... ir Gruzija. Lietuvoje valstybingumo pamatus griauna Armijos Krajovos palikuonys, vadovaujami LLRA vadovo ir ideologo V. Tomaševskio.

Ar ne „pilietinė visuomenė“ Lietuvoje į Seimą išrenka tuos, kurie savo viešomis kalbomis ir veiksmais griauna Lietuvą, jos valstybingumą, pasinaudodami turima valdžia propaguoja Lietuvoje prorusiškas ir probaltarusiškas lukašenkines „vertybes“?

Niekas geriau neapibrėžė tautos ir valstybės santykių bei jų normalizavimo, negu tai padarė Vladas Putvinskis-Pūtvis dar 1928 metais straipsnyje „1928 metai. Vasario 16-oji“.

Tenka tik stebėtis, kad jo mintys, parašytos prieš 73 metus, skamba ypač aktualiai ir šiuolaikiškai kaip nepaneigtos ir nepažintos tiesos ir veikimo ateities gairės.

V. Putvinskio-Pūtvio tautinės ideologijos centre yra trys esminės idėjos: tautos, tikybos ir socialinė. Iš šių trijų idėjų svarbiausia yra tautos idėja.

„Tautinės idėjos svarbiausia problema yra valstybė“. Tik laisvoje nepriklausomoje valstybėje gali atsiskleisti tautos vaikų talentai, tauta gali gyventi kūrybingai, kurti savo kultūrą. Tačiau net savo nepriklausomoje valstybėje kiekvienas privalo apibrėžti ir griežtai suvokti santykius: 1) tarp tautos ir valstybės, 2) tarp lietuvio ir piliečio, 3) tarp tikrųjų tautos vaikų ir svetimtaučių jų geruose santykiuose ir kovoje demokratinėje valstybėje“ (Ten pat, p. 53).

Apie tautos ir valstybės santykius bei tautiškumo ir pilietiškumo ryšius rašėme ankstesniuose skyriuose. Tačiau gyvenimas parodė, kad pastaraisiais, ypač 2010–2011 metais, ypač aktualūs tapo santykiai tarp etninių lietuvių ir svetimtaučių, buvusių šios žemės okupantų – lenkų ir rusų.

Lietuvos lenkai visada buvo mūsų tautai kaip rakštis gerklėje, nuo pat jų išdavikiškos Vilniaus krašto okupacijos. Tačiau anoje prieškario Lietuvoje nei Tauta, nei nepriklausomos Lietuvos valdžia jiems neleido peržengti politinio lojalumo ribų. Deja, šito negalima pasakyti nei apie dabartinę valdžią, nei apie Tautą.

Tautinės ideologijos kūrėjas Vladas Putvinskis-Pūtvis, vadovavęs Lietuvos šaulių organizacijai, Tautą per šaulius mokė: „Bet kas yra tos mažumos Lietuvoje? Ar Lietuva prarijo dar mažesnę žuvį (negu ji pati tuo metu buvo – *O. V.*)? Ne! Ji nieko neprarijo. Lietuvos svetimi gaivalai nėra praryti, bet varu įlindę, kaip rakštys (turima galvoje Vilniaus krašto kolonizacija, Želigovskio smogikams ginklu užgrobus Vilniaus kraštą – *O. V.*), kaip prancūzai vokiečiams į vieną jų kraštą su nepatogiu vardu, arba tai yra lydekos pilvo nešvarumų likučiai, nuo kurių ešerys, vos išlindęs (iš didelės lydekos pilvo – *O. V.*), dar nesuspėjo apsivalyti (Putvinskis-Pūtvis V. Gyvenimas ir parinktieji raštai. Čikaga, 1973, p. 80).

Įvardijęs tautinių mažumų Lietuvoje esmę ir sąlygas, kaip tos tautinės mažumos Lietuvoje atsirado, Vladas Putvinskis-Pūtvis nurodė ir kaip su jomis kovoti, jeigu tik jos vietoj to, kad grįžtų į savo tėvynę, svetimai tautai pradeda diktuoti savo valią.

„Demokratija leidžia mums reikalauti iš svetimtaučių, kad jie nekliudytų mums siekti mūsų tautinių idealų savo tėvynėje, jeigu mes pripažįstame tą teisę jiems jų tėvynėje.

Su tais „piliečiais“, kurie to nesupranta, priešinasi ir kovoja dėl savo mažumos visokių privilegijų, demokratija leidžia kovoti. Politinis taktas ir tikslumas verčia daryti tą kovą kultūringai. O TAUTOS ATEITIS DEDA MUMS TOS KOVOS PAREIGĄ“ (Ten pat, p. 32).

Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona savo viešuose pasisakymuose reikalavo: „Tautinės mažumos privalo gerbti ir didžiumai privalomas teises. Deja, ligšiol tos pagarbos Lietuvoje nebuvo matyti... Patys lietuviai nebuvo kaip reikiant ligšiol supratę savo kalbos teisių vertės. Užaugę Rusijos nelaisvėje, nesijuto laisvi esą, bendraudami su kitomis tautomis, pasidavė netikriems demokratijos obalsiams: būdami nuskausti, bijojo būti apšaukti šovinistais ir nejučiomis patarnavo svetimam šovinizmui... Ta lietuvių ypatybė nėra kokia didelė dorybė, bet baikštuolio būdo silpnybė, pateisinama vien vergiškos buities liekanomis... Rūpindamiesi

Lietuvos valstybę atstatyti ir laiduoti teises mažumoms, neužmirškime ir mūsų pačių kalbos teisės, pasirūpinkime ją pastatyti privalomoje pirmaeilėje vietoje visose mūsų šalies gyvenimo srityse. Tai yra teisė viso pasaulio pripažinta, ir mums belieka ja tinkamai pasinaudoti“ (Smetona A. Mažumos ir lietuvių kalba Lietuvoje // A. Smetona. Rinktiniai raštai. Kaunas, 1990, p. 103–106). Dabartinis Europos Teisingumo teismas vakar, t.y. 2011 m. gegužės 12 d. – tą patvirtino.

Kitame savo straipsnyje „Lenkų politika Lietuvoje“ Antanas Smetona, aptaręs Balkanų valstybių draugiškus santykius, atskleidė Lenkijos slavišką imperialistinę prigimtį: „Ne toki yra lenkai: jiems nepakanka Lenkijos, jie dairosi Lietuvos ir Gudų krašto. Tai, mat, Lenkijos provincijos, kur reikiąs tvirtinti lenkų gaivalas, kolonizuoti... Lenkų dienraščiai vienu balsu šaukia, kad reikią sutvirtėti „lenkiškajam gaivalui“ pakraščiuose...

Lietuvos lenkai, nerodomi iš Varšuvos pirštu patys numaną, kas reikią daryti, kad ta šalis (Lietuva – O. V.) paliktų Lenkijos provincija“ (A. Smetona. Rinktiniai raštai. K., 1990, p. 321–324). Lietuvos Prezidentas viešai ir atvirai kvietė jo laikų inteligentiją šviesti nutautintus Vilniaus krašto lietuvius, jau nemokančius kalbėti lietuviškai, belstis į jų širdis, sakydamas „Kovokime dėl savo teisių ne žodžiu, o darbu. Visų pirma sudarykime tam tikrą būrelį žmonių, kurs rūpintųsi vilniečių lietuvių likimu, jų apsaugojimu nuo sulenkinimo“ (A. Smetona. Ten pat, p. 347).

Vienoje iš savo paskutiniųjų kalbų Lietuvoje Antanas Smetona kalbėjo apie tautines mažumas Lietuvoje: „Mažumoms pripažintos teisės lygios su Tauta kūrėja prieš įstatymus, pripažinta teisė tautiškai organizuotis ir šviestis savo gimtąja kalba, bet už tai reikalaujama iš jų būti ištikimoms valstybei. Iš čia eina dvi skirtingos sąvokos tautiečio ir piliečio. Ir Lietuva turi tokių tautinių mažumų; joms mūsų duota, rodos, tiek teisių, kiek reta kita kuri valstybė duoda“ (A. Smetona. Ten pat, p. 457).

Tačiau Lietuvos lenkams to niekada nebuvo gana. Lenkijos

imperialistinei siekiai pavergti Lietuvą ypač išryškėjo dabar, dvidešimt pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais, sąmokslaujant su Rusijos ambasada LLRA vadovui V. Tomaševskiui, kraštutinai įžūliam, agresyviam ir ciniškam tipui, klastojančiam Lietuvos istoriją ir kurstančiam neapykantą Lietuvoje tarp lenkų ir lietuvių. Jo destruktyvi veikla jau augina vaisius. Seimo narys P. Saudargas neseniai lankęsis Šalčininkų, Vilniaus ir kituose Lietuvos Rytų rajonuose, jų mokyklose pamatė, kad „Čia sutikti lietuviai nesijaučia gyvenantys Lietuvoje, o besimokantys vaikai sunkiai kalba lietuviškai ir nedaug žino apie Lietuvą. Visame rajone vyrauja lenkų kalba, o lenkiškose mokyklose jaučiamas priešiškumas Lietuvai. Tai įrodo užrašai ant suolų: „Užkonservuosime lietuvių galvas stiklainiuose“, „Lietuva – tai Lenkija“, „Tegyvuoja Lenkija“ ir pan. (Saudargas P. Integracija nereiškia tautinio tapatumo praradimo // *XXI amžius*, gegužės 4, p. 4).

Skirtingai negu anos nepriklausomos Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona ir Šaulių sąjungos pirmininkas Vladas Putvinskis-Pūtvis, galingos savanoriškos jėgos struktūros vadovas, mūsų valdžia į tokį svetimtaučio įžūlavimą nereaguoja. Atvirkščiai, Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų partija, kurios pagrindinį elektoratą sudaro dar nenutautėję lietuviai, Tėvynės patriotai, iš savo gretų išmetė Seimo narį tautininką Gintarą Songailą, kuris išdrįso pasipriešinti Lietuvos lenkinimui, išdavikiškos Lenko kortos, įtvirtinančios Lenkijos penktąją koloną Lietuvoje, platinimui Lietuvoje ir išdavikiškai LLRA vadovo V. Tomaševskio veiklai. Tai Tautos valdžios vyro didvyriškas žingsnis, kuris neabejotinai įeis į Lietuvos istoriją. O Tautos fronte kol kas viešojoje erdvėje skamba tik Nepriklausomybės Akto signataro Romualdo Ozolo balsas.

2011 m. balandžio 13 d. vienoje iš interneto svetainių pasirodė jo Žodis, skelbiantis protestą lietuviškiems oportunistams, kviečiantiems nulenkti galvas prieš didžiąją Lenkiją ir paklusti įžūlaus Lietuvos interesų išdaviko V. Tomaševskio diktatui: „Su kankinančiu gėdos ir pasibjaurėjimo jausmu matome, kaip Lietuvoje

diena iš dienos išduodami ir parduodami lietuvių kultūros ir civilizacijos pamatai ir principai – sąžinė, ištikimybė, žodžio ir veiksmo vienybė, pasiaukojimas, atsakomybė. Kas buvo padaryta didaus, buvo nuveikta laikantis šių dorybių. Būtent jos apgynė Lietuvą ir lietuvius, formavo istorinį Europos veidą... Nelaimingoji mūsų tautos istorija per egoistinės sanglaudos su lenkų karalyste laikotarpį nėra „prarastieji amžiai“ – tai viso labo lietuvių didžiūnijos nutautinimo ir nutautėjimo metas, kurio esmės jūs nenorite pripažinti gal kaip tik dėl to, kad savo raginimais taikytis su mūsų valstybę niekinančiais ir naikinančiais „broliais“ jūs siūlote pratęsti ir šiais laikais. Kas šmeižia ir niekina mūsų istorijos kelią nuo Antikos iki naujausių laikų? Negi jums reikia priminti lietuvių vaidmens Žalgirio mūšyje bylą, kuri prasidėjo su Dlugošu ir tęsiasi iki šių dienų? Kodėl Lenkijos 1791 metų Konstitucija ir šiandien slepiama po Gegužės 3-iosios Konstitucijos vardu? Kas 1989 metais kūrė raudonąją autonomiją Vilniaus krašte? (Ir dabar renka parašus V. Tomaševskio paakinti dėl jos atkūrimo – *O. V.*), o 1990 m. kovo 11-ąją nebalsavo už Lietuvos valstybės atkūrimą? (Ką reiškia lenko šovinisto Zavistonovičiaus viso lietuviško Draučių kaimo gyventojų iššaudymas Vasario 16-ąją? Ar tai ne Armijos Krajovos, masiškai žudžiusios lietuvius šiame krašte, palikuonių akcija? Ir mūsų valdžios iššaudytų gyventojų išdavystė vardan gerų santykių su Lenkija? – *O. V.*). Ką reiškia Lietuvos piliečiams išduodamos Lenko kortos įsipareigojimas būti ištikimais Lenkijos valstybei – eilinę niekingą klastą ar šiuolaikinį Liublino unijos variantą? Kodėl jūs niekinate Kovo 11-osios eitynes, o nė žodžiu niekad neužsimenate apie Armijos Krajovos veteranų ir jų įpėdinių debošus Vilnijoje arba prieš porą trejetą metų iš Lenkijos atvežto gaivalo manifestacijas Vilniuje?

Galima tik stebėtis, ką vapa rinkimų į savivaldybes rezultatų supančioti mūsų politikai, girdėdami vieno Lietuvos europarlamentaro išpuolius prieš Lietuvos valstybę, jos Konstituciją ir tau-

tinį lietuvių orumą“ (Romualdas Ozolas, 2011, balandžio 13, internetas). Analogišką žodį R. Ozolas paskelbė ir kitame savo straipsnyje (Lietuvos lenkų rinkimų akcija propaguoja antivalstybines idėjas // *Diena. Lt*, 2011, kovo 24).

Romualdas Ozolas iškėlė bylą V. Tomaševskiui dėl Lietuvos valstybės šmeižto Europos Parlamente, kad Lietuvoje pažeidinėjamos lenkų mažumos teisės. Deja, dabartinės Lietuvos prokurorai nerado V. Tomaševskio kaltės. O V. Tomaševskis įniršęs užsipuolė teismus, juos įžeidinėdamas; LLRA paskelbė Lenkijos priešų Lietuvoje sąrašą, reikalaudami pašalinti iš TS-LKD partijos tuos narius, kurie protestuoja prieš nelojalų Lietuvai V. Tomaševskio elgesį (Andriejus Žukovskis) (Ten pat).

Lietuvos Sąjūdžio pirmininkas Rytas Kupčinskas šios visuomeninės organizacijos vardu parašė kreipimąsi į Europos Parlamentą, jo vadovus, kuriame nurodė, kad europarlamentaro V. Tomaševskio „viešas elgesys ir pasirinkta veiklos forma nerodo pagarbos žmogui ir valstybei, teisingumui, nedidina pasitikėjimo valstybe ir jos institucijomis“.

O Lietuvos valdžia ir VSD ir toliau nereaguoja į tokį įsisiautėjusio įžūlaujančio politinio chuligano elgesį – augina tautų tarpusavio neapykantos vėžį, leidžia plisti jo metastazėms.

Kol V. Tomaševskis stengiasi reokupuoti Lietuvą per Europos Parlamentą ir įžūlaudamas pačioje Lietuvoje, kitas tautinės mažumos atstovas Rusijos milijonierius iš Archangelsko Viktoras Uspaskichas per naktį, pasakų „stebuklinga lazdele“ pamosavęs, „padarė tvarką“ Lietuvos didžiųjų miestų – Vilniaus, Kauno ir Panevėžio savivaldybėse. Paniekinęs Tautos valią ir daugumos rinkėjų balsais išrinktų partijų atstovus, jis kaip Lietuvos valdovas, Rusijos generalgubernatorius Vakarų kraštui, perdavė valdžią savo statytiniams tuose miestuose.

O Lietuvos Vyriausybė, spaudžiama Europos Parlamento, tarsi žado netekusi (ar paveikta Rusijos psichotroninio ginklo, kurį taip plačiai Lietuvoje propaguoja svetimtaučiai), begėdiškai

pataikauja tautinėms mažumoms ir jų agresyviems atstovams. Etninis lietuvis jau jaučiasi nereikalingas savo Žemėje, kurią savo komandomis ir absurdiškiausiais reikalavimais valdo tomaševskiai, uspaskichai ir kiti svetimtaučiai. Lietuviui belieka tik kuo greičiau emigruoti.

Kodėl taip yra ir kodėl taip atsitinka? Šiame kontekste būtina pasikartoti. Kaip rašė Vladas Putvinskis-Pūtvis: „Demokratinė valstybė yra jos veikiančiųjų jėgų išdava. Jeigu tautinė sąmonė miega, valstybė netgi teisės neturi eiti prieš budinčiųjų direktyvas. Tauta pati kalta. Valstybė negali būti Tautos butas. Ji visada yra tautų bendrabutis su bendrabučio teisėmis. Valstybė turi būti paruošta gintis, kariauti už save. Tauta turi būti paruošta tam pačiam du kartus smarkiau, negu valstybė ir du kartus didesniam frontų skaičiui negu valstybė“ (Putvinskis-Pūtvis V. Ten pat, p. 76)... „Jeigu mes norime, kad Lietuvos valstybė taptų tikra lietuvių Tautos tėvyne, tai, be kita ko, turime rūpintis, kad mūsų valstybės politika būtų tikrai tautinė, tikrai lietuviška. Valdžia sugebės vesti tautinę politiką tik tuomet, jei turės tvirtą paramą lietuvių bendruomenėje ir jos organizacijose. Jos duos Tautai tvirtą tautinį pagrindą ir veiks ją pačią“ (Putvinskis-Pūtvis V. Ten pat, p. 77). Toks yra demokratijos dėsnis.

Vykusiai pakreipti politiką į norimą pusę sugebės tik tie, kurie supranta, kaip politika daroma, kas kraštą valdo, kas yra valdžia“ (Ten pat, p. 78).

Valstybė savo iniciatyva negali kelti jokių tautinių idealų ir rūpintis vien tik tautos ateitimi. Negali ir neturi. Demokratinėje valstybėje tautos reikalais privalo rūpintis tautinės organizacijos. Demokratinės visuomenės idealas yra tas, kad abu reiškiniai – tautiškumas ir valstybingumas reikštųsi kuo stipriausiai ir veiktų vienas kitą. Pavyzdys galėtų būti anglai. Tai tauta, kuri moka jungti tautinę toleranciją su tautine sąmone (Voverienė O. Tauta ir valstybė Vlado Putvinskio-Pūtvio tautinėje ideologijoje // *XXI amžius*, 1999, kovo 5, p. 5).

Valstybė rūpinasi dabartimi siekdama sukurti žmonėms gerovę šiandien. Tautos pareiga – „statyti ribas vartojimui“, kad „ateities kartos nebūtų apkrautos paskolomis materialinės ir būsimos sveikatos atžvilgiu“ (Putvinskis-Pūtvis V. Ten pat, p. 56).

„Tautos uždavinys – sugebėti taip paveikti valstybę, kad jos politika didintų jos tolimos ateities turtus“ (Ten pat, p. 56).

Taip elgėsi tarpukario nepriklausomos Lietuvos valdžia. Ji nepaliko jokių skolų ateinančioms kartoms. Dar daugiau, jos sukauptos aukso atsargos ir dabar tebėra mūsų valstybės aruode.

Valstybės valdymo aparatas visada siekia centralizacijos ir daugiau ar mažiau direktyvinės valdymo sistemos. Tautinės organizacijos privalo būti atsvara valstybės siekiams ir eiti kitu keliu – demokratizacijos bei žmonių poreikių iškėlimo. „Ir juo krašto demokratija bus gilesnė, juo dviejų srovių priešingumą paverčia harmoningu bendradarbiavimu“ (Putvinskis-Pūtvis V. Ten pat, p. 56).

Pastaruoju metu, kai tapo akivaizdu, kad valdančiosios daugumos pažadai sukurti Lietuvoje medaus valstybę kisieliaus krantais – tik rinkiminis triukas, ekskomunistus ir jų įsūnius vėl atvedęs į valdžią, suaktyvėjo visuomeniniai ir politiniai judėjimai.

2001 m. spalio 24 d. akademinė bendruomenė įkūrė Lietuvos mokslų akademijos mokslininkų rūmų visuomeninių organizacijų forumą už lietuvių pilietinę bendruomenę (Gubavičiūtė E. „Siekiama glaudesnio visuomenės ir valstybės ryšio“ // *XXI amžius*, 2001, lapkričio 28, p. 1). Forumo pirmininkas prof. R. Grigas problemą, kuriai spręsti įkurtas forumas, suformulavo taip: „...iki šiol neturime suformavę tokio valstybinio patriotizmo, kokį turi lenkai, rusai ar vokiečiai. Valstybė su mumis, kaip ir mes su ja, elgiasi nepakankamai pagarbiai. Būtina lietuvių patriotinėms ir pilietinio veiksmo organizacijoms jungtis ir bendromis jėgomis pradėti veiksmus“ (Ten pat, p. 1).

Deja, ir šita Tautos gėlė, kaip jau ne kartą atsitiko, nuvyto, net ir nepražydusi. Jos neparėmė intelektualai ir jaunimas. Mano giliu įsitikinimu, dabartinės, komunizmo ir Mamonos sužalotos

intelektualų kartos yra beviltiškos – jos lietuvybei jau niekada neprabus. O jaunimas?

Amerikos lietuvis politologas Vilius Bražėnas su jaunimu visada kalba paprastai: „Jaunoji karta turi apsispręsti, ar nori (tautos – O. V.) idealų padangėse arais skrajoti, ar materializmų dumblynuose varlėmis straksėti“ (Bražėnas V. Nauja pasaulio tvarka. K., 2000, p. 149).

Jis tiki (ir aš tikiu! – O. V.), kad mūsų jaunimas prabus, išgirs tėvynės šauksmą ir, kaip Balio Sruogos „Milžino paunksmėje“, atsistos prie Vytauto Didžiojo karsto ir drauge su kunigaikščiu Švitrigaila tars: „Dangaus vardu palaimink Tu mane, kad aš galėčiau eit keliu Tavuoju, – pakelt galėčiau tavo naštą“ (Ten pat).

Užbaigti skirsnį irgi norėčiau V. Putvinskio-Pūtvio mintimis, tarsi šiandien pasakytomis: „Pergyventas dešimtmetis kada nors bus pavadintas valstybingumo svaigulio laiko tarpu, kuriuo savaimingas tautinis plėtojimasis mažai tesireiškė.

Tautos ateitis reikalauja, kad prablaivėtumėm ir grįždami į apleistą tautinę dirvą tuo sugrąžintumėm pusiausvyrą ir tuo pačiu sutvirtintumėm ir pačią valstybę“ (Putvinskis-Pūtvis V. Ten pat, p. 57).

2006 m.

6.9. TAUTOS VALIA

O, tu valia manoji!
Tu permainų, visų vargų,
tu – mano būtinybe!
Apsaugoki mane nuo pergalių...
Visų mažųjų...

A. Schopenhaueris

Tautos valia – tai viena dažniausiai vartojamų sąvokų tautotyroje – teorijoje, metodologijoje, istorijoje ir praktinėje tautos būtyje. Tautos valia – tai galia, pasireiškianti sąmoningu Tautos veiklumu.

Sąvoka ir pats reiškinys – valia yra daugelio mokslo šakų –

psichologijos, psichiatrijos, edukologijos, filosofijos, tautotyros ir, kas žino, gal dar kelių mokslo sričių tyrimo objektas. Filosofijoje vien tik šios sąvokos ir reiškinio pagrindu susikūrė ištisa filosofijos mokslinė kryptis voliuntarizmas.

Šiame puslapyje neanalizuosime nei voliuntarizmo teorinių postulatų, nei valios kaip tos filosofijos krypties tyrimo objekto, nei jos vidinių ryšių su kitomis šios krypties sąvokomis, nei su kitose mokslo šakose vartojama sąvoka „valia“. Kas susidomės, paims bet kurį filosofijos vadovėlį, paskaitys ir pasigilins.

Sąvoka „valia“ mums įdomi kitu aspektu – jos vaidmeniu tautos gyvenime, atkūrus mūsų valstybę ir jos nepriklausomybę, todėl teoriniais dalykais remsimės tik tiek, kiek jų reikės mūsų temai atskleisti ir paaiškinti.

Kai Algirdas Brazauskas buvo išrinktas Lietuvos Prezidentu ir lankėsi Los Andžele, ten susitiko su Amerikos verslininkais ir kalbėjosi apie prekybos, ekonomikos ir investicijų problemas, iškylančias siekiant užmegzti tarpvalstybinius ryšius. Pokalbyje dalyvavęs dar tada tebeinantis Lietuvos ambasadoriaus Amerikoje pareigas Stasys Lozoraitis, suvokęs „realios ir pragmatiškos“ ekonomikos pražūtingumą nepriklausomybės sąlygomis, tyliai, bet tvirtai pasakė: „...Neužmirškime tautos dvasios... Kai ji atgis, sėkmingiau spręsis ir ekonomikos problemos“.

Tautos dvasia tapatinama su jos kultūra ir unikaliu gebėjimu tautos dvasią transformuoti į tautos valią. Kiekvienos tautos svarbiausia misija yra sukurti savitą tautinę kultūrą. Tik tautinės kultūros bendrumu grindžiama tautinė vienybė ir solidarumas, galintys tautos valią paversti jėga ir galia.

Vienas pirmųjų valios tyrinėtojų Europoje, gyvenęs viduramžiais, buvo krikščioniškosios ideologijos mąstytojas Duns Scotus, kuris, remdamasis loginiais metodais, teigė: „Voluntas est superior intellectu!“ (Valia yra aukštesnė už protą!)

Valios ir proto sąsajomis domėjosi ir Imanuelis Kantas, kai kas jį net vadina vienu žymiausių psichologinio voliuntarizmo

atstovų, teigė, kad protas yra tik valios prielaida ir kad ne jis, o valia lemia žmogaus dorovinį elgesį.

Vokiečių mąstytojui J. G. Fichtei valia yra asmenybės pagrindas. Protas, intelektas yra labai svarbūs žmogaus gyvenime, tačiau ne jie lemia svarbiausių, gyvybinių sprendimų priėmimą, bet tik valia. Be to, protas pavargsta, nusilpsta, ilgainiui darosi viskam abejingas, valia – niekada. Ji yra visos pasaulėdaros pamatas.

„Valios žmogus“, „valingas žmogus“ – tai voliuntarizmo filosofinės krypties subjektas. Visi svarbiausi žmonijos istorijos įvykiai vyko: 1) palankiomis tam įvykiui vidaus ir išorės sąlygomis; 2) juos lėmė didžiosios, stiprios valios asmenybės, išgirdusios laiko ir lemtingo momento šauksmą, aiškiai suvokusios svarbiausią tautos politinį tikslą, akumuliavusios tautos valią ir žinojusios kelią, kuriuo tautą reikia vesti ir to tikslo siekti.

Lietuvos istorijoje tokių asmenybių turėjome tik tris – vienintelį Lietuvos karalių Mindaugą, sukūrusį pirmąją Lietuvos valstybę, dr. Joną Basanavičių, po 500 metų ją atkūrusią, ir prof. Vytautą Landsbergį, išgirdusį laiko ir lemtingo momento šauksmą Kovo 11-ąją, akumuliavusį Tautos valią, ją transformavusį į jėgą, kuri ir susprogdino gelžbetoninį okupacijos kalėjimą (Voverienė O. Asmenybės vaidmuo istorijoje // *Lietuvos aidas*, 2002, liepos 8, p. 11).

Taigi valia neatskiriama nuo žmogaus gyvenimo tikslų, jo idealų ir poelgio motyvų. Tai pripažįsta visi voliuntaristai – A. Schopenhaueris, F. Nietzsche, V. Diltėjus, O. Spengleris ir kiti.

Tikslai ir idealai būna ilgalaikiai. Kartais jie nekinta per visą žmogaus gyvenimą. Motyvai – tai, ko aš noriu šiuo momentu, šioje vietoje ir šiomis aplinkybėmis, o ne tai, ko aš noriu apskritai. Valios pasireiškimas visuomet yra lemiamas tikslų ir motyvų.

Šiuo požiūriu irgi visi voliuntaristai sutaria.

Tačiau jie susipyksta ir aršiai polemizuoja, pasirinkę skirtingus valios subjektus. Humaniškas ir gailestingas, norintis visiems padėti A. Schopenhaueris pasirenka... mažąjį žmogų (beje, kaip

pateikėme straipsnio epigrafe, kuriuo jis nenorėtų būti, ir net prašo savo valios apsaugoti net nuo pergalių mažųjų...), todėl jis savo filosofinę mintį koncentruoja į „individo valią“ ir „pasaulio valią“. Jo nuomone, svarbiausias žmogaus uždavinys yra išlikti pasaulio šalių siausmų pagairėje. O pasaulis žmogui visada yra blogis. Racionalistinei R. Dekarto tezei: „Aš mąstau, vadinasi, egzistuoju“ jis priešpriešina budistinę tezę „Kenčiu, vadinasi, egzistuoju“ (Antanas Andrijauskas. Artūro Schopenhauerio idėjų pasaulis // A. Schopenhaueris. Gyvenimo išminties aforizmai. V., 1994, p. 15).

„Tačiau dažniausiai mes nesuprantame, neįsisąmoniname šios į karčius vaistus panašios tiesos – tiesos, kad kančia yra gyvenimo esmė...“ (Schopenhaueris A. Pasaulis kaip valia ir vaizdinys. V., 1995, 649 p.)

Dėl to į filosofijos istoriją A. Schopenhaueris įėjo kaip pesimistinės filosofijos kūrėjas ir propaguotojas, nors ir laikomas svarbiausiu šaltiniu ir neginčijama versme F. Nyčės (Nietzsche's) optimistinei filosofijai, gimusiai kritikuojant A. Schopenhauerį ir teigiančiai „valios galią“, „valios jėgą“, „valią viešpatauti“.

Iš naujo perskaičius A. Schopenhauerį tautos valios aspektu, aiškiai matyti jo tvirta pozicija, kad tautos valią lemia ne jos mažieji, o, atvirkščiai, stiprios valios, didieji žmonės, gebantys atlikti žygdarbį – „šiuo metu, šioje vietoje ir šiomis aplinkybėmis“ (Ten pat).

Žygdarbiui reikia ryžto ir apsisprendimo. Apsisprendimas – būtinas valios procesas. Jo metu vyksta motyvų kova. Lemia gebėjimas remtis reikšmingiausiu motyvu. Kalbant apie tautos valią – nėra reikšmingesnio motyvo už tarnavimą savo tautos laisvei ir valstybės nepriklausomybei.

Nepriklausomoje Lietuvoje toks žygdarbis buvo generolo P. Plechavičiaus ir Lietuvos karo aviacijos kapitono Antano Mačiuikos organizuotas perversmas 1926 m. gruodžio 17 d., užbėgant už akių bolševikams organizuoti tokį perversmą 1926 m. gruodžio 24 d., remiant tuometinei kairiųjų vyriausybei, pasiruošusiai

leisti okupuoti Lietuvą jau tada, 1926 metais (Švoba J. Seiminė ir prezidentinė Lietuva. Cleveland, 1985). Toks žygdarbis buvo ir Lietuvos partizanų kova su okupaciniu režimu. Žygdarbį atliko V. Landsbergis ir S. Lozoraitis, suskubę užbėgti galimiems įvykiams už akių ir paskelbti Lietuvos nepriklausomybę Kovo 11-ąją. Žygdarbį atliko beginkle savo kova prieš tankus Sausio 13-osios didvyriai, krauju pasirašę už Lietuvos laisvę. Žygdarbiu laikytinas ir Artūro Paulausko ryžtingas poelgis, kovojant už nepriklausomos Lietuvos prokuratūrą. Ir jaunos mergaitės policininkės pavojingo recidyvisto sulaikymas, Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus ryžtas nevykti į Maskvą švęsti svetimos valstybės svetimo karo pergalės.

Visi šie žygdarbiai atlikti vadovaujantis svarbiausiu motyvu – tarnauti savo tautai ir savo nepriklausomai valstybei.

Istorikas G. Nikžentaitis, sukėlęs triukšmą dėl generolo P. Plechavičiaus apdovanojimo ir apkaltinęs jį nebūtais dalykais, parodė, kad šis istorikas iki šiol, kaip ir jo kolega L. Truska, Lietuvos istoriją vertina tik iš marksistinių-lenininių pozicijų, iki šiol tebetarnauja svetimos valstybės interesams ir apie kitokią tiesą nenori nei žinoti, nei girdėti.

Svetimos valstybės interesams tarnauja ir borisovininkų partija (šaunuoliai kauniečiai, vadinantys daiktus jų tikraisiais vardais! – O. V.), kalbanti tautos vardu. Tai ciniškiausia šventvagystė! Tie žmonės išduoda savo tautą ir valstybę, siekdami vėl mus sugrąžinti į Putino imperijos glėbį, atimti iš mūsų laisvę. Ar ne todėl aršiausias jų demagogas R. Pavilionis siekė sutrukdyti mūsų valstybei integruotis į NATO? Išdavė savo Tautą ir savo Valstybę ir klajūno iš Archangelsko Uspaskicho politinio UAB'o samdiniai.

Tautos valią gali vykdyti tik susitelkę žmonės, tarnaujantys savo tautos laisvei.

F. Nyčė „valios" sąvokų sistemą praplečia dar dviem – „galios valia" ir „valia viešpatauti".

Vertindamas A. Schopenhauerio pesimistinį voliuntariz-

mą, propaguojantį „silpnumo instinktą“, jis priešpriešina jam „stiprią valią“, „galios valią“, įkūnijančią laisvą dvasią *par excellence*.

O laisva dvasia – tai aukščiausias individo valios diktuojamas meistriškumas, „gebėjimas išsilaikyti ant plonų lynų bei menkomis galimybėmis ir net dar ties bedugnėmis šokį šokti“.

F. Nyčė teigia, kad realiame gyvenime yra tik „silpna valia“, kaip ir A. Schopenhauerio filosofijoje, pasiduodanti „pasaulio šalių“ įtakoms ir demonstruojanti „vergų moralę“, ir „stipri valia“, gebanti „silpną valią“ valdyti, t.y. „galios valia“.

Gyvenimui prasmės suteikia jo tikslas. Tik stiprieji žino savo gyvenimo tikslus, moka jų siekti ir juos įgyvendina.

F. Nyčės Zaratustra taip kreipiasi į minią: „Atėjo metas, kad žmogus sau tikslą keltų. Atėjo metas, kad jisai vilties didžiausią daigą pasodintų“.

Tikslo nėra šalia žmogaus, jis – pačiame žmoguje, jis – pats žmogus, siekiantis išugdyti save kaip asmenybę, kaip didį žmogų, priimantį valingus sprendimus, iškylantį virš masių visuomenės diktato, nepasiduodantį vergų moralei. Visuomenės raidą ir jos istoriją lemia didieji žmonės, didžiosios asmenybės.

Tačiau saviugdos nepakanka. Asmenybes turi ugdyti šeima, mokykla, žiniasklaida. Taip ir buvo prieškario nepriklausomoje Lietuvoje. Dėl to ši Lietuvos karta ir parašė herojiškiausius mūsų istorijos puslapius, į savo tautos istoriją įrašė daugiausia vardų, pagarsėjusių savo žygdarbiais.

O ką po savęs paliksime mes, kai neturime tautos mokyklos – nei šeimoje, nei švietimo sistemoje, nei žiniasklaidoje?..

Ar išliksime kaip tauta, turinti savo valią ir, reikalui esant, ją paverčianti tautos galia?

Kaip sakė filosofas J. Girnius, „...ateitis yra nenumatoma, o kuriama, ir būtent kuriama dabartyje. Paprastu laukimu negalima nei gera sulaukti, nei bloga nuveikti. Ateitį kuria ne laukimas, o veikimas... Ateitis lemiama tik kovoje... Kol kovojama, tol

lygiai atviros abi galimybės – ir laimėjimas, ir pralaimėjimas... Visur žmogiškoji didybė yra reta, nes ji iškovojama tik pasiaukojimo idealizmu. O menkystė visur klesti legionais, nes ji nieko nereikalauja – nei kovos, nei aukos. Dauguma visada renkasi menkystę, viliojančią savo lengvu keliu.

Tik mažuma nesibaimina sunkaus kelio į visa, kas didu. Mažumoj slypi ir mūsų viltis. Todėl iš tiesų mažumoj būti reikia dvasinės jėgos, ir užtat tik stiprieji ryžtasi mažuma likti. Dvasinę jėgą žmogui teikia tos vertybės, kuriose jis regi savo gyvenimo prasmę. Dauguma rūpinasi dabartimi, vilioja būti „kaip visi“, bet pavergia ir niveliuoja asmenį: įsilieti į „visus“ – tai susilieti su visais ir paskęsti masėje. Mažumos nariui reikia būti pačiu savimi... Mažumos žvilgsnis krypsta į ateitį ir tuo būdu ji vadovauja gyvenimui. Ji ir yra gyvenimo druska, be kurios dauguma pradeda pūti...“ (Girnius J. Tauta ir tautinė ištikimybė. Čikaga, 1961, p. 286, 287, 292).

Tačiau ir stipriųjų mažumos turi būti sutelkta kritinė masė, gebanti suvienyti tautos valią jos svarbiausiems uždaviniams spręsti... reikalui esant, paversti ją tautos galia.

2005 m.

6.10. TAUTOS GARBĖ

Kaip žinoma, kiekvienoje mokslo srityje ar mokslinėje disciplinoje, atstovaujančioje mokslinio tyrimo krypčiai, jos teorinėje dalyje svarbiausia yra sąvokų sistema, jų turinio atskleidimas, tarpusavio ryšių nustatymas ir, jomis remiantis, mokslo šakos ar disciplinos teorijos, istorijos, metodologijos ir jos rezultatų praktinio taikymo analizė.

Ankstesniuose poskyriuose, „Tautos mokyklos“ serijos straipsniuose, jau aptarėme sąvokas „tauta“, „valstybė“, „tautiškumas“, „pilietiškumas“, „nacionalizmas“, „tautinis mentalitetas“, „tautinė kultūra“, „nutautėjimas“, „tautos valia“ ir kitas.

Šių sąvokų sistema gerokai šlubuotų, jeigu jos nepapildytų dar viena – „tautos garbė“.

Teoriniu lygmeniu šios sąvokos labui daugiausia yra nuveikęs vokiečių filosofas Alfredas Šopenhaueris (1788–1860 m.).

Jo nuomone, „tautos garbė – tai visos tautos, kaip tautų bendrijos dalies, garbė ir jos individų garbė“ (beje, visiškai užmiršta dabartinėje Lietuvoje. – O. V.).

A. Šopenhaueris, analizuodamas šią sąvoką kaip metodą, geriau išryškinantį sąvokos turinį, pasitelkė kitą – „šlovė“.

Pranas Žižmaras

Pasak jo, „garbė ir šlovė – tai dvynės, bet ne identiškos, o tokios kaip broliai Dioskūrai, iš kurių Polideukas – nemirtingas, o Kastoras – mirtingas“ (Šopenhaueris A. Gyvenimo išminties aforizmai. V., 1994, p. 139).

Garbės sulaukti gali kiekvienas mirtingasis, jeigu tik jis turi tvirtą valią, stiprią savo gyvenimo prasmės motyvaciją ir gali atlikti žygdarbį „šiuo metu, šioje vietoje ir šiomis aplinkybėmis“ (Šopenhaueris A. Ten pat).

Tautos garbė yra svarbiausia žygdarbių ir didžios kūrybos paskata. Kas gali apginti tautos garbę? Tik stipri valia, įkūnijanti laisvą dvasią *par exellence*.

Laisva valia – tai aukščiausias dvasios skrydis dėl idealių vertybių, ryžtantis bet kokiai aukai, taip pat ir gyvybės. Kaip rašo A. Šopenhaueris, „...gebėjimas išsilaikyti ant plonų lynų bei menkomis galimybėmis ir net... dar ties bedugnėmis ant tų lynų šokį šokti“ (Šopenhaueris A. Ten pat).

Lietuvos istorijoje vienas ryškiausių laisvos dvasios pavyzdžių ginant tautos garbę buvo jaunas vilnietis Pranas Žižmaras. „Jo vardas ir biografijos faktai it legenda perduodami iš lūpų į lūpas, iš kartos į kartą, iš širdies į širdį. Amžinai jaunas, valingas, ener-

gingas P. Žižmaro veidas, išlikęs daugybėje nuotraukų, įkūnija tokią pat jauną, optimistišką, darbams ir žygiams pasiaukojusią prieškario Lietuvos idealistų kartą (Daugėla A. Amžinai jaunas vilnietis // *Vilniaus balsas*, 1997, sausio 31, p. 8).

Vytauto Didžiojo gimnazijos dėstytojas, „Gedimino“ skautų draugovės vadas (jai vadovavo iki 1935 metų) lenkų okupuotame Vilniuje surengė įspūdingą savo draugovės garbės nario dr. Jono Basanavičiaus palydėjimą 1927 m. į paskutiniąją jo kelionę; ankstyvą 1928 m. vasario 16-osios rytą surengė nutrūktgalvišką jaunųjų skautų išdaigą ir iškėlė trispalvę Gedimino bokšte; 1938 m. tapo paskutiniosios dvikovos dėl tautos garbės Lietuvos žemėje organizatoriumi, dalyviu ir laimėtoju.

Prano Žižmaro dukterėčia, žymi Lietuvos dramaturgė ir teatrologė Gražina Mareckaitė savo prisiminimuose apie dėdę rašė: „...1938-aisiais, lenkams paskelbus garsųjį ultimatumą Lietuvai, Vilniuje sukilo antilietuviški gaivalai, prasidėjo pogromus primenantys išpuoliai, dužo lietuvių gimnazijos langai, skambėjo „na Kowno, na Kowno!“ Viename mitinge lenkas kariškis Chom-Chomskis įžeidžiamai atsiliepė apie lietuvius. Jų, beje, Vilniuje buvo labai mažai, bet jie garsėjo vieningumu ir tvirtu nusistatymu. „Dėdė, girdėjęs tą įžeidimą, nuėjo į restoraną „Zaczisa“, kuriame sėdėdavo lenkų kariškiai, – pasakojo straipsnio autoriui G. Mareckaitė. – Tai dabartinės A. Jakšto gatvės ir Gedimino prospekto kampas, kur „Benetono“ parduotuvė, namas jau nebe tas. Ten radęs oratorių Chom-Chomskį nusimovė pirštinę – pagal visas, turbūt iš XIX a. atėjusias taisykles, ir, trenkęs lenkui į žandą, įteikė savo vizitinę kortelę“ (Musteikis A. Paskutinė dvikova Lietuvos žemėje // *Lietuvos žinios*, 2004, birželio 19, p. 20).

Dvikova vyko kardais Vilniaus universiteto patalpose. Prano Žižmaro sekundantas buvo gydytojas Umbrasas. Abiejose pusėse buvo po nedidelį būrelį bičiulių.

Pranas Žižmaras laimėjo. Priešininkai buvo sutarę kautis iki kraujo pasirodymo. P. Žižmaras prakirto priešininkui lūpą.

Likimo ironija: 1940 m. rusų kariuomenei okupavus Vilnių, abu priešininkai buvo suimti ir ištremti į Sibirą. „Legendos variacijos byloja, kad abu dvikovininkai ten susitiko, susitaikė, paspaudė vienas kitam ranką“. „Bet čia jau turbūt pramanyta“, – teigia G. Mareckaitė (Musteikis A. Ten pat).

Lietuviai palankiai įvertino šį Prano Žižmaro žygdarbį ginant idealiąsias vertybes – tautos garbę. 1938 m. Praną Žižmarą, atvykusį su jo bendražygiais į Kauną, į pirmąją lietuvių tautinę olimpiadą, pasitiko lietuviški lėktuvai, o patį Vilniaus didvyrį jį pasitikusieji nuo stoties iki soboro nešė ant rankų. 1939 metais P. Žižmarui pasirodžius Kauno halėje per Lietuvos ir Italijos rinktinių krepšinio varžybas, Europos krepšinio čempionatas laikinai buvo nutrauktas. Visi žiūrovai atsistojo ir skandavo: „Žižma-ras!“ (Musteikis A. Ten pat).

Net lenkas Wladyslawas Wielhorskijus savo knygoje „Wspomnienia i przezycia w newolie sowietskiej“ („Prisiminimai ir išgyvenimai sovietinėje nelaisvėje“) pagarbiai rašė: „...33 metų lietuvis Pranas Žižmaras, vadovavęs lietuviškam sportiniam gyvenimui Vilniaus krašte, mūsų politinis priešas, buvo garbingas, kilnus, riteriškas ir geras žmogus“ (Daugėla A. Ten pat).

1944 metais Pranas Žižmaras (1907–1944 m.) mirė Severodvinlage (Archangelsko srityje), išsekęs nuo bado ir ligų. Palaidotas Šangale, amžino įšalo žemėje. Gyvi liko tik jo vardas ir žygdarbis (Mareckaitė G. Legenda apie Praną Žižmarą. V., 2007, p. 200).

Tragiškoje pokario Lietuvoje už tikrąsias vertybes – savo tautą ir savo valstybę – žuvo tūkstančiai Lietuvos partizanų.

Po 1948 metų, kai šimtatūkstantinės Rusijos enkavėdistų ordos užplūdo Lietuvą ir jau nebuvo vilties iškovoti Lietuvos nepriklausomybę, rezistencija įgijo kitą dimensiją – tik dvasinės kovos. Tarp Vyčio kryžiaus ordino kavalierių, žuvusių ir dar gyvų, rasime ne vieną, kovojusį už tautos garbę.

Apie žygdarbius, atliktus dabartinėje Lietuvoje, rašėme poskyryje „Tautos valia“. Beje, spauda Lietuvos Prezidento žygdarbį įvertino taip:

„...Gegužės 9 d. būti Maskvoje reiškia viešai ir oficialiai pritarti mums beveik atviru šantažu peršamam melagingam, mus žeminančiam ir dvasiškai vėl pavergiančiam istorijos aiškinimui“ (Ar apginsime garbės įstatymą? // *Lietuvos aidas*, 2005, vasario 3, p. 5).

Atsisakius vykti į Maskvą, dabar J. E. LR prezidentui „...teks patirti dvigubą – ne tik Rusijos ir jos penktosios kolonos šalyje (Lietuvoje. – *O. V.*), bet ir Vakarų valstybių spaudimą. Tai sunkus uždavinys, bet kartu ir unikali galimybė pagaliau tapti save gerbiančia tauta ir valstybe“ (Ten pat).

Algirdas Pilvelis straipsnyje „Lietuvos prezidento žvaigždžių valanda“ rašė: „Kai prezidentui nelengva buvo rinktis šį istorinį sprendimą, jį palaikė tauta. Jos pasipiktinimas dėl šantažo, kurio, deja, griebėsi ir kai kurios Lietuvos politinės jėgos, padėjo Valdui Adamkui pasirinkti. Kas nors gal paslapčiomis pasvajodavo apie sugrįšiančias stalinines privilegijas ir nežabotą valdžią. Ir ši kova tikrai buvo atkakli, taip ryškiai atsispindėjusi „Lietuvos aido“ puslapiuose. Ir Lietuvos prezidentas, ir lietuvių tauta, ir valstybės laikraštis kovojo kartu. Mes dabar puikiai suprantame vieni kitų pozicijas. Taip gera ant širdies, nes dar kartą apgynėme savo laisvę“ (*Lietuvos aidas*, 2005, kovo 8, p. 1).

Ačiū prezidentui už apgintą tautos garbę!

„...Tautos garbę sudaro ne tik kitų nuomonė, jog tauta galima pasitikėti (kreditas), bet ir žinojimas, kad jos reikia bijoti. Todėl kiekvieną pasikėsinusį į jos teises ir garbę būtina nubausti. Tautos garbė sulieja į vieną pilietinę ir riteriškąją garbę“ (Šopenhaueris A. Ten pat, p. 139).

Dabarties nihilizmo ir vertybių nukainojimo akivaizdoje kyla abejonių, ar iš viso galima kalbėti apie garbę, kai net aukščiausi valdžios pareigūnai, net prezidentas (R. Paksas), Vyriausybės vadovai, Seimo nariai kasdien demonstruoja jos visiško neturėjimo pavyzdžius.

Džiaugiuosi sustiprėjusia, turinčia nemažai intelektualų ir ypač daug mąstančio jaunimo Lietuvių tautininkų sąjunga (vadovas

Gintaras Songaila, pavaduotojas – Klemas Inta) ir tikiuosi, kad ji į savo veiklos planus įtrauks tautos garbės klausimą.

Jis turėtų būti sprendžiamas radikaliai: tautiečiams, žeminantiems tautos garbę užsienyje, turėtų būti atimta pilietybė amžinai, o nusikaltėliams Lietuvoje – pilietybė ir politinės bei socialinės teisės jų kalinimo laikotarpiu ir po jo, kol taps visaverčiais Lietuvos piliečiais.

Šlovė nuo garbės skiriasi tuo, kad jai pasiekti reikia ne tik valios, drąsos ir ryžtingumo, bet ir kitų savybių – „visų pirma nepaprastos širdies ir nepaprasto proto“ (Šopenhaueris A. Ten pat).

Ji pasiekiama tik nuveikus kažką ypatinga, ką pripažįsta visas pasaulis.

Garbė suteikiama už didvyrišką poelgį, šlovė – už kantrią, ilgametę kūrybą. „Poelgiai – laikini, kūriniai – amžini. Net tauriausias poelgis ilgainiui arba pasikeitus aplinkybėms išblėsta, o genialus kūrinys gyvena amžinai, jis kelia žmonių dvasią ir juos įkvepia“ (Šopenhaueris A. Ten pat, p. 140).

Žygdarbiai ir jų garbė išlieka amžinai, kai jie atliekami siekiant esminių tautos ir valstybės permainų. Toks buvo amžinasis Mindaugo kelias atkuriant Lietuvos valstybę, Vytauto Didžiojo – ją ginant nuo priešų ir stiprinant jos galią, Vinco Kudirkos ir dr. Jono Basanavičiaus – žadinant tautą iš letargo, gaivinant jos valią ir ryžtą atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę, toks buvo Vytauto Landsbergio ir Stasio Lozoraičio kelias vaduojant Lietuvą iš sovietinės vergijos.

Šlovė ir garsas apie jų žygdarbius pasklido plačiai pasaulyje ir buvo visų tautų pripažinti.

Šlovė yra visada susijusi su kūryba: valstybės, meno, mokslo. Kad kūrinys sulauktų šlovės ir pripažinimo pasaulyje, jis turi būti unikalus: šaknimis giliai įaugęs į savo tautos žemę ir kultūrą, o šakomis – siekiantis pasaulio kultūros horizontus.

Kitaip nei garbė, kuri ateina staiga, „čia, dabar ir šiomis aplinkybėmis“, šlovės kelias – ilgas, jis slenka palengvėle, iš pradžių

patyliukais, vėliau vis garsiau ir garsiau, kartais tik po daugelio metų suskamba visu stiprumu kaip skambiausia pasaulio tautų šlovės styga. Iki šiol nenustojama žavėtis Homero „Odisėja“ ir Vergilijaus „Eneida“, nors praėjo 2000 metų.

Iki šiol labiausiai didžiuojamės Mindaugo Lietuva, nors jau minėjome jos 750 metų sukaktį.

Tačiau A. Šopenhaueris, žvelgdamas į istorinę pasaulio patirtį, liūdnai konstatuoja, kad likimas būna negailestingas kūrėjams, pelniusiems pasaulio šlovę.

J. W. Gėtė didžiausiu šlovės priešu laiko dorovinį blogį – pavydą.

„...Vos tik kokia vertybė kur atsirado, visa gausi vidutinybė susivienija, kad užkirstų kelią jos pripažinimui, o, jei įmanoma, stengiasi ją nugalabyti. Jų slaptas šūkis: „A bas le meritie!?“ („Šalin nuopelnus!“) (Šopenhaueris A. Ten pat, p. 147).

Garbė gali būti suteikiama kiekvienam, atlikusiam žygdarbį, tačiau, esant tam tikroms aplinkybėms, gali būti ir prarandama. „Su šlove yra kitaip: ji niekada neišnyksta, nes veiksmas ar kūrinys, nešęs šlovę, lieka visam laikui – net ir tuo atveju, jei didvyris ar autorius nieko daugiau nepadaro“ (Ten pat, p. 149).

Svarbiausia šlovės prielaida – intelektas ir išmintis. O tie dalykai daugumai žmonių sukelia neapykantą ir pyktį, kartais ir įniršį. „Luomas ir turtas visados gali tikėtis pagarbos, o dvasiniams sugebėjimams tokių vilčių verčiau ir nepuoselėti, geriausiu atveju jie bus ignoruojami, o šiaip jau į juos žiūrima kaip į savotišką akiplėšiškumą arba kaip į tam tikrą dalyką, kurį jo turėtojas įgijo neleistinu būdu ir dabar drįsta nosį užriesti. Užtat kiekvienas patyliukais mąsto, kaip jį kitaip pažeminus, ir tik laukia dingsties“ (Šopenhaueris A. Ten pat, p. 240).

Nepaisant to, šlovė yra objektyvi kategorija, iškelianti kūrėją į pasaulio aristokratijos luomą, kuris yra kur kas viršesnis už tarnybinę ir pinigų aristokratiją, nes tos vertybės yra žemiškos ir praeinančios, o šlovė – amžina.

2006 m.

7. TAUTOS VERTYBĖS

Kiekvienas, kuris atidžiai ir kritiškai žiūri į šiuolaikinę realybę, lengvai pastebi gyvenimo stabilumo stygių ir dvasinę eroziją, gyvenimo prasmės devalvaciją ir jau kelių lietuvių kartų gyvenimą po laikinumo ir visko praeinamumo ženklu. Matyt, tai yra neribojamos laisvės ir jos kaip vertybės devalvavimo pasekmė. Kaip teigia Baltarusijos vyskupas T. Kondrasevičius, „Daugelis laisvę supranta kaip doros ir moralės principų ir elgesio normų atmetimą, nes nieko nėra tikra, nei Dievo, nei žmogaus, nei proto“ (Kondrasevičius T. Krikščionis postmodernizmo ideologijos akivaizdoje // *XXI amžius*, 2008, lapkričio 7, p. 7).

Gerovė bei sekuliarizacijos kultūra užtemdė žmoguje jo dvasinio gyvenimo reikalingumą, virš visų idealų iškėlė malonumą, suformavo hedonistinę kultūrą, kurios credo – gyvenimas ČIA ir DABAR, gyvenimas – šventė, kaip žydėjimas vyšnios, tad skubėkim gyventi.... Moraliniai skersvėjai neaplenkė ir Lietuvos. Išsivadavę iš okupacinio režimo ir komunizmo ideologijos gniaužtų ir atgavę politinę laisvę – būti savimi, papuolėme į kitos – mėlynosios ideologijos – moralinio nuosmukio ir reliatyvizmo gniaužtus. Stojimo į Europos Sąjungą procese mums buvo žadama, kad mūsų tautiškumas ir tautinės vertybės taps vienu iš svarbiausių ES įsipareigojimų, jos globojami ir skatinami. Tačiau kai įstojome į ES, pamatėme, kad mūsų tautinės vertybės per visokių temų „Eurovizijas“ yra išstumiamos ir niveliuojamos, ES Konstitucijos preambulėje net atsisakyta įrašyti mūsų tautos ir daugelio Europos tautų vieną iš svarbiausių vertybių – krikščioniškąsias šaknis ir paveldą (Kačerauskienė A. Ar tautiškumas yra vertybė? // *XXI amžius*, 2005, gegužės 27, p. 5).

Lietuvių tautinių vertybių sistema niekada nebuvo stabili. Ji kito amžių tėkmėje, priklausomai nuo Lietuvos geopolitinės situacijos, santvarkos, jos intelektualinio elito nuostatų. Kiekvienas autorius, rašantis apie tautines vertybes, pateikia skirtingą jų

sistemą, savaip išryškina jų prioritetus: Kristijonui Donelaičiui svarbiausios lietuvių tautos vertybės atrodė darbas ir vėžlybumas (širdingumas, kuklumas, saikingumas, tautiškumas, užuojauta žmogui, pagarba senatvei, dievobaimingumas); istorikui Simonui Daukantui – liuosybė ir tautos istorija; poetui ir vyskupui Antanui Baranauskui – dora, gražūs papročiai ir tradicijos, jo valstybės laisvė; vyskupui Motiejui Valančiui – lietuvybė, blaivystė, tikėjimas ir dora; Vydūnui – tauta, kraujo ryšys, kalba, žmoniškumas, dvasingumas; rašytojui Vincui Mykolaičiui-Putinui – pareiga ir ištikimybė savo tautai; tautotyrininkui prof. Stasiui Šalkauskiui – lietuvybė, krikščionybė, demokratija; jo mokiniui filosofui Antanui Maceinai – dora ir tėviškė kaip etinė vertybė; Lietuvos Prezidentui Antanui Smetonai – laisvė, tautos vienybė, Lietuvos istorija, didžiosios tautos asmenybės, Tėvynės meilė, narsa ir pasiaukojimas; tautinės ideologijos kūrėjui Vladui Putvinskiui-Pūtviui – tautinis savitumas „kaip aukščiausia tautos brangenybė“, kultūra, tautos kūrybingumas, tautinė valstybė, jos saugumas; diplomatui A. Dambravai – teisingumas, sociologei, mūsų amžininkei Mildai Česnulevičiūtei – šeima, mėgstamas užsiėmimas, kūryba, tautiškumas, tikėjimas; tautotyrininkui prof. Romualdui Grigui – kalba, mitologija, senosios lietuviškos dainos, sutartinės, dainų šventės, kryždirbystės menas, tautiškumas, pilkapių istorija ir t.t. Manau, kad tautinėmis vertybėmis galėtų būti laikomos ir pagrindinės tautotyros sąvokos: tautos idėja, tautos valia, tautos garbė, tautinė valstybė, tautinė ištikimybė.

Žmonių požiūris į vertybes ir jų vertinimą yra reliatyvistinis, priklausantis nuo individo, jo išsilavinimo ir humanitarinio išugdymo. Sociologės nuomone, toks požiūris gal ir būtų priimtinas ateinančių ir greitai praeinančių „vertybių“ požiūriu, tačiau tautinių vertybių, ypač paties tautiškumo požiūriu, jis visiškai nepriimtinas. Egoistiniais sumetimais kai kada yra patogiau nesilaikyti vertybių reikalavimų. Todėl būtina, kad „Ta visuomenė, kurioje gyveni, perduotų vertybes kaip normas, kurių turėtum laikytis...

Visuomenė turi sukurti dorovinę ir materialią sankcijų sistemą, kad vertybių reikalavimų visi kuo griežčiau laikytųsi“ (Česnavičiūtė M. Grįžti prie tikrųjų vertybių // *Lietuvos aidas*, 2005, birželio 16, p. 10)... „Tik vertybės gyvenimui suteikia prasmę. Prasmės ieškojimas, tikėjimas savo darbų vertingumu ir nevienadieniu jų reikšmingumu yra esminės prasmingo gyvenimo prielaidos“ (Česnavičiūtė M. Ten pat).

Šių dienų daugelio žmonių gyvenimo tikslas yra naudos siekimas: kuo daugiau pinigų ir kuo daugiau daiktų sau. Paniekinta šeima, kūryba, tikėjimas, tautiškumas. Tautiškumas – tai dorovinė kategorija. Lietuvių tautinės vertybės visada buvo šeima, tikėjimas, moralė ir kultūra. Tautinė kultūra, kad ir kokiomis priemonėmis ji besireikštų, yra tautinės tapatybės apraiška. Tautinė individualybė atsiskleidžia individe ir turi tris pagrindinius bruožus – tautiškumą, patriotizmą, nacionalinį nusiteikimą.

Sovietinės okupacijos metais tautinė individualybė buvo ypač aktyviai naikinama, tautiškumas tapatinamas su nacizmo ir fašizmo apraiškomis. Globalizacijos ir spartėjančios integracijos bei naujų komunikacijų sąlygomis kyla kultūrų niveliacijos grėsmė, etninės kultūros autentiškumo praradimo pavojus. Tik Lietuvos valstybė gali sustabdyti šiuos pražūtingus tautinei kultūrai procesus, išsaugoti kultūros savitumą, jos vertybių identifikavimą, puoselėjimą ir sklaidą. Nepakankamas valdžios dėmesys lietuvių kultūros savitumo ir tapatumo išsaugojimui negali būti kitaip kompensuojamas.

Iškeitus tautines bei bendražmogiškąsias vertybes į materialinių ir hedonistinių poreikių tenkinimą, vyksta ne tik nutautėjimas, bet ir nužmogėjimas. Todėl, sociologės nuomone, reikalinga šeimos, visos tautos, valstybinių ir visuomeninių institucijų sutelkta misija, nukreipta į tikrųjų – dorinių ir tautinių vertybių išsaugojimą, ugdymą ir puoselėjimą (Ten pat).

7.1. TAUTIŠKUMAS

O žemė juk graži kaip visada.
Kaip moteris jauna, žydėjimu
apsvaigus.
Ak, Lietuva! Tu nestovėk liūdna,
Įskaudinta širdim, rankas nuleidus.

Pasirinkimas turi būti tikslus.
Tu pasiduodi. Arba – ne. Ak, žmonės, –
Nejaugi Lietuvoje jau pamirštas
Maironis?
Kudirka, Vaižgantas, veržlus, šviesus?
Gyvenimo saulutei leidžiantis –
toks vienas.

O jeigu šiandien stotume lyg mūro siena
Su tais, už tuos, kurie jų Dvasios deglą
Dar laiko rankose...
Kodėl jų tiek mažai?!
Kodėl visi kiti taip pražūtingai,
Taip aršiai grumias – tapę priešais –
mirtinais,
Kas dėl valdžios ir turtų. Kas dėl kąsnio
Juodos duonutės...
Argi pasirinkome jau tai,
Kad mes – ne broliai ir ne seserys,
Ir – ne tauta, o Aukso Veršio vergai...
(Dalia Duobaitė. Mano Lietuva // Draugas).

Kaip jau rašėme ankstesniuose skyriuose, kiekviena tauta ir kiekviena jos karta turi išspręsti Dievo ir likimo jai skirtą gyvybinį uždavinį. Jo neišsprendusios tautos ir gentys žuvo. Taip žuvo prūsai, nadruviai, jotvingiai, sėliai...

Mindaugo Lietuva savo uždavinį išsprendė garbingai ir pirmą kartą pasaulio istorijoje buvo sukurta galinga Lietuvos valstybė. Didysis karalius Mindaugas, ne kartą istorijoje vadintas Išmintinguoju, Lietuvą atvedė ir į Europos valstybių šeimą.

Bajorų Lietuva, nutolusi nuo savo tautos šaknų, išdavusi jos kalbą, papročius ir tradicijas, savo gyvybinio uždavinio neišsprendė ir Lietuva penkiems šimtams metų išnyko iš pasaulio žemėlapių.

„Aušros“ ir „Varpo“ Lietuva savo gyvybinį uždavinį išsprendė ir po kelių šimtmečių nebūties vėl atgimė, išaukštino savo kalbą, atkūrė savo valstybę.

A. Smetonos Lietuva savo uždavinio neišsprendė, ir šalis, nuožmaus kaimyno okupuota, buvo paskandinta kraujyje, neteko trečdalio tautos.

Sąjūdžio Lietuva ir jos dainuojanti revoliucija savo gyvybinį uždavinį išsprendė – Lietuva vėl tapo laisva ir nepriklausoma.

Šiomis dienomis mūsų tauta vėl priversta spręsti tos pačios militaristinės agresyvios valstybės padiktuotą gyvybinį uždavinį – išlikti tautai ir valstybei ar leisti ją vėl okupuoti be šūvio, per tos valstybės nupirktą prezidentą, jos rezidentus Lietuvoje ir per mūsų superagresyvius bei įžūlius išdavikėlius, maitinamus ir renkamus į mūsų valdžią rusų pinigais.

Kaip rašė poetė iš už Atlanto: „Pasirinkimas turi būti tikslus. Tu pasiduodi arba ne?“

Sausio 7 d. lazdijiečiai vienareikšmiškai pademonstravo, kad jie nepasiduos. Kad čia dar gyvas tautos – Žalgirio mūšio, Trakų pilies ir pasipriešinimo rusinimui genas, dar neužgeseęs tautos didvyrių genas.

O kaip kiti? Iki šiol dar pavergtais protais komunistinės neapykantos, pavydo ir pagiežos sukaustyti... Kodėl Lietuvoje jų tiek daug, pamiršusių Maironį, Kudirką ir Vaižgantą, kiekviename žingsnyje parduodančių Lietuvą Kremliui už R. Pakso saldainiukus ir Uspaskicho agurkiukus? Ar jie turi motinas? Ar turi jie mokytojus?

Kokios to parsidavėliškumo priežastys?

Dr. Juozas Parnarauskas mano, kad pagrindinė priežastis yra nutautėjimas. Ne ten, kur nors užjūriuose, svetimose šalyse, o čia, Lietuvoje (Parnarauskas J. Tautiškumo nykimo metas // *Varpas*, 2002, Nr. 3, p. 6–7).

Algimantas Zolubas puikiame savo straipsnyje nagrinėja to fenomeno anatomiją: „Dešimtmečius blaškyta, kankinta, žudyta, buldozerinio ateizmo ir marksistinės ideologijos šviesoje prievartauta lietuvių tauta patyrė neišmatuojamus nuostolius, didelė jos dalis prarado ne tik tautinę savimonę, bet ir sveiką nuovoką, atsižadėjo krikščioniško tikėjimo, blaškosi po įvairias sektas, jaunimas godžiai srebia Vakarų civilizacijos kanalizacijos turinį, o atstovais į valdžią renka buvusius prievartautojus. Valstybėje tebetvyro raudonas rūkas, o gudrūs ir klastingi nehabilituoti ir habilituoti mokslinčiai, filosofai, rašytojai, politologai siūlosi į vedlius iš to rūko ir taiko vesti į naujas sutemas“ (Zolubas A. Tautos balsas demokratinėje valstybėje // *Draugas*, 2001, rugsėjo 29: Priedas, p. l).

Svarbiausiu ir galingiausiu kryptingo nutautinimo bastionu ir priemonėmis Algimantas Zolubas įvardijo mokyklą, jos reformą ir tos reformos pagrindinį ideologą Darių Kuolį. „Ką reiškia puolimai prieš švietimo ir mokslo ministrą Z. Zinkevičių, kuris dėjo pamatus ir kūrė tautinę mokyklą? Reiškia viena: jei nepasisekė sunaikinti atkurtos Lietuvos valstybės, reikia naikinti lietuvių tautą, tada nebebus ir valstybės. Bus kosmopolitiška, atvira visuomenė, „narod“ (liaudis), kaip jau neseniai buvo, ir jai nebebus svarbu, kur Rytai, kur Vakarai, nebebus svarbi ir pati Lietuva“ (Zolubas A. Ten pat).

Šios politikos rezultatus šiandien jau turime – nutautinti mokytojai ugdo nutautintus nevisaverčius Lietuvos piliečius, parengtus bet kuriuo atveju Lietuvą savo tautą išduoti ir parduoti, todėl tokie aukšti ateivio iš Rusijos V. Uspaskicho prorusiškos partijos reitingai ir tokia gausi jo vadovaujama partija.

O dabar grįžkime prie tautiškumo ir valstybingumo abėcėlės.

Viename paskutiniųjų jau minėtų dr. Juozo Parnarausko

straipsnių grįžtama prie tautos vertybių ir, jas apibendrinus, laikoma, kad tauta visų negandų, katastrofų, karų, politinių suiručių, globalizacijų ir kitokių kataklizmų metu išlieka, jeigu: 1) išlaiko gimtąją kalbą; 2) kultūros savitumą, tradicijas, papročius; 3) vertina savo istoriją; 4) kuria tautines šeimas, laikosi tvirtų giminystės ryšių; 5) gerbia savo tautinį orumą.

Svarbiausias kiekvienos tautos politinis uždavinys – sukurti savo nepriklausomą valstybę kaip savo tautos saugumo, gerovės ir kūrybinių galių plėtros garantą.

Valstybingumas suponuoja pilietines vertybes – tautos ir jos valstybės savitumo simbolius: 1) herbą; 2) vėliavą; 3) himną; 4) pinigus (Parnarauskas J. Ten pat).

E. Staigys mano, kad labai svarbios sudedamosios valstybingumo dalys yra: 1) tautos žmonių skaičius. Jeigu jis mažėja, tautai gresia pavojus išnykti. Todėl reikia ieškoti demografinių problemų priežasčių ne tik socialinėje ir ekonominėje, bet ir psichologinėje bei dvasinėje plotmėse;

2) kapitalas. Jeigu bendras užsienio kapitalas viršija tautos žmonių kapitalą ir pradeda vyrauti svetimasis – tautos savasčiai iškyla pavojus;

3) tautos savastis yra pažeidžiama ir tada, kai nėra subalansuotas eksportas ir importas;

4) jeigu valstybė praranda 51 proc. strateginių objektų akcijų kontrolę, jai gresia atsidurti svetimųjų kontrolėje;

5) tautos ir valstybės istorinis paveldas ir energetinis darinys yra jos žemė. Užsieniečiams galima parduoti tik labai nedidelį valstybės fiksuotą jos procentą, kitaip atsitiks tai, kas atsitiktų šeimai pardavus vaiką;

6) valstybė, neturinti 51 proc. jos ūkiui naudojamų žaliavų, gali patekti svetimųjų priklausomybėn;

7) tautos ir jos valstybės klestėjimo, doros ir moralės prielaida – stiprus tikėjimas. Jeigu 51 proc. tautos žmonių tikėjimą paverčia tik apeigomis, kaip dabar yra Rusijoje, arba yra daug

netikinčiųjų, tautai ir valstybei gresia moralinio nuosmukio pavojus, o kartais ir katastrofa;

8) gimininges tautos ir stiprios valstybės pagrindinė prielaida yra tautinė mokykla, ne reliktas, bet būtinybė. Jos pamokose turi dominuoti lietuvybė ir ne neutralios, bet tautinės ir valstybinės šventės;

9) kiekviena tauta privalo turėti savo šventas vietas, kaip kadaise lietuviai šventąsias giraites. Jų neturėtų lankyti turistai. Pasak autoriaus, „kur plūsta tūkstančiai turistų, ta vieta išsisemia“, ir pan.

Autoriaus nuomone, tauta ar valstybė, kuri laikosi šių nuostatų, yra gyvybinga, stipri ir ilgaamžė. Ir atvirkščiai: tauta, kuri tų nuostatų nesilaikys – pradės pamažu silpti, kosmopolitėti ir laikui bėgant visai išnyks. „Ties tokiu slenksčiu pradeda atsidurti Lietuva“ (Staigys E. Dar kartą apie valstybingumą // *Lietuvos aidas*, 2001, gegužės 28, p. 5).

Prof. Vytautas Kubilius dar tik rengiantis Lietuvai stoti į Europos Sąjungą brėžė strategines Tautos elgesio gaires, kurių lietuvių tauta turėtų laikytis, integruodamasi į didžiųjų Europos valstybių šeimą. Viename iš savo straipsnių „Nacionalinė ideologija – būtinoji gintis“ jis rašė: „Visos tautos yra lygios. Tautos būtinoji gintis nėra nacionalizmas. Nėra ir neturi būti viešpataujančių ir bernaujančių tautų. Valdžia yra teisėta tik per Tautos valią. Tautinė savimonė, kartą nubudusi ir įsitvirtinusi kultūroje, neišvengiamai siekia savarankiškos valstybės atkūrimo. Ir šito siekimo negali užgniaužti net pati žiauriausia diktatūra. Slopinamas nacionalinis jausmas telkia savyje milžiniškos jėgos sprogstamąjį užtaisą. Sovietų Sąjungą pribaigė ne socialiniai neramumai, visiškai realūs dėl žemo pragyvenimo lygio, o dainuojančios tautinės revoliucijos.

Socialinis ir dvasinis vakuumas, kurį paliko komunizmas, negali būti nugalėtas be tautiškumo atramos. Tautinės idėjos yra būtinas pagrindas vykstančioms politinėms ir ūkinėms reformoms,

taip pat naujos valstybinės sąmonės formavimui. Be nacionalinio principo ar net jį atmetant Rytų Europoje neįmanoma sukurti jokios funkcionalios ir patvarios tvarkos“ (Kubilius V. Nacionalinė ideologija – būtinoji gintis // *Lietuvos aidas*, 1994, gegužės 10, p. 5).

Taigi išvardijome pagrindines tautos ir valstybės išlikimo vertybes bei nuostatas. Vargu ar galima jas kvestionuoti kaip tokias. Jos pripažįstamos tautotyros autoritetų ir tautos istorijos yra patikrintos.

Kitas dalykas – kiek tose vertybėse liko esmės po žiauraus sovietinio, neturėjusio sau lygių pasaulio istorijoje, dvasinio genocido, vykdyto pagal šėtonišką Lenino ir Stalino formulę: leisti pavergtoms tautoms kultūrą, „nacionalinę savo forma, socialistinę – savo turiniu“.

Kiek Lietuvoje po tokios kultūros šalnų liko lietuvybės, liudija R. Pakso rinkimai Rusijos pinigais, kylantys V. Uspaskicho ir jo partijos reitingai, troleibusuose, viešosiose vietose skambanti rusiška muzika ir, deja, šlykščiausi keiksmažodžiai, taip pat negailestinga pasaulio nuomonė apie mus: „Iš visų trijų Baltijos valstybių labiausiai rusiška yra Lietuva: Estijoje vyrauja skandinaviškos, Latvijoje – vokiškos, o Lietuvoje – rusiškos tradicijos“. Taip konstatavo Didžiosios Britanijos dienraštis „Financial Times“ (Lietuva labiausiai rusiška iš trijų Baltijos valstybių, teigia „Financial Times“ // *Lietuvos aidas*, 2001, balandžio 21, p. 3).

Filosofas J. Girnius savo monografijoje „Tauta ir tautinė ištikimybė“ (Čikaga, 1961) pačia svarbiausia tautos išlikimo vertybe pavadino tautos sąmonę. Ją sudaro: tautinis idealizmas, tautinis patriotizmas ir tautinė kultūra.

Kaip jau minėjome, kiekvienos tautos politinis idealas yra turėti savo laisvą ir nepriklausomą valstybę. Tik sava valstybė gali suteikti galimybę tautai gyventi laisvai, kurti tautos kultūrą ir gerovę.

Tautinis patriotizmas – tai meilė savo tautai, gimtinei, tradicijoms ir papročiams, dorovės ir kultūros vertybėms. Kiekviena tauta yra sąmoninga tiek, kiek yra sąmoningi jos individai. Patriotizmą

J. Girnius vadina tautos širdimi ir dinamiškiausia jėga, kuri suvienija individus, juos daro aktyvius.

Tautinė kultūra – tai tautos dvasia.

Kultūra transformuoja tautos dvasią į tautos valią, lemtingą jėgą, siekiant užsibrėžtų politinių ir kultūros tikslų (Voverienė O. Ar pajėgsime išsaugoti tautos atmintį ir tautinę savimonę // *Lietuvos aidas*, 2001, lapkričio 26, p. 8).

Tautinis patriotizmas ir tautos valia, pažadinti dr. Jono Basanavičiaus ir Vinco Kudirkos, tautą pasiekdavę per jų leidžiamus „Aušrą“ ir „Varpą“,1918 metais atvedė Lietuvą į nepriklausomybę.

„Aušros“ ir „Varpo“ dvasia, atgimusi pokario rezistencijoje, Lietuvos partizanų bunkeriuose, gesinta neužgesinta, smaugta nepasmaugta, kaip švenčiausia tautos Gabija pakurstyta Vinco Mykolaičio-Putino, Justino Marcinkevičiaus, J. Mikelinsko, Jono Avyžiaus, Kazio Sajos, sovietinės okupacijos metais tapo varomąja jėga dainuojančioje Sąjūdžio revoliucijoje.

Kai gausiai penktajai Rusijos kolonai – pagrindinei komunistų kovinei, agitacinei ir propagandinei jėgai Lietuvoje, pavyko paniekinti, su purvais sumaišyti ir sutrypti patriotizmą, tauta neteko valios ir galios.

Šiandien turime tai, ką turime, tokią Lietuvą, kokia buvo sumodeliuota Kremliuje, jos scenarijuose nepriklausomybę atgavusioms valstybėms, kuriose pagrindinis dėmesys vėl skiriamas tautos protui pavergti.

Taigi gyvename istorinėmis dienomis, kai sprendžiamas mūsų tautos ir valstybės likimas – išliksime kaip tauta, apginsime savo laisvę ir nepriklausomybę ar vėl pakliūsime į to paties agresyvaus grobuonies glėbį ir visiškai nesvarbu – kuriuo keliu, per R. Pakso ir jo geležinių vyrukų atvirą begėdišką melą, šantažą, agresiją ir taikymą savo kerziniu batu atsistoti ant kiekvieno lietuvio veido, užspausti tautos gerklę, ar per V. Uspaskicho katinišką murkimą agurkėliais ir pažadėliais nuskurdintai tautai...

Ar atgaus tauta savo savigynos valią ir galią? Ar išvaduos savo pavergtą protą? Ar pabus joje lietuviškasis rezistencinis genas rusifikacijai, suponavęs pasiaukojamą mūsų knygnešių triūsą, jų neštą „Aušrą“ ir „Varpą“ į Lietuvą, grėsusį mirtimi ir kalėjimais, vyskupo M. Valančiaus blaivybės sąjūdį, rusiškų mokyklų boikotą, slaptų lietuviškų mokyklų kūrimą, pokario ginkluotą ir dvasinę bei kultūrinę rezistenciją sovietinio režimo metais?

Filosofas T. Carlylis teigia: „Žmogus neturi dejuoti dėl savo laikmečio: iš to nieko gero. Tam yra žmogus, kad savo laikmetį pataisytų!“

Negali sakyti, kad Lietuvoje šiuo klausimu nieko nedaroma.

2001 m.

Lietuvai integruojantis į euroatlantines struktūras ypač daug ir garsiai kalbama apie globalizaciją, jos grėsmę tautoms, jų kultūrai ir išlikimui, kitas jos žalingas įtakas. Pasirodė kelios dešimtys publikacijų, organizuojamos konferencijos, leidžiami jose skaitytų pranešimų rinkiniai, formuojama visuomenės nuomonė apie Lietuvai gresiančius pavojus.

Kasmečių konferencijų ciklą bendru pavadinimu „Lietuvių tauta ir pasaulis“ 1999 metais Kaune prasidėjusioje pirmojoje konferencijoje „Lietuvių tautos savimonė ir tautiškumas: dabarties vaizdas ir perspektyvos“ ir to paties pavadinimo pranešimų rinkinio įvadiniame straipsnyje rašoma: „Vykstant visuomenės globalinei modernizacijai ir integracijai, savaime plėtojantis supranacionalinėms, pavyzdžiui, Europos Sąjungos, struktūroms, kyla pavojus, ypač mažoms tautoms, tautiškumo, tautinės savimonės nuvertėjimui, vengiama kalbėti apie savo tautą ir patriotiškumą, vyksta tautinio bendruomeninio gyvenimo sunykimas, turi tendenciją silpnėti tautinė (nacionalinė) savimonė“ (Grigas R., Dumčius A. Bendroji koncepcija ir įžanginis žodis skaitytojams // Lietuvių tauta ir pasaulis. K., 2000, p. 5).

Neigti tokios grėsmės pavojų būtų nemoksliška ir netoliare-

giška. Tai – objektyvūs procesai, kuriuos mokslo žmonės ir Tauta turėtų pažinti, švelninti... ir neutralizuoti.

Kita vertus, kalbėti apie juos be išlygų, tik gąsdinant žmones eurointegracinių procesų grėsme tautiškumui, irgi negalima.

Nutautinti užgrobtas valstybes siekia tik okupantai, okupuotų kraštų gyventojams primesdami savo kalbą, kultūrą, tradicijas ir papročius, naikindami jų kultūrą.

Į euroatlantines struktūras integruojamės savanoriškai, kaip laisva ir nepriklausoma valstybė, siekianti skydo nuo nuožmaus, ginklais žvanginančio kaimyno, beveik du šimtus metų mus laikiusio vergijoje. Kaip minėjo Vilniuje lankęsis Europos Parlamento pirmininkas Patrikas Koksas, Europai mes esame įdomūs savo tautiniu savitumu ir tautine kultūra, ir ES visomis išgalėmis stengsis remti mūsų tautinės kultūros plėtrą, padės išsaugoti jos istorinį paveldą.

Tuo tarpu intelektualai, žvelgdami į globalizacijos horizontus ir dabartiniame etape juos pernelyg sureikšmindami, tarsi nemato, kas šiandien vyksta Lietuvoje: čia, dabar, vidury baltos dienos, visų akivaizdoje...

O vyksta kur kas pavojingesni valstybės ir Tautos išlikimui procesai.

Ar kas galėjome pagalvoti tada, kai būrėmės į Sąjūdį, kai įveikę baimę tekini bėgome į mitingus, kad apgintume žiniasklaidą ir archyvus nuo okupantų, kai stovėjome Baltijos kelyje ir žuvome prie Televizijos bokšto, kad tryliktais Lietuvos nepriklausomybės metais Tautos išrinkti Seimo nariai nuvertins Lietuvos nepriklausomybę, paneigs Kovo 11-osios prasmę, paniekins Tautos krauju ir kančiomis išgelbėtą Trispalvę, iškels komunistų šulą ant pjedestalo, prievartaus Tautos žmones grįžti prie komunistinės ideologijos, propagandai pasitelkdami televiziją ir radiją.

Tarsi Lietuvos nepriklausomybės ir nebūtų... Tik šiek tiek sudrumsta sovietų Lietuva. Tebesitęsianti žmonių sąmonės ir dvasios okupacija.

Rašytoja Ema Mikulėnaitė nu nerimu klausia: „Ar buvo Lietuvos atgimimas?“ Draugas Karosas „Laisvosios Europos“ radijui jau atvirai ir ciniškai pareiškė, kad „..rinkdami juos žmonės balsavo už buvusius. Jau ne už padažytą DDP, o už tikrąją, gryną TSKP. Vadinasi, ir prieš Nepriklausomybę, nes gi TSKP ją atėmė iš Lietuvos ir laikė pusę šimtmečio... Taip mano didžiosios frakcijos lyderis, vadinasi, ir pati frakcija ne tik mano, bet ir daro viską, kad nepriklausomybės mažėtų, o atgimimas liktų atmintyje – kaip audros suplakta putelė pajūryje“ (Mikulėnaitė E. Ar buvo Lietuvoje atgimimas? // *Lietuvos aidas*, 1994, balandžio 19, p. 5).

Todėl buvusiems nomenklatūrininkams teikiamos šiltos vietos su tūkstantiniais atlyginimais per mėnesį.

Todėl atkurtos bolševikinės šventės – kovo 8-oji ir gegužės 1-oji.

Todėl iš radijo atleisti geriausi žurnalistai Lina Pečeliūnienė ir Aras Lukšas.

Todėl penktoji kolona atnaujino savo „suspenduotą“ veiklą KGB struktūrose ir vadimai, karaliai, makniai bei kiti dar nepasigarsinę pradėjo atvirą kovą prieš Lietuvos valstybę.

R. Pavilionis ir E. Klumbys bei jų bendražygiai prabilo apie „baisią NATO žalą“ ir apie būtinybę dar kartą organizuoti referendumą dėl Lietuvos stojimo į NATO ir... Lietuvos nepriklausomybės.

Istorija kartojasi, kaip tada, kai „jau Rusijai sutikus išvesti savo kariuomenę, atsirado kenkėjų, reikalaujančių referendumo tuo klausimu. Šiandien Lietuvai stovint ant NATO slenksčio – scenarijus kartojasi“ (Rudžionis G. Politiniai kurmiai valstybės darže // *Valstiečių laikraštis*, 2002, gegužės 4, p. 24).

Komunistinės ideologijos vyriausiasis prižiūrėtojas, „pilkasis kardinolas“ A. Juozaitis ir valdantieji „sportsmenai“ ketina siųsti į Maskvą, į sporto varžybas ir linksmybes, Lietuvos vaikus per tragiškiausios Lietuvos istorijos metines, birželio 14 dieną, kai okupantai Lietuvoje pradėjo genocidą ir masines tremtis.

Žurnalistas Vilius Litvinavičius visą tą šurmulį taikliai pavadino „komunizmo restauracija“ Lietuvoje, o jos priešakyje – tvirtai

įsispendęs mūsų „branduolinis“ premjeras. „Vos nustos mūsų laivelis plaukęs į Europos vandenis, kapitonas iškart atsuks visas bures vėjeliui, nešančiam Rusijos link“ (*Lietuvos aidas*, 2002, gegužės 15).

Netgi Vakarų laikraščiai, ypač po sukelto skandalo dėl Lietuvos pristatymo Frankfurto knygų mugėje, jau prabilo apie komunizmo restauraciją Lietuvoje (*XXI amžius*, 2002, gegužės 22).

Vincas Kudirka daugiau nei prieš šimtą metų, prieš savo mirtį rašytojai Gabrielei Petkevičaitei-Bitei kalbėjo: „Jei teks jums kada maskolių valdžia nusikratyti, turėsite dar sunkesnę kovą, kol savo juodųjų nenugalėsite“. Pranašiški buvo jo žodžiai. Šiandien kur kas svarbiau atsilaikyti prieš savo juoduosius, prieš komunizmo restauraciją ir jo naikinančią žmogų ir dvasią neapykantos ideologiją. Jeigu prieš ją atsilaikysime – globalizacija tebus tik mažas riešutėlis. Turėdami patyrimą jos padarinius nesunkiai įveiksime.

Po penkiasdešimties okupacijos metų išlikome ir nepriklausomybę atgavome, nes dar jautėmės esantys lietuviai: vieni turėjo lietuvybę puoselėjančias šeimas, kiti – sugrįžę iš Sibiro gulagų ir kančių, kentėję už Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės siekį ir už Tautos Trispalvę, treti – skaitę mūsų šviesuolių Vinco Kudirkos, Jono Basanavičiaus, Vlado Putvinskio-Pūtvio, Stasio Šalkauskio, Antano Maceinos knygas, skirtas Tautos ir jos išlikimo klausimams. Dar buvome stiprūs. Dar galėjome pareikšti Tautos valią, išugdytą tarpukario Lietuvos inteligentų.

Į atgimimą ėjome su Trispalvėmis, su Tautiška giesme, atgauta Katedra ir lietuviška daina, pakilę į tokį dvasinį aukštį ir vieningi, kad pralaimėti negalėjome. Tautų istorijoje buvo tokių stebuklų. Tik jie labai reti.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, kad ir kaip būtų paradoksalu, pirmiausia nutilo trumpam prabudęs pavergtas Tautos protas – inteligentija. Daugelis iki šiol tyli…

Jeigu Lietuvos inteligentijai būtų užtekę jėgų išlaikyti tą dvasios aukštį, kurį per visas negandas išlaikė pagrindiniai Sąjūdžio lyderiai,

šiandien Lietuvai nebūtų reikėję iš naujo kovoti su penktąja kolona, komunizmo ir KGB vaisiukais – juozaičiais, pavilioniais, salamakinais, klumbiais, kvietkauskais, steponavičiais ir panašiais į juos, nebūtų reikėję kalbėti apie sugrįžusias į Lietuvą komunizmo šmėklas ir komunizmo restauraciją mūsų žemėje. Lietuva šiandien jau būtų kūrusi savo žmonių gerovę ir mūsų vaikų ateitį.

Dabar, kaip ir prieš Atgimimą, atsidūrėme mums komunistinės praeities nostalgikų primestoje kryžkelėje. Tik šį kartą dar pavojingesnėje, nes vienas iš kelių veda į Tautos mirtį. Ta kryžkelė – žmonių sąmonės, dvasinė.

Kaip rašė prof. Vytautas Landsbergis, „Lietuvai Rusijos ekspansijos grėsmė išlieka, o Lietuvos dvasinis išsilaisvinimas ir visos Tautos atgimimas pasirodė daug sunkesni uždaviniai negu politinis valstybės atkūrimas“ (Landsbergis V. Kryžkelė. V., 1992, p. 408).

Kodėl taip yra? Ir kodėl taip atsitinka?

Kaip jau rašėme ankstesniame straipsnyje, todėl, kad valdžia rūpinasi tik savimi, savo giminaičiais ir partijos kolegomis, o jėgos, kuri galėtų pareikalauti teisingumo ir valstybei reikalingų sprendimų, nėra – opozicija silpna, susiskaldžiusi, skirtingos vertybinės orientacijos. Liberalai, turintys daug vietų Seime, rūpinasi tik savo malonumais – lošimų namais, alkoholio girdyklomis visą parą, net degalinėse ir sanatorijose, ak, kaip jiems dar reikia sveikų, legalių prostitučių ir lengvųjų narkotikų – tai ir visa jų politika bei vertybinė orientacija.

Todėl, kad valdžia gudriai propaguoja tik ekonominę, „rinkos ideologiją“ – be idealų, be dvasingumo, be tautos vertybių ir jos istorijos. Klesti pinigų kultas, panieka žmoniškumui ir žmogui, valdininkų savivalė, nėra gailestingumo, atjautos, pagarbos ir globos senatvėje.

Todėl, kad didžiausia Tautos vertybė – tautiškumas pakeista melo fikcijomis, pavadintomis „liberaliąja demokratija“ ir „pilietine visuomene“. (Apie pirmąją fikciją liberaliąją demokratiją rašėme poskyryje „Tautinė ideologija ir valstybingumas“.)

Kita fikcija – tai pilietinė visuomenė. Ar galima Tautą pakeisti pilietine visuomene? Tai primygtinai mėgina daryti Lietuvos valdžia visose gyvenimo srityse: švietimo, politikos, kultūros, teisės ir kitose, formuojančiose žmogaus pasaulėjautą.

Algimantas Zolubas straipsnyje „Demokratija – našta ar palaima?“ (*Lietuvos aidas*, 2001, lapkričio 28, p. 7) klausia: „Kas gali paneigti, kad pilietinė visuomenė nėra nauja fikcija? Ar pilietinė visuomenė gali išreikšti tautos valią? Moldovos Padniestrės „pilietinė visuomenė“, atskyrusi Padniestrę nuo Moldovos ir prijungusi ją prie Rusijos, jau išreiškė savo valią, tokią grėsmę turi mūsų artimiausia kaimynė Latvija.“ Pridursime... ir Gruzija, ir Ukraina.

Ar ne „pilietinė visuomenė“ Lietuvoje į Seimą išrenka tuos, kurie savo kalbomis, nusistatymu ir veiksmais griauna Lietuvą, jos valstybingumą, dorą ir moralę, pasinaudodami turima valdžia Lietuvoje propaguoja ir aukština probaltarusiškas ir rusiškas, „lukašenkines“ ir „žirinovskines“ vertybes?

Prof. Mečislovas Treinys, analizuodamas Tautos nesėkmes, rašė: „1990 metais Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, anksti ir sėkmingai atsikūrusi tautiškosios linkmės politikos srovė neįgijo pagreičio ir neįsitvirtino visuomenėje kaip ženkli, vairuojanti, šalies likimą nulemianti jėga... Konservatizmas, niekada neturėjęs ideologinės nišos Lietuvoje, dėl savo charizminio lyderio patraukė absoliučią daugumą potencialių tautinės ideologijos rėmėjų. Patraukė, nors... žymia dalimi nuvylė. Nuvylė ne tik dėl tos partijos ekonominės politikos nesėkmių, bet ir dėl to, kad konservatorių politikoje neliko vietos tautiškumui, bet išryškėjo ženklus keliaklupsčiavimas antitautinių idėjų raiškai bei jų nešėjų diktatui. Tai buvo viena priežasčių, lėmusių ne tik konservatorių, bet ir viso dešiniojo bloko partijų pralaimėjimą 2000 metų Seimo rinkimuose“ (Treinys M. Tautiškumo ir globalizacijos sankirta: problema ir sprendimai // Lietuvių tauta ir pasaulis. K., 2000, p. 16–20).

2004 m.

7.2. TAUTOS KULTŪRA

„Jei yra kokia jėga, galinti išsaugoti tautos gyvybę ir išvesti ją į tikrą laisvę, tai ta jėga slypi kultūroje, žmonės ir tautos deda visas pastangas, kad išlaikytų galimumą kurti. Kūrybingume yra tautų nemirtingumas. Visos politinės valdymo formos, kurios slopina arba neleidžia individui laisva savo kūryba reikštis, yra nukreiptos prieš tautos gyvybę“.

Vytautas K. Jonynas. Mano pasaulėžiūra / Sudarė J. Prunskis. Čikaga, 1958.

Yra tiesų, kurios įsitvirtina tautos istorijoje ir gyvenime kaip amžinosios. Tokia tiesa yra ir tai, kad tautos gyvybė yra jos kultūroje.

Kita tiesa, suformuluota rašytojo Vytauto K. Jonyno, yra ta, kad politinės valdymo formos, kurios slopina arba neleidžia individui laisva savo kūryba reikštis, yra nukreiptos prieš tautos gyvybę.

Lietuvą sudrebino pačių kukliausių, pačius mažiausius atlyginimus gaunančių kultūros darbuotojų – bibliotekininkų – protesto akcija prieš bibliotekų skurdinimą. Kaip rašė žurnalistė Aušra Maldeikienė: „Beje, nė viena bibliotekininkė net neprisiminė, kad esama ir didelių bėdų su jų algomis. Ir čia didžiausios vilties pradžia – knygos buvo pradžioje“ (Maldeikienė A. Bibliotekos gyvos... iniciatyva // *Atgimimas*, 2004, lapkričio 26–gruodžio 2, p. 1, 5). O Vyriausybė „kiekvienam Lietuvos žmogui bibliotekos knygoms įsigyti per metus skiria 70 centų“ (Ten pat).

Nesibaigiantys karnavalai, festivaliai, pirotechnikos fiestos, girtos linksmybės... O kur kultūra? Jai nebelieka pinigų – iššvaistoma, prageriama, išbarstoma vienadienėms linksmybėms. Nebelieka pinigų nei bibliotekoms, nei mokslui, nei rimtam menui, turinčiam išliekamąją vertę.

Taigi ar rūpi mūsų valdžiai Lietuva? Ar rūpi jai tautos, kurios pasitikėjimo mandatą giriasi gavusi per rinkimus, likimas ir išlikimas?

Ar turi mūsų valdžia parengusi kultūros politikos strategines kryptis, kur būtų subalansuotos įvairios kultūros sritys? Jeigu turi, kodėl jų niekas niekur nematė?

Kodėl kultūros ministrai, šiltose kėdėse pasėdėję, neatsiskaito juos renkančiai visuomenei, ką nuveikė per tuos ketverius sėdėjimo metus? Gal iš tikrųjų, kaip žmonėms atrodo, tik pavažinėjo po blizgančius užsienius, pakilnojo šampano taures, pasidžiaugė fejerverkais ir kitomis linksmybėmis... ir viskas?

Juk jokių poslinkių kultūroje, jos gerėjimo kryptimi visiškai nematome, jų nežinome.

Iš kur toks požiūris į kultūrą?

Iš ten. Iš sovietijos. Iš komunizmo. Iš viršaus. Iš valdžios. Iš valstybės valdymo modelio. Kai valstybė valdoma demokratiškai, o jos valdyme dalyvauja lygūs ir laisvi piliečiai, kai valdžia skaitosi su valstybės suverenu – tauta, tada ji rūpinasi ne tik materialia žmonių gerove, bet ir dvasine, jos kultūra ir kūrybingumo ugdymu. Kai į valstybės valdymą grįžo administraciniai komandiniai metodai ir Lietuvą valdo „šeimininkas“, juolab technokratas, jam jo tautos intelektas, kūrybingumas ir kultūra – tai savybės, kurios visiškai nereikalingos šeimininkų paliepimų vykdytojams ir tarnams.

Tai – dvaro valdymo modelis. Tarnai ir vykdytojai turi būti sotūs ir sveiki. Retkarčiais juos dar reikia pamaloninti kultūriniu požiūriu menkaverčiais, pigiais žaidimais, formuojant liaudžiai atitinkamą ideologiją – duonos ir žaidimų!

Tokiems tikslams juk šiandien ir tarnauja visa valdiška „kultūra“ ir... žiniasklaida.

Į kokį baisų dvasinį liūną ta „šeimininko“ filosofija atvedė Lietuvą – jau akivaizdu. Tie, kurie nesotūs ir ne visai sveiki, atsidūrė visuomenės dugne – beveik 700 tūkst. alkoholikų, narkomanų, kasmet užregistruojama per 50 tūkstančių įvairiausių nusikaltimų, 300–500 žiauriausių nužudymų, pagal savižudybių skaičių Lietuva pirmauja pasaulyje, jį drebina lietuvių nusikaltimai pasaulio sostinėse, miestuose, keliuose ir miesteliuose. Buvusio Seimo nario Vaclovo Lapės žodžiais tariant, „...kaip šėtonas šliaužia blogis ir melas, dažnai žmonių priimamas už tiesą“, „naikinamos tautos kultūrinės ir dvasinės vertybės“, „Šėtoniškos niek-

šybės įsiskverbia į pačius gražiausius ir didingiausius darbus ir juos nuvertina... Jos tarsi maro ir kitų ligų bakterijos apnuodijo daugelio žmonių sąmonę, pasmerkė juos apatijai, dvasinei degradacijai, vergų daliai“ (Lapė V. Ko siekia Lietuvos konservatoriai? // *Valstiečių laikraštis*, 1994, sausio 4).

Justinas Marcinkevičius, pastatęs amžinąjį paminklą knygai, savo „Dienoraštyje be datų“ rašė:

„Niekas tiek nepasitarnavo žmogui, niekas neiškėlė taip aukštai jo dvasios ir niekas tiek nekentėjo kartu su žmogumi kaip knyga. Prieš ją nublanksta visi pasaulio stebuklai, ji – visų mokslų ir technikos laimėjimų lopšys, visų mūsų dvasinių galių motina. Kada nors knygos atėjimas pas žmogų bus prilygintas dieviškosios ugnies pagrobimui – nes kuo mes ginamės nuo tamsos ir smurto žvėrių, jei ne knyga, kuo šildom sugrubusią sielą, kieno, jei ne knygos, šviesa mus vedė ir veda pasaulio ir mūsų pačių širdies labirintais?

Keista, kad ligi šiol mes dar nepastatėm paminklo jai. O gal visa, ką sukūrė, ką padarė, pasiekė žmogus, ir yra ne kas kita, kaip visuotinis, gyvas, be paliovos visur ir visų kuriamas paminklas knygai?“ (Marcinkevičius J. Dienoraštis be datų. V., 1999, p. 61).

Taigi geriausias paminklas knygai ir yra jo skaitytojų kūrybingumas. Knyga skatina kūrybingumą, palaiko tautos nemirtingumą, įtvirtina dvasios vertybes.

Prof. Romualdo Grigo jubiliejinėje konferencijoje, vykusioje LMA Mažojoje salėje 2006 m. vasario 8 d., jubiliatas skaitęs pranešimą „Delokalizuoto pasaulio ir tautinės tapatybės problema“ jame atskleidė svarbiausią nūdienos lietuvio bruožą, suformuotą objektyvių mūsų tautos istorijos sąlygų: „Nūdienos pasaulis vis labiau atplėšia žmogų nuo tėvų ir protėvių, nuo tradicijos, nuo gimtosios žemės, nuo istorinės atminties, nuo dorovinių įsipareigojimų. Mainais jam suteikiama laisvė judėti erdvėje ir kultūroje. Kartu jam paliekama laisvė tapti neonomadu, žmogumi be

Tėvynės, netgi zombiu.“ „Kiekvienas istorinis laikotarpis, – sakė jis, – tai kryžkelė, prisodrinta pasirinkimo kančios. O ji, ta pasirinkimo kančia, yra mūsų dvasios, mūsų valingumo šaltinis. Dar daugiau – lokalios ir visuotinės kultūros atsinaujinimo galimybė“.

Tautinę tapatybę (identitetą) mokslininkas supranta ne tik kaip savęs teigimą, bet ir kaip pasaulio kultūros turtingumo bei universalumo atspindį. Jo nuomone, mūsų dienų globalizacija kėsinasi ne tik į tautinę tapatybę, bet ir į žmogaus atplėšimą nuo gamtos, nuo tėviškės, nuo Tėvynės, nuo tautinio identiteto, savo kultūros ir nuo dešimties Dievo įsakymų.

Žmogaus laisvė, kad ir kaip mes ją deklaruotume ir propaguotume, tampa priklausoma nuo kapitalo. Pasaulio žmogus Georgas Sorošas savo darbuose teigia: „Rinkos mechanizmas yra stipresnis už bet kokius įsitikinimus – tautinius, dorovinius“. Teisė tampa tokia pačia preke, kaip ir viskas rinkos ekonomikoje, fetišizuojančioje: viskas perkama, viskas parduodama. Didėja konfliktas tarp Vakarų ir islamo civilizacijų, kompiuteris ir internetas tampa žmonių protų valdovais, žmogus praranda tautinį ir kultūrinį identitetą. Paniekinęs savo tautinę tapatybę, šiuolaikinis žmogus siekia pasaulio žmogaus tapatybės.

Tokios yra objektyvios nūdienos visuomenės raidos sąlygos. Joms atsispirti, beje, gali tik labai stiprus, tvirtos valios žmogus. Dabartinės lietuvių kartos, išaugintos sovietiniuose darželiuose, laužiusiuose asmenybės individualumą ir diegusiuose konformistinį standartizuotą *homo sovieticus* mąstymą, valios požiūriu yra silpnos, individualybės niveliuotos. Kaip išlikti lietuviu ir išsaugoti tapatybę tokiomis sąlygomis – tai ne trivialus klausimas. Į jį sunku atsakyti net daug mačiusiam ir patyrusiam mokslininkui, beveik visą savo gyvenimą skyrusiam tautos problemoms.

Prieškario nepriklausomoje Lietuvoje mūsų tėvai ir seneliai išliko lietuviais todėl, kad turėjo didvyrišką istoriją, kuria didžiavosi, turėjo tautos atgimimo šauklius Joną Basanavičių ir aušrininkus, Vincą Kudirką ir varpininkus, Maironį ir katalikiškąją

inteligentiją, vėliau Bernardą Brazdžionį ir gerbėjus, turėjo dar nepažeistas tautos šaknis, tvirtai įsikibusias į savo gimtąją žemę – Lietuvos kaimą, išsaugojusį kalbą, tradicijas, papročius, dainas ir legendas, pasakojusias apie mūsų protėvių didvyriškumą: jie turėjo tikrą tautinę mokyklą.

Dabar jau viso to neturime. Nors prelegentas nesusismulkino analizuodamas, o ką gi dabar turime, drįstu tai skaitytojams priminti.

Per visą sovietinės okupacijos penkiasdešimtmetį valdžia ir visa švietimo bei kultūros sistema stengėsi iš mūsų tautos žmonių sąmonės su šaknimis išrauti tautinį idealizmą ir patriotizmą, o vietoj jų atsiradusį dvasinį vakuumą didelėmis dozėmis užpildyti tautiniu nihilizmu. Beveik visų rinkimų rezultatai rodo, kad Lietuvoje okupantams tą tikslą realizuoti pavyko. Pirmojo atkurtos nepriklausomos Lietuvos prezidento rinkimuose buvęs komunistų partijos generalinis sekretorius A. M. Brazauskas gavo daugiau balsų negu Lietuvos valstybės idealams ištikimas Lietuvos patriotas Stasys Lozoraitis. Kaip rašo žurnalas „Į Laisvę“, „tuo buvo užbaigta vienos partijos piramidė, pradėta statyti nuo Seimo rinkimų, ir tai reiškia nemažą žingsnį atgal į senosios sistemos zoną, į socialistinę-komandinę sistemą“ (*Į Laisvę*, 1993, Nr. 115(152), p. 2).

O ką tai reiškia tautos dvasiai, jos kultūrai? Tik tai, kad Lietuvos žmonės sugrįžusių į valdžią buvusių komunistinių nomenklatūrinių bonzų per bankų išgrobstymą, viso tautos turto nusavinimą, gamyklų išparceliavimą, kolchozų išvogimą iki paskutinio siūlo buvo beviltiškai apiplėšti, nuskurdinti iki Afrikos tautelių lygmens, daugelis pasmerkti bado mirčiai.

Tik tai, kad Lietuva tapo viena labiausiai degradavusių valstybių pasaulyje, kurioje kasmet išgeriama daugiausia alkoholio. O girtas žmogus, pripažinkime, tai jau ne žmogus, o kažkas tarp žmogaus ir gyvūno...

Tik tai, kad Lietuva užima pirmąją vietą pasaulyje pagal savižudybių skaičių, ir tik tai, kad Lietuvoje nusikalstamumas, ko

gero, pats didžiausias visoje civilizuotoje Europoje. Kalėjusių asmenų skaičius Lietuvoje jau siekia per 150 tūkstančių, juose dabar sėdi per 14 000 Lietuvos gyventojų. O Norvegijoje, turinčioje vos 700 tūkstančių gyventojų daugiau negu Lietuvoje, kalinių skaičius tėra vos 2,5 tūkstančio, t.y. 5,5 karto mažiau negu Lietuvoje, tarp jų, manau, ir mūsų tautiečių. Ko galima tikėtis iš žmonių, išėjusių iš kalėjimų, nesunku nuspėti.

Ir dar tiktai, kad dabar kas penktas lietuvis gyvena už Lietuvos valstybės ribų. Šiandien išvykusių sotesnės duonos ieškoti pasaulyje jau turime 500 tūkstančių darbingų žmonių. O kiek jų dar bus rytoj? Ir dar tik tai, kad sovietų laikais KGB darbuotojai buvo sovietinio partinio aktyvo elitas ir sprendė visos tautos žmonių likimus. Dabar tas elitas beveik visas sugrįžo prie Lietuvos valdžios vairo ir yra tokie pat, kaip sovietinės okupacijos metais – aktyvūs ir akiplėšiški.

Todėl Lietuvoje tebetvyro baimė, kad komunistai valdžioje ir teisėsaugoje gali bausti, jeigu jiems nepaklusi ir nevykdysi jų valios, gali ateiti ir nužudyti (*Valstiečių laikraštis*, 1999, balandžio 13).

Vadinasi, dabar Lietuvoje būtina pradėti kurti viską iš naujo: atkurti tikrą lietuvišką kaimą, stiprinti tautinę kultūrinę ir religinę visuomenę, brėžti strateginius orientyrus tautiniam identitetui išsaugoti globalizacijos kontekste, visomis jėgomis ir visais būdais kovoti su komunizmo kagėbizmo atgyvenomis, trukdančiomis Lietuvai žengti pažangos keliu.

Prof. R. Grigas savo paskaitoje teigė, kad pasaulis be tautiškumo išsigimsta: mintis ir veiksmas atsiskiria, didėja praraja tarp tautos ir valdžios, valdžios vyrų svarbiausiais bruožais tampa skubotumas, netoliaregiškumas, priimamų sprendimų neatsakingumas, taip pat gilėja praraja tarp kultūros ir civilizacijos, nors jos abi turėtų sudaryti vientisą ir nedalomą visumą – kultūra lemia žmogaus dvasinį pasaulį ir jo tobulėjimą, o civilizacija – technologinį ir žmogaus materialinės gerovės kilimą bei pažangą. Silpniausia grandis, profesoriaus nuomone, dabartinėje Lietuvoje yra

jaunimas. Jis jau dabar tampa grėsme Lietuvos valstybingumui, o ta grėsmė, esant dabartinei švietimo sistemai ir jos vykdomai politikai, kasdien vis labiau didėja. Jaunimas nežino ir visiškai nesidomi savo tautos istorija, jos buvimu šiame pasaulyje, jos pastangomis išlikti ir neprarasti tautinio identiteto, išsaugoti savo kultūrą.

Globalėjančiame pasaulyje tauta, kuri nežino savo šaknų, pasmerkta išnykti – tokios nelinksmos mintys sklandė žymiausio mūsų tautotyrininko akad. Romualdo Grigo jubiliejinėje konferencijoje.

2006 m. liepos 31 d. Dariaus Kuolio radijo laidoje „Tarp Rytų ir Vakarų“ dalyvavę Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Romualdas Ozolas, politologas Vladas Laučius ir poetas Sigitas Geda vėl grįžo prie tautos išlikimo globaliame pasaulyje temos. R. Ozolas kalbėjo, kad Lietuvoje nuo 2004 m. gegužės 1 d., kai įstojome į Europos Sąjungos bendriją, situacija pasikeitė, ir jeigu kas tik pradeda kalbėti apie tautiškumą, „pamažu, bet sistemingai yra nutildomas“.

Politologas Vladas Laučius pastebėjo, kad taip yra todėl, jog Lietuvoje intelekto vaidmuo tolydžio mažėja, politikoje girdimas tik verslininkų balsas, kurie, beje, kaip rodo Seimo posėdžiai, nėra aukšto intelekto, o švietimo sistemoje dominuoja tik biurokratų, išaugintų sovietinės sistemos ir marksizmo-leninizmo terpėje, balsas.

R. Ozolo nuomone, Lietuvos intelektualai patys save įvarė į kampą, deklaruodami ne tautos ir ne valstybės idealus, o tik savo asmeninius, dažniausiai savo verslo interesus ir savo asmeninės laisvės idėją – „galiu gyventi, kaip noriu“. Jie ir tekstus rašo tik dėl tekstų, kelia informacinį triukšmą vien tik dėl triukšmo, lietuvių literatūra tapo pačia asocialiausia ne tik Europoje, bet ir, visų mūsų gėdai – visame pasaulyje. Politikoje įsigalėjo vienos partijos diktatūra daugiapartinės veidu. Intelektualai tai diktatūrai, kaip ir okupacijos metais, begėdiškai parsidavinėja, jai tarnauja, tarp jų ir Vyriausybės, įsigalėjo „pono ir jų tarnų“ santykiai,

todėl Lietuvos valdžia su intelektualais nesiskaito, nelaiko jų lygiaverčiais partneriais.

Poetas Sigitas Geda pamėgino filosofui prieštarauti, sakydamas, kad ir Sąjūdžio saulėtekyje intelektualai politikams buvo reikalingi tik kaip medžioklėje „antys viliokės“. Kai jis nuvažiuodavęs į tėviškę, tėviškėnai kaltindavę, kad jis susidėjęs su Landsbergiu, o Vilniuje buvo kaltinamas, kodėl nesusidėjo su Uspaskichu. Todėl, jo nuomone, šioje politinėje klampynėje intelektualams geriau nesivelti į jokią politiką, bet dirbti savo darbą, kurį jie sugeba dirbti geriausiai. Lietuva dabar yra groteskinė komunistinė-kapitalistinė valstybė ir intelektualams joje nėra ką veikti.

Taigi radijo laida, nors ir labai kvalifikuotai buvo vedama, išryškino mūsų intelektualų bejėgiškumą, jų kaip asmenybių silpnumą, pademonstravo, kad šiuo metu nėra žmonių, galinčių prisiimti atsakomybę už savo tautą ir savo valstybę, tauta neturi tinkamų vadų, galinčių pakelti tokią sunkią naštą kaip tautos idėja ir ją nešti per globalizacijos brūzgynus. Yra taip, kaip yra.

Prie tautos išlikimo problemos globalizacijos procese grįžęs P. Plumpa, siekiant spręsti problemą, pirmiausia siūlo atskirti mokslą ir ekonomiką, skleidžiančius pažangą ir nešančius žmonėms materialinę gerovę ne tik vienai kuriai nors tautai, bet ir visai žmonijai apskritai, ir tautines kultūras, kurios negali būti nei subendrintos, nei suvienodintos. „Tautinė kultūra, – rašė jis, – yra vietinė, kiekvienos tautos dvasios išraiška, per šimtmečius subrandinta vertybė, kurios nykimas, tuo labiau naikinimas, atima tautai sielą, jos esmę. Tuomet ir pati valstybė, sukurta tautiniu pagrindu, praranda esmę“. Jo nuomone, dabartinėje Lietuvos politinėje situacijoje, kai į valdžią sugrįžo beveik visas sovietinio režimo komunistų partijos CK: „Tad kam buvo dėl nepriklausomos Lietuvos valstybės kovota, kentėta ir net mirta? Kas davė teisę visa tai sunaikinti? Jeigu dabartiniai politikai neketina dvasinių ir medžiaginių tautos kultūros vertybių iškel-

ti į aukščiausių tikslų viršūnę, tuomet asmenys, atsakingi už tokį elgesį, turėtų būti įvardijami kaip tautos duobkasiai“ (Petras Plumpa // Cit. Bronius Nainys. Ar išliks lietuviai ir Lietuva? // *Lietuvos aidas*, 2005, spalio 7, p. 5).

Petro Plumpos nuomone, dėl tokios apverktinos lietuvybės padėties, kokią turime dabar Lietuvoje, kalti LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas, LR Kaimo reikalų komitetas, Švietimo ir mokslo ministerija, Kultūros ministerija, Valstybinė lietuvių kalbos komisija ir ypač Prezidentūra, „nes Respublikos prezidentas yra valstybės vadovas“ (Ten pat). Jo terminija kalbant, visos šios dabartinės valdžios institucijos yra „Tautos duobkasiai“.

Amerikos lietuvis žurnalistas Bronius Nainys pritarė P. Plumpos mintims. Jis pritarė ir Rimtauto Marcinkevičiaus nuostatai, kad „...tautinio identiteto ir patriotizmo ugdymas yra vienas iš svarbiausių valstybės uždavinių. Tai yra gyvybinės reikšmės Lietuvos išlikimo ir iškėlimo reikalas. Jaunimo ir visuomenės auklėjimas turėtų prasidėti nuo šeimos, į šį darbą įtraukiant bažnyčią, kunigų seminarijas, mokytojus, mokyklas, universitetus, valstybės įstaigas, spaudą ir – svarbiausia – Prezidentūrą. Prie pastarosios turi būti įkurta tautinė lietuvių identiteto ir tautinio patriotizmo ugdymo tarnybos grupė, kuri kurtų idėjas, organizuotų darbus, rūpintųsi spauda ir t.t.“.

Broniaus Nainio nuomone, gražių idėjų ir racionalių pasiūlymų, kaip ugdyti ir plėtoti tautiškumą, jau turime per akis. Tik trūksta veiksmo ir geros valios. Arba yra veiksmas – tik atvirkštinis, skatinantis tautos nykimą. Visų pirma tai gąsdinanti nenutrūkstama jaunimo emigracija ieškoti baltesnės ir lengvesnės duonos užsieniuose.

Ne ką geresnė situacija ir dvasinėje plotmėje. Pati aršiausia mūsų dienų lietuvybės niekintoja, tautos žadintojo dr. Jono Basanavičiaus šmeižėja ir jo nuopelnų lietuvių tautos atgimimui menkintoja, prirašiusi niekingų knygiūkščių, nukreiptų prieš tautą, buvo pakviesta dirbti į Prezidentūrą. Kodėl? Kas gali paneigti,

kad ne žlugdyti lietuvybės? Prezidentas juk puikiai tai žino iš spaudos, bet toleruoja... Vadinasi, jam nesvarbu...

Marius Kundrotas savo straipsnyje „Tautiškumas ir tautininkystė: Lietuva pasauliniame kontekste“, be kitų teorinių tautiškumo ir tautininkystės klausimų, irgi reiškė didelį susirūpinimą tautos išlikimu. „Įvairūs kosmopolitizmo bei globalizmo ideologai tautą skelbia dirbtiniu konstruktu, o po jos imasi dekonstruoti ir likusias bendražmogiškąsias vertybes – šeimą, dorovę, gėrį. Tautiniam nihilizmui atsiranda užtektinai teorinės medžiagos“ (Ten pat), skleidžiamos ne tik rusų, bet ir Vakarų Europos marksistų – Ernesto Gelnerio (Gellner) ir Benedikto Andersono.

Jaunas mokslininkas, kaip lyg ir iš šalies žiūrintis į Lietuvos politinį gyvenimą Bronius Nainys, skatina tautiečius ne žodžiui, o veiksmui, kurį jis įsivaizduoja tik per tautinę partiją, tokią, kokia dabar yra jau pradėjęs laimėti rinkimus Tautos frontas Prancūzijoje, Danų tautos partija Danijoje, britų konservatoriai ir Jungtinės Karalystės nepriklausomybės partija Didžiojoje Britanijoje, „Teisės ir teisingumo“ bei „Savigynos“ partijos Lenkijoje. Jis mano, kad Lietuvos politinei ateičiai galėtų atstovauti Lietuvos tautininkų sąjunga, kuri, deja, po daugelio jos skaldymų, dezorganizavimų, griovimų, vadų išdavysčių ir nepadorumo tebėra silpna, jungianti savo gretose įvairiausių pažiūrų žmones, pradedant liberalais ir baigiant socialistais, dezorganizuota vadybiškai (jos pirmininkas ir valdyba renkami ne nuo Seimo rinkimų iki rinkimų, o kas dveji metai – visiškai ydinga, mano požiūriu, praktika – *O. V.*).

Tačiau straipsnio autorius yra optimistas ir mano, kad kuo daugiau Lietuvos politiniame gyvenime atsiras nesavanaudiškai mąstančių žmonių, linkusių aukotis dėl tautos ir valstybės likimo bei išlikimo, tuo labiau Lietuvos tautininkų sąjunga tvirtės, rodys daugiau ryžto ir veiks siekdama išsaugoti savo tautą ir valstybę.

2006 m.

7.3. TEISINGUMAS

Atotrūkis tarp tautos ir valdžios mūsų valstybėje yra didžiulis. Normalioje, sveikoje valstybėje tai, kas nepriimtina tautai, niekad nebus įteisinama valstybėje.Tik normalioje ir sveikoje valstybėje. Bet ar galime normalia ir sveika valstybe vadinti mūsų valstybę, kurioje tiek daug neteisingumo?

Po Nepriklausomybės atkūrimo praėjo dvidešimt metų. Bet iki šiol išnagrinėtos tik kelios Tautos galvažudžių, buvusių stribų ir enkavedistų bylos. 12 metų valdant komunistams Seime įteisintos Tautos genocidą vykdžiusiems asmenims „nukentėjusiųjų asmenų“ pensijos. Ir jos mokamos iš Lietuvos mokesčių mokėtojų pinigų jau keleri metai. Ar pasaulis kada nors girdėjo tokį cinizmą?

Iki šiol Lietuvoje valstybiniu mastu nepasmerkta komunizmo ideologija kaip neapykantos žmogui ir masines žudynes organizuojanti ir pateisinanti ideologija ir komunistų partija kaip represinė struktūra, vykdžiusi Tautos genocidą, fizinį ir dvasinį. Kol Lietuva, pasaulyje labiausiai nukentėjusi nuo komunistinio režimo valstybė, to nepadarys pas save, tol ji neturi moralinės teisės reikalauti iš Europos Parlamento, kad šis įsteigtų Tarptautinį komunizmo teismą Europoje. Tik dabar, 21-aisiais Lietuvos nepriklausomybės metais, pradedamos skelbti komunistų partijos „skydo ir kalavijo“ KGB žudikų bylos.

Valstybinio sektoriaus darbuotojų atlyginimai Lietuvoje nuo didžiausio iki mažiausio skiriasi 46–50 kartų. Aukščiausi teisėsaugos pareigūnai, kurių misija – vykdyti teisingumą, yra patys didžiausi tos neteisybės subjektai, jų atlyginimai dešimtis kartų pranoksta ne tik darbininkų, mokytojų ir gydytojų, bet ir Tautos intelektualinio elito – mokslininkų ir profesorių atlyginimus.

Kaip rašo prof. Vytautas Landsbergis, teisingumas yra didžiausias mūsų tautos lūkestis.Teisingumas – tai pagarba aukoms. Turime girdėti jų balsą, besikreipiantį į mus. Teisingumo stoka žudikų

atžvilgiu žudo patį teisingumą (Landsbergis V. // *XXI amži*us, 2006, vasario 24. Atodangos ir internetinė svetainė). O jo mūsų valstybėje labai nedaug. Tą rodo mūsų rezonansinės, daugelį metų nesulaukiančios sprendimų bylos – valdžios pareigūnų nužudyto saugumo pulkininko Vytauto Pociūno, kovotojo prieš seksualinius iškrypėlius, jų nužudyto Drąsiaus Kedžio, nedorų prokurorų fabrikuojama buvusios trylikametės moksleivės Kusaitės byla, nenagrinėjamos politinių žmogžudysčių Lietuvoje bylos.

Privačiame sektoriuje žmonės verčiami dirbti po 12–14 valandų. O jiems mokami mažiausi visoje Europoje atlyginimai. Ar tai nėra niekieno nekontroliuojama vergovė?

O visų mūsų vergišku darbu uždirbto turto sovietmečiu „prichvatizuotojai“, tapę vergvaldžiais, augina savo milijonus. Ar yra kita tokia šalis, kur per tokį trumpą laikotarpį kaip grybai po gausaus lietaus išdygo 2562 milijonieriai ir jau „dygsta“ milijardieriai. Kaip jie atsiranda? Ar tik ne didžiausio pasaulyje savo tautiečių išnaudojimo sąskaita?

Beveik visas Lietuvos ūkis atiduotas į privatininkų rankas, kuriems visiškai nerūpi Tautos ir Valstybės likimas ir išlikimas. Jie gyvena tik savo pilvo ir papilvės malonumais, aukštesnių siekių, nei tautinių, nei politinių, nei humanistinių neturi. Tik savo siaurus egoistinius. Dažnas politinis tamsuolis kaltina valdžią, kad Lietuvoje 300 000 bedarbių, o nekaltina šitų privatininkų oligarchų, susiglemžusių visą Tautos turtą ir į biudžetą skiriančių tik trupinius nuo jų gausaus stalo. O bejėgė ir bedantė valdžia negeba šitų aštriadančių grobuonių sutramdyti.

Mūsų pensininkai, komunistinio režimo metais savo vergišku, menkai apmokamu darbu per visą savo gyvenimą uždirbę visą Lietuvoje buvusį turtą ir sukūrę rojų žemėje dabartiniams valdžios ir oligarchų klanams, labiausiai nuskriausti visoje Europoje – jau nebeišgali ne tik knygų, bilieto į teatrą ar koncertą, bet ir normalaus maisto nusipirkti, mokesčių susimokėti dėl oligarchų makabriško siautėjimo ir egoizmo. Lietuvoje pensijos pačios

mažiausios visoje Europoje, o valdžia visas finansines problemas visada sprendžia ne turtingųjų, bet labiausiai jos pačios nuskurdintų pensininkų sąskaita. Vidutinę ir šiek tiek didesnę pensiją, negu vidutinė gauna vos 36,9 proc. senatvės pensininkų, kiti 63,1 proc. gauna pensijas žymiai mažesnes, negu galima skurdžiai pragyventi (Petrauskas A. Pensininkus skursti verčia mažos pensijos // *Lietuvos aidas*, 2001, lapkričio 28).

Kodėl taip yra? Ir kodėl taip atsitiko Lietuvoje?

Todėl, kad iki šiol visos Lietuvos valdžios rūpinosi tik savo išlikimu postuose. O jėgos, kuri pareikalautų teisingumo, vieningos Tautos – nėra. Opozicija – neveiksni, apsiriboja tik destruktyviu liežuvio malimu, griaunančiu valstybingumo pamatus ir trukdančiu valdančiajai koalicijai dirbti. Liberalai, turintys nemažai vietų Seime, rūpinasi tik savo malonumais – lošimo namais, girdyklomis alkoholiu visą parą, net degalinėse, prie mokyklų ir sanatorijose; ak, kaip jiems dar reikia įteisintų sveikų, legalizuotų prostitučių! – tai visa jų politika ir vertybinės orientacijos.

Kaip atkurti teisingumą Lietuvoje? Politologė tarptautininkė, Sorbonos universiteto profesorė Fransuaza Thom tvirtina, kad teisingumą šalyje gali atkurti tik teisinė valstybė.

Ar gebėsime ją atkurti, kai dabartinė Lietuvos teisėsauga blaškosi kryžkelėje tarp tiesos ir netiesos, tarp teisingumo ir neteisybės? Kada tai įvyks?

Tai netrivialūs klausimai. Jie rūpi mąstantiems Lietuvos žmonėms.

LIETUVOS DIPLOMATAS VYTAUTAS DAMBRAVA

Vytautas Dambrava

Didieji žmonės yra kaip pranašai, matantys ateitį, rodantys kelią. Ypač jeigu jie stovi tautos sargyboje.

Jie nesiblaško tikslų ir idėjų įvairovėje, nėra smulkmeniški, bet turi vieną didžią, jų vertą idėją, eina siauru takeliu, stengdamiesi tą idėją įgyvendinti, ją paversti didžiuoju savo tautos keliu.

Vytautas Antanas Dambrava tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę grįžo į Tėvynę... iš sovietinių enciklopedijų ir vardynų „nežinojimo“, mirtinos tylos apie didį lietuvį... ar sąmoningos užmaršties...

Grįžo ir atsistojo į tautos didžiųjų vyrų gretą. Stovi joje tvirtai ir patikimai. Ne šiaip sau stovi, bet su didžio žmogaus verta idėja. Pačia svarbiausia – atkurti teisingumą Lietuvoje.

Tai idėjai jis tarnavo visą savo gyvenimą.

Jo nuomone, „...teisingumas yra visų vertybių pagrindas – kaip laisvė yra visų vertybių esmė“ (Dambrava V. A. Atverkime duris Teisingumui. K., 2000, p. 4).

„Teisingumas nėra juridinė sąvoka, bet moralinė vertybė, – tvirtina jis, – šios vertybės skalėje yra žmogus, visuomenė, tauta. Atvėrus duris teisingumui, atsiveria durys kitoms vertybėms“ (Ten pat).

„Teisinė valstybė yra morali valstybė: joje piliečių klausimas neegzistuoja, jis laikomas išspręstu. Tiesa ir teisingumas kompromisų nepripažįsta“ (Ten pat).

„Atsakingas teisinių institucijų sudarymas ir teisingumo laidavimas piliečiams – visiems, be išimties – yra pagrindinis valsty-

bės uždavinys. „Justitia est fudamentum regnorum“. Teisingumas yra valstybių pamatas“ (Ten pat).

„Teisingumas yra pirmoji socialinių institucijų vertybė… nes teisingumas neišvengiamai siejasi su gailestingumu“ (Ten pat).

Tai graži idėja ir ją išreiškiančios mintys, bet ji tolima nuo mūsų teisėsaugos realybės. Dabartinės Lietuvos teisėsaugos, tapusios vienos komunistų partijos tiesa ir valia. Vilko „teisingumu“ ėriukui.

Kiek dešimtmečių dar turės praeiti, kol nustosime murkdytis „komunistinės tiesos“ liūne?

Antra vertus, ar gali kas pakeisti žmogaus sąmonę, jo smegenis, mąstymą? Tik sovietai, turėję penkis dešimtmečius laiko okupuotoje Lietuvoje, tai galėjo padaryti, žmogaus mąstymą pradėję keisti nuo lopšelio-darželio, ankstyviausios kūdikystės, o vėliau ir visą sąmoningą gyvenimą. Išaugo dvi kartos teisėjų, išugdytos pavilioniškos dvasios universitete.

Vidmanto Valiušaičio parengta knyga „Širdis – Lietuva. Vytautas Antanas Dambrava diplomatinėje tarnyboje“ (K., 2000) bei TV filmas apie ambasadorių Vytautą Dambravą, jo knygos, pasiekusios Lietuvą – tai pirmieji žingsniai į objektyviosios tiesos pažinimą. Tik po jų gali prasidėti ėjimas į Teisingumą.

Vytautas Antanas Dambrava gimė 1920 m. birželio 10 d. Babenavičiuose, Mogiliovo gubernijoje, Baltarusijoje.

Kada šeima grįžo į Lietuvą, kol kas nežinome. 1939 metais Vytautas A. Dambrava baigė Utenos valstybinę gimnaziją ir įstojo į Vilniaus universiteto Teisės fakultetą.

1941 m. birželį „jo akyse okupantas užkalė tremtinių vagonuose motiną su trimis mažamečiais broliukais ir sesute, taip pat tėvą, ir išsiuntė nežinoma kryptimi į Rytus, jį patį – dvidešimtmetį jaunuolį palikęs Naujosios Vilnios geležinkelio sotyje vienplaukį ir vienmarškinį be namų, be artimųjų, vienišą ir svetimą savoje žemėje“ (Valiušaitis V. Ten pat, p. 28).

Tada jis pirmą kartą patyrė neteisingumą. Okupanto jo pa-

vergtai tautai, jo Tėvynei, jo šeimai. Vėliau visą savo sąmoningą gyvenimą visais įmanomais būdais prieš tą okupantą kovojo.

Vėliau sužinojo, kad po aštuonių mėnesių Sibire iš bado mirė jo tėvas.

Reikėjo pradėti dirbti. 1941 m. įsidarbino Lietuvos sveikatos ministerijos gydymo ir profilaktinių įstaigų valdybos sekretoriumi ir Vilniaus 6-osios infekcinės ligoninės vyr. gydytojo pavaduotoju administracijai.

1942 m. įstojo į Vilniaus muzikos mokyklą ir 1944 m. ją baigė. Kartu lankė Vilniaus aukštesniąją vaidybos meno studiją.

1943 m. baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultetą. Buvo paliktas dirbti universitete, Teisės mokslų fakulteto dekanate, administracijos vedėju. Tais pačiais metais tapo Vilniaus teismo kandidatu, jam buvo suteiktos teisės apylinkės teisėjo ir tardytojo pareigos. 1944 m. buvo paskirtas eiti Vilniaus apylinkės teisėjo pareigas.

Artėjant antrajai rusų okupacijai, pasitraukė į Austriją. Čia tapo lietuvių ir estų tremtinių stovyklos UNRRA–IRO komendantu Glasenbache prie Zalcburgo. Įstojo į Insbruko Leopoldo Fransenzo universitetą ir čia 1946 m. apgynė teisės mokslų daktaro disertaciją. 1946–1948 m. studijavo Zalcburgo muzikos akademijoje „Mozarteum“.

1948 m. vasario 9 d. iš Austrijos išvyko į JAV. 1949 m. tapo Lietuvių Romos katalikų susivienijimo LRKSA generaliniu organizatoriumi rytinėse JAV valstijose (Niujorke, Masačiusetse, Merilende, Pensilvanijoje ir Ilinojuje). Gyveno Niujorke. 1950–1951 m. buvo akredituotas Čikagos lietuvių dienraščio „Draugas“ korespondentu Jungtinėse Tautose. 1951 m. gegužės 8 d. priimtas į JAV Valstybės departamento tarnybą, tapo „Amerikos balso“ tarnybos lietuviškojo skyriaus darbuotoju.

Jis vedė nuolatinę radijo skiltį „Antano Aukštaičio pastabos“, kurioje komentavo einamuosius įvykius. Savo apžvalgose demaskavo dvigubos sovietų moralės klastingumą, jų vykdomą pavergtų tautų genocidą, sovietų pastangas tarptautinėje bendrijoje prisis-

tatyti „žmogišku veidu“, kalbėjo apie masines žmonių žudynes, marinimą badu prievartinio darbo stovyklose, ragino Amerikos vyriausybę objektyviai vertinti Baltijos šalių okupaciją.

1955 m. Vytautas Dambrava Miuncheno radijo centre tapo „Amerikos balso“ programos redaktoriumi, o 1956 m. – Specialiųjų įvykių Europos tarnybos viršininku, spaudos ir informacijos departamento vedėju, Miuncheno radijo centro programų gamybos viršininku.

1960 m. grįžo į Ameriką ir buvo paskirtas „Amerikos balso“ programų gamybos viršininku Lotynų Amerikos divizijoje. 1963 m. Federalinės administracijos ir valdybos reikalų komisija jį paskyrė į nuolatinę karjeros tarnybą – eiti aukštas administracijos ir vadybos pareigas JAV vyriausybėje.

1965–1967 m. – „Amerikos balso“ radijo programų 19 kalbų vadovas Jungtinėje viešųjų reikalų žinyboje Amerikos ambasadoje Vietname ir Saigono universiteto vokiečių kalbos profesorius, 1967–1969 m. – informacijos atašė JAV ambasadoje Bolivijoje, La Pazoje.

1969–1971 m. – konsulas, JAV informacijos agentūros viešųjų reikalų regioninis direktorius Amerikos generaliniame konsulate Meksikoje, Monterėjuje.

1971–1974 m. – JAV informacijos agentūros krašto vicedirektorius Amerikos ambasadoje Argentinoje, Buenos Airėse.

1969 m. liepos 27 d., Senatui pritariant, JAV prezidento paskirtas eiti nuolatinę karjeros diplomatinę tarnybą.

1974–1977 m. – JAV informacijos agentūros vicedirektorius Amerikos ambasadoje Venesueloje, Karakase, švietimo ir kultūros ministro patarėjas JAV ambasadoje Brazilijoje. 1977–1980 m. – JAV Tarptautinės ryšių agentūros krašto direktorius Amerikos ambasadoje El Salvadore. 1980 m. – JAV Tarptautinės ryšių agentūros krašto direktorius Amerikos ambasadoje Hondūre (Tegucigalpa). 1983–1992 m. – dienraščio „El Universal“ Karakase (Venesueloje) tarptautinės politikos apžvalgininkas.

E. J. Friedmanas, JAV viešųjų ryšių diplomatas Argentinoje, V. A. Dambravą apibūdino kaip „bebaimį“: „Susitelkęs į tikslą, siekia jo ryžtingai, iki sėkmingos pabaigos, nepaisydamas laiko ir pastangų. Savo darbą išmano, įgūdžiai – aukščiausio laipsnio, visiškai atsidavęs darbui. Nors dirba kaip mašina, ponas Dambrava yra romantikas. Nuoširdus, sąmojingas, kilniai supratingas žmogus. Domisi menu, pats groja pianinu, galėtų būti apibūdinamas kaip didelė ir dosni širdis“ (Valiušaitis V. Ten pat).

Kitas jo kolega prof. dr. Augustinas Fernandezas del Valle, Portugalijos garbės konsulas, apie V. Dambravą rašo taip: „Jis žino tūkstančius būdų, kaip įsigyti draugų ir natūraliai vykdyti užsibrėžtą misiją. Degtinė, pianinas, daina – viskas jam gali tarnauti ardant kliūtis ir užmezgant santykius tarp „aš“ ir „tu“. Natūraliai draugiškas ir tikrai dosnus. Kaip graikas Zorba jis gali improvizuoti bet kada ir kaip panorės“ (Ten pat).

Juos papildo grafas H. Lubensky, JAV misijos El Salvadore vadovas, sakydamas: „Jis pasiekė aukščiausio lygio profesinę kompetenciją visose srityse. Bendras įvertinimas: veikla – aukščiausio lygio ir yra beveik neprilygstama“ (Ten pat).

1986 m. gruodžio 17 d. Vytautas Antanas Dambrava Lietuvos diplomatijos vadovo buvo pakviestas į Lietuvos diplomatinę tarnybą.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, V. Dambrava 1991 m. kovo 10 d. buvo paskirtas Lietuvos Respublikos garbės generaliniu konsulu ir Lietuvos diplomatijos vadovo asmeniniu atstovu Lotynų Amerikoje, nuo 1992 m. kovo 5 d. – Lietuvos Respublikos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Venesuelos Respublikoje, nuo 1993 m. gruodžio 22 d. – Lietuvos Respublikos specialiųjų misijų ambasadorius Lotynų Amerikoje ir Karibų srityje, nuo 1995 m. gruodžio 15 d. – Lietuvos Respublikos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Kolumbijos Respublikoje, nuo 1996 m. kovo 14 d. – LR nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Argentinos Respublikoje, nuo 1997 m. kovo 6 d. – LR nepa-

prastasis ir įgaliotasis ambasadorius Urugvajaus Rytų Respublikoje, nuo 1996 m. balandžio 14 d. iki šiol – LR nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Brazilijos Federacinėje Respublikoje, nuo 1999 m. lapkričio 23 d. iki šiol – LR nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Ispanijos Karalystėje (Ten pat).

„Diplomatijos Mocartas“, – taip Vytautą Antaną Dambravą pavadino muzikė, buvusi Seimo narė Vilija Aleknaitė-Abramikienė (Ten pat, p. 355–360).

„Nesiliauju stebėjęsis Vytauto Dambravos energija, entuziazmu, optimizmu, kuriems, kaip regis, amžius nedaro jokios įtakos. Yra tikintis žmogus, rašantis ir religijos klausimais. Tikriausiai iš čia – jo dvasios stiprybė“,– taip apie Vytautą Dambravą rašo prof. Vytautas Landsbergis (Ten pat, p. 365–367).

Monsinjoras Alfonsas Svarinskas Vytautą Dambravą vadina „garbingu Laisvės kovotoju“, žavisi jo darbais Baltijos valstybių laisvės klausimu, paskelbtais keliuose tomuose bendru pavadinimu „El Grito Baltico“, meldžia Aukščiausiojo ambasadoriui gausios palaimos ir ilgų ilgų metų, nes „šiuo sunkiu Lietuvai metu reikia didžių asmenybių tęsti nebaigtą Laisvės kovą iki visiškos laisvės ir nepriklausomybės“ (Ten pat, p. 289–292).

Nesutepto žodžio ir kilnios plunksnos riteris Juozas Kojelis yra įsitikinęs, kad „ant šios žemės paviršiaus nėra kito žmogaus, kuris savo moralinėmis kvalifikacijomis, tauriu patriotizmu, išsimokslinimu ir praktine politinio-diplomatinio darbo patirtimi būtų labiau tikęs vadovauti Lietuvai, išėjusiai iš okupacijos nakties į nepriklausomo gyvenimo rytą“ (Ten pat, p. 299–305).

Venesuelos užsienio reikalų ministras Miguelis Angel Burreli Rivas viename iš savo straipsnių dienraštyje „El Universal“ rašė: „Jeigu Lietuva pasaulyje neturėtų kito tokio pasišventusio karžygio ir šauklio savo bylai ginti, koks yra Vytautas Dambrava, – jau turėtų užtektinai. Toks gilus ir spontaniškas yra šio žmogaus tikėjimas, nuovargio nepažįstąs patvarumas ir kitus įkvepianti

dvasinė jėga. Jis visuomet veikė, kalbėjo ir rašė su meilės kupina širdimi savo šalies dramai“ (Ten pat, p. 158).

Knygos sudarytojas Vidmantas Valiušaitis rašo: „Vytauto Dambravos turtingas, dramatiškas, kupinas sukrėtimų ir džiaugsmo akimirkų gyvenimas, iš prigimties stiprus ir sudėtingų situacijų užgrūdintas charakteris leido pasiekti jam tokias intelektualines ir administracines aukštumas, kurios liudija jį esant vienu didžiųjų XX amžiaus lietuvių“ (Ten pat).

Tuo tarpu pačiam Vytautui Dambravai labiausiai rūpi teisingumo problemos Lietuvoje. Minėtoje knygoje jis rašo: „Teisingumo principai mūsų tėvynėje dar nėra įgyvendinti. Lietuva dar nepasiekė teisinės valstybės lygio... Jei galvojame apie Europos Sąjungą, dabartinė teisėtvarka su raudonais purvabridžiais turės bėdų. Teisingumas reikalauja, kad praeities gėda būtų kuo greičiau nuplauta, įstatymai skubiai modifikuojami ir pakeisti, kadrų politika iš šaknų reformuota. Socialinis teisingumas turi būti tvarkomas – ir energingai tvarkomas – neatidėliojant, nesiteisinant, neišsisukinėjant. Šiandien penktadalis milijono (ar tik ne pusė? – O. V.) nuskriaustų mūsų tautiečių kartoja Dantės žodžius: „Esu piligrimas (savo krašte), beveik elgeta ir liūdėdamas rodau žaizdas, kurias man padarė neteisingumas“. Atsiminkite, kad atidedamas teisingumas yra neteisingumas. Partijos insignijas nešiojęs teisėjas tinka kiekvienai profesijai, tik ne teisingumui vykdyti“ (Dambrava V. A. Atverkime duris teisingumui. L., 2000, p. 8).

2004 m.

7.4. ŠEIMA KAIP TAUTOS VERTYBĖ

Džiugina Lietuvoje didėjantis dėmesys šeimai: gausėja publikacijų, organizuojamos konferencijos, nemažai sociologinių tyrimų, daugelio nevyriausybinių organizacijų programose šeimos problematika darosi viena pagrindinių, net Lietuvos televizija, visų mūsų nuostabai, susidomėjo daugiavaikėmis šeimomis.

Publikacijų apie šeimą sraute ne tik konstatuojama apokaliptinė dabartinės šeimos Lietuvoje būklė: mažas gimstamumas, katastrofiškais tempais didėjanti emigracija, didelis mirtingumas dėl išorinio poveikio – ligos dėl atmosferos užterštumo ir gamybos traumų bei žmogaus dorinio nuosmukio – alkoholizmo, narkomanijos, karo keliuose, nusikalstamumo ir t.t., bet ir analizuojamos priežastys, kodėl nyksta lietuvių šeimos.

Bene labiausiai paplitusi nuomonė, kad lietuvių ŠEIMA BUVO STIPRI TOL, KOL MOTERYS BUVO DORESNĖS. Lietuvių moterų dorybė padėjo Tautai išlikti šimtmečius, atlaikyti išorės pasaulio kataklizmų smūgius, karus, revoliucijas, baisiausią prievartą, taisyti jų vyrų daromas politines klaidas ir išsaugoti nepriklausomos valstybės viltį. Vienoje iš konferencijų prof. Vytautas Landsbergis kalbėjo: „Tautos gyvybė – iš moters... Jei į moralinio nuosmukio liūną grimzta vyras – tai dar pusė bėdos, bet jeigu į jį įklimpsta moteris – tai jau pabaiga, galas ir šeimai, ir tautai, ir valstybei“.

Keisčiausia, kad apie tai patys lietuviai nenori kalbėti, ypač moterys savo organizacijose. Tuomet kalba svetimieji. Ir tai yra žymiai skaudžiau. Čečėnų rašytojas Vahidas Jelchojevas, pabėgęs nuo Rusijos galvažudžių, siautėjančių jo Tėvynėje, ir įsikūręs Lietuvoje, prieš keletą metų savo knygoje „Susitikimas su velniu“ (V., 2002) rašė: „Jūsų moterys paleistuvauja, negimdo vaikų. Jūs nebranginate savo kalbos. Negerbiate savo religijos. Negerbiate vyresniųjų, tėvų. Piktnaudžiaujate alkoholiu, rūkalais, narkotikais ir jūs nykstate... Jūsų tauta graži. Simpatingi, kultūringi, mandagūs, švarūs ir tvarkingi žmonės... Daug pliusų. Tačiau

juos visus nubraukia nesantuokinis gyvenimas. Pasišlykštėtina. Ir rezultatas – mažas gimstamumas“ (Ozolas R. Krauni metus kaip daiktus // *Lietuvos aidas*, 2008, vasario 1).

Akušerė ginekologė dr. Alina Šaulauskienė teigia, kad 70 proc. Lietuvos moterų yra dariusios abortus. Būta atvejų, kai į ją kreipėsi pacientės, „kurioms buvo padaryta 20–30 tokių operacijų“ (Grižibauskienė E. Demografinė žiema: karstų daugiau nei lopšių // *Lietuvos aidas*, 1999, vasario 13, p. 9).

Gydytoją pribloškė apklausa, kurios metu daugelis jaunų moterų, atėjusių daryti aborto, prisipažino, kad jas gąsdina ne ekonominė padėtis, skurdas, bet baimė pagimdyti nesveiką kūdikį, nes jis buvo pradėtas po linksmos vakarienės“ (Ten pat).

Kita svarbi priežastis, griaunanti lietuvių šeimas, yra EUROPOS DORINIO NUOSMUKIO ĮTAKA LIETUVOS JAUNIMUI. „Ar galima laikyti šeima kartu gyvenančius du vyrus arba moterį, gimdančią vaikus nuo svetimų vyrų? – klausia vyskupas Jonas Kauneckas. Anot jo, tai – pasaulio moralinis nuopuolis“.

Vos tik spėjome atgavę Nepriklausomybę išsivaduoti *de jure* (bet toli gražu – ne *de facto*) iš komunistinės raudonosios ideologijos gniaužtų, tuoj pat patekome į globalinės mėlynosios ideologijos diktatą. Kaip rašė prof. Vytautas Kubilius, „Skubėjome į Europos bendriją, kaip į paskutinę mūsų valstybingumo ir tautiškumo apsaugos zoną. Tikėjomės, kad čia mus išgirs ir supras. Ir čia pat abejojantis balsas šnibždėjo: Bosniją išgirdo ir suprato, o paliko skersti didžiosios valstybės kūrėjams“ (Kubilius V. Nacionalinė ideologija – būtinoji gintis // *Lietuvos aidas*, 1994, gegužės 10, p. 5). Po kelerių metų, jau Lietuvai integravusis į ES, filosofas Vytautas Radžvilas rašė: „ES yra absoliučiai ne tokia, kokią įsivaizdavome. Manau, kad pasaulis, kuriame jau prieita iki to, kad viešuose dokumentuose greitai nebus galima vartoti sąvokų tėtis ir mama, yra keistas pasaulis“ (Radžvilas V. ES yra ne tokia, kokią įsivaizdavome // *XXI amžius*, 2011, vasario 23, p. 3).

Pasaulinės sveikatos organizacijos vadovas Brokas Čisholmas

(Brock Chishalm) UNESCO misiją apibrėžė taip: „Žmonių visame pasaulyje pareiga – praktikuoti gimstamumo kontrolę ir mišrias santuokas, kad sukurtame vieną rasę visame pasaulyje, valdomą vienos vyriausybės. Šiam tikslui pasiekti „reikia ištrinti iš žmonių mąstymo individualizmą, ištikimybę šeimos tradicijai, tautinį patriotizmą bei religines dogmas“ (Kjos B. The UN plan for global migration. Part 2. // News with views com., 30 June, 2006).

Europos „sėkmės džentelmenu“ laikomas Berlyno meras Klausas Voveraitis (Klaus Wowereit) – suvokietiejusių lietuvninkų palikuonis, atviras ir agresyvus homoseksualistas. Kažkada jo protėviai prarado tautinę tapatybę, jis pats – lytinę. Jo protėviai atmetė tautines vertybes, jis – moralines. Tokie patys – įžūlūs ir agresyvūs – ir homoseksualistai Lietuvoje, praradę ir tautines, ir moralines vertybes, svetimos tautos atplaišos – Vladimiras Simonko, Eduardas Platonas ir Aleksiejus Terentjevas, jau sugriovę daugelio lietuvių tautos vaikų (įskaitant ir Seimo narį Roką Žilinską) gyvenimą. Jiems advokatauja ir griauna lietuvių tautos dorą Seimo narė socialdemokratė Marija Aušrinė Pavilionienė, griežtai ir agresyviai pasisakanti prieš normalią lietuvišką šeimą, matyt, labai stengdamasi būti globaliai moderni.

Jolanta Pileckaitė, socialinių mokslų magistrantė, savo tyrimais nustatė, kad 2006 m. Lietuvoje susituokė 21 000 jaunų porų... bet jau 2007 m. 11 000 išsiskyrė. Be tėvo liko 10 000 vaikų (Vertelka B. Tradicinės šeimos – tvirti Tautos pamatai // *XXI amžius*, *Pro Vita*, 2007, liepos 11, p. 1).

Kun. dr. Robertas Pukenis, analizavęs lietuvių šeimos negandas, tvirtina, kad tarp dabartinio Lietuvos jaunimo, kuriam įtakos turi gerokai ištvirkintų Europos mažumų moralinis nuosmukis, „plinta hedonistinis požiūris į meilę, neišsugdomas įsipareigojimas šeimos gyvenimui. Silpstant tikėjimui, žlunga ir šeimos. Skyrybų priežastys – dvasinio įsipareigojimo stoka, alkoholizmas. Turime 20 000 asocialių šeimų. Ar jų vaikai pajėgs sukurti darnias šeimas?“ – klausia kunigas.

E. Laumenskaitės tyrimų duomenimis, tarp jaunimo iki 29 metų beveik 16 proc. gyvena su partneriu, ne santuokoje. Jauni žmonės vengia įsipareigoti ilgesniems santykiams, nes abejoja ne tik savo partneriu, bet ir savimi.

Tačiau, – teigia mokslininkė, – 65 proc. jaunimo svarbu, kad jų vaikai gimtų santuokoje. 81 proc. merginų mano, kad susituokusi moteris jaučiasi saugiau ir oriau. 83 proc. moksleivių mano, kad šeimai reikalinga palanki valstybės politika.

Apibendrinusi savo tyrimus jų autorė padarė išvadą: „Gyvenimo susidėjus niekaip negalima vadinti šeima, nes iš esmės jis yra hedonistinis, laikinas, dažnai atmeta vaisingumo perspektyvą“ (Lapėnienė D. Šeimoje vaikui – saugiausia // *Valstiečių laikraštis*, 2008, sausio 22, p. 23).

Akivaizdu, kad kaltos dabartinės merginos, leidžiančios save taip žeminti vyrams patinams, neturintiems atsakomybės jausmo, siekiantiems tenkinti tik savo seksualinius poreikius ir neturintiems savo širdyse jokios meilės nei žmogiškumo, nei žinojimo, kad doras Lietuvos vyras visada saugojo ir gynė moters orumą ir garbę. Žinau ne vieną mergaitę, kuri sutiko geriau likti viena, negu leisti taip save žeminti nesantuokiniais ryšiais. Tačiau vienoje televizijos laidoje teko sutikti ir priešingai manančią penkiolikmetę, įžūliai postringavusią, kad „merginos irgi turi seksualinius poreikius“. Matote, kokia „protinga“. Nenorėjau ginčytis su ja, tik mečiau tokią frazę: „Kvailelė tu ir neišmanėlė, jeigu nesupranti, kad ištvirkaujantis patinas, tenkindamas „tavo“ atseit seksualinius poreikius, išpils savo turinį į tave kaip į kokią šiukšlių dėžę ir nučiuoš toliau ieškoti tokių kvaišų šiukšliadėžių kaip tu“. Nežinau, ar šita mergaitė prisimena mane, o aš dažnai apie ją ir jos likimą pagalvoju: arba ji visiškai nusivalkiojo ir tenkina savo „seksualinius poreikius“ prostitucijos rinkose, arba gyvena nesantuokinėje „šeimoje“. O gal vis dėlto išgirdusi ir kitą nuomonę susimąstė, tapo padoria moterimi, analizuojančia ir pasveriančia, kas yra kas.

Tačiau lietuviškos šeimos griovimo procese kalčiausi yra tie dėdės ir tetos, sėdintys Seime, kurie patvirtino šitą baisų Šeimai, Tautai ir Valstybei įstatymą, leidžiantį Lietuvos žmonėms riedėti į seksualinio palaidumo liūną, iš kurio sklinda visos moralinės negandos – nesibaigiančios sugyventinių žudynės, kasdien šiurpinančios vis žiauresniais išsigimėliškais metodais, smurtas prieš vaikus, alkoholizmas, narkomanija ir kitos negandos, žudančios Lietuvą.

Ateis laikais ir visų tų seimūnų pavardės turės būti įvardytos kaip dvasinių stribų, žudančių tautą, tik dar baisesnių už pokario stribus, nes anie nedaug tebuvo nutolę nuo žvėries ir gyvulio „dvasinio“ lygmens, žmonės jais bjaurėjosi, kaip mano močiutė sakydavo, kaip „žmonėmis ant paskutinio trepo“, dažnas jų savo gyvenimą baigė prasigėręs, sąvartyne, o tie mokyti, rafinuoti, mokantys į gražų popierėlį supakuoti daromą Tautai niekšybę, kuri tikriausiai kartosis per kelias jų palikuonių kartas.

Trečioji, ne ką mažesnė už pirmąsias dvi, priežastis, griaunanti lietuvišką šeimą, yra EMIGRACIJA. Ieškoti riebesnio kąsnio ir saugesnio stogo virš galvos iš Lietuvos jau išvyko 447 tūkstančiai mūsų piliečių. Kas trečia išvykusiųjų šeima išsiskyrė. Praėjusiais metais dėl emigracijos išsiskyrė 80 tūkstančių porų. Išsiskyrusiųjų šeimose migracijos aukomis tapo vaikai ir nusenę, jau nebegalintys savimi pasirūpinti tėvai. Lietuvoje šiuo metu gyvena 9031 vaikas, gyvų tėvų paliktas likimo valiai našlaitis, kurio vienas iš tėvų jau yra emigravęs. Tai oficialūs skaičiai, faktiškai tokių vaikų yra žymiai daugiau. O bejėgių tėvų, jau peržengusių 80 metų ribą, paliktų ir apleistų, vien tik Vilniaus mieste yra per 1300. Dažnas jų šaukiasi mirties, nes socialinė globa, kažkieno sugalvota, tėra tik pasityčiojimas iš gyvo ir mąstančio žmogaus.

VDU doktorantas Gedas Malinauskas, tyrinėjęs Kauno vaikų darželių kontingentą, nustatė, kad 4 proc. jų auklėtinių tėvų yra išvykę į užsienį uždarbiauti, 40 proc. jų augina tetos ir seneliai, 2000 vaikų gyvena ne savo namuose, svetimoje aplinkoje.

Dalis vaikų, palikti tėvų, gyvena vieni. 38 proc. tokių vaikų turi problemų mokyklose, nes juos auklėja gatvė, smurtiniai kompiuteriniai žaidimai ir mūsų „neprilygstamoji“, jau visiškai nužmogėjusi televizija, 17 proc. tokių vaikų turi elgesio problemų. 36 proc. mokytojų skundžiasi, kad emigrantų vaikai keičiasi į blogąją pusę (Malinauskas G. Kuo išaugs emigrantų vaikai // *XXI amžius*, 2008, sausio 23, p. 1).

Jonavos Upninkų pagrindinės mokyklos „mergos“ ir „bernai“ net bažnyčios šventoriuje spardė, daužė, klupdė ir kitaip gaujos džiaugsmui kankino prie jų nepritapusią penkiolikmetę“ (Ozolas R. Ten pat). „Vaikai per televiziją prisižiūri visokio kriminalo ir išmoksta žiaurumo“, – verkdama sako kankintos penkiolikmetės motina. O televizijos dėdės ir tetos taip linksminasi, varydami, matyt, iš savo pasąmonės juos jau galutinai apsėdusius beprotybės demonus. Abejoju, ar tie televizininkai, savo parenkamomis programomis ir kino filmais žudantys jaunąją Lietuvos kartą, pasibaigus jų kadencijai, besugebės tapti normaliais žmonėmis, ar įveiks jie savyje prievartos ir smurto poreikius, kuriuos kasdien rodo visai Lietuvai.

Lietuvos moterų lyga šias ir kitas aktualias problemas aptarė su Seimo Šeimos ir vaiko komiteto pirmininke Rima Baškiene, reikalavo taisyti begėdišką, Tautą ir jos moralę žudantį šeimos įstatymą, taip pat paskelbti tą įstatymą patvirtinusių Seimo niekdarių pavardes. Tegul Tauta žino, kas kalti dėl jos nelaimių. Nuoširdžiai dėkojame Seimo narei Rimai Baškienei už jautrų požiūrį į skaudžias mūsų problemas ir pastangas siekiant taisyti šį reikalingiausią Lietuvai įstatymą. Tikėsimės, kad ji tesės mums duotą žodį ir dar šio Seimo likusioje sesijoje sulauksime to įstatymo pataisų, šalinančių mūsų keliamas problemas.

Kovo 14 d. Tėvynės sąjunga ir Konrado Adenauerio fondas pakvietė į tarptautinę konferenciją „Šeima – visuomenės ateities garantas“, kur buvo pateikti Nacionalinės šeimų ir tėvų asociacijos reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos „Lietuvos

gyventojų požiūris į šeimą“ rezultatai. Apklausą atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Apklausti 1003 respondentai iš 19 miestų ir 62 kaimų. 67 proc. atsakė, kad tikra šeima jie laiko sutuoktinius su vaikais (įvaikiais), jei jų yra, ir tik 0, 8 proc. – sugyventinius su vaikais ir vienišas motinas. Šokiravo ne apklausa ir jos rezultatai, bet mūsų seimūnai, įteisinę sugyventinių statusą įstatymu ir tuos 0,8 proc. degradavusių žmonių prilyginę 67 proc. normalių. Kitas tyrimo aspektas parodė, kad 79,9 proc. respondentų svarbus jų vaikų likimas, jie norėtų, kad vaikai gyventų susituokusių tėvų šeimoje. Kitiems vaikų likimas visiškai nesvarbu (4,5 proc.) arba nelabai svarbu (15,6 proc.). Matyt, kaip tik tų, kuriems vaikų likimas nesvarbus, aplinkoje ir atsiranda jonaitienės ar girtuoklės, skandinančios savo vaikus. Įdomūs ir trečiojo apklausos aspekto rezultatai, teigiantys, kad moteris yra saugesnė ir oriau jaučiasi gyvendama su vyru santuokoje – 87,8 proc. Tai suponuoja mintį, kad sugyventinių iniciatyva priklauso vyrams, jie psichologiškai smurtauja, versdami moterį gyventi ne santuokoje, o valstybė tam psichologiniam nedorų vyrų smurtui pritaria, jį įteisinusi įstatymu. Neabejoju, kad taip yra todėl, kad Seime trūksta moterų, jos nesudaro net kritinės masės, galinčios paveikti sprendimus, ir todėl yra taip, kaip yra: įstatymu įteisintas moralinis nuosmukis, fizinis ir psichologinis smurtas bei nusikaltimai susimetusiųjų ūkiuose. Ketvirtasis tyrimų aspektas atskleidė dar baisesnę šeimų tikrovę – valstybė rūpinasi tik vienišų motinų (74,8 proc.) ir išsiskyrusių tėvų vaikais (11,3 proc.) ir mažai dėmesio skiria padoriose šeimose augantiems vaikams (13,8 proc.). Tad apie kokią valstybinę šeimos politiką šiandien kalbame Lietuvoje? Jos nėra, o tikrovė dramatiška. Tą parodė ir klaipėdietės Rinau teismų epopėja. Lietuvos valstybei jos vaikai visiškai nerūpi, tuo tarpu Vokietija draskyte draskosi dėl neaiškios moralės jų piliečio įgeidžio turėti vaiką iš Lietuvos, nežinia kam jam reikalingo (kas gali paneigti, kad ne dėl organų persodinimo? Visokių minčių kyla dėl to vyro keisto

ir šokiruojančio elgesio). Įdomūs ir kiti apklausos rezultatai. Tik ar rūpi jie valdančiųjų klikai?

Iš konferencijoje skaitytų pranešimų paaiškėjo, kad ir Lenkija (Vl. Sidorovič), ir Vokietija (J. Zilber), ir Estija (P. Ott Lumi), ir Latvija (Jūris Calitis) šiuo metu kamuojasi su tokiomis pat, kaip ir Lietuvoje, vertybių krizės apraiškomis, nepaisant, kokią religiją – katalikų, liuteronų ar anglikonų kuri šalis išpažįsta. Sėkmingiausiai šeimos klausimus sprendžia Vokietija – čia apie 80 proc. porų gyvena normalioje santuokoje, nors nesmerkiami ir vieniši tėvai. Nors gimstamumas toks pat, kaip ir Lietuvoje, vidutiniškai 1,3–1,4 vaiko moteriai, tačiau jis skatinamas įvairiais būdais: ilginamos motinystės atostogos, didinamos vienkartinės išmokos. Gimus antram, trečiam ir t.t. vaikui, anuliuojamos studentų paskolos ir kt. Iš visų konferencijoje dalyvavusių šalių Latvijoje, atrodo, šeimos padėtis pati liūdniausia: jie net neturi šeimų ir gimstamumo statistikos, jau nekalbant apie valstybės paramą skurstančioms padorioms šeimoms. O Olandijoje, Švedijoje ir Suomijoje dorovinis nuosmukis jau pasiekė dugną – čia įteisintos homoseksualų „šeimos“. Baisiausia, kad ši skandinaviška liga plinta Europoje – jau pasiekė Ispaniją, net katalikiškąją Italiją. Homoseksualai įžūliai ir akiplėšiškai braunasi ir į Lietuvą, kuo toliau, tuo labiau savo cinizmu ir įžūlumu piktina vis daugiau žmonių. Jeigu ir liksime, kokie dabar esame, abejingi bedančiai, neabejoju – ir ant sprando užsisės.

Konferencijoje buvo vieningai pritarta minčiai, kad būtina šeimos klausimais plėsti švietimą visais lygiais – mokyklose, aukštosiose mokyklose, per žiniasklaidą, ypač televiziją. Dabartiniai televizijos vadovai ir jos priežiūros komitetas nepateisino mūsų vilčių: jeigu jie būtų padorūs, visi turėtų atsistatydinti ir atsiprašyti Tautos už dvasinius nuodus, kuriais nuodija mūsų jaunimą jau daug metų.

Lietuvos vyskupai vienoje iš savo konferencijų, remdamiesi sociologiniais moksleivių apklausos duomenimis, teigia, kad kiek-

vienoje klasėje gal net trečdalis vaikų yra iš išsiskyrusių šeimų. Kita vertus, vyskupai teigia, kad „Lietuvos žmonės ilgisi stabilios, patikimos ir laimingos santuokos, svajoja apie ją, nors šiandien Lietuvoje ją patiria tik mažesnioji sutuoktinių dalis“ (Šeimos namas tebūna pastatytas ant tvirtos uolos // *XXI amžius*, 2007, balandžio 2).

Ne individas, bet šeima yra Tautos pamatas. Tik stipri ir tvarkinga Tauta gali sukurti stiprią ir galingą valstybę. „Tvirčiausias meilės pamatas, – moko Lietuvos vyskupai, – yra pasitikėjimas Dievo globa ir brandi sutuoktinių draugystė“, o tam tėra vienintelis būdas „Šeimos namą statyti ant tvirtos Dievo ir Bažnyčios uolos, nes „Tikėjimo praktika stipri kaip nuolatinio augimo meilėje praktika“ (Ten pat).

2008 m.

7.5. TAUTOS DVASINIS PAVELDAS

> *„Tautos naikinimas pradedamas, naikinant jos istoriją. Kosmopolitai siekia taip perrašyti tautos istoriją, kad joje liktų tik išdavystės, nesėkmės, klaidos. Tuomet žmonės nusivylę nusigręš nuo savo tautos istorijos ir nuo pačios tautos“.*
>
> Milanas Kundera

Tai žodžiai žymaus čekų rašytojo, pasakyti tarsi stebint dabartinę Lietuvą. 2005 metais, minint Vasario 16-ąją, Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus iš aukštos Seimo tribūnos kalbėjo: „Iki 1918-ųjų vasario 16-osios buvo likęs tik valstybės, sukurtos karaliaus Mindaugo laikais, prisiminimas. Tačiau buvo tvirtas svarbiausias dalykas: Tėvynės meilė ir nenugalima moralinė jėga bei tikėjimas, grąžinęs mums laisvę ir valstybingumą. Moralinė jėga yra stipresnė už ginklus, už bet kokią priespaudą“.

Tada, 87-aisiais atkurtos Lietuvos nepriklausomybės metais,

Prezidentas prabilo apie pačios baisiausios moralinės krizės grėsmę. 2006-ieji tapo tos moralinės krizės Lietuvoje apogėjumi: ji apėmė visą valdžios vertikalę, pradedant Seimu ir Vyriausybe ir baigiant savivaldybėmis, teismų sistemą, Valstybės saugumo komitetą, žiniasklaidą, istorijos mokslą, per žiniasklaidą grėsmingai braunasi į lietuvių kalbos mokslą ir visą kultūrą. Lietuva atsidūrė pavojingoje jos istorijos kelio atkarpoje, kai stengiamasi sumenkinti, suniekinti ir sunaikinti viską, ką geriausio tauta per amžius sukūrė; perrašyti jos istoriją, kad tik tauta ja nesididžiuotų, pati virstų agresyvia ir grėsminga minia, kokią matėme vienu metu ant Tauro kalno.

Didžioji dalis inteligentijos tyli, kai reikia ginti savo tautos kultūros paveldą nuo savų ir svetimų niekadėjų, kautis už jo išlikimą kiekvieną dieną, nuvalyti nuo istorinio paveldo storą užmaršties dulkių arba net ir purvo, sukaupto per visą okupacijos laikotarpį, sluoksnį, apginti tai, kas Tautai brangu ir svarbu, kas kelia pasididžiavimą mūsų Tauta ir tautiečiais.

Akivaizdžiausias mūsų tautos kultūros naikinimo pavyzdys – kalba. Turime didžiausią tautos turtą – gražų, brangintiną, visame pasaulyje gerbiamą lietuvišką žodį. Ir Didįjį lietuvių kalbos žodyną, net 22 jo tomus. Daugelis tautų mums tokio turto galėtų pavydėti. O ką mes darome? Lietuvių kalba darkoma, draskoma ir naikinama labiausiai. Vasario 5 dieną vilniečių sueigoje gaudė pavojaus lietuvių kalbai varpai. Konstatuota, kad labiausiai nuo kalbos darkytojų nukentėjo Vilnius: į gatves plūstelėjo svetimi ženklai, „savas“, lietuviškas verslas iškabomis prie parduotuvių, viešbučių, kavinių prisistato svetimais vardais: kuriasi visokie „Grand djukai“, „Crown plazos“, „Forum palacai“, „Oldtauno“ klubai, laukiama „Vichy“ vandens pramogų parko ir net „Soho“ kvartalo.

Kodėl taip yra ir kodėl taip atsitinka? Akivaizdu, kad mūsų verslininkai sunkiai serga nevisavertiškumo kompleksu, subeždžionėję mėgdžioja ir stengiasi įtikti svetimiesiems, praradę lietuvišką garbę ir orumą. Teisininkai tarsi nepastebi, ką išdarinėja mūsų kultūros klastotojai – patentininkai, registruojan-

tys prekių ženklus ir į gyvenimą juos paleidžiantys kvailiausius, abejotinos vertės ir svetimomis kalbomis. Prekių ženklas yra verslininko ir gamybininko veidas. Įmantrūs ir kvaili prekių ženklai rodo mūsų verslo pasaulio žmonių menką išprusimą, visišką nutautėjimą, prastą skonį ir labai žemą kultūrą. Tarsi į verslą visas kalėjimų kontingentas susirinko.

Mokslininkai pripažįsta, kad dabartinis mūsų kalbos darkymas – tai nauja mūsų pačių lietuvių išsigimimo išraiškos forma po polonizacijos, germanizacijos ir rusifikacijos. Visiškai pritariu prof. B. Genzeliui, sakiusiam, kad šių dienų Lietuva jam primena Renesanso epochą, kai lietuvių bajorai gėdijosi būti lietuviais. Pirmenybės teikimas angliškam ir rusiškam žodžiui rodo mūsų tautiečių orumo stoką, nesupratimą, kad nuvertinę savo kalbą, esame ne tik sau, bet ir visam pasauliui juokingi ir neverti pagarbos.

Kaip paprotinti ir kaip sulaikyti tuos, – buvo kalbama minėtoje sueigoje, – kurie verčia Vilnių mums visiškai svetimu ir atšiauriu miestu, išsižadėjusiu savo kultūros, savo kalbos – kalbos, kuria bylodamas į mus Vilnius dešimtmečiais palaikydavo mūsų ryžtą – atsispirti, išlikti? (Vaičiūnienė D. Vilnius pasauliui turi byloti lietuviškai // *Lietuvos aidas*, 2007 vasario 10, p. 7).

Svarbiausia, kad ši bjauri liga plinta epidemijos greičiu ir apima mokslą, kultūrą, švietimą, pasiekė net buvusį lietuviškiausią renginį „Dainų dainelę“.

Savo laiku prelatas kunigas Mykolas Krupavičius, stebėjęs šį reiškinį, plintantį lietuviškojoje diasporoje Amerikoje, su didele širdgėla kalbėjo, kad Tautos mirtis prasideda nuo gimtosios kalbos apleidimo ir užmiršimo. Gimtoji kalba – kertinis lietuvybės akmuo. Gimtosios kalbos žalojimą ir teršimą svetimžodžiais M. Krupavičius palygino su šventiniu stalu, ant kurio primėtyta vaisių graužtukų bei nuorūkų. Kalbos grynumas – svarbiausia tautiškumo išsaugojimo prielaida.

Tokiomis sąlygomis ypač didelę pagarbą kelia žmonės, kurie, atidėję į šalį visus svarbius savo darbus ir kasdieninius žemiškus

reikalus, rūpinasi mūsų Tautos paveldo išlikimu, puoselėjimu ir propagavimu. Kaip aukščiausi lietuviškų katedrų bokštai virš bėgančios, skubančios, besistengiančios pralenkti laiką minios iškyla didingiausios mūsų poetų, Lietuvos laisvės ir atgimimo šauklių, tautos žadintojų Maironio, Bernardo Brazdžionio, Vinco Mykolaičio-Putino, Justino Marcinkevičiaus, Kęstučio Genio, tautotyrininkų Antano Maceinos, Stasio Šalkauskio, Juozo Girniaus, Romualdo Grigo, Angelės Vyšniauskaitės Asmenybės.

Tokiu pat aukštu bokštu tapo Tėvynės pažinimo tautotyrininkų draugija, jau 17 metų puoselėjanti tautos dvasinį paveldą, nuvalanti užmaršties dulkes ir socialistines purvo apnašas nuo archeologijos ir istorijos paminklų, prikelianti naujam gyvenimui Lietuvos bažnytkaimius, paminklus, mūsų žymiausių žmonių epistoliarinį palikimą, ieškanti ir randanti visoje Lietuvos žemėje, nuo Palangos iki pat Šalčios, deimančiukų. Vienam tokių šios draugijos atrastų deimančiukų, pirmosios Nepriklausomos Lietuvos Respublikos kūrėjui Tadui Daugirdui prisiminti ir skirtos šios iškilmės.

Tėvynės pažinimo draugijos patyrimas ir pasiaukojimas – gražus pavyzdys ją besivejančioms lietuvybę puoselėjančioms organizacijoms – Lietuvai pagražinti draugijai, neseniai atšventusiai savo veiklos dešimtmetį, ir Lietuvos moterų lygai, jau penkiolika metų propaguojančiai tautotyros mintį bei tautinio patriotinio ir dorinio-religinio moksleivių ugdymo idėjas.

Tokių lietuvybės židinių Lietuvoje kasmet randasi vis daugiau: minėtina graži Marijos ir Jurgio Šlapelių muziejaus, Lietuvos dailininkų draugijos „Plekšnė“ lietuviška, labai nelengva daugelio metų „Vilnijos“ draugijos veikla.

Tėvynės pažinimo draugijos veikloje ypač ryški – spindinti, žėruojanti, šviečianti visomis saulės spalvomis – Tėvynės meile, meile lietuviškam žodžiui, savo Tėviškės gamtai ir mūsų daug kentėjusios Žemės žmogui – veiklos kryptis, šios draugijos pirmininko dr. Kazio Račkausko pavadinta „Mūzos“. Kur ten oficialiai Lietuvos

rašytojų sąjungai, kurios nariai nuolat skundžiasi ir gedi dėl tuštymečių jų sielose, iki Tėvynės pažinimo draugijos kūrėjų. Nesulyginsi. Čia yra tikroji atgimstančios Lietuvos rašytojų sąjunga, drąsiai ir ryžtingai savo darbais kurianti Lietuvos ateitį, ugdanti tautiškumą ir patriotiškumą, pasididžiavimą savo Tėvyne ir jos žmonėmis.

Argi kas iš dabartinės Lietuvos poetų gali prilygti mūsų Birutei Lengvenienei, Juozui Elekšiui, Elenai Dekaminavičienei, puikiai derinančiai ir kūrėjos, ir literatūros kritikės talentus, Genutei Markauskaitei-Saulutei, Vidai Janauskaitei-Sereikienei ir tikriausiai kitiems šios draugijos kūrėjams, su kurių kūryba dar nesu susipažinusi.

Ar kas nors kitur, išskyrus „Gimtinę“, galėjo perskaityti tokias nuoširdžias ir spalvingas Redos Kiselytės ir Izabelės Navarackienės miniatiūras, vaizdelius iš gimtosios tėviškės arba Bernardo Aleknavičiaus straipsnius apie mūsų talentingiausius tautodailininkus, Izabelės Navarackienės prisiminimus iš jos skaudžios patirties pokario rezistencijos dienų ir elegiškus eilėraščius.

Džiaugiamės ir didžiuojamės, kad Tėvynės pažinimo narė Izabelė Skliutaitė-Navarackienė sulaukė valstybinio pripažinimo – jai Prezidento Valdo Adamkaus dekretu suteiktas Vyčio Kryžiaus ordinas, ji tapo šio ordino ritere.

Daugelis negali atsistebėti, kokia jėga suburia ir traukia pačius kūrybingiausius ir talentingiausius kūrėjus į Tėvynės pažinimo draugiją? Kodėl jų čia susibūrė tiek daug? Man atrodo, tai – nedidelė paslaptis. Tarnauti savo Tautai ir savo Valstybei yra pats prasmingiausias iš visos žmogiškosios būties tikslų. Antra vertus, mūsų neramiais politinės ir socialinės įtampos laikais žmonės pasiilgo gražaus, kūrybinio bendravimo, padrąsinančio ir paskatinančio kūrybai žodžio, šilto draugiško žvilgsnio, nuoširdaus rankos paspaudimo sėkmės atveju ir tylaus pabuvimo kartu ištikus negandai. Ir čia, šioje draugijoje, žmonės visa tai randa – dr. Kazimiero Račkausko, dr. Gražinos Kadžytės, žurnalisto Jono Laurinavičiaus, mokytojų Vinco Steponavičiaus, Irenos Eigelienės ir visų draugijos narių asmenyse.

2007 m.

8. TAUTIŠKUMO SKLAIDA DABARTIES LIETUVOJE

„...Mūsų jausmai, mūsų mintys, mūsų ryžtas ir veiksmai turi būti nukreipti į tai, kad neištirptume ir išliktume amžiams kompaktiška Tauta, su savo nesudarkyta kalba, su savo neiškreiptomis tradicijomis ir kultūra, su savo vientisa, nesuniokota žemės teritorija. ŠIANDIEN. DABAR. IR VISADOS.“

Juozas Urbšys

Šių tautos ir valstybės idealų, sugrįžus antrajai rusų okupacijai, ginti išėjo per 30 tūkstančių Lietuvos vyrų ir mergaičių. Jiems vadovavo Lietuvos Prezidentas, iki š.m. kovo 12 dienos vadintas „Partizanų prezidentu“, „Okupuotos Lietuvos prezidentu“ ir net „Žuvusiųjų prezidentu“ – Jonas Žemaitis-Vytautas. Jo 100-ąsias gimimo metines gražiai paminėjo visa Lietuva.

Daugiau negu 22 tūkstančiai Lietuvos laisvės kovotojų, tarp jų ir pats Jonas Žemaitis, žuvo nelygioje kovoje. Likę gyvi perėjo nenusakomų kančių sovietiniuose lageriuose pragarus. Iš jų kraujo ir kančios išaugo tvirčiausieji tautos valios daigai ir siekinys realizuoti savo žuvusių bendražygių idealus. Taip buvo nutiestas tiltas iš Vasario 16-osios per okupacijos bedugnę į Kovo 11-ąją.

Sąjūdžio dainuojančioje revoliucijoje Tautos dvasios sparnais – dainomis ir giesmėmis bei jos vyriausiojo dirigento prof. Vytauto Landsbergio ir jo bendražygių aštraus strateginio proto dėka atkurta Lietuvos valstybė tapo realybe. Tik gaila, kad neilgam. 1992 m. spalio rinkimai į Seimą, sugrąžinę į valdžią visą komunistinį nomenklatūrinį CK, rajonų komunistų partijos komitetų sekretorius ir kolchozų pirmininkus atvėrė kelius pragariškam siausmui. Griovimo instinktas išstūmė kūrybos instinktą, technikos išugdytų ir aukštąsias partines mokyklas baigusių barbarų ma-

sė, po pirmojo nepriklausomybės šoko pradėjusi didėti stulbinančiu greičiu ir viską griovusi: gamyklas, įmones, gerus žmonių santykius, dorovę ir sąžinę, su dar didesne energija, negu sovietinės okupacijos metais, rovė iš žmonių sąmonės tikėjimą ir tautiškumą, kitas amžiais puoselėtas Tautos vertybes. Į Lietuvą atėjo barbaro valanda, paskatinusi poetą Justiną Marcinkevičių su širdgėla tarti:

Neapykantos ir pykčio sodai žydi,
Nuoskaudų lyg piktžolių pilni laukai.
Žmogiškume, avinėli tu mažyti,
Kur ganysiesi ir kaip?

Kaip pragaro vartams prasivėrus tautiškumas, švenčiausias mūsų Tautos jausmas, Lietuvos partizanų, Norilsko , Vorkutos ir kitų sovietinių kalėjimų politinių kalinių ir tremtinių išsaugotas ir puoselėtas žiauriausiomis sąlygomis, pradėtas naikinti su tokiu cinizmu ir tokia pikta valia, kokios, ko gero, dar nebuvo Lietuvoje ir sovietinės okupacijos metais. Politiniam klimatui pašiltėjus jis, prabilęs paskutiniaisiais sovietmečio metais Justino Marcinkevičiaus eilėmis jo poemose „Katedra“, „Mindaugas“, „Mažvydas“, „Donelaitis“, neleido užmigti tautinei sąmonei, ją žadino ir puoselėjo žmonių sielose.

Pagal pragarišką kažkieno scenarijų filosofo Arvydo Šliogerio mestas iššūkis nepriklausomybę atkūrusiai Tautai žodžiais „patriotas – tai idiotas“, o „tauta – tai stabas“, kuriam melstis gali tik idiotai, nuriedėjo kaip sniego gniūžtė nuo aukščiausio kalno, virtusi didžiule sniego griūtimi, laidojančia tautiškumą. Kaip „Lietuvos žiniose“ rašė jaunas žurnalistas Tomas Viluckas, „...atsitiko, kad pats žodis „patriotizmas“, kaip ir sąvokos „tautiškumas“, „nacionalizmas“ tapo anachronizmu, kad jis išbraukiamas iš žodyno bei visur ir visada keičiamas pilietiškumo sąvoka. Kas mums atsitiko, kad buvimas patriotu reiškia atgyveną? Maža to, didžiuotis, kad esi lietuvis, reiškia sulaukti ksenofobo etiketės. Tuo metu patriotizmas nereiškia nieko kita, kaip Tėvynės meilę. Tad kodėl

mylėti Tėvynę mūsų visuomenėje yra blogo tono ženklas?“ (Viluckas T. Grąžinkime tai, kas nusavinta // *Lietuvos žinios*. 2009, kovo 14, p. 4).

Abejingumas savo Tėvynei, lygiai taip pat, kaip abejingumas blogiui – veda į Tautos dvasinę mirtį. Grėsmingi jos žingsniai jau aidi: vaikai žudo tėvus, sugyventiniai vienas kitą, jaunimas svaiginasi kvaišalais ir ištvirkauja, motinos žudo jų pagimdytus vaikus, Lietuvos ateitį, išmeta į šiukšlių konteinerius.

O buvusieji kelias kadencija Seime ir atvedusieji Lietuvą į dar nematyto negirdėto moralinio nuosmukio situaciją vėl kelia galvas, nuodydami Tautos protus: ak, kaip viskas blogai valdant dešiniųjų koalicijai, nes iš tikrųjų jie bijo atsidurti akistatoje su tais, kuriuos visą okupacinį laikotarpį ir dar 12 metų nepriklausomybės vidury baltos dienos mulkino, niekino ir apvaginėjo, susikrovę sau milijoninius turtus; drabstė purvais pačios nepriklausomybės idėją, menkino tautos iškovojimus ir jos tikruosius didvyrius. Dabar ta pati partija ir jos „skydas ir kalavijas“(KGB ir GRU) eina tuo pačiu jos pramintu šmeižto ir melo keliu. Jie stengiasi ištrinti iš Tautos atminties pokario trėmimus, turgaus aikštėse sumestus ir išniekintus jaunų vyrų ir mergaičių lavonus. Šitos partijos, kuri daugiau ar mažiau paveldėjo atsakomybę už tautos genocidą, sugrįžimas į valdžią yra istorinis spjūvis į veidą komunistinio režimo aukoms. Gal, kas pasakys – tokia rinkėjų valia. Tačiau reikia suprasti, kad ši valia buvo klastingai išprievartauta. Aligierio Dantės „Pragare“ yra rašoma: „Florencija, raudok! Tau begėdystė išpuikusių ateivių primesta ir tu vien tik turtų geismą tepažįsti...“ Norisi perfrazuoti tą nemirtingą mintį, žvelgiant į mūsų dabartinę Lietuvą ir sušukti „Lietuva, raudok!“

Kodėl taip yra ir kodėl taip atsitinka? Kokiam Blogio imperijos dirigentui taip rūpi sunaikinti mūsų Tautą? Pastangos gaivinti tautiškumą ir patriotizmą kartais atrodo beviltiškos... Tačiau tai reikia daryti! Ir su dviguba, triguba energija. Ir tai jau daroma. Vangiai, bet vis dėlto daroma.

8.1. VINCO KUDIRKOS VAIDMENS TAUTIŠKUMO SKLAIDOJE AIDAI DABARTINĖJE LIETUVOJE

2008 metų Šv. Kalėdos, jų palydėtuvės ir Naujųjų sutiktuvės – buvo ypatingos: jos vyko su mūsų Tautos žadintojo Vinco Kudirkos 150-ųjų gimimo metinių ir jo „Tautiškos giesmės“ – Lietuvos himno 110-ųjų metinių ženklu.

Gražiai tas šventas mūsų Tautai datas paminėjo Lietuvos šviesuomenė Kaune, Vilniuje, Panevėžyje.

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka surengė gražią Vinco Kudirkos darbų ir literatūros apie jį parodą (rengėjos – MA bibliotekos bibliografijos skyrius – ved. dr. B. Railienė, bibliografės Rita Kazlauskienė ir Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė). Parodos atidaryme, tapusiame gražia tautiškumo šventė, dalyvavo Kudirkos Naumiesčio vidurinės mokyklos moksleiviai, saugantys dr. Vinco Kudirkos atminimą ir puoselėjantys kudirkišką tautiškumo dvasią.

Gruodžio 9 d. Lietuvos moterų lygos Panevėžio skyrius (vad. Liudvika Knizikevičienė) kartu su Gabrielės Petkevičaitės-Bitės biblioteka (vyr. metodininkė Elvyra Pažemeckaitė) ir Žiemgalos draugijos Panevėžio skyriumi surengė įspūdingą konferenciją „Vincui Kudirkai –150“.

Svarbiausius publicisto, poeto, rašytojo, vertėjo, visuomenės veikėjo ir Tautos žadintojo gyvenimo ir kūrybos bei jo aktyvios visuomeninės veiklos faktus priminė Mykolo Karkos vidurinės mokyklos moksleiviai Agnė Šeštokaitė, Indrė Pletaitė ir Donatas Stasytis. Nors Vinco Kudirkos gyvenimas ir kūryba žinomi, jubiliejų proga jie kartotini kaip malda, minties laivas, plaukiantis laiko bangomis ir rūpestingai gabenantis savo brangų krovinį iš kartos į kartą.

Minėjimo dalyviams griežė Panevėžio muzikos mokyklos smuikininkų ansamblis (vad. Birutė Juodviršienė), Vinco Kudirkos kūrybą skaitė J. Miltinio dramos teatro aktorius Petras Kezys.

Konferencijos dalyvius pasitiko Vinco Kudirkos darbų ir leidinių apie jį bei jo kūrybą, saugomų Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės bibliotekos fonduose, su meile parengta ekspozicija. Jos rengėja – bibliotekininkė Stasė Mikeliūnaitė.

Konferencijoje dalyvavo Panevėžio vyskupas JE Jonas Kauneckas, Panevėžio šviesuoliai, organizacijų, konferencijos rengėjai.

Apie pirmąjį Vinco Kudirkos eilėraštį „Gražu, gražiau, gražiausia“, sukurtą rezistencinės tautinio atgimimo studentų organizacijos „Lietuva“ įkūrimo proga, kalbėjo Kazimiero Paltaroko gimnazijos mokytojas ekspertas Juozas Brazauskas. Liudvika Knizikevičienė perskaitė Mykolo Karkos vidurinės mokyklos mokytojos ekspertės Lionės Lapinskienės parengtą pranešimą „XX a. pirmosios pusės Panevėžio inteligentai – Vinco Kudirkos atminimo puoselėtojai“ (Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, mokytojai Petras Būtėnas, Julijonas Lindė-Dobilas ir kt.). Viešnios iš Vilniaus prof. Ona Voverienė skaitė pranešimą apie dr. Vinco Kudirkos kūrybą ir jo personalinę bibliografinę rodyklę – „Gyvenimas, tapęs įkvepiančiu pavyzdžiu“, prof. Regina Koženiauskienė – „Ar dr. Vincas Kudirka tikrai buvo bedievis?“

Prof. Reginos Koženiauskienės pranešimas tapo svarbiausiu konferencijos programos akcentu. Prelegentė jame akcentavo, kad sovietinė literatūra jaunųjų lietuvių kartų sąmonėje buvo įtvirtinusi nuomonę, jog Vincas Kudirka buvo bedievis: nelankė bažnyčios, nėjo išpažinties, kritikavo kunigus už jų netikusius poelgius – lošimą kortomis, pritarimą caro politikai, girtuoklystę, nusigręžimą nuo tikrųjų lietuviškų dvasios vertybių.

Profesorė, visapusiškai ir labai išsamiai susipažinusi su Vinco Kudirkos kūryba, argumentuotai ir labai tvirtai įrodė, kad dr. Vincas Kudirka nebuvo bedievis. Jis užaugo katalikiškoje šeimoje, kurioje tikėjimas buvo laikomas didžiausia vertybė. Ir motulė, ir tėvas svajojo, kad sūnus taptų kunigu. Vykdydamas tėvų valią V. Kudirka net buvo įstojęs į Seinų kunigų seminariją, bet įsitikinęs, kad ne kunigystė jo pašaukimas, iš seminarijos pasitraukė ir

įstojo į Medicinos fakultetą, tikėdamasis, kad taip galės daugiau padėti savo vargstančiai tautai. Vincas Kudirka niekad nesiskyrė su Šventuoju Raštu. „Jo tikėjimas buvo tylus, nedemonstruojamas, toks, kaip mokė Šventasis Raštas“, – sakė prof. R. Koženiauskienė. Daugelis V. Kudirkos bičiulių buvo kunigai. Jis skatino juos rašyti į „Varpą“ ir mielai tuos straipsnius spausdino. Profesorei pavyko rasti faktų, kaip V. Kudirka diskutavo ir net barė varpininką Joną Šliūpą (1861–1944), savo straipsniais užsipuldinėjusį kunigus. Dievobaimingai seseriai Jonieškai prieš pat savo mirtį kalbėjo: „Ateis tokie laikai, kai maskoliaus čia nebus, bus Lietuva... Dabar maldaknyges draudžia, o tada galėsi laisvai, rūtų šakelę įsidėjusi, neštis rankoje“.

Savo straipsniuose „Varpe“ V. Kudirka ne kartą sielvartavo, kad uždaromos lietuviškos bažnyčios, lietuviai neturi kur eiti išpažinties, reikalavo, kad vaikai būtų mokomi tikėjimo tiesų lietuviškai. Kaip liudija prof. R. Koženiauskienė, „Biblija jam buvo ne tik rimtų studijų, bet ir moralinės paspirties šaltinis, jo kūryboje gausu parafrazių, simbolių iš Šventojo Rašto, aliuzijų į evangelijas ir apaštalų bei pranašų darbus... jaučiamas pomėgis kalbėti Šventojo Rašto metaforomis, alegorijomis ir parabolėmis“ (Cit. pagal A. Kačerauskienę: Ar Vincas Kudirka buvo bedievis? // *XXI amžius*, 2008, gruodžio 17, p. 11).

Po pranešimo R. Koženiauskienės laukė maloni staigmena: jos pasveikinti su gėlių puokštėmis atėjo buvusi klasės auklėtoja Laima Guobienė ir grupelė buvusių bendraklasių.

Moterų lygos irgi laukė maloni staigmena: lygos Panevėžio skyriaus pirmininkė Liudvika Knizikevičienė iš vyskupo JE Jono Kaunecko rankų gavo Šventojo Tėvo Benedikto XVI asmeninį palaiminimą už jos sudarytą ir didžia dalimi parašytą knygą „Pirmųjų Panevėžio bažnyčių ir senamiesčio gatvės istorija“ (Panevėžys, 2007), skirtą pirmosios Panevėžio bažnyčios pastatymo (1507–2007) 500 metų sukakčiai.

Renginių, skirtų Vinco Kudirkos gimimo ir jo „Tautiškos gies-

mės“ jubiliejams, ciklą vainikavo iškilmingas kalbos vakaras „Lietuva mano. Vincui Kudirkai – 150“, 2008 m. gruodžio 10 d. Nacionaliniame operos ir baleto teatre surengtas Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos bei Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos rašytojų klubo. Renginys akivaizdžiai parodė, kaip galima kūrybingai sujungti praeitį su dabartimi, randant tarp jų sąsajų ir idėjinį tęstinumą.

Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos pirmininkas Seimo narys Česlovas Juršėnas savo įžanginiame pranešime supažindino su tos komisijos veiklos tikslais ir uždaviniais; jos kasmet teikiamos Kalbos premijos nuostatomis. 2008 m. Kalbos premija renginyje buvo įteikta lietuvių istorijos metraštininkui, lituanistikos archyvo kūrėjui, dokumentinio ir materialaus paveldo puoselėtojui Albinui Kentrai. Kalbos premijos teikiamos nuo 2004 m., kai spaudos atgavimo 100-mečio minėjimo renginiuose, viešose akcijose buvo atgaivinta daug svarbių asmenybių vardų. Ši premija siejama su įžymios lietuvių visuomenės veikėjos, spaudos laisvės gynėjos, labdaros organizatorės Felicijos Bortkevičienės vardu. 2004 m. Kalbos premija buvo skirta Violetai Bakutienei, Daliai Vladislavai Užpelkienei, Vladui Žukui, 2005 m. – Malgožatai Kasner ir Stasiui Keiniui, 2006 m. – Reginai Koženiauskienei ir Liudui Subačiui, 2007 m. – Jonui Ohmanui, o dabar – Albinui Kentrai. Premijos apdovanojimą simbolizuojančios skulptūrėlės „Vyturys“ autorė – prof. Dalia Matulaitė.

2008 m. Kalbos vakaras „Lietuva mano. Vincui Kudirkai – 150“, kaip buvo teigiama kvietime į renginį, skiriamas „Žmogui, kuris politinių draudimų laikotarpiu telkė lietuvių kultūros lyderius, įskėlė diskusiją apie tautos savimonę, ekonomiką ir politiką, pradėjo skleisti Vakarų Europos rašytinę herojinę klasiką, pasėjo liberalizmo grūdą ir paliko visų kartų lietuviams vienijančią Tautišką giesmę“.

Apie Vinco Kudirkos gyvenimą ir kūrybą, jo neįkainojamą

indėlį į lietuvių tautos savimonės formavimą, visuomeninę bei literatūrinę veiklą neįprastais, pakylėtais, jaudinančiais žodžiais kalbėjo VU Komunikacijos fakulteto dekanas, doc. dr. Andrius Vaišnys ir VU Lietuvių kalbos ir literatūros katedros prof. Regina Koženiauskienė (jų kalbos tekstas išspausdintas „Atgimime“ 2008 m. gruodžio 19 d.).

Prelegentų kalbą papildė vaizdais, muzika ir ištraukomis iš Vinco Kudirkos kūrinių Vytenio Pauliukaičio talentingai surežisuotas įsimintinas spektaklis apie Vincą Kudirką, jo gyvenimą bei veiklą. Vaidmenis atliko aktoriai Virginija Kochanskytė, Saulius Čiučelis, Vytautas Gasiliūnas, Aleksas Kazanavičius, Algis Butvilas, Violeta Podolskaitė, Sergejus Ivanovas, Vytautas Rumšas, Aleksandras Kleinas, Jokūbas Bareikis, Lietuvos muzikos akademijos Teatro ir kino fakulteto Vaidybos ir režisūros katedros III kurso studentai Dominykas Vaitiekūnas, Šarūnas Banevičius, Vaidas Kublinskas (scenarijaus autoriai Andrius Vaišnys ir Vytenis Pauliukaitis). Spektaklyje dalyvavo Kauno valstybinis choras (meno vadovas ir vyr. dirigentas Petras Bingelis), VU kamerinės muzikos ansamblis (vadovas ir dirigentas Paulius Koncė), smuikininkas Dainius Peseckas, violončelininkas Justas Kulikauskas, šokėjai Jekaterina Romankova ir Nerijus Jasaitis, žydų liaudies dainų ir šokių ansamblis „Fajerlach“ (vad. Larisa Vyšniauskienė, choreografas Arikas Krupas). D. G. Bairono eiles skaitė VU studentė Giedrė Tatariūnaitė.

Spektaklyje Vincas Kudirka parodytas kaip labai stiprus žmogus, išugdytas D. Bairono, A. Mickevičiaus, J. Slovackio, F. Šilerio ir kitų romantiškojo herojinio literatūros periodo dvasioje, idealistas, pasiruošęs pakartoti tų rašytojų herojų žygdarbį, talentingas organizatorius, subūręs studentišką tautinio atgimimo judėjimą „Lietuva“, įkūręs tautinio atgimimo švyturį „Varpą“ ir laikraštį „Ūkininkas“, juose kvietęs Lietuvos inteligentiją šviesti savo pavergtą, caro okupantų skriaudžiamą tautą, pratinti ją prie knygos, gaivinti mūsų Tautos garbingą istoriją ir puoselėti pasidi-

džiavimą lietuvių tautos didvyriais, kultūros vertybėmis, tradicijomis bei papročiais.

Viename savo pirmųjų eilėraščių „Labora“, parašytame Varšuvos universiteto baigimo proga, jis kviečia jaunimą sėti „pasėlio grūdą“ ir dirvos neapleisti, kol „dvasia nesusnūdus“, ir siekti idealo tik „doro ir aukšto“. Savo tvirta valia ir jos spinduliuojančia įtaiga subūręs vienminčių kolektyvą „Varpui“ leisti, vėliau pats įsitikino, kad „Laboroje“ jo išsakyti žodžiai buvo pranašiški. Jie išsipildė – daugelis buvusių bendražygių, jų dvasiai susnūdus, vienas po kito iš kovos už lietuvybės gaivinimą pasitraukė, išsižadėdami idealų dėl įvairiausių aplinkybių, „dėl trupinio aukso, dėl gardaus valgio šaukšto“: vieni dėl šeimos, kurią reikėjo išlaikyti, kiti dėl sotaus gyvenimo ir malonumų, kuriuos jiems teikė tarnyba okupanto įstaigose, o kai kas palūžęs ir prasigėręs. Prieš mirtį V. Kudirka liko kone vienas, nes daugelis iš kovos dėl lietuvybės jau buvo pasitraukę. Tik ne jis. Iki gyvenimo saulėlydžio jis daug dirbo, pasirašinėdamas įvairiais slapyvardžiais, kad tik žmonėms atrodytų, jog Tautos žadinimo ir jos savimonės formavimo fronte dirba daug žmonių.

Vincas Kudirka, tapęs sąmoningu lietuviu dr. Jono Basanavičiaus ir jo bendražygių leidžiamos „Aušros“ (1883–1886) dėka, savo įsteigtame ir beveik visą laikotarpį iki pat 1899 metų su pertraukomis redaguotame „Varpe“ tęsė J. Basanavičiaus pradėtą lietuvybės gaivinimo kryptį – skleisti „dvasišką šviesą“. Atsižvelgdami į tai, kad Rytprūsiuose jau tuo metu buvo leidžiama keletas religinės krikščioniškosios krypties laikraščių, kurių reikšmę ir Jonas Basanavičius, ir Vincas Kudirka, „vykdant apšvietimą per dvasinį mokslą“ pripažino, jie abu – ir J. Basanavičius savo „Aušroje“, ir V. Kudirka „Varpe“ užsibrėžė tikslą skleisti pasaulietišką šviesą, J. Basanavičiaus žodžiais tariant, „mūsų laikraštis tegul apims tą vietą, kuri dirvonais guli“. Ir mokytojo J. Basanavičiaus, ir jo mokinio V. Kudirkos kūryboje dominuoja „dirvos“, „grūdo“, „šviesos“ ir „saulės“ įvaizdžiai bei metaforos. Mūsų tautinio atgi-

mimo žadintojai lietuvybės, tautinės savimonės ugdymą prilygino neartiems dirvonams, kuriuos reikia įdirbti. To darbo pagrindinis metodas – šviesos, žinių skleidimas ir noro jas įsisąmoninti žadinimas. Tik tada, kai saulė Lietuvoj „tamsumas prašalins“, kaip teigia Tautiškos giesmės žodžiai, „žydės vienybė“, tik tada Tauta atsigaus ir bus pajėgi pakilti aukštiems skrydžiams, iš kurių pats aukščiausias – sukurti savo Tautos valstybę, Tautos namus tvirtais pamatais.

Iš tikrųjų, mesdami grūdą po grūdo į tą daug šimtmečių dirvonavusią lietuvišką dirvą, to meto šviesuoliai, įkvėpti J. Basanavičiaus ir V. Kudirkos idealizmo, sugebėjo ją atgaivinti ir jų pasėtų sėklų derlių išauginti bei subrandinti. Nors Vincui Kudirkai nebuvo lemta sulaukti Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1918 m. vasario 16 d., jo įnašas į Lietuvos laisvės bylą ir valstybės atkuriamąjį darbą buvo didžiulis.

Deja, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę antrą kartą, po 50 metų sovietinės okupacijos ledynmečio, Vinco Kudirkos poezijos ir jo Tautiškos giesmės pagrindiniai žodžiai, tapę simboliais – grūdas, šviesa ir saulė, nors su jais ir buvo eita į dainuojančią Sąjūdžio revoliuciją ir kova laimėta, greitai buvo užmiršti. Juos nustelbė pinigai, pelnas ir valdžia. Tautos dvasia vėl dirvonuoja...

Dėl to renginys Operos ir baleto teatre mums visiems labai svarbus istorinis įvykis, kuris turėtų būti pakartotas daugelį kartų, kad galėtų prabilti į abejingųjų lietuvybei širdis, pasibelstų į jų sąžines, kaip kadaise Justino Marcinkevičiaus „Katedra“, „Mindaugas“ ir „Donelaitis“, neleidę numirti lietuvybei mūsų širdyse. Gal tada prabusime... Gal prisikelsime... Gal ir piktžoles iš mūsų gyvenimo išravėsime, kaip jas narsiai tais laikais ravėjo Vincas Kudirka, išjuokdamas caro valdininkų ir jų pataikūnų ydas... Gal tada prisiminsime Vinco Kudirkos testamentinius žodžius, išsakytus eilėraštyje „Valerijai“ – „Tėvynė žiūri į tave, tu jai reikalingas“.

8.2. VISUOMENINĖS ORGANIZACIJOS IR MOKYKLOS, PUOSELĖJANČIOS LIETUVYBĘ

LIETUVOS MOTERŲ LYGA

Lietuvos moterų lyga, įsikūrusi 1992 metais, planuodama savo veiklą, pirmiausia pakėlė A. Šliogerio mestą „pirštinę“ ir pirmuoju bei svarbiausiuoju savo veiklos programos uždaviniu įsirašė: „Gaivinti, puoselėti ir propaguoti tautos dvasines, dorovines, kultūros, istorijos ir šeimos vertybes, ugdant Lietuvos žmonių, ypač jaunimo, tautinę savimonę; kovoti su komunizmo, globalizmo ir liberalizmo apraiškomis, griaunančiomis Lietuvos valstybingumą, smukdančiomis tautos dorovę, demoralizuojančiomis Tautą ir žmogų; propaguoti humanistinį krikščioniškąjį požiūrį į šeimą“ (Lietuvos moterų lygos veiklos programa. V., 1993, 6 p.). Nuo 1993 m. iki šiol lietuvybės klausimais „Lietuvos aide“, „XXI amžiuje“, „Tremtinyje“, „Drauge“, „Mokslo Lietuvoje“, „Gimtinėje“ ir kt. spaudoje mūsų buvo paskelbta keli šimtai straipsnių, knygų, organizuotas seminaras „Moteris ir politika“, rengiamas jau 16 metų, kur moterys mokomos tautiškumo ir pilietiškumo, orientavimosi politikoje ir pan. Seminaras kasmet sulaukia 50–70 kūrybingų moterų iš visos Lietuvos. Jame kelis kartus dalyvavo moterų organizacijų vadovės iš Didžiosios Britanijos. Parengtos ir išleistos knygos: O. Voverienės „Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys“ (K., 2000), „Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys: partizanės, ryšininkės, tremtinės, kovotojos“ (K., 2005), „Lietuvos moterys mokslininkės“ (O. Voverienė su bendraautore Ina Dagyte), Onos Kuorienės „Ko alksta širdis“ (V., 2008), Inos Dagytės „Loreta Asanavičiūtė: veiksmas ir atmintis“ (V., 2000), Onos Voverienės „Lietuvos Laisvės Kovos karžygys – Vaclovas Voveris-Žaibas“ (V., 2007) ir kt.

Apie Lietuvos moterų lygą, jos veiklos penkiolikos metų (1992–2007) kelią parengta ir išleista jubiliejui skirta Onos Vove-

rienės knyga „Kad Lietuva klestėtų ir Tautos dvasia tobulėtų“ (V., 2007), kurioje apžvelgtos tokios temos: „Patriotizmas Lietuvos moterų vertybių sistemoje“, „Tauta ir valstybė Lietuvos moterų sąjūdyje iki sovietinės okupacijos“, „Moterys ir rezistencija Lietuvoje“ (1944–1990), „Moterų judėjimai dabartinėje Lietuvoje, atkūrus Nepriklausomybę“, „Megztosios beretės“ Lietuvos politikoje“, Lietuvos moterų lygos veikla 1992–2007 metais. Pagrindinės kryptys: lygios teisės ir lygios galimybės, prevencinė pedagogika, tautinės savimonės žadinimas, moterys politikoje ir moterų politika, moterų politinis švietimas: antikomunizmo teorija ir praktika, Tautos frontas, mūsų moterys (Lietuvos moterų lygos Vilniaus, Kauno, Panevėžio, Kretingos, Druskininkų skyrių moterų biografijos ir jų savanoriška veikla).

Parengtos ir išleistos antikomunizmo teorijos ir praktikos krypties Onos Voverienės knygos: „Lietuva juodojo voro (NKVD, MGB, MVD, KGB) gniaužtuose“ (V., 2005, 107 p.), „Antikomunizmas“ (V., 2010, 495 p.).

Parengta ir išleista tautinės sąmonės žadinimo ir ugdymo krypties Onos Voverienės knyga „Prie tautotyros versmių...“ apie Tėvynės pažinimo draugijos savanorius-tautotyrininkus, rašytojus ir poetus, savo kūrybą paskyrusius tautiškumo ir tautinių vertybių puoselėjimui bei sklaidai. Parengta ir jau įteikta leidyklai kita tos pačios krypties Onos Voverienės knyga „Tautotyros etiudai“. Tikimės, kad ji bus išleista dar šiais, 2011, metais. „Lietuvos aide“ paskelbti straipsniai susisteminti į ciklus: „Tautotyra“, „Tautos mokykla“ ir „Tautos sargyboje“. Dalis straipsnių iš ciklo „Tautotyra“(1997–2011) yra panaudoti rengiant knygą „Tautotyros etiudai“. Ciklai „Tautos mokykla“ ir „Tautos sargyboje“ dar laukia savo leidėjų.

TĖVYNĖS PAŽINIMO DRAUGIJA

Tautinės kultūros paveldo srityje iš visų visuomeninių organizacijų, ko gero, daugiausia nuveikė Tėvynės pažinimo draugija (TPD) (1989–2011). Ji buvo įkurta 1919 m. Lietuvos dailininko ir archeologo, muziejininko ir tautotyrininko kauniečio Tado Daugirdo, o atkurta 1989 metais istoriko dr. Kazimiero Račkausko. Ši draugija, savo kraštotyros, vėliau tautotyros darbais stovėjusi prie tautotyros ištakų ir skaidriausių jos versmių, du dešimtmečius leido savo mėnraštį „Gimtinė“, kur publikuota per 6 tūkst. straipsnių, tyrimų aprašymų, atsiminimų, literatūrinės kūrybos vaizdelių, eilėraščių, esė. Vien tik pirmajame TPD veiklos dešimtmetyje jų užregistruota 2048, tarp jų istorijos klausimais – 467, etnografijos – 233, kalbos ir tautosakos – 142, personalijų – 352, paminklų – 307, muziejų – 64, gamtos ir kraštovaizdžio – 38, aplinkotyros – 393, tėviškės jaunimo – 52 (Račkauskas K. Iš senolių atminties – į amžininkų širdis // *Lietuvos aidas*, 2009, lapkričio 11, p. 1–2). „Gimtinės“ vaidmuo lietuvių kultūros istorijoje – unikalus. Mėnraštis – vienintelis dabartinėje Lietuvoje skleidė ne tik TPD tautotyrininkų naujausius tyrimus ir atradimus, bet ir informaciją apie patriotizmui, pasiaukojimui ir pareigai bundančią Tautos dvasią.

Belieka tik apgailestauti, kad šis unikalus Lietuvos kultūros leidinys buvo skurdo ir valdžios biurokratų abejingumo Tautos reikalams uždusintas, negarbingų žmonių negarbingai vidury baltos dienos pavogtas. TPD dabar visą dėmesį skiria į tęstinio mokslinio leidinio „Tautotyros metraštis“ bei monografijų apie tautos paveldą leidybai. Tėvynės pažinimo draugija jau išleido monografijas „Aukštadvaris“ (sudarytojas Kazys Račkauskas) (V., 2002), Kazio Račkausko „Mano tėviškė“ (V., 2002), „Lietuvos deimančiukai“ (sud. K. Račkauskas (V., 2008), „Bekštonys“ (sud. K. Račkauskas) (V., 2009), Kazio Račkausko „Paparčių šviesos židinys“ (V., 2010). Nuo 1999 metų kasmet leidžiami Juozo Kuckailio „Lei-

palingio kalendoriai“ apie šio krašto žymiuosius žmones, jo knygos apie laisvės kovas ir jų herojus „Dzūkai“ (pirmoji – V., 2003, antroji – V., 2010), Janinos Jankauskienės iš Žemaitijos „Pedagoginės akvarelės“ (V., 2007), Elenos Dekaminavičienės knygos „Ne vien tik pėdos“ (Jonava, 2005) ir „Erškėčio šviesoje“ (apie politinį kalinį, rašytoją ir poetą Leonardą Matuzevičių) bei jos poezijos knyga „Kai tu šalia“ (V., 2010), Vinco Steponavičiaus „Gyvenimo keliu“ (V., 2006), Onos Alesiūtės-Bleizgienės ir Jono Varnausko „Skamba Gerdašių varpai“ (V., 2008), O. Bleizgienės eilėraščių knygos „Prieš saulėlydį“ (V., 2000) ir „Kas širdžiai brangu“ (V., 2009), Jono Laurinavičiaus „Ištiesk rankas į saulę“ (publicistikos rinkinys) (Kaišiadorys, 2008), organizacijos narių darbų bibliografines rodyklės: „Tautotyros savanorių darbai“ (sud. K. Račkauskas. V., 2009), tautotyrininko mokytojo Vinco Steponavičiaus darbų bibliografinė rodyklė (V., 2006), jau minėta Onos Voverienės knyga „Prie tautotyros versmių. Tėvynės pažinimo draugijai – 20 metų“ (V., 2009) ir kt. Visų šios draugijos išleistų knygų jau ir neišvardinsi – jų pilna visa mano asmeninės bibliotekos lentyna. Vien tik Žemaitijos lakštingalos, šviesaus atminimo poetės Birutės Lengvenienės poezijos knygų joje 14.

Ši tautotyrininkų draugija – tai ne tik kraštotyrininkų, tautotyrininkų, bibliografų, bet ir tautinės kultūros kūrėjų, tikrų tautos deimančiukų puoselėjimo mokykla, dirbanti savanoriškai ypač daug nuveikusi.

Kai Lietuvos moterų lyga pradėjo su šia draugija bendradarbiauti, jos kartu vykdė projektą „Lietuvos deimančiukai“ (architektūros ir skulptūros paminklai, bažnyčios, dvarai, gamtos paminklai, kultūrinis tautos paveldas ir t.t.). Pastaraisiais metais, jau kartu su Lietuvos moterų lyga ir su Marijos ir Jurgio Šlapelių muziejumi, savo tyrimų programą išplėtė, įtraukdami ir „deimančiukus“, tyrinėtojus, daugiausia nuveikusius tautotyros teorijos ir praktikos srityje, puoselėjant tautiškumą ir patriotizmą. Jau minėta O. Voverienės knyga „Prie tautotyros versmių. Tėvynės pa-

žinimo draugijai – 20 metų“ kaip tik ir yra apie Tėvynės pažinimo draugijos narius kūrėjus: tautotyrininkus, rašytojus ir poetus, savo kūryba puoselėjančius tautiškumą. Neseniai nudžiugino pasirodžiusi rašytojo Juozo Kundroto knyga apie Tėviškės pažinimo draugijos veteraną Joną Laurinavičių (Kundrotas J. Pilnatvė. V., 2008). Atsirado naujas kūrybinis projektas „Tautiškumo žiedai“. Ieškant, puoselėjant ir auginant tautiškumo žiedus aplankytos Visagino, Onuškio, Pabradės, Jašiūnų, Dieveniškių „Ryto“, Šalčininkų „Lietuvos tūkstantmečio“ mokyklos, ten su moksleiviais pasidairyta, ką jie nuveikė tautotyros baruose, kalbėtasi, organizuotos viktorinos, netgi tautinių šokių bei dainų vakarėliai, diskutuota pamatiniais tautotyros ir tautiškumo sklaidos klausimais. Visur, kur tik lankėmės, atradome tautiškumo žiedų, besiskleidžiančių arba jau ir pražydusių, paakinome juos gerai prižiūrėti, kad jie mūsų tėvynėje suvešėtų ir klestėtų. Tada mes būsime stiprūs ir galingi, tada ir mūsų valstybė bus saugi, ramiai galės kurti savo dvasinę ir materialinę gerovę.

Tėvynės pažinimo draugijai į tautotyros veiklą pavyko įtraukti Marijos ir Jurgio Šlapelių muziejų, vadovaujamą dr. Almos Gudonytės. Čia, kaip ir pageidavo šviesaus atminimo Tautos patriotai Šlapeliai, vyksta TPD renginiai – Vilniaus šviesuolių susibūrimai, konferencijos, seminarai, minimos valstybinės ir tautinės šventės, žymiausių Tautos žmonių ir tautotyrininkų jubiliejai, atvyksta svečių iš visų Lietuvos miestų ir kitų vietovių. Neseniai muziejaus direktorė Alma Gudonytė ir istorikė Nastazija Kairiūkštytė padovanojo Lietuvai jų parašytą nepaprastos svarbos Lietuvai ir tautotyros mokslui knygą „Lietuvybės kovų verpetuose. Vilniaus ir Seinų kraštai XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje“ (V., 2009), kurioje mokslininkės Lietuvos istorijai sugrąžino 120 Lietuvos didvyrių, gaivinusių lietuvybę šiuose kraštuose, biografijas ir jų veiklos aprašymus.

Šviesaus atminimo poetas Justinas Marcinkevičius vienoje iš savo paskutiniųjų poezijos knygų rašė: „Mano eilėraštis kyla iš

dviejų šaltinių – žmogaus, įvairių jo išgyvenimų ir dvasios patirčių, ir virpesių, ir tautos. Jos istorijos ir dabarties. Man svarbiausi du dalykai – žmogus ir tauta. Kitais žodžiais: žmogus tautoje“ (Marcinkevičius J. Vėlyvo vėjo vėliavos. V., 2009).

Ši poeto dvasinė nuostata tarsi šviesi aura globia Tėvynės pažinimo draugijos veiklą.

Žmonės patys kuria savo likimus, o knygų – jų skaitytojai. Justino Marcinkevičiaus knygos, jo eilėraščiai ir ypač poetinė draminė trilogija „Mindaugas“ (1968), „Mažvydas“ (1976) ir „Katedra“ (1971) turėjo išskirtinį likimą – žadino tautiškumo idėjas, skatino patriotizmą, aukštino pasididžiavimą keliančius lietuvių bruožus – narsą, kovingumą, sumanumą, darė įtaką kelių lietuvių kartų pasaulėjautos formavimuisi.

Poetas visą savo kūrybinį kelią ir jo vaidmenį Tautos kultūros kelyje minimame eilėraščių rinkinyje įvertino paprastais, valstietiškais, gamtos vaiko žodžiais

Esu jau, esu –
Kaip akmuo pamėtėtas į viršų,
Kad čiulbėčiau tave,
Tavo paukštis ir šauksmas, gimtine!
(Marcinkevičius J. Vėlyvo vėjo vėliavos. V., 2009).

Dauguma Tėvynės pažinimo tautotyrininkų savo kūrybiniu likimu pasirinko Poeto dvasinę kryptį – čiulbėti savo gimtinei, savo tautai, jos istorijai ir dabarčiai. O toks čiulbėjimas yra pats aukščiausias kūrėjo dvasinis skrydis, jo reikšmė Tautos istorijoje – pati didžiausia.

Antra vertus, tautotyrininkai dabartinėje Lietuvoje – patys drąsiausi žmonės, einantys prieš galingą kosmopolitizmo ir globalizmo srovę: naujausių laikų kovotojai, rezistentai, keliantys iš užmaršties tautos kultūros vertybes, jos žmonių heroizmo didingumą, kurį gyvenimo tikrovė uždengė užmaršties dumblu, paslėpė kaip perlus vandens gelmių kiauteliuose. Prof. Sigitas Marčiukaitis mėgsta cituoti Šventojo Tėvo Jono Pauliaus II žodžius:

„Tik eidamas prieš srovę atrasi tyrąsias šaltinių versmes, iš kurių pradeda tekėti upės“.

O poetas Justinas Marcinkevičius, tarsi atsistojęs visų TPD tautotyrininkų priešakyje ir juos vesdamas, rašė: „Visų mūsų darbas, kūrybiškumas ir kantrybė privalo prikelti ir išauginti tai, kas dar gyva, įpūsti tai, kas dar neužgesę – valstybėje, tautoje ir žmoguje“ (Marcinkevičius J. Pažadėtoji žemė. V., 2009, p. 7).

Todėl jo „dvasios gėlė, Jo būties vienkartybė teišsiskleidžia tarp mūsų ir mums“ (Ten pat, p. 9), tesuteikia mums valios ir tvirtybės ir toliau tęsti savo darbus, eiti jo keliu. Tai ir yra mūsų istorinė misija ir jos prasmingumas (Voverienė O. Mokslinė tautotyros savanorių darbų reikšmė // Tautotyros metraštis. I dalis. V., 2011, p. 46–49).

LIETUVAI PAGRAŽINTI DRAUGIJA

Gražų ir prasmingą darbą atlieka Lietuvai pagražinti draugija (jos spiritus movens – draugijos pirmininkas Juozas Dingelis, aktorius Tomas Vaisieta ir fotomenininkas Vytautas Ylevičius). Jie savo kūrybine veikla akina Lietuvos žmones valyti šiukšles ne tik iš savo aplinkos, sodybų, bet ir iš žmonių sielų, primindami tautos istoriją, piliakalnių šviesas, skleisdami aukščiausios tautinės įtampos jausmą, įtvirtintą Justino Marcinkevičiaus, Pauliaus Širvio, Vinco Mykolaičio-Putino, Vinco Mickevičiaus-Krėvės ir kitų žymiausių Lietuvos poetų kūryboje, fotografijos mene. Platų atgarsį Lietuvoje ir užsienyje rado šios draugijos organizuoti gražiausios sodybos Lietuvoje konkursai, jų kasmet organizuojamos valstybinės šventės „Uždekime laužus ant Lietuvos piliakalnių“, taip pat valstybinės šventės – Mindaugo karūnavimo dieną liepos 6-ąją. Lietuvai pagražinti draugijos iniciatyva beveik visoje Lietuvoje buvo iškilmingai paminėtos Juozo Tumo-Vaižganto 140-osios gimimo metinės, su paskaitomis ir meninių fotografijų

parodomis aplankyta kelios kelios dešimtys mokyklų Lietuvoje, išleisti fotomeninko Vytauto Ylevičiaus parengti nuotraukų ir poezijos albumai „Gyvybės kloniais“ (K., 1996), „Manoji Lietuva“ (V., 2007), Lietuvai pagražinti draugijos „biografinė“ knyga „Tėvynės meilės ir grožio keliu“ (V., 2006; 2-asis leid. V., 2008), knygo, skirtos buvusiems draugijos vadovams Juozui Tumui-Vaižgantui (Neužmirštamas Vaižgantas. Atsiminimai, esė, laiškai / Sud. Alfas Pakėnas. V, 2009; LPD Kauno skyrius) ir Stasiui Šilingui (Urbonas V. Šilingas S. Gyvenimas tautai ir valstybei. V., 2011). Už šią knygą jos autoriui įteikta Vinco Kudirkos premija.

Lietuvai pagražinti draugija – didžiausia visuomeninė organizacija, turinti 63 skyrius visoje Lietuvoje ir daugiau negu 4000 narių. Draugija dirba dviem pagrindinėmis kryptimis: 1) visuomenės dorovės, pilietiškumo, tautinio savitumo ir kultūros ugdymo; 2) kraštotvarkos, aplinkosaugos, ekologinio švietimo, gamtos ir kultūros paminklų apsaugos.

Draugija buvo įkurta 1921 metais Kaune. Valdybą sudarė Lietuvos šviesuoliai: kanauninkas Juozas Tumas-Vaižgantas, miškininkas prof. Povilas Matulionis, teisingumo ministras ir Valstybės tarybos pirmininkas Stasys Šilingas, Eugenijus Kubilius, prof. Tadas Ivanauskas ir kt. Draugijos centro valdybos pirmininku buvo išrinktas J. Tumas-Vaižgantas, valdybos pirmininkais – kanauninkas Juozas Tumas-Vaižgantas (1921–1924,) generolas leitenantas Vladas Nagevičius (1925–1928), pulkininkas Vladas Braziulevičius (1928–1940). 1925 m. birželio 28 d. Lietuvai pagražinti draugija surengė savo pirmąjį suvažiavimą Veliuonoje, 1930 m. organizavo visoje Lietuvoje Vytauto Didžiojo 500-ųjų mirties metinių minėjimą, kvietė visos Lietuvos žmones aktyviai veiklai – gražinti kraštą, ugdyti jaunąją kartą. LPD didžiulį organizacinį darbą atliko statant paminklus Vytautui Didžiajam Lietuvoje. Visoje Lietuvoje buvo renkamos lėšos jų statybai ir buvo pastatyta 30. Po sovietinės okupacijos kaip po juodžiausio cunamio liko tik 5, tarp jų – dzūkų pasididžiavimą keliantis Perlojoje. Per visą kraštą

keliavo ekspedicijos su Vytauto Didžiojo portretu, iškilmingais jo žygdarbių minėjimais. Tai stiprino lietuvių dvasią, kuri atsilaikė prieš nutautinimą visus 50 okupacijos metų. Draugija anoje Nepriklausomoje Lietuvoje veikė iki sovietinės okupacijos 1940 metais.

1995 m. birželio 23 d. Lietuvos šviesuolių būrelis, vadovaujamas miškininko Juozo Dingelio, kartu su muziejininke Birute Federavičiene ir mons. Kazimieru Vasiliausku atgaivino Lietuvai pagražinti draugijos veiklą. LPD valdybos pirmininku buvo išrinktas ir jau kelias kadencijas vadovauja jos atkūrimo iniciatorius Juozas Dingelis. Garbės pirmininkais tapo mons. Kazimieras Vasiliauskas ir poetas Justinas Marcinkevičius, abu jau šviesaus atminimo. Garbės nariais tapo politologas tarptautininkas, publicistas antikomunistas ir antiglobalistas Vilius Bražėnas, etnologė prof. Angelė Vyšniauskaitė, muziejininkė kaunietė Birutė Federavičienė, mokslotyrininkė prof. Ona Voverienė.

Muziejininkė Birutė Federavičienė per visus okupacijos metus išsaugojo Lietuvai pagražinti draugijos steigimo dokumentus, savo kalboje jubiliejinėje konferencijoje priminė LPD aktyvistams jų šventą pareigą – pastatyti paminklą Tautos patriarchui dr. Jonui Basanavičiui.

Lietuvai pagražinti draugija gydo Tautos kultūrinio paveldo žaizdas, steigia LPD skyrius rajonuose ir kaimuose, organizuoja konferencijas, seminarus, suvažiavimus, skelbia Lietuvos gražiausios sodybos konkursus, aplinkos tvarkymo, medelių sodinimo talkas, šventes istorinėms datoms paminėti, Žemės dienos minėjimus, paukščių sutikimo šventes ir t.t.

2008 m. balandžio 26 d. LPD organizavo Santarvės ąžuolo sodinimo talką šalia Katedros bazilikos Vilniuje; 2008 m. gegužės 10 d. – iškilmingą jubiliejinę šventę prie „Aušros“ ąžuolo Kaune Karo muziejaus sodelyje.

Švenčiant Lietuvai pagražinti draugijos 90-metį, 2011 m. balandžio 30 dieną Kauno Ąžuolyno parke buvo pasodinti 9 ąžuo-

liukai. Jie skirti buvusių LPD draugijos vadovų atminimui: kanauninkui Juozui Tumui-Vaižgantui, Valstybės Tarybos pirmininkui Stasiui Šilingui, miškininkui Povilui Matulioniui, prof. Tadui Ivanauskui; gen. ltn. Vladui Nagevičiui, plk. Vladui Braziulevičiui, LPD garbės pirmininkams – mons. Kazimierui Vasiliauskui, poetui Justinui Marcinkevičiui, publicistui Viliui Bražėnui.

Ąžuoliukus draugijai padovanojo Raudondvario medelynas. Kauno miesto savivaldybė skyrė vietą jiems pasodinti Ąžuolyno parke. Iškilmingas LPD jubiliejaus minėjimas vyko Kauno Įgulos karininkų ramovėje.

Lietuvai pagražinti draugijos veiklą jubiliejinėje konferencijoje savo sveikinimais aukštai įvertino Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė, Seimo narės Vincė Vaidevutė Margevičienė ir Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė, renginyje dalyvavę Kauno savivaldybės atstovai, draugiškų visuomeninių organizacijų vadovai.

Lietuvos Prezidentė savo sveikinime draugijai rašė:

„SVEIKINU LIETUVAI PAGRAŽINTI DRAUGIJĄ SU GRAŽIU 90-TIES METŲ JUBILIEJUMI!

1921-aisiais įkurtos Lietuvai pagražinti draugijos iniciatoriai, iškilios to meto asmenybės Juozas Tumas-Vaižgantas, Vladas Nagevičius, Tadas Ivanauskas ir kiti padėjo pilietiškumo ir patriotizmo ugdymo pamatus. Jie puikiai suprato, jog gražus žmogus – graži valstybė. Ugdydami žmogų, tobulėdami patys, ragindami kitus, gražiname ir Tėvynę.

Pastebėdami ir paskatindami darbštų, pasiaukojantį, pilietišką ir aktyvų žmogų, padėdami jam, pasieksime, kad visiems ir kiekvienam rūpėtų valstybės dabartis ir ateitis. Tik savo pavyzdžiu auklėjame jaunimą.

Tai vertybės, kurias puoselėja ir atkuria šių dienų draugija, savo veikla aprėpdama visą šalį. Monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas, Birutė Fedaravičienė, Justinas Marcinkevičius, kiti pasišventę nariai tęsė ir tęsia šią kilnią misiją.

Linkiu, kad šviesios Jūsų idėjos virstų kasdieniais darbais, tautinančiais žmogų, stiprinančiais Tėvynės meilę ir vienijančiais visus Lietuvos žmones.

Dalia Grybauskaitė
Lietuvos Respublikos Prezidentė
2011 m. balandžio mėn.
Vilnius

Jubiliejinėje konferencijoje į Lietuvai pagražinti draugijos Kauno skyrių buvo iškilmingai priimti didelis būrys naujų narių, pasiryžusių tęsti, puoselėti ir įgyvendinti Vaižganto idėjas (Veličkaitė L. Ąžuolų šlamėjimo 90-metis // *Lietuvos aidas*, 2011, gegužės 7, p. 1, 4).

„VERSMĖS“ LEIDYKLA

Tauri ir prasminga yra leidyklos „Versmė“, rengiančios ir leidžiančios šimtatomę seriją knygų „Lietuvos valsčiai“ veikla. Tai daugiatomis vienodos struktūros leidinys apie Lietuvos miestus ir miestelius, kaimus ir vienkiemius, apylinkių kraštovaizdžio raidą bei istoriją nuo seniausių priešistorinių laikų iki mūsų dienų, kovos už Nepriklausomybę, apie tradicinę kultūrą, verslus, kalendorinius ir šeimos papročius, papročių teisę, liaudies išmintį, bažnyčias, įžymius žmones, tarmių ir vietos šnektų ypatumus, tautosaką, tautines mažumas, jų papročius ir kt. Kaip rašoma leidyklos „Versmė“ reklaminiame lankstinuke, serijos pavadinimas pasirinktas neatsitiktinai: XIX a. viduryje susiformavę valsčiai iki jų panaikinimo 1950 metais buvo mažiausi ir palyginti stabilūs administraciniai-teritoriniai vienetai, jungę tapačios etninės kultūros žmones – valsčių ribos paprastai atitiko parapijų, kartu ir šnektų ribas. Remdamiesi serijos autorių lokalinių tyrimų ekspedicijų metu surinkta medžiaga, žmonių atsiminimais, archyvų duomenimis, mokslo studijomis, kitais rašytiniais šaltiniais bei

medžiaga, kiekvieną serijos knygą rašo dideli – iki 120 autorių kolektyvai – žinomi Lietuvos mokslininkai, istorikai, archeologai, etnologai, folklorininkai, kalbininkai, sociologai, gamtininkai, kraštotyrininkai, kraštiečiai ir kiti autoriai. Iš viso čia jau yra rašę 1700 autorių, iš kurių daugiau kaip 300 turi mokslo vardus ir laipsnius.

Jau išleista 20 serijos monografijų (25 tomai): „Žagarė“ (1998), „Obeliai. Kriaunos“ (1998; antroji laida – 2009), „Plateliai“ (1999), „Žiobiškis“ (2000), „Širvintos“ (2000), „Lygumai. Stačiūnai“ (2001), „Veliuona“ (2001), „Raguva“ (2001), „Seredžius“ (2003), „Kvėdarna“ (2004), „Papilė“ (I dalis, 2004; II ir III – 2006), „Tauragnai“ (2005), „Musninkai. Kernavė. Čiobiškis“ (2005), „Laukuva“ (I dalis, 2005; II dalis, 2008), „Gelvonai“ (2009), „Baisogala“ (2009), „Gruzdžiai“ (2009), „Endriejavas“ (2010), 1996 metais buvo išleista pirmoji, įžanginė knyga „Sintautai. Žvirgždaičiai“. Ji šiltai buvo sutikta kraštiečių ir paskatino tolesnę šios serijos knygų leidybą.

Artimiausiuose leidyklos „Versmė“ planuose numatyta parengti ir išleisti 56 jau pradėtas monografijas, tarp jų – „Juodupė. Onuškis“ (dvi dalys), „Panemunėlis“, „Kartena“, „Kazlų Rūda“, „Gelgaudiškis“, „Vaiguva“, „Žemaičių Naumiestis“, „Kriūkai“, „Griškabūdis“, „Rumšiškės“, „Šilalė“, „Plokščiai“ ir kitos.

VILNIAUS DAILININKŲ KLUBAS „PLEKŠNĖ“

Lietuviško tautinio meno tradicijas gaivina ir puoselėja žymiausi dabartinės Lietuvos dailininkai, susibūrę į Vilniaus menininkų klubą „Plekšnė‘ (jo prezidentė – Giedrė Bulotaitė-Jurkūnienė), vienijantį per 60 Lietuvos dailininkų. Klubas kasmet rengia ne tik personalines savo darbų ekspozicijas, bet ir narių metines ataskaitines parodas, dalyvauja Lietuvos ir tarptautiniuose pleneruose, leidžia savo kūrybos katalogus (paskutinis, kurį mačiau – „Vilniaus menininkų klubo dailininkų klubo „Plekšnė“

katalogas–2010“). Šiame kataloge – Lenos Ausiejūtės, Arvydo Bagdono, Taidos Balčiūnaitės, Egijos Brinkytės, Giedrės Bulotaitės-Jurkūnienės, Petro Cicėno, Gintaro Česiūno, Juozo Gecevičiaus,Vidmanto Gerulaičio, Valentino Ylos, Jono Jackevičiaus, Aušros Kurtinaitienės, Teresės Bajorūnaitės-Lekienės, Dalios Makaraitienės, Irenos Meištaitės, Rimos Miknevičienės, Juozapo Miliūno, Kęstučio Ramono ir kitų darbai.

„Plekšnės“ klubo dailininkai iš kitų dailininkų organizacijų išsiskiria dar ir tuo, kad jie – visapusiškai kūrybingi menininkai: daugelis jų jau tapo pripažintais Lietuvoje poetais ir rašytojais. Mane ypač žavi jų optimistinės nuotaikos: niekada nesiskundžia sunkia materialine dalia, kai Lietuvoje klesti vartojimo, o ne dvasinės kūrybos kultas, kai menininkams dabartinėje Lietuvoje ypač sunku, jie beveik visi išlieka optimistai, džiaugiasi Lietuvos laisve ir nepriklausomybe. Tokias šviesias nuotaikas skleidžia ir savo aplinkoje.

Minėtina grafiko vienišiaus Antano Rimanto Šakalio kūryba. Jis dabartinėje Lietuvoje sukūrė nuostabiausią Lietuvos istorijos ir žymiausių Lietuvos žmonių estampų ciklą, inicijavo ir išplėtojo mažosios grafikos – pašto vokų kryptį, garsinančią Lietuvoje ir pasaulyje žymiausius Lietuvos istorijos įvykius bei žymiausius istorijos ir dabartinės Lietuvos žmones.

Kiekvienas iš paminėtų autorių yra vertas monografijų, analizuojančių jų kūrybą, bet... matyt, tas rytas, kai prabus, atsikvošės Tautos dvasia ir atsiras poreikis dvasinei kultūrai, dar negreitai išauš. Dabar svarbiausia – išsaugoti jų kūrybą Tautos ateities kartoms.

LIETUVIŲ TAUTINIS CENTRAS

Angažuojasi aktyviai politinei tautinei veiklai Lietuvių tautinis centras (vad. Marius Kundrotas, Ričardas Čekutis). Jo tikslas – konsoliduoti tautos jėgas konstruktyviai veiklai ir sutelkti išsisklaidžiusias tautines sroves kovai už lietuvybės išsaugojimą. Jaunimas angažuojasi „sudaryti stiprų tautinį smegenų centrą ir pilietinės valios platformą, kuri padėtų pateikti valdžios institucijoms konkrečius reikalavimus“ (Išsibarsčiusios tautinės jėgos buriasi į Lietuvių tautinį centrą // *Lietuvos aidas*, 2008, rugpjūčio 21, p. 9).

Centras savo programoje yra numatęs: siekti įstatymais apriboti migraciją; pripažinti negaliojančiu sprendimą dėl Lisabonos sutarties ratifikavimo; paskelbti neterminuotą moratoriumą euro įvedimui; remti gimstamumą šeimose (Ten pat).

Filosofo R. Ozolo teigimu, „Lietuvių tautinis centras turėtų būti opozicija šalies politinei valdžiai“. Tokiais jaunieji tautininkai ir tampa. Vien tik Kovo 11-ąją jų rengiamos eisenos – su tautiniais šūkiais, atributika ir dainomis ne vienam ateiviui ir nelojaliam Lietuvai piliečiui kelia daug nerimo. Buvau liudininkė to, kai didžiulė jaunųjų lietuviukų eisena, priimdama lenkų ir rusų iššūkį užvaldyti Vilnių, siekiant imperialistinių Rusijos ir Lenkijos tikslų, išėjo į Gedimino prospektą su šūkiais ir skanduotėmis „Lietuva – lietuviams!“ Net valdančioji dauguma krūptelėjo iš netikėtumo, kad visad nuolanki tauta, „miegantys piliečiai“ pradeda busti. Ir svarbiausia – bunda jaunimas. O senimui atsiranda viltis, kad jų idealai nebus išduoti.

Asociacijos, buriamos LTC, veikloje dalyvauja Lietuvos centro partija, Lietuvos laisvės lyga, Lietuvos žygeivių sąjunga, Alternatyvaus jaunimo judėjimo atstovai.

KITOS ORGANIZACIJOS

Be minėtų tautiškumo srityje dirbančių organizacijų, fragmentiškai viešojoje erdvėje pasirodo Lietuvių tautinio jaunimo centras (vad. Julius Panka), kažkada išeivijoje aktyviai dirbęs, bet dabar užgesęs „Į Laisvę“ fondas, Vytauto Landsbergio fondas, globojantis lietuviškąsias Pietryčių Lietuvos mokyklas, Lietuvos kultūros kongresas.

Kuriasi pseudotautinės partijos ir organizacijos: Tautos prisikėlimo partija (A. Valinskas), po Tautos idėjos stogu, savotišku Trojos arkliu, atvedusi į Seimą grupę piktybinių chuliganų, dabar griaunančių valstybės pamatus viduje ir kompromituojančių valstybę už jos ribų. Formuojasi vieno iš brolių Matulevičių, ilgą laiką griovusių nepriklausomą Lietuvos valstybę, nevyriausybinis judėjimas Tautos ateities forumas, kuris tikisi ant tautiškumo meškerės prisigaudyti pakankamą kiekį nemąstančių kilbukų, kad patektų į Seimą, prie valdžios ir išrinktųjų gerovės lovio. Vos ne kas mėnesį gimsta to judėjimo metastazės: Vienybės forumas, „Piliečių sąšauka“, „Už dorą ir tautą“. Kiek jų dar bus iki savivaldybių ir Seimo rinkimų – nežinia. Tikriausiai daug. Komunistų, daug metų uzurpavusių Lietuvos valdžią, melo ir veidmainystės spektakliai, klonuojant daugybę margaspalvių partijų iš to paties komunistiniokagėbistinio kelmo, užkrečiantis. Ir deja, sėkmingas Lietuvoje.

MOKYKLOS

Skleidžiasi tautiškumo žiedai Kauno „Ąžuolo“ gimnazijoje, „Žiburio“ vidurinėje mokykloje, Vilniaus „Sietuvos“, Druskininkų „Atgimimo“, Garliavos Juozo Lukšos-Daumanto vidurinėse mokyklose, Telšių vysk. Vincento Borisevičiaus katalikiškoje gimnazijoje, Varnių vysk. Motiejaus Valančiaus pradinėje mokykloje, Lietuvos karo akademijoje, Vilniaus M. Daukšos vidurinėje mokykloje (direktorius V. Kvederaitis).

Man teko laimė išgirsti šios mokyklos muzikos mokytojos S. Skarunskienės ir jos jauno kolegos parengtą tos mokyklos moksleivių chorą Šv. Onos Bažnyčioje, giedantį moderniausias giesmes. Tokį repertuarą ir tokį skambėjimą retai beišgirsi. Rodos, pati Bažnyčia paaugo, jos sienos išsiplėtė, danguje nustebusios žvaigždės sužibo. Mąsčiau, kokia Mokytojo galia!

Lankydamiesi Panevėžio Vytauto Žemkalnio gimnazijoje (jos direktorius tada buvo E. Urbonas, jis ir dabar vadovauja Lietuvos maironiečių draugijai) buvome sužavėti. Graži mokykla. Pavyzdingai tvarkoma jos aplinka, svetainė ir tikybos klasė, puikiai dirbantis lietuvybę puoselėjantis maironiečių klubas, draugaujantis su visos Lietuvos mokyklų maironiečių sambūriais, organizuojantis ne tik Maironio, bet ir kitų Lietuvos autorių, savo kūriniais stiprinančių lietuvybę, kūrybos konkursus, skaitymus, tarp kitų – ir moksleivių kūrybos, skirtos Maironiui, skleidžiantis Maironio šviesą visoje Lietuvoje. Dabar Panevėžio maironiečių klubas, faktiškai vadovaujantis visam Lietuvos maironiečių judėjimui, nuo 1990 metų leidžia žurnalą „Sandrava“, išeinantį balandžio, rugsėjo ir gruodžio mėnesiais, patį patriotiškiausią Lietuvoje žurnalą, ko gero, vienintelį, ugdantį Lietuvos jaunimą patriotizmo, meilės Tėvynei dvasia.

Maironiečių draugijos pagrindinė veiklos kryptis ir yra – patriotiškumo, pilietiškumo, meilės tėvynei ir jos istorijai ugdymas (Žėkaitė R. Maironiečių draugijos 20-metis Panevėžyje // Sandrava. 2009, Nr. 2, p. 3–4).

Kaip ir dera maironiečių žurnalui, jame daug medžiagos skelbiama apie Maironio gyvenimą ir kūrybą, moksleivių organizuotas ekskursijas į vietoves, susijusias su Maironio vardu. Dabar rūpinamasi deramu Maironio 150-ųjų gimimo metinių paminėjimu visoje Lietuvoje, svarstoma ar bus pastatytas paminklas lietuvių tautos žadintojui Vilniuje. Žurnale pateikiama daug medžiagos iš Lietuvos istorijos, svarstomi gyvybiniai lietuvių tautos išlikimo Pietryčių Lietuvoje klausimai, publikuojami tų konkursų nugalė-

tojų poezijos, literatūros kritikos darbai, apžvalgos, skelbiama daug kraštotyrinės medžiagos ir t.t.

Lietuvos moterų lyga kartu su Šiaulių pedagoginio universiteto prof. Vincentu Lamanausku organizavo keletą tautinio, patriotinio ir religinio ugdymo konferencijų Vilniuje, Kaune, Telšiuose, Kazlų Rūdoje, Druskininkuose, Trakuose, Kretingoje ir Palangoje. Šia tematika buvo organizuotos ir konferencijos bei knygų pristatymai ir Panevėžio Vytauto Žemkalnio gimnazijoje.

Lietuvos laisvės kovų dalyvis, buvęs partizanas Antanas Šimėnas geru žodžiu mini Panevėžio 9-ąją vidurinę mokyklą, kurioje klesti patriotinis auklėjimas, globojamas istorijos mokytojos metodininkės Editos Galinaitytės, muzikos mokytojos Dalios Šmitrienės ir mokytojos metodininkės Vitalijos Paslauskienės (Šimėnas A. Kai kuriose mokyklose patriotinis auklėjimas klesti // *Tremtinys*, 2005, vasario 24, p. 6).

Mūsų Tautos sąžinė poetas Justinas Marcinkevičius rašė: „Žmonių laimė neįmanoma be šviesos ir doros, nepasiekiama be dvasios pastangų, be kantraus darbo ir pasiaukojimo... Lietuvą išgelbėjo kalba ir raštas, kurio pramoko kaimas. Šviesa ugdė patriotizmą. Pirmojo nepriklausomybės laikotarpio šviesuoliai buvo idealistai ir pasišventėliai. Prie žmogaus dvasios jie lenkėsi giedodami „Ir šviesa, ir tiesa mūs žingsnius telydi“ (Marcinkevičius J. // *XXI amžius*, 1998, spalio 14). Vertindamas Prienų „Žiburio“ gimnazijos veiklą Poetas su širdgėla dėl dabartinės mūsų mokyklos rašė: „Kas šiandien pasvers, įvertins „Žiburio“ nuveiktus darbus, jo šviesą, pasklidusią po visą Lietuvą. Neužgesinama „Žiburio“ švieselė pleveno Sibiro tremtyje ir partizanų žeminėse. Ji ryškiai sušvito mūsų Atgimimo ir nepriklausomos Lietuvos kūryboje, mūsų kultūroje, šventėse ir šiokiadieniuose. Karta po kartos atnešė žiburį iki mūsų“ (Marcinkevičius J. Ten pat).

Šiandien tarsi testamentinis priesakas mums skamba vieno iš lietuvybės apaštalų Juozo Girniaus pasakyti žodžiai: „Visur žmo-

giškoji didybė yra reta, nes ji iškovojama tik pasiaukojamu idealizmu. O menkystė klesti legionais, nes ji nieko nereikalauja – nei kovos, nei aukų. Dauguma visada renkasi menkystę, viliojančią savo lengvu keliu. Ateitį kuria veikimas. Ateitis iš tiesų lemiama tik kovoje. Veikimas ateina su sąžinės pabudimu. Tačiau sąžinę pažadinti gali ne kiti, o tik kiekvienas pats asmeniškai“.

Jam antrino filosofas Antanas Maceina: „Kūrybingas mokytojas visados yra kaip pranašas, jeigu tik jis yra stipriai įsirėmęs į gimtąją žemę, į visą joje vykusią tautos istoriją, į joje kerojančius papročius ir tradicijas, tada jo žvilgsnis prasiskverbia į ateitį, atskleidžia būsimuosius kelius ir uždavinius ir tuo būdu vadovauja tautai“.

Ledai tautiškumo sklaidoje pajudėjo. Bunda Lietuva... Tik reikia, kad lietuvybės sklaida iš pavienių entuziastų ir nedaugelio visuomeninių organizacijų lygmens pereitų į totalų ir galingą lietuvybės judėjimą. Reikia nenuleisti rankų, atkakliai ir nenustojant dirbti ir tikėti – atkursime Lietuvą tokią, su kurios vizija visuomet siejome savo lūkesčius ir svajones.

Tauta yra nugalima tik tada, kai pati prisipažįsta esanti nugalėta.

POETĖ BIRUTĖ LENGVENIENĖ

Birutė Lengvenienė

Poetę Birutę Lengvenienę atradau prieš trejus metus „Valstiečių laikraštyje“. Mėgstu eiles. Pirmiausia jas perskaitau. Ir atidedu... Kiekvienas skaitytojas atranda ir turi savo poetą. Ir dar dailininką. Ir kompozitorių. Jeigu jo kūrinys suskamba ir paliečia širdį.

Birutės Lengvenienės eilėraštis „Tai kas“ suskambo. Palietė širdį:

Einu... Nešu... Diena dienon..
Lig pirmo akmenio...
Lig vingio...
Diena trumpyn, našta sunkyn –
Ir vis nesijaučiu laiminga...

(Lengvenienė B. Tai kas // *Valstiečių laikraštis*, 2000, rugpjūčio 5, p. 7).

Supratau, kodėl Birutė nesijautė laiminga...

Iš atminties gelmių išplaukė Juodoji jūra ir prie jos pirmą kartą į rankas paimtas talentingiausio romantiko Aleksandro Grino romanas „Bėgančioji bangomis“. Jo keistas, bet tarsi gyvas personažas – „Neišsipildymas“.

Kas jis, tas „Neišsipildymas“? Gal tai troškimas? Gal svajonė? Gal nesutiktas pasakų princas ar pasakų karalaitė? O gal tai pats reikšmingiausias tikslas, suteikiantis gyvenimui prasmės?

Tačiau jis gyvas tarsi šešėlis, sekantis žmogų, kartais jį pralenkiantis, primenantis apie save...

„Anksčiau ar vėliau, senatvėje ar jėgų žydėjime, Neišsipildymas pašaukia mus, – rašo A. Grinas, – mes apsižvalgome, tarsi norėdami suvokti, iš kur tas šauksmas sklinda? Tada, tarsi pabudę savo pasaulyje ir supratę kažką labai svarbaus, pradedame branginti kiekvieną dieną, kiekvieną minutę, visa savo esybe

stengiamės pajusti, o gal jau pradeda pildytis Neišsipildęs? Gal paaiškės jo esmė? Gal tereikia tik ištiesti ranką ir stipriai jį nutvėrus išlaikyti? Pažvelgti į jo ryškėjančius bruožus?

Bet... praeina šiek tiek laiko... Tas polėkis silpsta. Ir vėl mes ramiai plaukiame tarp aukštų, rūkuose skendinčių Neišsipildžiusio krantų, paskendę savo kasdieniniuose rūpesčiuose...“ (Grinas A. Bėgančioji bangomis. Minskas, 1979, p. 317–318, rusų k.).

Supratau, taip gali atsitikti daugeliui, tik ne Birutei. Ji iki pat pabaigos sieks savo tikslo. Jos gyvenime neliks vietos Neišsipildžiusiam. Apie tai ji pareiškė visam pasauliui.

Tai kas, kad rudenio dažai
Liūdnesnę akvarelę lieja...
(Ten pat).

Taip pat supratau, kad tai mano poetė, sielos sesuo. Ir turiu ją surasti.

Neprisimenu, kaip aš jos ieškojau, bet netrukus gavau mielą jos laiškelį – valingo, stipraus žmogaus ranka rašytą.

Kai rugsėjo mėnesį ją pirmą kartą sutikau Palangoje, konferencijoje „Moterys ir politika“, ir apkabinau sveikindamasi, ji man padovanojo kelias savo eilėraščių knygas. Tada apie ją ir sužinojau.

Birutė Toleikytė-Lengvenienė gimė 1942 m. kovo 7 d. Stemplių kaime, Šilutės rajone. Mokėsi Švėkšnos vidurinėje mokykloje. Iš čia, iš Švėkšnos krašto, ir Birutės poreikis dalį savo kūrybos rašyti žemaitiškai. 1963 m. baigė Kūno kultūros institutą. Daug metų dirbo Rietavo žemės ūkio aukštesniojoje mokykloje dėstytoja, buvo išrinkta į Rietavo miesto savivaldybę.

Parašė ir išleido poezijos knygas „Judo gvazdikai“, „Deginu rožę“ (1998), „Lūžęs meldas“ (2000), „Vienu sparnu“ (2002), dvi humoreskų knygas „Per bruką“ (1997) ir „Krepšinis y-ga-ga“ (2001), tris knygeles vaikams: „Ančių ginčas“, „Kalėdinis atvirukas, arba ar nesušalai, Seneli?“ (2000), „Gandras manekenas“ (2001).

Ji – Kaimo rašytojų sąjungos narė, jos eilėraščiai pasirodo „Gimtinėje“, „Valstiečių laikraštyje“.

Švedų delegacijos, atvežusios į Lietuvą labdarą, Birutė Lengvenienė už savo eiles apdovanota kelione į Švediją. Eilėraščių knyga „Deginu rožę“ apdovanota Lietuvos žemės ūkio ministerijos premija, o „Lūžęs meldas“ – „Valstiečių laikraščio“ prizu. Kiekviena Birutės knyga verta išsamesnės recenzijos. Skaitytojas jos kūryboje atras artimų minčių, kurias norės įsiminti, užsirašyti, kurios jam padės gyventi. Kuriantis žmogus jos eilėraščiuose, lengvuose ir grakščiuose, be jokios abejonės, ras naujų idėjų.

Šio straipsnio tikslas – skaitytojo akimis pažvelgti į poetės kūrybos raidą kelyje į „Neišsipildžiusio“ įgyvendinimą.

Jos kūryboje dominuoja trys pagrindinės temos: margaspalvė asmeninių jausmų – meilės, pavydo, nusivylimo, patirtos išdavystės, kančios ir vilties mozaika, bendražmogiškųjų humanistinių vertybių – gerumo, užuojautos ir gailestingumo ir „Neišsipildymo“ realizavimo, nuo kurio jau kylama į žvaigždes.

Visos trys temos tarpusavyje susipynusios. Jų fragmentai, tarsi karoliukai išbarstyti visose rinktinėse, kiekvienoje iš jų sužėri naujomis spalvomis ir atspalviais, išryškina kūrėjos arba jos herojės asmenybę, jos kilimą kūrybos laiptais.

Tai – stipri ir valinga asmenybė. Ir jos meilė tokia:

Mano stilius – mano kaimo stilius,
Abejingas blizgesiui ir lakui,
Jeigu myliu, tai, vadinas, myliu,
Jei nebe – nesimaišyk ant tako.

(Mano stilius // Deginu rožę. V., 1998).

Jeigu myli stiprus žmogus, tai jo meilė, kaip ir jis pats, – gili, pasiaukojanti ir gyvenimiška:

Ar mylės kas tave taip, kaip aš?
Ar ant rankų pavargusį neš?
Ar nelaimėj užjaus ir godos?
Ar paklydusiam ranką paduos?
Ar dulkėtą nuplaus, ar galės
Būti tavo kiemelio žole?

(Ar mylės? // Lūžęs meldas. Jonava, 2000).

Jos ir pavydas kitoks – šviesus ir žmoniškas:

Mano pavydas, tavo laimei, baltas.
Jausmų korozija nepalietė manęs...
Aš iš tvirčiausio žemėje bazalto –
Vilties – kalu ištikimybės ramunes.
(Baltos gėlės // Lūžęs meldas)

Jos eilių herojės – paliktos, apviltos, išduotos ir paniekintos – skausmas taip pat kitoks – išdidžios ir orios moters problema, kurią ji pati ir išspręs savaip:

Veršiu galvą savitvardos ratlankiu,
Rišiu protą spygliuota viela.
Kalsiu gimstančiai ašarai antrankius,
Kad nesprogtų prinokus tyla...

Ištylėjau – ką myliu...
Ko nekenčiu –
Dar labiau privalau... Ištylėt!
(Tyla // Vienu sparnu. Jonava, 2000)

Išdavystės ir kančios prislėgta eilėraščių moteris turi viltį – ji nepražus!

Dabar išpančioti likimai
Įteisins vienasparnę viltį:
Tarytum vienasparniais gimę,
Vienu sparnu bandysim kilti...
(Vienu sparnu // Ten pat)

Iš netekčių ir skausmo ateina žmonės baltais drabužiais, nešantys dvasingumą ir bendražmogiškąsias vertybes – gerumą, užuojautą, gailestingumą. Gerumo tema dominuoja visose Birutės Lengvenienės poezijos rinktinėse:

Gerumas – lieptas, jungiantis kiemus,
Draugus ir priešus, sąžines ir krantus.
O juo išbėgęs gėris grįžta mums
Ir, Dieve duok, kad stiprios būtų lentos.
(Gerumas – lieptas // Vienu sparnu...)
Kitame eilėraštyje „Čiurlionio „Bičiulystė“ poetė kviečia:
Ir branginkim gerumą, žmonės,
Ir piktumo, ir keršto išvengę!
Pažiūrėkit, kaip eina Čiurlionis
Bičiulystę savim pridengęs.
(Deginu rožę, 1998)

Šiai temai skirtų eilėraščių poetės kūryboje gana daug. Ištisas srautas. Jį papildo eilės, skirtos užuojautos ir gailestingumo – jau prarandamų mūsų tautos vertybių, išaukštinimui. Ji gailisi girtuoklio, kuriam „...kažkodėl likimas – gniaužtai, liūnas, užkeikimas...“, kuriam „vargas ašaromis laša“. Jai gaila benamio, kurio „Naktys juodos, vėjuotos ir šaltos“, o „dienos prėskos. Lyg užmiršta druskos“. Gaila ir kalinio, kuriam nuolat priekaištaujama: „ką uždirbai, tai tą ir gavai“ ir ypač vargšės mergaitės, kuri dėl savo varganos dalios kasryt sumaišo ašaras su poteriais ir klausia Viešpačio, kodėl ją sutvėrė moterimi?

Negandų prispausti žmonės, nepažinę gailestingumo ir užuojautos, dažnai suabejoja savo gyvenimo prasme, jaučiasi kaip veršiai, „vežami parduoti“, „Kaip mažulytis vabalas esmi!”, todėl jiems ypač reikia žmonių pagalbos. Ir tarsi antrindama Justinui Marcinkevičiui, sakiusiam „Niekada žmogus nebuvo mažas / Jeigu jis tik buvo savimi“, poetė tvirtina, kad žmogaus gyvenimo prasmė – išlikti žmogumi, mokėti sutikti ir džiaugsmą, ir skausmą. Tai žmogiška. Toks yra žmogaus gyvenimo imperatyvas.

Bet tu esi ! Tau ničnieko
neskauda!
Kažką turi ir išgeri kažką!
...Nors kartais išlupa

Likimas baudą.
Bet kai užmoki, bent žinai,
už ką!
(Gyvenimo prasmė // Deginu rožę...)

Kitas jos imperatyvas – tai asmenybės laisvė. Šiais laikais tai pati rečiausia žmogaus savybė. Tik labai stiprus žmogus gali sau leisti pasakyti:

Aš jūsų gildijai nepriklausau:
Nei jūsų porūšiui, nei kastai!
Aš sau einu! Ir priklausau
tik sau!
Ir jums to mano kelio nesuprasti!
(Aš nebijau // Lūžęs meldas...)

Paskutinis Birutės Lengvenienės poezijos rinkinys – pats stipriausias. Tai išgirstas „Neišsipildžiusio“ šauksmas ir jo iššūkio priėmimas – be baimės, ryžtingai ir valingai.

Poetės kūryba pasipildė dar vienu aspektu – tapo pilietiška. Nieko nėra prasmingesnio žmogaus gyvenime, kaip tarnauti savo Tautai, savo Tėvynei, jas saugoti, stiprinti, puoselėti, o prireikus ginti, kartais net savo gyvybės kaina.

Poetei širdį skauda žiūrint į dabartinę Lietuvą – suskaldytą, supykintą, pilką, su nudrengtais medeliais, „pačių pasodinta slyva“ ir jos dienomis, „kai tykoja kilpom ir spąstais įstatymo raidė kreiva“ (Ar čia Lietuva? // Vienu sparnu...).

Stipri ir valinga poetė, nelaukianti niekieno ir niekur patarimo, pati ieško brastos, kad pereitų ją kartu su Lietuva. Randa tą brastą. Pati pereina ir kitus veda savo poema „Laisvės rečitalis“ (beje, skirta prof. Onai Voverienei. Ačiū, Birute...). Savo kelyje stiprybės semiasi iš pokario rezistencijos, iš Briedžių, Kęstučių, Girėnų, kurie taip ir nesulaukė laisvės pavasario; iš jų motulių, pražilusių iš sielvarto, akeles ir nakteles išverkusių, savo sūnų nesulaukusių: iš sengirėse proverksmiais jų giedamų psalmių „ant ledynmečio, ant įšalusio akmenio... tremtyse, KGB kazematuo-

se, atskirtų, paneigtų, užplaktų, nuteistų...“ vilties ir tikėjimo nepraradusių, kad Lietuva bus laisva.

Poetė – ne kovotoja. Ne didvyrė. Ji – Kūrėja. Jos Lietuvos kūrimo metodas – unikalus:

Jau dešimt metų
Akmenis renku iš savo žemės!
Vienais iš jų – išmaltą tankų
Grindinį užlopau!
Kitus – įmūrijau
Į Atminimo sieną,
Trečiais sutvirtinau kampus,
Statydamas ant
Tėvo žemės savo trobą!
Dar Amžinajai ugniai
Aukurą sudėjau!
Dar palikau prie kelio
Smilgai apsigint nuo vėjų...
O iš spalvotų,
Iš pačių gražiausių
Išmokiau sūnų sudėlioti:
„LIETUVA“!

(Laisvės rečitalis // Vienu sparnu…).

O tai dabar ir yra svarbiausia!

„Mūsų bendras uždavinys: atkurti savo visuomenę ir valstybę, – rašė prof. Vytautas Landsbergis savo „Mintyse“. – Tos kūrybos galias atskleidžia tik laisvi žmonės laisvoje žemėje“ (Landsbergis V. Būta ir pasakyta. Mintys. V., 2002, p. 289).

Poetė Birutė Lengvenienė savo brandžia poezija viena pirmųjų įsitraukė į laisvos Lietuvos kūrybą.

Kurti Lietuvą... Kaip paprasta! Ir kaip šviesu! Net ašara nurieda. Viskas pasakyta apie doro lietuvio kelią po atgautos laisvės ir nepriklausomybės.

Jeigu taip kiekvienas Lietuvos žmogus, neburnodamas ir ne-

dejuodamas, būtų surinkęs akmenis iš mūsų nepriklausomybės kelio, jais lopęs mūsų gyvenimo ir pažeistos dvasios grindinį, Atminimo sieną žuvusiems už mūsų laisvę ir mūsų gyvenimą sumūriję, savo namą, tikėdamas mūsų valstybės stabilumu ir amžinumu, pastatęs ir sūnų išmokęs mylėti Lietuvą – kaip būtų lengva dabar Lietuvoje gyventi ir kaip būtume pažengę mūsų visų materialinės ir dvasinės gerovės link...

Gaila, kad tokia poetė Lietuvoje – tik viena, mylinti ir kurianti Lietuvą. Jeigu jų būtų bent dešimt, žadinančių ir stojančių tautos priešakyje, vedančių ją savo kūrybos keliu – kurti Lietuvą, dabar jau ir mūsų dvasia būtų prisikėlusi, išsivadavusi iš pavergto proto pančių.

Man Birutė Lengvenienė šiandien – geriausia poetė Lietuvoje, prabilusi žodžiais, kurių labiausiai reikia mūsų tautai, gydančiais, teikiančiais viltį, nušviečiančiais horizontą šviesiomis ateities vizijomis, skatinančiais žmogų būti Žmogumi, atrasti džiaugsmą savo žemėje, savo kasdieniniame darbe, jeigu tik jis daromas iš širdies ir su širdimi, kūrybingai.

Birutė Lengvenienė savo sparnuotu žodžiu, žadinančiu ir keliančiu, pirmoji įsitraukė į laisvos Lietuvos kūrybą. Pati laisva ir atsitiesusi, įkvėpusi savo Tėvynės oro pilna krūtine. Jos eilėraščiai – tai kūryba, atnešta jau į Nepriklausomos Lietuvos kultūros aruodą tada, kai dauguma Lietuvos poetų ir rašytojų aimanavo apie nerimą ir tuštymečius sielose... Birutės sieloje tuštymečio nebuvo.

2003 m. Birutė Lengvenienė, Kaimo rašytojų sąjungos narė, tapo žemdirbių organizuoto konkurso „Žydinčios vyšnios šakelė“, inicijuoto dar 1984 metais p. Stepono Jankeliūno, laureate už eilėraštį „Dar anksti“ ir kitus:

...Ten, iš kur atėjome,
Dar nevyksta dangiška puota.
Valgo ten vaikai varu nevaromi,
Nes to valgymo dažnai nėra...
Ten geri darbai už dyką daromi,
O malda – kaip gintaras tyra.

Kitas jos eilėraštis „Rugiai“, mielas ir artimas kiekvieno lietuvio pasaulėjautai, dinamiškas ir kvepiantis Lietuvos laukais, pats skleidžia viltį ir meilę gyvenimui, pakylėtą iki romantikos aukštumų:

Bėga vėjo varomi rugiai
Į vėsa alsuojančią giraitę,
Bet sugrįžta lyg aiškiaregiai,
Širdyje pajutę kelio baigtį...

Ir vilnija saulėje smagiai
Kaimo laimės pakilimo aukštis,
Kai karūną iškelia rugiai –
Lietuvos didieji kunigaikščiai.

Bunda Lietuvos kaimas, baltuoja, geltonuoja naujos arba gražiais dažais atnaujintos sodybos, pasipuošusios medžiais ir gėlynais, neretai ir gandrų lizdais, atgauna jų žmonės pasitikėjimą ir tikėjimą Lietuva, jos ateitimi, ir gerai, kad yra kam jį romantizuoti, kelti ir vesti. Juolab kai tas vedlys unikalaus talento.

Šalia didžiųjų Lietuvos poezijos vyrų – Maironio, Bernardo Brazdžionio, Justino Marcinkevičiaus, Jono Strielkūno ir kt. į vieną gretą atsistojo mūsų Nepriklausomos Lietuvos poetė iš Rietavo, laisvos dvasios, išsivadavęs iš pavergto proto vergijos, stiprus mūsų Žemės žmogus Birutė Lengvenienė. Šalia Jos Jūratė Sučylaitė, kurios nuoširdžiu įsitikinimu, kurti Lietuvą – tai uždegti žiburį sieloje, „išgirsti motiną Žemę ir leisti jai dainuoti“, ir poetė Saulutė, ir mokytoja Almonė Miliauskienė, ir mo kytoja istorikė Irena Eigelienė, ir dailininkė Jolanta Teišerskytė-Stoškienė, ir skulptorė–poetė Konstancija Stoškienė, ir muziejininkė dr. Alma Gudonytė, ir mokslininkė istorikė Nastazija Kairiūkštytė, ir daug kitų moterų kūrėjų, savo kūryba liudijančių, kad Nepriklausomos Lietuvos kūryboje dabar svarbiausias vaidmuo tenka moterims, savo darbais puoselėjančioms Lietuvos kultūrą, tobulinančioms mūsų visuomenės dvasią, teikiančioms viltį, kad Lietuva Europos Sąjungos valstybių šeimoje, atgaivinusi savo dvasines ir kūrybines jėgas, taps viena garbingiausių tautų.

2002, 2004 m.

AKTORIUS TOMAS VAISIETA

Tomas Vaisieta

Nesu nei literatė, nei menotyrininkė, todėl menininkų kūrybos negaliu vertinti profesionaliai. Mano gyvenimo kelias ir takeliai buvo kiti: mokslininkės, skaitytojos, klausytojos, žiūrovės. Tame kelyje prieš gerus keturiasdešimt metų ir turėjau laimės sutikti aktorių Tomą Vaisietą Palangoje. Jis buvo kaip tik tas žmogus, kuris nevalingai privertė pamilti ir su pagarba klauptis prieš Krėvę, Justiną Marcinkevičių, Vincą Mykolaitį-Putiną... Per šiuos menininkus jis man tapo ryškiausia aktorinio meno žvaigžde, kviečiančia pakelti akis į Lietuvos dangų ir susimąstyti...

Kelis dešimtmečius stebėjau jo, menininko, kelią ir mačiau, kad jis, ko gero, buvo vienintelis iš skaitovų, kurio įkvėpimo Mūza buvo lietuvybė, Lietuvos istorija ir Tautos vertybės. Mūsų nelengvame istorijos kelyje kaip tik tie dalykai buvo žmogaus tautinės ir žmogiškosios sąžinės indikatoriai, reiškę menininko ėjimą prieš srovę, jo ištikimybę tautos idealams. Poetas Justinas Marcinkevičius, parašęs „Mindaugą“, „Katedrą“, „Mažvydą“ ir „Donelaitį“, tapo tautos žadintoju ir šaukliu, iškiliausia uola pavergtos tautos tekančioje upėje, epochos tautos balsu, o aktorius Tomas Vaisieta – jo veidrodžiu ir aidu, spinduliuojančiu ir skleidžiančiu Justino Marcinkevičiaus kūrybos ir dvasios šviesą.

Į gyvenimo saulėlydį nusinešiu kaip vieną ryškiausių mano gyvenimo įspūdžių Lietuvai pagražinti draugijos jubiliejinį renginį Veliuonoje, kur susirinko keli tūkstančiai lietuvių folkloro atlikėjų. Jie iki išnaktų šoko lietuviškus tautinius šokius, dainavo visų

Lietuvos regionų liaudies dainas, o Tomas Vaisieta, pasipuošęs karališkais Mindaugo rūbais ir jo karūna, deklamavo įspūdingiausias ištraukas iš Justino Marcinkevičiaus „Mindaugo“ ir „Katedros“, kitų poeto kūrinių. Mačiau, kaip solidūs ir daug matę ponai, profesoriai ir akademikai braukė ašaras... Vėliau juos ne kartą mačiau kituose lietuvybę puoselėjančiuose renginiuose. Dalyvavau ir kitame Lietuvai pagražinti draugijos renginyje Utenoje, kur paskui karaliaus Mindaugo metalinę „karietą“ išsirikiavo per 50, o gal ir 100 baikerių ir lydėjo jį į iškilmių vietą išklausyti karaliaus Mindaugo priesaikos bei susimąstyti apie kiekvieno lietuvio pareigą savo Tautai.

Kad ir kur būtų, kad ir ką skaitytų aktorius Tomas Vaisieta, Jis niekada neišklydo iš lietuvybės kelio, juo kantriai ir ištikimai ėjo visą gyvenimą, nors žinojo, kad tas kelias pilnas erškėčių ir juo, o ne išdavystės keliu einant teks žengti tik erškėčių spygliais.

2009 m. spalio 20 d. Lietuvai pagražinti draugijos pirmininko Juozo Dingelio buvau pakviesta dalyvauti Perlojos istorijos ir etnografijos muziejaus naujos, perlojiškiui aktoriui Tomui Vaisietai skirtos ekspozicijos atidaryme.

Atvykę į Perlojį pirmiausia nusilenkėme Vytautui Didžiajam, perlojiškių išsaugotam ir apgintam per visus sovietinės okupacijos metus jo paminklui su perlojiškių pasižadėjimu – kol gyvas bus nors vienas lietuvis, tol jo širdyje bus gyvas ir Jis, Didysis Lietuvos kunigaikštis karžygys Vytautas.

Aplankėme ir kitą didingą atminties paminklą žuvusiems Perlojos ir jos apylinkių partizanams. Čia veikė narsaus partizano Adolfo Baublio-Merkio, Vyto būrys; čia kryžiavosi visi Dainavos apygardos partizanų keliai ir takeliai. Amžino poilsio čia atgulė ir 16 Baublių genties vyrų, žuvusių už Lietuvos ir savo žydinčio krašto laisvę pokario „kare po karo“, bei jų kaimynai. Jų krauja sugėrusioje Dainavos žemėje dygo ir kerojo jų puoselėtų Tautos idealų gėlės, jų nužymėtu kraujo taku atėjome ir į Lietuvos nepriklausomybę.

Perlojos istorijos ir etnografijos muziejuje šventai saugomas tų Lietuvos didvyrių atminimas. Šio fondo eksponatus papildė ir Perlojos muziejui dovanotos mano knygos: „Lietuvos laisvės kovos karžygys Vaclovas Voveris-Žaibas“ (2007) ir „Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys (partizanės, ryšininkės, tremtinės, kovotojos“ (2000), tarp jų ir kelios dzūkės.

Ryškiausias mūsų kelionės į Perlojį akcentas ir pagrindinis tikslas buvo aktoriaus Tomo Vaisietos gyvenimo ir veiklos ekspozicijos atidarymas. Beje, pats Perlojos istorijos ir etnografijos muziejus įsikūręs miesteliui padovanotame Vaisietų šeimos name. Juostelę, skyrusią gausų būrį perlojiečių ir jų svečių, susirinkusių pagerbti savo talentingojo žemiečio, perkirpo pats Varėnos meras Vidas Mikalauskas, lydimas kultūros skyriaus vedėjos su didele puokšte gėlių šventės herojui.

Šiais laikais naujo kultūros židinio atidarymas – retas, bet pats svarbiausias mūsų laikotarpio įvykis. Kai Tautos dvasia miršta, ją atgaivinti tegali kultūros vertybės. Nustebau pastarosiomis dienomis perskaičiusi UNESCO dokumentuose, kad ir šios pasaulinės kultūros organizacijos programoje prioritetiniu uždaviniu (užrašytu programoje pirmuoju – *O. V.*) yra laikomas kultūros paveldo išsaugojimas. Tai geras ženklas, liudijantis, kad Europa, nepaisant sparčiai per ją besiritančios globalizacijos bangos, stengiasi išsaugoti tautų savastį, jų kultūrą. Ne veltui sakoma: „Tauta gyva tol, kol gyva jos kultūra ir jos išsaugota Kalba ir Atmintis“.

Aktoriaus Tomo Vaisietos ekspozicijoje – jo vaidintų spektaklių afišos, atliktų vaidmenų nuotraukos, dailininko Vido Gibavičiaus Lietuvos valstybės herbai, Dzūkijos gamtos peizažų paveikslai, jo draugų ir kolegų dovanotos knygos, kiti atminimo ženklai.

Į mano gyvenimą Tomas Vaisieta atėjo kaip vienas talentingiausių skaitovų su ypatingu repertuaru. Kai Tauta buvo migdoma ir narkotizuojama svetimos šalies kultūra, Tomas Vaisieta savo galingu ir įtaigiu balsu ir Vilniuje, ir Palangoje, Birutės kalno papėdėje, beldėsi į kiekvieno lietuvio širdį Vinco Mickevičiaus-Krėvės,

Justino Marcinkevičiaus, Juozo Grušo, Antano Baranausko ir kitų Tautos patriotų tekstais, ragino nepamiršti savo tėvų žemės ir jos karžygių aukų, už savo Tėvynės laisvę ir nepriklausomybę pralieto kraujo, mokė didžiuotis savo tautos rašytojų talentu, prilygstančiu pasaulio žymiausiems kūrėjams, jų tekstais, pačiais paprasčiausiais, lyg ir kasdieniniais žodžiais atskleidžiančiais didžiausią pasaulio išmintį, svarbiausių Tautos doros ir kultūros vertybių, jos dvasingumo.

Apžiūrėję ekspoziciją ir susipažinę su ja rinkomės Perlojos kultūros namuose, kur Tomas Vaisieta deklamavo beveik visą Antano Baranausko „Anykščių šilelį“, taip primindamas ir akcentuodamas mūsų didžiausio turto, Lietuvos gamtos, grožį bei vaidmenį lietuvio pasaulėjautoje, jo vertybių sistemoje. Taip pat deklamavo ne vienam ašarą išspaudusias ištraukas iš Justino Marcinkevičiaus dramos „Mindaugas“. Čia Tomo Vaisietos talentas nepakartojamas, unikalus – keliantis dvasią, ugdantis pasididžiavimą savo Tauta ir jos garbinga istorija, kerintis ir programuojantis daugelio dienų apmąstymams.

Savo talento daugiabriauniškumą aktorius pademonstravo ir padovanojo savo žemiečiams, tarsi ir be didelio vargo pereidamas nuo dramatiško herojinio žanro prie komedijinio, skaitydamas rašytojo Romo Sadausko humoristinius vaizdelius iš mūsų kasdieninio gyvenimo. Ilgai netilo aplodismentai Aktoriui, tikram dzūkų karaliui su Mindaugo karūna ant galvos, šlovinančia jo atmintį ir skatinančia kurti Lietuvą, kaip ir jis kūrė. Kultūros namų salė pražydo gėlėmis ir sveikinimais, lietuviškomis dainomis, atliekamomis kaimyninio kaimo Ūlos ansamblio „Rūta“ ir perlojiečių ansamblio.

Vytauto Didžiojo ordino kavalierių aktorių Tomą Vaisietą jo memorialinio muziejaus atidarymo proga sveikino Lietuvai pagražinti draugijos pirmininkas Juozas Dingelis, politologas, publicistas Vilius Bražėnas, Seimo narys Algis Kašėta, fotomenininkas Vytautas Ylevičius, dailininkas Vidas Gibavičius, rašytojas Romas Sadauskas, prof. Ona Voverienė, jo kraštiečiai – Varėnos me-

ras Vidas Mikalauskas, Perlojos seniūnas Juozas Belevičius, kiti. Visi dėkojo Tomui Vaisietai už padovanotą kultūros židinį, linkėjo jam stiprios sveikatos ir dar tūkstančių tokių gražių ir prasmingų koncertų, o Perlojos jaunimui – gaivinti savo krašto atmintį, semtis iš jos stiprybės. Ilgai skambėjo dzūkų atliekamos dainos, žavėjo Perlojos moksleivių atliekami šiuolaikiniai ritmiški šokiai. Buvo parengtas nuotaikingas spektaklis apie šių dienų dzūkų kasdienybę, prie arbatos puodelio dalinamasi politikos, kultūros ir kasdienos aktualijomis.

DAILININKAS GRAFIKAS ANTANAS RIMANTAS ŠAKALYS

Antanas Rimantas Šakalys

Nuo pat metų pradžios tai Vilniuje, tai Kaune, tai Birštone, tai Raudondvary šurmuliavo, akino, aidėjo, drebino žiniasklaidą dailininko Antano Rimanto Šakalio parodos. Jų būta įvairių. Ir tai suprantama. Dailininkas – plataus diapazono menininkas, kurio kūryba apima grafikos, knygų iliustracijos, ekslibriso, dizaino, estampo bei suvenyrinės filatelijos žanrus. Jo kūrybą ypač išgarsino grafikos darbai: estampai bei mažoji grafika – suvenyriniai vokai. Tačiau kad ir ką darytų, kad ir ką kurtų dailininkas Antanas Rimantas Šakalys, visą kūrybą vienija meilė Tėvynei, Tautos istorijai, jos žmonėms... ir begalinis pasididžiavimas Tautos pasiaukojimu, ginant savo žemės lopinėlį prie gintaro jūros nuo visokių spalvų agresorių, noras pagelbėti savo Tautai, bet kokia meno forma suteikiant jai vilties kibirkštėlę, kvietimas aktyvia ir nenuilstama kova siekti teisingumo.

Toks yra dailininkas Antanas Rimantas Šakalys, supratęs, kad žmogaus gyvenimas ir kūryba įgyja prasmę tik tada, kai yra skirti savo Tautos ir Valstybės gerovei arba kovai už jų likimą ir išlikimą. Visa kita – tik grūdų akuotai.

Apie dailininką Antaną Rimantą Šakalį esu ne kartą rašiusi jo kūrybos parodų ir jubiliejų progomis. Ko gero, sunku būtų išvengti pasikartojimo, tačiau jubiliejinėmis datomis tai – neišvengiama ir didele nuodėme nelaikoma.

Antanas Rimantas Šakalys gimė 1938 m. spalio 12 d. Pakačinių kaime, netoli Dusetų. Dailės mokslus pradėjo Kauno taikomosios dailės technikume, kurį baigęs pakliuvo į sovietinius rekrūtus. Po kariuomenės tęsė mokslus Dailės institute, tačiau po poros metų, susižavėjęs kinematografija, išvyko į Maskvą studijuoti kinematografijos institute. Jį baigęs ir grįžęs į Lietuvą kurį laiką dėstė piešimą Vilniaus inžineriniame statybos institute ir Dailės institute – kino bei televizijos dailės pagrindus. 1974 m. Antanas Rimantas Šakalys tapo Dailininkų sąjungos nariu (Zolubas A. Antano Šakalio žibintai // *Lietuvos aidas*, 2002, rugsėjo 6, p. 11).

1979 m. A. R. Šakalys buvo pakviestas kurti dokumentinės juostos „Vilniaus universitetas 1579–1979“. Kaip rašiau savo ankstesniame straipsnyje, dailininkas pats nepajuto, kaip įklimpo į didžiąją savo gyvenimo meilę, vėliau tapusią visos jo kūrybos keliu – Lietuvos istoriją, jos įvykius ir žmones.

Universiteto 400 metų jubiliejui dailininkas labai nuoširdžiai ruošėsi – nuo pat bibliotekos darbo pradžios iki pabaigos tyrinėjo senąsias knygas, rankraščius, kaupė vaizdinę ir kitokią medžiagą, stengėsi pajusti, prisiliesti prie Tautos dvasios, pajausti jos kvėpavimą... Po to – skausmingos meninės išraiškos formų paieškos.

Vienas po kito gimė jo estampų ciklai: Senojo Vilniaus ir Karaliaučiaus universitetų profesorių ir įkūrėjų Petro Roizijaus, Abraomo Kulviečio, Stanislovo Rapalionio, Kazimiero Simonavičiaus, Mikalojaus Daukšos, Martyno Mažvydo, Joachimo Lele-

velio, Simono Daukanto, Jurgio Pabrėžos, Dionizo Poškos ir kitų. Jie ypatingi – lietuviškų bruožų, kilnūs, gilios minties, į savo Tautos ateitį nukreiptu žvilgsniu.

Kitas dailininko prakilniosios grafikos ciklas – didžiausias pasididžiavimas – aviacijos kūrėjai Kazimieras Simonavičius, Aleksandras Griškevičius, Juozas Lukoševičius, Bronius Oškinis, Balys Karvelis, Steponas Darius ir Stasys Girėnas, jų skrydis per Atlantą, Jurgis Dobkevičius, Antanas Gustaitis... Ciklas dar nebaigtas. Jame trūksta mūsų šių dienų didvyrių Jurgio Kairio, daugkartinio pasaulio čempiono, pelniusio Lietuvai nemirtingą ir amžiną šlovę, Igno Vyliaus, žiauriai enkavedistų nukankinto Vilniaus KGB kalėjime, Viktoro Ašmensko, sovietinio režimo Vilniaus saugumo kankinio, istorijos knygų apie lietuvių pasipriešinimą okupantams autoriaus, generolo Povilo Plechavičiaus bendražygių, lakūnų, apvaliusių (nors ir laikinai) Lietuvą nuo komunistinio gaivalo 1926 metais.

Trečiasis prakilniosios grafikos ciklas – tai didieji Lietuvos valdovai: karalius Mindaugas, Vytautas Didysis, Gediminas, Kęstutis, Algirdas, Žygimantas Augustas.

Visi prakilniosios grafikos portretai nutapyti didingu senųjų lietuviškų graviūrų stiliumi. Menotyrininkas Liudvikas Pocius, vertindamas dailininko kūrybą, rašė: „Būdamas puikus piešėjas, dailininkas preciziškai valdo štrichą, modeliuoja formą, žaidžia faktūromis, taip sukurdamas stilistinę vienovę. Iš pažiūros nepalanki ir kiek gruboka graviūros imitacijos technika pasirodo turinti savų pranašumų, kai reikia pasiekti norimos stilizacijos ritmikos lygius, paslankiai derinti pasyvius ir aktyvius kompozicijos elementus, o kartais daug ką taisyti, keisti“ (Pocius L. // *Dienovidis*, 1998, gruodžio 25–31, p. 10).

Ta pačia technika sukurtas ciklas „Lietuvos prekybiniai ryšiai“ (5 kompozicijos), nuostabaus grožio Vilniaus („Pilies gatvė“, „Aušros Vartai“, „Totorių Vartai“) ir Lietuvos ciklai („Mažeikiai“, „Šiauliai“, „Malūnų Lietuva“).

Kaip jau rašiau, iš visų A. R. Šakalio paveikslų dvelkia pasididžiavimas savo tauta, jos kūrybiniu genijumi, žmonėmis, sukūrusiais pasaulinio mokslo šedevrus, unikalią architektūrą. Juose trykšte trykšta susižavėjimas mažos valstybės dideliais aviacijos laimėjimais, lietuviška kultūra.

Dailininkų turime daug, bet, deja, dirbančių Tautos idėjai ir atrandančių savo Tautoje tiek gražių dalykų ir neišsenkančią kūrybingumo versmę, kiek jų atranda nepaprasto produktyvumo ir originalaus talento menininkas Antanas Rimantas Šakalys, kažin ar daug Lietuvoje berasime. O jie mums, išėjusiems iš okupacijos žiemos ir vos pradedantiems savo nepriklausomos Lietuvos valstybės kelią, yra patys brangiausi (Voverienė O. Dailininkas, skelbiantis pasauliui tikrąją, didingą ir orią tautos istoriją // *Lietuvos aidas*, 2004, vasario 10, p. 11).

Kurdamas minėtus estampus dailininkas Antanas Rimantas Šakalys netikėtai sau pačiam atrado mažosios grafikos žanrą. Ji tapo antrąja jo gyvenimo Mūza, o kartu ir palydove. „Lietuvos aido“ skaitytojai jau keleri metai džiuginami svarbiausių Lietuvos istorijos datų ir įvykių paminėjimais gražiais A. R. Šakalio mažosios grafikos vaizdais. Tai puiki dailininko, Lietuvos patrioto dovana „Lietuvos aido“ skaitytojams už jų ištikimybę dienraščiui nuo seniausių laikų.

Balys Sriubas, ištikimas Antano Rimanto Šakalio kūrybos gerbėjas ir biografas, sudarė ir išleido du dailininko mažosios grafikos katalogus: „Antano Rimanto Šakalio kūrybos vokai, atvirukai (atvirlaiškiai), suvenyriniai lapai. 1979–1997. Katalogas“ (V., 1998, 100 p.) ir „Antanas Rimantas Šakalys – 65; vokų, atvirukų, suvenyrinių lapų 1998–2003 metų katalogas“ (V., 2003, 95 p.).

Juose menotyrininkas Balys Sriubas dailininko mažosios grafikos kūrybą vertina kaip unikalų reiškinį lietuvių kultūroje, „vienodai susijusį su mažąja grafika ir filatelija“ (Sriubas B. Katalogas. V., 1998, p. 3).

Visiškai neseniai, jau jubiliejiniais metais, dailininkas A. R. Ša-

kalys padovanojo naują savo kūrybos katalogą „Antano Rimanto Šakalio publicistiniai straipsniai, ekslibrisai, suvenyrinių vokų katalogas“ (V., 2008), apimantį jo paskutiniojo dešimtmečio kūrybą, meninę ir publicistinę. Ir tai suprantama, kai valdžios žmogėnams visiškai nerūpi Tautos likimo ir išlikimo klausimai, jos gyvybės pamatas – kultūra ir jos plėtra, tik ekonomika, jos duodami pelnai ir „otkatai“. Lietuvos menininkui savo lėšomis išleisti viso gyvenimo kūrybos katalogą – finansiškai neįmanoma. Ir patys menininkai dabartinėje mūsų valstybėje – nereikalingi žmonės: valstybė nesirūpina nei jų duona kasdienine, nei stogu virš galvos, gyvenkit, kaip išmanote. O Lietuvos turčių mentalitetas ir jų dvasinis meninės kūrybos poreikis yra toks, kokį rodo menininko darbų užsakymai. Per 19 Lietuvos nepriklausomybės metų dailininkas A. R. Šakalys gavo vos 17 užsakymų ir tų dalis – organizacijų. Geresnio Tautos kultūrinio lygmens mato joks išminčius nesugalvos. Yra taip, kaip yra.

Laimei, dar turime išeivijos lietuvius. Tai jie ir gaivina Lietuvos kultūros šaknis savo dėmesiu dailininkams, atsiliepimais apie juos spaudoje, kartais nupirkdami jų paveikslų. Todėl, matyt, ir Lietuvos dailininkų pristatymas visuomenei tik jiems reikalingas. Ačiū broliams čikagiečiams, „Drauge“ išspausdinusiems išsamų mano jubiliejinį straipsnį, skirtą dailininko A. R. Šakalio kūrybai, ir Čikagos filatelistams, išleidusiems pašto voką su dailininko atvaizdu ir FILOP ženklu.

Ilgai nesupratau, ką reiškia šis ženklas: ačiū žurnalistui A. Zolubui, populiariai ir suprantamai paaiškinusiam. Pasirodo, tai yra rezistencijos ženklas, kuriuo žymimi vokai, ženklai, lipdukai, atvirukai, priešinantis oficialiam mūsų dabartinės sovietinės valdžios nusiteikimui prieš Lietuvos istoriją, kultūrą, papročius, religiją, gamtos puoselėjimą, prieš lietuvybę apskritai. Toks jau jis yra tas mūsų mylimas (nedaugelio, deja!) lietuviškas „dinozauras“ dailininkas Antanas Rimantas Šakalys. Nors ir skaudžiai baudžiamas valdžios institucijų, iki šiol tebevadovaujamų ligonių, sergančių nostalgija

putininei Rusijos valdžiai, nuolat ir ciniškai žeminamas, ignoruojamas teikiant valstybinius apdovanojimus, visaip kitaip apeinamas, dailininkas A. R. Šakalys vyriškai ir oriai praryja karčias pažeminimų piliules ir nė per milimetrą nesitraukia iš savo rezistencinės kūrybos kelio. Atrodo, kad jam visiškai nesvarbu, jog Gedimino ordino iš Prezidento rankų negavo, kad Nepriklausomos Lietuvos paštas jo ženklų į apyvartą neleidžia, kad dažnai vėjas kišenėse švilpauja – jis dirba savo Tėvynei tai, ko labiausiai reikia, tai, kas svarbiausia. Daug ir pasiaukojamai dirba. Retai būna diena, kad „Lietuvos aidas“ neišspausdintų naujo jo kūrinio.

Dailininko mažosios grafikos skrynioje jau 776 piešiniai – ekslibrisai, vokai, atvirukai, pašto ženklai, lipdukai. Tematika labai įvairi, priklausomai nuo dienos aktualijų, bet, kaip ir prakilniosios grafikos atveju, čia vyrauja kelios jo pamėgtos temos, jų ciklai.

Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimo planuose – daugybė projektų, tarp jų – ir Tėvynės pažinimo draugijos (vad. dr. K. Račkauskas) „Lietuvos deimančiukų“ projektas, pagal kurį įamžinamos mūsų tautos kultūros paveldo vertybės bei jų kūrėjai.

Dailininkas A. R. Šakalys savo kūryba į „Lietuvos deimančiukų“ projektą žvelgia plačiau, neapsiriboja vien kultūros paveldu ir jo kūrėjais, jį papildo žymiausių Lietuvos žmonių – valdovų, politikų, mokslininkų, specialistų lygmeniu.

Įsimintinas jo suvenyrinių vokų ciklas „Lietuvos prezidentai“. Priešingai oficialiajai nuostatai, dailininkas atkuria Lietuvos valdymo teisingumą ir į prezidentų ciklą įtraukia Žuvusiųjų Prezidentą – Lietuvos laisvės kovotojų generolą Joną Žemaitį-Vytautą, beveik 10 metų valdžiusį dorąją Lietuvą bolševikinės okupacijos metais, Aukščiausiosios Tarybos pirmininką, dainuojančios Sąjūdžio revoliucijos vyriausiąjį dirigentą, komunistų šmeižtais naikinamą nesunaikinamą, purvuose skandinamą nepaskandinamą prof. Vytautą Landsbergį. Taip dailininkas pareiškė pasauliui apie savo pilietinę poziciją ir teisingumo atkūrimą jeigu ne valstybėje, tai nors mene, žmonių dvasioje, o mums, lietuviams, priminė mūsų

gėdingiausią moralinį puvinį, kai melą ir išdavystę iškėlėme aukščiau žmogiškųjų ir tautinių vertybių, tikrąsias savo Tautos vertybes paniekinome, o svetimąsias gerbiame kaip paskutiniai niekšai ir pasaulio padugnės.

Į žymiausių Lietuvos žmonių ciklą pateko partizaninio pogrindžio ir ginkluoto pasipriešinimo Lietuvos vyriausybės – Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio vadai, pasirašę 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės deklaraciją. Tai LLKS Prezidiumo pirmininkas gen. Jonas Žemaitis-Vytautas (1918–1954), gen. Adolfas Ramanauskas-Vanagas (1918–1957), Aleksandras Grybinas-Faustas (1920–1949), Petras Bartkus-Žadgaila (1925–1949), Vytautas Gužas-Kardas (1919–1949), Juozas Šibaila-Merainis (1905–1953), Bronius Liesis-Naktis (1922–1949), Leonardas Grigonis-Užpalis (1906–1950). Visi jie žuvo tikėdami, kad Lietuva atgims ir atgaus savo nepriklausomybę. Liko neįgyvendintas jų priesakas: „Asmenys, bolševikinės arba vokiškosios okupacijos metais išdavę Tėvynę bendradarbiavimu su priešu, savo veiksmais ar įtaka pakenkę tautos išsilaisvinimo kovai, susitepę išdavystėmis ar krauju, yra atsakingi prieš Lietuvos Teismą“ (Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Deklaracija. – Okupuotoji Lietuva, 1949 m. vasario 16 d. // Gaškaitė N. Pasipriešinimo istorija. 1944–1953. V., 1997, p. 252–254). Tik tada, kai ši žuvusiųjų valia, pareikšta Deklaracijoje jų vyriausybės pogrindyje, bus realizuota, Lietuva taps tikrai laisva ir nepriklausoma, nes tik išvadavę Tautos protą iš komunistinės vergijos tapsime laisvi.

Žymiausių Lietuvos žmonių atminties suvenyrinių vokų cikle – Lietuvos diplomatai Stasys Lozoraitis (jaunesnysis), Voldemaras Čarneckis, Vytautas Dambrava.

Paskutiniojo dešimtmečio A. R. Šakalio suvenyrinių vokų cikle „Jie kūrė antrąją Nepriklausomą Lietuvos Respubliką“ kelios pavardės: Vytautas Landsbergis, Stasys Lozoraitis, Romas Kalanta, Ronaldas Reiganas, Bernardas Brazdžionis, Vilius Bražėnas, Jonas Kronkaitis, Alfonsas Svarinskas, Sigitas Tamkevičius, Robertas

Grigas, Zigmas Zinkevičius, Albinas Kentra, Nijolė Sadūnaitė, Nijolė Angelė Baužytė, Antanas Tyla, Ona Voverienė, Kazimieras Garšva, Algirdas Patackas.

Globalėjančiai Lietuvai ypač malonus turėtų būti A.R. Šakalio suvenyrinių vokų ciklas „Išgarsėję lietuviai užsienyje“, kuriame – Amerikos sporto legenda Pranas Lubinas (1910–1999), Amerikos generolas Tadas Kosciuška (1746–1817), pirmosios aukštosios mokyklos Amerikoje rektorius med. dr. A. Karolis-Kuršis (b. m.), lakūnas Romualdas Marcinkus (1907–1944), JAV boksininkas Juozas Šarkis-Žukauskas (1932), geologas ir geografas, Sibiro tremtinys ir jo tyrinėtojas Jonas Čerskis (1845–1892), avangardinio kino meno pradininkas Jonas Mekas (1922), inžinierius, tiltų Peterburge, Rygoje, Varšuvoje statytojas Stanislovas Kerbedis (1810–1899), lauko teniso treneris Amerikoje Vitas Gerulaitis (1810–1899), lietuvių archemitologijos pradininkė prof. Marija Gimbutienė (1921–1994).

Paskutiniaisiais dailininko kūrybos metais atsiranda nemažai humoristinio pobūdžio suvenyrinių vokų, išjuokiančių valdančiosios sistemos šulus ir jų valdymo metodus.

Dailininko Antano Rimanto Šakalio publicistika „Lietuvos aide“ skirta pačioms aktualiausioms dabarties temoms – menininkų apgailėtinai egzistencijai Lietuvos valdžiai jais visiškai nesirūpinant, veikiančios penktosios kolonos Lietuvos šmeižtų organizavimo demaskavimui užsienyje, Frankfurto mugėje ir kitur, komunistų „atgailos“ už lietuvių tautos genocidą, trėmimus ir sulaužytus likimus grimasoms, apkaltos prezidentui R. Paksui analizei, tautiškumo ir valstybės tapatybės krizei, energingai spaudžiant lenkų mažumai ir ponams iš pačios Lenkijos, žydų kultūros galimai invazijai į Lietuvą per Gugenheimo muziejų ir pan.

Tai kūryba tikro Lietuvos piliečio ir patrioto, kuris neabejingas tam, kas vyksta jo Tėvynėje, teisėtai piktinasi nedorų žmonių valdžioje veiksmais ir norėtų, kad jų nebūtų. Tačiau tai tik blyškus šešėlis tos šviesos ir grožio, kuriais dailininkas yra apipynęs

tai, kas jam brangiausia lietuvių Tautoje, jos istorijoje, Tėvynėje, jos didžiuosiuose žmonėse.

Sveikindami kolegą Antaną Rimantą Šakalį jo garbingo jubiliejaus proga, užvertus dar vieną brandų puslapį jo kūrybinėje biografijoje, linkime ir toliau eiti tuo pačiu, svarbiausiu Lietuvai keliu, jos anglių kasyklose ieškant tokių pat unikalių luitelių, kuriuos sunkiu darbu nuvalius, nubrūžinus, nušlifavus, visomis vaivorykštės spalvomis suspindės dar daugiau Lietuvos deimančiukų. Sėkmės įgyvendinant šį patį svarbiausią Lietuvos projektą.

2008 m.

FOTOMENININKAS VYTAUTAS YLEVIČIUS

Manoji Lietuva –
Kalvų, klonių ir miškų, upių, ežerų šviesa.
Istorinės atminties paminklai, pakelių kryžiai.
Sodžiaus pakylėta lietuvio pasaulėjauta.
Manoji Lietuva –
Atgimimas, pašlakstytas džiaugsmo ir skausmo ašaromis.
Dvasios atsinaujinimas, tvyrantis viršum mūsų,
Tarsi šventas senolių priesakas laisvės siekiams.

Vytautas Ylevičius

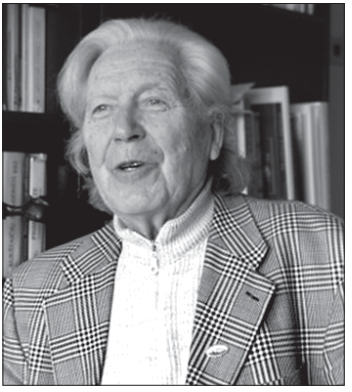

Vytautas Ylevičius

Šiais fotomenininko Vytauto Ylevičiaus žodžiais prasideda jo naujausias fotoalbumas „Manoji Lietuva“ (V., 2007). Tuose žodžiuose telpa ir visas fotomenininko kūrybos kelias, ir jo gyvenimo prasmė, skirta didžiajai meilei – Lietuvai. Ypač Lietuvai – nepaprasto grožio, padabintai kalvomis ir kloniais, miškais ir ežerais, istoriniais paminklais ir pakelės kryžiais, nušviestai lietuviško dvasingumo šviesa, tarsi lotoso žiedas pakilusiai virš dumblo

ir visko nešvaraus, kas tame dumble veisiasi. Ko gero, dabartinėje mūsų sutrikdytos dvasios aplinkoje, dvasinių lūžių ir katastrofų akivaizdoje, dar labiau sutirštinamoje juodomis postmodernizmo ir visuotinės bjaurasties spalvomis mene, fotomenininkas Vytautas Ylevičius vienintelis liko grožio ir vilties dainiumi, savo kūryboje puikiai sintezuojančiu grožio vaizdą su poetiniu žodžiu.

Kiekviena jo nuotrauka palydima iškiliausių lietuvių Tautos poetų eilėraščio strofa, pripildančia vaizdą muzikos, miško ošimo, vėjo dvelksmo, ežero bangelės šnabždesio... ir lietuviškos sielos virpesio, likus vienam su gamta, su jos grožiu, užburiančiu ir keliančiu, įkvepiančiu geroms mintims ir vilčiai.

Žinoma, fragmentu visumos neperduosi... Reikia matyti, skaityti, kvėpuoti ir grožėtis visu albumu. Tylumoje. Susikaupus. Apmąstant. Tačiau ir fragmentas – brangus, keliantis ir skatinantis kilti. Dėl ribotos straipsnio apimties pateiksime tik 4 fragmentus, reprezentuojančius daugiau negu 200 meninių fotografijų visumą.

Štai Nemunas nuo Merkinės piliakalnio (1-oji nuotrauka). Ir tarsi matai šalia jo susimąsčiusį poetą Antaną Miškinį, tariantį meilės žodžius savo Tėvynės kraštovaizdžiui:

Šalie gimtoji, dainų apdainuota,
Per ilgus amžius kniubus po našta.
Raibųjų gegutėlių apgiedota,
Aukštais pilių kalneliais papuošta.
(Antanas Miškinis)

Pamatė tą vieną gražiausių Lietuvos kampelių jautri menininko akis ir tas grožis jo sieloje suskambėjo poeto kankinio, perėjusio Sibiro lagerių golgotas, eilėmis. To puslapio įtaiga tokia veiksminga ir gili, kad jos tikriausiai nepakeis ir šimtas patriotinės prozos kūrinių.

Ir vaizdas, ir poeto eilėraščio strofa su skausmu sminga į širdį ir tarsi plėšia nuo jos surambėjusį nutautėjimo ir suslavėjimo kiautą, širdį apnuogina ir verčia savęs paklausti: „Ar aš dar lietuvis?“

Fotomenininkas Vytautas Ylevičius skalsus: kiekviena jo nuotrauka – tai ištisos knygos pagrindinė idėja apie ką jis bekalbėtų – ar apie Ylakių apylinkes, jų istoriją, gamtos grožį, kas žino, gal ir tų apylinkių vyrų žygdarbius, ar apie tiltelį, nutiestą per upelį ir vedantį į Impilties piliakalnį, kur miega Lietuvos karžygiai ir ...dūmoja, ar apie Rekyvą, nušviestą saulės, raibuliuojančią ir mirgančią, viliojančią paukštį ištiesti sparnus ir kilti į dangaus aukštybes, ar tėvą ir sūnų, stovintį ant Bernotų piliakalnio Europos centre... ir, matyt, pasakojantį sūnui apie piliakalnio papėdėje augantį pažinimo medį, o gal prie to medžio palaidotą partizaną, žuvusį už Tėvynės laisvę, kad sūnus, išeidamas Europos keliais, visada jį prisimintų kaip savo Tėvynės savitumą ir visada grįžtų prie jo. Vartant albumą kyla mintis, kad jis kupinas simbolių, reikšmių, kad jame užkoduota Tautos atmintis ir jos ateities vizija, kurios kvėpavimą jau pradedame jausti...

Štai nuotrauka „Rusnė“. Fotografuota 1968 metais. Tamsus medis ar kažkoks statinys, o ant jo – tamsus gandralizdis... Tačiau virš jo saulės – rutulys, apšviečiantis vieną iš gandrų, matyt, dar vis taisantį gandralizdį... Ir paveikslo apačioje poetės R. Lunskienės žodžiai kaip malda...

Žeme, dovanok man rytą –
Lopšį vakarui auginti,
Vasaros dangaus aplytą
Skaudančią ir gyvą mintį.
R. Lunskienė

Iš tikrųjų mintis skaudi... Juk gandras lietuvių pasaulėjautoje – tai tikras pavasaris, atgimimas ir prisikėlimas. Kasmet sugrįžtantis į savo lizdą jis yra vaisingumo, šeimos gausumo, vaikų pareigos tėvams, turtingumo simbolis. Tikėta, kad namai, kur peri gandrai, yra laimingi, nes jie saugo namus nuo gaisrų ir negandų, tai ženklas, kad tie namai laimingi... O nuotrauka tarsi šaukte šaukia... nesvarbu, kad naktis tamsi ir diena pilka... Kol gandras prie namų, Lietuva dar nežuvo... Nušvis saulė ir lietuvio dvasia atsi-

gaus, atgaivins tautos ir valstybės pačią didžiausią vertybę – šeimą. Atsilaikysime. Atsilaikėme prieš okupacijos tamsą, ištversime ir dvasinę sumaištį, keliamą nepriklausomoje Lietuvoje jos svetimųjų ir susvetimėjusių, tautines vertybes praradusių lyg ir savųjų. Stipriausieji jau atsilaikė. Mano anūko Donato šeima – graži ir tvarkinga, tikra lietuviška šeima: pasodintas medis, statomas namas, auginamas sūnus. Namuose – meilė ir ramybė. Jo draugų, daugiausia Lietuvos karininkų, šeimos irgi panašios. Širdis džiaugiasi, kad Lietuva jau atgimsta. Sustiprės lietuviška šeima, atsigaus ir valstybė.

Jaudinanti savo patriotiškumu ir kita knygos dalis: mūsų Tautos šaknys – kaimas, kryžiai ir išlikę istorijos paminklai: „Vytautas Didysis“ Perlojoje, „Medininkų pilies kuorai“, skelbiantys Bernardo Brazdžionio lūpomis:

Iš mūsų žemės niekas neišrovė
Ir niekas amžiais neišraus
Šaknų, įaugusių į gilų griovį,
Nebijančių ugnies nei vėjo atšiauraus.
B. Brazdžionis

Zapyškio, Vadoklių bažnyčios, Panemunio pilis, Laisvės paminklas Rokiškyje, paminklas žuvusiems už laisvę Plokščiuose, Zikaro skulptūra Petrašiūnų kapinėse, paminklas Dariui ir Girėnui Kaune, paminklas Kristijonui Donelaičiui Klaipėdoje, dievdirbio V. Svirskio koplytstulpis Narušiuose ir t.t... ir per septyniolika nepriklausomybės metų neišsipildžiusi viltis, puoselėta Atgimimo ir Sąjūdžio dainuojančios revoliucijos metais:

Ir kaip namo sugrįžta tavo paukščiai,
Sugrįžta sielon sąžinė, tiesa,
Kurią lyg bočių vėliavą į aukštį
Iškėlus neša Lietuva visa.
R. Pakėnienė

Kol kas atrodo, kad vis daugiau ir daugiau žmonių Lietuvoje praranda sąžinę, daugėja netiesos ir blogio... matyt, dar nuopuo-

lio dugno nepasiekėme... Šėtoniškas nutautinimo, demoralizavimo ir ateizavimo scenarijus Lietuvoje sėkmingai vykdomas toliau, giliau ir plačiau.

Bet Atgimimo spalvos ir žvaigždėtos aukštosios akimirkos siekiant Lietuvai laisvės ir nepriklausomybės ir net Sausio 13-osios tragedija bei sielvarto minutės kiekvieno doro lietuvio širdyje išliks kaip prasmingiausios jo gyvenimo akimirkos, talentingo menininko sustabdytos ir padovanotos savo tautai. Atgimimo nuotraukose mūsų vaikai ir anūkai ieškos savo tėvų ir senelių veidų, didžiuosis jais, kaip dabar didžiuojamės pokario partizanais. Jie supras, kad dėl tų šventų akimirkų verta buvo gyventi, ir stebėsis... kodėl mes praradome protus ir sąžines, balsuodami už mūsų Tautos budelius ir jų kolaborantus, jiems nukryžiuoti atidavę savo Tėvynę Lietuvą... Negi visi suniekšėjome ir sustribėjome?

Ne visi. Dar yra Kaunas. Dar yra Lietuvos rajonai, balsuojantys už padorumą ir Lietuvą. Dar yra žmonių, neparsidavinėjančių ir nepaperkamų. Lankiausi Visagine, Kaune, Šiauliuose, Onuškyje, Griškabūdyje, Gegužinėje, Panevėžyje – mačiau bundančią Lietuvą. Mačiau mokytojus, jau atgaunančius žadą ir norinčius kitokios Lietuvos, doros ir teisingos. Mačiau moksleivius, dainuojančius senovines lietuviškas dainas ir jose atrandančius daug grožio. Gražiai ir prasmingai dirba Tėvynės pažinimo draugija, Marijos ir Jurgio Šlapelių muziejus, Lietuvai pagražinti draugija, Tautos frontas. Jų gretos kasmet vis gausėja. Randasi daugiau pasiaukojimo, šventų darbų mecenavimo, pradeda rastis idealizmo daigai. Ryškėja paradoksas, peraugantis į dėsnį: kuo daugiau bjaurasties – moralinio nuopuolio, valstybės išdavyščių, begalinių malonumų ieškojimo ir gobšumo savo Tautos skurdo sąskaita valdžios institucijose ir jos pinigais valdomoje purvasklaidoje, ypač televizijoje, tuo sparčiau formuojasi Tautos pasipriešinimas tai bjaurasčiai. Žmonės jau pradeda matyti, kas yra kas Lietuvoje, ir mąstyti.

Fotomenininko Vytauto Ylevičiaus kūrybos albumas – tai ne tik vaizdingiausia ir poetiškiausia jo meilės savo Tėvynei ir savo Tautai dovana, bet ir vaizdinis Lietuvos istorijos, jos reikšmingiausio tarpsnio paminklas, iš kurio semsis faktų ir idėjų savo kūrybai ne tik istorikai, ateities rašytojai ir poetai, bet ir psichologai bei sociologai, tyrinėjantys lietuvio dvasios lūžius, manipuliuojant žmonių protais. Talentingo menininko kūryba – neišsemiama naujų idėjų ir naujų darbų versmė. Neabejoju, ji daugeliui teiks minčių, kaip įveikti bjaurastį grožiu ir blogį gerumu.

2007 m.

PABAIGA: LIETUVA TARP SCILĖS IR CHARIBDĖS. QUI VADIS, LIETUVA?

„Visur žmogiškoji didybė yra reta, nes ji iškovojama tik pasiaukojamu idealizmu... Ateitį kuria veikimas. Ateitis iš tiesų lemiama tik kovoje. Veikimas ateina su sąžinės pabudimu. Tačiau sąžinę pažadinti gali ne kiti, o tik kiekvienas pats asmeniškai“.

Juozas Girnius

Lietuva šiuo metu kaip tik ir yra atsidūrusi pavojingoje jos istorijos kelio atkarpoje, kai stengiamasi perrašyti istoriją ir pakeisti jos raidos kryptį. Kodėl taip yra ir kodėl taip atsitinka? Manau, todėl, kad šiuo metu Lietuva atsidūrė ideologinėje kryžkelėje... tarp rusiškojo komunizmo-kagėbizmo ir vakarietiškojo globalizmo.

Rusiškąjį komunizmą-kagėbizmą jau pažįstame iš jo kruvino genocido, vykdyto Lietuvoje pokariu, ir dvasinio mūsų tautos genocido, vykdyto kelis dešimtmečius per visą sovietinės okupacijos laikotarpį, siekiant pavergti komunizmo ideologijai mūsų protus. Politologo Viliaus Bražėno nuomone, Europos Sąjunga ir NATO yra politinė psichologinė priebėga, tolinanti mus nuo Rytų globalizmo vartų. Vakarietiškasis globalizmas mums atrodo geresnis negu komunizmas, nes jo ideologai mus vilioja saldainiuku gražiame popierėlyje ir pažadais, kad duonos valgysime sočiai ir su sviestu. Tačiau vakariečiai, gardžiuodamiesi utopiniu globalizmo „tvarkos pasaulyje“ idealu, nesuvokia, kad globalizmas kaip ideologija yra kuriamas ant komunizmo pamato. Tai įtikinamai ir nuosekliai savo tyrimais įrodė Vilius Bražėnas savo knygoje „Nauja pasaulio santvarka“ (Kaunas, 2000) ir patvirtino JAV politologas Patrikas Bukenenas knygoje „Vakarų mirtis“, tyrinėjęs šį reiškinį Amerikoje. Jie abu teigia, kad šių dienų globalizmas paremtas neomarksistine ideologija ir yra įsigalėjęs

daugelio Vakarų Europos bei Amerikos kultūros sričių. Jį finansuoja tarptautinės monopolijos. Turtingiausių pasaulio globalistų pasamdyti protai griauna tradicines krikščioniškųjų valstybių vertybes: krikščionybę, patriotizmą, šeimą, propaguoja seksualines revoliucijas, skatina žemiausius individų prigimties instinktus, nežabojamą „laisvę“ būti narkomanais, doros naikintojais, žudikais. Tas nedorybes pateisina ir net išaukština kosmopolitinės antikrikščioniškosios jėgos, kurios, anot P. Bukeneno, tęsia III Internacionalo pradėtą politiką – sukurti pasaulinę kosmopolitinę valstybę, kurią valdys pasaulio milijardieriai ir oligarchai.

Lietuvių tauta sukūrė savo valstybę, kad ji saugotų tautą, gintų nuo išorės priešų ir nuo žlugdančio, engiančio, naikinančio piktadariško vidaus gaivalo. Deja, dabar Lietuvos valstybėje karaliauja nutautusios, lietuvybę išdavusios politinės jėgos. Lietuvą kiekvieną kartą ištinka skaudžiausios nelaimės tada, kai valdžia atitrūksta nuo savo tautos, nebegina jos, nesirūpina jos gerove ir dvasiniu gyvenimu, tik savo gerove ir savo biznio interesais, kai Lietuvai vadovauja nutautę žmonės, neigiantys politikos moralę vadai.

Ar išliks Lietuva čia, šioje žemėje, ar ji liks tik teritorija komunistų ar globalistų kėslams įgyvendinti, lietuvius paverčiant darbo jaučiais ir stambių monopolijų pigiai išlaikomais vergais, kaip jau buvo sovietinės vergijos metais, valdžią uzurpavus komunistams?

Vladas Putvinskis-Pūtvis, prieškario nepriklausomos Lietuvos mąstytojas ir tautinės ideologijos kūrėjas, savo priešmirtiniame laiške rašė: „Vienintelis Lietuvos išganymas, tai tautinės idėjos gimimas. Jei ji negims, tai Lietuva žus. Aš nesu pranašas, bet tą idėją aiškiai matau, tik jau nebegaliu jos realizuoti. Kol nėra Asmenybės, galinčios tą idėją realizuoti, reikia sudaryti žmonių grupę, dirbančią Tautos idėjai ir kurti Tautos židinį. Toji grupė paruoš kelią Asmenybei ateiti, o kol jos nėra, Tautos židinys turi atstoti tą Asmenybę“ (Putvinskis-Pūtvis V. Gyvenimas ir parinktieji raštai. Čikaga, 1973).

Pasaulio tautos tai jau suprato: gimsta tautiniai politiniai judėjimai visoje Europoje – Prancūzijoje, Danijoje, Švedijoje, Vokietijoje, Latvijoje... tik pas mus ramu. Didžiausia mūsų bėda, matyt, yra ta, kad neturime stiprios ir kovingos nei tautinės, nei krikščioniškosios partijos. Kartais kyla bedieviškos mintys, kad dabar šią nišą užėmusios partijos, bedantės ir miegančios, ir yra sukurtos tam, jog stabdytų tautinės krikščioniškosios politinės minties plėtrą, neutralizuotų jų veiklą. Ten yra puikių žmonių, neveidmainiaujančių ir norinčių geresnės Lietuvos ateities, bet veikimo, aktyvumo – nėra: tik ramybės bala, jau apsitraukianti jos augmenija. O politinė situacija, kokią šiandien turime Lietuvoje, nepavydėtina:

1. Sunaikinta tautinė katalikiškoji ideologija, kuria vadovavosi mūsų valstybė prieškario nepriklausomos Lietuvos metais. Tautos ir Dievo idėjos Lietuvoje buvo gaivinamos pokario rezistencinėje kovoje, o politiniam klimatui pašiltėjus, net sovietinės okupacijos metais – kultūros kontekste. Tomis idėjomis vadovaudamasis Sąjūdis su malda ir dainomis, taikiu pasipriešinimu agresijai ir tvirta lietuviška valia iškovojo Lietuvos nepriklausomybę, XX a. atkūrė Lietuvos valstybę antrą kartą. Taigi V. Putvinskio-Pūtvio idėja visiškai pasitvirtino.

2. Kaip teigia Svajūnas Kontrimas, „Tautai gyvuoti būtina valstybės remiama ir saugoma nacionalinė ekonomika, tačiau nacionalinės pelningai veikusios įmonės buvo išvogtos arba išparduotos užsienio kapitalui, kuris ir valdo Lietuvos ekonomiką bei... politinį gyvenimą. Finansų analitikės M. Starkevičiūtės apskaičiavimais, užsienio kapitalo valdomos įmonės iš Lietuvos kasmet išsiveža 3 milijardus litų grynojo pelno. Nebeliko nacionalinio banko, kuris galėtų finansuoti gyvybiškai svarbias ekonomikos šakas. Iš 1990 metų Lietuvos nacionalinio ūkio, priklausiusio tautai, beliko tik trupiniai. Padėtis primena XIX a., kai lietuviai savo Tėvynėje buvo beturčiai (Kontrimas S. Kas griauna lietuvybę // *Lietuvos aidas*, 2007 sausio 4, p. 4).

3. Lietuva begėdiškai praskolinta – jos skola užsienio bankams siekia 44,3 milijardo Lt, arba 54,4 proc. prognozuojamo šių metų bendrojo vidaus produkto (BVP) (Lietuvos skola užsieniui – 54,4 proc. prognozuojamo BVP // Lietuvos aidas, 2006, gruodžio 28). Tą skolą mūsų valdantieji komunistai užkrovė ant mūsų vaikų ir anūkų pečių, Lietuvą palikus be ateities, tik praturtėjus kelioms dešimtims buvusių komunistų partijos nomenklatūrininkų, kurie iki šiol pasakiškais savo ir savo giminaičių atlyginimais tebedidina tas skolas ir tebealina Lietuvą.

4. Laisvanoriškai atsižadame savo kultūros vertybių rusiškųjų ir anglosaksiškųjų naudai. Per mokyklų koncertus ir net „Dainų dainelėje“ retai beišgirsi lietuvišką dainą, dainuojama kokia tik nori kalba, tik ne lietuvių. Parduotuvių vitrinos puikuojasi įvairiausiais angliškais užrašais, viešbučiai – taip pat, netgi, rodos, išsilavinę lietuvaičiai puikuojasi savo nutautėjimu, kurdami visokius Palacus, Crownas ir kitokius keiksmažodžius, tuo parodydami savo susvetimėjimą tautai ir panieką juos užauginusiai Lietuvos žemei.

5. Kokia yra švietimo sistema, kokią kultūrą ji perduoda jaunimui, tokia bus ir Lietuvos ateitis. Tautinė valstybė prieškario nepriklausomoje Lietuvoje buvo sukūrusi patriotinę švietimo sistemą, kurios išauklėti žmonės išsaugojo lietuvybę per visą sovietinės okupacijos laikotarpį. Visiškai pritariu Svajūnui Kontrimui, kad dabar tautinės švietimo sistemos nėra. „Vietoj tautinio patriotizmo brukamas pilietiškumas be moralės, be tautinių vertybių. Toks kosmopolitinis „pilietiškumas“ yra negyvas, tuščias, apgaulingas“ (Ten pat). Mūsų jaunoji karta nutautėjusi, jau tapusi bedvasiais „pasaulio piliečiais“ tarptautinio kapitalo tarnais, be tautinės savigarbos ir orumo.

6. Lietuvoje veikiantys tarptautiniai ir užsienio fondai dosniai finansuoja atsakomybę ir tautinę savigarbą praradusius veikėjus, istorikus, neva vykdant bendrus projektus, mokslininkus, kultūros veikėjus, dainininkus, poetus, rašytojus, kurie, tar-

naudami globalioms užmačioms, naikina savo tautą ir jos dvasią – tautiškumą, propaguoja „homo globalicus“ idėjas – hedonizmą ir vartotojišką kultūrą, siekdami mūsų jaunimą paversti teletabiais–tešlagalviais, pigia darbo jėga, geriausiu atveju – kompiuterizuotais robotais. Lietuvos Vyriausybė finansuoja tautinių mažumų visuomenines organizacijas, tačiau lietuvybės baruose dirbančios visuomeninės organizacijos, kiek girdžiu ir esu patyrusi, savo veiklai plėtoti iš mūsų valdžios nėra gavusios nė cento.

Taigi Lietuva dabar atsidūrė tarp Scilės ir Charibdės: komunistinio-kagėbistinio globalizmo ir vakarietiškojo globalizmo, kurie abu yra pasiruošę lietuvių tautą nušluoti nuo žemės paviršiaus, tautiškumą – sunaikinti. Ar turime jėgų pasipriešinti? Atrodo, kad jau nebe. Už Lietuvos tautininkų sąjungą balsuoja tik 0,1 proc. Lietuvos gyventojų. Tai Tautos agonijos ženklas. Ko gero, po artėjančių rinkimų... savivaldos ir ypač Seimo, teks giedoti Requiem lietuvių tautai ir jos kūrybiniam genijui.

Vilius Bražėnas dar nepraranda vilties ir siūlo: „...Dabar, kai nebereikia pro petį žvalgytis į Maskvą, reikėtų visiškai atsigręžti į Lietuvos reikalus. Pasinaudokime politiniu pavasariu savo tautos dirvonams neatidėliojant apsėti laisvės, tautiškumo, krikščioniškosios dvasios sėklomis. Turėtume pasinaudoti laisve ir susiorganizuoti į svetimybėms ir pražūtingoms vilionėms atsparią tautą... Eikime į ES ir Vakarų pasaulį su laisvės misija. Eikime įtaigauti, o ne būkime įtaigaujami. Eikime būti vienu iš mažų kupstų, kuris nuverstų bet kokį didelės tironijos vežimą. Istorija neina tiesia linija. Būna netikėtų pasikeitimų. Nepamirškime ir to, kad istorija įrodė lietuvių tautą buvus vadų tauta. Geopolitinė situacija įstūmė mūsų tautą į svarbių apsisprendimų reikalaujantį geopolitinį pavasarį. Nesitikėkime, kad kiti už mus darys mums palankius sprendimus. Darykime juos patys, kad ir kaip susiklostytų geopolitiniai metų laikai“ (Bražėnas V. NATO, ES ir globalizmas // *Lietuvos aidas*, 2004 birželio 8, p. 1).

Gražūs, viltį žadinantys žodžiai. Tik ar turi dabar Lietuva asmenybių, galinčių tas viltis paversti tikrove. Kadaise karalių Mindaugą ir mūsų šviesiausiąjį kunigaikštį Kęstutį mes, lietuviai, savo rankomis nužudėme, o dabar visais televizijos kanalais, visais purvinais laikraščiais moraliai ir politiškai žudome geriausius savo žmones, apipildami juos neapykantos žmogui ir žmonijai purvu. Dabar jau į darbą paleisti, kaip ir Baltarusijoje, mirties eskadronai – politinių žmogžudysčių skaičius, kuris kažin ar baigsis Vytauto Pociūno nužudymu, jau siekia antrą dešimtį, o lietuviška žiniasklaida kasdien paleidžia po Lietuvą klajoti kraupias komunizmo pamėkles, iš nasrų spjaudančias pragaro smalą, šmeižtus ir prasimanymus, skatina žudyti, žudyti, žudyti... Jau ir automobiliai sproginėja…

Lietuvą vėl kausto baimė... ir nepasotinamas godulys, juolab kad yra tokia didelė paskata – ES pinigai. Apie Tautą, savo valstybę nėra kam galvoti, nėra tokių, kurie galėtų aukotis, idealizmo nebeliko. Beliko tik viltis... kad kažkur, kažkokio nedidelio Lietuvos miestelio pradinių klasių moksleivių suole jau sėdi Asmenybė, kuri ir ateis kurti Lietuvos, savo Tautos ir valstybės tikrosios laisvės ir gerovės. Istoriją kuria tik Asmenybės, o ne minia. Turime suprasti ir pripažinti, kad šiuo metu Lietuvos horizonte tokių asmenybių jau nebėra. Mąstytojų ir idėjų generatorių dar turime, bet vadų, galinčių atsistoti minios priešaky, ją paversti Tauta ir vesti į kovą prieš niekšybę, vagystes, prieš raudonąjį (komunistai), juodąjį (KGB ir GRU) ir pilkąjį (kriminalinis pasaulis) vorus – jau nebeturime. Algirdas Julius Greimas sakė, kad tokia Asmenybė turėtų būti kaip paveikslas seklyčioje, – šventa ir neklystanti.

Ar tai įmanoma dabar Lietuvoje? Belieka tik laukti pranašiškų ženklų... Jais galėtų tapti:

1. Tautiškųjų-krikščioniškų jėgų pergalė nors per vienerius rinkimus. Tai liudytų, kad tauta keliasi iš komunistinio marazmo letargo.

2. Tautinės-krikščioniškosios ideologijos atkūrimas. Tik Tautos idėja Lietuvoje yra gyvybinga ir turi ateitį, visos kitos – tik sapnas, dūmų uždanga, grobuoniškoms grupuotėms siekiant kuo

daugiau prisiplėšti turto ir vis labiau nuskriausti tautą. Lietuviai turi suprasti, kad valdžia yra teisėta tik per Tautos valią. (Tai reiškia, kad dabartinė Kauno ir Panevėžio V. Uspaskicho statytinių valdžia yra neteisėta – O. V.)

3. Bažnyčios pabudimas politiniam gyvenimui, keičiant kardinolo V. Sladkevičiaus suformuluotą dėl jo didelės meilės A. Brazauskui Tautą žlugdančią nuostatą, kad Bažnyčia negali dalyvauti politikoje (Vyliūtė J. Brolis Vincentas. V., 2003, p. 245–246). Prof. Juozas Eretas tvirtino, kad krikščionis, nesikišdamas į politiką, daro dvigubą nuodėmę: dėl jo abejingumo politikai šalyje randasi blogis; dėl jo pasyvumo, nesipriešinimo leidžiama tam blogiui tarpti, ir taip blogis dauginamas (Zolubas A. Pamokslėlis kunigams // *Lietuvos aidas*, 2007 sausio 19, p. 1, 2). O juk kunigas yra visų krikščionių dvasios vadas, ganytojas ir turi būti jų mokytojas. Kol kunigai nedalyvaus politinėje veikloje, krikščioniškasis tautinės krikščioniškosios ideologijos sparnas niekada neatsigaus, nes ta partija, šiandieninėje Lietuvoje sąmoningai kažkam režisuojant ar nesąmoningai, vis atsiduria nedorų žmonių rankose. Kas žino, gal ir dėl to, kad reikia ją neutralizuoti, siekiant komunistų partijos viešpatavimo.

4. Kai visuomeninės organizacijos, tokios kaip Tėvynės pažinimo draugija, Lietuvai pagražinti draugija, jaunimo sąjūdis „Lietuva – be komunizmo“ suvoks, kad politika nėra „nešvarus reikalas“, o jį tokį daro tik nedori, sąžinę praradę politikai, ir savo geriausius žmones deleguos į politiką, ją padarys moralią, siekiančią Tiesos ir Teisingumo savo Tautai ir Valstybei.

5. Kai Lietuvoje bus atgaivinta tikroji Tautos istorija, jos kultūros paveldas ir vertybių sistema, kai į Lietuvą grįš amžinosios mūsų Tautos vertybės – tautinė savigarba, lietuviškas orumas, pareigos ir atsakomybės už savo šeimą, tėviškę, tautą ir savo valstybę jausmas.

6. Visuose pilietinio ir tautinio ugdymo (o gal ir istorijos) vadovėliuose turėtų būti įrašytos ir nuosekliai įgyvendinamos nuostatos, kad lietuvis privalo likti lietuviu ir tautinę gyvybę perduoti ateities kartoms; kurti lietuvišką šeimą, nes tik tokia šeima

yra tautos gyvybės garantas; gerbti ir puoselėti lietuvių kalbą; ji – stipriausias tautinės bendruomenės ryšys, tautinės kultūros pamatas; remti lietuvišką mokyklą, tautinės dvasios židinį; saugoti ir ginti tikrąją ir garbingą mūsų Tautos istoriją; branginti ir puoselėti tautos tradicijas ir papročius; ugdyti pagarbą ir pasididžiavimą savo istoriniais protėviais; saugoti ir ginti savo valstybę, nes jos nepriklausomybė yra tautinės kultūros išlikimo ir ugdymo sąlyga.

7. Kai mūsų tautiečiai suvoks, kad nepagarba tūkstantmetę istoriją turinčioms dvasinėms, tautinėms ir religinėms vertybėms, anaiptol nėra nei „šiuolaikiška“, nei „modernu“, o tik provincialumo ir žmogaus bendrosios žemos kultūros rodiklis, dabar jau tapęs masiniu religijos ir tautinių vertybių naikinimo netramdomu siautuliu.

8. Kai Tauta pabus iš pavergto proto vergijos, išsilaisvins politiškai ir dvasiškai ir suvoks, kad Ji yra Lietuvos valstybės suverenas, o ne jos išrinktieji atstovai, dažniausiai besimeldžiantys kitų imperialistinių valstybių stabams. Kai Tauta suvoks ir griežtai pareikalaus, kad jos atstovai valdžioje vykdytų Tautos valią, o ne atvirkščiai; kai bus atkurtas balansas tarp valdžios ir Tautos.

9. Kai į Lietuvos Respublikos Seimą ir Europos Parlamentą bus išrinkti tokie atstovai, kurie suvoks savo pareigas lietuvių Tautai ir Valstybei ir realizuos teisingumą valstybiniu ir Europos mastu ir visų pirma organizuos komunizmo teismus Lietuvoje ir Europoje, pasmerksiančius komunizmą kaip neapykantos ir žmonių žudymo ideologiją ir komunistų partiją, kaip represinę struktūrą, vykdžiusią savo tautų genocidus visoje Europoje ir Azijoje.

Kai iš mūsų gyvenimo išravėsime piktžoles ir jų pačią pikčiausią – komunistinę nomenklatūrą ir kagėbizmą, dabar trukdančias mums gyventi ir kurti tikrąją Lietuvą, tada ir mūsų darželiuose rūtos sužaliuos, lengviau atsikvėpsime ir galėsime ramiai kurti savo Tautos dvasinę bei materialinę gerovę.

LIETUVIAIS ESAME MES GIMĘ, LIETUVIAIS TURIME IR BŪT!

ETUDES OF TAUTOTYRA

(A theory and history of Lithuanian Ethnology)

Summary

For a long time I was thinking about a title of this book. It turned out, that it is not easy task, because there are many "white places" in the system of concepts in the ethnology science. Tautotyra, its part of a theory and history of Lithuanian ethnology is somewhere between ethnography (descriptive discipline of ethnic group) and ethnology (a branch of science, which investigates general phenomena of development of culture of many nations and ethnic groups).

Lithuanian tautotyra engages Lithuanian ethnography – as a first stage of its investigations, but itself it is only a part of ethnology science.

A second problem of this study is using a term "etude". In the Lithuanian tautotyra there are few scientific facts and conceipts, which are settled already and generally accepted. "The dictionary of international words" recommends use neutral word "etude". Giving its definition as "scientific study, which does not pretend to theoretical finiteness, strict argumentation and final decision". This book "Etudes of tautotyra" does correspond to this definition entirely, and that is why a term "etude" is used.

A book "Etudes of tautotyra" does not pretend to consider it as monograph or a serious educational book. Its task is more modest – only to draw attention of young generations of scientists to this most interesting branch of science – ethnology, and especially to the Lithuanian tautotyra, which is very interesting as scientific discipline, and especially interesting as educational mean for bringing up patriots of its own nation and of the Lithuania, as the State.

Ethnologists accepted already, that nation does form only then, when national self-conceit come into being.

Self-conceit of Lithuanians begun to form only in the XVI century, when Lithuanian writing and the first Lithuanian book, written by Martynas Mažvydas, was published (1547). The first term of tautotyra – "nation" was used in that the first Lithuanian book.

Since those times development not only of Lithuanian self-conceit, but also and its theory "tautotyra" begun. It is revealed through biographies and ideas of the most famous Lithuanian writers and public-spirited persons – dr. Motiejus Valančius, dr. Jonas Basanavičius, dr. Vincas Kudirka, poet Maironis, philosopher Vydūnas, writer Vincas Krėvė-Mickevičius, poet, writer and scientist of literature Vincas Mykolaitis-Putinas, writer Balys Sruoga, philosophers educationalists dr. Stasys Šalkauskis and Antanas Maceina, philosophers Vladas Putvinskis-Pūtvis and Antanas Smetona, poet Bronius Krivickas, philosopher Vosylius Sezemanas, etc. All of them investigated and were writing about origin of Lithuanian nation, its language, its traditions and history, about whole material and spiritual culture of Lithuanians, their life in the global world, etc. and also tried to create a well-shaped system of theoretical knowledge, which in the course of years become a scientific footing of Lithuanian tautotyra. Works of those patriots of Lithuanian nation made the most considerable contribution to a history and a theory not only of Lithuanian tautotyra, but also to ethnology, as international science of nations.

In a book "Etudes of tautotyra" a history of Lithuanian tautotyra is looked in the frame of several historical periods of its development. Those periods are named: "At the sources of the tautotyra (XVI century, when the first concept "nation" appeared in the first Lithuanian book), "Tautotyra in the first independent Republic of Lithuania (1918–1940)", "Tautotyra in the Lithuanian emigration (1940–1990)", "Tautotyra in the period of Soviet occupation (1940–1990)", and "Tautotyra in the Republic of Lithuania after restoration of its independence" (1990–2010).

In the 6-th chapter of the book (313–437 pages) rudiments of a theory of tautotyra are given. The concepts "tautotyra", "ethnography", "ethnology", "national self- conceit", "national men-

tality", "national identity", "denationalization", "nationalism", "internationalism", "cosmopolitism", "globalism and globalization", "national idea", "national bringing up", "national state", "national ideology and self-dependence of State system", "the national honour", "national will", "national culture", etc. and inner relations among them are explained, using definitions, made by authors, which studies were looked in the previous historical part of the book (in the previous 5 chapters); on some of them giving original explanation by the author of this book Those explanations were published and discussed in the open media by author in 1998–2010 years.

National values, as elements of the theory of tautotyra are also discussed in this chapter: nationality, national culture: spiritual and material and its singularity, justice, family, nation, as a value, national cultural heritage, etc. are among them are analysed in this chapter also.

The last chapter of the book "Dissemination of national ideas in the present Lithuania" is devoted to public organizations, some schools and the most famous creative cultural activists and their activities. There are The Woman league of the Lithuania; The society for embellishment of the Lithuania; The Cognition society of native country, etc and the most industrious members of them.

In the epilogue of the book "The Lithuania between Scile and Charibde. Qui vadis, the Lithuania?" a national situation of the present Lithuania is named as sorrowful, because of an erosion of national values.

At the end of the book its author calls her nationals to return to the national culture and national values, saying "We were born the Lithuanians and the Lithuanians we must be!" The further investigations of nation phenomena and development of theory, history, methodology and bringing up young generations in the spirit of national patriotism would help to reach this the most important task for all nations.

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

Abramavičienė D. 178
Adamkus V. 139, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 266, 277, 357, 380, 386, 433, 437
Adamovič J. 175
Adomėnas A. 134, 135
Aistis J. 83, 292, 293, 342
Akelaitis M. 23, 24, 27, 41, 42
Alantas V. 141, 143, 144, 145, 146, 147, 290, 299
Alantas-Jakševičius V. 142
Alantienė I. 147
Albanas 27
Alekna V. 277, 278, 332
Aleknaitė-Abramikienė V. 325, 423
Aleknavičius B. 437
Aleksa J. 290
Alesiūtė-Bleizgienė O. 451
Algirdas, kunigaikštis 101, 481
Ambrazevičius-Brazaitis J. 232
Ambraziejus J. 39
Andersenas H. K. 279
Andersonas B. 414
Andriato di Sante 215
Andriekus L. 149
Andrijauskas A. 379
Andriuškevičiūtė D. 175
Aputis V. 217
Arnold K. 175
Asanavičiūtė L. 448
Ashborne A. 333
Asnykas 50
Astra L. 218, 224, 330
Ašmenskas V. 481
Audėnas J. 118
Augustinas, šventasis 155
Aukštaitis A. 420
Ausiejūtė L. 460
Avižienis A. 283, 284, 286
Avyžius J. 75, 398

Babickas P. 332
Bačiulis A. 348
Bačkis A. J. 360, 363
Bagdonas A. 272, 460
Baironas D. G. 50, 445
Bajorūnaitė-Lekienė T. 460
Bakutienė V. 444
Balčiūnaitė T. 460
Balinskis M. 24
Baliukevičius-Dzūkas L. 217
Baltramaitis S. 42
Balžekas J. 282
Banevičius Š. 445
Banionis D. 282
Baranauskas A. 25, 26, 41, 42, 72, 390, 478
Baranauskas V. 177
Bareikaitė M. 216
Bareikis J. 445
Bartkus-Žadgaila P. 485
Barzdukas S. 150, 153

Basanavičius J. 12, 15, 27, 28, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 48, 49, 58, 59, 66, 72, 84, 120, 159, 205, 226, 232, 266, 280, 284, 299, 329, 349, 351, 378, 384, 387, 398, 402, 408, 413, 446, 447, 456, 502
Basanavičius Jurgis 38
Basanavičius V. 38
Basanavičiūtė U. 38
Baškienė R. 430
Baublys-Merkys A. 476
Baužytė N. A. 282, 486
Beketas S. 325
Belevičius J. 479
Benedictsenas A. M. 56, 57, 58, 59, 60, 331
Benediktas XV, popiežius 260
Benediktas XVI, popiežius 311, 443
Bergmanas I. 278
Bernotienė S. 181
Bezanconas A. 133
Bezarienė Z. 174, 177
Biliūnas J. 128
Bindokienė D. 279
Bingelis P. 445
Binkis K. 36
Birštonaitė-Basanavičienė 38
Birulis K. 282
Biržiška Vaclovas 333
Biržiška Viktoras 333
Bjukineneo P. 264
Blaževičius K. 24
Borisevičius V. 462
Borisovas J. 346
Bortkevičienė F. 444
Boruta K. 83
Bradūnas K. 183
Brandenburgietis A. 19, 21
Brazaitis J. 157
Brazauskas A. M. 9, 65, 245, 254, 285, 343, 353, 359, 377, 409, 499
Brazauskas J. 31, 442
Brazdžionis B. 158, 159, 160, 162, 163, 164, 168, 216, 233, 239, 299, 333, 409, 436, 474, 485, 490, 497
Braziulevičius V. 455, 457
Bražėnai E. ir J. 255
Bražėnaitė-Paronetto N. 173
Bražėnas V. 16, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 294, 376, 456, 457, 478
Bražėnienė E. 256, 257
Brinkytė E. 460
Bruožis V. 42
Brzezinskis Z. 133, 348, 350, 354, 359, 360, 362
Būga K. 316
Bukauskienė T. 106
Bukelienė E. 57
Bukenenas P. 493, 494
Bukovskis V. 260
Bulotaitė-Jurkūnienė G. 459, 460
Bulotienė E. 175
Bumblauskas A. 265, 266
Burokevičius 11
Burreli Rivas M. A. 423
Bušas Dž. 247
Butautas, kunigaikštis 201

Būtėnas J. 317
Būtėnas P. 17, 28, 31, 314, 315, 316, 317, 442
Butėnienė M. 315, 317
Butkevičius I. 181
Butvilas A. 445

Calitis J. 432
Carlylis T. 399
Celiešius P. 148
Chodakauskaitė S. 120
Chodakauskas R. 120
Chom-Chomskis 384
Cicėnas P. 460
Cvirka P. 70

Čadajevas F. 223
Čalnaris A. 346, 347
Čarneckis V. 485
Čechovas A. 333
Čekutis R. 14, 461
Čepienė I. 181
Čepinskis V. 333
Čepulytė Z. 302
Čerskis J. 486
Česiūnas G. 460
Česnavičiūtė M. 327, 328, 391
Česnys G. 283
Česnulevičiūtė M. 390
Čestertonas 366
Čibiras K. 213
Čibiras P. 44
Čingai 175
Čipkus (Nyka-Niliūnas) A. 183
Čisholmas B. (Brock Chishalm) 426
Čiučelis S. 445
Čiukšienė N. 176
Čiurlionienė-Kymantaitė S. 69, 82
Čiurlionis M. K. 55, 192, 234, 235, 239, 470

Dagilis 41
Dagytė I. 448
Dambrava V. A. 390, 418, 419, 421, 422, 423, 424, 485
Damušiai 168, 169, 170, 171
Damušis A. 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172
Damušis S. 167, 171
Damušis V. 167, 170
Damušytė G. 171
Damušytė I. 171
Danila, Volynės kunigaikštis 201
Daniliauskas A. 181
Dantė A. 440
Darius S. 481
Daugėla A. 384, 385
Daugirdas T. 436, 450
Daujotytė V. 95, 96, 298
Daukantas S. 25, 31, 34, 36, 61, 72, 206, 226, 299, 330, 390, 481
Daukša M. 21, 22, 31, 36, 71, 72, 124, 462, 480
Daumantas, kunigaikštis 201, 205, 277
Dausprungas, kunigaikštis 201, 202, 203, 204
Davaina-Silvestravičius M. 39
Degutis A. 326

Dekaminavičienė E. 437, 451
Dekartas R. 379
Dichavičienė V. 215
Dichavičius R. 212, 215
Dilka V. 213
Diltėjus V. 378
Dingelis J. 454, 456, 476, 478
Dioskūrai 383
Dlugošas 372
Dobkevičius J. 481
Dode (Daudet Taraskonas 317
Donelaitis K. 20, 22, 23, 67, 71, 239, 299, 390, 439, 447, 475, 490
Donskis L. 264, 273, 278, 279
Dovainis-Silvestravičius M. 72, 77
Dovydaitis J. 36
Dovydaitis P. 107, 149
Dovydaitis S. 160
Drazdauskis A. 36
Dumčius A. 399
Dundulienė P. 180, 181
Duobaitė D. 392
Dzeržinskis F. E. 252
Dziegoraitis A. 282

Eidintas A. 123, 124
Eidivilas, kunigaikštis 201
Eigelienė I. 437, 474
Einšteinas A. 22
Eisleris R. 154
Elekšis J. 437
Endriukaitis A. 275, 358
Erdvilas, kunigaikštis 201
Ereminas G. 287
Eretas J. 106, 333, 499
Eriksonas S. 315
Erlickas J. 82, 361
Ezopas 286

Federavičienė B. 456, 457
Fernandezas del Valle A. 422
Fichtė J. G. 186, 187, 189, 190, 378
Fortuyn Pim 285
Fortunatovas F. 57
Fransenzas L. 420
Friedmanas E. J. 422
Fromas-Gužutis A. 72, 77

Gaižutis A. 297
Galinaitytė E. 464
Galūzaitė M. 297
Garšva K. 486
Gasiliūnas V. 445
Gaškaitė N. 485
Gaškaitė-Žemaitienė N. 341
Gaučys P. 135
Gavelis R. 361
Gecevičius J. 460
Geda S. 37, 325, 411, 412
Gediminas, kunigaikštis 481
Gedminaitė I. 177
Gelneris (Gellner) E. 287, 414
Genienė A. L. 233
Genys A. 206
Genys K. 159, 216, 233, 234, 235, 236, 240, 436
Genzelis B. 106, 435
Gerbutavičius R. 198
Gerulaitis V. 460, 486
Gėtė J. W. 388

Gibavičius V. 477, 478
Giedraitis 124
Gimbutienė M. 486
Gintautas H. 289
Gira L. 70
Girėnas S. 481
Girenka N. 273
Girnius J. 148, 149, 150, 151, 152, 153, 156, 157, 290, 299, 310, 318, 319, 320, 321, 322, 338, 339, 341, 381, 382, 397, 398, 436, 464, 493
Girnius K. 242, 243, 244
Gytis 94, 95, 96
Gobis A. 107
Goptaitienė J. 176
Gorbačiovas M. 333, 348
Gorodeckis 41
Goštautai 103
Grabauskas-Karoblis G. 252, 272, 273, 275, 276
Grainis 92
Grauslys A. 176
Greimas A. J. 498
Grybauskaitė D. 272, 457, 458
Grybinas-Faustas A. 485
Grigas R. 156, 218, 219, 222, 224, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 290, 291, 292, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 310, 311, 312, 329, 330, 333, 390, 399, 407, 410, 411, 436, 486
Grigienė Z. 297
Grigonis M. 31
Grigonis-Užpalis L. 485
Grinas A. 466, 467
Grinbergienė R. 9
Grinevičiūtė R. 347
Grinius J. 106
Grinius K. 24
Grinkevičiūtė D. 339
Griškevičius A. 481
Grižibauskienė E. 426
Grušas J. 478
Gruzdytė E. 128
Gubavičiūtė E. 375
Gučienė I. 176
Gudavičius E. 266
Gudonytė A. 452, 474
Gulbinienė R. 174, 177
Guobienė L. 443
Gustaitis A. 481
Gužas-Kardas V. 485

Havelas V. 15, 16, 261, 262
Hegelis G. F. 186, 187, 189, 190
Heidegeris M. 149
Heilsbergas C. P. 330
Herbačiauskas J. A. 68, 69, 78, 81, 82, 83, 88, 90, 91
Herbačiauskas-Jaunutis-Vienuolis J. 29
Herderis J. G. 319
Homeras 388
Honorijus III, popiežius 202
Hugo V. 297
Husas J. 311

Iešmantaitė A. 93
Ignatavičius I. 185
Inčiūra K. 333

Indriliūnas M. 183
Inocentijus IV, Popiežius 203
Inta K. 387
Ivanauskaitė J. 361
Ivanauskaitė S. 77
Ivanauskaitė-Lazdynų Pelėda M. 77
Ivanauskas T. 455, 457
Ivanovas S. 445
Ivanovas V. 11
Ivaškevičius M. 48, 264, 266
Ivinskis Z. 25, 118
Yčas M. 118, 316
Yla S. 264
Yla V. 460
Ylevičius V. 454, 455, 478, 487, 488, 489, 492

Jablonskis J. 27, 42, 48, 58, 120, 128, 316
Jackevičius J. 460
Jackovskis J. M. (Jackowski J. M.) 10, 11, 366
Jakovlevas A. 351
Janauskaitė-Sereikienė V. 437
Jankauskienė J. 451
Jankeliūnas S. 473
Jankus M. 42
Jasaitis N. 445
Jasiukevičiūtė L. 225, 232
Jasiūnas A. 282
Jasmantas A. 111
Jaspersas K. 148
Jastčembskienė J. 175
Jelchojevas V. 425
Jogaila, Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis 99, 100
Jokubaitis A. 275, 356
Jonas Paulius II, popiežius 169, 259, 260, 347, 453
Jonila-Žilius J. 70
Jonynas V. K. 405
Jonuška V. 281, 319, 320
Judikis, kunigaikštis 201
Juodviršienė B. 441
Juozaitis A. 13, 334, 343, 401
Jurelionis R. 215
Jurkus P. 183
Juršėnas Č. 444
Juščenka V. 273
Juškevičienė Z. 288

Kačarava T. 273
Kačerauskienė A. 172, 389, 443
Kačynskis L. 360
Kadžytė G. 437
Kairys J. 481
Kairys K. 36
Kairys S. 118
Kairiūkštytė N. 452, 474
Kalanta R. 142, 485
Kalnius P. 181
Kamantas V. 139
Kantas I. 377
Kapica P. 218
Kapsukas V. 356
Karatajus V. 213
Karka M. 441, 442
Karklelienė E. 305, 307
Karolis-Kuršis A. 486
Karosas 401

Karškienė B. 175
Kartanavičiūtė J. 120
Karvelis B. 481
Kasinskienė D. 176
Kasner M. 444
Kašėta A. 478
Katyšovienė D. 176
Katkevičiai 71, 76
Kaukėnas D. 18
Kauneckas J. 426, 442, 443
Kauzonas F. 209
Kazanavičius A. 445
Kazlauskienė R. 441
Kedys D. 416
Keinys S. 444
Kelermanas B. 317
Keliuotis J. 183
Kentra A. 444, 486
Kerbedis S. 486
Kęstutis, kunigaikštis 207, 481, 498
Kezys P. 441
Kybelka 27
Kintibutas, kunigaikštis 201, 202
Kirkilas G. 285
Kirmis 94
Kisarauskas V. 214
Kiselytė R. 437
Kjos B. 427
Klasinskaitė L. 18
Kleinas A. 445
Kleinas D. 20
Kligus S. 175
Klimas P. 118
Klumbys E. 401
Klusaitė L. 215, 216
Kmieliauskas A. 212, 213, 214, 215, 216, 217
Knežauskas 36
Knizikevičienė L. 30, 282, 441, 442, 443
Kochanskytė V. 158, 445
Kojelis J. 277, 423
Koksas P. 400
Koncė P. 445
Kondrasevičius T. 389
Konfucijus 301
Kontrimas S. 495, 496
Kosciuška T. 486
Kostkevičiūtė I. 96, 97
Koženiauskienė R. 442, 443, 444, 445
Krasauskai E. ir M. 175
Kraševskis J. I. 40
Krėvė-Mickevičius V. 69, 67, 70, 82, 83, 88, 89, 90, 91, 92, 102, 196, 222, 299, 475, 502
Kriaučiūnas J. 39
Kriaučiūnas P. 42, 57
Kriščiūnas E. 264, 265, 266, 267
Krivaitis Č. 213
Krivickai 182
Krivickaitė S. 184
Krivickas A. 184
Krivickas B. 182, 183, 184, 502
Krivickas Jonas 183, 184
Krivickas Juozas 183
Kronkaitis J. 485
Krupas A. 445
Krupavičius M. 155, 290, 317, 435
Krūšna, valdovas 93, 94, 95

Krušnevičiūtė A. 159
Kubilius A. 273
Kubilius E. 455
Kubilius J. 282
Kubilius V. 73, 98, 99, 184, 196, 197, 206, 282, 396, 397, 426
Kublinskas V. 445
Kuckailis J. 450
Kudirka J. 181
Kudirka V. 12, 15, 28, 37, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 66, 129, 145, 156, 159, 232, 233, 258, 282, 284, 299, 325, 329, 349, 351, 387, 392, 393, 398, 402, 408, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 455, 502
Kudzys A. 14
Kukulas V. 298
Kulikauskas J. 445
Kulikauskienė V. 181
Kulvietis A. 19, 124, 480
Kundera M. 433
Kundrotas J. 452
Kundrotas M. 13, 218, 286, 287, 288, 310, 311, 312, 329, 414, 461
Kundrotas R. 225, 226, 232
Kuolys D. 250, 343, 394, 411
Kuorienė O. 448
Kupčinskas R. 373
Kurmelis P. 223
Kurtinaitienė A. 460
Kusaitė 416
Kuzmickas B. 218, 224, 330, 334
Kvederaitis V. 462
Lamanauskas V. 464
Landsbergis V. 9, 12, 13, 53, 55, 140, 203, 205, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 250, 305, 319, 325, 326, 327, 343, 352, 353, 365, 378, 380, 387, 403, 412, 415, 416, 423, 425, 438, 462, 472, 484, 485
Landsbergis-Žemkalnis G. 28, 58, 72, 77
Lankauskas R. 241, 242
Lapė V. 407
Lapėnienė D. 428
Lapinskienė L. 317, 442
Laučius V. 411
Laumenskaitė E. 428
Laurinavičius J. 437, 451, 452
Laurinkus M. 122
Le Corderas 47
Le Penas 285
Ledesma J. 31
Lelešius A. 217
Lelevelis J. 480
Lengvenienė B. 437, 451, 466 468, 469, 471, 472, 473, 474
Leninas V. 260, 397
Leonas P. 55
Liesis-Naktis B. 485
Ligeikis, kunigaikštis 201
Lindė-Dobilas J. 28, 31, 70, 442
Litvinavičius V. 401
Litvinenka A. 273
Lojola I. 224
Lopata R. 267
Lozoraitienė V. 270
Lozoraitis S. 205, 222, 240, 248,

251, 273, 377, 380, 387, 409, 485
Lubensky H. 422
Lubinas P. 486
Luchtanas A. 283
Lukošaitis A. 254
Lukoševičienė J. 176
Lukoševičius J. 481
Lukrecijus 91
Lukša-Daumantas J. 462
Lukšas A. 401
Lunskienė R. 489
Lušėnas A. 215

Maceina A. 103, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 148, 156, 166, 169, 170, 223, 290, 310, 314, 333, 390, 402, 436, 465, 502
Maciūnas V. 313
Mackevičius A. 35, 36
Mackevičius V. 213
Mackonis J. 213
Mačernis V. 183, 239
Mačiuika A. 379
Mačiulis J. 42
Maironis 12, 15, 28, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 72, 81, 92, 93, 159, 193, 194, 195, 233, 242, 299, 349, 392, 393, 408, 436, 463, 474, 502
Makaraitienė D. 460
Maldeikienė A. 405
Malinauskas D. 39
Malinauskas G. 429, 430
Malinauskas V. 158
Malinauskas-Milėnas I. 135
Marcinkevičius J. 9, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 53, 54, 55, 75, 91, 92, 97, 156, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 205, 206, 207, 208, 211, 232, 273, 299, 334, 335, 343, 353, 398, 407, 436, 439, 447, 452, 453, 454, 456, 457, 464, 470, 474, 475, 476, 478
Marcinkevičius R. 413
Marcinkus R. 486
Marčiukaitis S. 453
Mardosa J. 181
Mareckaitė G. 335, 336, 384, 385
Margevičienė V. 457
Markauskaitė N. 214, 215
Markauskaitė-Saulutė G. 437
Masiliūnas K. 119
Matulaitė D. 444
Matulevičiai 462
Matulevičius A. 363
Matuliauskas A. 214
Matulionis P. 455, 457
Matuzevičius E. 183
Matuzevičius L. 451
Mauderodė O. 27
Mauras, karys 93, 94, 95
Mažvydas M. 20, 21, 31, 67, 77, 193, 194, 195, 196, 197, 206, 209, 299, 313, 439, 453, 475, 480, 502
Medalinskas A. 280
Meištaitė R. 460
Mekas J. 486
Merežkovskis-Galaunė 335

Merkienė R. 181
Merkys A. 282
Meškauskas K. 282
Michelevičiai O ir P. 175
Mickevičius A. 50, 67, 445
Mickevičius-Kapsukas V. 119, 122
Mickevičius-Krėvė V. 454, 477
Mikalauskas V. 477, 479
Mikalonytė D. 179
Mikelinskaitė P. 182, 184
Mikelinskas J. 75, 398
Mikeliūnaitė S. 442
Mikelkevičius 128
Miklas K. 178
Miklienė B. 175
Miknevičienė R. 460
Mykolaitis-Putinas V. 25, 28, 29, 31, 4, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 83, 88, 93, 96, 97, 102, 156, 183, 212, 299, 390, 398, 436, 454, 475, 502
Mykolaitytė A. 324, 329
Mikšas J. 27, 42
Mikšienė V. 176
Mikulėnaitė E. 401
Miliauskienė A. 474
Miliūnas J. 460
Milius V. 181
Miliuvienė M. 181
Miltinis J. 441
„Mindaugas“ 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 206, 210, 211, 439, 447, 453, 454, 475, 476, 478
Mindaugas, Lietuvos karalius, Lietuvos didysis kunigaikštis 141, 145, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 210, 211, 277, 378, 388, 393, 433, 481, 498
Minkevičius J. 222
Misiukonis M. 249
Miškinis A. 83, 488
Mitkinas N. 295
Mocartas V. A. 279
Mockūnas L. 177
Mohl-Basanavičienė G. E. 44
Monkevičius A. 178
Morkūnas K. 213
Morkūnas Z. 223
Morta 204
Mozė 34
Muravjovas M. 24, 32, 34, 35, 36
Musteikis A. 384, 385
Musteikis K. 118

Nagevičius V. 455, 457
Nagis H. 183
Nainys B. 173, 413, 414
Nakas Š. 231
Napoleonas Bonapartas 187
Narbutas T. 330
Narkevičius 41
Naujokaitis A. 282
Naujokaitis P. 332, 337, 338
Navarackienė I. 437
Navickas A. 277
Nėris S. 83, 168
Nezabitauskis A. 37, 43, 44
Nyčė (Nietzsche) F. 378, 379, 380, 381

Nyka-Niliūnas A. 149
Nikžentaitis A. 265, 267
Nikžentaitis G. 380
Noreika I. 36

Ohmanas J. 444
Oškinis B. 481
Ott Lumi P. 432
Ozolas R. 203, 219, 221, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 334, 343, 351, 352, 361, 371, 373, 411, 426, 430, 461
Ožeraitienė R. 234

Pabrėža J. 36, 481
Pakėnas A. 455
Pakėnienė R. 490
Paksas R. 326, 386, 393, 397, 398, 486
Pakštas K. 105
Paleičikas I. 265
Paltarokas K. 442
Panka J. 462
Parnarauskas J. 344, 345, 394, 395
Parulskis S. 48
Paskalis B. 321
Paslauskienė V. 464
Pastarnokas J. 33, 36
Paškevičiūtė-Kundrotienė E. 288, 441
Patackas A. 486
Patriubavičius J. A. 250, 306
Paulauskaitė Z. 356
Paulauskas A. 252, 380
Paulauskas R. 102, 103, 104, 105, 106, 108, 113, 114
Pauliukaitis V. 445
Pauliuvienė S. 139
Pavilionienė M. A. 363, 427
Pavilionis R. 380, 401
Pažemeckaitė E. 441
Pažūsis L. 56, 57, 58
Pečeliūnienė L. 326, 401
Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana M. 31, 72, 77, 82, 333
Peseckas D. 445
Petkevičaitė-Bitė G. 1, 28, 72, 77, 128, 402, 441, 442
Petrauskas A. 417
Petrauskis K. 347
Pietaris V. 28, 70
Pikutis V. 106
Pileckaitė J. 427
Pilsudskis J. 280
Pilvelis A. 386
Plačenis K. 70
Platonas E. 427
Plechavičius P. 379, 380, 481
Plečkaitis R. 106, 222
Pleirytė-Vaidilutė O. 44
Pletaitė I. 441
Pliaterytė I. 127
Plioteris 36
Plytnikas G. 272
Plumpa P. 268, 273, 282, 412, 413
Pociūnas V. 251, 272, 273, 416, 498
Pocius L. 55, 481
Podolskaitė V. 445
Politkovskaja A. 273
Poška D. 27, 72, 481
Povilas, apaštalas 35

Procenko V. 342
Prunskienė K. 303, 343, 353
Prunskis J. 331, 332, 337, 405
Prunskus V. 280, 281
Pšibilskytė-Damušienė J. 165, 166, 167, 168, 172
Pūkeikis, kunigaikštis 201
Pukenis R. 427
Putinaitė N. 13, 264, 265, 266
Putinas V. 258, 380
Putvinskiai V. ir E. 128
Putvinskis R. 127
Putvinskis-Pūtvis V. 12, 13, 34, 116, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 141, 226, 323, 327, 336, 348, 349, 350, 362, 363, 368, 369, 371, 374, 375, 376, 390, 402, 494, 495, 502

Račkauskas K. 17, 436, 437, 450, 451, 484
Radvilos 71, 76
Radžvilas V. 230, 244, 253, 254, 295, 426
Railienė B. 441
Ramanauskaitė S. 56, 58
Ramanauskaitė-Skokauskienė A. 457
Ramanauskas-Vanagas A. 485
Ramonas K. 460
Rapalionis S. 19, 480
Rastenis V. 318
Raštikis S. 118
Raugienius A. 135, 136
Razumas V. 297
Reiganas R. 485
Reylaenderis 40
Reinys M. 293
Rembrandtas 279
Remienė M. 215, 216
Renan E. 155
Rėza L. G. 20, 22
Rinau 431
Roizijus P. 480
Romankova J. 445
Rudžionis G. 401
Ruklis 277
Rumšas V. 445
Rupeikis 277
Rūta A. 146, 147

Sabaliauskienė A. 176
Sabatauskaitė E. 256
Sadamas 260
Sadauskas R. 478
Sadūnaitė N. 174, 486
Saja K. 34, 35, 398
Saldukas L. 134, 135
Salys A. 106
Saudargas P. 371
Sauerveinas J. 40, 42
Savickis J. 58
Schopenhaueris A. 376, 378, 379, 380, 381
Scotus D. 377
Sezemanas V. 104, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 502
Siaurusevičius A. 347
Sidorovič V. 432
Silinas A. 213
Silvestras, šventasis 169
Simonavičius K. 480, 481

Simonko V. 427
Sinkevičius K. 333
Sinkiai 175
Skaidra 94, 95
Skipitis R. 128
Skirgaila, 196
Skirgaila, kunigaikštis 92
Skuodis V. 14
Sladkevičius V., kardinolas 499
Slavinskai I. ir E. 175
Slovackis 50
Slovackis J. 445
Smetona A. 28, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 182, 205, 288, 289, 355, 364, 369, 370, 371, 390, 393, 502
Smetona J. 119
Smetonienė I. 33
Smith A. 287
Songaila G. 371, 387
Sorošas G. 408
Soškienė K. 474
Spengleris O. 378
Sprudeika, kunigaikštis 201
Spurga S. 275, 357, 358, 361, 362
Sriubas B. 482
Sruoga B. 82, 83, 98, 99, 100, 101, 102, 196, 249, 299, 376, 502
Staigys E. 395, 396
Stakvilevičius-Troščenka 46
Stalinas 260, 268, 278, 348, 397
Staliūnas D. 267
Stancevičius A. 282
Stanevičius S. 27, 72
Stankus J. 282
Starkevičiūtė M. 495
Stasytis D. 441
Stepašinas 9
Steponavičienė S. 57, 58
Steponavičius G. 265, 345
Steponavičius V. 437, 451
Stonequist E. V. 136
Storosta-Vydūnas V. 84, 329
Stoškus K. 223
Strielkūnas J. 474
Strindbergas A. 278
Stumbras A. 282
Subačius L. 444
Sučylaitė J. 474
Suslavičius V. 215
Suslovas M. 278, 314
Svarinskas A. 423, 485
Sverdiolas A. 106
Svirskis V. 490

Šakalys A. R. 460, 479, 480, 482, 483, 484, 485, 486, 487
Šaknienė M. 14
Šaknys B. 174, 175, 176, 252
Šalkauskiai 103, 105
Šalkauskis S. 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 148, 149, 156, 290, 310, 320, 321, 333, 390, 402, 436
Šarkis-Žukauskas J. 486
Šarlis de Golis 355
Šarūnas, kunigaikštis 89, 91, 92
Šatienė A. 175, 176
Šatrijos Ragana 176
Šaulauskienė A. 426
Šerys V. 214

Šernius M. 40
Šeštokaitė A. 441
Šiaulėniškis M. 28
Šibaila-Merainis J. 485
Šidlauskas A. 232
Šilbajoris R. 325
Šileris F. 50, 445
Šilingas S. 455, 457
Šimašius 345
Šimėnas A. 464
Širvys P. 454
Šlapeliai M. ir J. 436, 451, 452, 491
Šliogeris A. 13, 106, 264, 267, 306, 335, 343, 439, 448
Šliūpas J. 40, 42, 43, 443
Šmitrienė D. 464
Šomkaitė R. 174
Šopenhaueris A. 383, 386, 387, 388
Špengleris O. 111, 112
Šustauskas 46
Švarnas D., Galičo kunigaikštis 204
Švitrigaila, kunigaikštis 101, 145, 376
Švoba J. 380

Tamkevičius S. 485
Tamkevičius S., arkivyskupas 168, 174
Tatariūnaitė G. 445
Teišerskytė-Stoškienė J. 474
Terentjevas A. 427
Terešinas A. 264
Terleckas A. 302
Terleckas V. 47, 48, 51, 267
Thom F. 133, 417
Tyla A. 486
Tocquevillo A. 276
Toleikytė-Lengvenienė B. 467
Tolstojus L. 333
Tomaševskis V. 367, 371, 372, 373
Treinys M. 404
Trockis L. 260
Truska L. 380
Tulevičius V. 56, 57
Tumas-Vaižgantas J. 67, 454, 455, 457
Tuminas R. 267
Turgenevas I. 317

Urbonas E. 463
Urbonas V. 455
Urbšys J. 438
Uspaskichas V. 278, 326, 346, 373, 380, 393, 394, 397, 398, 412, 499
Užpelkienė V. 444

Vagnorius G. 344
Vaičaitis V. 42
Vaičiulaitis A. 83, 149
Vaičiūnienė D. 435
Vaineikytė L. 213
Vaisieta T. 454, 475, 476, 477, 478, 479
Vaisietos 477
Vaišnys A. 445
Vaišvilkas 277
Vaitiekūnas D. 445
Vaižgantas 176, 392, 393, 455, 458

Valaitis J. 173, 174, 176, 177, 178, 179
Valančiai O ir M. 31
Valančius M. 12, 21, 24, 25, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 120, 226, 284, 299, 390, 399, 462, 502
Valinskas A. 363, 462
Valiūnas 72
Valiušaitis V. 1, 166, 169, 171, 231, 419, 422, 424
Vambutas, kunigaikštis 201
Vanagaitė R. 243
Vardys V. 150
Varnauskas J. 451
Vasiliauskaitė N. 264
Vasiliauskas K., monsinjoras 456, 457
Vasiliauskienė A. 149
Vasiliauskienė A. 166, 168, 172
Vasilka, Volynės kunigaikštis 201
Veličkaitė L. 14, 458
Vėlius N. 304, 324, 335, 353
Venclova A. 333
Venclova J. 281
Venclova T. 263, 279
Venslovas P. 158
Vergilijus 388
Vertelka B. 427
Vėsaitė B. 363
Vydūnas 28, 66, 67, 69, 80, 83, 85, 86, 87, 102, 103, 148, 232, 290, 299, 341, 356, 502
Vidžiūnas A. 140
Vienuolis A. 83
Vykintas, kunigaikštis 201, 202, 203, 204
Vileišiai 28
Vileišis P. 41
Vilikaila, kunigaikštis 204
Vyliūtė J. 499
Viluckas T. 439, 440
Vismantas, kunigaikštis 201, 202
Visockas G. 268, 363
Višinskis P. 128
Vyšniauskaitė A. 181, 436, 456
Vyšniauskienė L. 445
Višteliauskas J. A. 40, 41, 42
Vytautas, Lietuvos didysis kunigaikštis 99, 100, 101, 196, 266, 280, 376, 387, 455, 456, 476, 481, 490
Vyžeikis, kunigaikštis 201
Voveraitis K. 427
Voverienė O. 9, 12, 14, 50, 52, 53, 60, 118, 151, 175, 176, 216, 218, 226, 231, 232, 240, 252, 258, 262, 301, 337, 355, 364, 374, 378, 398, 442, 448, 449, 451, 454, 456, 471, 478, 482, 486
Voveris V. 1
Voveris-Žaibas V. 217, 448, 477
Vroblevskienė 50

Zabulis H. 282
Zalatorius A. 50, 51
Zapkus 324
Zarinis J. 149
Zavistonovičius 372
Zbignievas, vyskupas 100
Zemlickas G. 215
Zilber J. 432

Zinkevičius Z. 11, 12, 59, 60, 282, 283, 344, 394, 486
Zmiejauskienė O. 177
Zolubas A. 143, 367, 394, 404, 480, 483, 499
Zorba 422

Žana d'Ark, Orleano Mergelė 311
Žebrauskas A. 214
Žėkaitė R. 463
Želigovskis L. 43, 369
Žemaitė 72, 77, 128
Žemaitis-Vytautas J. 438, 484, 485
Žemaitytė A. 134, 157
Žemaitytė-Markevičienė O. 21
Žemkalnis V. 463, 464
Žičkus K. 251, 273
Židonis M. 135
Žygimantas Augustas 481
Žilėnas A. 282
Žilinskas R. 363, 427
Žirgulis A. 75
Žitkevičienė D. 297
Živinbudas, Lietuvos kunigaikštis 201
Žižmaras P. 383, 384, 385
Žukas S. 330
Žukas V. 444
Žukauskas S. 217
Žuklys L. 213
Žukovskis A. 373

UDK 908(474.5)
Vo-198

Voverienė, Ona
Vo-198 Tautotyros etiudai / Ona Voverienė. – Vilnius:
„Diemedžio“ leidykla, 2011. – 520 p.: iliustr.
Santr. angl. – Bibliogr.: p. 504-519.
ISBN 978-9986-23-166-0

UDK 908(474.5)

Ona Voverienė

TAUTOTYROS ETIUDAI

Vyr. redaktorius Danas KAUKĖNAS
Dailininkas Tomas Baciuška
Dizainerė Lina Klasinskaitė
Kalbos redaktorė Elena Matiukienė

Leidėjas:
UAB **DIEMEDŽIO** *leidykla* (neperiodinės spaudos redakcija). Vyr. redaktorius Danas KAUKĖNAS. Tel. (8 5) 273 5344, +370 686 51 100, faks. (8 5) 273 1900. Pasirašyta spaudai 2011 07 12. Tiražas 420 egz.